નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

ખુદ્દકનિકાયે

ઉદાન-અટ્ઠકથા

ગન્થારમ્ભકથા

મહાકારુણિકં **નાથં**, ઞેય્યસાગરપારગું;
વન્દે નિપુણગમ્ભીર-વિચિત્રનયદેસનં.

વિજ્જાચરણસમ્પન્ના, યેન નીયન્તિ લોકતો;
વન્દે તમુત્તમં **ધમ્મં**, સમ્માસમ્બુદ્ધપૂજિતં.

સીલાદિગુણસમ્પન્નો, ઠિતો મગ્ગફલેસુ યો;
વન્દે **અરિયસઙ્ઘં** તં, પુઞ્ઞક્ખેત્તં અનુત્તરં.

વન્દનાજનિતં પુઞ્ઞં, ઇતિ યં રતનત્તયે;
હતન્તરાયો સબ્બત્થ, હુત્વાહં તસ્સ તેજસા.

તેન તેન નિદાનેન, દેસિતાનિ હિતેસિના;
યાનિ સુદ્ધાપદાનેન, ઉદાનાનિ મહેસિના.

તાનિ સબ્બાનિ એકજ્ઝં, આરોપેન્તેહિ સઙ્ગહં;
ઉદાનં નામ સઙ્ગીતં, ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ યં.

જિનસ્સ ધમ્મસંવેગ-પામોજ્જપરિદીપનં;
સોમનસ્સસમુટ્ઠાન-ગાથાહિ પટિમણ્ડિતં.

તસ્સ ગમ્ભીરઞાણેહિ, ઓગાહેતબ્બભાવતો;
કિઞ્ચાપિ દુક્કરા કાતું, અત્થસંવણ્ણના મયા.

સહસંવણ્ણનં યસ્મા, ધરતે સત્થુસાસનં;
પુબ્બાચરિયસીહાનં, તિટ્ઠતેવ વિનિચ્છયો.

તસ્મા તં અવલમ્બિત્વા, ઓગાહેત્વાન પઞ્ચપિ;
નિકાયે ઉપનિસ્સાય, પોરાણટ્ઠકથાનયં.

સુવિસુદ્ધં અસંકિણ્ણં, નિપુણત્થવિનિચ્છયં;
મહાવિહારવાસીનં, સમયં અવિલોમયં.

પુનપ્પુનાગતં અત્થં, વજ્જયિત્વાન સાધુકં;
યથાબલં કરિસ્સામિ, **ઉદાનસ્સત્થવણ્ણનં**.

ઇતિ આકઙ્ખમાનસ્સ, સદ્ધમ્મસ્સ ચિરટ્ઠિતિં;
વિભજન્તસ્સ તસ્સત્થં, સાધુ ગણ્હન્તુ સાધવોતિ.

તત્થ **ઉદાન**ન્તિ કેનટ્ઠેન ઉદાનં? ઉદાનનટ્ઠેન. કિમિદં ઉદાનં નામ? પીતિવેગસમુટ્ઠાપિતો ઉદાહારો. યથા હિ યં તેલાદિ મિનિતબ્બવત્થુ માનં ગહેતું ન સક્કોતિ, વિસ્સન્દિત્વા ગચ્છતિ, તં ''અવસેકો''તિ વુચ્ચતિ. યઞ્ચ જલં તળાકં ગહેતું ન સક્કોતિ, અજ્ઝોત્થરિત્વા ગચ્છતિ, તં ''ઓઘો''તિ વુચ્ચતિ. એવમેવ યં પીતિવેગસમુટ્ઠાપિતં વિતક્કવિપ્ફારં અન્તોહદયં સન્ધારેતું ન સક્કોતિ, સો અધિકો હુત્વા અન્તો અસણ્ઠહિત્વા બહિ વચીદ્વારેન નિક્ખન્તો પટિગ્ગાહકનિરપેક્ખો ઉદાહારવિસેસો ''**ઉદાન**''ન્તિ વુચ્ચતિ. ધમ્મસંવેગવસેનપિ અયમાકારો લબ્ભતેવ.

તયિદં કત્થચિ ગાથાબન્ધવસેન કત્થચિ વાક્યવસેન પવત્તં. યં પન અટ્ઠકથાસુ ''સોમનસ્સઞાણમયિકગાથાપટિસંયુત્તા''તિ ઉદાનલક્ખણં વુત્તં, તં યેભુય્યવસેન વુત્તં. યેભુય્યેન હિ ઉદાનં ગાથાબન્ધવસેન ભાસિતં પીતિસોમનસ્સસમુટ્ઠાપિતઞ્ચ. ઇતરમ્પિ પન ''અત્થિ, ભિક્ખવે, તદાયતનં, યત્થ નેવ પથવી ન આપો''તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૭૧) ''સુખકામાનિ ભૂતાનિ, યો દણ્ડેન વિહિંસતી''તિ (ધ॰ પ॰ ૧૩૧), ''સચે ભાયથ દુક્ખસ્સ, સચે વો દુક્ખમપ્પિય''ન્તિ એવમાદીસુ (ઉદા॰ ૪૪; નેત્તિ॰ ૯૧) ચ લબ્ભતિ.

એવં તયિદં સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધભાસિતં, પચ્ચેકબુદ્ધભાસિતં, સાવકભાસિતન્તિ તિવિધં હોતિ. તત્થ પચ્ચેકબુદ્ધભાસિતં – ''સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડં, અવિહેઠયં અઞ્ઞતરમ્પિ તેસ''ન્તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૩૫; ચૂળનિ॰ ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૨૧) ખગ્ગવિસાણસુત્તે આગતમેવ. સાવકભાસિતાનિપિ –

''સબ્બો રાગો પહીનો મે, સબ્બો દોસો સમૂહતો;
સબ્બો મે વિહતો મોહો, સીતિભૂતોસ્મિ નિબ્બુતો''તિ. (થેરગા॰ ૭૯) –

આદિના થેરગાથાસુ –

''કાયેન સંવુતા આસિં, વાચાય ઉદ ચેતસા;
સમૂલં તણ્હમબ્બુય્હ, સીતિભૂતાસ્મિ નિબ્બુતા''તિ. (થેરીગા॰ ૧૫) –

આદિના થેરીગાથાસુ ચ આગતાનિ. તાનિ પન તેસં થેરાનં થેરીનઞ્ચ ન કેવલં ઉદાનાનિ એવ, અથ ખો સીહનાદાપિ હોન્તિ. સક્કાદીહિ દેવેહિ ભાસિતાનિ ''અહો દાનં પરમદાનં, કસ્સપે સુપ્પતિટ્ઠિત''ન્તિઆદીનિ (ઉદા॰ ૨૭), આરામદણ્ડબ્રાહ્મણાદીહિ મનુસ્સેહિ ચ ભાસિતાનિ ''નમો તસ્સ ભગવતો''તિઆદીનિ (અ॰ નિ॰ ૨.૩૮) તિસ્સો સઙ્ગીતિયો આરૂળ્હાનિ ઉદાનાનિ સન્તિ એવ, ન તાનિ ઇધ અધિપ્પેતાનિ. યાનિ પન સમ્માસમ્બુદ્ધેન સામં આહચ્ચ ભાસિતાનિ જિનવચનભૂતાનિ, યાનિ સન્ધાય ભગવતા પરિયત્તિધમ્મં નવધા વિભજિત્વા ઉદ્દિસન્તેન ઉદાનન્તિ વુત્તાનિ, તાનેવ ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ ''**ઉદાન**''ન્તિ સઙ્ગીતન્તિ તદેવેત્થ સંવણ્ણેતબ્બભાવેન ગહિતં.

યા પન ‘‘અનેકજાતિસંસાર’’ન્તિઆદિગાથાય દીપિતા ભગવતા બોધિમૂલે ઉદાનવસેન પવત્તિતા અનેકસતસહસ્સાનં સમ્માસમ્બુદ્ધાનં અવિજહિતઉદાનગાથા ચ, એતા અપરભાગે પન ધમ્મભણ્ડાગારિકસ્સ ભગવતા દેસિતત્તા ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ ઉદાનપાળિયં સઙ્ગહં અનારોપેત્વા ધમ્મપદે સઙ્ગીતા. યઞ્ચ ‘‘અઞ્ઞાસિ વત, ભો કોણ્ડઞ્ઞો, અઞ્ઞાસિ વત, ભો કોણ્ડઞ્ઞો’’તિ (મહાવ॰ ૧૭; સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; પટિ॰ મ॰ ૨.૩૦) ઉદાનવચનં દસસહસ્સિલોકધાતુયા દેવમનુસ્સાનં પવેદનસમત્થનિગ્ઘોસવિપ્ફારં ભગવતા ભાસિતં, તદપિ ધમ્મચક્કપ્પવત્તનસુત્તન્તદેસનાપરિયોસાને અત્તના અધિગતધમ્મેકદેસસ્સ યથાદેસિતસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ સાવકેસુ સબ્બપઠમં થેરેન અધિગતત્તા અત્તનો પરિસ્સમસ્સ સફલભાવપચ્ચવેક્ખણહેતુકં પઠમબોધિયં સબ્બેસં એવ ભિક્ખૂનં સમ્માપટિપત્તિપચ્ચવેક્ખણહેતુકં ‘‘આરાધયિંસુ વત મં ભિક્ખૂ એકં સમય’’ન્તિઆદિવચનં (મ॰ નિ॰ ૧.૨૨૫) વિય પીતિસોમનસ્સજનિતં ઉદાહારમત્તં, ‘‘યદા હવે પાતુભવન્તિ ધમ્મા’’તિઆદિવચનં (મહાવ॰ ૧-૩; ઉદા॰ ૧-૩) વિય પવત્તિયા નિવત્તિયા વા ન પકાસનન્તિ, ન ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ ઉદાનપાળિયં સઙ્ગીતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

તં પનેતં **ઉદાનં** વિનયપિટકં, સુત્તન્તપિટકં, અભિધમ્મપિટકન્તિ તીસુ પિટકેસુ સુત્તન્તપિટકપરિયાપન્નં, દીઘનિકાયો, મજ્ઝિમનિકાયો, સંયુત્તનિકાયો, અઙ્ગુત્તરનિકાયો, ખુદ્દકનિકાયોતિ પઞ્ચસુ નિકાયેસુ ખુદ્દકનિકાયપરિયાપન્નં, સુત્તં, ગેય્યં, વેય્યાકરણં, ગાથા, ઉદાનં, ઇતિવુત્તકં, જાતકં, અબ્ભુતધમ્મં, વેદલ્લન્તિ નવસુ સાસનઙ્ગેસુ ઉદાનસઙ્ગહં.

‘‘દ્વાસીતિ બુદ્ધતો ગણ્હિં, દ્વે સહસ્સાનિ ભિક્ખુતો;
ચતુરાસીતિ સહસ્સાનિ, યે મે ધમ્મા પવત્તિનો’’તિ. (થેરગા॰ ૧૦૨૭) –

એવં ધમ્મભણ્ડાગારિકેન પટિઞ્ઞાતેસુ ચતુરાસીતિયા ધમ્મક્ખન્ધસહસ્સેસુ કતિપયધમ્મક્ખન્ધસઙ્ગહં. બોધિવગ્ગો, મુચલિન્દવગ્ગો, નન્દવગ્ગો, મેઘિયવગ્ગો, સોણવગ્ગો, જચ્ચન્ધવગ્ગો, ચૂળવગ્ગો, પાટલિગામિયવગ્ગોતિ વગ્ગતો અટ્ઠવગ્ગં; સુત્તતો અસીતિસુત્તસઙ્ગહં, ગાથાતો પઞ્ચનવુતિઉદાનગાથાસઙ્ગહં. ભાણવારતો અડ્ઢનવમત્તા ભાણવારા. અનુસન્ધિતો બોધિસુત્તે પુચ્છાનુસન્ધિવસેન એકાનુસન્ધિ, સુપ્પવાસાસુત્તે પુચ્છાનુસન્ધિયથાનુસન્ધિવસેન દ્વે અનુસન્ધી, સેસેસુ યથાનુસન્ધિવસેન એકેકોવ અનુસન્ધિ, અજ્ઝાસયાનુસન્ધિ પનેત્થ નત્થિ. એવં સબ્બથાપિ એકાસીતિઅનુસન્ધિસઙ્ગહં. પદતો સતાધિકાનિ એકવીસ પદસહસ્સાનિ, ગાથાપાદતો તેવીસતિ ચતુસ્સતાધિકાનિ અટ્ઠ સહસ્સાનિ , અક્ખરતો સત્તસહસ્સાધિકાનિ સટ્ઠિ સહસ્સાનિ તીણિ ચ સતાનિ દ્વાસીતિ ચ અક્ખરાનિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

‘‘અસીતિ એવ સુત્તન્તા, વગ્ગા અટ્ઠ સમાસતો;
ગાથા ચ પઞ્ચનવુતિ, ઉદાનસ્સ પકાસિતા.

‘‘અડ્ઢનવમત્તા ચ, ભાણવારા પમાણતો;
એકાધિકા તથાસીતિ, ઉદાનસ્સાનુસન્ધિયો.

‘‘એકવીસસહસ્સાનિ, સતઞ્ચેવ વિચક્ખણો;
પદાનેતાનુદાનસ્સ, ગણિતાનિ વિનિદ્દિસે’’.

ગાથાપાદતો પન –

‘‘અટ્ઠસહસ્સમત્તાનિ, ચત્તારેવ સતાનિ ચ;
પાદાનેતાનુદાનસ્સ, તેવીસતિ ચ નિદ્દિસે.

‘‘અક્ખરાનં સહસ્સાનિ, સટ્ઠિ સત્ત સતાનિ ચ;
તીણિ દ્વાસીતિ ચ તથા, ઉદાનસ્સ પવેદિતા’’તિ.

તસ્સ અટ્ઠસુ વગ્ગેસુ **બોધિવગ્ગો** આદિ, સુત્તેસુ પઠમં **બોધિસુત્તં**, તસ્સાપિ **એવં મે સુત**ન્તિઆદિકં આયસ્મતા આનન્દેન પઠમમહાસઙ્ગીતિકાલે વુત્તનિદાનમાદિ. સા પનાયં પઠમમહાસઙ્ગીતિ વિનયપિટકે (ચૂળવ॰ ૪૩૭) તન્તિમારૂળ્હા એવ. યો પનેત્થ નિદાનકોસલ્લત્થં વત્તબ્બો કથામગ્ગો સોપિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયં દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.નિદાનકથા) વુત્તો એવાતિ તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

૧. બોધિવગ્ગો

૧. પઠમબોધિસુત્તવણ્ણના

૧. યં પનેત્થ **“એવં મે સુત”**ન્તિઆદિકં નિદાનં, તત્થ **એવ**ન્તિ નિપાતપદં. **મે**તિઆદીનિ નામપદાનિ. **ઉરુવેલાયં વિહરતી**તિ એત્થ **વી**તિ ઉપસગ્ગપદં, **હરતી**તિ આખ્યાતપદન્તિ ઇમિનાવ નયેન સબ્બત્થ પદવિભાગો વેદિતબ્બો.

અત્થતો પન **એવં**સદ્દો તાવ ઉપમૂપદેસસમ્પહંસનગરહણવચનસમ્પટિગ્ગહાકાર-નિદસ્સનાવધારણપુચ્છાઇદમત્થપરિમાણાદિ અનેકત્થપ્પભેદો. તથા હેસ ‘‘એવં જાતેન મચ્ચેન, કત્તબ્બં કુસલં બહુ’’ન્તિ એવમાદીસુ (ધ॰ પ॰ ૫૩) ઉપમાયં આગતો. ‘‘એવં તે અભિક્કમિતબ્બં, એવં તે પટિક્કમિતબ્બ’’ન્તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૨) ઉપદેસે. ‘‘એવમેતં ભગવા, એવમેતં સુગતા’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૬૬) સમ્પહંસને. ‘‘એવમેવં પનાયં વસલી યસ્મિં વા તસ્મિં વા તસ્સ મુણ્ડકસ્સ સમણકસ્સ વણ્ણં ભાસતી’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૮૭) ગરહણે. ‘‘એવં, ભન્તેતિ ખો તે ભિક્ખૂ ભગવતો પચ્ચસ્સોસુ’’ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૩; મ॰ નિ॰ ૧.૧) વચનસમ્પટિગ્ગહે. ‘‘એવં બ્યા ખો અહં, ભન્તે, ભગવતા ધમ્મં દેસિતં આજાનામી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૯૮) આકારે. ‘‘એહિ ત્વં, માણવક, યેન સમણો આનન્દો તેનુપસઙ્કમ, ઉપસઙ્કમિત્વા મમ વચનેન સમણં આનન્દં અપ્પાબાધં અપ્પાતઙ્કં લહુટ્ઠાનં બલં ફાસુવિહારં પુચ્છ ‘સુભો માણવો તોદેય્યપુત્તો ભવન્તં આનન્દં અપ્પાબાધં અપ્પાતઙ્કં લહુટ્ઠાનં બલં ફાસુવિહારં પુચ્છતી’તિ, એવઞ્ચ વદેહિ ‘સાધુ કિર ભવં આનન્દો યેન સુભસ્સ માણવસ્સ તોદેય્યપુત્તસ્સ નિવેસનં, તેનુપસઙ્કમતુ અનુકમ્પં ઉપાદાયા’તિ’’આદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૪૫) નિદસ્સને. ‘‘‘તં કિં મઞ્ઞથ, કાલામા, ઇમે ધમ્મા કુસલા વા અકુસલા વા’તિ? ‘અકુસલા, ભન્તે’. ‘સાવજ્જા વા અનવજ્જા વા’તિ? ‘સાવજ્જા, ભન્તે’. ‘વિઞ્ઞૂગરહિતા વા વિઞ્ઞુપ્પસત્થા વા’તિ? ‘વિઞ્ઞૂગરહિતા, ભન્તે’. ‘સમત્તા સમાદિન્ના અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તન્તિ, નો’વા? ‘કથં વો એત્થ હોતી’તિ? ‘સમત્તા, ભન્તે, સમાદિન્ના અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તન્તિ, એવં નો એત્થ હોતીતિ’’’આદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૬૬) અવધારણે. ‘‘એવમેતે સુન્હાતા સુવિલિત્તા કપ્પિતકેસમસ્સૂ આમુત્તમાલાભરણા’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૮૬) પુચ્છાયં. ‘‘એવંગતાનિ પુથુસિપ્પાયતનાનિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૮૨), એવંવિધો એવમાકારો’’તિઆદીસુ ઇદંસદ્દસ્સ અત્થે. ગતસદ્દો હિ પકારપરિયાયો, તથા વિધાકારસદ્દા. તથા હિ વિધયુત્તગતસદ્દે લોકિયા પકારત્થે વદન્તિ. ‘‘એવં લહુપરિવત્તં એવમાયુપરિયન્તો’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૧.૪૮) પરિમાણે.

નનુ ચ ‘‘એવં વિતક્કિતં નો તુમ્હેહિ, એવમાયુપરિયન્તો’’તિ ચેત્થ એવંસદ્દેન પુચ્છનાકારપરિમાણાકારાનં વુત્તત્તા આકારત્થો એવ એવંસદ્દોતિ. ન, વિસેસસબ્ભાવતો. આકારમત્તવાચકો હેત્થ એવંસદ્દો આકારત્થોતિ અધિપ્પેતો. ‘‘એવં બ્યા ખો’’તિઆદીસુ પન આકારવિસેસવચનો. આકારવિસેસવાચિનો ચેતે એવંસદ્દા પુચ્છનાકારપરિમાણાકારાનં વાચકત્તા. એવઞ્ચ કત્વા ‘‘એવં જાતેન મચ્ચેના’’તિઆદીનિ ઉપમાનઉદાહરણાનિ યુજ્જન્તિ. તત્થ હિ –

‘‘યથાપિ પુપ્ફરાસિમ્હા, કયિરા માલાગુણે બહૂ;
એવં જાતેન મચ્ચેન, કત્તબ્બં કુસલં બહુ’’ન્તિ. –

એત્થ પુપ્ફરાસિટ્ઠાનીયતો મનુસ્સુપ્પત્તિ સપ્પુરિસૂપનિસ્સયસદ્ધમ્મસ્સવનયોનિસોમનસિકારભોગસમ્પત્તિઆદિતો દાનાદિપુઞ્ઞકિરિયાહેતુસમુદાયતો સોભાસુગન્ધતાદિગુણવિસેસયોગતો માલાગુણસદિસિયો બહુકા પુઞ્ઞકિરિયા મરિતબ્બસભાવતાય મચ્ચેન કત્તબ્બાતિ અભેદતાય પુપ્ફરાસિ માલાગુણા ચ ઉપમા, તેસં ઉપમાનાકારો યથાસદ્દેન અનિયમતો વુત્તો. પુન એવંસદ્દેન નિયમનવસેન વુત્તો. સો પન ઉપમાકારો નિયમિયમાનો અત્થતો ઉપમા એવ હોતીતિ વુત્તં ''ઉપમાયં આગતો''તિ.

તથા ''એવં ઇમિના આકારેન અભિક્કમિતબ્બ''ન્તિઆદિના ઉપદિસિયમાનાય સમણસારુપ્પાય આકપ્પસમ્પત્તિયા યો તત્થ ઉપદેસાકારો, સો અત્થતો ઉપદેસોયેવાતિ વુત્તં – ''એવં તે અભિક્કમિતબ્બં, એવં તે પટિક્કમિતબ્બન્તિઆદીસુ ઉપદેસે''તિ.

''એવમેતં ભગવા, એવમેતં સુગતા''તિ એત્થ ભગવતા યથાવુત્તમત્થં અવિપરીતતો જાનન્તેહિ કતં યં તત્થ વિજ્જમાનગુણાનં પકારેહિ હંસનં ઉદગ્ગતાકરણં સમ્પહંસનં, સો તત્થ પહંસનાકારોતિ વુત્તનયેન યોજેતબ્બં.

''એવમેવં પનાય''ન્તિ એત્થ ગરહણાકારોતિ વુત્તનયેન યોજેતબ્બં. સો ચ ગરહણાકારો ''વસલી''તિઆદિખુંસનસદ્દસન્નિધાનતો ઇધ એવંસદ્દેન પકાસિતોતિ વિઞ્ઞાયતિ. યથા ચેત્થ, એવં ઉપમાકારાદયોપિ ઉપમાદિવસેન વુત્તાનં પુપ્ફરાસિઆદિસદ્દાનં સન્નિધાનતો વુત્તાતિ વેદિતબ્બં.

''એવં નો''તિ એત્થાપિ તેસં યથાવુત્તધમ્માનં અહિતદુક્ખાવહભાવેન સન્નિટ્ઠાનજનનત્થં અનુમતિગ્ગહણવસેન ''નો વા કથં વો એત્થ હોતી''તિ પુચ્છાય કતાય ''એવં નો એત્થ હોતી''તિ વુત્તત્તા તદાકારસન્નિટ્ઠાનં એવંસદ્દેન આવિકતં. સો પન તેસં ધમ્માનં અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તનાકારો નિયમિયમાનો અવધારણત્થો હોતીતિ વુત્તં – ''એવં નો એત્થ હોતીતિઆદીસુ અવધારણે''તિ.

''એવઞ્ચ વદેહી''તિ યથાહં વદામિ એવં સમણં આનન્દં વદેહીતિ વદનાકારો ઇદાનિ વત્તબ્બો એવંસદ્દેન નિદસ્સીયતીતિ ''નિદસ્સનત્થો''તિ વુત્તં.

એવમાકારવિસેસવાચીનમ્પિ એતેસં એવંસદ્દાનં ઉપમાદિવિસેસત્થવુત્તિતાય ઉપમાદિઅત્થતા વુત્તા. ''એવં, ભન્તે''તિ પન ધમ્મસ્સ સાધુકં સવનમનસિકારે નિયોજિતેહિ ભિક્ખૂહિ તત્થ પતિટ્ઠિતભાવસ્સ પટિજાનનવસેન વુત્તત્તા તત્થ એવંસદ્દો વચનસમ્પટિગ્ગહત્થો. તેન એવં, ભન્તેતિ સાધુ, ભન્તે, સુટ્ઠુ, ભન્તેતિ વુત્તં હોતિ. સ્વાયમિધ આકારનિદસ્સનાવધારણેસુ દટ્ઠબ્બો.

તત્થ આકારત્થેન **એવં**સદ્દેન એતમત્થં દીપેતિ – નાનાનયનિપુણમનેકજ્ઝાસયસમુટ્ઠાનં અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નં વિવિધપાટિહારિયં ધમ્મત્થદેસનાપટિવેધગમ્ભીરં સબ્બસત્તાનં સકસકભાસાનુરૂપતો સોતપથમાગચ્છન્તં તસ્સ ભગવતો વચનં સબ્બપ્પકારેન કો સમત્થો વિઞ્ઞાતું, સબ્બથામેન પન સોતુકામતં જનેત્વાપિ એવં મે સુતં, મયાપિ એકેનાકારેન સુતન્તિ.

એત્થ ચ એકત્તનાનત્તઅબ્યાપારએવંધમ્મતાસઙ્ખાતા નન્દિયાવત્તતિપુક્ખલસીહવિક્કીળિતદિસાલોચનઅઙ્કુસસઙ્ખાતા ચ અસ્સાદાદિવિસયાદિભેદેન નાનાવિધા નયા **નાનાનયા**. નયા વા પાળિગતિયો, તા ચ પઞ્ઞત્તિઅનુપઞ્ઞત્તાદિવસેન

સંકિલેસભાગિયાદિલોકિયાદિતદુભયવોમિસ્સકાદિવસેન કુસલાદિવસેન ખન્ધાદિવસેન, સઙ્ગહાદિવસેન, સમયવિમુત્તાદિવસેન, ઠપનાદિવસેન , કુસલમૂલાદિવસેન, તિકપટ્ઠાનાદિવસેન ચ નાનપ્પકારાતિ **નાનાનયા**, તેહિ નિપુણં સણ્હં સુખુમન્તિ નાનાનયનિપુણં.

આસયોવ અજ્ઝાસયો, સો ચ સસ્સતાદિભેદેન અપ્પરજક્ખતાદિભેદેન ચ અનેકવિધો. અત્તજ્ઝાસયાદિકો એવ વા અનેકો અજ્ઝાસયો અનેકજ્ઝાસયો. સો સમુટ્ઠાનં ઉપ્પત્તિહેતુ એતસ્સાતિ **અનેકજ્ઝાસયસમુટ્ઠાનં**.

સીલાદિઅત્થસમ્પત્તિયા તબ્બિભાવનબ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા સઙ્કાસનપકાસનવિવરણવિભજનઉત્તાનીકરણપઞ્ઞત્તિવસેન છહિ અત્થપદેહિ અક્ખરપદબ્યઞ્જનાકારનિરુત્તિનિદ્દેસવસેન છહિ બ્યઞ્જનપદેહિ ચ સમન્નાગતત્તા **અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નં**.

ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનીભેદેન તેસુ ચ એકેકસ્સ વિસયાદિભેદેન વિવિધં બહુવિધં વા પાટિહારિયં એતસ્સાતિ **વિવિધપાટિહારિયં**. તત્થ પટિપક્ખહરણતો રાગાદિકિલેસાપનયનતો પાટિહારિયન્તિ અત્થે સતિ ભગવતો ન પટિપક્ખા રાગાદયો સન્તિ યે હરિતબ્બા, પુથુજ્જનાનમ્પિ વિગતૂપક્કિલેસે અટ્ઠગુણસમન્નાગતે ચિત્તે હતપટિપક્ખે ઇદ્ધિવિધં પવત્તતિ, તસ્મા તત્થ પવત્તવોહારેન ચ ન સક્કા ઇધ પાટિહારિયન્તિ વત્તું. સચે પન મહાકારુણિકસ્સ ભગવતો વેનેય્યગતા ચ કિલેસા પટિપક્ખા, તેસં હરણતો પાટિહારિયન્તિ વુત્તં, એવં સતિ યુત્તમેતં. અથ વા ભગવતો ચેવ સાસનસ્સ ચ પટિપક્ખા તિત્થિયા, તેસં હરણતો પાટિહારિયં. તે હિ દિટ્ઠિહરણવસેન દિટ્ઠિપ્પકાસને અસમત્થભાવેન ચ ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનીહિ હરિતા અપનીતા હોન્તિ. પટીતિ વા અયં સદ્દો પચ્છાતિ એતસ્સ અત્થં બોધેતિ ''તસ્મિં પટિપવિટ્ઠમ્હિ, અઞ્ઞો આગઞ્છિ બ્રાહ્મણો''તિઆદીસુ (ચૂળનિ॰ પારાયનવગ્ગ, વત્થુગાથા ૪) વિય. તસ્મા સમાહિતે ચિત્તે વિગતૂપક્કિલેસે કતકિચ્ચેન પચ્છા હરિતબ્બં પવત્તેતબ્બન્તિ પટિહારિયં. અત્તનો વા ઉપક્કિલેસેસુ ચતુત્થજ્ઝાનમગ્ગેહિ હરિતેસુ પચ્છા હરણં પટિહારિયં. ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનિયો વિગતૂપક્કિલેસેન કતકિચ્ચેન સત્તહિતત્થં પુન પવત્તેતબ્બા, હરિતેસુ ચ અત્તનો ઉપક્કિલેસેસુ પરસત્તાનં ઉપક્કિલેસહરણાનિ હોન્તીતિ પટિહારિયાનિ ભવન્તિ. પટિહારિયમેવ પાટિહારિયં, પટિહારિયે વા ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનીસમુદાયે ભવં એકેકં પાટિહારિયન્તિ વુચ્ચતિ. પટિહારિયં વા ચતુત્થજ્ઝાનં મગ્ગો ચ પટિપક્ખહરણતો. તત્થ જાતં નિમિત્તભૂતતો તતો વા આગતન્તિ પાટિહારિયન્તિ અત્થો વેદિતબ્બો.

યસ્મા પન તન્તિઅત્થદેસના તબ્બોહારાભિસમયસઙ્ખાતા હેતુહેતુફલતદુભયપઞ્ઞત્તિપટિવેધસઙ્ખાતા વા ધમ્મત્થદેસનાપટિવેધા ગમ્ભીરા, સસાદીહિ વિય મહાસમુદ્દો અનુપચિતકુસલસમ્ભારેહિ અલબ્ભનેય્યપ્પતિટ્ઠા દુપ્પરિયોગાહા ચ, તસ્મા તેહિ ચતૂહિ ગમ્ભીરભાવેહિ યુત્તન્તિ ભગવતો વચનં **ધમ્મત્થદેસનાપટિવેધગમ્ભીરં**.

એકો એવ ભગવતો ધમ્મદેસનાઘોસો, એકસ્મિં ખણે પવત્તમાનો નાનાભાસાનં સત્તાનં અત્તનો અત્તનો ભાસાવસેન અપુબ્બં અચરિમં ગહણૂપગો હોતિ. અચિન્તેય્યો હિ બુદ્ધાનં બુદ્ધાનુભાવોતિ સબ્બસત્તાનં સકસકભાસાનુરૂપતો સોતપથં આગચ્છતીતિ વેદિતબ્બં.

નિદસ્સનત્થેન ''નાહં સયમ્ભૂ, ન મયા ઇદં સચ્છિકત''ન્તિ અત્તાનં પરિમોચેન્તો ''એવં મે સુતં, મયાપિ એવં સુત''ન્તિ ઇદાનિ વત્તબ્બં સકલં સુત્તં નિદસ્સેતિ.

અવધારણત્થેન ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં બહુસ્સુતાનં યદિદં આનન્દો, ગતિમન્તાનં, સતિમન્તાનં, ધિતિમન્તાનં, ઉપટ્ઠાકાનં યદિદં આનન્દો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૯-૨૨૩) એવં ભગવતા, ‘‘આયસ્મા આનન્દો અત્થકુસલો, ધમ્મકુસલો, બ્યઞ્જનકુસલો, નિરુત્તિકુસલો, પુબ્બાપરકુસલો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૬૯) એવં ધમ્મસેનાપતિના ચ પસત્થભાવાનુરૂપં અત્તનો ધારણબલં દસ્સેન્તો સત્તાનં સોતુકામતં જનેતિ. ‘‘એવં મે સુતં, તઞ્ચ ખો અત્થતો વા બ્યઞ્જનતો વા અનૂનમનધિકં, એવમેવ ન અઞ્ઞથા દટ્ઠબ્બ’’ન્તિ. **અઞ્ઞથા**તિ ભગવતો સમ્મુખા સુતાકારતો અઞ્ઞથા ન પન ભગવતા દેસિતાકારતો. અચિન્તેય્યાનુભાવા હિ ભગવતો દેસના, સા નેવ સબ્બાકારેન સક્કા વિઞ્ઞાતુન્તિ વુત્તોવાયમત્થો. સુતાકારાવિરુજ્ઝનમેવ હિ ધારણબલં.

મેસદ્દો તીસુ અત્થેસુ દિસ્સતિ. તથા હિસ્સ ‘‘ગાથાભિગીતં મે અભોજનેય્ય’’ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૯૪; સુ॰ નિ॰ ૮૧) મયાતિ અત્થો. ‘‘સાધુ મે, ભન્તે, ભગવા સંખિત્તેન ધમ્મં દેસેતૂ’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૪.૮૮; ૫.૩૮૨; અ॰ નિ॰ ૪.૨૫૭) મય્હન્તિ અત્થો. ‘‘ધમ્મદાયાદા મે, ભિક્ખવે, ભવથા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૯) મમાતિ અત્થો. ઇધ પન ‘‘મયા સુતં, મમ સુત’’ન્તિ ચ અત્થદ્વયે યુજ્જતિ.

એત્થ ચ યો પરો ન હોતિ, સો અત્તાતિ એવં વત્તબ્બે નિયકજ્ઝત્તસઙ્ખાતે સસન્તાને વત્તનતો તિવિધોપિ **મે**સદ્દો કિઞ્ચાપિ એકસ્મિંયેવ અત્થે દિસ્સતિ, કરણસમ્પદાનાદિવિસેસસઙ્ખાતો પન વિઞ્ઞાયતેવાયં અત્થભેદોતિ ‘‘મે-સદ્દો તીસુ અત્થેસુ દિસ્સતી’’તિ વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં.

સુતન્તિ અયં **સુત**સદ્દો સઉપસગ્ગો અનુપસગ્ગો ચ ગમનવિસ્સુતકિલિન્નૂપચિતાનુયોગસોતવિઞ્ઞેય્ય સોતદ્વારાનુસાર વિઞ્ઞાતાદિઅનેકત્થપ્પભેદો. કિઞ્ચાપિ હિ ઉપસગ્ગો કિરિયં વિસેસેતિ, જોતકભાવતો પન સતિપિ તસ્મિં સુતસદ્દો એવ તં તમત્થં વદતીતિ અનુપસગ્ગસ્સ સુતસદ્દસ્સ અત્થુદ્ધારે સઉપસગ્ગસ્સ ગહણં ન વિરુજ્ઝતિ.

તત્થ ‘‘સેનાય પસુતો’’તિઆદીસુ ગચ્છન્તોતિ અત્થો. ‘‘સુતધમ્મસ્સ પસ્સતો’’તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૧૧) વિસ્સુતધમ્મસ્સાતિ અત્થો. ‘‘અવસ્સુતા અવસ્સુતસ્સા’’તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૬૫૭) કિલેસેન કિલિન્ના કિલિન્નસ્સાતિ અત્થો. ‘‘તુમ્હેહિ પુઞ્ઞં પસુતં અનપ્પક’’ન્તિઆદીસુ (ખુ॰ પા॰ ૭.૧૨) ઉપચિતન્તિ અત્થો. ‘‘યે ઝાનપ્પસુતા ધીરા’’તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૧૮૧) ઝાનાનુયુત્તાતિ અત્થો. ‘‘દિટ્ઠં સુતં મુત’’ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૧) સોતવિઞ્ઞેય્યન્તિ અત્થો. ‘‘સુતધરો સુતસન્નિચયો’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૩૯) સોતદ્વારાનુસારવિઞ્ઞાતધરોતિ અત્થો. ઇધ પનસ્સ ‘‘સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારિત’’ન્તિ વા ‘‘ઉપધારણ’’ન્તિ વા અત્થો. મે-સદ્દસ્સ હિ મયાતિ અત્થે સતિ ‘‘એવં મયા સુતં સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારિત’’ન્તિ યુજ્જતિ. મમાતિ અત્થે સતિ ‘‘એવં મમ સુતં સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારણ’’ન્તિ યુજ્જતિ.

એવમેતેસુ તીસુ પદેસુ યસ્મા સુતસદ્દસન્નિધાને પયુત્તેન **એવં**સદ્દેન સવનકિરિયાજોતકેન ભવિતબ્બં, તસ્મા **એવ**ન્તિ સોતવિઞ્ઞાણસમ્પટિચ્છનાદિસોતદ્વારિકવિઞ્ઞાણાનન્તરં ઉપ્પન્નમનોદ્વારિકવિઞ્ઞાણકિચ્ચનિદસ્સનં. **મે**તિ વુત્તવિઞ્ઞાણસમઙ્ગીપુગ્ગલનિદસ્સનં. સબ્બાનિ હિ વાક્યાનિ એવકારત્થસહિતાનિયેવ અવધારણફલત્તા તેસં. **સુત**ન્તિ અસ્સવનભાવપ્પટિક્ખેપતો અનૂનાનધિકાવિપરીતગ્ગહણનિદસ્સનં. યથા હિ સુતં સુતમેવાતિ વત્તબ્બતં અરહતિ તથા તં સમ્મા સુતં અનૂનગ્ગહણં અનધિકગ્ગહણં અવિપરીતગ્ગહણઞ્ચ હોતીતિ. અથ વા સદ્દન્તરત્થાપોહનવસેન સદ્દો અત્થં વદતીતિ એતસ્મિં પક્ખે યસ્મા સુતન્તિ એતસ્સ અસુતં ન હોતીતિ અયમત્થો વુત્તો, તસ્મા સુતન્તિ અસ્સવનભાવપ્પટિક્ખેપતો અનૂનાનધિકાવિપરીતગ્ગહણનિદસ્સનં. ઇદં વુત્તં હોતિ – એવં

મે સુતં, ન મયા ઇદં દિટ્ઠં, ન સયમ્ભૂઞાણેન સચ્છિકતં, ન અઞ્ઞથા વા ઉપલદ્ધં. અપિ ચ સુતંવ, તઞ્ચ ખો સમ્મદેવાતિ. અવધારણત્થે વા એવંસદ્દે અયમત્થયોજના, તદપેક્ખસ્સ સુતસદ્દસ્સ નિયમત્થો સમ્ભવતીતિ તદપેક્ખસ્સ સુતસદ્દસ્સ અસ્સવનભાવપ્પટિક્ખેપો અનૂનાનધિકાવિપરીતગ્ગહણનિદસ્સનતા ચ વેદિતબ્બા. ઇતિ સવનહેતુસવનવિસેસવસેનપિ સુતસદ્દસ્સ અત્થયોજના કતાતિ દટ્ઠબ્બં.

તથા **એવ**ન્તિ તસ્સા સોતદ્વારાનુસારેન પવત્તાય વિઞ્ઞાણવીથિયા નાનત્થબ્યઞ્જનગ્ગહણતો નાનપ્પકારેન આરમ્મણે પવત્તિભાવપ્પકાસનં આકારત્થો એવંસદ્દોતિ કરિત્વા. **મે**તિ અત્તપ્પકાસનં. **સુત**ન્તિ ધમ્મપ્પકાસનં યથાવુત્તાય વિઞ્ઞાણવીથિયા પરિયત્તિધમ્મારમ્મણત્તા. અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપો – નાનપ્પકારેન આરમ્મણે પવત્તાય વિઞ્ઞાણવીથિયા કરણભૂતાય મયા ન અઞ્ઞં કતં, ઇદં પન કતં, અયં ધમ્મો સુતોતિ.

તથા **એવ**ન્તિ નિદસ્સિતબ્બપ્પકાસનં નિદસ્સનત્થો એવંસદ્દોતિ કત્વા નિદસ્સેતબ્બસ્સ નિદ્દિસિતબ્બભાવતો. તસ્મા એવંસદ્દેન સકલમ્પિ સુત્તં પચ્ચામટ્ઠન્તિ વેદિતબ્બં. **મે**તિ પુગ્ગલપ્પકાસનં. **સુત**ન્તિ પુગ્ગલકિચ્ચપ્પકાસનં. સુતસદ્દેન હિ લબ્ભમાના સવનકિરિયા સવનવિઞ્ઞાણપ્પબન્ધપ્પટિબદ્ધા, તત્થ ચ પુગ્ગલવોહારો, ન ચ પુગ્ગલવોહારરહિતે ધમ્મપ્પબન્ધે સવનકિરિયા લબ્ભતિ. તસ્સાયં સઙ્ખેપત્થો – યં સુત્તં નિદ્દિસિસ્સામિ, તં મયા એવં સુતન્તિ.

તથા **એવ**ન્તિ યસ્સ ચિત્તસન્તાનસ્સ નાનારમ્મણપ્પવત્તિયા નાનત્થબ્યઞ્જનગ્ગહણં હોતિ, તસ્સ નાનાકારનિદ્દેસો આકારત્થો એવ એવંસદ્દોતિ કત્વા. **એવ**ન્તિ હિ અયમાકારપઞ્ઞત્તિ ધમ્માનં તં તં પવત્તિઆકારં ઉપાદાય પઞ્ઞપેતબ્બસભાવત્તા. **મે**તિ કત્તુનિદ્દેસો. **સુત**ન્તિ વિસયનિદ્દેસો, સોતબ્બો હિ ધમ્મો સવનકિરિયાકત્તુપુગ્ગલસ્સ સવનકિરિયાવસેન પવત્તિટ્ઠાનં હોતિ. એત્તાવતા નાનપ્પકારેન પવત્તેન ચિત્તસન્તાનેન તંસમઙ્ગિનો કત્તુ વિસયે ગહણસન્નિટ્ઠાનં દસ્સિતં હોતિ.

અથ વા **એવ**ન્તિ પુગ્ગલકિચ્ચનિદ્દેસો, સુતાનઞ્હિ ધમ્માનં ગહિતાકારસ્સ નિદસ્સનસ્સ અવધારણસ્સ વા પકાસનસભાવેન એવંસદ્દેન તદાકારાદિધારણસ્સ પુગ્ગલવોહારુપાદાનધમ્મબ્યાપારભાવતો પુગ્ગલકિચ્ચંનામ નિદ્દિટ્ઠં હોતીતિ. **સુત**ન્તિ વિઞ્ઞાણકિચ્ચનિદ્દેસો, પુગ્ગલવાદિનોપિ હિ સવનકિરિયા વિઞ્ઞાણનિરપેક્ખા ન હોતીતિ. **મે**તિ ઉભયકિચ્ચયુત્તપુગ્ગલનિદ્દેસો. **મે**તિ હિ સદ્દપ્પવત્તિ એકન્તેનેવ સત્તવિસેસવિસયા વિઞ્ઞાણકિચ્ચઞ્ચ તત્થેવ સમોદહિતબ્બન્તિ. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપો – મયા સવનકિચ્ચવિઞ્ઞાણસમઙ્ગિના પુગ્ગલેન વિઞ્ઞાણવસેન લદ્ધસવનકિચ્ચવોહારેન સુતન્તિ.

તથા **એવ**ન્તિ ચ **મે**તિ ચ સચ્ચિકટ્ઠપરમત્થવસેન અવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિ. સબ્બસ્સ હિ સદ્દાધિગમનીયસ્સ અત્થસ્સ પઞ્ઞત્તિમુખેનેવ પટિપજ્જિતબ્બત્તા સબ્બપઞ્ઞત્તીનઞ્ચ વિજ્જમાનાદીસુ છસુ પઞ્ઞત્તીસુ અવરોધો, તસ્મા યો માયામરીચિઆદયો વિય અભૂતત્થો અનુસ્સવાદીહિ ગહેતબ્બો વિય અનુત્તમત્થોપિ ન હોતિ. સો રૂપસદ્દાદિકો રુપ્પનાનુભવનાદિકો ચ પરમત્થસભાવો સચ્ચિકટ્ઠપરમત્થવસેન વિજ્જતિ. યો પન એવન્તિ ચ મેતિ ચ વુચ્ચમાનો આકારત્થો, સો અપરમત્થસભાવો સચ્ચિકટ્ઠપરમત્થવસેન અનુપલબ્ભમાનો અવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિ નામ. તસ્મા કિઞ્હેત્થ તં પરમત્થતો અત્થિ, યં એવન્તિ વા મેતિ વા નિદ્દેસં લભેથ? **સુત**ન્તિ વિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિ, યઞ્હિ તં એત્થ સોતેન ઉપલદ્ધં, તં પરમત્થતો વિજ્જમાનન્તિ.

તથા **એવ**ન્તિ સોતપથમાગતે ધમ્મે ઉપાદાય તેસં ઉપધારિતાકારાદીનં પચ્ચામસનવસેન. **મે**તિ સસન્તતિપરિયાપન્ને ખન્ધે કરણાદિવિસેસવિસિટ્ઠે ઉપાદાય વત્તબ્બતો ઉપાદાપઞ્ઞત્તિ. **સુત**ન્તિ દિટ્ઠાદીનિ ઉપનિધાય વત્તબ્બતો ઉપનિધાપઞ્ઞત્તિ. દિટ્ઠાદિસભાવરહિતે સદ્દાયતને પવત્તમાનોપિ સુતવોહારો દુતિયં તતિયન્તિઆદિકો વિય પઠમાદીનિ, દિટ્ઠમુતવિઞ્ઞાતે અપેક્ખિત્વા સુતન્તિ વિઞ્ઞેય્યત્તા દિટ્ઠાદીનિ ઉપનિધાય વત્તબ્બો હોતિ. અસુતં ન હોતીતિ હિ સુતન્તિ પકાસિતોયમત્થોતિ.

એત્થ ચ **એવ**ન્તિવચનેન અસમ્મોહં દીપેતિ. પટિવિદ્ધા હિ અત્તના સુતસ્સ પકારવિસેસા એવન્તિ ઇધ આયસ્મતા આનન્દેન પચ્ચામટ્ઠા, તેનસ્સ અસમ્મોહો દીપિતો હોતિ. ન હિ સમ્મૂળ્હો નાનપ્પકારપટિવેધસમત્થો હોતિ, પચ્ચયાકારવસેન નાનપ્પકારા દુપ્પટિવિદ્ધા ચ સુત્તન્તાતિ દીપિતન્તિ. **સુત**ન્તિવચનેન સુતસ્સ અસમ્મોસં દીપેતિ, સુતાકારસ્સ યાથાવતો દસ્સિયમાનત્તા. યસ્સ હિ સુતં સમ્મુટ્ઠં હોતિ, ન સો કાલન્તરે મયા સુતન્તિ પટિજાનાતિ. ઇચ્ચસ્સ અસમ્મોહેન પઞ્ઞાસિદ્ધિ, સમ્મોહાભાવેન પઞ્ઞાય એવ વા સવનકાલસમ્ભૂતાય તદુત્તરિકાલપઞ્ઞાસિદ્ધિ, તથા અસમ્મોસેન સતિસિદ્ધિ. તત્થ પઞ્ઞાપુબ્બઙ્ગમાય સતિયા બ્યઞ્જનાવધારણસમત્થતા. બ્યઞ્જનાનઞ્હિ પટિવિજ્ઝિતબ્બો આકારો નાતિગમ્ભીરો, યથાસુતં ધારણમેવ તત્થ કરણીયન્તિ સતિયા બ્યાપારો અધિકો, પઞ્ઞા તત્થ ગુણીભૂતા હોતિ પઞ્ઞાય પુબ્બઙ્ગમાતિ કત્વા. સતિપુબ્બઙ્ગમાય પઞ્ઞાય અત્થપ્પટિવેધસમત્થતા. અત્થસ્સ હિ પટિવિજ્ઝિતબ્બો આકારો ગમ્ભીરોતિ પઞ્ઞાય બ્યાપારો અધિકો, સતિ તત્થ ગુણીભૂતાયેવાતિ સતિયા પુબ્બઙ્ગમાયાતિ કત્વા. તદુભયસમત્થતાયોગેન અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નસ્સ ધમ્મકોસસ્સ અનુપાલનસમત્થતાય ધમ્મભણ્ડાગારિકત્તસિદ્ધિ.

અપરો નયો – **એવ**ન્તિવચનેન યોનિસોમનસિકારં દીપેતિ, તેન ચ વુચ્ચમાનાનં આકારનિદસ્સનાવધારણત્થાનં ઉપરિ વક્ખમાનાનં નાનપ્પકારપ્પટિવેધજોતકાનં અવિપરીતસિદ્ધિ ધમ્મવિસયત્તા. ન હિ અયોનિસો મનસિકરોતો નાનપ્પકારપ્પટિવેધો સમ્ભવતિ. **સુત**ન્તિવચનેન અવિક્ખેપં દીપેતિ, ''પઠમબોધિસુત્તં કત્થ ભાસિત''ન્તિઆદિપુચ્છાવસેન પકરણપત્તસ્સ વક્ખમાનસ્સ સુત્તસ્સ સવનં સમાધાનમન્તરેન ન સમ્ભવતિ વિક્ખિત્તચિત્તસ્સ સવનાભાવતો. તથા હિ વિક્ખિત્તચિત્તો પુગ્ગલો સબ્બસમ્પત્તિયા વુચ્ચમાનોપિ ''ન મયા સુતં, પુન ભણથા''તિ ભણતિ. યોનિસોમનસિકારેન ચેત્થ અત્તસમ્માપણિધિં પુબ્બે ચ કતપુઞ્ઞતં સાધેતિ સમ્મા અપ્પણિહિતત્તસ્સ પુબ્બે અકતપુઞ્ઞસ્સ વા તદભાવતો. અવિક્ખેપેન સદ્ધમ્મસ્સવનં સપ્પુરિસૂપનિસ્સયઞ્ચ સાધેતિ અસ્સુતવતો સપ્પુરિસૂપનિસ્સયવિરહિતસ્સ ચ તદભાવતો. ન હિ વિક્ખિત્તો સોતું સક્કોતિ, ન ચ સપ્પુરિસે અનુપનિસ્સયમાનસ્સ સવનં અત્થીતિ.

અપરો નયો – ''યસ્સ ચિત્તસન્તાનસ્સ નાનપ્પકારપ્પવત્તિયા નાનત્થબ્યઞ્જનગ્ગહણં હોતિ, તસ્સ નાનાકારનિદ્દેસો''તિ વુત્તં. યસ્મા ચ સો ભગવતો વચનસ્સ અત્થબ્યઞ્જનપ્પભેદપરિચ્છેદવસેન સકલસાસનસમ્પત્તિઓગાહનેન નિરવસેસં પરહિતપારિપૂરીકરણભૂતો એવં ભદ્દકો આકારો ન સમ્મા અપ્પણિહિતત્તસ્સ પુબ્બે અકતપુઞ્ઞસ્સ વા હોતિ. તસ્મા **એવ**ન્તિ ઇમિના ભદ્દકેન આકારેન પચ્છિમચક્કદ્વયસમ્પત્તિમત્તનો દીપેતિ, **સુત**ન્તિ સવનયોગેન પુરિમચક્કદ્વયસમ્પત્તિં. ન હિ અપ્પતિરૂપે દેસે વસતો સપ્પુરિસૂપનિસ્સયવિરહિતસ્સ ચ સવનં અત્થિ. ઇચ્ચસ્સ પચ્છિમચક્કદ્વયસિદ્ધિયા આસયસુદ્ધિ સિદ્ધા હોતિ. સમ્મા પણિહિતચિત્તો પુબ્બે ચ કતપુઞ્ઞો વિસુદ્ધાસયો હોતિ તદસુદ્ધિહેતૂનં કિલેસાનં દૂરીભાવતો. તથા હિ વુત્તં ''સમ્મા પણિહિતં ચિત્તં, સેય્યસો નં તતો કરે''તિ (ધ॰ પ॰ ૪૩) ''કતપુઞ્ઞોસિ ત્વં, આનન્દ, પધાનમનુયુઞ્જ, ખિપ્પં હોહિસિ અનાસવો''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૦૭) ચ. પુરિમચક્કદ્વયસિદ્ધિયા પયોગસુદ્ધિ. પતિરૂપદેસવાસેન હિ

સપ્પુરિસૂપનિસ્સયેન ચ સાધૂનં દિટ્ઠાનુગતિઆપજ્જનેન પરિસુદ્ધપ્પયોગો હોતિ. તાય ચ આસયસુદ્ધિયા અધિગમબ્યત્તિસિદ્ધિ, પુબ્બેયેવ તણ્હાદિટ્ઠિસંકિલેસાનં વિસોધિતત્તા પયોગસુદ્ધિયા આગમબ્યત્તિસિદ્ધિ. સુપરિસુદ્ધકાયવચીપયોગો હિ વિપ્પટિસારાભાવતો અવિક્ખિત્તચિત્તો પરિયત્તિયં વિસારદો હોતિ. ઇતિ પયોગાસયસુદ્ધસ્સ આગમાધિગમસમ્પન્નસ્સ વચનં અરુણુગ્ગમનં વિય સૂરિયસ્સ ઉદયતો યોનિસોમનસિકારો વિય ચ કુસલકમ્મસ્સ અરહતિ ભગવતો વચનસ્સ પુબ્બઙ્ગમં ભવિતુન્તિ ઠાને નિદાનં ઠપેન્તો **એવં મે સુત**ન્તિઆદિમાહ.

અપરો નયો – **એવ**ન્તિ ઇમિના પુબ્બે વુત્તનયેનેવ નાનપ્પકારપ્પટિવેધદીપકેન વચનેન અત્તનો અત્થપટિભાનપટિસમ્ભિદાસમ્પત્તિસબ્ભાવં દીપેતિ. **સુત**ન્તિ ઇમિના એવંસદ્દસન્નિધાનતો વક્ખમાનાપેક્ખાય વા સોતબ્બભેદપ્પટિવેધદીપકેન ધમ્મનિરુત્તિપટિસમ્ભિદાસમ્પત્તિસબ્ભાવં દીપેતિ. **એવ**ન્તિ ચ ઇદં વુત્તનયેનેવ યોનિસોમનસિકારદીપકવચનં ભાસમાનો ''એતે ધમ્મા મયા મનસાનુપેક્ખિતા દિટ્ઠિયા સુપ્પટિવિદ્ધા''તિ દીપેતિ. પરિયત્તિધમ્મો હિ ''ઇધ સીલં કથિતં, ઇધ સમાધિ, ઇધ પઞ્ઞા, એત્તકા એત્થ અનુસન્ધિયો''તિઆદિના નયેન મનસા અનુપેક્ખિતો અનુસ્સવાકારપરિવિતક્કસહિતાય ધમ્મનિજ્ઝાનક્ખન્તિભૂતાય ઞાતપરિઞ્ઞાસઙ્ખાતાય વા દિટ્ઠિયા તત્થ તત્થ વુત્તરૂપારૂપધમ્મે ''ઇતિ રૂપં, એત્તકં રૂપ''ન્તિઆદિના નયેન સુટ્ઠુ વવત્થપેત્વા પટિવિદ્ધો અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ હિતસુખાવહો હોતીતિ. **સુત**ન્તિ ઇદં સવનયોગદીપકવચનં ભાસમાનો ''બહૂ મયા ધમ્મા સુતા ધાતા વચસા પરિચિતા''તિ દીપેતિ. સોતાવધાનપ્પટિબદ્ધા હિ પરિયત્તિધમ્મસ્સ સવનધારણપરિચયા. તદુભયેનપિ ધમ્મસ્સ સ્વાક્ખાતભાવેન, અત્થબ્યઞ્જનપારિપૂરિં દીપેન્તો સવને આદરં જનેતિ. અત્થબ્યઞ્જનપરિપુણ્ણઞ્હિ ધમ્મં આદરેન અસ્સુણન્તો મહતા હિતા પરિબાહિરો હોતીતિ આદરં જનેત્વા સક્કચ્ચં ધમ્મો સોતબ્બો.

''**એવં મે સુત**''ન્તિ ઇમિના પન સકલેન વચનેન આયસ્મા આનન્દો તથાગતપ્પવેદિતં ધમ્મં અત્તનો અદહન્તો અસપ્પુરિસભૂમિં અતિક્કમતિ, સાવકત્તં પટિજાનન્તો સપ્પુરિસભૂમિં ઓક્કમતિ. તથા અસદ્ધમ્મા ચિત્તં વુટ્ઠાપેતિ, સદ્ધમ્મે ચિત્તં પતિટ્ઠાપેતિ. ''કેવલં સુતમેવેતં મયા, તસ્સેવ પન ભગવતો વચન''ન્તિ દીપેન્તો અત્તાનં પરિમોચેતિ, સત્થારં અપદિસતિ, જિનવચનં અપ્પેતિ, ધમ્મનેત્તિં પતિટ્ઠાપેતિ.

અપિચ ''એવં મે સુત''ન્તિ અત્તના ઉપ્પાદિતભાવં અપ્પટિજાનન્તો પુરિમસ્સવનં વિવરન્તો ''સમ્મુખા પટિગ્ગહિતમિદં મયા તસ્સ ભગવતો ચતુવેસારજ્જવિસારદસ્સ દસબલધરસ્સ આસભટ્ઠાનટ્ઠાયિનો સીહનાદનાદિનો સબ્બસત્તુત્તમસ્સ ધમ્મિસ્સરસ્સ ધમ્મરાજસ્સ ધમ્માધિપતિનો ધમ્મદીપસ્સ ધમ્મસરણસ્સ સદ્ધમ્મવરચક્કવત્તિનો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ, ન એત્થ અત્થે વા ધમ્મે વા પદે વા બ્યઞ્જને વા કઙ્ખા વા વિમતિ વા કત્તબ્બા''તિ સબ્બદેવમનુસ્સાનં ઇમસ્મિં ધમ્મે અસ્સદ્ધિયં વિનાસેતિ, સદ્ધાસમ્પદં ઉપ્પાદેતિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

''વિનાસયતિ અસ્સદ્ધં, સદ્ધં વડ્ઢેતિ સાસને;
એવં મે સુતમિચ્ચેવં, વદં ગોતમસાવકો''તિ.

એકન્તિ ગણનપરિચ્છેદનિદ્દેસો. અયઞ્હિ **એક**સદ્દો અઞ્ઞસેટ્ઠાસહાયસઙ્ખ્યાદીસુ દિસ્સતિ. તથા હિ અયં ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચ, ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞન્તિ ઇત્થેકે અભિવદન્તી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૭; ઉદા॰ ૫૫) અઞ્ઞે દિસ્સતિ. ''ચેતસો એકોદિભાવ''ન્તિઆદીસુ (પારા॰ ૧૧; દી॰ નિ॰ ૧.૨૨૮) સેટ્ઠે. ''એકો વૂપકટ્ઠો''તિઆદીસુ (ચૂળવ॰ ૪૪૫; દી॰ નિ॰ ૧.૪૦૫) અસહાયે. ''એકોવ ખો, ભિક્ખવે, ખણો ચ સમયો ચ

બ્રહ્મચરિયવાસાયા''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૨૯) સઙ્ખ્યાયં, ઇધાપિ સઙ્ખ્યાયમેવ દટ્ઠબ્બો. તેન વુત્તં – ''એકન્તિ ગણનપરિચ્છેદનિદ્દેસો''તિ.

સમયન્તિ પરિચ્છિન્નનિદ્દેસો. **એકં સમયન્તિ** અનિયમિતપરિદીપનં. તત્થ **સમય**સદ્દો –

''સમવાયે ખણે કાલે, સમૂહે હેતુદિટ્ઠિસુ;
પટિલાભે પહાને ચ, પટિવેધે ચ દિસ્સતિ''.

તથા હિસ્સ ''અપ્પેવ નામ સ્વેપિ ઉપસઙ્કમેય્યામ કાલઞ્ચ સમયઞ્ચ ઉપાદાયા''તિ એવમાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૪૭) સમવાયો અત્થો, યુત્તકાલઞ્ચ પચ્ચયસામગ્ગિઞ્ચ લભિત્વાતિ હિ અધિપ્પાયો, તસ્મા પચ્ચયસમવાયોતિ વેદિતબ્બો . ''એકોવ ખો, ભિક્ખવે, ખણો ચ સમયો ચ બ્રહ્મચરિયવાસાયા''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૮.૨૯) ખણો, ઓકાસોતિ અત્થો. તથાગતુપ્પાદાદિકો હિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ ઓકાસો તપ્પચ્ચયપ્પટિલાભહેતુત્તા, ખણો એવ ચ સમયો, યો ખણોતિ ચ સમયોતિ ચ વુચ્ચતિ, સો એકો યેવાતિ હિ અત્થો. ''ઉણ્હસમયો પરિળાહસમયો''તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૩૫૮) કાલો. ''મહાસમયો પવનસ્મિ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૨) સમૂહો. મહાસમયોતિ હિ ભિક્ખૂનં દેવતાનઞ્ચ મહાસન્નિપાતોતિ અત્થો. ''સમયોપિ ખો તે, ભદ્દાલિ, અપ્પટિવિદ્ધો અહોસિ, ભગવા ખો સાવત્થિયં વિહરતિ, ભગવાપિ મં જાનિસ્સતિ 'ભદ્દાલિ નામ ભિક્ખુ સત્થુસાસને સિક્ખાય ન પરિપૂરકારી'તિ, અયમ્પિ ખો તે, ભદ્દાલિ, સમયો અપ્પટિવિદ્ધો અહોસી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૩૫) હેતુ. સિક્ખાપદસ્સ કારણઞ્હિ ઇધ સમયોતિ અધિપ્પેતં. ''તેન ખો પન સમયેન ઉગ્ગાહમાનો પરિબ્બાજકો સમણમુણ્ડિકાપુત્તો સમયપ્પવાદકે તિન્દુકાચીરે એકસાલકે મલ્લિકાય આરામે પટિવસતી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૬૦) દિટ્ઠિ. તત્થ હિ નિસિન્ના તિત્થિયા અત્તનો અત્તનો દિટ્ઠિસઙ્ખાતં સમયં પવદન્તીતિ સો પરિબ્બાજકારામો ''સમયપ્પવાદકો''તિ વુચ્ચતિ.

''દિટ્ઠે ધમ્મે ચ યો અત્થો, યો ચત્થો સમ્પરાયિકો;
અત્થાભિસમયા ધીરો, પણ્ડિતોતિ પવુચ્ચતી''તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૯) –

આદીસુ પટિલાભો. અત્થાભિસમયાતિ હિ અત્થસ્સ અધિગમાતિ અત્થો. ''સમ્મા માનાભિસમયા અન્તમકાસિ દુક્ખસ્સા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮) પહાનં. અધિકરણં સમયં વૂપસમનં અપગમોતિ અભિસમયો પહાનં. ''દુક્ખસ્સ પીળનટ્ઠો સઙ્ખતટ્ઠો સન્તાપટ્ઠો વિપરિણામટ્ઠો અભિસમયટ્ઠો''તિઆદીસુ (પટિ॰ મ॰ ૨.૮) પટિવેધો . પટિવેધોતિ હિ અભિસમેતબ્બતો અભિસમયો, અભિસમયોવ અત્થો અભિસમયટ્ઠોતિ પીળનાદીનિ અભિસમેતબ્બભાવેન એકીભાવં ઉપનેત્વા વુત્તાનિ, અભિસમયસ્સ વા પટિવેધસ્સ વિસયભૂતો અત્થો અભિસમયટ્ઠોતિ તાનેવ તથા એકન્તેન વુત્તાનિ. તત્થ પીળનં દુક્ખસચ્ચસ્સ તંસમઙ્ગિનો હિંસનં અવિપ્ફારિકતાકરણં. સન્તાપો દુક્ખદુક્ખતાદિવસેન સન્તપ્પનં પરિદહનં.

એત્થ ચ સહકારીકારણસન્નિજ્ઝં સમેતિ સમવેતીતિ સમવાયો સમયો. સમેતિ સમાગચ્છતિ એત્થ મગ્ગબ્રહ્મચરિયં તદાધારપુગ્ગલેહીતિ ખણો સમયો. સમેતિ એત્થ એતેન વા સંગચ્છતિ સત્તો સભાવધમ્મો વા ઉપ્પાદાદીહિ સહજાતાદીહિ વાતિ કાલો સમયો. ધમ્મપ્પવત્તિમત્તતાય અત્થતો અભૂતોપિ હિ કાલો ધમ્મપ્પવત્તિયા અધિકરણં કરણં વિય ચ કપ્પનામત્તસિદ્ધેનાનુરૂપેન વોહરીયતીતિ. સમં, સહ વા અવયવાનં અયનં પવત્તિ અવટ્ઠાનન્તિ સમૂહો સમયો યથા સમુદાયોતિ. અવયવસહાવટ્ઠાનમેવ હિ સમૂહો. અવસેસપચ્ચયાનં સમાગમે સતિ એતિ ફલમેતસ્મા ઉપ્પજ્જતિ પવત્તતીતિ સમયો હેતુ યથા સમુદયોતિ. સમેતિ સંયોજનભાવતો

સમ્બન્ધો એતિ અત્તનો વિસયે પવત્તતિ, દળ્હગ્ગાહણભાવતો વા સંયુત્તા અયન્તિ પવત્તન્તિ સત્તા યથાભિનિવેસં એતેનાતિ સમયો દિટ્ઠિ. દિટ્ઠિસંયોજનેન હિ સત્તા અતિવિય બજ્ઝન્તીતિ. સમિતિ સઙ્ગતિ સમોધાનન્તિ સમયો પટિલાભો. સમયનં ઉપસમયનં અપગમોતિ સમયો પહાનં. સમુચ્છેદપ્પહાનભાવતો પન અધિકો સમયોતિ અભિસમયો યથા અભિધમ્મોતિ. અભિમુખં ઞાણેન સમ્મા એતબ્બો અભિસમેતબ્બોતિ અભિસમયો, ધમ્માનં અવિપરીતસભાવો. અભિમુખભાવેન સમ્મા એતિ ગચ્છતિ બુજ્ઝતીતિ અભિસમયો, ધમ્માનં યથાભૂતસભાવાવબોધો. એવં તસ્મિં તસ્મિં અત્થે સમયસદ્દસ્સ પવત્તિ વેદિતબ્બા.

સમયસદ્દસ્સ અત્થુદ્ધારે અભિસમયસદ્દસ્સ ગહણે કારણં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. ઇધ પનસ્સ કાલો અત્થો સમવાયાદીનં અસમ્ભવતો. દેસદેસકપરિસા વિય હિ દેસનાય નિદાનભાવે કાલો એવ ઇચ્છિતબ્બોતિ. યસ્મા પનેત્થ સમયોતિ કાલો અધિપ્પેતો, તસ્મા સંવચ્છરઉતુમાસદ્ધમાસરત્તિદિવસપુબ્બણ્હમજ્ઝન્હિકસાયન્હપઠમયામ-મજ્ઝિમયામપચ્છિમયામમુહુત્તાદીસુ કાલભેદભૂતેસુ સમયેસુ એકં સમયન્તિ દીપેતિ.

કસ્મા પનેત્થ અનિયમિતવસેનેવ કાલો નિદ્દિટ્ઠો, ન ઉતુસંવચ્છરાદિવસેન નિયમેત્વા નિદ્દિટ્ઠોતિ ચે? કિઞ્ચાપિ એતેસુ સંવચ્છરાદીસુ સમયેસુ યં યં સુત્તં યસ્મિં યસ્મિં સંવચ્છરે ઉતુમ્હિ માસે પક્ખે રત્તિભાગે દિવસભાગે વા વુત્તં, સબ્બમ્પિ તં થેરસ્સ સુવિદિતં સુવવત્થાપિતં પઞ્ઞાય. યસ્મા પન ''એવં મે સુતં અસુકસંવચ્છરે અસુકઉતુમ્હિ અસુકમાસે અસુકપક્ખે અસુકરત્તિભાગે અસુકદિવસભાગે વા''તિ એવં વુત્તે ન સક્કા સુખેન ધારેતું વા ઉદ્દિસિતું વા ઉદ્દિસાપેતું વા, બહુ ચ વત્તબ્બં હોતિ, તસ્મા એકેનેવ પદેન તમત્થં સમોધાનેત્વા ''એકં સમય''ન્તિ આહ.

યે વા ઇમે ગબ્ભોક્કન્તિસમયો જાતિસમયો સંવેગસમયો અભિનિક્ખમનસમયો દુક્કરકારિકસમયો મારવિજયસમયો અભિસમ્બોધિસમયો દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારસમયો દેસનાસમયો પરિનિબ્બાનસમયોતિ એવમાદયો ભગવતો દેવમનુસ્સેસુ અતિવિય પકાસા અનેકકાલપ્પભેદા એવ સમયા, તેસુ સમયેસુ દેસનાસમયસઙ્ખાતં એકં સમયન્તિ દીપેતિ. યો વાયં ઞાણકરુણાકિચ્ચસમયેસુ કરુણાકિચ્ચસમયો, અત્તહિતપરહિતપ્પટિપત્તિસમયેસુ પરહિતપ્પટિપત્તિસમયો, સન્નિપતિતાનં કરણીયદ્વયસમયેસુ ધમ્મકથાસમયો, દેસનાપટિપત્તિસમયેસુ દેસનાસમયો, તેસુ સમયેસુ અઞ્ઞતરસમયં સન્ધાય ''એકં સમય''ન્તિ આહ.

કસ્મા પનેત્થ યથા અભિધમ્મે ''યસ્મિં સમયે કામાવચરં કુસલં ચિત્તં ઉપ્પન્નં હોતી''તિ (ધ॰ સ॰ ૧) ચ ઇતો અઞ્ઞેસુ સુત્તપદેસુ ''યસ્મિં સમયે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ વિવિચ્ચેવ કામેહિ વિવિચ્ચ અકુસલેહિ ધમ્મેહી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૦૦) ચ ભુમ્મવચનેન નિદ્દેસો કતો, વિનયે ચ ''તેન સમયેન બુદ્ધો ભગવા''તિ (પારા॰ ૧) કરણવચનેન નિદ્દેસો કતો, તથા અકત્વા ''એકં સમય''ન્તિ અચ્ચન્તસંયોગત્થે ઉપયોગવચનેન નિદ્દેસો કતોતિ? તત્થ તથા, ઇધ ચ અઞ્ઞથા અત્થસમ્ભવતો. તત્થ હિ અભિધમ્મે ઇતો અઞ્ઞેસુ ચ સુત્તન્તેસુ આધારવિસયસઙ્ખાતો અધિકરણત્થો કિરિયાય કિરિયન્તરલક્ખણસઙ્ખાતો ભાવેનભાવલક્ખણત્થો ચ સમ્ભવતીતિ. અધિકરણઞ્હિ કાલત્થો સમૂહત્થો ચ સમયો તત્થ વુત્તાનં ફસ્સાદિધમ્માનં, તથા કાલો સભાવધમ્મપ્પવત્તિમત્તતાય પરમત્થતો અવિજ્જમાનોપિ આધારભાવેન પઞ્ઞાતો તઙ્ખણપ્પવત્તાનં તતો પુબ્બે પરતો ચ અભાવતો યથા ''પુબ્બણ્હે જાતો સાયન્હે જાતો''તિઆદીસુ. સમૂહોતિપિ અવયવવિનિમુત્તો પરમત્થતો અવિજ્જમાનોપિ કપ્પનામત્તસિદ્ધેન રૂપેન અવયવાનં આધારભાવેન પઞ્ઞાપીયતિ, યથા ''રુક્ખે સાખા, યવો યવરાસિમ્હિ સમુટ્ઠિતો''તિઆદીસુ. યસ્મિં કાલે ધમ્મપુઞ્જે ચ કામાવચરં કુસલં ચિત્તં ઉપ્પન્નં હોતિ, તસ્મિંયેવ કાલે ધમ્મપુઞ્જે ચ ફસ્સાદયોપિ હોન્તીતિ અયઞ્હિ

તત્થ અત્થો. તથા ખણસમવાયહેતુસઙ્ખાતસ્સ સમયસ્સ ભાવેન તત્થ વુત્તાનં ફસ્સાદિધમ્માનં ભાવો લક્ખીયતિ. યથા હિ ''ગાવીસુ દુય્હમાનાસુ ગતો, દુદ્ધાસુ આગતો''તિ એત્થ ગાવીનં દોહનકિરિયાય ગમનકિરિયા લક્ખીયતિ, એવં ઇધાપિ યસ્મિં સમયેતિ વુત્તે ચ પદત્થસ્સ સત્તાવિરહાભાવતો સતીતિ અયમત્થો વિઞ્ઞાયમાનો એવ હોતીતિ સમયસ્સ સત્તાકિરિયાય ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદકિરિયા ફસ્સાદીનં ભવનકિરિયા ચ લક્ખીયતિ. તથા યસ્મિં સમયે યસ્મિં નવમે ખણે યસ્મિં યોનિસોમનસિકારાદિહેતુમ્હિ પચ્ચયસમવાયે વા સતિ કામાવચરં કુસલં ચિત્તં ઉપ્પન્નં હોતિ, તસ્મિં સમયે ખણે હેતુમ્હિ પચ્ચયસમવાયે ચ ફસ્સાદયોપિ હોન્તીતિ. તસ્મા તદત્થજોતનત્થં ભુમ્મવચનેન નિદ્દેસો કતો.

વિનયે ચ ''અન્નેન વસતિ, અજ્ઝેનેન વસતી''તિઆદીસુ વિય હેતુઅત્થો, ''ફરસુના છિન્દતિ, કુદાલેન ખણતી''તિઆદીસુ વિય કરણત્થો ચ સમ્ભવતિ. યો હિ સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિસમયો ધમ્મસેનાપતિઆદીહિપિ દુબ્બિઞ્ઞેય્યો, તેન સમયેન કરણભૂતેન હેતુભૂતેન ચ વીતિક્કમં સુત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં સન્નિપાતાપેત્વા ઓતિણ્ણવત્થુકં પુગ્ગલં પટિપુચ્છિત્વા વિગરહિત્વા ચ તં તં વત્થું ઓતિણ્ણસમયસઙ્ખાતં કાલં અનતિક્કમિત્વા સિક્ખાપદાનિ પઞ્ઞાપેન્તો તતિયપારાજિકાદીનં વિય સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિયા હેતું અપેક્ખમાનો તત્થ તત્થ વિહાસિ, તસ્મા તદત્થજોતનત્થં વિનયે કરણવચનેન નિદ્દેસો કતો.

ઇધ પન અઞ્ઞસ્મિઞ્ચ એવંજાતિકે અચ્ચન્તસંયોગત્થો સમ્ભવતિ. યસ્મિઞ્હિ સમયે સહ સમુટ્ઠાનહેતુના ઇદં ઉદાનં ઉપ્પન્નં, અચ્ચન્તમેવ તં સમયં અરિયવિહારપુબ્બઙ્ગમાય ધમ્મપચ્ચવેક્ખણાય ભગવા વિહાસિ, તસ્મા ''માસં અજ્ઝેતી''તિઆદીસુ વિય ઉપયોગત્થજોતનત્થં ઇધ ઉપયોગવચનેન નિદ્દેસો કતો. તેનેતં વુચ્ચતિ –

''તં તં અત્થમપેક્ખિત્વા, ભુમ્મેન કરણેન ચ;
અઞ્ઞત્ર સમયો વુત્તો, ઉપયોગેન સો ઇધા''તિ.

પોરાણા પન વણ્ણયન્તિ – ''યસ્મિં સમયે''તિ વા ''તેન સમયેના''તિ વા ''એકં સમય''ન્તિ વા અભિલાપમત્તભેદો એસ નિદ્દેસો, સબ્બત્થ ભુમ્મમેવ અત્થોતિ. તસ્મા ''એકં સમય''ન્તિ વુત્તેપિ એકસ્મિં સમયેતિ અત્થો વેદિતબ્બો.

ભગવાતિ ગરુ. ગરુઞ્હિ લોકે ''ભગવા''તિ વદન્તિ. અયઞ્ચ સબ્બગુણવિસિટ્ઠતાય સબ્બસત્તાનં ગરુ, તસ્મા ભગવાતિ વેદિતબ્બો. પોરાણેહિપિ વુત્તં –

''ભગવાતિ વચનં સેટ્ઠં, ભગવાતિ વચનમુત્તમં;
ગરુ ગારવયુત્તો સો, ભગવા તેન વુચ્ચતી''તિ.

તત્થ સેટ્ઠવાચકવચનં સેટ્ઠન્તિ વુત્તં સેટ્ઠગુણસહચરણતો. અથ વા વુચ્ચતીતિ વચનં, અત્થો. **ભગવાતિ વચનં સેટ્ઠ**ન્તિ ભગવાતિ ઇમિના વચનેન વચનીયો યો અત્થો, સો સેટ્ઠોતિ અત્થો. **ભગવાતિ વચનમુત્તમ**ન્તિ એત્થાપિ વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. **ગારવયુત્તો**તિ ગરુભાવયુત્તો ગરુગુણયોગતો વિસેસગરુકરણારહતાય વા ગારવયુત્તો. એવં ગુણવિસિટ્ઠસત્તુત્તમગરુગારવાધિવચનં ભગવાતિ ઇદં વચનન્તિ વેદિતબ્બં. અપિચ –

''ભગી ભજી ભાગી વિભત્તવા ઇતિ,

અકાસિ ભગ્ગન્તિ ગરૂતિ ભાગ્યવા;
બહૂહિ ઞાયેહિ સુભાવિતત્તનો,
ભવન્તગો સો ભગવાતિ વુચ્ચતી''તિ. –

નિદ્દેસે (મહાનિ॰ ૮૪) આગતનયેન –

''ભાગ્યવા ભગ્ગવા યુત્તો, ભગેહિ ચ વિભત્તવા;
ભત્તવા વન્તગમનો, ભવેસુ ભગવા તતો''તિ. –

ઇમાય ગાથાય ચ વસેન ભગવાતિ પદસ્સ અત્થો વેદિતબ્બો. સો પનાયં અત્થો સબ્બાકારેન વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૪૨) વુત્તો, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેનેવ વિવરિતબ્બો.

અપિચ ભાગે વનિ, ભગે વા વમીતિ ભગવા. તથાગતો હિ દાનસીલાદિપારમિધમ્મે ઝાનવિમોક્ખાદિઉત્તરિમનુસ્સધમ્મે વનિ ભજિ સેવિ બહુલમકાસિ, તસ્મા ભગવા. અથ વા તેયેવ ''વેનેય્યસત્તસન્તાનેસુ કથં નુ ખો ઉપ્પજ્જેય્યુ''ન્તિ વનિ અભિપત્થયીતિ ભગવા. અથ વા ભગસઞ્ઞિતં ઇસ્સરિયં યસઞ્ચ વમિ ઉગ્ગિરિ ખેળપિણ્ડં વિય અનપેક્ખો છડ્ડયીતિ ભગવા. તથા હિ તથાગતો હત્થગતં ચક્કવત્તિસિરિં દેવલોકાધિપચ્ચસદિસં ચાતુદ્દીપિસ્સરિયં, ચક્કવત્તિસમ્પત્તિસન્નિસ્સયઞ્ચ સત્તરતનસમુજ્જલં યસં તિણાયપિ અમઞ્ઞમાનો નિરપેક્ખો પહાય અભિનિક્ખમિત્વા સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો, તસ્મા ઇમે સિરિઆદિકે ભગે વમીતિ ભગવા. અથ વા ભાનિ નામ નક્ખત્તાનિ, તેહિ સમં ગચ્છન્તિ પવત્તન્તીતિ ભગા. સિનેરુયુગન્ધરઉત્તરકુરુહિમવન્તાદિભાજનલોકવિસેસસન્નિસ્સયસોભા કપ્પટ્ઠિતિભાવતો, તેપિ ભગે વમિ, તન્નિવાસિસત્તાવાસસમતિક્કમનતો તપ્પટિબદ્ધછન્દરાગપ્પહાનેન પજહીતિ. એવમ્પિ ભગે વમીતિ ભગવાતિ એવમાદિના નયેન ભગવાતિ પદસ્સ અત્થો વેદિતબ્બો.

એત્તાવતા ચેત્થ **એવં મે સુત**ન્તિ વચનેન યથાસુતં ધમ્મં સવનવસેન ભાસન્તો ભગવતો ધમ્મસરીરં પચ્ચક્ખં કરોતિ, તેન ''નયિદં અતિક્કન્તસત્થુકં પાવચનં, અયં વો સત્થા''તિ સત્થુ અદસ્સનેન ઉક્કણ્ઠિતં જનં સમસ્સાસેતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા ''યો ખો, આનન્દ, મયા ધમ્મો ચ વિનયો ચ દેસિતો પઞ્ઞત્તો, સો વો મમચ્ચયેન સત્થા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૬; મિ॰ પ॰ ૪.૧.૧). **એકં સમયં ભગવા**તિ વચનેન તસ્મિં સમયે ભગવતો અવિજ્જમાનભાવં દસ્સેન્તો રૂપકાયપરિનિબ્બાનં સાધેતિ, તેન ''એવંવિધસ્સ નામ ધમ્મસ્સ દેસેતા દસબલધરો વજિરસઙ્ઘાતસમાનકાયો સોપિ ભગવા પરિનિબ્બુતો, કેનઞ્ઞેન જીવિતે આસા જનેતબ્બા''તિ જીવિતમદમત્તં જનં સંવેજેતિ, સદ્ધમ્મે ચસ્સ ઉસ્સાહં જનેતિ.

એવન્તિ ચ ભણન્તો દેસનાસમ્પત્તિં નિદ્દિસતિ, વક્ખમાનસ્સ સકલસુત્તસ્સ એવન્તિ નિદસ્સનતો. **મે સુત**ન્તિ સાવકસમ્પત્તિં સવનસમ્પત્તિઞ્ચ નિદ્દિસતિ, પટિસમ્ભિદાપત્તેન પઞ્ચસુ ઠાનેસુ ભગવતા એતદગ્ગે ઠપિતેન ધમ્મભણ્ડાગારિકેન સુતભાવદીપનતો ''તઞ્ચ ખો મયાવ સુતં, ન અનુસ્સુતિકં, ન પરમ્પરાભત''ન્તિ ઇમસ્સ ચત્થસ્સ દીપનતો. **એકં સમય**ન્તિ કાલસમ્પત્તિં નિદ્દિસતિ ભગવતો ઉરુવેલાયં વિહરણસમયભાવેન બુદ્ધુપ્પાદપ્પટિમણ્ડિતભાવદીપનતો. બુદ્ધુપ્પાદપરમા હિ કાલસમ્પદા. **ભગવા**તિ દેસકસમ્પત્તિં નિદ્દિસતિ ગુણવિસિટ્ઠસત્તુત્તમગરુભાવદીપનતો.

ઉરુવેલાયન્તિ મહાવેલાયં, મહન્તે વાલુકારાસિમ્હીતિ અત્થો. અથ વા ઉરૂતિ વાલુકા વુચ્ચતિ, વેલાતિ મરિયાદા. વેલાતિક્કમનહેતુ આભતા ઉરુ ઉરુવેલાતિ એવમ્પેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

અતીતે કિર અનુપ્પન્ને બુદ્ધે દસસહસ્સતાપસા તસ્મિં પદેસે વિહરન્તા ''કાયકમ્મવચીકમ્માનિ પરેસમ્પિ પાકટાનિ હોન્તિ, મનોકમ્મં પન અપાકટં. તસ્મા યો મિચ્છાવિતક્કં વિતક્કેતિ, સો અત્તનાવ અત્તાનં ચોદેત્વા પત્તપુટેન વાલુકં આહરિત્વા ઇમસ્મિં ઠાને આકિરતુ, ઇદમસ્સ દણ્ડકમ્મ''ન્તિ કતિકવત્તં કત્વા તતો પટ્ઠાય યો તાદિસં વિતક્કં વિતક્કેતિ, સો તત્થ પત્તપુટેન વાલુકં આહરિત્વા આકિરતિ. એવં તત્થ અનુક્કમેન મહાવાલુકારાસિ જાતો, તતો નં પચ્છિમા જનતા પરિક્ખિપિત્વા ચેતિયટ્ઠાનમકાસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''ઉરુવેલાયન્તિ મહાવેલાયં, મહન્તે વાલુકારાસિમ્હીતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો''તિ.

વિહરતીતિ અવિસેસેન ઇરિયાપથદિબ્બબ્રહ્મઅરિયવિહારેસુ અઞ્ઞતરવિહારસમઙ્ગિતાપરિદીપનં. ઇધ પન ઠાનનિસજ્જાગમનસયનપ્પભેદેસુ ઇરિયાપથેસુ આસનસઙ્ખાતઇરિયાપથસમાયોગપરિદીપનં અરિયવિહારસમઙ્ગિતાપરિદીપનઞ્ચાતિ વેદિતબ્બં. તત્થ યસ્મા એકં ઇરિયાપથબાધનં અઞ્ઞેન ઇરિયાપથેન વિચ્છિન્દિત્વા અપરિપતન્તં અત્તભાવં હરતિ પવત્તેતિ, તસ્મા વિહરતીતિ પદસ્સ ઇરિયાપથવિહારવસેનેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. યસ્મા પન ભગવા દિબ્બવિહારાદીહિ સત્તાનં વિવિધં હિતં હરતિ ઉપહરતિ ઉપનેતિ ઉપ્પાદેતિ, તસ્મા તેસમ્પિ વસેન વિવિધં હરતીતિ એવમત્થો વેદિતબ્બો.

નજ્જાતિ નદતિ સન્દતીતિ નદી, તસ્સા નજ્જા, નદિયા નિન્નગાયાતિ અત્થો. **નેરઞ્જરાયા**તિ નેલં જલમસ્સાતિ ''નેલઞ્જલાયા''તિ વત્તબ્બે લકારસ્સ રકારં કત્વા ''નેરઞ્જરાયા''તિ વુત્તં, કદ્દમસેવાલપણકાદિદોસરહિતસલિલાયાતિ અત્થો. કેચિ ''નીલજલાયાતિ વત્તબ્બે નેરઞ્જરાયાતિ વુત્ત''ન્તિ વદન્તિ. નામમેવ વા એતં એતિસ્સા નદિયાતિ વેદિતબ્બં. તસ્સા નદિયા તીરે યત્થ ભગવા વિહાસિ, તં દસ્સેતું ''**બોધિરુક્ખમૂલે**''તિ વુત્તં. તત્થ ''બોધિ વુચ્ચતિ ચતૂસુ મગ્ગેસુ ઞાણ''ન્તિ એત્થ (ચૂળનિ॰ ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૨૧) મગ્ગઞાણં બોધીતિ વુત્તં. ''પપ્પોતિ બોધિં વરભૂરિમેધસો''તિ એત્થ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૧૭) સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. તદુભયમ્પિ બોધિં ભગવા એત્થ પત્તોતિ રુક્ખોપિ બોધિરુક્ખોત્વેવ નામં લભિ. અથ વા સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે બુજ્ઝીતિ ભગવા બોધિ, તેન બુજ્ઝન્તેન સન્નિસ્સિતત્તા સો રુક્ખોપિ બોધિરુક્ખોતિ નામં લભિ, તસ્સ બોધિરુક્ખસ્સ. **મૂલે**તિ સમીપે. અયઞ્હિ મૂલસદ્દો ''મૂલાનિ ઉદ્ધરેય્ય અન્તમસો ઉસીરનાળમત્તાનિપી''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૯૫) મૂલમૂલે દિસ્સતિ. ''લોભો અકુસલમૂલ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૫) અસાધારણહેતુમ્હિ. ''યાવતા મજ્ઝન્હિકે કાલે છાયા ફરતિ, નિવાતે પણ્ણાનિ પતન્તિ, એત્તાવતા રુક્ખમૂલ''ન્તિઆદીસુ સમીપે. ઇધાપિ સમીપે અધિપ્પેતો, તસ્મા બોધિરુક્ખસ્સ મૂલે સમીપેતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

પઠમાભિસમ્બુદ્ધોતિ પઠમં અભિસમ્બુદ્ધો હુત્વા, સબ્બપઠમંયેવાતિ અત્થો. એત્તાવતા ધમ્મભણ્ડાગારિકેન ઉદાનદેસનાય નિદાનં ઠપેન્તેન કાલદેસદેસકાપદેસા સહ વિસેસેન પકાસિતા હોન્તિ.

એત્થાહ ''કસ્મા ધમ્મવિનયસઙ્ગહે કયિરમાને નિદાનવચનં વુત્તં, નનુ ભગવતા ભાસિતવચનસ્સેવ સઙ્ગહો કાતબ્બો''તિ? વુચ્ચતે – દેસનાય ચિરટ્ઠિતિઅસમ્મોસસદ્ધેય્યભાવસમ્પાદનત્થં. કાલદેસદેસકવત્થુઆદીહિ ઉપનિબન્ધિત્વા ઠપિતા હિ દેસના ચિરટ્ઠિતિકા હોતિ અસમ્મોસા સદ્ધેય્યા ચ દેસકાલકત્તુહેતુનિમિત્તેહિ ઉપનિબદ્ધો વિય વોહારવિનિચ્છયો. તેનેવ ચ આયસ્મતા મહાકસ્સપેન ''પઠમં, આવુસો આનન્દ, ઉદાનં કત્થ

ભાસિત''ન્તિઆદિના દેસાદીસુ પુચ્છાય કતાય વિસ્સજ્જનં કરોન્તેન ધમ્મભણ્ડાગારિકેન ''એવં મે સુત''ન્તિઆદિના ઉદાનસ્સ નિદાનં ભાસિતન્તિ.

અપિચ સત્થુ સમ્પત્તિપકાસનત્થં નિદાનવચનં. તથાગતસ્સ હિ ભગવતો પુબ્બરચનાનુમાનાગમતક્કાભાવતો સમ્બુદ્ધત્તસિદ્ધિ. ન હિ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ પુબ્બરચનાદીહિ અત્થો અત્થિ સબ્બત્થ અપ્પટિહતઞાણચારતાય એકપ્પમાણત્તા ઞેય્યધમ્મેસુ. તથા આચરિયમુટ્ઠિધમ્મમચ્છરિયસાસનસાવકાનુરાગાભાવતો ખીણાસવત્તસિદ્ધિ. ન હિ સબ્બસો પરિક્ખીણાસવસ્સ કત્થચિપિ આચરિયમુટ્ઠિઆદીનં સમ્ભવોતિ સુવિસુદ્ધસ્સ પરાનુગ્ગહપ્પવત્તિ. ઇતિ દેસકદોસભૂતાનં દિટ્ઠિસીલસમ્પત્તિદૂસકાનં અચ્ચન્તં અવિજ્જાતણ્હાનં અભાવસંસૂચકેહિ ઞાણસમ્પદાપહાનસમ્પદાભિબ્યઞ્જકેહિ ચ સમ્બુદ્ધવિસુદ્ધભાવેહિ પુરિમવેસારજ્જદ્વયસિદ્ધિ, તતો ચ અન્તરાયિકનિય્યાનિકધમ્મેસુ સમ્મોહાભાવસિદ્ધિતો પચ્છિમવેસારજ્જદ્વયસિદ્ધીતિ ભગવતો ચતુવેસારજ્જસમન્નાગમો અત્તહિતપરહિતપ્પટિપત્તિ ચ નિદાનવચનેન પકાસિતા હોન્તિ, તત્થ તત્થ સમ્પત્તપરિસાય અજ્ઝાસયાનુરૂપં ઠાનુપ્પત્તિકપ્પટિભાનેન ધમ્મદેસનાદીપનતો. ઇધ પન વિમુત્તિસુખપ્પટિસંવેદનપટિચ્ચસમુપ્પાદમનસિકારપકાસનેનાતિ યોજેતબ્બં. તેન વુત્તં – ''સત્થુ સમ્પત્તિપકાસનત્થં નિદાનવચન''ન્તિ.

તથા સાસનસમ્પત્તિપકાસનત્થં નિદાનવચનં. ઞાણકરુણાપરિગ્ગહિતસબ્બકિરિયસ્સ હિ ભગવતો નત્થિ નિરત્થકા પટિપત્તિ અત્તહિતા વા. તસ્મા પરેસંયેવ અત્થાય પવત્તસબ્બકિરિયસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સકલમ્પિ કાયવચીમનોકમ્મં યથાપવત્તં વુચ્ચમાનં દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ યથારહં સત્તાનં અનુસાસનટ્ઠેન સાસનં, ન કબ્બરચના. તયિદં સત્થુ ચરિતં કાલદેસદેસકપરિસાપદેસાદીહિ સદ્ધિં તત્થ તત્થ નિદાનવચનેન યથારહં પકાસીયતિ, ઇધ પન અભિસમ્બોધિવિમુત્તિસુખપ્પટિસંવેદનપટિચ્ચસમુપ્પાદમનસિકારેનાતિ યોજેતબ્બં. તેન વુત્તં – ''સાસનસમ્પત્તિપકાસનત્થં નિદાનવચન''ન્તિ.

અપિચ સત્થુનો પમાણભાવપ્પકાસનેન સાસનસ્સ પમાણભાવદસ્સનત્થં નિદાનવચનં. સા ચસ્સ પમાણભાવદસ્સનતા હેટ્ઠા વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બા. ભગવાતિ હિ ઇમિના તથાગતસ્સ રાગદોસમોહાદિસબ્બકિલેસમલદુચ્ચરિતાદિદોસપ્પહાનદીપનેન , સબ્બસત્તુત્તમભાવદીપનેન ચ અનઞ્ઞસાધારણઞાણકરુણાદિગુણવિસેસયોગપરિદીપનેન, અયમત્થો સબ્બથા પકાસિતો હોતીતિ ઇદમેત્થ નિદાનવચનપ્પયોજનસ્સ મુખમત્તદસ્સનં.

તં પનેતં ''એવં મે સુત''ન્તિ આરભિત્વા યાવ ''ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસી''તિ પદં, તાવ ઇમસ્સ ઉદાનસ્સ નિદાનન્તિ વેદિતબ્બં. તથા હિ તં યથા પટિપન્નો ભગવા ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ, આદિતો પટ્ઠાય તસ્સ કાયિકચેતસિકપ્પટિપત્તિયા પકાસનત્થં સઙ્ગીતિકારેહિ સઙ્ગીતિકાલે ભાસિતવચનં.

નનુ ચ ''ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતી''તિઆદિ ભગવતો એવ વચનં ભવિતું અરહતિ, ન હિ સત્થારં મુઞ્ચિત્વા અઞ્ઞો પટિચ્ચસમુપ્પાદં દેસેતું સમત્થો હોતીતિ? સચ્ચમેતં, યથા પન ભગવા બોધિરુક્ખમૂલે ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણવસેન પટિચ્ચસમુપ્પાદં મનસાકાસિ, તથેવ નં બોધનેય્યબન્ધવાનં બોધનત્થં પટિચ્ચસમુપ્પાદસીહનાદસુત્તાદીસુ દેસિતસ્સ ચ વચનાનં દેસિતાકારસ્સ અનુકરણવસેન પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ

મનસિકારં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા ભગવતા ભાસિતસ્સ ઇમસ્સ ઉદાનસ્સ ધમ્મસઙ્ગાહકા મહાથેરા નિદાનં સઙ્ગાયિંસૂતિ યથાવુત્તવચનં સઙ્ગીતિકારાનમેવ વચનન્તિ નિટ્ઠમેત્થ ગન્તબ્બં. ઇતો પરેસુપિ સુત્તન્તેસુ એસેવ નયો.

એત્થ ચ અત્તજ્ઝાસયો પરજ્ઝાસયો પુચ્છાવસિકો અટ્ઠુપ્પત્તિકોતિ ચત્તારો સુત્તનિક્ખેપા વેદિતબ્બા. યથા હિ અનેકસતઅનેકસહસ્સભેદાનિપિ સુત્તાનિ સંકિલેસભાગિયાદિપટ્ઠાનનયેન સોળસવિધતં નાતિવત્તન્તિ, એવં તાનિ સબ્બાનિપિ અત્તજ્ઝાસયાદિસુત્તનિક્ખેપવસેન ચતુબ્બિધભાવં નાતિવત્તન્તિ. કામઞ્ચેત્થ અત્તજ્ઝાસયસ્સ અટ્ઠુપ્પત્તિયા ચ પરજ્ઝાસયપુચ્છાવસિકેહિ સદ્ધિં સંસગ્ગભેદો સમ્ભવતિ અજ્ઝાસયાનુસન્ધિપુચ્છાનુસન્ધિસમ્ભવતો, અત્તજ્ઝાસયઅટ્ઠુપ્પત્તીનં અઞ્ઞમઞ્ઞં સંસગ્ગો નત્થીતિ નિરવસેસો પટ્ઠાનનયો ન સમ્ભવતિ. તદન્તોગધત્તા વા સમ્ભવન્તાનં સેસનિક્ખેપાનં મૂલનિક્ખેપવસેન ચત્તારો સુત્તનિક્ખેપાતિ વુત્તં.

તત્રાયં વચનત્થો – નિક્ખિપનં નિક્ખેપો, સુત્તસ્સ નિક્ખેપો સુત્તનિક્ખેપો, સુત્તદેસનાતિ અત્થો. નિક્ખિપીયતીતિ વા નિક્ખેપો, સુત્તં એવ નિક્ખેપો સુત્તનિક્ખેપો. અત્તનો અજ્ઝાસયો અત્તજ્ઝાસયો, સો અસ્સ અત્થિ કારણભૂતોતિ અત્તજ્ઝાસયો, અત્તનો અજ્ઝાસયો એતસ્સાતિ વા અત્તજ્ઝાસયો. પરજ્ઝાસયેપિ એસેવ નયો. પુચ્છાય વસો પુચ્છાવસો, સો એતસ્સ અત્થીતિ પુચ્છાવસિકો. સુત્તદેસનાય વત્થુભૂતસ્સ અત્થસ્સ ઉપ્પત્તિ અત્થુપ્પત્તિ, અત્થુપ્પત્તિ એવ અટ્ઠુપ્પત્તિ, સા એતસ્સ અત્થીતિ અટ્ઠુપ્પત્તિકો. અથ વા નિક્ખિપીયતિ સુત્તં એતેનાતિ નિક્ખેપો, અત્તજ્ઝાસયાદિ એવ. એતસ્મિં પન અત્થવિકપ્પે અત્તનો અજ્ઝાસયો અત્તજ્ઝાસયો. પરેસં અજ્ઝાસયો પરજ્ઝાસયો. પુચ્છીયતીતિ પુચ્છા, પુચ્છિતબ્બો અત્થો. પુચ્છનવસેન પવત્તં ધમ્મપ્પટિગ્ગાહકાનં વચનં પુચ્છાવસં, તદેવ નિક્ખેપસદ્દાપેક્ખાય પુચ્છાવસિકોતિ પુલ્લિઙ્ગવસેન વુત્તં. તથા અત્થુપ્પત્તિયેવ અટ્ઠુપ્પત્તિકોતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

એત્થ ચ પરેસં ઇન્દ્રિયપરિપાકાદિકારણનિરપેક્ખત્તા અત્તજ્ઝાસયસ્સ વિસું સુત્તનિક્ખેપભાવો યુત્તો કેવલં અત્તનો અજ્ઝાસયેનેવ ધમ્મતન્તિઠપનત્થં પવત્તિતદેસનત્તા, પરજ્ઝાસયપુચ્છાવસિકાનં પન પરેસં અજ્ઝાસયપુચ્છાનં દેસનાપવત્તિહેતુભૂતાનં ઉપ્પત્તિયં પવત્તિતાનં કથમટ્ઠુપ્પત્તિયા અનવરોધો, પુચ્છાવસિકઅટ્ઠુપ્પત્તિપુબ્બકાનં વા પરજ્ઝાસયાનુરોધેન પવત્તિતાનં કથં પરજ્ઝાસયે અનવરોધોતિ? ન ચોદેતબ્બમેતં. પરેસઞ્હિ અભિનીહારપરિપુચ્છાદિવિનિચ્છયાદિવિનિમુત્તસ્સેવ સુત્તન્તદેસનાકારણુપ્પાદસ્સ અટ્ઠુપ્પત્તિભાવેન ગહિતત્તા પરજ્ઝાસયપુચ્છાવસિકાનં વિસું ગહણં. તથા હિ બ્રહ્મજાલધમ્મદાયાદસુત્તાદીનં વણ્ણાવણ્ણઆમિસુપ્પાદાદિદેસનાનિમિત્તં અટ્ઠુપ્પત્તિ વુચ્ચતિ, પરેસં પુચ્છાય વિના અજ્ઝાસયમેવ નિમિત્તં કત્વા દેસિતો પરજ્ઝાસયો, પુચ્છાવસેન દેસિતો પુચ્છાવસિકોતિ પાકટોયમત્થોતિ.

તત્થ પઠમાદીનિ તીણિ બોધિસુત્તાનિ મુચલિન્દસુત્તં, આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનસુત્તં, પચ્ચવેક્ખણસુત્તં, પપઞ્ચસઞ્ઞાસુત્તન્તિ ઇમેસં ઉદાનાનં અત્તજ્ઝાસયો નિક્ખેપો. હુહુઙ્કસુત્તં, બ્રાહ્મણજાતિકસુત્તં, બાહિયસુત્તન્તિ ઇમેસં ઉદાનાનં પુચ્છાવસિકો નિક્ખેપો. રાજસુત્તં, સક્કારસુત્તં, ઉચ્છાદનસુત્તં, પિણ્ડપાતિકસુત્તં, સિપ્પસુત્તં, ગોપાલસુત્તં, સુન્દરિકસુત્તં , માતુસુત્તં, સઙ્ઘભેદકસુત્તં, ઉદપાનસુત્તં, તથાગતુપ્પાદસુત્તં, મોનેય્યસુત્તં, પાટલિગામિયસુત્તં, દ્વેપિ દબ્બસુત્તાનીતિ એતેસં ઉદાનાનં અટ્ઠુપ્પત્તિકો નિક્ખેપો. પાલિલેય્યસુત્તં, પિયસુત્તં, નાગસમાલસુત્તં, વિસાખાસુત્તઞ્ચાતિ ઇમેસં ઉદાનાનં અત્તજ્ઝાસયો પરજ્ઝાસયો ચ નિક્ખેપો. સેસાનં એકપઞ્ઞાસાય સુત્તાનં પરજ્ઝાસયો નિક્ખેપો. એવમેતેસં ઉદાનાનં અત્તજ્ઝાસયાદિવસેન નિક્ખેપવિસેસો વેદિતબ્બો.

એત્થ ચ યાનિ ઉદાનાનિ ભગવતા ભિક્ખૂનં સમ્મુખા ભાસિતાનિ, તાનિ તેહિ યથાભાસિતસુત્તાનિ વચસા પરિચિતાનિ મનસાનુપેક્ખિતાનિ ધમ્મભણ્ડાગારિકસ્સ કથિતાનિ. યાનિ પન ભગવતા ભિક્ખૂનં અસમ્મુખા ભાસિતાનિ, તાનિપિ અપરભાગે ભગવતા ધમ્મભણ્ડાગારિકસ્સ પુન ભાસિતાનિ. એવં સબ્બાનિપિ તાનિ આયસ્મા આનન્દો એકજ્ઝં કત્વા ધારેન્તો ભિક્ખૂનઞ્ચ વાચેન્તો અપરભાગે પઠમમહાસઙ્ગીતિકાલે ઉદાનન્ત્વેવ સઙ્ગહં આરોપેસીતિ વેદિતબ્બં.

તેન ખો પન સમયેનાતિઆદીસુ **તેન સમયેના**તિ ચ ભુમ્મત્થે કરણવચનં, **ખો પના**તિ નિપાતો, તસ્મિં સમયેતિ અત્થો. કસ્મિં પન સમયે? યં સમયં ભગવા ઉરુવેલાયં વિહરતિ નજ્જા નેરઞ્જરાય તીરે બોધિરુક્ખમૂલે પઠમાભિસમ્બુદ્ધો. તસ્મિં સમયે. **સત્તાહ**ન્તિ સત્ત અહાનિ સત્તાહં, અચ્ચન્તસંયોગત્થે એતં ઉપયોગવચનં. યસ્મા ભગવા તં સત્તાહં નિરન્તરતાય અચ્ચન્તમેવ ફલસમાપત્તિસુખેન વિહાસિ, તસ્મા સત્તાહન્તિ અચ્ચન્તસંયોગવસેન ઉપયોગવચનં વુત્તં. **એકપલ્લઙ્કેના**તિ વિસાખાપુણ્ણમાય અનત્થઙ્ગતેયેવ સૂરિયે અપરાજિતપલ્લઙ્કવરે વજિરાસને નિસિન્નકાલતો પટ્ઠાય સકિમ્પિ અનુટ્ઠહિત્વા યથાઆભુજિતેન એકેનેવ પલ્લઙ્કેન .

વિમુત્તિસુખપટિસંવેદીતિ વિમુત્તિસુખં ફલસમાપત્તિસુખં પટિસંવેદિયમાનો નિસિન્નો હોતીતિ અત્થો. તત્થ **વિમુત્તી**તિ તદઙ્ગવિમુત્તિ, વિક્ખમ્ભનવિમુત્તિ, સમુચ્છેદવિમુત્તિ, પટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તિ, નિસ્સરણવિમુત્તીતિ પઞ્ચ વિમુત્તિયો. તાસુ યં દેય્યધમ્મપરિચ્ચાગાદીહિ તેહિ તેહિ ગુણઙ્ગેહિ નામરૂપપરિચ્છેદાદીહિ વિપસ્સનઙ્ગેહિ ચ યાવ તસ્સ તસ્સ અઙ્ગસ્સ અપરિહાનિવસેન પવત્તિ, તાવ તંતંપટિપક્ખતો વિમુચ્ચનતો વિમુચ્ચનં પહાનં. સેય્યથિદં ? દાનેન મચ્છરિયલોભાદિતો, સીલેન પાણાતિપાતાદિતો, નામરૂપવવત્થાનેન સક્કાયદિટ્ઠિતો, પચ્ચયપરિગ્ગહેન અહેતુવિસમહેતુદિટ્ઠીહિ, તસ્સેવ અપરભાગેન કઙ્ખાવિતરણેન કથંકથીભાવતો, કલાપસમ્મસનેન ‘‘અહં મમા’’તિ ગાહતો, મગ્ગામગ્ગવવત્થાનેન અમગ્ગે મગ્ગસઞ્ઞાય, ઉદયદસ્સનેન ઉચ્છેદદિટ્ઠિયા, વયદસ્સનેન સસ્સતદિટ્ઠિયા, ભયદસ્સનેન સભયે અભયસઞ્ઞાય, આદીનવદસ્સનેન અસ્સાદસઞ્ઞાય, નિબ્બિદાનુપસ્સનેન અભિરતિસઞ્ઞાય, મુચ્ચિતુકમ્યતાઞાણેન અમુચ્ચિતુકમ્યતાય, ઉપેક્ખાઞાણેન અનુપેક્ખાય, અનુલોમેન ધમ્મટ્ઠિતિયં નિબ્બાને ચ પટિલોમભાવતો, ગોત્રભુના સઙ્ખારનિમિત્તભાવતો વિમુચ્ચનં, અયં **તદઙ્ગવિમુત્તિ** નામ. યં પન ઉપચારપ્પનાભેદેન સમાધિના યાવસ્સ અપરિહાનિવસેન પવત્તિ, તાવ કામચ્છન્દાદીનં નીવરણાનઞ્ચેવ, વિતક્કાદીનઞ્ચ પચ્ચનીકધમ્માનં, અનુપ્પત્તિસઙ્ખિતં વિમુચ્ચનં, અયં **વિક્ખમ્ભનવિમુત્તિ** નામ. યં ચતુન્નં અરિયમગ્ગાનં ભાવિતત્તા તંતંમગ્ગવતો અરિયસ્સ સન્તાને યથારહં ‘‘દિટ્ઠિગતાનં પહાનાયા’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૨૭૭; વિભ॰ ૬૨૮) નયેન વુત્તસ્સ સમુદયપક્ખિયસ્સ કિલેસગણસ્સ પુન અચ્ચન્તં અપ્પવત્તિભાવેન સમુચ્છેદપ્પહાનવસેન વિમુચ્ચનં, અયં **સમુચ્છેદવિમુત્તિ** નામ. યં પન ફલક્ખણે પટિપ્પસ્સદ્ધત્તં કિલેસાનં, અયં **પટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તિ** નામ. સબ્બસઙ્ખતનિસ્સટત્તા પન સબ્બસઙ્ખારવિમુત્તં નિબ્બાનં, અયં **નિસ્સરણવિમુત્તિ** નામ. ઇધ પન ભગવતો નિબ્બાનારમ્મણા ફલવિમુત્તિ અધિપ્પેતા. તેન વુત્તં – ‘‘વિમુત્તિસુખપટિસંવેદીતિ વિમુત્તિસુખં ફલસમાપત્તિસુખં પટિસંવેદિયમાનો નિસિન્નો હોતીતિ અત્થો’’તિ.

વિમુત્તીતિ ચ ઉપક્કિલેસેહિ પટિપ્પસ્સદ્ધિવસેન ચિત્તસ્સ વિમુત્તભાવો, ચિત્તમેવ વા તથા વિમુત્તં વેદિતબ્બં, તાય વિમુત્તિયા જાતં સમ્પયુત્તં વા સુખં વિમુત્તિસુખં. ‘‘યાયં, ભન્તે, ઉપેક્ખા સન્તે સુખે વુત્તા ભગવતા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૮૮) વચનતો ઉપેક્ખાપિ ચેત્થ સુખમિચ્ચેવ વેદિતબ્બા. તથા ચ વુત્તં સમ્મોહવિનોદનિયં ‘‘ઉપેક્ખા પન સન્તત્તા, સુખમિચ્ચેવ ભાસિતા’’તિ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૨૩૨). ભગવા હિ ચતુત્થજ્ઝાનિકં અરહત્તસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, ન ઇતરં. અથ વા ‘‘તેસં વૂપસમો સુખો’’તિઆદીસુ યથા સઙ્ખારદુક્ખૂપસમો સુખોતિ વુચ્ચતિ, એવં

સકલકિલેસદુક્ખૂપસમભાવતો અગ્ગફલે લબ્ભમાના પટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તિ એવ ઇધ સુખન્તિ વેદિતબ્બા. તયિદં વિમુત્તિસુખં મગ્ગવીથિયં કાલન્તરેતિ ફલચિત્તસ્સ પવત્તિવિભાગેન દુવિધં હોતિ. એકેકસ્સ હિ અરિયમગ્ગસ્સ અનન્તરા તસ્સ તસ્સેવ વિપાકભૂતાનિ નિબ્બાનારમ્મણાનિ તીણિ દ્વે વા ફલચિત્તાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ અનન્તરવિપાકત્તા લોકુત્તરકુસલાનં. યસ્મિઞ્હિ જવનવારે અરિયમગ્ગો ઉપ્પજ્જતિ, તત્થ યદા દ્વે અનુલોમાનિ, તદા તતિયં ગોત્રભુ, ચતુત્થં મગ્ગચિત્તં, તતો પરં તીણિ ફલચિત્તાનિ હોન્તિ. યદા પન તીણિ અનુલોમાનિ, તદા ચતુત્થં ગોત્રભુ, પઞ્ચમં મગ્ગચિત્તં, તતો પરં દ્વે ફલચિત્તાનિ હોન્તિ. એવં ચતુત્થં પઞ્ચમં અપ્પનાવસેન પવત્તતિ, ન તતો પરં ભવઙ્ગસ્સ આસન્નત્તા. કેચિ પન ''છટ્ઠમ્પિ ચિત્તં અપ્પેતી''તિ વદન્તિ, તં અટ્ઠકથાસુ (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૮૧૧) પટિક્ખિત્તં. એવં મગ્ગવીથિયં ફલં વેદિતબ્બં. કાલન્તરે ફલં પન ફલસમાપત્તિવસેન પવત્તં, નિરોધા વુટ્ઠહન્તસ્સ ઉપ્પજ્જમાનઞ્ચ એતેનેવ સઙ્ગહિતં. સા પનાયં ફલસમાપત્તિ અત્થતો લોકુત્તરકુસલાનં વિપાકભૂતા નિબ્બાનારમ્મણા અપ્પનાતિ દટ્ઠબ્બા.

કે તં સમાપજ્જન્તિ, કે ન સમાપજ્જન્તીતિ? સબ્બેપિ પુથુજ્જના ન સમાપજ્જન્તિ અનધિગતત્તા. તથા હેટ્ઠિમા અરિયા ઉપરિમં, ઉપરિમાપિ અરિયા હેટ્ઠિમં ન સમાપજ્જન્તિયેવ પુગ્ગલન્તરભાવૂપગમનેન પટિપ્પસ્સદ્ધભાવતો. અત્તનો એવ ફલં તે તે અરિયા સમાપજ્જન્તિ. કેચિ પન ''સોતાપન્નસકદાગામિનો ફલસમાપત્તિં ન સમાપજ્જન્તિ, ઉપરિમા દ્વેયેવ સમાપજ્જન્તિ સમાધિસ્મિં પરિપૂરકારિભાવતો''તિ વદન્તિ. તં અકારણં પુથુજ્જનસ્સાપિ અત્તના પટિલદ્ધલોકિયસમાધિસમાપજ્જનતો. કિં વા એત્થ કારણચિન્તાય? વુત્તઞ્હેતં પટિસમ્ભિદાયં ''કતમા દસ સઙ્ખારુપેક્ખા વિપસ્સનાવસેન ઉપ્પજ્જન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૫૭), કતમે દસ ગોત્રભુધમ્મા વિપસ્સનાવસેન ઉપ્પજ્જન્તી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૬૦) ઇમેસં પઞ્હાનં વિસ્સજ્જને સોતાપત્તિફલસમાપત્તત્થાય સકદાગામિફલસમાપત્તત્થાયાતિ તેસમ્પિ અરિયાનં ફલસમાપત્તિસમાપજ્જનં વુત્તં. તસ્મા સબ્બેપિ અરિયા યથાસકં ફલં સમાપજ્જન્તીતિ નિટ્ઠમેત્થ ગન્તબ્બં.

કસ્મા પન તે સમાપજ્જન્તીતિ? દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારત્થં. યથા હિ રાજાનો રજ્જસુખં, દેવતા દિબ્બસુખં અનુભવન્તિ, એવં અરિયા ''લોકુત્તરસુખં અનુભવિસ્સામા''તિ અદ્ધાનપરિચ્છેદં કત્વા ઇચ્છિતક્ખણે ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જન્તિ.

કથઞ્ચસ્સા સમાપજ્જનં, કથં ઠાનં, કથં વુટ્ઠાનન્તિ? દ્વીહિ તાવ આકારેહિ અસ્સા સમાપજ્જનં હોતિ નિબ્બાનતો અઞ્ઞસ્સ આરમ્મણસ્સ અમનસિકારા, નિબ્બાનસ્સ ચ મનસિકારા. યથાહ –

> ''દ્વે ખો, આવુસો, પચ્ચયા અનિમિત્તાય ચેતોવિમુત્તિયા સમાપત્તિયા, સબ્બનિમિત્તાનઞ્ચ અમનસિકારો, અનિમિત્તાય ચ ધાતુયા મનસિકારો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૫૮).

અયં પનેત્થ સમાપજ્જનક્કમો – ફલસમાપત્તિત્થિકેન અરિયસાવકેન રહોગતેન પટિસલ્લીનેન ઉદયબ્બયાદિવસેન સઙ્ખારા વિપસ્સિતબ્બા. તસ્સેવં પવત્તાનુપુબ્બવિપસ્સનસ્સેવ સઙ્ખારારમ્મણગોત્રભુઞાણાનન્તરં ફલસમાપત્તિવસેન નિરોધે ચિત્તમપ્પેતિ, ફલસમાપત્તિનિન્નભાવેન ચ સેક્ખસ્સાપિ ફલમેવ ઉપ્પજ્જતિ, ન મગ્ગો. યે પન વદન્તિ ''સોતાપન્નો અત્તનો ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જિસ્સામીતિ વિપસ્સનં વટ્ટેત્વા સકદાગામી હોતિ, સકદાગામી ચ અનાગામી''તિ. તે વત્તબ્બા – એવં સન્તે અનાગામી અરહા ભવિસ્સતિ, અરહા ચ પચ્ચેકબુદ્ધો, પચ્ચેકબુદ્ધો ચ સમ્બુદ્ધોતિ આપજ્જેય્ય, તસ્મા યથાભિનિવેસં યથાજ્ઝાસયં વિપસ્સના અત્થં સાધેતીતિ

સેક્ખસ્સાપિ ફલમેવ ઉપ્પજ્જતિ, ન મગ્ગો. ફલમ્પિ તસ્સ સચે અનેન પઠમજ્ઝાનિકો મગ્ગો અધિગતો, પઠમજ્ઝાનિકમેવ ઉપ્પજ્જતિ. સચે દુતિયાદીસુ અઞ્ઞતરજ્ઝાનિકો, દુતિયાદીસુ અઞ્ઞતરજ્ઝાનિકમેવાતિ.

કસ્મા પનેત્થ ગોત્રભુઞાણં મગ્ગઞાણપુરેચારિકં વિય નિબ્બાનારમ્મણં ન હોતીતિ? ફલઞાણાનં અનિય્યાનિકભાવતો. અરિયમગ્ગધમ્માયેવ હિ નિય્યાનિકા. વુત્તઞ્હેતં ''કતમે ધમ્મા નિય્યાનિકા? ચત્તારો અરિયમગ્ગા અપરિયાપન્ના''તિ (ધ॰ સ॰ ૧૨૯૫). તસ્મા એકન્તેનેવ નિય્યાનિકભાવસ્સ ઉભતો વુટ્ઠાનભાવેન પવત્તમાનસ્સ અનન્તરપચ્ચયભૂતેન ઞાણેન નિમિત્તતો વુટ્ઠિતેનેવ ભવિતબ્બન્તિ તસ્સ નિબ્બાનારમ્મણતા યુત્તા, ન પન અરિયમગ્ગસ્સ ભાવિતત્તા તસ્સ વિપાકભાવેન પવત્તમાનાનં કિલેસાનં અસમુચ્છિન્દનતો અનિય્યાનિકત્તા અવુટ્ઠાનસભાવાનં ફલઞાણાનં પુરેચારિકઞાણસ્સ કદાચિપિ નિબ્બાનારમ્મણતા ઉભયત્થ અનુલોમઞાણાનં અતુલ્યાકારતો. અરિયમગ્ગવીથિયઞ્હિ અનુલોમઞાણાનિ અનિબ્બિદ્ધપુબ્બાનં થૂલથૂલાનં લોભક્ખન્ધાદીનં સાતિસયં પદાલનેન લોકિયઞાણેન ઉક્કંસપારમિપ્પત્તાનિ મગ્ગઞાણાનુકૂલાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, ફલસમાપત્તિવીથિયં પન તાનિ તાનિ તેન તેન મગ્ગેન તેસં તેસં કિલેસાનં સમુચ્છિન્નત્તા તત્થ નિરુસ્સુક્કાનિ કેવલં અરિયાનં ફલસમાપત્તિસુખસમઙ્ગિભાવસ્સ પરિકમ્મમત્તાનિ હુત્વા ઉપ્પજ્જન્તીતિ ન તેસં કુતોચિ વુટ્ઠાનસમ્ભવો, યતો તેસં પરિયોસાને ઞાણં સઙ્ખારનિમિત્તં વુટ્ઠાનતો નિબ્બાનારમ્મણં સિયા. એવઞ્ચ કત્વા સેક્ખસ્સ અત્તનો ફલસમાપત્તિવળઞ્જનત્થાય ઉદયબ્બયાદિવસેન સઙ્ખારે સમ્મસન્તસ્સ વિપસ્સનાઞાણાનુપુબ્બાય ફલમેવ ઉપ્પજ્જતિ, ન મગ્ગોતિ અયઞ્ચ અત્થો સમત્થિતો હોતિ. એવં તાવ ફલસમાપત્તિયા સમાપજ્જનં વેદિતબ્બં.

''તયો ખો, આવુસો, પચ્ચયા અનિમિત્તાય ચેતોવિમુત્તિયા ઠિતિયા, સબ્બનિમિત્તાનં અમનસિકારો, અનિમિત્તાય ચ ધાતુયા મનસિકારો, પુબ્બે ચ અભિસઙ્ખારો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૫૮) –

વચનતો પનસ્સા તીહાકારેહિ ઠાનં હોતિ. તત્થ **પુબ્બે ચ અભિસઙ્ખારો**તિ સમાપત્તિતો પુબ્બે કાલપરિચ્છેદો. ''અસુકસ્મિં નામ કાલે વુટ્ઠહિસ્સામી''તિ પરિચ્છિન્નત્તા હિસ્સા યાવ સો કાલો નાગચ્છતિ, તાવ વુટ્ઠાનં ન હોતિ.

''દ્વે ખો, આવુસો, પચ્ચયા અનિમિત્તાય ચેતોવિમુત્તિયા વુટ્ઠાનસ્સ, સબ્બનિમિત્તાનઞ્ચ મનસિકારો, અનિમિત્તાય ચ ધાતુયા અમનસિકારો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૫૮) –

વચનતો પનસ્સા દ્વીહાકારેહિ વુટ્ઠાનં હોતિ. તત્થ **સબ્બનિમિત્તાનન્તિ** રૂપનિમિત્તવેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારવિઞ્ઞાણનિમિત્તાનં. કામઞ્ચ ન સબ્બાનેવેતાનિ એકતો મનસિ કરોતિ, સબ્બસઙ્ગાહિકવસેન પનેવં વુત્તં. તસ્મા યં ભવઙ્ગસ્સ આરમ્મણં, તસ્સ મનસિકરણેન ફલસમાપત્તિતો વુટ્ઠાનં હોતીતિ એવં અસ્સા વુટ્ઠાનં વેદિતબ્બં. તયિદં એવમિધ સમાપજ્જનવુટ્ઠાનં અરહત્તફલભૂતં –

''પટિપ્પસ્સદ્ધદરથં, અમતારમ્મણં સુભં;
વન્તલોકામિસં સન્તં, સામઞ્ઞફલમુત્તમં''.

ઇતિ વુત્તં સાતાતિસાતં વિમુત્તિસુખં પટિસંવેદેસિ. તેન વુત્તં – ''વિમુત્તિસુખપટિસંવેદીતિ વિમુત્તિસુખં ફલસમાપત્તિસુખં પટિસંવેદિયમાનો નિસિન્નો હોતીતિ અત્થો''તિ.

અથાતિ અધિકારત્થે નિપાતો. **ખો**તિ પદપૂરણે. તેસુ અધિકારત્થેન **અથા**તિ ઇમિના વિમુત્તિસુખપટિસંવેદનતો અઞ્ઞં અધિકારં દસ્સેતિ. કો પનેસોતિ? પટિચ્ચસમુપ્પાદમનસિકારો. **અથા**તિ વા પચ્છાતિ એતસ્મિં અત્થે નિપાતો, તેન ''તસ્સ સત્તાહસ્સ અચ્ચયેના''તિ વક્ખમાનમેવ અત્થં જોતેતિ. **તસ્સ સત્તાહસ્સા**તિ પલ્લઙ્કસત્તાહસ્સ. **અચ્ચયેના**તિ અપગમેન. **તમ્હા સમાધિમ્હા**તિ અરહત્તફલસમાધિતો. ઇધ પન ઠત્વા પટિપાટિયા સત્ત સત્તાહાનિ દસ્સેતબ્બાનીતિ કેચિ તાનિ વિત્થારયિંસુ. મયં પન તાનિ ખન્ધકપાઠેન ઇમિસ્સા ઉદાનપાળિયા અવિરોધદસ્સનમુખેન પરતો વણ્ણયિસ્સામ. **રત્તિયા**તિ અવયવસમ્બન્ધે સામિવચનં. **પઠમ**ન્તિ અચ્ચન્તસંયોગત્થે ઉપયોગવચનં. ભગવા હિ તસ્સા રત્તિયા સકલમ્પિ પઠમં યામં તેનેવ મનસિકારેન યુત્તો અહોસીતિ.

પટિચ્ચસમુપ્પાદન્તિ પચ્ચયધમ્મં. અવિજ્જાદયો હિ પચ્ચયધમ્મા પટિચ્ચસમુપ્પાદો. કથમિદં જાનિતબ્બન્તિ ચે? ભગવતો વચનેન. ભગવતા હિ ''તસ્માતિહાનન્દ, એસેવ હેતુ, એતં નિદાનં, એસ સમુદયો, એસ પચ્ચયો જરામરણસ્સ, યદિદં જાતિ...પે॰... સઙ્ખારાનં, યદિદં અવિજ્જા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૦૫ આદયો) એવં અવિજ્જાદયો હેતૂતિ વુત્તા. યથા દ્વાદસ પચ્ચયા દ્વાદસ પટિચ્ચસમુપ્પાદાતિ.

તત્રાયં વચનત્થો – અઞ્ઞમઞ્ઞં પટિચ્ચ પટિમુખં કત્વા કારણસમવાયં અપ્પટિક્ખિપિત્વા સહિતે ઉપ્પાદેતીતિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો. અથ વા પટિચ્ચ પચ્ચેતબ્બં પચ્ચયારહતં પચ્ચયં પટિગન્ત્વા ન વિના તેન સમ્બન્ધસ્સ ઉપ્પાદો પટિચ્ચસમુપ્પાદો . પટિચ્ચસમુપ્પાદોતિ ચેત્થ સમુપ્પાદપદટ્ઠાનવચનવિઞ્ઞેય્યો ફલસ્સ ઉપ્પાદનસમત્થતાયુત્તો હેતુ, ન પટિચ્ચસમુપ્પત્તિમત્તં વેદિતબ્બં. અથ વા પચ્ચેતું અરહન્તિ નં પણ્ડિતાતિ પટિચ્ચો, સમ્મા સયમેવ વા ઉપ્પાદેતીતિ સમુપ્પાદો, પટિચ્ચો ચ સો સમુપ્પાદો ચાતિ પટિચ્ચસમુપ્પાદોતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

અનુલોમન્તિ ''અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા''તિઆદિના નયેન વુત્તો અવિજ્જાદિકો પચ્ચયાકારો અત્તના કત્તબ્બકિચ્ચકરણતો અનુલોમોતિ વુચ્ચતિ. અથ વા આદિતો પટ્ઠાય અન્તં પાપેત્વા વુત્તત્તા પવત્તિયા વા અનુલોમતો અનુલોમો, તં અનુલોમં. **સાધુકં મનસાકાસી**તિ સક્કચ્ચં મનસિ અકાસિ. યો યો પચ્ચયધમ્મો યસ્સ યસ્સ પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મસ્સ યથા યથા હેતુપચ્ચયાદિના પચ્ચયભાવેન પચ્ચયો હોતિ, તં સબ્બં અવિપરીતં અપરિહાપેત્વા અનવસેસતો પચ્ચવેક્ખણવસેન ચિત્તે અકાસીતિ અત્થો. યથા પન ભગવા પટિચ્ચસમુપ્પાદાનુલોમં મનસાકાસિ, તં સઙ્ખેપેન તાવ દસ્સેતું ''**ઇતિ ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતિ, ઇમસ્સુપ્પાદા ઇદં ઉપ્પજ્જતી**''તિ વુત્તં.

તત્થ **ઇતી**તિ એવં, અનેન પકારેનાતિ અત્થો. **ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતી**તિ ઇમસ્મિં અવિજ્જાદિકે પચ્ચયે સતિ ઇદં સઙ્ખારાદિકં ફલં હોતિ. **ઇમસ્સુપ્પાદા ઇદં ઉપ્પજ્જતી**તિ ઇમસ્સ અવિજ્જાદિકસ્સ પચ્ચયસ્સ ઉપ્પાદા ઇદં સઙ્ખારાદિકં ફલં ઉપ્પજ્જતીતિ અત્થો. **ઇમસ્મિં અસતિ ઇદં ન હોતિ, ઇમસ્સ નિરોધા ઇદં નિરુજ્ઝતી**તિ અવિજ્જાદીનં અભાવે સઙ્ખારાદીનં અભાવસ્સ અવિજ્જાદીનં નિરોધે સઙ્ખારાદીનં નિરોધસ્સ ચ દુતિયતતિયસુત્તવચનેન એતસ્મિં પચ્ચયલક્ખણે નિયમો દસ્સિતો હોતિ – ઇમસ્મિં સતિ એવ, નાસતિ. ઇમસ્સુપ્પાદા એવ, નાનુપ્પાદા. અનિરોધા એવ, ન નિરોધાતિ. તેનેતં લક્ખણં અન્તોગધનિયમં ઇધ પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. **નિરોધો**તિ ચ અવિજ્જાદીનં વિરાગાધિગમેન આયતિં અનુપ્પાદો અપ્પવત્તિ. તથા હિ વુત્તં – ''અવિજ્જાય ત્વેવ અસેસવિરાગનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો''તિઆદિ. નિરોધનિરોધી ચ ઉપ્પાદનિરોધીભાવેન વુત્તો ''ઇમસ્સ નિરોધા ઇદં નિરુજ્ઝતી''તિ.

તેનેતં દસ્સેતિ – અનિરોધો ઉપ્પાદો નામ, સો ચેત્થ અત્થિભાવોતિપિ વુચ્ચતીતિ. ‘‘ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતી’’તિ ઇદમેવ હિ લક્ખણં પરિયાયન્તરેન ‘‘ઇમસ્સ ઉપ્પાદા ઇદં ઉપ્પજ્જતી’’તિ વદન્તેન પરેન પુરિમં વિસેસિતં હોતિ. તસ્મા ન ધરમાનતંયેવ સન્ધાય ‘‘ઇમસ્મિં સતી’’તિ વુત્તં, અથ ખો મગ્ગેન અનિરુદ્ધભાવઞ્ચાતિ વિઞ્ઞાયતિ. યસ્મા ચ ‘‘ઇમસ્મિં અસતિ ઇદં ન હોતિ, ઇમસ્સ નિરોધા ઇદં નિરુજ્ઝતી’’તિ દ્વિધાપિ ઉદ્દિટ્ઠસ્સ લક્ખણસ્સ નિદ્દેસં વદન્તેન ‘‘અવિજ્જાય ત્વેવ અસેસવિરાગનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો’’તિઆદિના નિરોધો એવ વુત્તો, તસ્મા નત્થિભાવોપિ નિરોધો એવાતિ નત્થિભાવવિરુદ્ધો અત્થિભાવો અનિરોધોતિ દસ્સિતં હોતિ. તેન અનિરોધસઙ્ખાતેન અત્થિભાવેન ઉપ્પાદં વિસેસેતિ. તતો ન ઇધ અત્થિભાવમત્તં ઉપ્પાદોતિ અત્થો અધિપ્પેતો, અથ ખો અનિરોધસઙ્ખાતો અત્થિભાવો ચાતિ અયમત્થો વિભાવિતોતિ. એવમેતં લક્ખણદ્વયવચનં અઞ્ઞમઞ્ઞવિસેસનવિસેસિતબ્બભાવેન સાત્થકન્તિ વેદિતબ્બં.

કો પનાયં અનિરોધો નામ, યો ‘‘અત્થિભાવો, ઉપ્પાદો’’તિ ચ વુચ્ચતીતિ? અપ્પહીનભાવો ચ, અનિબ્બત્તિતફલારહતાપહાનેહિ ફલાનુપ્પાદનારહતા ચ. યે હિ પહાતબ્બા અકુસલા ધમ્મા, તેસં અરિયમગ્ગેન અસમુગ્ઘાટિતભાવો ચ. યે પન ન પહાતબ્બા કુસલાબ્યાકતા ધમ્મા, યાનિ તેસુ સંયોજનાનિ અખીણાસવાનં તેસં અપરિક્ખીણતા ચ. અસમુગ્ઘાટિતાનુસયતાય હિ સસંયોજના ખન્ધપ્પવત્તિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો. તથા ચ વુત્તં –

> ‘‘યાય ચ, ભિક્ખવે, અવિજ્જાય નિવુતસ્સ બાલસ્સ યાય ચ તણ્હાય સમ્પયુત્તસ્સ અયં કાયો સમુદાગતો, સા ચેવ અવિજ્જા બાલસ્સ અપ્પહીના, સા ચ તણ્હા અપરિક્ખીણા. તં કિસ્સ હેતુ? ન, ભિક્ખવે, બાલો અચરિ બ્રહ્મચરિયં સમ્મા દુક્ખક્ખયાય, તસ્મા બાલો કાયસ્સ ભેદા કાયૂપગો હોતિ, સો કાયૂપગો સમાનો ન પરિમુચ્ચતિ જાતિયા જરામરણેના’’તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૯).

ખીણસંયોજનાનં પન અવિજ્જાય અભાવતો સઙ્ખારાનં, તણ્હુપાદાનાનં અભાવતો ઉપાદાનભવાનં અસમ્ભવોતિ વટ્ટસ્સ ઉપચ્છેદો પઞ્ઞાયિસ્સતીતિ. તેનેવાહ –

> ‘‘છન્નં ત્વેવ, ફગ્ગુણ, ફસ્સાયતનાનં અસેસવિરાગનિરોધા ફસ્સનિરોધો, ફસ્સનિરોધા વેદનાનિરોધો’’તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૨).

ન હિ અગ્ગમગ્ગાધિગમતો ઉદ્ધં યાવ પરિનિબ્બાના સળાયતનાદીનં અપ્પવત્તિ. અથ ખો નત્થિતા નિરોધસદ્દવચનીયતા ખીણસંયોજનતાતિ નિરોધો વુત્તો. અપિચ ચિરકતમ્પિ કમ્મં અનિબ્બત્તિતફલતાય અપ્પહીનાહારતાય ચ ફલારહં સન્તં એવ નામ હોતિ, ન નિબ્બત્તિતફલં , નાપિ પહીનાહારન્તિ. ફલુપ્પત્તિપચ્ચયાનં અવિજ્જાસઙ્ખારાદીનં વુત્તનયેનેવ ફલારહભાવો અનિરોધોતિ વેદિતબ્બો. એવં અનિરુદ્ધભાવેનેવ હિ યેન વિના ફલં ન સમ્ભવતિ, તં કારણં અતીતન્તિપિ ઇમસ્મિં સતીતિ ઇમિના વચનેન વુત્તં. તતોયેવ ચ અવુસિતબ્રહ્મચરિયસ્સ અપ્પવત્તિધમ્મતં અનાપન્નો પચ્ચયુપ્પાદો કાલભેદં અનામસિત્વા અનિવત્તનાય એવ ઇમસ્સ ઉપ્પાદાતિ વુત્તો. અથ વા અવસેસપચ્ચયસમવાયે અવિજ્જમાનસ્સપિ વિજ્જમાનસ્સ વિય પગેવ વિજ્જમાનસ્સ યા ફલુપ્પત્તિઅભિમુખતા, સા ઇમસ્સ ઉપ્પાદાતિ વુત્તા. તથા હિ તતો ફલં ઉપ્પજ્જતીતિ તદવત્થં કારણં ફલસ્સ ઉપ્પાદનભાવેન ઉટ્ઠિતં ઉપ્પતિતં નામ હોતિ, ન વિજ્જમાનમ્પિ અતદવત્થન્તિ તદવત્થતા ઉપ્પાદોતિ વેદિતબ્બો.

તત્થ **સતી**તિ ઇમિના વિજ્જમાનતામત્તેન પચ્ચયભાવં વદન્તો અબ્યાપારતં પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ દસ્સેતિ. **ઉપ્પાદા**તિ ઉપ્પત્તિધમ્મતં અસબ્બકાલભાવિતં ફલુપ્પત્તિઅભિમુખતઞ્ચ દીપેન્તો અનિચ્ચતં પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ દસ્સેતિ. ''સતિ, નાસતિ, ઉપ્પાદા, ન નિરોધા''તિ પન હેતુઅત્થેહિ ભુમ્મનિસ્સક્કવચનેહિ સમત્થિતં નિદાનસમુદયજાતિપભવભાવં પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ દસ્સેતિ. હેતુઅત્થતા ચેત્થ ભુમ્મવચને યસ્સ ભાવે તદવિનાભાવિફલસ્સ ભાવો લક્ખીયતિ, તત્થ પવત્તિયા વેદિતબ્બા યથા ''અધનાનં ધને અનનુપ્પદીયમાને દાલિદ્દિયં વેપુલ્લં અગમાસી''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૯૧) ચ ''નિપ્ફન્નેસુ સસ્સેસુ સુભિક્ખં જાયતી''તિ ચ. નિસ્સક્કવચનસ્સાપિ હેતુઅત્થતા ફલસ્સ પભવે પકતિયઞ્ચ પવત્તિતો યથા ''કલલા હોતિ અબ્બુદં, અબ્બુદા જાયતી પેસી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩૫) ચ ''હિમવતા ગઙ્ગા પભવન્તિ, સિઙ્ગતો સરો જાયતી''તિ ચ. અવિજ્જાદિભાવે ચ તદવિનાભાવેન સઙ્ખારાદિભાવો લક્ખીયતિ, અવિજ્જાદીહિ ચ સઙ્ખારાદયો પભવન્તિ પકરિયન્તિ ચાતિ તે તેસં પભવો પકતિ ચ, તસ્મા તદત્થદીપનત્થં ''ઇમસ્મિં સતિ ઇમસ્સ ઉપ્પાદા''તિ હેતુઅત્થે ભુમ્મનિસ્સક્કનિદ્દેસા કતાતિ.

યસ્મા ચેત્થ ''ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતિ, ઇમસ્સુપ્પાદા ઇદં ઉપ્પજ્જતી''તિ સઙ્ખેપેન ઉદ્દિટ્ઠસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ ''અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા''તિઆદિકો નિદ્દેસો, તસ્મા યથાવુત્તો અત્થિભાવો ઉપ્પાદો ચ તેસં તેસં પચ્ચયુપ્પન્નધમ્માનં પચ્ચયભાવોતિ વિઞ્ઞાયતિ. ન હિ અનિરુદ્ધતાસઙ્ખાતં અત્થિભાવં ઉપ્પાદઞ્ચ અનિવત્તસભાવતાસઙ્ખાતં ઉદયાવત્થતાસઙ્ખાતં વા ''સતિ એવ, નાસતિ, ઉપ્પાદા એવ, ન નિરોધા''તિ અન્તોગધનિયમેહિ વચનેહિ અભિહિતં મુઞ્ચિત્વા અઞ્ઞો પચ્ચયભાવો નામ અત્થિ, તસ્મા યથાવુત્તો અત્થિભાવો ઉપ્પાદો ચ પચ્ચયભાવોતિ વેદિતબ્બં. યેપિ પટ્ઠાને આગતા હેતુઆદયો ચતુવીસતિ પચ્ચયા, તેપિ એતસ્સેવ પચ્ચયભાવસ્સ વિસેસાતિ વેદિતબ્બા. ઇતિ યથા વિત્થારેન અનુલોમં પટિચ્ચસમુપ્પાદં મનસિ અકાસિ, તં દસ્સેતું, ''**યદિદં અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા**''તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **યદિદન્તિ** નિપાતો, તસ્સ યો અયન્તિ અત્થો. **અવિજ્જાપચ્ચયા**તિઆદીસુ અવિન્દિયં કાયદુચ્ચરિતાદિં વિન્દતીતિ **અવિજ્જા**, વિન્દિયં કાયસુચરિતાદિં ન વિન્દતીતિ અવિજ્જા, ધમ્માનં અવિપરીતસભાવં અવિદિતં કરોતીતિ અવિજ્જા, અન્તવિરહિતે સંસારે ભવાદીસુ સત્તે જવાપેતીતિ અવિજ્જા, અવિજ્જમાનેસુ જવતિ વિજ્જમાનેસુ ન જવતીતિ અવિજ્જા, વિજ્જાય પટિપક્ખાતિ અવિજ્જા, સા ''દુક્ખે અઞ્ઞાણ''ન્તિઆદિના ચતુબ્બિધા વેદિતબ્બા. પટિચ્ચ ન વિના ફલં એતિ ઉપ્પજ્જતિ ચેવ પવત્તતિ ચાતિ **પચ્ચયો**, ઉપકારકત્થો વા પચ્ચયો. અવિજ્જા ચ સા પચ્ચયો ચાતિ **અવિજ્જાપચ્ચયો**, તસ્મા **અવિજ્જાપચ્ચયા**. સઙ્ખરોન્તીતિ **સઙ્ખારા**, લોકિયકુસલાકુસલચેતના, સા પુઞ્ઞાપુઞ્ઞાનેઞ્જાભિસઙ્ખારવસેન તિવિધા વેદિતબ્બા. વિજાનાતીતિ **વિઞ્ઞાણં**, તં લોકિયવિપાકવિઞ્ઞાણવસેન દ્વત્તિંસવિધં. નમતીતિ **નામં**, વેદનાદિક્ખન્ધત્તયં. રુપ્પતીતિ **રૂપં**, ભૂતરૂપં ચક્ખાદિઉપાદારૂપઞ્ચ. આયતતિ આયતઞ્ચ સંસારદુક્ખં નયતીતિ **આયતનં** . ફુસતીતિ **ફસ્સો**. વેદયતીતિ **વેદના**. ઇદમ્પિ દ્વયં દ્વારવસેન છબ્બિધં, વિપાકવસેન ગહણે છત્તિંસવિધં. પરિતસ્સતીતિ **તણ્હા**, સા કામતણ્હાદિવસેન સઙ્ખેપતો તિવિધા, વિત્થારતો અટ્ઠુત્તરસતવિધા ચ. ઉપાદીયતીતિ **ઉપાદાનં**, તં કામુપાદાનાદિવસેન ચતુબ્બિધં. ભવતિ ભાવયતિ ચાતિ **ભવો**, સો કમ્મૂપપત્તિભેદતો દુવિધો. જનનં **જાતિ**. જીરણં **જરા**. મરન્તિ તેનાતિ **મરણં**. સોચનં **સોકો**. પરિદેવનં **પરિદેવો**. દુક્ખયતીતિ **દુક્ખં**, ઉપ્પાદટ્ઠિતિવસેન દ્વેધા ખણતીતિ **દુક્ખં**. દુમનસ્સ ભાવો **દોમનસ્સં**. ભુસો આયાસો **ઉપાયાસો** . **સમ્ભવન્તી**તિ નિબ્બત્તન્તિ. ન કેવલઞ્ચ સોકાદીહિયેવ, અથ ખો સબ્બપદેહિ

‘‘સમ્ભવન્તી’’તિ પદસ્સ યોજના કાતબ્બા. એવઞ્હિ ‘‘અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા સમ્ભવન્તી’’તિ પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નવવત્થાનં દસ્સિતં હોતિ. એસ નયો સબ્બત્થ.

તત્થ અઞ્ઞાણલક્ખણા અવિજ્જા, સમ્મોહનરસા, છાદનપચ્ચુપટ્ઠાના, આસવપદટ્ઠાના. અભિસઙ્ખરણલક્ખણા સઙ્ખારા, આયૂહનરસા, સંવિદહનપચ્ચુપટ્ઠાના, અવિજ્જાપદટ્ઠાના. વિજાનનલક્ખણં વિઞ્ઞાણં, પુબ્બઙ્ગમરસં, પટિસન્ધિપચ્ચુપટ્ઠાનં, સઙ્ખારપદટ્ઠાનં, વત્થારમ્મણપદટ્ઠાનં વા. નમનલક્ખણં નામં, સમ્પયોગરસં, અવિનિબ્ભોગપચ્ચુપટ્ઠાનં, વિઞ્ઞાણપદટ્ઠાનં. રુપ્પનલક્ખણં રૂપં, વિકિરણરસં, અબ્યાકતપચ્ચુપટ્ઠાનં, વિઞ્ઞાણપદટ્ઠાનં. આયતનલક્ખણં સળાયતનં, દસ્સનાદિરસં, વત્થુદ્વારભાવપચ્ચુપટ્ઠાનં, નામરૂપપદટ્ઠાનં. ફુસનલક્ખણો ફસ્સો, સઙ્ઘટ્ટનરસો, સઙ્ગતિપચ્ચુપટ્ઠાનો, સળાયતનપદટ્ઠાનો. અનુભવનલક્ખણા વેદના, વિસયરસસમ્ભોગરસા, સુખદુક્ખપચ્ચુપટ્ઠાના, ફસ્સપદટ્ઠાના. હેતુભાવલક્ખણા તણ્હા, અભિનન્દનરસા, અતિત્તિભાવપચ્ચુપટ્ઠાના, વેદનાપદટ્ઠાના. ગહણલક્ખણં ઉપાદાનં, અમુઞ્ચનરસં, તણ્હાદળ્હત્તદિટ્ઠિપચ્ચુપટ્ઠાનં, તણ્હાપદટ્ઠાનં. કમ્મકમ્મફલલક્ખણો ભવો, ભવનભાવનરસો, કુસલાકુસલાબ્યાકતપચ્ચુપટ્ઠાનો, ઉપાદાનપદટ્ઠાનો. તત્થ તત્થ ભવે પઠમાભિનિબ્બત્તિલક્ખણા જાતિ, નિય્યાતનરસા, અતીતભવતો ઇધુપ્પન્નપચ્ચુપટ્ઠાના, દુક્ખવિચિત્તતાપચ્ચુપટ્ઠાના વા. ખન્ધપરિપાકલક્ખણા જરા, મરણૂપનયનરસા, યોબ્બનવિનાસપચ્ચુપટ્ઠાના. ચુતિલક્ખણં મરણં , વિસંયોગરસં, ગતિવિપ્પવાસપચ્ચુપટ્ઠાનં. અન્તોનિજ્ઝાનલક્ખણો સોકો, ચેતસો નિજ્ઝાનરસો, અનુસોચનપચ્ચુપટ્ઠાનો. લાલપ્પનલક્ખણો પરિદેવો, ગુણદોસપરિકિત્તનરસો, સમ્ભમપચ્ચુપટ્ઠાનો. કાયપીળનલક્ખણં દુક્ખં, દુપ્પઞ્ઞાનં દોમનસ્સકરણરસં, કાયિકાબાધપચ્ચુપટ્ઠાનં. ચિત્તપીળનલક્ખણં દોમનસ્સં, મનોવિઘાતનરસં, માનસબ્યાધિપચ્ચુપટ્ઠાનં. ચિત્તપરિદહનલક્ખણો ઉપાયાસો, નિત્થુનનરસો, વિસાદપચ્ચુપટ્ઠાનો. એવમેતે અવિજ્જાદયો લક્ખણાદિતોપિ વેદિતબ્બાતિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન સબ્બાકારસમ્પન્નં વિનિચ્છયં ઇચ્છન્તેન સમ્મોહવિનોદનિયા (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૨૨૫) વિભઙ્ગટ્ઠકથાય ગહેતબ્બો.

એવન્તિ નિદ્દિટ્ઠસ્સ નિદસ્સનં, તેન અવિજ્જાદીહેવ કારણેહિ, ન ઇસ્સરનિમ્માનાદીહીતિ દસ્સેતિ. **એતસ્સા**તિ યથાવુત્તસ્સ. **કેવલસ્સા**તિ અસમ્મિસ્સસ્સ સકલસ્સ વા. **દુક્ખક્ખન્ધસ્સા**તિ દુક્ખસમૂહસ્સ, ન સત્તસ્સ, નાપિ જીવસ્સ, નાપિ સુભસુખાદીનં. **સમુદયો હોતી**તિ નિબ્બત્તિ સમ્ભવતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ ય્વાયં અવિજ્જાદિવસેન સઙ્ખારાદિકસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો હોતીતિ વુત્તો, સબ્બાકારેન એતમત્થં વિદિત્વા. **તાયં વેલાય**ન્તિ તાયં તસ્સ અત્થસ્સ વિદિતવેલાયં. **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસી**તિ ઇમં તસ્મિં અત્થે વિદિતે હેતુનો ચ હેતુસમુપ્પન્નધમ્મસ્સ ચ પજાનનાય આનુભાવદીપકં ‘‘**યદા હવે પાતુભવન્તી**’’તિઆદિકં સોમનસ્સસમ્પયુત્તઞાણસમુટ્ઠાનં ઉદાનં ઉદાનેસિ, અત્તમનવાચં નિચ્છારેસીતિ વુત્તં હોતિ.

તસ્સત્થો – **યદા**તિ યસ્મિં કાલે. **હવે**તિ બ્યત્તન્તિ ઇમસ્મિં અત્થે નિપાતો. કેચિ પન ‘‘હવેતિ આહવે યુદ્ધે’’તિ અત્થં વદન્તિ, ‘‘યોધેથ મારં પઞ્ઞાવુધેના’’તિ (ધ॰ પ॰ ૪૦) વચનતો કિલેસમારેન યુજ્ઝનસમયેતિ તેસં અધિપ્પાયો. **પાતુભવન્તી**તિ ઉપ્પજ્જન્તિ. **ધમ્મા**તિ અનુલોમપચ્ચયાકારપટિવેધસાધકા બોધિપક્ખિયધમ્મા. અથ વા **પાતુભવન્તી**તિ પકાસેન્તિ, અભિસમયવસેન બ્યત્તા પાકટા હોન્તિ. **ધમ્મા**તિ ચતુઅરિયસચ્ચધમ્મા, આતાપો વુચ્ચતિ કિલેસસન્તાપનટ્ઠેન વીરિયં. **આતાપિનો**તિ સમ્મપ્પધાનવીરિયવતો. **ઝાયતો**તિ આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનેન લક્ખણૂપનિજ્ઝાનેન ઝાયન્તસ્સ. **બ્રાહ્મણસ્સા**તિ બાહિતપાપસ્સ ખીણાસવસ્સ. **અથસ્સ કઙ્ખા વપયન્તિ સબ્બા**તિ અથસ્સ એવં પાતુભૂતધમ્મસ્સ યા એતા ‘‘કો નુ ખો, ભન્તે, ફુસતીતિ. નો કલ્લો પઞ્હોતિ ભગવા

અવોચા''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૨.૧૨) નયેન, ''કતમં નુ ખો, ભન્તે, જરામરણં, કસ્સ ચ પનિદં જરામરણન્તિ. નો કલ્લો પઞ્હોતિ ભગવા અવોચા''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૨.૩૫) નયેન પચ્ચયાકારે કઙ્ખા વુત્તા, યા ચ પચ્ચયાકારસ્સેવ અપ્પટિવિદ્ધત્તા ''અહોસિં નુ ખો અહં અતીતમદ્ધાન''ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮; સં॰ નિ॰ ૨.૨૦) સોળસ કઙ્ખા આગતા. તા સબ્બા વપયન્તિ અપગચ્છન્તિ નિરુજ્ઝન્તિ. કસ્મા? **યતો પજાનાતિ સહેતુધમ્મં**, યસ્મા અવિજ્જાદિકેન હેતુના સહેતુકં ઇમં સઙ્ખારાદિકં કેવલં દુક્ખક્ખન્ધધમ્મં પજાનાતિ અઞ્ઞાસિ પટિવિજ્ઝીતિ.

કદા પનસ્સ બોધિપક્ખિયધમ્મા ચતુસચ્ચધમ્મા વા પાતુભવન્તિ ઉપ્પજ્જન્તિ પકાસેન્તિ વા? વિપસ્સનામગ્ગઞાણેસુ . તત્થ વિપસ્સનાઞાણસમ્પયુત્તા સતિઆદયો વિપસ્સનાઞાણઞ્ચ યથારહં અત્તનો વિસયેસુ તદઙ્ગપ્પહાનવસેન સુભસઞ્ઞાદિકે પજહન્તા કાયાનુપસ્સનાદિવસેન વિસું વિસું ઉપ્પજ્જન્તિ, મગ્ગક્ખણે પન તે નિબ્બાનમાલમ્બિત્વા સમુચ્છેદવસેન પટિપક્ખે પજહન્તા ચતૂસુપિ અરિયસચ્ચેસુ અસમ્મોહપ્પટિવેધસાધનવસેન સકિદેવ ઉપ્પજ્જન્તિ. એવં તાવેત્થ બોધિપક્ખિયધમ્માનં ઉપ્પજ્જનટ્ઠેન પાતુભાવો વેદિતબ્બો.

અરિયસચ્ચધમ્માનં પન લોકિયાનં વિપસ્સનાક્ખણે વિપસ્સનાય આરમ્મણકરણવસેન, લોકુત્તરાનં તદધિમુત્તતાવસેન, મગ્ગક્ખણે નિરોધસચ્ચસ્સ આરમ્મણાભિસમયવસેન, સબ્બેસમ્પિ કિચ્ચાભિસમયવસેન પાકટભાવતો પકાસનટ્ઠેન પાતુભાવો વેદિતબ્બો.

ઇતિ ભગવા સતિપિ સબ્બાકારેન સબ્બધમ્માનં અત્તનો ઞાણસ્સ પાકટભાવે પટિચ્ચસમુપ્પાદમુખેન વિપસ્સનાભિનિવેસસ્સ કતત્તા નિપુણગમ્ભીરસુદુદ્દસતાય પચ્ચયાકારસ્સ તં પચ્ચવેક્ખિત્વા ઉપ્પન્નબલવસોમનસ્સો પટિપક્ખસમુચ્છેદવિભાવનેન સદ્ધિં અત્તનો તદભિસમયાનુભાવદીપકમેવેત્થ ઉદાનં ઉદાનેસીતિ.

અયમ્પિ ઉદાનો વુત્તો ભગવતા ઇતિ મે સુતન્તિ અયં પાળિ કેસુચિયેવ પોત્થકેસુ દિસ્સતિ. તત્થ **અયમ્પી**તિ પિસદ્દો ''ઇદમ્પિ બુદ્ધે રતનં પણીતં, અયમ્પિ પારાજિકો હોતી''તિઆદીસુ વિય સમ્પિણ્ડનત્થો, તેન ઉપરિમં સમ્પિણ્ડેતિ. **વુત્તો**તિ અયં વુત્તસદ્દો કેસોહારણવપ્પનવાપસમીકરણજીવિતવુત્તિપમુત્તભાવપાવચનભાવેન પવત્તન અજ્ઝેનકથનાદીસુ દિસ્સતિ. તથા હેસ ''કાપટિકો માણવો દહરો વુત્તસિરો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૪૨૬) કેસોહારણે આગતો.

''ગાવો તસ્સ પજાયન્તિ, ખેત્તે વુત્તં વિરૂહતિ;
વુત્તાનં ફલમસ્નાતિ, યો મિત્તાનં ન દુબ્ભતી''તિ. –

આદીસુ (જા॰ ૨.૨૨.૧૯) વપ્પને. ''નો ચ ખો પટિવુત્ત''ન્તિઆદીસુ (પારા॰ ૨૮૯) અટ્ઠદણ્ડકાદીહિ વાપસમીકરણે. ''પન્નલોમો પરદત્તવુત્તો મિગભૂતેન ચેતસા વિહરામી''તિઆદીસુ (ચૂળવ॰ ૩૩૨) જીવિતવુત્તિયં. ''પણ્ડુપલાસો બન્ધના પવુત્તો અભબ્બો હરિતત્તાયા''તિઆદીસુ (પારા॰ ૯૨) બન્ધનતો પમુત્તભાવે. ''ગીતં વુત્તં સમીહિત''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૮૫) પાવચનભાવેન પવત્તિતે. ''વુત્તો પારાયણો''તિઆદીસુ અજ્ઝેને. ''વુત્તં ખો પનેતં ભગવતા 'ધમ્મદાયાદા મે, ભિક્ખવે, ભવથ, મા આમિસદાયાદા'''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦) કથને. ઇધાપિ કથને એવ દટ્ઠબ્બો, તેન અયમ્પિ ઉદાનો ભાસિતોતિ અત્થો. **ઇતી**તિ એવં. **મે સુત**ન્તિ પદદ્વયસ્સ અત્થો નિદાનવણ્ણનાયં સબ્બાકારતો વુત્તોયેવ. પુબ્બે ''એવં મે સુત''ન્તિ નિદાનવસેન વુત્તોયેવ હિ અત્થો ઇધ નિગમનવસેન ''ઇતિ મે સુત''ન્તિ પુન વુત્તો. વુત્તસ્સેવ હિ અત્થસ્સ પુન વચનં નિગમનન્તિ. ઇતિસદ્દસ્સ

અત્થુદ્ધારો **એવં**-સદ્દેન સમાનત્થતાય ‘‘**એવં મે સુત**’’ન્તિ એત્થ વિય, અત્થયોજના ચ **ઇતિવુત્તકવણ્ણનાય** અમ્હેહિ પકાસિતાયેવાતિ તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બોતિ.

પરમત્થદીપનિયા ખુદ્દકનિકાયટ્ઠકથાય

ઉદાનસંવણ્ણનાપઠમબોધિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયબોધિસુત્તવણ્ણના

૨. દુતિયે **પટિલોમન્તિ** ‘‘અવિજ્જાનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો’’તિઆદિના નયેન વુત્તો અવિજ્જાદિકોયેવ પચ્ચયાકારો અનુપ્પાદનિરોધેન નિરુજ્ઝમાનો અત્તનો કત્તબ્બકિચ્ચસ્સ અકરણતો પટિલોમોતિ વુચ્ચતિ. પવત્તિયા વા વિલોમનતો પટિલોમો, અન્તતો પન મજ્ઝતો વા પટ્ઠાય આદિં પાપેત્વા અવુત્તત્તા ઇતો અઞ્ઞેનત્થેનેત્થ પટિલોમતા ન યુજ્જતિ. પટિલોમન્તિ ચ ‘‘વિસમં ચન્દસૂરિયા પરિવત્તન્તી’’તિઆદીસુ વિય ભાવનપુંસકનિદ્દેસો. **ઇમસ્મિં અસતિ ઇદં ન હોતી**તિ ઇમસ્મિં અવિજ્જાદિકે પચ્ચયે અસતિ મગ્ગેન પહીને ઇદં સઙ્ખારાદિકં ફલં ન હોતિ નપ્પવત્તતિ. **ઇમસ્સ નિરોધા ઇદં નિરુજ્ઝતી**તિ ઇમસ્સ અવિજ્જાદિકસ્સ પચ્ચયસ્સ નિરોધા મગ્ગેન અનુપ્પત્તિધમ્મતં આપાદિતત્તા ઇદં સઙ્ખારાદિકં ફલં નિરુજ્ઝતિ, નપ્પવત્તતીતિ અત્થો. ઇધાપિ યથા ‘‘ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતિ, ઇમસ્સુપ્પાદા ઇદં ઉપ્પજ્જતી’’તિ એત્થ ‘‘ઇમસ્મિં સતિયેવ, નાસતિ, ઇમસ્સ ઉપ્પાદા એવ, ન નિરોધા’’તિ અન્તોગધનિયમતા દસ્સિતા. એવં ઇમસ્મિં અસતિયેવ, ન સતિ, ઇમસ્સ નિરોધા એવ, ન ઉપ્પાદાતિ અન્તોગધનિયમતાલક્ખણા દસ્સિતાતિ વેદિતબ્બં. સેસમેત્થ યં વત્તબ્બં, તં પઠમબોધિસુત્તવણ્ણનાય વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બં.

એવં યથા ભગવા પટિલોમપટિચ્ચસમુપ્પાદં મનસિ અકાસિ, તં સઙ્ખેપેન દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિત્થારેન દસ્સેતું ‘‘**અવિજ્જાનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અવિજ્જાનિરોધા**તિ અરિયમગ્ગેન અવિજ્જાય અનવસેસનિરોધા, અનુસયપ્પહાનવસેન અગ્ગમગ્ગેન અવિજ્જાય અચ્ચન્તસમુગ્ઘાટતોતિ અત્થો. યદિપિ હેટ્ઠિમમગ્ગેહિ પહીયમાના અવિજ્જા અચ્ચન્તસમુગ્ઘાટવસેનેવ પહીયતિ, તથાપિ ન અનવસેસતો પહીયતિ. અપાયગામિનિયા હિ અવિજ્જા પઠમમગ્ગેન પહીયતિ. તથા સકિદેવ ઇમસ્મિં લોકે સબ્બત્થ ચ અનરિયભૂમિયં ઉપપત્તિપચ્ચયભૂતા અવિજ્જા યથાક્કમં દુતિયતતિયમગ્ગેહિ પહીયતિ, ન ઇતરાતિ. અરહત્તમગ્ગેનેવ હિ સા અનવસેસં પહીયતીતિ. **સઙ્ખારનિરોધો**તિ સઙ્ખારાનં અનુપ્પાદનિરોધો હોતિ. એવં નિરુદ્ધાનં પન સઙ્ખારાનં નિરોધા વિઞ્ઞાણં, વિઞ્ઞાણાદીનઞ્ચ નિરોધા નામરૂપાદીનિ નિરુદ્ધાનિ એવ હોન્તીતિ દસ્સેતું ‘‘**સઙ્ખારનિરોધા વિઞ્ઞાણનિરોધો**’’તિઆદિં વત્વા ‘‘**એવમેતસ્સ કેવલસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ નિરોધો હોતી**’’તિ વુત્તં. તત્થ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

અપિચેત્થ કિઞ્ચાપિ ‘‘અવિજ્જાનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો, સઙ્ખારનિરોધા વિઞ્ઞાણનિરોધો’’તિ એત્તાવતાપિ સકલસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ અનવસેસતો નિરોધો વુત્તો હોતિ, તથાપિ યથા અનુલોમે યસ્સ યસ્સ પચ્ચયધમ્મસ્સ અત્થિતાય યો યો પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મો ન નિરુજ્ઝતિ પવત્તતિ એવાતિ ઇમસ્સ અત્થસ્સ દસ્સનત્થં ‘‘અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા…પે॰… સમુદયો હોતી’’તિ વુત્તં. એવં તપ્પટિપક્ખતો તસ્સ તસ્સ પચ્ચયધમ્મસ્સ અભાવે સો સો પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મો નિરુજ્ઝતિ નપ્પવત્તતીતિ દસ્સનત્થં ઇધ ‘‘**અવિજ્જાનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો, સઙ્ખારનિરોધા વિઞ્ઞાણનિરોધો…પે॰… દુક્ખક્ખન્ધસ્સ નિરોધો હોતી**’’તિ વુત્તં, ન પન અનુલોમે વિય

કાલત્તયપરિયાપન્નસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ નિરોધદસ્સનત્થં. અનાગતસ્સેવ હિ અરિયમગ્ગભાવનાય અસતિ ઉપ્પજ્જનારહસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ અરિયમગ્ગભાવનાય નિરોધો ઇચ્છિતોતિ અયમ્પિ વિસેસો વેદિતબ્બો.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ ય્વાયં ''અવિજ્જાનિરોધાદિવસેન સઙ્ખારાદિકસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ નિરોધો હોતી''તિ વુત્તો, સબ્બાકારેન એતમત્થં વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસી**તિ ઇમસ્મિં અત્થે વિદિતે ''અવિજ્જાનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો''તિ એવં પકાસિતસ્સ અવિજ્જાદીનં પચ્ચયાનં ખયસ્સ અવબોધાનુભાવદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસીતિ અત્થો.

તત્રાયં સઙ્ખેપત્થો – યસ્મા અવિજ્જાદીનં **પચ્ચયાનં** અનુપ્પાદનિરોધસઙ્ખાતં **ખયં અવેદિ** અઞ્ઞાસિ પટિવિજ્ઝિ, તસ્મા એતસ્સ વુત્તનયેન **આતાપિનો ઝાયતો બ્રાહ્મણસ્સ** વુત્તપ્પકારા બોધિપક્ખિયધમ્મા ચતુસચ્ચધમ્મા વા **પાતુભવન્તિ** ઉપ્પજ્જન્તિ પકાસેન્તિ વા. અથ યા પચ્ચયનિરોધસ્સ સમ્મા અવિદિતત્તા ઉપ્પજ્જેય્યું પુબ્બે વુત્તપ્પભેદા **કઙ્ખા**, તા સબ્બાપિ **વપયન્તિ** નિરુજ્ઝન્તીતિ. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

દુતિયબોધિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. તતિયબોધિસુત્તવણ્ણના

૩. તતિયે **અનુલોમપટિલોમ**ન્તિ અનુલોમઞ્ચ પટિલોમઞ્ચ, યથાવુત્તઅનુલોમવસેન ચેવ પટિલોમવસેન ચાતિ અત્થો. નનુ ચ પુબ્બેપિ અનુલોમવસેન પટિલોમવસેન ચ પટિચ્ચસમુપ્પાદે મનસિકારપ્પવત્તિ સુત્તદ્વયે વુત્તા, ઇધ કસ્મા પુનપિ તદુભયવસેન મનસિકારપ્પવત્તિ વુચ્ચતીતિ? તદુભયવસેન તતિયવારં તત્થ મનસિકારસ્સ પવત્તિતત્તા. કથં પન તદુભયવસેન મનસિકારો પવત્તિતો? ન હિ સક્કા અપુબ્બં અચરિમં અનુલોમપટિલોમં પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ મનસિકારં પવત્તેતુન્તિ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં ''તદુભયં એકજ્ઝં મનસાકાસી''તિ, અથ ખો વારેન. ભગવા હિ પઠમં અનુલોમવસેન પટિચ્ચસમુપ્પાદં મનસિ કરિત્વા તદનુરૂપં પઠમં ઉદાનં ઉદાનેસિ. દુતિયમ્પિ પટિલોમવસેન તં મનસિ કરિત્વા તદનુરૂપમેવ ઉદાનં ઉદાનેસિ. તતિયવારે પન કાલેન અનુલોમં કાલેન પટિલોમં મનસિકરણવસેન અનુલોમપટિલોમં મનસિ અકાસિ. તેન વુત્તં – ''અનુલોમપટિલોમન્તિ અનુલોમઞ્ચ પટિલોમઞ્ચ, યથાવુત્તઅનુલોમવસેન ચેવ પટિલોમવસેન ચા''તિ. ઇમિના મનસિકારસ્સ પગુણબલવભાવો ચ વસીભાવો ચ પકાસિતો હોતિ. એત્થ ચ ''અનુલોમં મનસિ કરિસ્સામિ, પટિલોમં મનસિ કરિસ્સામિ, અનુલોમપટિલોમં મનસિ કરિસ્સામી''તિ એવં પવત્તાનં પુબ્બાભોગાનં વસેન નેસં વિભાગો વેદિતબ્બો.

તત્થ **અવિજ્જાય ત્વેવા**તિ અવિજ્જાય તુ એવ. **અસેસવિરાગનિરોધા**તિ વિરાગસઙ્ખાતેન મગ્ગેન અસેસનિરોધા, અગ્ગમગ્ગેન અનવસેસઅનુપ્પાદપ્પહાનાતિ અત્થો. **સઙ્ખારનિરોધો**તિ સબ્બેસં સઙ્ખારાનં અનવસેસં અનુપ્પાદનિરોધો. હેટ્ઠિમેન હિ મગ્ગત્તયેન કેચિ સઙ્ખારા નિરુજ્ઝન્તિ, કેચિ ન નિરુજ્ઝન્તિ અવિજ્જાય સાવસેસનિરોધા. અગ્ગમગ્ગેન પનસ્સા અનવસેસનિરોધા ન કેચિ સઙ્ખારા ન નિરુજ્ઝન્તીતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ ય્વાયં અવિજ્જાદિવસેન સઙ્ખારાદિકસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો નિરોધો ચ અવિજ્જાદીનં સમુદયા નિરોધા ચ હોતીતિ વુત્તો, સબ્બાકારેન એતમત્થં વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસી**તિ ઇદં

યેન મગ્ગેન યો દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયનિરોધસઙ્ખાતો અત્થો કિચ્ચવસેન આરમ્મણકિરિયાય ચ વિદિતો, તસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ આનુભાવદીપકં વુત્તપ્પકારં ઉદાનં ઉદાનેસીતિ અત્થો.

તત્રાયં સઙ્ખેપત્થો – **યદા હવે પાતુભવન્તિ ધમ્મા આતાપિનો ઝાયતો બ્રાહ્મણસ્સ**, તદા સો બ્રાહ્મણો તેહિ ઉપ્પન્નેહિ બોધિપક્ખિયધમ્મેહિ યસ્સ વા અરિયમગ્ગસ્સ ચતુસચ્ચધમ્મા પાતુભૂતા , તેન અરિયમગ્ગેન **વિધૂપયં તિટ્ઠતિ મારસેનં**, ''કામા તે પઠમા સેના''તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૪૩૮; મહાનિ॰ ૨૮; ચૂળનિ॰ નન્દમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૪૭) નયેન વુત્તપ્પકારં મારસેનં વિધૂપયન્તો વિધમેન્તો વિદ્ધંસેન્તો તિટ્ઠતિ. કથં? **સૂરિયોવ ઓભાસયમન્તલિક્ખં**, યથા સૂરિયો અબ્ભુગ્ગતો અત્તનો પભાય અન્તલિક્ખં ઓભાસેન્તોવ અન્ધકારં વિધમેન્તો તિટ્ઠતિ, એવં સોપિ ખીણાસવબ્રાહ્મણો તેહિ ધમ્મેહિ તેન વા અરિયમગ્ગેન સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝન્તોવ મારસેનં વિધૂપયન્તો તિટ્ઠતીતિ.

એવં ભગવતા પઠમં પચ્ચયાકારપજાનનસ્સ, દુતિયં પચ્ચયક્ખયાધિગમસ્સ, તતિયં અરિયમગ્ગસ્સ આનુભાવપ્પકાસનાનિ ઇમાનિ તીણિ ઉદાનાનિ તીસુ યામેસુ ભાસિતાનિ. કતરાય રત્તિયા? અભિસમ્બોધિતો સત્તમાય રત્તિયા. ભગવા હિ વિસાખપુણ્ણમાય રત્તિયા પઠમયામે પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરિત્વા મજ્ઝિમયામે દિબ્બચક્ખું વિસોધેત્વા પચ્છિમયામે પટિચ્ચસમુપ્પાદે ઞાણં ઓતારેત્વા નાનાનયેહિ તેભૂમકસઙ્ખારે સમ્મસિત્વા ''ઇદાનિ અરુણો ઉગ્ગમિસ્સતી''તિ સમ્માસમ્બોધિં પાપુણિ, સબ્બઞ્ઞુતપ્પત્તિસમનન્તરમેવ ચ અરુણો ઉગ્ગચ્છીતિ. તતો તેનેવ પલ્લઙ્કેન બોધિરુક્ખમૂલે સત્તાહં વીતિનામેન્તો સમ્પત્તાય પાટિપદરત્તિયા તીસુ યામેસુ વુત્તનયેન પટિચ્ચસમુપ્પાદં મનસિ કરિત્વા યથાક્કમં ઇમાનિ ઉદાનાનિ ઉદાનેસિ.

ખન્ધકે પન તીસુપિ વારેસુ ''પટિચ્ચસમુપ્પાદં અનુલોમપટિલોમં મનસાકાસી''તિ (મહાવ॰ ૧) આગતત્તા ખન્ધકટ્ઠકથાયં ''તીસુપિ યામેસુ એવં મનસિ કત્વા પઠમં ઉદાનં પચ્ચયાકારપચ્ચવેક્ખણવસેન, દુતિયં નિબ્બાનપચ્ચવેક્ખણવસેન, તતિયં મગ્ગપચ્ચવેક્ખણવસેનાતિ એવં ઇમાનિ ભગવા ઉદાનાનિ ઉદાનેસી''તિ વુત્તં, તમ્પિ ન વિરુજ્ઝતિ. ભગવા હિ ઠપેત્વા રતનઘરસત્તાહં સેસેસુ છસુ સત્તાહેસુ અન્તરન્તરા ધમ્મં પચ્ચવેક્ખિત્વા યેભુય્યેન વિમુત્તિસુખપટિસંવેદી વિહાસિ, રતનઘરસત્તાહે પન અભિધમ્મપરિચયવસેનેવ વિહાસીતિ.

તતિયબોધિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. હુંહુઙ્કસુત્તવણ્ણના

૪. ચતુત્થે **અજપાલનિગ્રોધે**તિ તસ્સ કિર છાયાયં અજપાલા ગન્ત્વા નિસીદન્તિ, તેનસ્સ ''અજપાલનિગ્રોધો''ત્વેવ નામં ઉદપાદિ. કેચિ પન ''યસ્મા તત્થ વેદે સજ્ઝાયિતું અસમત્થા મહલ્લકબ્રાહ્મણા પાકારપરિક્ખેપયુત્તાનિ નિવેસનાનિ કત્વા સબ્બે વસિંસુ, તસ્મા **અજપાલનિગ્રોધો**તિ નામં જાત''ન્તિ વદન્તિ. તત્રાયં વચનત્થો – ન જપન્તીતિ અજપા, મન્તાનં અનજ્ઝાયકાતિ અત્થો, અજપા લન્તિ આદિયન્તિ નિવાસં એત્થાતિ અજપાલોતિ. યસ્મા વા મજ્ઝન્હિકે સમયે અન્તો પવિટ્ઠે અજે અત્તનો છાયાય પાલેતિ રક્ખતિ, તસ્મા 'અજપાલો'તિસ્સ નામં રૂળ્હન્તિ અપરે. સબ્બથાપિ નામમેતં તસ્સ રુક્ખસ્સ, તસ્સ સમીપે. સમીપત્થે હિ એતં ભુમ્મં ''અજપાલનિગ્રોધે''તિ.

વિમુત્તિસુખપટિસંવેદીતિ તત્રપિ ધમ્મં વિચિનન્તો વિમુત્તિસુખઞ્ચ પટિસંવેદેન્તો નિસીદિ. બોધિરુક્ખતો પુરત્થિમદિસાભાગે એસ રુક્ખો હોતિ. **સત્તાહ**ન્તિ ચ ઇદં ન પલ્લઙ્કસત્તાહતો અનન્તરસત્તાહં. ભગવા હિ

પલ્લઙ્કસત્તાહતો અપરાનિપિ તીણિ સત્તાહાનિ બોધિસમીપેયેવ વીતિનામેસિ.

તત્રાયં અનુપુબ્બિકથા – ભગવતિ કિર સમ્માસમ્બોધિં પત્વા સત્તાહં એકપલ્લઙ્કેન નિસિન્ને ''ન ભગવા વુટ્ઠાતિ, કિન્નુ ખો અઞ્ઞેપિ બુદ્ધત્તકરા ધમ્મા અત્થી''તિ એકચ્ચાનં દેવતાનં કઙ્ખા ઉદપાદિ. અથ ભગવા અટ્ઠમે દિવસે સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય દેવતાનં કઙ્ખં ઞત્વા કઙ્ખાવિધમનત્થં આકાસે ઉપ્પતિત્વા યમકપાટિહારિયં દસ્સેત્વા તાસં કઙ્ખં વિધમેત્વા પલ્લઙ્કતો ઈસકં પાચીનનિસ્સિતે ઉત્તરદિસાભાગે ઠત્વા ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ ઉપચિતાનં પારમીનં બલાધિગમટ્ઠાનં પલ્લઙ્કં બોધિરુક્ખઞ્ચ અનિમિસેહિ ચક્ખૂહિ ઓલોકયમાનો સત્તાહં વીતિનામેસિ, તં ઠાનં **અનિમિસચેતિયં** નામ જાતં. અથ પલ્લઙ્કસ્સ ચ ઠિતટ્ઠાનસ્સ ચ અન્તરા પુરત્થિમતો ચ પચ્છિમતો ચ આયતે રતનચઙ્કમે ચઙ્કમન્તો સત્તાહં વીતિનામેસિ, તં **રતનચઙ્કમચેતિયં** નામ જાતં. તતો પચ્છિમદિસાભાગે દેવતા રતનઘરં માપયિંસુ , તત્થ પલ્લઙ્કેન નિસીદિત્વા અભિધમ્મપિટકં વિસેસતો અનન્તનયં સમન્તપટ્ઠાનં વિચિનન્તો સત્તાહં વીતિનામેસિ, તં ઠાનં **રતનઘરચેતિયં** નામ જાતં. એવં બોધિસમીપેયેવ ચત્તારિ સત્તાહાનિ વીતિનામેત્વા પઞ્ચમે સત્તાહે બોધિરુક્ખતો અજપાલનિગ્રોધં ઉપસઙ્કમિત્વા તસ્સ મૂલે પલ્લઙ્કેન નિસીદિ.

તમ્હા સમાધિમ્હા વુટ્ઠાસીતિ તતો ફલસમાપત્તિસમાધિતો યથાકાલપરિચ્છેદં વુટ્ઠહિ, વુટ્ઠહિત્વા ચ પન તત્થ એવં નિસિન્ને ભગવતિ એકો બ્રાહ્મણો તં ગન્ત્વા પઞ્હં પુચ્છિ. તેન વુત્તં **''અથ ખો અઞ્ઞતરો''**તિઆદિ. તત્થ **અઞ્ઞતરો**તિ નામગોત્તવસેન અનભિઞ્ઞાતો અપાકટો એકો. **હુંહુઙ્કજાતિકો**તિ સો કિર દિટ્ઠમઙ્ગલિકો માનથદ્ધો માનવસેન કોધવસેન ચ સબ્બં અવોક્ખજાતિકં પસ્સિત્વા જિગુચ્છન્તો ''હુંહુ''ન્તિ કરોન્તો વિચરતિ, તસ્મા ''હુંહુઙ્કજાતિકો''તિ વુચ્ચતિ, ''હુહુક્કજાતિકો''તિપિ પાઠો. **બ્રાહ્મણો**તિ જાતિયા બ્રાહ્મણો.

યેન ભગવાતિ યસ્સં દિસાયં ભગવા નિસિન્નો. ભુમ્મત્થે હિ એતં કરણવચનં . યેન વા દિસાભાગેન ભગવા ઉપસઙ્કમિતબ્બો, તેન દિસાભાગેન ઉપસઙ્કમિ. અથ વા **યેના**તિ હેતુઅત્થે કરણવચનં, યેન કારણેન ભગવા દેવમનુસ્સેહિ ઉપસઙ્કમિતબ્બો, તેન કારણેન ઉપસઙ્કમીતિ અત્થો. કેન ચ કારણેન ભગવા ઉપસઙ્કમિતબ્બો? નાનપ્પકારરોગદુક્ખાભિપીળિતત્તા આતુરકાયેહિ મહાજનેહિ મહાનુભાવો ભિસક્કો વિય રોગતિકિચ્છનત્થં, નાનાવિધકિલેસબ્યાધિપીળિતત્તા આતુરચિત્તેહિ દેવમનુસ્સેહિ કિલેસબ્યાધિતિકિચ્છનત્થં ધમ્મસ્સવનપઞ્હપુચ્છનાદિકારણેહિ ભગવા ઉપસઙ્કમિતબ્બો. તેન અયમ્પિ બ્રાહ્મણો અત્તનો કઙ્ખં છિન્દિતુકામો ઉપસઙ્કમિ.

ઉપસઙ્કમિત્વાતિ ઉપસઙ્કમનપરિયોસાનદીપનં. અથ વા યં ઠાનં ઉપસઙ્કમિ, તતોપિ ભગવતો સમીપભૂતં આસન્નતરં ઠાનં ઉપગન્ત્વાતિ અત્થો. **સમ્મોદી**તિ સમં સમ્મા વા મોદિ, ભગવા ચાનેન, સોપિ ભગવતા ''કચ્ચિ ભોતો ખમનીયં કચ્ચિ યાપનીય''ન્તિઆદિના પટિસન્થારકરણવસેન સમપ્પવત્તમોદો અહોસિ. **સમ્મોદનીય**ન્તિ સમ્મોદનારહં સમ્મોદજનનયોગ્ગં. **કથ**ન્તિ કથાસલ્લાપં. **સારણીય**ન્તિ સરિતબ્બયુત્તં સાધુજનેહિ પવત્તેતબ્બં, કાલન્તરે વા ચિન્તેતબ્બં. **વીતિસારેત્વા**તિ નિટ્ઠાપેત્વા. **એકમન્ત**ન્તિ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો. એકસ્મિં ઠાને, અતિસમ્મુખાદિકે છ નિસજ્જદોસે વજ્જેત્વા એકસ્મિં પદેસેતિ અત્થો. **એતદવોચા**તિ એતં ઇદાનિ વત્તબ્બં ''કિત્તાવતા નુ ખો''તિઆદિવચનં અવોચ.

તત્થ **કિત્તાવતા**તિ કિત્તકેન પમાણેન. **નૂ**તિ સંસયત્થે નિપાતો. **ખો**તિ પદપૂરણે. **ભો**તિ બ્રાહ્મણાનં જાતિસમુદાગતં આલપનં. તથા હિ વુત્તં – ''ભોવાદિ નામ સો હોતિ, સચે હોતિ સકિઞ્ચનો''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૪૫૭;

ધ॰ પ॰ ૩૯૬). **ગોતમાતિ** ભગવન્તં ગોત્તેન આલપતિ. કથં પનાયં બ્રાહ્મણો સમ્પતિસમાગતો ભગવતો ગોત્તં જાનાતીતિ? નાયં સમ્પતિસમાગતો, છબ્બસ્સાનિ પધાનકરણકાલે ઉપટ્ઠહન્તેહિ પઞ્ચવગ્ગિયેહિ સદ્ધિં ચરમાનોપિ, અપરભાગે તં વતં છડ્ડેત્વા ઉરુવેલાયં સેનનિગમે એકો અદુતિયો હુત્વા પિણ્ડાય ચરમાનોપિ તેન બ્રાહ્મણેન દિટ્ઠપુબ્બો ચેવ સલ્લપિતપુબ્બો ચ. તેન સો પુબ્બે પઞ્ચવગ્ગિયેહિ ગય્હમાનં ભગવતો ગોત્તં અનુસ્સરન્તો, ''ભો ગોતમા''તિ ભગવન્તં ગોત્તેન આલપતિ. યતો પટ્ઠાય વા ભગવા મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમન્તો અનોમનદીતીરે પબ્બજિતો, તતો પભુતિ ''સમણો ગોતમો''તિ ચન્દો વિય સૂરિયો વિય ચ પાકટો પઞ્ઞાતો, ન તસ્સ ગોત્તજાનને કારણં ગવેસિતબ્બં.

બ્રાહ્મણકરણાતિ બ્રાહ્મણં કરોન્તીતિ બ્રાહ્મણકરણા, બ્રાહ્મણભાવકરાતિ અત્થો. એત્થ ચ **કિત્તાવતા**તિ એતેન યેહિ ધમ્મેહિ બ્રાહ્મણો હોતિ, તેસં ધમ્માનં પરિમાણં પુચ્છતિ. **કતમે ચ પના**તિ ઇમિના તેસં સરૂપં પુચ્છતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં તેન પુટ્ઠસ્સ પઞ્હસ્સ સિખાપત્તં અત્થં વિદિત્વા તાયં વેલાયં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ, ન પન તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ધમ્મં દેસેસિ. કસ્મા? ધમ્મદેસનાય અભાજનભાવતો. તથા હિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ઇમં ગાથં સુત્વા ન સચ્ચાભિસમયો અહોસિ. યથા ચ ઇમસ્સ, એવં ઉપકસ્સ આજીવકસ્સ બુદ્ધગુણપ્પકાસનં. ધમ્મચક્કપ્પવત્તનતો હિ પુબ્બભાગે ભગવતા ભાસિતં પરેસં સુણન્તાનમ્પિ તપુસ્સભલ્લિકાનં સરણદાનં વિય વાસનાભાગિયમેવ જાતં, ન સેક્ખભાગિયં, ન નિબ્બેધભાગિયં. એસા હિ ધમ્મતાતિ.

તત્થ **યો બ્રાહ્મણો**તિ યો બાહિતપાપધમ્મતાય બ્રાહ્મણો, ન દિટ્ઠમઙ્ગલિકતાય હુંહુઙ્કારકસાવાદિપાપધમ્મયુત્તો હુત્વા કેવલં જાતિમત્તકેન બ્રહ્મઞ્ઞં પટિજાનાતિ. સો બ્રાહ્મણો બાહિતપાપધમ્મત્તા હુંહુઙ્કારપ્પહાનેન **નિહુંહુઙ્કો**, રાગાદિકસાવાભાવેન **નિક્કસાવો**, ભાવનાનુયોગયુત્તચિત્તતાય **યતત્તો**, સીલસંયમેન વા સંયતચિત્તતાય **યતત્તો**, ચતુમગ્ગઞાણસઙ્ખાતેહિ વેદેહિ અન્તં સઙ્ખારપરિયોસાનં નિબ્બાનં, વેદાનં વા અન્તં ગતત્તા **વેદન્તગૂ**. મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ વુસિતત્તા **વુસિતબ્રહ્મચરિયો**, **ધમ્મેન સો બ્રહ્મવાદં વદેય્ય** ''બ્રાહ્મણો અહ''ન્તિ એતં વાદં ધમ્મેન ઞાયેન વદેય્ય. **યસ્સ** સકલલોકસન્નિવાસેપિ **કુહિઞ્ચિ** એકારમ્મણેપિ રાગુસ્સદો, દોસુસ્સદો, મોહુસ્સદો, માનુસ્સદો, દિટ્ઠુસ્સદોતિ ઇમે **ઉસ્સદા નત્થિ**, અનવસેસં પહીનાતિ અત્થો.

ચતુત્થસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. બ્રાહ્મણસુત્તવણ્ણના

૫. પઞ્ચમે **સાવત્થિયન્તિ** એવંનામકે નગરે. તઞ્હિ સવત્થસ્સ નામ ઇસિનો નિવાસટ્ઠાને માપિતત્તા સાવત્થીતિ વુચ્ચતિ, યથા કાકન્દી, માકન્દીતિ. એવં તાવ અક્ખરચિન્તકા. અટ્ઠકથાચરિયા પન ભણન્તિ – યંકિઞ્ચિ મનુસ્સાનં ઉપભોગપરિભોગં સબ્બમેત્થ અત્થીતિ સાવત્થિ. સત્થસમાયોગે ચ કિમેત્થ ભણ્ડમત્થીતિ પુચ્છિતે સબ્બમત્થીતિપિ વચનં ઉપાદાય સાવત્થીતિ.

''સબ્બદા સબ્બૂપકરણં, સાવત્થિયં સમોહિતં;
તસ્મા સબ્બમુપાદાય, **સાવત્થી**તિ પવુચ્ચતી''તિ. (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૪);

તસ્સં **સાવત્થિયં**, સમીપત્થે ચેતં ભુમ્મવચનં. **જેતવને**તિ અત્તનો પચ્ચત્થિકે જિનાતીતિ **જેતો**, રઞ્ઞા વા પચ્ચત્થિકજને જિતે જાતોતિ જેતો, મઙ્ગલકમ્યતાય વા તસ્સ એવં નામમેવ કતન્તિ જેતો. વનયતીતિ **વનં**, અત્તનો સમ્પત્તિયા સત્તાનં અત્તનિ ભત્તિં કરોતિ ઉપ્પાદેતીતિ અત્થો. વનુકે ઇતિ વા **વનં**, નાનાવિધકુસુમગન્ધસમ્મોદમત્તકોકિલાદિવિહઙ્ગવિરુતાલાપેહિ મન્દમારુતચલિતરુક્ખસાખાપલ્લવહત્થેહિ ચ ''એથ મં પરિભુઞ્જથા''તિ પાણિનો યાચતિ વિયાતિ અત્થો. જેતસ્સ વનં **જેતવનં**. તઞ્હિ જેતેન કુમારેન રોપિતં સંવડ્ઢિતં પરિપાલિતં. સોવ તસ્સ સામી અહોસિ, તસ્મા જેતવનન્તિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં **જેતવને**.

અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામેતિ માતાપિતૂહિ ગહિતનામવસેન સુદત્તો નામ સો મહાસેટ્ઠિ, સબ્બકામસમિદ્ધિતાય પન વિગતમલમચ્છેરતાય કરુણાદિગુણસમઙ્ગિતાય ચ નિચ્ચકાલં અનાથાનં પિણ્ડં દેતિ, તસ્મા અનાથપિણ્ડિકોતિ વુચ્ચતિ. આરમન્તિ એત્થ પાણિનો વિસેસેન પબ્બજિતાતિ **આરામો**, પુપ્ફફલાદિસોભાય નાતિદૂરનાચ્ચાસન્નતાદિપઞ્ચવિધસેનાસનઙ્ગસમ્પત્તિયા ચ તતો તતો આગમ્મ રમન્તિ અભિરમન્તિ અનુક્કણ્ઠિતા હુત્વા વસન્તીતિ અત્થો. વુત્તપ્પકારાય વા સમ્પત્તિયા તત્થ તત્થ ગતેપિ અત્તનો અબ્ભન્તરંયેવ આનેત્વા રમેતીતિ **આરામો**. સો હિ અનાથપિણ્ડિકેન ગહપતિના જેતસ્સ રાજકુમારસ્સ હત્થતો અટ્ઠારસહિ હિરઞ્ઞકોટીહિ કોટિસન્થારેન કિણિત્વા અટ્ઠારસહિ હિરઞ્ઞકોટીહિ સેનાસનાનિ કારાપેત્વા અટ્ઠારસહિ હિરઞ્ઞકોટીહિ વિહારમહં નિટ્ઠાપેત્વા એવં ચતુપઞ્ઞાસહિરઞ્ઞકોટિપરિચ્ચાગેન બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ નિય્યાતિતો, તસ્મા ''અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામો''તિ વુચ્ચતિ. તસ્મિં **અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે**.

એત્થ ચ ''જેતવને''તિ વચનં પુરિમસામિપરિકિત્તનં, ''અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે''તિ પચ્છિમસામિપરિકિત્તનં. ઉભયમ્પિ દ્વિન્નં પરિચ્ચાગવિસેસપરિદીપનેન પુઞ્ઞકામાનં આયતિં દિટ્ઠાનુગતિઆપજ્જનત્થં. તત્થ હિ દ્વારકોટ્ઠકપાસાદકરણવસેન ભૂમિવિક્કયલદ્ધા અટ્ઠારસ હિરઞ્ઞકોટિયો અનેકકોટિઅગ્ઘનકા રુક્ખા ચ જેતસ્સ પરિચ્ચાગો, ચતુપઞ્ઞાસ કોટિયો અનાથપિણ્ડિકસ્સ. ઇતિ તેસં પરિચ્ચાગપરિકિત્તનેન ''એવં પુઞ્ઞકામા પુઞ્ઞાનિ કરોન્તી''તિ દસ્સેન્તો ધમ્મભણ્ડાગારિકો અઞ્ઞેપિ પુઞ્ઞકામે તેસં દિટ્ઠાનુગતિઆપજ્જને નિયોજેતીતિ.

તત્થ સિયા – યદિ તાવ ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ, ''જેતવને''તિ ન વત્તબ્બં. અથ જેતવને વિહરતિ, ''સાવત્થિય''ન્તિ ન વત્તબ્બં. ન હિ સક્કા ઉભયત્થ એકં સમયં વિહરિતુન્તિ. ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં, નનુ અવોચુમ્હા ''સમીપત્થે એતં ભુમ્મવચન''ન્તિ. તસ્મા યદિદં સાવત્થિયા સમીપે જેતવનં, તત્થ વિહરન્તો ''સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવને''તિ વુત્તો. ગોચરગામનિદસ્સનત્થં હિસ્સ સાવત્થિવચનં, પબ્બજિતાનુરૂપનિવાસટ્ઠાનદસ્સનત્થં સેસવચનન્તિ.

આયસ્મા ચ સારિપુત્તોતિઆદીસુ **આયસ્મા**તિ પિયવચનં. ચસદ્દો સમુચ્ચયત્થો. રૂપસારિયા નામ બ્રાહ્મણિયા પુત્તોતિ **સારિપુત્તો**. **મહામોગ્ગલ્લાનો**તિ પૂજાવચનં. ગુણવિસેસેહિ મહન્તો મોગ્ગલ્લાનોતિ હિ મહામોગ્ગલ્લાનો. **રેવતો**તિ ખદિરવનિકરેવતો, ન કઙ્ખારેવતો. એકસ્મિઞ્હિ દિવસે ભગવા રત્તસાણિપરિક્ખિત્તો વિય સુવણ્ણયૂપો, પવાળધજપરિવારિતો વિય સુવણ્ણપબ્બતો, નવુતિહંસસહસ્સપરિવારિતો વિય ધતરટ્ઠો હંસરાજા, સત્તરતનસમુજ્જલાય ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય પરિવારિતો વિય ચક્કવત્તિ રાજા, મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો ગગનમજ્ઝે ચન્દં ઉટ્ઠાપેન્તો વિય ચતુન્નં પરિસાનં મજ્ઝે ધમ્મં દેસેન્તો નિસિન્નો હોતિ. તસ્મિં સમયે ઇમે અગ્ગસાવકા મહાસાવકા ચ ભગવતો પાદે વન્દનત્થાય ઉપસઙ્કમિંસુ.

ભિક્ખૂ આમન્તેસીતિ અત્તાનં પરિવારેત્વા નિસિન્નભિક્ખૂ તે આગચ્છન્તે દસ્સેત્વા અભાસિ. ભગવા હિ તે આયસ્મન્તે સીલસમાધિપઞ્ઞાદિગુણસમ્પન્ને પરમેન ઉપસમેન સમન્નાગતે પરમાય આકપ્પસમ્પત્તિયા યુત્તે ઉપસઙ્કમન્તે પસ્સિત્વા પસન્નમાનસો તેસં ગુણવિસેસપરિકિત્તનત્થં ભિક્ખૂ આમન્તેસિ ''**એતે, ભિક્ખવે, બ્રાહ્મણા આગચ્છન્તિ, એતે, ભિક્ખવે, બ્રાહ્મણા આગચ્છન્તી**''તિ. પસાદવસેન એતં આમેડિતં, પસંસાવસેનાતિપિ વત્તું યુત્તં. **એવં વુત્તે**તિ એવં ભગવતા તે આયસ્મન્તે ''બ્રાહ્મણા''તિ વુત્તે. **અઞ્ઞતરો**તિ નામગોત્તેન અપાકટો, તસ્સં પરિસાયં નિસિન્નો એકો ભિક્ખુ. **બ્રાહ્મણજાતિકો**તિ બ્રાહ્મણકુલે જાતો. સો હિ ઉળારભોગા બ્રાહ્મણમહાસાલકુલા પબ્બજિતો. તસ્સ કિર એવં અહોસિ ''ઇમે લોકિયા ઉભતોસુજાતિયા બ્રાહ્મણસિક્ખાનિપ્ફત્તિયા ચ બ્રાહ્મણો હોતિ, ન અઞ્ઞથાતિ વદન્તિ, ભગવા ચ એતે આયસ્મન્તે બ્રાહ્મણાતિ વદતિ, હન્દાહં ભગવન્તં બ્રાહ્મણલક્ખણં પુચ્છેય્ય''ન્તિ એતદત્થમેવ હિ ભગવા તદા તે થેરે ''બ્રાહ્મણા''તિ અભાસિ. બ્રહ્મં અણતીતિ બ્રાહ્મણોતિ હિ જાતિબ્રાહ્મણાનં નિબ્બચનં. અરિયા પન બાહિતપાપતાય બ્રાહ્મણા. વુત્તઞ્હેતં – ''બાહિતપાપોતિ બ્રાહ્મણો, સમચરિયા સમણોતિ વુચ્ચતી''તિ (ધ॰ પ॰ ૩૮૮). વક્ખતિ ચ ''બાહિત્વા પાપકે ધમ્મે''તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં બ્રાહ્મણસદ્દસ્સ પરમત્થતો સિખાપત્તમત્થં જાનિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં પરમત્થબ્રાહ્મણભાવદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **બાહિત્વા**તિ બહિ કત્વા, અત્તનો સન્તાનતો નીહરિત્વા સમુચ્છેદપ્પહાનવસેન પજહિત્વાતિ અત્થો. **પાપકે ધમ્મે**તિ લામકે ધમ્મે, દુચ્ચરિતવસેન તિવિધદુચ્ચરિતધમ્મે, ચિત્તુપ્પાદવસેન દ્વાદસાકુસલચિત્તુપ્પાદે, કમ્મપથવસેન દસાકુસલકમ્મપથે, પવત્તિભેદવસેન અનેકભેદભિન્ને સબ્બેપિ અકુસલધમ્મેતિ અત્થો. **યે ચરન્તિ સદા સતા**તિ યે સતિવેપુલ્લપ્પત્તતાય સબ્બકાલં રૂપાદીસુ છસુપિ આરમ્મણેસુ સતતવિહારવસેન સતા સતિમન્તો હુત્વા ચતૂહિ ઇરિયાપથેહિ ચરન્તિ. સતિગ્ગહણેનેવ ચેત્થ સમ્પજઞ્ઞમ્પિ ગહિતન્તિ વેદિતબ્બં. **ખીણસંયોજના**તિ ચતૂહિપિ અરિયમગ્ગેહિ દસવિધસ્સ સંયોજનસ્સ સમુચ્છિન્નત્તા પરિક્ખીણસંયોજના. **બુદ્ધા**તિ ચતુસચ્ચસમ્બોધેન બુદ્ધા. તે ચ પન સાવકબુદ્ધા, પચ્ચેકબુદ્ધા , સમ્માસમ્બુદ્ધાતિ તિવિધા, તેસુ ઇધ સાવકબુદ્ધા અધિપ્પેતા. **તે વે લોકસ્મિ બ્રાહ્મણા**તિ તે સેટ્ઠત્થેન બ્રાહ્મણસઞ્ઞાતે ધમ્મે અરિયાય જાતિયા જાતા, બ્રાહ્મણભૂતસ્સ વા ભગવતો ઓરસપુત્તાતિ ઇમસ્મિં સત્તલોકે પરમત્થતો બ્રાહ્મણા નામ, ન જાતિગોત્તમત્તેહિ, ન જટાધારણાદિમત્તેન વાતિ અત્થો. એવં ઇમેસુ દ્વીસુ સુત્તેસુ બ્રાહ્મણકરા ધમ્મા અરહત્તં પાપેત્વા કથિતા, નાનજ્ઝાસયતાય પન સત્તાનં દેસનાવિલાસેન અભિલાપનાનત્તેન દેસનાનાનત્તં વેદિતબ્બં.

પઞ્ચમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. મહાકસ્સપસુત્તવણ્ણના

૬. છટ્ઠે **રાજગહે**તિ એવંનામકે નગરે. તઞ્હિ મહામન્ધાતુમહાગોવિન્દાદીહિ પરિગ્ગહિતત્તા ''રાજગહ''ન્તિ વુચ્ચતિ. ''દુરભિભવનીયત્તા પટિરાજૂનં ગહભૂતન્તિ રાજગહ''ન્તિઆદિના અઞ્ઞેનેત્થ પકારેન વણ્ણયન્તિ. કિન્તેહિ? નામમેતં તસ્સ નગરસ્સ. તં પનેતં બુદ્ધકાલે ચક્કવત્તિકાલે ચ નગરં હોતિ, સેસકાલે સુઞ્ઞં યક્ખપરિગ્ગહિતં તેસં વસનટ્ઠાનં હુત્વા તિટ્ઠતિ. **વેળુવને કલન્દકનિવાપે**તિ **વેળુવન**ન્તિ તસ્સ વિહારસ્સ નામં. તં કિર અટ્ઠારસહત્થુબ્બેધેન પાકારેન પરિક્ખિત્તં બુદ્ધસ્સ ભગવતો વસનાનુચ્છવિકાય મહતિયા ગન્ધકુટિયા અઞ્ઞેહિ ચ પાસાદકુટિલેણમણ્ડપચઙ્કમદ્વારકોટ્ઠકાદીહિ પટિમણ્ડિતં બહિ વેળૂહિ પરિક્ખિત્તં અહોસિ નીલોભાસં મનોરમં, તેન

‘‘વેળુવન’’ન્તિ વુચ્ચતિ. કલન્દકાનઞ્ચેત્થ નિવાપં અદંસુ, તસ્મા ‘‘**કલન્દકનિવાપો**’’તિ વુચ્ચતિ. પુબ્બે કિર અઞ્ઞતરો રાજા તં ઉય્યાનં કીળનત્થં પવિટ્ઠો સુરામદમત્તો દિવાસેય્યં ઉપગતો સુપિ, પરિજનોપિસ્સ ‘‘સુત્તો રાજા’’તિ પુપ્ફફલાદીહિ પલોભિયમાનો ઇતો ચિતો ચ પક્કામિ. અથ સુરાગન્ધેન અઞ્ઞતરસ્મા રુક્ખસુસિરા કણ્હસપ્પો નિક્ખમિત્વા રઞ્ઞો અભિમુખો આગચ્છતિ. તં દિસ્વા રુક્ખદેવતા ‘‘રઞ્ઞો જીવિતં દસ્સામી’’તિ કલન્દકવેસેન ગન્ત્વા કણ્ણમૂલે સદ્દમકાસિ. રાજા પટિબુજ્ઝિ, કણ્હસપ્પો નિવત્તો. સો તં દિસ્વા ‘‘ઇમાય કાળકાય મમ જીવિતં દિન્ન’’ન્તિ કાળકાનં નિવાપં તત્થ પટ્ઠપેસિ, અભયઘોસઞ્ચ ઘોસાપેસિ. તસ્મા તતો પટ્ઠાય તં ‘‘કલન્દકનિવાપ’’ન્તિ સઙ્ખં ગતં. કલન્દકાતિ હિ કાળકાનં નામં, તસ્મિં **વેળુવને કલન્દકનિવાપે**.

મહાકસ્સપોતિ મહન્તેહિ સીલક્ખન્ધાદીહિ સમન્નાગતત્તા મહન્તો કસ્સપોતિ મહાકસ્સપો, અપિચ કુમારકસ્સપત્થેરં ઉપાદાય અયં મહાથેરો ‘‘મહાકસ્સપો’’તિ વુચ્ચતિ. **પિપ્પલિગુહાય**ન્તિ તસ્સા કિર ગુહાય દ્વારસમીપે એકો પિપ્પલિરુક્ખો અહોસિ, તેન સા ‘‘પિપ્પલિગુહા’’તિ પઞ્ઞાયિત્થ. તસ્સં **પિપ્પલિગુહાયં**. **આબાધિકો**તિ આબાધો અસ્સ અત્થીતિ આબાધિકો, બ્યાધિકોતિ અત્થો. **દુક્ખિતો**તિ કાયસન્નિસ્સિતં દુક્ખં સઞ્જાતં અસ્સાતિ દુક્ખિતો, દુક્ખપ્પત્તોતિ અત્થો. **બાળ્હગિલાનો**તિ અધિમત્તગેલઞ્ઞો, તં પન ગેલઞ્ઞં સતો સમ્પજાનો હુત્વા અધિવાસેસિ. અથસ્સ ભગવા તં પવત્તિં ઞત્વા તત્થ ગન્ત્વા બોજ્ઝઙ્ગપરિત્તં અભાસિ, તેનેવ થેરસ્સ સો આબાધો વૂપસમિ. વુત્તઞ્હેતં બોજ્ઝઙ્ગસંયુત્તે –

‘‘તેન ખો પન સમયેન આયસ્મા મહાકસ્સપો પિપ્પલિગુહાયં વિહરતિ આબાધિકો દુક્ખિતો બાળ્હગિલાનો. અથ ખો ભગવા સાયન્હસમયં પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો યેનાયસ્મા મહાકસ્સપો તેનુપસઙ્કમિ, ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદિ. નિસજ્જ ખો ભગવા…પે॰… એતદવોચ – ‘કચ્ચિ તે, કસ્સપ, ખમનીયં, કચ્ચિ યાપનીયં, કચ્ચિ દુક્ખા વેદના પટિક્કમન્તિ, નો અભિક્કમન્તિ, પટિક્કમોસાનં પઞ્ઞાયતિ નો અભિક્કમો’તિ? ‘ન મે, ભન્તે, ખમનીયં, ન યાપનીયં, બાળ્હા મે ભન્તે, દુક્ખા વેદના અભિક્કમન્તિ નો પટિક્કમન્તિ, અભિક્કમોસાનં પઞ્ઞાયતિ નો પટિક્કમો’તિ.

‘‘‘સત્તિમે, કસ્સપ, બોજ્ઝઙ્ગા મયા સમ્મદક્ખાતા ભાવિતા બહુલીકતા અભિઞ્ઞાય સમ્બોધાય નિબ્બાનાય સંવત્તન્તિ. કતમે સત્ત? સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ખો, કસ્સપ, મયા સમ્મદક્ખાતો ભાવિતો બહુલીકતો અભિઞ્ઞાય સમ્બોધાય નિબ્બાનાય સંવત્તતિ…પે॰… ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ખો, કસ્સપ, મયા સમ્મદક્ખાતો ભાવિતો બહુલીકતો અભિઞ્ઞાય સમ્બોધાય નિબ્બાનાય સંવત્તતિ. ઇમે ખો, કસ્સપ, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા મયા સમ્મદક્ખાતા ભાવિતા બહૂલીકતા અભિઞ્ઞાય સમ્બોધાય નિબ્બાનાય સંવત્તન્તી’તિ. ‘તગ્ઘ ભગવા બોજ્ઝઙ્ગા, તગ્ઘ, સુગત, બોજ્ઝઙ્ગા’’’તિ.

‘‘ઇદમવોચ ભગવા. અત્તમનો આયસ્મા મહાકસ્સપો ભગવતો ભાસિતં અભિનન્દિ. વુટ્ઠહિ ચાયસ્મા મહાકસ્સપો તમ્હા આબાધા, તથા પહીનો ચાયસ્મતો મહાકસ્સપસ્સ સો આબાધો અહોસી’’તિ.

તેન વુત્તં – ‘‘**અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો અપરેન સમયેન તમ્હા આબાધા વુટ્ઠાસી**’’તિ.

એતદહોસીતિ પુબ્બે ગેલઞ્ઞદિવસેસુ સદ્ધિવિહારિકેહિ ઉપનીતં પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિત્વા વિહારે એવ અહોસિ. અથસ્સ તમ્હા આબાધા વુટ્ઠિતસ્સ એતં ‘‘યંનૂનાહં રાજગહં પિણ્ડાય પવિસેય્ય’’ન્તિ પરિવિતક્કો અહોસિ. **પઞ્ચમત્તાનિ દેવતાસતાની**તિ સક્કસ્સ દેવરઞ્ઞો પરિચારિકા પઞ્ચસતા કકુટપાદિનિયો અચ્છરાયો. **ઉસ્સુક્કં**

આપન્નાનિ હોન્તીતિ થેરસ્સ પિણ્ડપાતં દસ્સામાતિ પઞ્ચપિણ્ડપાતસતાનિ સજ્જેત્વા સુવણ્ણભાજનેહિ આદાય અન્તરામગ્ગે ઠત્વા, ''ભન્તે, ઇમં પિણ્ડપાતં ગણ્હથ, સઙ્ગહં નો કરોથા''તિ વદમાના પિણ્ડપાતદાને યુત્તપ્પયુત્તાનિ હોન્તિ. તેન વુત્તં ''**આયસ્મતો મહાકસ્સપસ્સ પિણ્ડપાતપ્પટિલાભાયા**''તિ.

સક્કો કિર દેવરાજા થેરસ્સ ચિત્તપ્પવત્તિં ઞત્વા તા અચ્છરાયો ઉય્યોજેસિ ''ગચ્છથ તુમ્હે અય્યસ્સ મહાકસ્સપત્થેરસ્સ પિણ્ડપાતં દત્વા અત્તનો પતિટ્ઠં કરોથા''તિ. એવં હિસ્સ અહોસિ ''ઇમાસુ સબ્બાસુ ગતાસુ કદાચિ એકિસ્સાપિ હત્થતો પિણ્ડપાતં થેરો પટિગ્ગણ્હેય્ય, તં તસ્સા ભવિસ્સતિ દીઘરત્તં હિતાય સુખાયા''તિ. પટિક્ખિપિ થેરો, ''ભન્તે , મય્હં પિણ્ડપાતં ગણ્હથ, મય્હં પિણ્ડપાતં ગણ્હથા''તિ વદન્તિયો ''ગચ્છથ તુમ્હે કતપુઞ્ઞા મહાભોગા, અહં દુગ્ગતાનં સઙ્ગહં કરિસ્સામી''તિ વત્વા, ''ભન્તે, મા નો નાસેથ, સઙ્ગહં નો કરોથા''તિ વદન્તિયો પુનપિ પટિક્ખિપિત્વા પુનપિ અપગન્તું અનિચ્છમાના યાચન્તિયો ''ન અત્તનો પમાણં જાનાથ, અપગચ્છથા''તિ વત્વા અચ્છરં પહરિ. તા થેરસ્સ અચ્છરાસદ્દં સુત્વા સન્તજ્જિતા ઠાતું અસક્કોન્તિયો પલાયિત્વા દેવલોકમેવ ગતા. તેન વુત્તં – ''**પઞ્ચમત્તાનિ દેવતાસતાનિ પટિક્ખિપિત્વા**''તિ.

પુબ્બણ્હસમયન્તિ પુબ્બણ્હે એકં સમયં, એકસ્મિં કાલે. **નિવાસેત્વા**તિ વિહારનિવાસનપરિવત્તનવસેન નિવાસનં દળ્હં નિવાસેત્વા. **પત્તચીવરમાદાયા**તિ ચીવરં પારુપિત્વા પત્તં હત્થેન ગહેત્વા. **પિણ્ડાય પાવિસી**તિ પિણ્ડપાતત્થાય પાવિસિ. **દલિદ્દવિસિખા**તિ દુગ્ગતમનુસ્સાનં વસનોકાસો. **કપણવિસિખા**તિ ભોગપારિજુઞ્ઞપ્પત્તિયા દીનમનુસ્સાનં વાસો. **પેસકારવિસિખા**તિ તન્તવાયવાસો. **અદ્દસા ખો ભગવા**તિ કથં અદ્દસ? ''આબાધા વુટ્ઠિતો મમ પુત્તો કસ્સપો કિન્નુ ખો કરોતી''તિ આવજ્જેન્તો વેળુવને નિસિન્નો એવ ભગવા દિબ્બચક્ખુના અદ્દસ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ યાયં આયસ્મતો મહાકસ્સપસ્સ પઞ્ચહિ અચ્છરાસતેહિ ઉપનીતં અનેકસૂપં અનેકબ્યઞ્જનં દિબ્બપિણ્ડપાતં પટિક્ખિપિત્વા કપણજનાનુગ્ગહપ્પટિપત્તિ વુત્તા, એતમત્થં જાનિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં પરમપ્પિચ્છતાદસ્સનમુખેન ખીણાસવસ્સ તાદીભાવાનુભાવદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **અનઞ્ઞપોસિ**ન્તિ અઞ્ઞં પોસેતીતિ અઞ્ઞપોસી, ન અઞ્ઞપોસી અનઞ્ઞપોસી, અત્તના પોસેતબ્બસ્સ અઞ્ઞસ્સ અભાવેન અદુતિયો, એકકોતિ અત્થો. તેન થેરસ્સ સુભરતં દસ્સેતિ. થેરો હિ કાયપરિહારિકેન ચીવરેન કુચ્છિપરિહારિકેન ચ પિણ્ડપાતેન અત્તાનમેવ પોસેન્તો પરમપ્પિચ્છો હુત્વા વિહરતિ, અઞ્ઞં ઞાતિમિત્તાદીસુ કઞ્ચિ ન પોસેતિ કત્થચિ અલગ્ગભાવતો. અથ વા અઞ્ઞેન અઞ્ઞતરેન પોસેતબ્બતાય અભાવતો અનઞ્ઞપોસી. યો હિ એકસ્મિંયેવ પચ્ચયદાયકે પટિબદ્ધચતુપચ્ચયો સો અનઞ્ઞપોસી નામ ન હોતિ એકાયત્તવુત્તિતો . થેરો પન ''યથાપિ ભમરો પુપ્ફ''ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૪૯) ગાથાય વુત્તનયેન જઙ્ઘાબલં નિસ્સાય પિણ્ડાય ચરન્તો કુલેસુ નિચ્ચનવો હુત્વા મિસ્સકભત્તેન યાપેતિ. તથા હિ નં ભગવા ચન્દૂપમપ્પટિપદાય થોમેસિ. **અઞ્ઞાત**ન્તિ અભિઞ્ઞાતં, યથાભુચ્ચગુણેહિ પત્થટયસં, તેનેવ વા અનઞ્ઞપોસિભાવેન અપ્પિચ્છતાસન્તુટ્ઠિતાહિ ઞાતં. અથ વા **અઞ્ઞાત**ન્તિ સબ્બસો પહીનતણ્હતાય લાભસક્કારસિલોકનિકામનહેતુ અત્તાનં જાનાપનવસેન ન ઞાતં. અવીતતણ્હો હિ પાપિચ્છો કુહકતાય સમ્ભાવનાધિપ્પાયેન અત્તાનં જાનાપેતિ. **દન્ત**ન્તિ છળઙ્ગુપેક્ખાવસેન ઇન્દ્રિયેસુ ઉત્તમદમનેન દન્તં. **સારે પતિટ્ઠિત**ન્તિ વિમુત્તિસારે અવટ્ઠિતં, અસેક્ખસીલક્ખન્ધાદિકે વા સીલાદિસારે પતિટ્ઠિતં. **ખીણાસવં વન્તદોસ**ન્તિ કામાસવાદીનં ચતુન્નં આસવાનં અનવસેસં પહીનત્તા ખીણાસવં. તતો એવ રાગાદિદોસાનં સબ્બસો વન્તત્તા વન્તદોસં. **તમહં બ્રૂમિ બ્રાહ્મણ**ન્તિ તં યથાવુત્તગુણં પરમત્થબ્રાહ્મણં અહં બ્રાહ્મણન્તિ વદામીતિ. ઇધાપિ હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ દેસનાનાનત્તં વેદિતબ્બં.

છટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અજકલાપકસુત્તવણ્ણના

૭. સત્તમે **પાવાયન્તિ** એવંનામકે મલ્લરાજૂનં નગરે. **અજકલાપકે ચેતિયે**તિ અજકલાપકેન નામ યક્ખેન પરિગ્ગહિતત્તા ''અજકલાપક''ન્તિ લદ્ધનામે મનુસ્સાનં ચિત્તીકતટ્ઠાને . સો કિર યક્ખો અજે કલાપે કત્વા બન્ધનેન અજકોટ્ઠાસેન સદ્ધિં બલિં પટિચ્છતિ, ન અઞ્ઞથા, તસ્મા ''અજકલાપકો''તિ પઞ્ઞાયિત્થ. કેચિ પનાહુ – અજકે વિય સત્તે લાપેતીતિ અજકલાપકોતિ. તસ્સ કિર સત્તા બલિં ઉપનેત્વા યદા અજસદ્દં કત્વા બલિં ઉપહરન્તિ, તદા સો તુસ્સતિ, તસ્મા ''અજકલાપકો''તિ વુચ્ચતીતિ. સો પન યક્ખો આનુભાવસમ્પન્નો કક્ખળો ફરુસો તત્થ ચ સન્નિહિતો, તસ્મા તં ઠાનં મનુસ્સા ચિત્તિં કરોન્તિ, કાલેન કાલં બલિં ઉપહરન્તિ. તેન વુત્તં ''અજકલાપકે ચેતિયે''તિ. **અજકલાપકસ્સ યક્ખસ્સ ભવને**તિ તસ્સ યક્ખસ્સ વિમાને.

તદા કિર સત્થા તં યક્ખં દમેતુકામો સાયન્હસમયે એકો અદુતિયો પત્તચીવરં આદાય અજકલાપકસ્સ યક્ખસ્સ ભવનદ્વારં ગન્ત્વા તસ્સ દોવારિકં ભવનપવિસનત્થાય યાચિ. સો ''કક્ખળો, ભન્તે, અજકલાપકો યક્ખો, સમણોતિ વા બ્રાહ્મણોતિ વા ગારવં ન કરોતિ, તસ્મા તુમ્હે એવ જાનાથ, મય્હં પન તસ્સ અનારોચનં ન યુત્ત''ન્તિ તાવદેવ યક્ખસમાગમં ગતસ્સ અજકલાપકસ્સ સન્તિકં વાતવેગેન અગમાસિ. સત્થા અન્તોભવનં પવિસિત્વા અજકલાપકસ્સ નિસીદનમણ્ડપે પઞ્ઞત્તાસને નિસીદિ. યક્ખસ્સ ઓરોધા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા એકમન્તં અટ્ઠંસુ. સત્થા તાસં કાલયુત્તં ધમ્મિં કથં કથેસિ. તેન વુત્તં – ''પાવાયં વિહરતિ અજકલાપકે ચેતિયે અજકલાપકસ્સ યક્ખસ્સ ભવને''તિ.

તસ્મિં સમયે સાતાગિરહેમવતા અજકલાપકસ્સ ભવનમત્થકેન યક્ખસમાગમં ગચ્છન્તા અત્તનો ગમને અસમ્પજ્જમાને ''કિં નુ ખો કારણ''ન્તિ આવજ્જેન્તા સત્થારં અજકલાપકસ્સ ભવને નિસિન્નં દિસ્વા તત્થ ગન્ત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા ''મયં, ભન્તે, યક્ખસમાગમં ગમિસ્સામા''તિ આપુચ્છિત્વા પદક્ખિણં કત્વા ગતા યક્ખસન્નિપાતે અજકલાપકં દિસ્વા તુટ્ઠિં પવેદયિંસુ ''લાભા તે, આવુસો, અજકલાપક, યસ્સ તે ભવને સદેવકે લોકે અગ્ગપુગ્ગલો ભગવા નિસિન્નો, ઉપસઙ્કમિત્વા ભગવન્તં પયિરુપાસસ્સુ, ધમ્મઞ્ચ સુણાહી''તિ. સો તેસં કથં સુત્વા ''ઇમે તસ્સ મુણ્ડકસ્સ સમણકસ્સ મમ ભવને નિસિન્નભાવં કથેન્તી''તિ કોધાભિભૂતો હુત્વા ''અજ્જ મય્હં તેન સમણેન સદ્ધિં સઙ્ગામો ભવિસ્સતી''તિ ચિન્તેત્વા યક્ખસન્નિપાતતો ઉટ્ઠહિત્વા દક્ખિણં પાદં ઉક્ખિપિત્વા સટ્ઠિયોજનમત્તં પબ્બતકૂટં અક્કમિ, તં ભિજ્જિત્વા દ્વિધા અહોસિ. સેસં એત્થ યં વત્તબ્બં, તં આળવકસુત્તવણ્ણનાયં (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૪૬) આગતનયેનેવ વેદિતબ્બં.

અજકલાપકસ્સ સમાગમો હિ આળવકસમાગમસદિસોવ ઠપેત્વા પઞ્હકરણં વિસ્સજ્જનં ભવનતો તિક્ખત્તું નિક્ખમનં પવેસનઞ્ચ. અજકલાપકો હિ આગચ્છન્તોયેવ ''એતેહિયેવ તં સમણં પલાપેસ્સામી''તિ વાતમણ્ડલાદિકે નવવસ્સે સમુટ્ઠાપેત્વા તેહિ ભગવતો ચલનમત્તમ્પિ કાતું અસક્કોન્તો નાનાવિધપ્પહરણહત્થે અતિવિય ભયાનકરૂપે ભૂતગણે નિમ્મિનિત્વા તેહિ સદ્ધિં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા અન્તન્તેનેવ ચરન્તો સબ્બરત્તિં નાનપ્પકારં વિપ્પકારં કત્વાપિ ભગવતો કિઞ્ચિ કેસગ્ગમત્તમ્પિ નિસિન્નટ્ઠાનતો ચલનં કાતું નાસક્ખિ. કેવલં પન ''અયં સમણો મં અનાપુચ્છા મય્હં ભવનં પવિસિત્વા નિસીદતી''તિ કોધવસેન પજ્જલિ. અથસ્સ ભગવા ચિત્તપ્પવત્તિં ઞત્વા ''સેય્યથાપિ નામ ચણ્ડસ્સ કુક્કુરસ્સ નાસાય પિત્તં ભિન્દેય્ય, એવં સો ભિય્યોસોમત્તાય ચણ્ડતરો અસ્સ,

એવમેવાયં યક્ખો મયિ ઇધ નિસિન્ને ચિત્તં પદૂસેતિ, યંનૂનાહં બહિ નિક્ખમેય્ય''ન્તિ સયમેવ ભવનતો નિક્ખમિત્વા અબ્ભોકાસે નિસીદિ. તેન વુત્તં – "**તેન ખો પન સમયેન ભગવા રત્તન્ધકારતિમિસાયં અબ્ભોકાસે નિસિન્નો હોતી**''તિ.

તત્થ **રત્તન્ધકારતિમિસાય**ન્તિ રત્તિયં અન્ધકરણતમસિ, ચક્ખુવિઞ્ઞાણુપ્પત્તિવિરહિતે બહલન્ધકારેતિ અત્થો. ચતુરઙ્ગસમન્નાગતો કિર તદા અન્ધકારો પવત્તીતિ. **દેવો**તિ મેઘો એકમેકં ફુસિતકં ઉદકબિન્દું પાતેતિ. અથ યક્ખો ''ઇમિના સદ્દેન તાસેત્વા ઇમં સમણં પલાપેસ્સામી''તિ ભગવતો સમીપં ગન્ત્વા ''અક્કુલો''તિઆદિના તં ભિંસનં અકાસિ. તેન વુત્તં "**અથ ખો અજકલાપકો**''તિઆદિ. તત્થ **ભય**ન્તિ ચિત્તુત્રાસં, **છમ્ભિતત્ત**ન્તિ ઊરુત્થમ્ભકસરીરસ્સ છમ્ભિતભાવં. **લોમહંસ**ન્તિ લોમાનં પહટ્ઠભાવં, તીહિપિ પદેહિ ભયુપ્પત્તિમેવ દસ્સેતિ. **ઉપસઙ્કમી**તિ કસ્મા પનાયં એવમધિપ્પાયો ઉપસઙ્કમિ, નનુ પુબ્બે અત્તના કાતબ્બં વિપ્પકારં અકાસીતિ? સચ્ચમકાસિ, તં પનેસ ''અન્તોભવને ખેમટ્ઠાને થિરભૂમિયં ઠિતસ્સ ન કિઞ્ચિ કાતું અસક્ખિ, ઇદાનિ બહિ ઠિતં એવં ભિંસાપેત્વા પલાપેતું સક્કા''તિ મઞ્ઞમાનો ઉપસઙ્કમિ. અયઞ્હિ યક્ખો અત્તનો ભવનં ''થિરભૂમી''તિ મઞ્ઞતિ, ''તત્થ ઠિતત્તા અયં સમણો ન ભાયતી''તિ ચ.

તિક્ખત્તું ''અક્કુલો પક્કુલો''તિ અક્કુલપક્કુલિકં અકાસીતિ તયો વારે ''અક્કુલો પક્કુલો''તિ ભિંસાપેતુકામતાય એવરૂપં સદ્દં અકાસિ. અનુકરણસદ્દો હિ અયં. તદા હિ સો યક્ખો સિનેરું ઉક્ખિપન્તો વિય મહાપથવિં પરિવત્તેન્તો વિય ચ મહતા ઉસ્સાહેન અસનિસતસદ્દસઙ્ઘાટં વિય એકસ્મિં ઠાને પુઞ્જીકતં હુત્વા વિનિચ્છરન્તં દિસાગજાનં હત્થિગજ્જિતં, કેસરસીહાનં સીહનિન્નાદં , યક્ખાનં હિંકારસદ્દં, ભૂતાનં અટ્ટહાસં, અસુરાનં અપ્ફોટનઘોસં , ઇન્દસ્સ દેવરઞ્ઞો વજિરનિગ્ઘાતનિગ્ઘોસં, અત્તનો ગમ્ભીરતાય વિપ્ફારિકતાય ભયાનકતાય ચ અવસેસસદ્દં અવહસન્તમિવ અભિભવન્તમિવ ચ કપ્પવુટ્ઠાનમહાવાતમણ્ડલિકાય વિનિગ્ઘોસં પુથુજ્જનાનં હદયં ફાલેન્તં વિય મહન્તં પટિભયનિગ્ઘોસં અબ્યત્તક્ખરં તિક્ખત્તું અત્તનો યક્ખગજ્જિતં ગજ્જિ ''એતેન ઇમં સમણં ભિંસાપેત્વા પલાપેસ્સામી''તિ. યં યં નિચ્છરતિ, તેન તેન પબ્બતા પપટિકં મુઞ્ચિંસુ, વનપ્પતિજેટ્ઠકે ઉપાદાય સબ્બેસુ રુક્ખલતાગુમ્બેસુ પત્તફલપુપ્ફાનિ સીદયિંસુ, તિયોજનસહસ્સવિત્થતોપિ હિમવન્તપબ્બતરાજા સઙ્કમ્પિ સમ્પકમ્પિ સમ્પવેધિ, ભુમ્મદેવતા આદિં કત્વા યેભુય્યેન દેવતાનમ્પિ અહુદેવ ભયં છમ્ભિતત્તં લોમહંસો, પગેવ મનુસ્સાનં. અઞ્ઞેસઞ્ચ અપદદ્વિપદચતુપ્પદાનં મહાપથવિયા ઉન્દ્રિયનકાલો વિય મહતી વિભિંસનકા અહોસિ, સકલસ્મિં જમ્બુદીપતલે મહન્તં કોલાહલં ઉદપાદિ. ભગવા પન તં સદ્દં ''કિમી''તિ અમઞ્ઞમાનો નિચ્ચલો નિસીદિ, ''મા કસ્સચિ ઇમિના અન્તરાયો હોતૂ''તિ અધિટ્ઠાસિ.

યસ્મા પન સો સદ્દો ''અક્કુલ પક્કુલ'' ઇતિ ઇમિના આકારેન સત્તાનં સોતપથં અગમાસિ, તસ્મા તસ્સ અનુકરણવસેન ''અક્કુલો પક્કુલો''તિ, યક્ખસ્સ ચ તસ્સં નિગ્ઘોસનિચ્છારણાયં અક્કુલપક્કુલકરણં અત્થીતિ કત્વા ''અક્કુલપક્કુલિકં અકાસી''તિ સઙ્ગહં આરોપયિંસુ. કેચિ પન ''આકુલબ્યાકુલ ઇતિ પદદ્વયસ્સ પરિયાયાભિધાનવસેન અક્કુલો બક્કુલોતિ અયં સદ્દો વુત્તો''તિ વદન્તિ યથા ''એકં એકક''ન્તિ. યસ્મા એકવારં જાતો પઠમુપ્પત્તિવસેનેવ નિબ્બત્તત્તા આકુલોતિ આદિઅત્થો આકારો, તસ્સ ચ કકારાગમં કત્વા રસ્સત્તં કતન્તિ. દ્વે વારે પન જાતો બક્કુલો, કુલસદ્દો ચેત્થ જાતિપરિયાયો કોલંકોલોતિઆદીસુ વિય. વુત્તઅધિપ્પાયાનુવિધાયી ચ સદ્દપ્પયોગોતિ પઠમેન પદેન જલાબુજસીહબ્યગ્ઘાદયો, દુતિયેન અણ્ડજઆસીવિસકણ્હસપ્પાદયો વુચ્ચન્તિ, તસ્મા સીહાદિકો વિય આસીવિસાદિકો વિય ચ ''અહં તે જીવિતહારકો''તિ ઇમં અત્થં યક્ખો પદદ્વયેન દસ્સેતીતિ અઞ્ઞે. અપરે પન ''અક્ખુલો ભક્ખુલો''તિ પાળિં વત્વા ''અક્ખેતું ખેપેતું વિનાસેતું ઉલતિ પવત્તેતીતિ અક્ખુલો, ભક્ખિતું

ખાદિતું ઉલતીતિ ભક્ખુલો. કો પનેસો? યક્ખરક્ખસપિસાચસીહબ્યગ્ઘાદીસુ અઞ્ઞતરો યો કોચિ મનુસ્સાનં અનત્થાવહો''તિ તસ્સ અત્થં વદન્તિ. ઇધાપિ પુબ્બે વુત્તનયેનેવ અધિપ્પાયયોજના વેદિતબ્બા.

એસો તે, સમણ, પિસાચોતિ ''અમ્ભો, સમણ, તવ પિસિતાસનો પિસાચો ઉપટ્ઠિતો''તિ મહન્તં ભેરવરૂપં અભિનિમ્મિનિત્વા ભગવતો પુરતો ઠત્વા અત્તાનં સન્ધાય યક્ખો વદતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં તેન યક્ખેન કાયવાચાહિ પવત્તિયમાનં વિપ્પકારં. તેન ચ અત્તનો અનભિભવનીયસ્સ હેતુભૂતં લોકધમ્મેસુ નિરુપક્કિલેસતં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **તાયં વેલાય**ન્તિ તસ્સં વિપ્પકારકરણવેલાયં. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ તં વિપ્પકારં અગણેત્વા અસ્સ અગણનહેતુભૂતં ધમ્માનુભાવદીપકં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **યદા સકેસુ ધમ્મેસૂ**તિ યસ્મિં કાલે સકઅત્તભાવસઙ્ખાતેસુ પઞ્ચસુ ઉપાદાનક્ખન્ધધમ્મેસુ. **પારગૂ**તિ પરિઞ્ઞાભિસમયપારિપૂરિવસેન પારઙ્ગતો, તતોયેવ તેસં હેતુભૂતે સમુદયે, તદપ્પવત્તિલક્ખણે નિરોધે, નિરોધગામિનિયા પટિપદાય ચ પહાનસચ્છિકિરિયાભાવનાભિસમયપારિપૂરિવસેન પારગતો. **હોતિ બ્રાહ્મણો**તિ એવં સબ્બસો બાહિતપાપત્તા બ્રાહ્મણો નામ હોતિ, સબ્બસો સકઅત્તભાવાવબોધનેપિ ચતુસચ્ચાભિસમયો હોતિ. વુત્તઞ્ચેતં – ''ઇમસ્મિંયેવ બ્યામમત્તે કળેવરે સસઞ્ઞિમ્હિ સમનકે લોકઞ્ચ લોકસમુદયઞ્ચ પઞ્ઞપેમી''તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૦૭; અ॰ નિ॰ ૪.૪૫). અથ વા **સકેસુ ધમ્મેસૂ**તિ અત્તનો ધમ્મેસુ, અત્તનો ધમ્મા નામ અત્થકામસ્સ પુગ્ગલસ્સ સીલાદિધમ્મા. સીલસમાધિપઞ્ઞાવિમુત્તિઆદયો હિ વોદાનધમ્મા એકન્તહિતસુખસમ્પાદનેન પુરિસસ્સ અત્તનો ધમ્મા નામ, ન અનત્થાવહા સંકિલેસધમ્મા વિય અસકધમ્મા. **પારગૂ**તિ તેસં સીલાદીનં પારિપૂરિયા પારં પરિયન્તં ગતો.

તત્થ સીલં તાવ લોકિયલોકુત્તરવસેન દુવિધં. તેસુ લોકિયં પુબ્બભાગસીલં. તં સઙ્ખેપતો પાતિમોક્ખસંવરાદિવસેન ચતુબ્બિધં, વિત્થારતો પન અનેકપ્પભેદં. લોકુત્તરં મગ્ગફલવસેન દુવિધં, અત્થતો સમ્માવાચાસમ્માકમ્મન્તસમ્માઆજીવા. યથા ચ સીલં, તથા સમાધિપઞ્ઞા ચ લોકિયલોકુત્તરવસેન દુવિધા. તત્થ લોકિયસમાધિ સહ ઉપચારેન અટ્ઠ સમાપત્તિયો, લોકુત્તરસમાધિ મગ્ગપરિયાપન્નો . પઞ્ઞાપિ લોકિયા સુતમયા, ચિન્તામયા, ભાવનામયા ચ સાસવા, લોકુત્તરા પન મગ્ગસમ્પયુત્તા ફલસમ્પયુત્તા ચ. વિમુત્તિ નામ ફલવિમુત્તિ નિબ્બાનઞ્ચ, તસ્મા સા લોકુત્તરાવ. વિમુત્તિઞાણદસ્સનં લોકિયમેવ, તં એકૂનવીસતિવિધં પચ્ચવેક્ખણઞાણભાવતો. એવં એતેસં સીલાદિધમ્માનં અત્તનો સન્તાને અરહત્તફલાધિગમેન અનવસેસતો નિબ્બત્તપારિપૂરિયા પારં પરિયન્તં ગતોતિ **સકેસુ ધમ્મેસુ પારગૂ**.

અથ વા સોતાપત્તિફલાધિગમેન સીલસ્મિં પારગૂ. સો હિ ''સીલેસુ પરિપૂરકારી''તિ વુત્તો, સોતાપન્નગ્ગહણેનેવ ચેત્થ સકદાગામીપિ ગહિતો હોતિ. અનાગામિફલાધિગમેન સમાધિસ્મિં પારગૂ. સો હિ ''સમાધિસ્મિં પરિપૂરકારી''તિ વુત્તો. અરહત્તફલાધિગમેન ઇતરેસુ તીસુ પારગૂ. અરહા હિ પઞ્ઞાવેપુલ્લપ્પત્તિયા અગ્ગભૂતાય અકુપ્પાય ચેતોવિમુત્તિયા અધિગતત્તા પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સ ચ પરિયોસાનગમનતો પઞ્ઞાવિમુત્તિવિમુત્તિઞાણદસ્સનેસુ પારગૂ નામ હોતિ. એવં સબ્બથાપિ ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ ચતુમગ્ગવસેન પરિઞ્ઞાદિસોળસવિધાય કિચ્ચનિપ્ફત્તિયા યથાવુત્તેસુ તસ્મિં તસ્મિં કાલે સકેસુ ધમ્મેસુ પારગતો.

હોતિ બ્રાહ્મણોતિ તદા સો બાહિતપાપધમ્મતાય પરમત્થબ્રાહ્મણો હોતિ. **અથ એતં પિસાચઞ્ચ, પક્કુલઞ્ચાતિવત્તતી**તિ તતો યથાવુત્તપારગમનતો અથ પચ્છા, અજકલાપક, એતં તયા દસ્સિતં પિસિતાસનત્થમાગતં પિસાચં ભયજનનત્થં સમુટ્ઠાપિતં અક્કુલપક્કુલિકઞ્ચ અતિવત્તતિ, અતિક્કમતિ, અભિભવતિ, તં ન ભાયતીતિ અત્થો.

અયમ્પિ ગાથા અરહત્તમેવ ઉલ્લપિત્વા કથિતા. અથ અજકલાપકો અત્તના કતેન તથારૂપેનપિ પટિભયરૂપેન વિભિંસનેન અકમ્પનીયસ્સ ભગવતો તં તાદિભાવં દિસ્વા ‘‘અહો અચ્છરિયમનુસ્સોવતાય’’ન્તિ પસન્નમાનસો પોથુજ્જનિકાય સદ્ધાય અત્તનિ નિવિટ્ઠભાવં વિભાવેન્તો સત્થુ સમ્મુખા ઉપાસકત્તં પવેદેસિ.

સત્તમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સઙ્ગામજિસુત્તવણ્ણના

૮. અટ્ઠમે **સઙ્ગામજી**તિ એવંનામો. અયઞ્હિ આયસ્મા સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્સ મહાવિભવસ્સ સેટ્ઠિનો પુત્તો, વયપ્પત્તકાલે માતાપિતૂહિ પતિરૂપેન દારેન નિયોજેત્વા સાપતેય્યં નિય્યાતેત્વા ઘરબન્ધનેન બદ્ધો હોતિ. સો એકદિવસં સાવત્થિવાસિનો ઉપાસકે પુબ્બણ્હસમયં દાનં દત્વા સીલં સમાદિયિત્વા સાયન્હસમયે સુદ્ધવત્થે સુદ્ધુત્તરાસઙ્ગે ગન્ધમાલાદિહત્થે ધમ્મસ્સવનત્થં જેતવનાભિમુખે ગચ્છન્તે દિસ્વા ‘‘કત્થ તુમ્હે ગચ્છથા’’તિ પુચ્છિત્વા ‘‘ધમ્મસ્સવનત્થં જેતવને સત્થુ સન્તિક’’ન્તિ વુત્તે ‘‘તેન હિ અહમ્પિ ગમિસ્સામી’’તિ તેહિ સદ્ધિં જેતવનં અગમાસિ. તેન ચ સમયેન ભગવા કઞ્ચનગુહાયં સીહનાદં નદન્તો કેસરસીહો વિય સદ્ધમ્મમણ્ડપે પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસીદિત્વા ચતુપરિસમજ્ઝે ધમ્મં દેસેતિ.

અથ ખો તે ઉપાસકા ભગવન્તં વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિંસુ, સઙ્ગામજિપિ કુલપુત્તો તસ્સા પરિસાય પરિયન્તે ધમ્મં સુણન્તો નિસીદિ. ભગવા અનુપુબ્બિકથં કથેત્વા ચત્તારિ સચ્ચાનિ પકાસેસિ, સચ્ચપરિયોસાને અનેકેસં પાણસહસ્સાનં ધમ્માભિસમયો અહોસિ. સઙ્ગામજિપિ કુલપુત્તો સોતાપત્તિફલં પત્વા પરિસાય વુટ્ઠિતાય ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા પબ્બજ્જં યાચિ ‘‘પબ્બાજેથ મં ભગવા’’તિ. ‘‘અનુઞ્ઞાતોસિ પન ત્વં માતાપિતૂહિ પબ્બજ્જાયા’’તિ? ‘‘નાહં, ભન્તે, અનુઞ્ઞાતો’’તિ. ‘‘ન ખો, સઙ્ગામજિ, તથાગતા માતાપિતૂહિ અનનુઞ્ઞાતં પુત્તં પબ્બાજેન્તી’’તિ. ‘‘સોહં, ભન્તે, તથા કરિસ્સામિ, યથા મં માતાપિતરો પબ્બજિતું અનુજાનન્તી’’તિ. સો ભગવન્તં વન્દિત્વા પદક્ખિણં કત્વા માતાપિતરો ઉપસઙ્કમિત્વા, ‘‘અમ્મતાતા, અનુજાનાથ મં પબ્બજિતુ’’ન્તિ આહ. તતો પરં રટ્ઠપાલસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૨૯૩ આદયો) આગતનયેન વેદિતબ્બં.

અથ સો ‘‘પબ્બજિત્વા અત્તાનં દસ્સેસ્સામી’’તિ પટિઞ્ઞં દત્વા અનુઞ્ઞાતો માતાપિતૂહિ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પબ્બજ્જં યાચિ. અલત્થ ખો ચ ભગવતો સન્તિકે પબ્બજ્જં ઉપસમ્પદઞ્ચ, અચિરૂપસમ્પન્નો ચ પન સો ઉપરિમગ્ગત્થાય ઘટેન્તો વાયમન્તો અઞ્ઞતરસ્મિં અરઞ્ઞાવાસે વસ્સં વસિત્વા છળભિઞ્ઞો હુત્વા વુત્થવસ્સો ભગવન્તં દસ્સનાય માતાપિતૂનઞ્ચ પટિસ્સવમોચનત્થં સાવત્થિં અગમાસિ. તેન વુત્તં – ‘‘**તેન ખો પન સમયેન આયસ્મા સઙ્ગામજિ સાવત્થિં અનુપ્પત્તો હોતી**’’તિ.

સો હાયસ્મા ધુરગામે પિણ્ડાય ચરિત્વા પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો જેતવનં પવિસિત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ભગવતા સદ્ધિં કતપટિસન્થારો અઞ્ઞં બ્યાકરિત્વા પુન ભગવન્તં વન્દિત્વા પદક્ખિણં કત્વા

નિક્ખમિત્વા અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે દિવાવિહારં નિસીદિ. અથસ્સ માતાપિતરો ઞાતિમિત્તા ચસ્સ આગમનં સુત્વા, ‘‘સઙ્ગામજિ, કિર ઇધાગતો’’તિ હટ્ઠતુટ્ઠા તુરિતતુરિતા વિહારં ગન્ત્વા પરિયેસન્તા નં તત્થ નિસિન્નં દિસ્વા ઉપસઙ્કમિત્વા પટિસન્થારં કત્વા ‘‘મા અપુત્તકં સાપતેય્યં રાજાનો હરેય્યું, અપ્પિયા દાયાદા વા ગણ્હેય્યું, નાલં પબ્બજ્જાય, એહિ, તાત, વિબ્ભમા’’તિ યાચિંસુ. તં સુત્વા થેરો ‘‘ઇમે મય્હં કામેહિ અનત્થિકભાવં ન જાનન્તિ, ગૂથધારી વિય ગૂથપિણ્ડે કામેસુયેવ અલ્લીયનં ઇચ્છન્તિ, નયિમે સક્કા ધમ્મકથાય સઞ્ઞાપેતુ’’ન્તિ અસ્સુણન્તો વિય નિસીદિ. તે નાનપ્પકારં યાચિત્વા અત્તનો વચનં અગ્ગણ્હન્તં દિસ્વા ઘરં પવિસિત્વા પુત્તેન સદ્ધિં તસ્સ ભરિયં સપરિવારં ઉય્યોજેસું ‘‘મયં નાનપ્પકારં તં યાચન્તાપિ તસ્સ મનં અલભિત્વા આગતા, ગચ્છ ત્વં, ભદ્દે, તવ ભત્તારં પુત્તસન્દસ્સનેન યાચિત્વા સઞ્ઞાપેહી’’તિ. તાય કિર આપન્નસત્તાય અયમાયસ્મા પબ્બજિતો. સા ‘‘સાધૂ’’તિ સમ્પટિચ્છિત્વા દારકમાદાય મહતા પરિવારેન જેતવનં અગમાસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ‘‘**અસ્સોસિ ખો આયસ્મતો સઙ્ગામજિસ્સા**’’તિઆદિ.

તત્થ **પુરાણદુતિયિકા**તિ પુબ્બે ગિહિકાલે પાદપરિચરણવસેન દુતિયિકા, ભરિયાતિ અત્થો. **અય્યો**તિ ‘‘અય્યપુત્તો’’તિ વત્તબ્બે પબ્બજિતાનં અનુચ્છવિકવોહારેન વદતિ. **કિરા**તિ અનુસ્સવનત્થે નિપાતો, તસ્સ અનુપ્પત્તો કિરાતિ સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. **ખુદ્દપુત્તઞ્હિ સમણ, પોસ મ**ન્તિ આપન્નસત્તમેવ મં છડ્ડેત્વા પબ્બજિતો, સાહં એતરહિ ખુદ્દપુત્તા, તાદિસં મં છડ્ડેત્વાવ તવ સમણધમ્મકરણં અયુત્તં, તસ્મા, સમણ, પુત્તદુતિયં મં ઘાસચ્છાદનાદીહિ ભરસ્સૂતિ. આયસ્મા પન, સઙ્ગામજિ, ઇન્દ્રિયાનિ ઉક્ખિપિત્વા તં નેવ ઓલોકેતિ, નાપિ આલપતિ. તેન વુત્તં – ‘‘**એવં વુત્તે આયસ્મા સઙ્ગામજિ તુણ્હી અહોસી**’’તિ.

સા તિક્ખત્તું તથેવ વત્વા તુણ્હીભૂતમેવ તં દિસ્વા ‘‘પુરિસા નામ ભરિયાસુ નિરપેક્ખાપિ પુત્તેસુ સાપેક્ખા હોન્તિ, પુત્તસિનેહો પિતુ અટ્ઠિમિઞ્જં આહચ્ચ તિટ્ઠતિ, તસ્મા પુત્તપેમેનાપિ મય્હં વસે વત્તેય્યા’’તિ મઞ્ઞમાના પુત્તં થેરસ્સ અઙ્કે નિક્ખિપિત્વા એકમન્તં અપક્કમ્મ ‘‘**એસો તે, સમણ, પુત્તો, પોસ ન**’’ન્તિ વત્વા થોકં અગમાસિ. સા કિર સમણતેજેનસ્સ સમ્મુખે ઠાતું નાસક્ખિ. થેરો દારકમ્પિ નેવ ઓલોકેતિ નાપિ આલપતિ. અથ સા ઇત્થી અવિદૂરે ઠત્વા મુખં પરિવત્તેત્વા ઓલોકેન્તી થેરસ્સ આકારં ઞત્વા પટિનિવત્તિત્વા ‘‘પુત્તેનપિ અયં સમણો અનત્થિકો’’તિ દારકં ગહેત્વા પક્કામિ. તેન વુત્તં – ‘‘**અથ ખો આયસ્મતો સઙ્ગામજિસ્સ પુરાણદુતિયિકા**’’તિઆદિ.

તત્થ **પુત્તેનપી**તિ અયં સમણો અત્તનો ઓરસપુત્તેનપિ અનત્થિકો, પગેવ અઞ્ઞેહીતિ અધિપ્પાયો. **દિબ્બેના**તિ એત્થ દિબ્બસદિસત્તા દિબ્બં. દેવતાનઞ્હિ સુચરિતકમ્મનિબ્બત્તં પિત્તસેમ્હરુહિરાદીહિ અપલિબુદ્ધં દૂરેપિ આરમ્મણસમ્પટિચ્છનસમત્થં દિબ્બં પસાદચક્ખુ હોતિ. ઇદમ્પિ ચતુત્થજ્ઝાનસમાધિનિબ્બત્તં અભિઞ્ઞાચક્ખું તાદિસન્તિ દિબ્બં વિયાતિ દિબ્બં, દિબ્બવિહારસન્નિસ્સયેન લદ્ધત્તા વા દિબ્બં, મહાજુતિકત્તા મહાગતિકત્તા વા દિબ્બં, તેન દિબ્બેન. **વિસુદ્ધેના**તિ નીવરણાદિસંકિલેસવિગમેન સુપરિસુદ્ધેન. **અતિક્કન્તમાનુસકેના**તિ મનુસ્સાનં વિસયાતીતેન. **ઇમં એવરૂપં વિપ્પકાર**ન્તિ ઇમં એવં વિપ્પકારં યથાવુત્તં પબ્બજિતેસુ અસારુપ્પં અઙ્કે પુત્તટ્ઠપનસઙ્ખાતં વિરૂપકિરિયં.

એતમત્થન્તિ એતં આયસ્મતો સઙ્ગામજિસ્સ પુત્તદારાદીસુ સબ્બત્થ નિરપેક્ખભાવસઙ્ખાતં અત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં તસ્સ ઇટ્ઠાનિટ્ઠાદીસુ તાદિભાવદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **આયન્તિ**ન્તિ આગચ્છન્તિં, પુરાણદુતિયિકન્તિ અધિપ્પાયો. **નાભિનન્દતી**તિ દટ્ઠું મં આગતાતિ ન નન્દતિ ન તુસ્સતિ. **પક્કમન્તિ**ન્તિ સા અયં મયા અસમ્મોદિતાવ ગચ્છતીતિ ગચ્છન્તિં. **ન સોચતી**તિ ન ચિત્તસન્તાપમાપજ્જતિ. યેન પન કારણેન થેરો એવં નાભિનન્દતિ ન સોચતિ, તં દસ્સેતું "**સઙ્ગા સઙ્ગામજિં મુત્ત**"ન્તિ વુત્તં. તત્થ **સઙ્ગા**તિ રાગસઙ્ગો દોસમોહમાનદિટ્ઠિસઙ્ગોતિ પઞ્ચવિધાપિ સઙ્ગા સમુચ્છેદપ્પટિપસ્સદ્ધિવિમુત્તીહિ વિમુત્તં સઙ્ગામજિં ભિક્ખું. **તમહં બ્રૂમિ બ્રાહ્મણ**ન્તિ તં તાદિભાવપ્પત્તં ખીણાસવં અહં સબ્બસો બાહિતપાપત્તા બ્રાહ્મણન્તિ વદામીતિ.

અટ્ઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. જટિલસુત્તવણ્ણના

૯. નવમે **ગયાય**ન્તિ એત્થ **ગયા**તિ ગામોપિ તિત્થમ્પિ વુચ્ચતિ. ગયાગામસ્સ હિ અવિદૂરે વિહરન્તો ભગવા "ગયાયં વિહરતી"તિ વુચ્ચતિ, તથા ગયાતિત્થસ્સ. ગયાતિત્થન્તિ હિ ગયાગામસ્સ અવિદૂરે એકા પોક્ખરણી અત્થિ નદીપિ, તદુભયં "પાપપવાહનતિત્થ"ન્તિ લોકિયમહાજનો સમુદાચરતિ. **ગયાસીસે**તિ ગજસીસસદિસસિખરો તત્થ એકો પબ્બતો ગયાસીસનામકો, યત્થ હત્થિકુમ્ભસદિસો પિટ્ઠિપાસાણો ભિક્ખુસહસ્સસ્સ ઓકાસો પહોતિ, તત્ર ભગવા વિહરતિ. તેન વુત્તં – "**ગયાયં વિહરતિ ગયાસીસે**"તિ.

જટિલાતિ તાપસા. તે હિ જટાધારિતાય ઇધ "જટિલા"તિ વુત્તા. **અન્તરટ્ઠકે હિમપાતસમયે**તિ હેમન્તસ્સ ઉતુનો અબ્ભન્તરભૂતે માઘમાસસ્સ અવસાને ચત્તારો ફગ્ગુણમાસસ્સ આદિમ્હિ ચત્તારોતિ અટ્ઠદિવસપરિમાણે હિમસ્સ પતનકાલે. **ગયાયં ઉમ્મુજ્જન્તી**તિ કેચિ તસ્મિં તિત્થસમ્મતે ઉદકે પઠમં નિમુગ્ગસકલસરીરા તતો ઉમ્મુજ્જન્તિ વુટ્ઠહન્તિ ઉપ્પિલવન્તિ. **નિમુજ્જન્તી**તિ સસીસં ઉદકે ઓસીદન્તિ. **ઉમ્મુજ્જનિમુજ્જમ્પિ કરોન્તી**તિ પુનપ્પુનં ઉમ્મુજ્જનનિમુજ્જનાનિપિ કરોન્તિ.

તત્થ હિ કેચિ "એકુમ્મુજ્જનેનેવ પાપસુદ્ધિ હોતી"તિ એવંદિટ્ઠિકા, તે ઉમ્મુજ્જનમેવ કત્વા ગચ્છન્તિ. ઉમ્મુજ્જનં પન નિમુજ્જનમન્તરેન નત્થીતિ અવિનાભાવતો નિમુજ્જનમ્પિ તે કરોન્તિયેવ. યેપિ "એકનિમુજ્જનેનેવ પાપસુદ્ધિ હોતી"તિ એવંદિટ્ઠિકા, તેપિ એકવારમેવ નિમુજ્જિત્વા વુત્તનયેન અવિનાભાવતો ઉમ્મુજ્જનમ્પિ કત્વા પક્કમન્તિ. યે પન "તસ્મિં તિત્થે નિમુજ્જનેનેવ પાપસુદ્ધિ હોતી"તિ એવંદિટ્ઠિકા, તે તત્થ નિમુજ્જિત્વા અસ્સાસે સન્નિરુમ્ભિત્વા મરુપ્પપાતપતિતા વિય તત્થેવ જીવિતક્ખયં પાપુણન્તિ . અપરે "પુનપ્પુનં ઉમ્મુજ્જનનિમુજ્જનાનિ કત્વા ન્હાતે પાપસુદ્ધિ હોતી"તિ એવંદિટ્ઠિકા, તે કાલેન કાલં ઉમ્મુજ્જનનિમુજ્જનાનિ કરોન્તિ. તે સબ્બેપિ સન્ધાય વુત્તં – "**ઉમ્મુજ્જન્તિપિ નિમુજ્જન્તિપિ ઉમ્મુજ્જનિમુજ્જમ્પિ કરોન્તી**"**તિ**. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ નિમુજ્જનપુબ્બકં ઉમ્મુજ્જનં, નિમુજ્જનમેવ પન કરોન્તા કતિપયા, ઉમ્મુજ્જનં તદુભયઞ્ચ કરોન્તા બહૂતિ તેસં યેભુય્યભાવદસ્સનત્થં ઉમ્મુજ્જનં પઠમં વુત્તં. તથા **સમ્બહુલા જટિલા**તિ જટિલાનં યેભુય્યતાય વુત્તં, મુણ્ડસિખણ્ડિનોપિ ચ બ્રાહ્મણા ઉદકસુદ્ધિકા તસ્મિં કાલે તત્થ તથા કરોન્તિ.

ઓસિઞ્ચન્તીતિ કેચિ ગયાય ઉદકં હત્થેન ગહેત્વા અત્તનો સીસે ચ સરીરે ચ ઓસિઞ્ચન્તિ, અપરે ઘટેહિ ઉદકં ગહેત્વા તીરે ઠત્વા તથા કરોન્તિ. **અગ્ગિં જુહન્તી**તિ કેચિ ગયાતીરે વેદિં સજ્જેત્વા ધૂમદબ્ભિપૂજાદિકે ઉપકરણે ઉપનેત્વા અગ્ગિહુતં જુહન્તિ અગ્ગિહુતં પરિચરન્તિ. **ઇમિના સુદ્ધી**તિ ઇમિના ગયાયં ઉમ્મુજ્જનાદિના અગ્ગિપરિચરણેન ચ પાપમલતો સુદ્ધિ પાપપવાહના સંસારસુદ્ધિ એવ વા હોતીતિ એવંદિટ્ઠિકા હુત્વાતિ અત્થો.

ઉમ્મુજ્જનાદિ ચેત્થ નિદસ્સનમત્તં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેસુ હિ કેચિ ઉદકવાસં વસન્તિ, કેચિ ઉદકસ્સઞ્જલિં દેન્તિ, કેચિ તસ્મિં ઉદકે ઠત્વા ચન્દિમસૂરિયે અનુપરિવત્તન્તિ, કેચિ અનેકસહસ્સવારં સાવિત્તિઆદિકે જપન્તિ, કેચિ ''ઇન્દ આગચ્છા''તિઆદિના વિજ્જાજપં અવ્હાયન્તિ, કેચિ મહતુપટ્ઠાનં કરોન્તિ, એવઞ્ચ કરોન્તા કેચિ ઓતરન્તિ, કેચિ ઉત્તરન્તિ કેચિ ઉત્તરિત્વા સુદ્ધિકઆચમનં કરોન્તિ, કેચિ અન્તોઉદકે ઠિતા તન્તી વાદેન્તિ, વીણં વાદેન્તીતિ એવમાદિકા નાનપ્પકારકિરિયા દસ્સેન્તિ. યસ્મા વા તે એવરૂપા વિકારકિરિયા કરોન્તાપિ તસ્મિં ઉદકે નિમુજ્જનઉમ્મુજ્જનપુબ્બકમેવ કરોન્તિ, તસ્મા તં સબ્બં નિમુજ્જનુમ્મુજ્જનન્તોગધમેવ કત્વા ''ઉમ્મુજ્જન્તી''તિપિઆદિ વુત્તં. એવં તત્થ આકુલબ્યાકુલે વત્તમાને ઉપરિપબ્બતે ઠિતો ભગવા તેસં તં કોલાહલં સુત્વા ''કિન્નુ ખો એત''ન્તિ ઓલોકેન્તો તં કિરિયવિકારં અદ્દસ, તં સન્ધાય વુત્તં – ''**અદ્દસા ખો ભગવા...પે॰... ઇમિના સુદ્ધી**''તિ, તં વુત્તત્થમેવ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં અત્થં ઉદકોરોહનાદિઅસુદ્ધિમગ્ગે તેસં સુદ્ધિમગ્ગપરામસનં સચ્ચાદિકે ચ સુદ્ધિમગ્ગે અત્તનો અવિપરીતાવબોધં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં ઉદકસુદ્ધિયા અસુદ્ધિમગ્ગભાવદીપકં સચ્ચાદિધમ્માનઞ્ચ યાથાવતો સુદ્ધિમગ્ગભાવદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **ન ઉદકેન સુચી હોતી**તિ એત્થ **ઉદકેના**તિ ઉદકુમ્મુજ્જનાદિના. ઉદકુમ્મુજ્જનાદિ હિ ઇધ ઉત્તરપદલોપેન ''ઉદક''ન્તિ વુત્તં યથા રૂપભવો રૂપન્તિ. અથ વા **ઉદકેના**તિ ઉમ્મુજ્જનાદિકિરિયાય સાધનભૂતેન ઉદકેન સુચિ સત્તસ્સ સુદ્ધિ નામ ન હોતિ, નત્થીતિ અત્થો. અથ વા **સુચી**તિ તેન યથાવુત્તેન ઉદકેન સુચિ પાપમલતો સુદ્ધો નામ સત્તો ન હોતિ. કસ્મા? **બહ્વેત્થ ન્હાયતી જનો**. યદિ હિ ઉદકોરોહનાદિના યથાવુત્તેન પાપસુદ્ધિ નામ સિયા, બહુ એત્થ ઉદકે જનો ન્હાયતિ, માતુઘાતાદિપાપકમ્મકારી અઞ્ઞો ચ ગોમહિંસાદિકો અન્તમસો મચ્છકચ્છપે ઉપાદાય, તસ્સ સબ્બસ્સાપિ પાપસુદ્ધિ સિયા, ન પનેવં હોતિ. કસ્મા? ન્હાનસ્સ પાપહેતૂનં અપ્પટિપક્ખભાવતો. યઞ્હિ યં વિનાસેતિ, સો તસ્સ પટિપક્ખો યથા આલોકો અન્ધકારસ્સ, વિજ્જા ચ અવિજ્જાય, ન એવં ન્હાનં પાપસ્સ. તસ્મા નિટ્ઠમેત્થ ગન્તબ્બં ''ન ઉદકેન સુચિ હોતી''તિ.

યેન પન સુચિ હોતિ, તં દસ્સેતું ''**યમ્હિ સચ્ચઞ્ચા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **યમ્હી**તિ યસ્મિં પુગ્ગલે . **સચ્ચ**ન્તિ વચીસચ્ચઞ્ચેવ વિરતિસચ્ચઞ્ચ. અથ વા સચ્ચન્તિ ઞાણસચ્ચઞ્ચેવ પરમત્થસચ્ચઞ્ચ. **ધમ્મો**તિ અરિયમગ્ગધમ્મો, ફલધમ્મો ચ, સો સબ્બોપિ યસ્મિં પુગ્ગલે ઉપલબ્ભતિ, **સો સુચી સો ચ બ્રાહ્મણો**તિ સો અરિયપુગ્ગલો વિસેસતો ખીણાસવો અચ્ચન્તસુદ્ધિયા સુચિ ચ બ્રાહ્મણો ચાતિ. કસ્મા પનેત્થ સચ્ચં ધમ્મતો વિસું કત્વા ગહિતં? સચ્ચસ્સ બહૂપકારત્તા. તથા હિ ''સચ્ચં વે અમતા વાચા (સુ॰ નિ॰ ૪૫૫), સચ્ચં હવે સાદુતરં રસાનં (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૬; સુ॰ નિ॰ ૧૮૪), સચ્ચે અત્થે ચ ધમ્મે ચ, આહુ સન્તો પતિટ્ઠિતા (સુ॰ નિ॰ ૪૫૫), સચ્ચે ઠિતા સમણબ્રાહ્મણા ચા''તિઆદિના (જા॰ ૨.૨૧.૪૩૩) અનેકેસુ સુત્તપદેસુ સચ્ચગુણા પકાસિતા. સચ્ચવિપરિયસ્સ ચ ''એકં ધમ્મં અતીતસ્સ, મુસાવાદિસ્સ જન્તુનો (ધ॰ પ॰ ૧૭૬), અભૂતવાદી નિરયં ઉપેતી''તિ (ધ॰ પ॰ ૩૦૬) ચ આદિના પકાસિતાતિ.

નવમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. બાહિયસુત્તવણ્ણના

१०. દસમે **બાહિયો**તિ તસ્સ નામં. **દારુચીરિયો**તિ દારુમયચીરો. **સુપ્પારકે**તિ એવંનામકે પટ્ટને વસતિ. કો પનાયં બાહિયો, કથઞ્ચ દારુચીરિયો અહોસિ, કથં સુપ્પારકે પટ્ટને પટિવસતીતિ?

તત્રાયં અનુપુબ્બીકથા – ઇતો કિર કપ્પસતસહસ્સમત્થકે પદુમુત્તરસમ્માસમ્બુદ્ધકાલે એકો કુલપુત્તો હંસવતીનગરે દસબલસ્સ ધમ્મદેસનં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું ખિપ્પાભિઞ્ઞાનં એતદગ્ગે ઠપેન્તં દિસ્વા ''મહા વતાયં ભિક્ખુ, યો સત્થારા એવં એતદગ્ગે ઠપીયતિ, અહો વતાહમ્પિ અનાગતે એવરૂપસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસને પબ્બજિત્વા સત્થારા એદિસે ઠાને એતદગ્ગે ઠપેતબ્બો ભવેય્યં યથાયં ભિક્ખૂ''તિ તં ઠાનન્તરં પત્થેત્વા તદનુરૂપં અધિકારકમ્મં કત્વા યાવજીવં પુઞ્ઞં કત્વા સગ્ગપરાયણો હુત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપદસબલસ્સ સાસને પબ્બજિત્વા પરિપુણ્ણસીલો સમણધમ્મં કરોન્તોવ જીવિતક્ખયં પત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તિ. સો એકં બુદ્ધન્તરં દેવલોકે વસિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે બાહિયરટ્ઠે કુલગેહે પટિસન્ધિં ગણ્હિ, તં બાહિયરટ્ઠે જાતત્તા **બાહિયો**તિ સઞ્જાનિંસુ. સો વયપ્પત્તો ઘરાવાસં વસન્તો વણિજ્જત્થાય બહૂનં ભણ્ડાનં નાવં પૂરેત્વા સમુદ્દં પવિસિત્વા અપરાપરં સઞ્ચરન્તો સત્ત વારે સદ્ધિંયેવ પરિસાય અત્તનો નગરં ઉપગચ્છિ.

અટ્ઠમે વારે પન ''સુવણ્ણભૂમિં ગમિસ્સામી''તિ આરોપિતભણ્ડો નાવં અભિરુહિ. નાવા મહાસમુદ્દં અજ્ઝોગાહેત્વા ઇચ્છિતદેસં અપત્વાવ સમુદ્દમજ્ઝે વિપન્ના. મહાજનો મચ્છકચ્છપભક્ખો અહોસિ. બાહિયો પન એકં નાવાફલકં ગહેત્વા તરન્તો ઊમિવેગેન મન્દમન્દં ખિપમાનો ભસ્સિત્વા સમુદ્દે પતિતત્તા જાતરૂપેનેવ સમુદ્દતીરે નિપન્નો. પરિસ્સમં વિનોદેત્વા અસ્સાસમત્તં લભિત્વા ઉટ્ઠાય લજ્જાય ગુમ્બન્તરં પવિસિત્વા અચ્છાદનં અઞ્ઞં કિઞ્ચિ અપસ્સન્તો અક્કનાળાનિ છિન્દિત્વા વાકેહિ પલિવેઠેત્વા નિવાસનપાવુરણાનિ કત્વા અચ્છાદેસિ. કેચિ પન ''દારુફલકાનિ વિજ્ઝિત્વા વાકેન આવુણિત્વા નિવાસનપાવુરણં કત્વા અચ્છાદેસી''તિ વદન્તિ. એવં સબ્બથાપિ દારુમયચીરધારિતાય ''**દારુચીરિયો**''તિ પુરિમવોહારેન ''**બાહિયો**''તિ ચ પઞ્ઞાયિત્થ.

તં એકં કપાલં ગહેત્વા વુત્તનિયામેન સુપ્પારકપટ્ટને પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા મનુસ્સા ચિન્તેસું ''સચે લોકે અરહન્તો નામ હોન્તિ, એવંવિધેહિ ભવિતબ્બં, કિન્નુ ખો અયં અય્યો વત્થં દિય્યમાનં ગણ્હેય્ય, ઉદાહુ અપ્પિચ્છતાય ન ગણ્હેય્યા''તિ વીમંસન્તા નાનાદિસાહિ વત્થાનિ ઉપનેસું. સો ચિન્તેસિ – ''સચાહં ઇમિના નિયામેન નાગમિસ્સં, નયિમે એવં મયિ પસીદેય્યું, યંનૂનાહં ઇમાનિ પટિક્ખિપિત્વા ઇમિનાવ નીહારેન વિહરેય્યં, એવં મે લાભસક્કારો ઉપ્પજ્જિસ્સતી''તિ. સો એવં ચિન્તેત્વા કોહઞ્ઞે ઠત્વા વત્થાનિ ન પટિગ્ગણ્હિ. મનુસ્સા ''અહો અપ્પિચ્છો વતાયં અય્યો''તિ ભિય્યોસોમત્તાય પસન્નમાનસા મહન્તં સક્કારસમ્માનં કરિંસુ.

સોપિ ભત્તકિચ્ચં કત્વા અવિદૂરટ્ઠાને એકં દેવાયતનં અગમાસિ. મહાજનો તેન સદ્ધિં એવ ગન્ત્વા તં દેવાયતનં પટિજગ્ગિત્વા અદાસિ. સો ''ઇમે મય્હં ચીરધારણમત્તે પસીદિત્વા એવંવિધં સક્કારસમ્માનં કરોન્તિ, એતેસં મયા ઉક્કટ્ઠવુત્તિના ભવિતું વટ્ટતી''તિ સલ્લહુકપરિક્ખારો અપ્પિચ્છોવ હુત્વા વિહાસિ. ''અરહા''તિ પન તેહિ સમ્ભાવીયમાનો ''અરહા''તિ અત્તાનં અમઞ્ઞિ, ઉપરૂપરિ ચસ્સ સક્કારગરુકારો અભિવડ્ઢિ, લાભી ચ અહોસિ ઉળારાનં પચ્ચયાનં. તેન વુત્તં – ''**તેન ખો પન સમયેન બાહિયો દારુચીરિયો સુપ્પારકે પટિવસતિ સમુદ્દતીરે સક્કતો ગરુકતો**''તિઆદિ.

તત્થ **સક્કતો**તિ સક્કચ્ચં આદરેન ઉપટ્ઠાનવસેન સક્કતો. **ગરુકતો**તિ ગુણવિસેસેન યુત્તોતિ અધિપ્પાયેન પાસાણચ્છત્તં વિય ગરુકરણવસેન ગરુકતો. **માનિતો**તિ મનસા સમ્ભાવનવસેન માનિતો. **પૂજિતો**તિ

પુપ્ફગન્ધાદીહિ પૂજાવસેન પૂજિતો. **અપચિતો**તિ અભિપ્પસન્નચિત્તેહિ મગ્ગદાનઆસનાભિહરણાદિવસેન અપચિતો. **લાભી ચીવર...પે॰... પરિક્ખારાનન્તિ** પણીતપણીતાનં ઉપરૂપરિ ઉપનીયમાનાનં ચીવરાદીનં ચતુન્નં પચ્ચયાનં લભનવસેન લાભી.

અપરો નયો – **સક્કતો**તિ સક્કારપ્પત્તો. **ગરુકતો**તિ ગરુકારપ્પત્તો. **માનિતો**તિ બહુમાનિતો મનસા પિયાયિતો ચ. **પૂજિતો**તિ ચતુપચ્ચયાભિપૂજાય પૂજિતો. **અપચિતો**તિ અપચાયનપ્પત્તો. યસ્સ હિ ચત્તારો પચ્ચયે સક્કત્વા સુઅભિસઙ્ખતે પણીતપણીતે દેન્તિ, સો **સક્કતો**. યસ્મિં ગરુભાવં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા દેન્તિ, સો **ગરુકતો**. યં મનસા પિયાયન્તિ બહુમઞ્ઞન્તિ ચ, સો **માનિતો**. યસ્સ સબ્બમ્પેતં પૂજનવસેન કરોન્તિ, સો **પૂજિતો**. યસ્સ અભિવાદનપચ્ચુટ્ઠાનઞ્જલિકમ્માદિવસેન પરમનિપચ્ચકારં કરોન્તિ, સો **અપચિતો**. બાહિયસ્સ પન તે સબ્બમેતં અકંસુ. તેન વુત્તં – ''બાહિયો દારુચીરિયો સુપ્પારકે પટિવસતિ સક્કતો''તિઆદિ. એત્થ ચ ચીવરં સો અગ્ગણ્હન્તોપિ ''એહિ, ભન્તે, ઇમં વત્થં પટિગ્ગણ્હાહી''તિ ઉપનામનવસેન ચીવરસ્સાપિ ''લાભી''ત્વેવ વુત્તો.

રહોગતસ્સાતિ રહસિ ગતસ્સ. **પટિસલ્લીનસ્સા**તિ એકીભૂતસ્સ બહૂહિ મનુસ્સેહિ ''અરહા''તિ વુચ્ચમાનસ્સ તસ્સ ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારેન **ચેતસો પરિવિતક્કો ઉદપાદિ** ચિત્તસ્સ મિચ્છાસઙ્કપ્પો ઉપ્પજ્જિ. કથં? **યે ખો કેચિ લોકે અરહન્તો વા અરહત્તમગ્ગં વા સમાપન્ના, અહં તેસં અઞ્ઞતરો**તિ. તસ્સત્થો – યે ઇમસ્મિં સત્તલોકે કિલેસારીનં હતત્તા પૂજાસક્કારાદીનઞ્ચ અરહભાવેન અરહન્તો, યે કિલેસારીનં હનનેન અરહત્તમગ્ગં સમાપન્ના, તેસુ અહં એકોતિ.

પુરાણસાલોહિતાતિ પુરિમસ્મિં ભવેસાલોહિતા બન્ધુસદિસા એકતો કતસમણધમ્મા દેવતા. કેચિ પન ''પુરાણસાલોહિતાતિ પુરાણકાલે ભવન્તરે સાલોહિતા માતુભૂતા એકા દેવતા''તિ વદન્તિ, તં અટ્ઠકથાયં પટિક્ખિપિત્વા પુરિમોયેવત્થો ગહિતો.

પુબ્બે કિર કસ્સપદસબલસ્સ સાસને ઓસક્કમાને સામણેરાદીનં વિપ્પકારં દિસ્વા સત્ત ભિક્ખૂ સંવેગપ્પત્તા ''યાવ સાસનં ન અન્તરધાયતિ, તાવ અત્તનો પતિટ્ઠં કરિસ્સામા''તિ સુવણ્ણચેતિયં વન્દિત્વા અરઞ્ઞં પવિટ્ઠા એકં પબ્બતં દિસ્વા ''જીવિતે સાલયા નિવત્તન્તુ, નિરાલયા ઇમં પબ્બતં અભિરુહન્તૂ''તિ વત્વા નિસ્સેણિં બન્ધિત્વા સબ્બે તં પબ્બતં અભિરુય્હ નિસ્સેણિં પાતેત્વા સમણધમ્મં કરિંસુ. તેસુ સઙ્ઘત્થેરો એકરત્તાતિક્કમેનેવ અરહત્તં પાપુણિ. સો ઉત્તરકુરુતો પિણ્ડપાતં આનેત્વા તે ભિક્ખૂ, ''આવુસો, ઇતો પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જથા''તિ આહ. તે ''તુમ્હે, ભન્તે, અત્તનો આનુભાવેન એવં અકત્થ, મયમ્પિ સચે તુમ્હે વિય વિસેસં નિબ્બત્તેસ્સામ, સયમેવ આહરિત્વા ભુઞ્જિસ્સામા''તિ ભુઞ્જિતું ન ઇચ્છિંસુ. તતો દુતિયદિવસે દુતિયત્થેરો અનાગામિફલં પાપુણિ, સોપિ તથેવ પિણ્ડપાતં આદાય તત્થ ગન્ત્વા ઇતરે નિમન્તેસિ, તેપિ તથેવ પટિક્ખિપિંસુ. તેસુ અરહત્તપ્પત્તો પરિનિબ્બાયિ, અનાગામી સુદ્ધાવાસભૂમિયં નિબ્બત્તિ. ઇતરે પન પઞ્ચ જના ઘટેન્તા વાયમન્તાપિ વિસેસં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિંસુ. તે અસક્કોન્તા તત્થેવ પરિસુસ્સિત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તા. એકં બુદ્ધન્તરં દેવેસુયેવ સંસરિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે દેવલોકતો ચવિત્વા તત્થ તત્થ કુલઘરે નિબ્બત્તિંસુ. તેસુ હિ એકો પક્કુસાતિ રાજા અહોસિ, એકો કુમારકસ્સપો, એકો દબ્બો મલ્લપુત્તો, એકો સભિયો પરિબ્બાજકો, એકો બાહિયો દારુચીરિયો. તત્થ યો સો અનાગામી બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તો, તં સન્ધાયેતં વુત્તં ''પુરાણસાલોહિતા દેવતા''તિ. દેવપુત્તોપિ હિ દેવધીતા વિય દેવો એવ દેવતાતિ કત્વા દેવતાતિ વુચ્ચતિ ''અથ ખો અઞ્ઞતરા દેવતા''તિઆદીસુ વિય. ઇધ પન બ્રહ્મા દેવતાતિ અધિપ્પેતો.

તસ્સ હિ બ્રહ્મુનો તત્થ નિબ્બત્તસમનન્તરમેવ અત્તનો બ્રહ્મસમ્પત્તિં ઓલોકેત્વા આગતટ્ઠાનં આવજ્જેન્તસ્સ સત્તન્નં જનાનં પબ્બતં આરુય્હ સમણધમ્મકરણં, તત્થેકસ્સ પરિનિબ્બુતભાવો, અનાગામિફલં પત્વા અત્તનો ચ એત્થ નિબ્બત્તભાવો ઉપટ્ઠાસિ. સો ''કત્થ નુ ખો ઇતરે પઞ્ચ જના''તિ આવજ્જેન્તો કામાવચરદેવલોકે તેસં નિબ્બત્તભાવં ઞત્વા અપરભાગે કાલાનુકાલં ''કિન્નુ ખો કરોન્તી''તિ તેસં પવત્તિં ઓલોકેતિયેવ. ઇમસ્મિં પન કાલે ''કહં નુ ખો''તિ આવજ્જેન્તો બાહિયં સુપ્પારકપટ્ટનં ઉપનિસ્સાય દારુચીરધારિં કોહઞ્ઞેન જીવિકં કપ્પેન્તં દિસ્વા ''અયં મયા સદ્ધિં પુબ્બે નિસ્સેણિં બન્ધિત્વા પબ્બતં અભિરુહિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તો અતિસલ્લેખવુત્તિયા જીવિતે અનપેક્ખો અરહતાપિ આભતં પિણ્ડપાતં અપરિભુઞ્જિત્વા ઇદાનિ સમ્ભાવનાધિપ્પાયો અનરહાવ અરહત્તં પટિજાનિત્વા વિચરતિ લાભસક્કારસિલોકં નિકામયમાનો, દસબલસ્સ ચ નિબ્બત્તભાવં ન જાનાતિ, હન્દ નં સંવેજેત્વા બુદ્ધુપ્પાદં જાનાપેસ્સામી''તિ તાવદેવ બ્રહ્મલોકતો ઓતરિત્વા રત્તિભાગે સુપ્પારકપટ્ટને દારુચીરિયસ્સ સમ્મુખે પાતુરહોસિ. બાહિયો અત્તનો વસનટ્ઠાને ઉળારં ઓભાસં દિસ્વા ''કિં નુ ખો એત''ન્તિ બહિ નિક્ખમિત્વા ઓલોકેન્તો આકાસે ઠિતં મહાબ્રહ્માનં દિસ્વા અઞ્જલિં પગ્ગય્હ ''કે તુમ્હે''તિ પુચ્છિ. અથસ્સ સો બ્રહ્મા ''અહં તે પોરાણકસહાયો તદા અનાગામિફલં પત્વા બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તો, ત્વં પન કિઞ્ચિ વિસેસં નિબ્બત્તેતું અસક્કોન્તો તદા પુથુજ્જનકાલકિરિયં કત્વા સંસરન્તો ઇદાનિ તિત્થિયવેસધારી અનરહાવ સમાનો 'અરહા અહ'ન્તિ ઇમં લદ્ધિં ગહેત્વા વિચરસીતિ ઞત્વા આગતો, નેવ ખો ત્વં, બાહિય, અરહા, પટિનિસ્સજ્જેતં પાપકં દિટ્ઠિગતં, મા તે અહોસિ દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય, સમ્માસમ્બુદ્ધો લોકે ઉપ્પન્નો. સો હિ ભગવા અરહા, ગચ્છ નં પયિરુપાસસ્સૂ''તિ આહ. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો બાહિયસ્સ દારુચીરિયસ્સ પુરાણસાલોહિતા દેવતા**''તિઆદિ.

તત્થ **અનુકમ્પિકા**તિ અનુગ્ગહસીલા કરુણાધિકા. **અત્થકામા**તિ હિતકામા મેત્તાધિકા. પુરિમપદેન ચેત્થ બાહિયસ્સ દુક્ખાપનયનકામતં તસ્સા દેવતાય દસ્સેતિ, પચ્છિમેન હિતૂપસંહારં. **ચેતસા**તિ અત્તનો ચિત્તેન, ચેતોસીસેન ચેત્થ ચેતોપરિયઞાણં ગહિતન્તિ વેદિતબ્બં. **ચેતોપરિવિતક્ક**ન્તિ તસ્સ ચિત્તપ્પવત્તિં. **અઞ્ઞાય**ાતિ જાનિત્વા. **તેનુપસઙ્કમી**તિ સેય્યથાપિ નામ બલવા પુરિસો સમિઞ્જિતં વા બાહં પસારેય્ય, પસારિતં વા બાહં સમિઞ્જેય્ય, એવમેવ બ્રહ્મલોકે અન્તરહિતો બાહિયસ્સ પુરતો પાતુભવનવસેન ઉપસઙ્કમિ. **એતદવોચા**તિ ''યે ખો કેચિ લોકે અરહન્તો વા''તિઆદિપવત્તમિચ્છાપરિવિતક્કં બાહિયં સહોઢં ચોરં ગણ્હન્તો વિય ''નેવ ખો ત્વં, બાહિય, અરહા''તિઆદિકં એતં ઇદાનિ વુચ્ચમાનવચનં બ્રહ્મા અવોચ. **નેવ ખો ત્વં, બાહિય, અરહા**તિ એતેન તદા બાહિયસ્સ અસેક્ખભાવં પટિક્ખિપતિ, **નાપિ અરહત્તમગ્ગં વા સમાપન્નો**તિ એતેન સેક્ખભાવં, ઉભયેનપિસ્સ અનરિયભાવમેવ દીપેતિ. **સાપિ તે પટિપદા નત્થિ, યાય ત્વં અરહા વા અસ્સ અરહત્તમગ્ગં વા સમાપન્નો**તિ ઇમિના પનસ્સ કલ્યાણપુથુજ્જનભાવમ્પિ પટિક્ખિપતિ. તત્થ **પટિપદા**તિ સીલવિસુદ્ધિઆદયો છ વિસુદ્ધિયો. પટિપજ્જતિ એતાય અરિયમગ્ગેતિ પટિપદા. **અસ્સા**તિ ભવેય્યાસિ.

અયઞ્ચસ્સ અરહત્તાધિમાનો કિં નિસ્સાય ઉપ્પન્નોતિ? ''અપ્પિચ્છતાય સન્તુટ્ઠિતાય સલ્લેખતાય દીઘરત્તં કતાધિકારત્તા તદઙ્ગપ્પહાનવસેન કિલેસાનં વિહતત્તા અરહત્તાધિમાનો ઉપ્પન્નો''તિ કેચિ વદન્તિ. અપરે પનાહુ ''બાહિયો પઠમાદિઝાનચતુક્કલાભી, તસ્માસ્સ વિક્ખમ્ભનપ્પહાનેન કિલેસાનં અસમુદાચારતો અરહત્તાધિમાનો ઉપ્પજ્જતી''તિ. તદુભયમ્પિ તેસં મતિમત્તમેવ ''સમ્ભાવનાધિપ્પાયો લાભસક્કારસિલોકં નિકામયમાનો''તિ ચ અટ્ઠકથાયં આગતત્તા. તસ્મા વુત્તનયેનેવેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

અથ બાહિયો આકાસે ઠત્વા કથેન્તં મહાબ્રહ્માનં ઓલોકેત્વા ચિન્તેસિ – ''અહો ભારિયં વત કમ્મં, યમહં અરહાતિ ચિન્તેસિં, અયઞ્ચ 'અરહત્તગામિની પટિપદાપિ તે નત્થી'તિ વદતિ, અત્થિ નુ ખો લોકે કોચિ અરહા''તિ?

અથ નં પુચ્છિ. તેન વુત્તં – ‘‘**અથ કે ચરહિ દેવતે લોકે અરહન્તો વા અરહત્તમગ્ગં વા સમાપન્ના**’’તિ.

તત્થ **અથા**તિ પુચ્છારમ્ભે નિપાતો. **કે ચરહી**તિ કે એતરહિ. **લોકે**તિ ઓકાસલોકે. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – ભાજનલોકભૂતે સકલસ્મિં જમ્બુદીપતલે કસ્મિં ઠાને અરહન્તો વા અરહત્તમગ્ગં વા સમાપન્ના એતરહિ વિહરન્તિ, યત્થ મયં તે ઉપસઙ્કમિત્વા તેસં ઓવાદે ઠત્વા વટ્ટદુક્ખતો મુચ્ચિસ્સામાતિ. **ઉત્તરેસૂ**તિ સુપ્પારકપટ્ટનતો પુબ્બુત્તરદિસાભાગં સન્ધાય વુત્તં.

અરહન્તિ આરકત્તા અરહં. આરકા હિ સો સબ્બકિલેસેહિ સુવિદૂરવિદૂરે ઠિતો મગ્ગેન સવાસનાનં કિલેસાનં વિદ્ધંસિતત્તા. અરીનં વા હતત્તા અરહં. ભગવતા હિ કિલેસારયો અનવસેસતો અરિયમગ્ગેન હતા સમુચ્છિન્નાતિ. અરાનં વા હતત્તા અરહં. યઞ્ચ અવિજ્જાભવતણ્હામયનાભિ પુઞ્ઞાદિઅભિસઙ્ખારારં જરામરણનેમિ આસવસમુદયમયેન અક્ખેન વિજ્ઝિત્વા તિભવરથે સમાયોજિતં અનાદિકાલપ્પવત્તં સંસારચક્કં. તસ્સાનેન બોધિમણ્ડે વીરિયપાદેહિ સીલપથવિયં પતિટ્ઠાય સદ્ધાહત્થેન કમ્મક્ખયકરઞાણફરસું ગહેત્વા સબ્બેપિ અરા હતા વિહતા વિદ્ધંસિતાતિ. અરહતીતિ વા અરહં. ભગવા હિ સદેવકે લોકે અગ્ગદક્ખિણેય્યત્તા ઉળારે ચીવરાદિપચ્ચયે પૂજાવિસેસઞ્ચ અરહતિ. રહાભાવતો વા અરહં. તથાગતો હિ સબ્બસો સમુચ્છિન્નરાગાદિકિલેસત્તા પાપકિલેસસ્સાપિ અસમ્ભવતો પાપકરણે રહાભાવતોપિ અરહન્તિ વુચ્ચતિ.

સમ્મા સામઞ્ચ સબ્બધમ્માનં બુદ્ધત્તા **સમ્માસમ્બુદ્ધો**. ભગવા હિ અભિઞ્ઞેય્યે ધમ્મે અભિઞ્ઞેય્યતો, પરિઞ્ઞેય્યે ધમ્મે પરિઞ્ઞેય્યતો, પહાતબ્બે ધમ્મે પહાતબ્બતો, સચ્છિકાતબ્બે ધમ્મે સચ્છિકાતબ્બતો, ભાવેતબ્બે ધમ્મે ભાવેતબ્બતો અભિસમ્બુજ્ઝિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘અભિઞ્ઞેય્યં અભિઞ્ઞાતં, ભાવેતબ્બઞ્ચ ભાવિતં;
> પહાતબ્બં પહીનં મે, તસ્મા બુદ્ધોસ્મિ બ્રાહ્મણા’’તિ. (સુ॰ નિ॰ ૫૬૩; મ॰ નિ॰ ૨.૩૯૯; વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૩૧);

અપિચ કુસલે ધમ્મે અનવજ્જસુખવિપાકતો, અકુસલે ધમ્મે સાવજ્જદુક્ખવિપાકતોતિઆદિના સબ્બત્તિકદુકાદિવસેન અયમત્થો નેતબ્બો. ઇતિ અવિપરીતં સયમ્ભુઞાણેન સબ્બાકારતો સબ્બધમ્માનં અભિસમ્બુદ્ધત્તા સમ્માસમ્બુદ્ધોતિ અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૨૯-૧૩૧) આગતનયેનેવ વેદિતબ્બો. **અરહત્તાયા**તિ અગ્ગફલપ્પટિલાભાય. **ધમ્મં દેસેતી**તિ આદિકલ્યાણાદિગુણવિસેસયુત્તં સીલાદિપટિપદાધમ્મં સમથવિપસ્સનાધમ્મમેવ વા વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરૂપં ઉપદિસતિ કથેતિ.

સંવેજિતોતિ ‘‘ધિરત્થુ વત, ભો, પુથુજ્જનભાવસ્સ, યેનાહં અનરહાવ સમાનો અરહાતિ અમઞ્ઞિં, સમ્માસમ્બુદ્ધઞ્ચ લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા ધમ્મં દેસેન્તં ન જાનિં, દુજ્જાનં ખો પનિદં જીવિતં, દુજ્જાનં મરણ’’ન્તિ સંવેગમાપાદિતો, દેવતાવચનેન યથાવુત્તેનાકારેન સંવિગ્ગમાનસોતિ અત્થો. **તાવદેવા**તિ તસ્મિંયેવ ખણે. **સુપ્પારકા પક્કામી**તિ બુદ્ધોતિ નામમપિ સવનેન ઉપ્પન્નાય બુદ્ધારમ્મણાય પીતિયા સંવેગેન ચ ચોદિયમાનહદયો સુપ્પારકપટ્ટનતો સાવત્થિં ઉદ્દિસ્સ પક્કન્તો. **સબ્બત્થ એકરત્તિપરિવાસેના**તિ સબ્બસ્મિં મગ્ગે એકરત્તિવાસેનેવ અગમાસિ. સુપ્પારકપટ્ટનતો હિ સાવત્થિ વીસયોજનસતે હોતિ, તઞ્ચાયં એત્તકં અદ્ધાનં એકરત્તિવાસેન અગમાસિ. યદા સુપ્પારકતો નિક્ખન્તો, તદહેવ સાવત્થિં સમ્પત્તોતિ.

કથં પનાયં એવં અગમાસીતિ? દેવતાનુભાવેન, ''બુદ્ધાનુભાવેના''તિપિ વદન્તિ. ''સબ્બત્થ એકરત્તિપરિવાસેના''તિ પન વુત્તત્તા મગ્ગસ્સ ચ વીસયોજનસતિકત્તા અન્તરામગ્ગે ગામનિગમરાજધાનીસુ યત્થ યત્થ રત્તિયં વસતિ, તત્થ તત્થ દુતિયં અરુણં અનુટ્ઠાપેત્વા સબ્બત્થ એકરત્તિવાસેનેવ સાવત્થિં ઉપસઙ્કમીતિ અયમત્થો દીપિતો હોતીતિ. નયિદં એવં દટ્ઠબ્બં. સબ્બસ્મિં વીસયોજનસતિકે મગ્ગે એકરત્તિવાસેનાતિ ઇમસ્સ અત્થસ્સ અધિપ્પેતત્તા. એકરત્તિમત્તં સો સકલસ્મિં તસ્મિં મગ્ગે વસિત્વા પચ્છિમદિવસે પુબ્બણ્હસમયે સાવત્થિં અનુપ્પત્તોતિ.

ભગવાપિ બાહિયસ્સ આગમનં ઞત્વા ''ન તાવસ્સ ઇન્દ્રિયાનિ પરિપાકં ગતાનિ, ખણન્તરે પન પરિપાકં ગમિસ્સન્તી''તિ તસ્સ ઇન્દ્રિયાનં પરિપાકં આગમયમાનો મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો તસ્મિં ખણે સાવત્થિં પિણ્ડાય પાવિસિ. સો ચ જેતવનં પવિસિત્વા ભુત્તપાતરાસે કાયાલસિયવિમોચનત્થં અબ્ભોકાસે ચઙ્કમન્તે સમ્બહુલે ભિક્ખૂ પસ્સિત્વા ''કહં નુ ખો એતરહિ ભગવા''તિ પુચ્છિ. ભિક્ખૂ ''ભગવા સાવત્થિં પિણ્ડાય પવિટ્ઠો''તિ વત્વા પુચ્છિંસુ ''ત્વં પન કુતો આગતો''તિ? ''સુપ્પારકપટ્ટનતો આગતોમ્હી''તિ. ''દૂરતો આગતોસિ, નિસીદ, તાવ પાદે ધોવિત્વા મક્ખેત્વા થોકં વિસ્સમાહિ, આગતકાલે સત્થારં દક્ખસી''તિ. ''અહં, ભન્તે, અત્તનો જીવિતન્તરાયં ન જાનામિ, એકરત્તેનેવમ્હિ કત્થચિપિ ચિરં અટ્ઠત્વા અનિસીદિત્વા વીસયોજનસતિકં મગ્ગં આગતો, સત્થારં પસ્સિત્વાવ વિસ્સમિસ્સામી''તિ વત્વા તરમાનરૂપો સાવત્થિં પવિસિત્વા અનોપમાય બુદ્ધસિરિયા વિરોચમાનં ભગવન્તં પસ્સિ. તેન વુત્તં ''**તેન ખો પન સમયેન સમ્બહુલા ભિક્ખૂ અબ્ભોકાસે ચઙ્કમન્તિ. અથ ખો બાહિયો દારુચીરિયો યેન તે ભિક્ખૂ તેનુપસઙ્કમી**''તિઆદિ.

તત્થ **કહન્તિ** કત્થ. **નૂ**તિ સંસયે, **ખો**તિ પદપૂરણે, કસ્મિં નુ ખો પદેસેતિ અત્થો. **દસ્સનકામમ્હા**તિ દટ્ઠુકામા અમ્હ. મયઞ્હિ તં ભગવન્તં અન્ધો વિય ચક્ખું, બધિરો વિય સોતં, મૂગો વિય કલ્યાણવાક્કરણં, હત્થપાદવિકલો વિય હત્થપાદે, દલિદ્દો વિય ધનસમ્પદં, કન્તારદ્ધાનપ્પટિપન્નો વિય ખેમન્તભૂમિં, રોગાભિભૂતો વિય આરોગ્યં, મહાસમુદ્દે ભિન્નનાવો વિય મહાકુલ્લં પસ્સિતું ઉપસઙ્કમિતુઞ્ચ ઇચ્છામાતિ દસ્સેતિ. **તરમાનરૂપો**તિ તરમાનાકારો.

પાસાદિકન્તિ બાત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણઅસીતિઅનુબ્યઞ્જનબ્યામપ્પભાકેતુમાલાલઙ્કતાય સમન્તપાસાદિકાય અત્તનો સરીરસોભાસમ્પત્તિયા રૂપકાયદસ્સનબ્યાવટસ્સ જનસ્સ સબ્બભાગતો પસાદાવહં. **પસાદનીયન્તિ** દસબલચતુવેસારજ્જછઅસાધારણઞાણઅટ્ઠારસાવેણિક- બુદ્ધધમ્મપ્પભુતિઅપરિમાણગુણગણસમન્નાગતાય ધમ્મકાયસમ્પત્તિયા સરિક્ખકજનસ્સ પસાદનીયં પસીદિતબ્બયુત્તં પસાદારહં વા. **સન્તિન્દ્રિયન્તિ** ચક્ખાદિપઞ્ચિન્દ્રિયલોલભાવાપગમનેન વૂપસન્તપઞ્ચિન્દ્રિયં. **સન્તમાનસન્તિ** છટ્ઠસ્સ મનિન્દ્રિયસ્સ નિબ્બિસેવનભાવૂપગમનેન વૂપસન્તમાનસં. **ઉત્તમદમથસમથમનુપ્પત્તન્તિ** લોકુત્તરપઞ્ઞાવિમુત્તિચેતોવિમુત્તિસઙ્ખાતં ઉત્તમં દમથં સમથઞ્ચ અનુપ્પત્વા અધિગન્ત્વા ઠિતં. **દન્તન્તિ** સુપરિસુદ્ધકાયસમાચારતાય ચેવ હત્થપાદકુક્કુચ્ચાભાવતો દવાદિઅભાવતો ચ કાયેન દન્તં. **ગુત્તન્તિ** સુપરિસુદ્ધવચીસમાચારતાય ચેવ નિરત્થકવાચાભાવતો દવાદિઅભાવતો ચ વાચાય ગુત્તં. **યતિન્દ્રિયન્તિ** સુપરિસુદ્ધમનોસમાચારતાય અરિયિદ્ધિયોગેન અબ્યાવટઅપ્પટિસઙ્ખાનુપેક્ખાભાવતો ચ મનિન્દ્રિયવસેન યતિન્દ્રિયં. **નાગન્તિ** છન્દાદિવસેન અગમનતો, પહીનાનં રાગાદિકિલેસાનં પુનાનાગમનતો, કસ્સચિપિ આગુસ્સ સબ્બથાપિ અકરણતો, પુનબ્ભવસ્સ ચ અગમનતોતિ ઇમેહિ કારણેહિ નાગં. એત્થ ચ પાસાદિકન્તિ ઇમિના રૂપકાયેન ભગવતો પમાણભૂતતં દીપેતિ, પસાદનીયન્તિ ઇમિના ધમ્મકાયેન, સન્તિન્દ્રિયન્તિઆદિના સેસેહિ પમાણભૂતતં દીપેતિ. તેન ચતુપ્પમાણિકે લોકસન્નિવાસે અનવસેસતો સત્તાનં ભગવતો પમાણભાવો પકાસિતોતિ વેદિતબ્બો.

એવંભૂતઞ્ચ ભગવન્તં અન્તરવીથિયં ગચ્છન્તં દિસ્વા ''ચિરસ્સં વત મે સમ્માસમ્બુદ્ધો દિટ્ઠો''તિ હટ્ઠતુટ્ઠો પઞ્ચવણ્ણાય પીતિયા નિરન્તરં ફુટસરીરો પીતિવિપ્ફારિતવિવટનિચ્ચલલોચનો દિટ્ઠટ્ઠાનતો પટ્ઠાય ઓણતસરીરો ભગવતો સરીરપ્પભાવેમજ્ઝં અજ્ઝોગાહેત્વા તત્થ નિમુજ્જન્તો ભગવતો સમીપં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા ભગવતો પાદે સમ્બાહન્તો પરિચુમ્બન્તો ''દેસેતુ મે, ભન્તે, ભગવા ધમ્મ''ન્તિ આહ. તેન વુત્તં – ''**ભગવતો પાદે સિરસા નિપતિત્વા ભગવન્તં એતદવોચ – 'દેસેતુ મે, ભન્તે, ભગવા ધમ્મં, દેસેતુ સુગતો ધમ્મં, યં મમસ્સ દીઘરત્તં હિતાય સુખાયા'**''તિ.

તત્થ **સુગતો**તિ સોભનગમનત્તા, સુન્દરં ઠાનં ગતત્તા, સમ્મા ગતત્તા, સમ્મા ગદત્તા સુગતો. ગમનમ્પિ હિ ગતન્તિ વુચ્ચતિ, તઞ્ચ ભગવતો સોભનં પરિસુદ્ધં અનવજ્જં. કિં પન તન્તિ? અરિયમગ્ગો. તેન હેસ ગમનેન ખેમં દિસં અસજ્જમાનો ગતો, અઞ્ઞેપિ ગમેતીતિ સોભનગમનત્તા સુગતો. સુન્દરઞ્ચેસ ઠાનં અમતં નિબ્બાનં ગતોતિ સુન્દરં ઠાનં ગતત્તા સુગતો. સમ્મા ચ ગતત્તા સુગતો તેન તેન મગ્ગેન પહીને કિલેસે પુન અપચ્ચાગમનતો. વુત્તઞ્હેતં –

> ''સોતાપત્તિમગ્ગેન યે કિલેસા પહીના, તે કિલેસે ન પુનેતિ ન પચ્ચેતિ ન પચ્ચાગચ્છતીતિ સુગતો. સકદાગામિ…પે॰… અરહત્તમગ્ગેન…પે॰… ન પચ્ચાગચ્છતીતિ સુગતો''તિ (ચૂળનિ॰ મેત્તગૂમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૨૭).

અથ વા સમ્મા ગતત્તાતિ તીસુપિ અવત્થાસુ સમ્માપટિપત્તિયા ગતત્તા, સુપ્પટિપન્નત્તાતિ અત્થો. દીપઙ્કરપાદમૂલતો હિ પટ્ઠાય યાવ મહાબોધિમણ્ડા તાવ સમતિંસપારમિપૂરિતાય સમ્માપટિપત્તિયા ઞાતત્થચરિયાય લોકત્થચરિયાય બુદ્ધત્થચરિયાય કોટિં પાપુણિત્વા સબ્બલોકસ્સ હિતસુખમેવ પરિબ્રૂહન્તો સસ્સતં ઉચ્છેદં કામસુખં અત્તકિલમથન્તિ ઇમે અન્તે અનુપગચ્છન્તિયા અનુત્તરાય બોજ્ઝઙ્ગભાવનાસઙ્ખાતાય મજ્ઝિમાય પટિપદાય અરિયસચ્ચેસુ તતો પરં સમધિગતધમ્માધિપતેય્યો સબ્બસત્તેસુ અવિસયાય સમ્માપટિપત્તિયા ચ ગતો પટિપન્નોતિ એવમ્પિ સમ્મા ગતત્તા સુગતો. સમ્મા ચેસ ગદતિ યુત્તટ્ઠાને યુત્તમેવ વાચં ભાસતીતિ સુગતો. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ''કાલવાદી , ભૂતવાદી, અત્થવાદી, ધમ્મવાદી, વિનયવાદી, નિધાનવતિં વાચં ભાસિતા કાલેન સાપદેસં પરિયન્તવતિં અત્થસંહિત''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૯; મ॰ નિ॰ ૩.૧૪).

અપરમ્પિ વુત્તં –

> ''યા સા વાચા અભૂતા અતચ્છા અનત્થસંહિતા, યા ચ પરેસં અપ્પિયા અમનાપા, ન તં તથાગતો વાચં ભાસતી''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૨.૮૬).

એવં સમ્મા ગદત્તાપિ સુગતો.

યં મમસ્સ દીઘરત્તં હિતાય સુખાયાતિ યં ધમ્મસ્સ ઉપદિસનં ચિરકાલં મમ ઞાનવિમોક્ખાદિહિતાય તદધિગન્તબ્બસુખાય ચ સિયા. **અકાલો ખો તાવ બાહિયા**તિ તવ ધમ્મદેસનાય ન તાવ કાલોતિ અત્થો. કિં પન ભગવતો સત્તહિતપટિપત્તિયા અકાલોપિ નામ અત્થિ, યતો ભગવા કાલવાદીતિ? વુચ્ચતે – કાલોતિ ચેત્થ

વેનેય્યાનં ઇન્દ્રિયપરિપાકકાલો અધિપ્પેતો. યસ્મા પન તદા બાહિયસ્સ અત્તનો ઇન્દ્રિયાનં પરિપક્કાપરિપક્કભાવો દુબ્બિઞ્ઞેય્યો, તસ્મા ભગવા તં અવત્વા અત્તનો અન્તરવીથિયં ઠિતભાવમસ્સ કારણં અપદિસન્તો આહ "**અન્તરઘરં પવિટ્ઠમ્હા**"તિ. **દુજ્જાનન**્તિ દુબ્બિઞ્ઞેય્યં. **જીવિતન્તરાયાન**ન્તિ જીવિતસ્સ અન્તરાયકરધમ્માનં વત્તનં અવત્તનં વાતિ વત્તુકામો સમ્ભમવસેન "જીવિતન્તરાયાન"ન્તિ આહ. તથા હિ અનેકપચ્ચયપ્પટિબદ્ધવુત્તિજીવિતં અનેકરૂપા ચ તદન્તરાયા. વુત્તઞ્હિ –

> "અજ્જેવ કિચ્ચમાતપ્પં, કો જઞ્ઞા મરણં સુવે;
> ન હિ નો સઙ્ગરં તેન, મહાસેનેન મચ્ચુના"તિ. (મ॰ નિ॰ ૩.૨૭૨; નેત્તિ॰ ૧૦૩);

કસ્મા પનાયં જીવિતન્તરાયમેવ તાવ પુરક્ખરોતિ? "નિમિત્તઞ્ઞુતાય અદિટ્ઠકોસલ્લેન વા"તિ કેચિ. અપરે "દેવતાય સન્તિકે જીવિતન્તરાયસ્સ સુતત્તા"તિ વદન્તિ. અન્તિમભવિકત્તા પન ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા ચોદિયમાનો એવમાહ. ન હિ તેસં અપ્પત્તઅરહત્તાનં જીવિતક્ખયો હોતિ. કિં પન કારણા ભગવા તસ્સ ધમ્મં દેસેતુકામોવ દ્વિક્ખત્તું પટિક્ખિપિ? એવં કિરસ્સ અહોસિ "ઇમસ્સ મં દિટ્ઠકાલતો પટ્ઠાય સકલસરીરં પીતિયા નિરન્તરં ફુટં, અતિબલવા પીતિવેગો, ધમ્મં સુત્વાપિ ન તાવ સક્ખિસ્સતિ પટિવિજ્ઝિતું. યાવ પન મજ્ઝત્તુપેક્ખા સણ્ઠાતિ, તાવ તિટ્ઠતુ, વીસયોજનસતં મગ્ગં આગતત્તા દરથોપિસ્સ કાયે બલવા, સોપિ તાવ પટિપ્પસ્સમ્ભતૂ"તિ. તસ્મા દ્વિક્ખત્તું પટિક્ખિપિ. કેચિ પન "ધમ્મસ્સવને આદરજનનત્થં ભગવા એવમકાસી"તિ વદન્તિ. તતિયવારં યાચિતો પન મજ્ઝત્તુપેક્ખં દરથપ્પટિપસ્સદ્ધિં પચ્ચુપટ્ઠિતઞ્ચસ્સ જીવિતન્તરાયં દિસ્વા "ઇદાનિ ધમ્મદેસનાય કાલો"તિ ચિન્તેત્વા "**તસ્મા તિહ**"તિઆદિના ધમ્મદેસનં આરભિ.

તત્થ **તસ્મા**તિ યસ્મા ત્વં ઉસ્સુક્કજાતો હુત્વા અતિવિય મં યાચસિ, યસ્મા વા જીવિતન્તરાયાનં દુજ્જાનતં વદસિ, ઇન્દ્રિયાનિ ચ તે પરિપાકં ગતાનિ, તસ્મા. **તિહ**ાતિ નિપાતમત્તં. **તે**તિ તયા **એવ**ન્તિ ઇદાનિ વત્તબ્બાકારં વદતિ.

સિક્ખિતબ્બન્તિ અધિસીલસિક્ખાદીનં તિસ્સન્નમ્પિ સિક્ખાનં વસેન સિક્ખનં કાતબ્બં. યથા પન સિક્ખિતબ્બં, તં દસ્સેન્તો "**દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તં ભવિસ્સતી**"તિઆદિમાહ.

તત્થ **દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્ત**ન્તિ રૂપાયતને ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન દિટ્ઠમત્તં. યથા હિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં રૂપે રૂપમત્તમેવ પસ્સતિ, ન અનિચ્ચાદિસભાવં, એવમેવ સેસં. ચક્ખુદ્વારિકવિઞ્ઞાણેન હિ મે દિટ્ઠમત્તમેવ ભવિસ્સતીતિ સિક્ખિતબ્બન્તિ અત્થો. અથ વા દિટ્ઠે દિટ્ઠં નામ ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન રૂપવિજાનનન્તિ અત્થો. મત્તન્તિ પમાણં. દિટ્ઠા મત્તા એતસ્સાતિ દિટ્ઠમત્તં, ચક્ખુવિઞ્ઞાણમત્તમેવ ચિત્તં ભવિસ્સતીતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – યથા આપાથગતે રૂપે ચક્ખુવિઞ્ઞાણં ન રજ્જતિ, ન દુસ્સતિ, ન મુય્હતિ, એવં રાગાદિવિરહેન ચક્ખુવિઞ્ઞાણમત્તમેવ મે જવનં ભવિસ્સતિ, ચક્ખુવિઞ્ઞાણપ્પમાણેનેવ જવનં ઠપેસ્સામીતિ.

અથ વા દિટ્ઠં નામ ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન દિટ્ઠં રૂપં, દિટ્ઠમત્તં નામ તત્થેવ ઉપ્પન્નં સમ્પટિચ્છનસન્તીરણવોટ્ઠબ્બનસઙ્ખાતં ચિત્તત્તયં. યથા તં ન રજ્જતિ, ન દુસ્સતિ, ન મુય્હતિ, એવં આપાથગતે રૂપે તેનેવ સમ્પટિચ્છનાદિપ્પમાણેન જવનં ઉપ્પાદેસ્સામિ, નાહં તં પમાણં અતિક્કમિત્વા રજ્જનાદિવસેન ઉપ્પજ્જિતું દસ્સામીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. એસેવ નયો સુતમુતે . **મુત**ન્તિ તદારમ્મણવિઞ્ઞાણેહિ સદ્ધિં ગન્ધરસફોટ્ઠબ્બાયતનં વેદિતબ્બં. **વિઞ્ઞાતે વિઞ્ઞાતમત્ત**ન્તિ એત્થ પન વિઞ્ઞાતં નામ મનોદ્વારાવજ્જનેન

વિઞ્ઞાતારમ્મણં. તસ્મિં વિઞ્ઞાતે વિઞ્ઞાતમત્તન્તિ આવજ્જનપ્પમાણં. યથા આવજ્જનં ન રજ્જતિ, ન દુસ્સતિ, ન મુય્હતિ, એવં રજ્જનાદિવસેન ચ ઉપ્પજ્જિતું અદત્વા આવજ્જનપ્પમાણેનેવ ચિત્તં ઠપેસ્સામીતિ અયમેત્થ અત્થો. **એવઞ્હિ તે, બાહિય, સિક્ખિતબ્બન્તિ** એવં ઇમાય પટિપદાય તયા, બાહિય, તિસ્સન્નં સિક્ખાનં અનુવત્તનવસેન સિક્ખિતબ્બં.

ઇતિ ભગવા બાહિયસ્સ સંખિત્તરુચિતાય છહિ વિઞ્ઞાણકાયેહિ સદ્ધિં છળારમ્મણભેદભિન્નં વિપસ્સનાય વિસયં દિટ્ઠાદીહિ ચતૂહિ કોટ્ઠાસેહિ વિભજિત્વા તત્થસ્સ ઞાતતીરણપરિઞ્ઞં દસ્સેતિ. કથં? એત્થ હિ રૂપાયતનં પસ્સિતબ્બટ્ઠેન દિટ્ઠં નામ, ચક્ખુવિઞ્ઞાણં પન સદ્ધિં તંદ્વારિકવિઞ્ઞાણેહિ દસ્સનટ્ઠેન, તદુભયમ્પિ યથાપચ્ચયં પવત્તમાનં ધમ્મમત્તમેવ, ન એત્થ કોચિ કત્તા વા કારેતા વા, યતો તં હુત્વા અભાવટ્ઠેન અનિચ્ચં, ઉદયબ્બયપ્પટિપીળનટ્ઠેન દુક્ખં, અવસવત્તનટ્ઠેન અનત્તાતિ કુતો તત્થ પણ્ડિતસ્સ રજ્જનાદીનં ઓકાસોતિ? અયમેત્થ અધિપ્પાયો સુતાદીસુપિ.

ઇદાનિ ઞાતતીરણપરિઞ્ઞાસુ પતિટ્ઠિતસ્સ ઉપરિ સહ મગ્ગફલેન પહાનપરિઞ્ઞં દસ્સેતું, ''**યતો ખો તે, બાહિયા**''તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **યતો**તિ યદા, યસ્મા વા. **તે**તિ તવ. **તતો**તિ તદા, તસ્મા વા. **તેના**તિ તેન દિટ્ઠાદિના, દિટ્ઠાદિપટિબદ્ધેન રાગાદિના વા. ઇદં વુત્તં હોતિ – બાહિય, તવ યસ્મિં કાલે યેન વા કારણેન દિટ્ઠાદીસુ મયા વુત્તવિધિં પટિપજ્જન્તસ્સ અવિપરીતસભાવાવબોધેન દિટ્ઠાદિમત્તં ભવિસ્સતિ, તસ્મિં કાલે તેન વા કારણેન દિટ્ઠાદિપટિબદ્ધેન રાગાદિના સહ ન ભવિસ્સસિ, રત્તો વા દુટ્ઠો વા મૂળ્હો વા ન ભવિસ્સસિ, પહીનરાગાદિકત્તા તેન વા દિટ્ઠાદિના સહ પટિબદ્ધો ન ભવિસ્સસીતિ. **તતો ત્વં, બાહિય, ન તત્થા**તિ યદા યસ્મા વા ત્વં તેન રાગેન વા રત્તો દોસેન વા દુટ્ઠો મોહેન વા મૂળ્હો ન ભવિસ્સસિ, તદા તસ્મા વા ત્વં તત્થ દિટ્ઠાદિકે ન ભવિસ્સસિ, તસ્મિં દિટ્ઠે વા સુતમુતવિઞ્ઞાતે વા ''એતં મમ, એસોહમસ્મિ, એસો મે અત્તા''તિ તણ્હામાનદિટ્ઠીહિ અલ્લીનો પતિટ્ઠિતો ન ભવિસ્સસિ. એત્તાવતા પહાનપરિઞ્ઞં મત્થકં પાપેત્વા ખીણાસવભૂમિ દસ્સિતા.

તતો ત્વં, બાહિય, નેવિધ ન હુરં ન ઉભયમન્તરેનાતિ યદા ત્વં, બાહિય, તેન રાગાદિના તત્થ દિટ્ઠાદીસુ પટિબદ્ધો ન ભવિસ્સસિ, તદા ત્વં નેવ ઇધલોકે ન પરલોકે ન ઉભયત્થાપિ. **એસેવન્તો દુક્ખસ્સા**તિ કિલેસદુક્ખસ્સ ચ વટ્ટદુક્ખસ્સ ચ અયમેવ હિ અન્તો અયં પરિવટુમભાવોતિ અયમેવ હિ એત્થ અત્થો. યે પન ''ઉભયમન્તરેના''તિ પદં ગહેત્વા અન્તરાભવં નામ ઇચ્છન્તિ, તેસં તં મિચ્છા. અન્તરાભવસ્સ હિ ભાવો અભિધમ્મે પટિક્ખિત્તોયેવ. અન્તરેનાતિ વચનં પન વિકપ્પન્તરદીપનં, તસ્મા અયમેત્થ અત્થો – ''નેવ ઇધ ન હુરં, અપરો વિકપ્પો ન ઉભય''ન્તિ.

અથ વા અન્તરેનાતિ વચનં પન વિકપ્પન્તરાભાવદીપનં. તસ્સત્થો – ''નેવ ઇધ ન હુરં, ઉભયમન્તરે પન ન અઞ્ઞટ્ઠાનં અત્થી''તિ. યેપિ ચ ''અન્તરાપરિનિબ્બાયી સમ્ભવેસી''તિ ચ ઇમેસં સુત્તપદાનં અત્થં અયોનિસો ગહેત્વા ''અત્થિયેવ અન્તરાભવો''તિ વદન્તિ, તેપિ યસ્મા અવિહાદીસુ તત્થ તત્થ આયુવેમજ્ઝં અનતિક્કમિત્વા અન્તરા અગ્ગમગ્ગાધિગમેન અનવસેસકિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બાયતીતિ અન્તરાપરિનિબ્બાયી, ન અન્તરાભવભૂતોતિ પુરિમસ્સ સુત્તપદસ્સ અત્થો. પચ્છિમસ્સ ચ યે ભૂતા એવ, ન ભવિસ્સન્તિ, તે ખીણાસવા પુરિમપદે ભૂતાતિ વુત્તા. તબ્બિરુદ્ધતાય સમ્ભવમેસન્તીતિ સમ્ભવેસિનો, અપ્પહીનભવસંયોજનત્તા સેખા પુથુજ્જના ચ. ચતૂસુ વા યોનીસુ અણ્ડજજલાબુજસત્તા યાવ અણ્ડકોસં વત્થિકોસઞ્ચ ન ભિન્દન્તિ, તાવ સમ્ભવેસી નામ, અણ્ડકોસતો વત્થિકોસતો ચ બહિ નિક્ખન્તા ભૂતા નામ. સંસેદજા ઓપપાતિકા ચ પઠમચિત્તક્ખણે સમ્ભવેસી

નામ, દુતિયચિત્તક્ખણતો પટ્ઠાય ભૂતા નામ. યેન વા ઇરિયાપથેન જાયન્તિ, યાવ તતો અઞ્ઞં ન પાપુણન્તિ, તાવ સમ્ભવેસિનો, તતો પરં ભૂતાતિ અત્થો. તસ્મા નત્થીતિ પટિક્ખિપિતબ્બા. સતિ હિ ઉજુકે પાળિઅનુગતે અત્થે કિં અનિદ્ધારિતસામત્થિયેન અન્તરાભવેન પરિકપ્પિતેન પયોજનન્તિ.

યે પન ''સન્તાનવસેન પવત્તમાનાનં ધમ્માનં અવિચ્છેદેન દેસન્તરેસુ પાતુભાવો દિટ્ઠો, યથા તં વીહિઆદિઅવિઞ્ઞાણકસન્તાને, એવં સવિઞ્ઞાણકસન્તાનેપિ અવિચ્છેદેન દેસન્તરેસુ પાતુભાવેન ભવિતબ્બં. અયઞ્ચ નયો સતિ અન્તરાભવે યુજ્જતિ, ન અઞ્ઞથા''તિ યુત્તિં વદન્તિ. તેન હિ ઇદ્ધિમતો ચેતોવસિપ્પત્તસ્સ ચિત્તાનુગતિકં કાયં અધિટ્ઠહન્તસ્સ ખણેન બ્રહ્મલોકતો ઇધૂપસઙ્કમને ઇતો વા બ્રહ્મલોકગમને યુત્તિ વત્તબ્બા. યદિ સબ્બત્થેવ અવિચ્છિન્નદેસે ધમ્માનં પવત્તિ ઇચ્છિતા, યદિપિ સિયા ઇદ્ધિમન્તાનં ઇદ્ધિવિસયો અચિન્તેય્યોતિ. તં ઇધાપિ સમાનં ''કમ્મવિપાકો અચિન્તેય્યો''તિ વચનતો. તસ્મા તં તેસં મતિમત્તમેવ. અચિન્તેય્યસભાવા હિ સભાવધમ્મા, તે કત્થચિ પચ્ચયવસેન વિચ્છિન્નદેસે પાતુભવન્તિ, કત્થચિ અવિચ્છિન્નદેસે. તથા હિ મુખઘોસાદીહિ પચ્ચયેહિ અઞ્ઞસ્મિં દેસે આદાસપબ્બતપ્પદેસાદિકે પટિબિમ્બપટિઘોસાદિકં પચ્ચયુપ્પન્નં નિબ્બત્તમાનં દિસ્સતિ, તસ્મા ન સબ્બં સબ્બત્થ ઉપનેતબ્બન્તિ અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન પટિબિમ્બસ્સ ઉદાહરણભાવસાધનાદિકો અન્તરાભવકથાવિચારો કથાવત્થુપકરણસ્સ (કથા॰ ૫૦૫; કથા॰ અટ્ઠ॰ ૫૦૫) ટીકાયં ગહેતબ્બો.

અપરે પન ''**ઇધાતિ** કામભવો, **હુરન્તિ** અરૂપભવો, **ઉભયમન્તરેના**તિ રૂપભવો વુત્તો''તિ. અઞ્ઞે ''**ઇધાતિ** અજ્ઝત્તિકાયતનાનિ, **હુરન્તિ** બાહિરાયતનાનિ, **ઉભયમન્તરેના**તિ ચિત્તચેતસિકા''તિ. ''**ઇધાતિ** વા પચ્ચયધમ્મા, **હુરન્તિ** પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મા, **ઉભયમન્તરેના**તિ પણ્ણત્તિધમ્મા વુત્તા''તિ વદન્તિ. તં સબ્બં અટ્ઠકથાસુ નત્થિ. એવં તાવ ''દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તં ભવિસ્સતી''તિઆદિના દિટ્ઠાદિવસેન ચતુધા તેભૂમકધમ્મા સઙ્ગહેતબ્બા. તત્થ સુભસુખનિચ્ચઅત્તગ્ગાહપરિવજ્જનમુખેન અસુભદુક્ખાનિચ્ચાનત્તાનુપસ્સના દસ્સિતાતિ હેટ્ઠિમાહિ વિસુદ્ધીહિ સદ્ધિં સઙ્ખેપેનેવ વિપસ્સના કથિતા. ''તતો ત્વં, બાહિય, ન તેના''તિ ઇમિના રાગાદીનં સમુચ્છેદસ્સ અધિપ્પેતત્તા મગ્ગો. ''તતો ત્વં, બાહિય, ન તત્થા''તિ ઇમિના ફલં. ''નેવિધા''તિઆદિના અનુપાદિસેસા પરિનિબ્બાનધાતુ કથિતાતિ દટ્ઠબ્બં. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો બાહિયસ્સ...પે॰... આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચી**''તિ.

ઇમાય સંખિત્તપદાય દેસનાય **તાવદેવા**તિ તસ્મિંયેવ ખણે, ન કાલન્તરે. **અનુપાદાયા**તિ અગ્ગહેત્વા. **આસવેહી**તિ આભવગ્ગં આગોત્રભું સવનતો પવત્તનતો ચિરપારિવાસિયટ્ઠેન મદિરાદિઆસવસદિસતાય ચ ''આસવા''તિ લદ્ધનામેહિ કામરાગાદીહિ. **વિમુચ્ચી**તિ સમુચ્છેદવિમુત્તિયા પટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તિયા ચ વિમુચ્ચિ નિસ્સજ્જિ. સો હિ સત્થુ ધમ્મં સુણન્તો એવ સીલાનિ સોધેત્વા યથાલદ્ધં ચિત્તસમાધિં નિસ્સાય વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ખિપ્પાભિઞ્ઞતાય તાવદેવ સબ્બાસવે ખેપેત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણિ. સો સંસારસોતં છિન્દિત્વા કતવટ્ટપરિયન્તો અન્તિમદેહધરો હુત્વા એકૂનવીસતિયા પચ્ચવેક્ખણાસુ પવત્તાસુ ધમ્મતાય ચોદિયમાનો ભગવન્તં પબ્બજ્જં યાચિ. ''પરિપુણ્ણં તે પત્તચીવર''ન્તિ પુટ્ઠો ''ન પરિપુણ્ણ''ન્તિ આહ. અથ નં સત્થા ''તેન હિ પત્તચીવરં પરિયેસા''તિ વત્વા પક્કામિ. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો ભગવા...પે॰... પક્કામી**''તિ.

સો કિર કસ્સપદસબલસ્સ સાસને વીસવસ્સસહસ્સાનિ સમણધમ્મં કરોન્તો ''ભિક્ખુના નામ અત્તના પચ્ચયે લભિત્વા યથાદાનં કરોન્તેન અત્તનાવ પરિભુઞ્જિતું વટ્ટતી''તિ એકસ્સ ભિક્ખુસ્સપિ પત્તેન વા ચીવરેન વા સઙ્ગહં નાકાસિ, તેનસ્સ એહિભિક્ખુઉપસમ્પદાય ઉપનિસ્સયો નાહોસિ. કેચિ પનાહુ – ''સો કિર બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે ચોરો હુત્વા ધનુકલાપં સન્નય્હિત્વા અરઞ્ઞે ચોરિકં કરોન્તો એકં પચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વા પત્તચીવરલોભેન તં ઉસુના વિજ્ઝિત્વા

પત્તચીવરં ગણ્હિ, તેનસ્સ ઇદ્ધિમયપત્તચીવરં ન ઉપ્પજ્જિસ્સતીતિ, સત્થા તં ગત્વા એહિભિક્ખુભાવેન પબ્બજ્જં ન અદાસી''તિ. તમ્પિ પત્તચીવરપરિયેસનં ચરમાનં એકા ધેનુ વેગેન આપતન્તી પહરિત્વા જીવિતક્ખયં પાપેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં "**અથ ખો અચિરપક્કન્તસ્સ ભગવતો બાહિયં દારુચીરિયં ગાવી તરુણવચ્છા અધિપતિત્વા જીવિતા વોરોપેસી**''તિ.

તત્થ **અચિરપક્કન્તસ્સા**તિ ન ચિરં પક્કન્તસ્સ ભગવતો. **ગાવી તરુણવચ્છા**તિ એકા યક્ખિની તરુણવચ્છધેનુરૂપા. **અધિપતિત્વા**તિ અભિભવિત્વા મદ્દિત્વા. **જીવિતા વોરોપેસી**તિ પુરિમસ્મિં અત્તભાવે લદ્ધાઘાતતાય દિટ્ઠમત્તેનેવ વેરિચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા સિઙ્ગેન પહરિત્વા જીવિતા વોરોપેસિ.

સત્થા પિણ્ડાય ચરિત્વા કતભત્તકિચ્ચો સમ્બહુલેહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં નગરતો નિક્ખમન્તો બાહિયસ્સ સરીરં સઙ્કારટ્ઠાને પતિતં દિસ્વા ભિક્ખૂ આણાપેસિ – ''ભિક્ખવે, એકસ્મિં ઘરદ્વારે ઠત્વા મઞ્ચકં આહરાપેત્વા ઇદં સરીરં નગરતો નીહરિત્વા ઝાપેત્વા થૂપં કરોથા''તિ, ભિક્ખૂ તથા અકંસુ. કત્વા ચ પન વિહારં ગન્ત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા અત્તના કતકિચ્ચં આરોચેત્વા તસ્સ અભિસમ્પરાયં પુચ્છિંસુ. અથ નેસં ભગવા તસ્સ પરિનિબ્બુતભાવં આચિક્ખિ. ભિક્ખૂ ''તુમ્હે, ભન્તે, 'બાહિયો દારુચીરિયો અરહત્તં પત્તો'તિ વદથ, કદા સો અરહત્તં પત્તો''તિ પુચ્છિંસુ. ''મમ ધમ્મં સુતકાલે''તિ ચ વુત્તે ''કદા પનસ્સ તુમ્હેહિ ધમ્મો કથિતો''તિ? ''પિણ્ડાય ચરન્તેન અજ્જેવ અન્તરવીથિયં ઠત્વા''તિ. ''અપ્પમત્તકો સો, ભન્તે, તુમ્હેહિ અન્તરવીથિયં ઠત્વા કથિતધમ્મો, કથં સો તાવતકેન વિસેસં નિબ્બત્તેસી''તિ? ''કિં, ભિક્ખવે, મમ ધમ્મં 'અપ્પં વા બહું વા'તિ પમિણથ, અનેકાનિ ગાથાસહસ્સાનિપિ અનત્થસંહિતાનિ ન સેય્યો, અત્થનિસ્સિતં પન એકમ્પિ ગાથાપદં સેય્યો''તિ દસ્સેન્તો –

> ''સહસ્સમપિ ચે ગાથા, અનત્થપદસઞ્હિતા;
> એકં ગાથાપદં સેય્યો, યં સુત્વા ઉપસમ્મતી''તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૦૧) –

ધમ્મપદે ઇમં ગાથં વત્વા ''ન કેવલં સો પરિનિબ્બાનમત્તેન, અથ ખો મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ખિપ્પાભિઞ્ઞાનં અગ્ગભાવેનપિ પૂજારહો''તિ દસ્સેન્તો ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ખિપ્પાભિઞ્ઞાનં, યદિદં બાહિયો દારુચીરિયો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૬) તં આયસ્મન્તં એતદગ્ગે ઠપેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – "**અથ ખો ભગવા સાવત્થિયં પિણ્ડાય ચરિત્વા...પે॰... પરિનિબ્બુતો, ભિક્ખવે, બાહિયો દારુચીરિયો**"તિ.

તત્થ **પચ્છાભત્તન્તિ** ભત્તકિચ્ચતો પચ્છા. **પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો**તિ પિણ્ડપાતપરિયેસનતો પટિનિવત્તો. પદદ્વયેનાપિ કતભત્તકિચ્ચોતિ વુત્તં હોતિ. **નીહરિત્વા**તિ નગરતો બહિ નેત્વા. **ઝાપેથા**તિ દહથ. **થૂપઞ્ચસ્સ કરોથા**તિ અસ્સ બાહિયસ્સ સરીરધાતુયો ગહેત્વા ચેતિયઞ્ચ કરોથ . તત્થ કારણમાહ – "**સબ્રહ્મચારી વો, ભિક્ખવે, કાલકતો**"તિ. તસ્સત્થો – યં તુમ્હે સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મં અધિસીલાદિપટિપત્તિધમ્મં સન્દિટ્ઠં ચરથ, તં સો તુમ્હેહિ સમાનં બ્રહ્મં અચરીતિ સબ્રહ્મચારી મરણકાલસ્સ પત્તિયાવ કાલકતો, તસ્મા તં મઞ્ચકેન નીહરિત્વા ઝાપેથ, થૂપઞ્ચસ્સ કરોથાતિ.

તસ્સ કા ગતીતિ પઞ્ચસુ ગતીસુ તસ્સ કતમા ગતિ ઉપપત્તિ ભવભૂતા, **ગતી**તિ નિપ્ફત્તિ, અરિયો પુથુજ્જનો વાતિ કા નિટ્ઠાતિ અત્થો. **અભિસમ્પરાયો**તિ પેચ્ચ ભવુપ્પત્તિ ભવનિરોધો વા. કિઞ્ચાપિ તસ્સ થૂપકરણાણત્તિયાવ પરિનિબ્બુતભાવો અત્થતો પકાસિતો હોતિ, યે પન ભિક્ખૂ તત્તકેન ન જાનિંસુ, તે ''તસ્સ કા ગતી''તિ પુચ્છિંસુ. પાકટતરં વા કારાપેતુકામા તથા ભગવન્તં પુચ્છિંસુ.

પણ્ડિતોતિ અગ્ગમગ્ગપઞ્ઞાય અધિગતત્તા પણ્ડેન ઇતો ગતો પવત્તોતિ પણ્ડિતો. **પચ્ચપાદી**તિ પટિપજ્જિ. **ધમ્મસ્સા**તિ લોકુત્તરધમ્મસ્સ. **અનુધમ્મ**ન્તિ સીલવિસુદ્ધિઆદિપટિપદાધમ્મં. અથ વા **ધમ્મસ્સા**તિ નિબ્બાનધમ્મસ્સ. **અનુધમ્મ**ન્તિ અરિયમગ્ગફલધમ્મં. **ન ચ મં ધમ્માધિકરણ**ન્તિ ધમ્મદેસનાહેતુ ન ચ મં વિહેસેસિ યથાનુસિટ્ઠં પટિપન્નત્તા. યો હિ સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા કમ્મટ્ઠાનં વા ગહેત્વા યથાનુસિટ્ઠં ન પટિપજ્જતિ, સો સત્થારં વિહેસેતિ નામ. યં સન્ધાય વુત્તં – ''વિહિંસસઞ્ઞી પગુણં ન ભાસિં, ધમ્મં પણીતં મનુજેસુ બ્રહ્મે''તિ (મહાવ॰ ૯; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૩; ૨.૩૩૯). અથ વા **ન ચ મં ધમ્માધિકરણ**ન્તિ ન ચ ઇમં ધમ્માધિકરણં. ઇદં વુત્તં હોતિ – વટ્ટદુક્ખતો નિય્યાનહેતુભૂતં ઇમં મમ સાસનધમ્મં સુપ્પટિપન્નત્તા ન વિહેસેતિ. દુપ્પટિપન્નો હિ સાસનં ભિન્દન્તો સત્થુ ધમ્મસરીરે પહારં દેતિ નામ. અયં પન સમ્માપટિપત્તિં મત્થકં પાપેત્વા અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિ. તેન વુત્તં – ''**પરિનિબ્બુતો, ભિક્ખવે, બાહિયો દારુચીરિયો**''તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં થેરસ્સ બાહિયસ્સ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતભાવં, તથા પરિનિબ્બુતાનઞ્ચ ખીણાસવાનં ગતિયા પચુરજનેહિ દુબ્બિઞ્ઞેય્યભાવં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં અપ્પતિટ્ઠિતપરિનિબ્બાનાનુભાવદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **યત્થા**તિ યસ્મિં નિબ્બાને આપો ચ ન ગાધતિ, પથવી ચ તેજો ચ વાયો ચ ન ગાધતિ, ન પતિટ્ઠાતિ. કસ્મા? નિબ્બાનસ્સ અસઙ્ખતસભાવત્તા. ન હિ તત્થ સઙ્ખતધમ્માનં લેસોપિ સમ્ભવતિ. **સુક્કા**તિ સુક્કવણ્ણતાય સુક્કાતિ લદ્ધનામા ગહનક્ખત્તતારકા. **ન જોતન્તી**તિ ન ભાસન્તિ. **આદિચ્ચો નપ્પકાસતી**તિ તીસુ દીપેસુ એકસ્મિં ખણે આલોકકરણસમત્થો આદિચ્ચોપિ આભાવસેન ન દિબ્બતિ. **ન તત્થ ચન્દિમા ભાતી**તિ સતિપિ ભાસુરભાવે કન્તસીતલકિરણો ચન્દોપિ તસ્મિં નિબ્બાને અભાવતો એવ અત્તનો જુણ્હાવિભાસનેન ન વિરોચતિ. યદિ તત્થ ચન્દિમસૂરિયાદયો નત્થિ, લોકન્તરો વિય નિચ્ચન્ધકારમેવ તં ભવેય્યાતિ આસઙ્કં સન્ધાયાહ ''**તમો તત્થ ન વિજ્જતી**''તિ. સતિ હિ રૂપાભાવે તમો નામ ન સિયા.

યદા ચ અત્તના વેદિ, મુનિ મોનેન બ્રાહ્મણોતિ ચતુસચ્ચમુનનતો મોનન્તિ લદ્ધનામેન મગ્ગઞાણેન કાયમોનેય્યાદીહિ ચ સમન્નાગતત્તા ''મુની''તિ લદ્ધનામો અરિયસાવકબ્રાહ્મણો તેનેવ મોનસઙ્ખાતેન પટિવેધઞાણેન યદા યસ્મિં કાલે અગ્ગમગ્ગક્ખણે અત્તના સયમેવ અનુસ્સવાદિકે પહાય અત્તપચ્ચક્ખં કત્વા નિબ્બાનં વેદિ પટિવિજ્ઝિ. ''અવેદી''તિપિ પાઠો, અઞ્ઞાસીતિ અત્થો. **અથ રૂપા અરૂપા ચ, સુખદુક્ખા પમુચ્ચતીતિ અથા**તિ તસ્સ નિબ્બાનસ્સ જાનનતો પચ્છા. **રૂપા**તિ રૂપધમ્મા, તેન પઞ્ચવોકારભવો એકવોકારભવો ચ ગહિતો હોતિ. **અરૂપા**તિ અરૂપધમ્મા, તેન રૂપેનામિસ્સીકતો અરૂપભવો ગહિતો હોતિ. સો ''ચતુવોકારભવો''તિપિ વુચ્ચતિ. **સુખદુક્ખા**તિ સબ્બત્થ ઉપ્પજ્જનકસુખદુક્ખતોપિ વટ્ટતો. અથ વા **રૂપા**તિ રૂપલોકપટિસન્ધિતો. **અરૂપા**તિ અરૂપલોકપટિસન્ધિતો. **સુખદુક્ખા**તિ કામાવચરપટિસન્ધિતો. કામભવો હિ બ્યામિસ્સસુખદુક્ખો. એવમેતસ્મા સકલતોપિ વટ્ટતો અચ્ચન્તમેવ મુચ્ચતીતિ ગાથાદ્વયેનપિ ભગવા ''મય્હં પુત્તસ્સ બાહિયસ્સ એવરૂપા નિબ્બાનગતી''તિ દસ્સેતિ.

દસમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ બોધિવગ્ગવણ્ણના.

૨. મુચલિન્દવગ્ગો

૧. મુચલિન્દસુત્તવણ્ણના

૧૧. મુચલિન્દવગ્ગસ્સ પઠમે **મુચલિન્દમૂલે**તિ એત્થ મુચલિન્દો વુચ્ચતિ નીપરુક્ખો. સો ''નિચુલો''તિપિ વુચ્ચતિ, તસ્સ સમીપે. કેચિ પન ''મુચલોતિ તસ્સ રુક્ખસ્સ નામં, તં વનજેટ્ઠકતાય પન મુચલિન્દોતિ વુત્ત''ન્તિ વદન્તિ. **મહા અકાલમેઘો**તિ અસમ્પત્તે વસ્સકાલે ઉપ્પન્નમહામેઘો. સો હિ ગિમ્હાનં પચ્છિમે માસે સકલચક્કવાળગબ્ભં પૂરેન્તો ઉદપાદિ. **સત્તાહવદ્દલિકા**તિ તસ્મિં ઉપ્પન્ને સત્તાહં અવિચ્છિન્નવુટ્ઠિકા અહોસિ. **સીતવાતદુદ્દિની**તિ સા ચ સત્તાહવદ્દલિકા ઉદકફુસિતસમ્મિસ્સેન સીતવાતેન સમન્તતો પરિબ્ભમન્તેન દુસિતદિવસત્તા દુદ્દિની નામ અહોસિ. **મુચલિન્દો નામ નાગરાજા**તિ તસ્સેવ મુચલિન્દરુક્ખસ્સ સમીપે પોક્ખરણિયા હેટ્ઠા નાગભવનં અત્થિ, તત્થ નિબ્બત્તો મહાનુભાવો નાગરાજા. **સકભવના**તિ અત્તનો નાગભવનતો. **સત્તક્ખત્તું ભોગેહિ પરિક્ખિપિત્વા**તિ સત્તવારે અત્તનો સરીરભોગેહિ ભગવતો કાયં પરિવારેત્વા. **ઉપરિમુદ્ધનિ મહન્તં ફણં વિહચ્ચા**તિ ભગવતો મુદ્ધપ્પદેસસ્સ ઉપરિ અત્તનો મહન્તં ફણં પસારેત્વા. ''ફણં કરિત્વા''તિપિ પાઠો, સો એવત્થો.

તસ્સ કિર નાગરાજસ્સ એતદહોસિ ''ભગવા ચ મય્હં ભવનસમીપે રુક્ખમૂલે નિસિન્નો, અયઞ્ચ સત્તાહવદ્દલિકા વત્તતિ, વાસાગારમસ્સ લદ્ધું વટ્ટતી''તિ. સો સત્તરતનમયં પાસાદં નિમ્મિનિતું સક્કોન્તોપિ ''એવં કતે કાયસારો ગહિતો ન ભવિસ્સતિ, દસબલસ્સ કાયવેય્યાવચ્ચં કરિસ્સામી''તિ મહન્તં અત્તભાવં કત્વા સત્થારં સત્તક્ખત્તું ભોગેહિ પરિક્ખિપિત્વા ઉપરિ ફણં કત્વા ધારેસિ. ''પરિક્ખેપબ્ભન્તરં લોહપાસાદે ભણ્ડાગારગબ્ભપ્પમાણં અહોસી''તિ ખન્ધકટ્ઠકથાયં (મહાવ॰ અટ્ઠ॰ ૫) વુત્તં. મજ્ઝિમટ્ઠકથાયં પન ''હેટ્ઠાલોહપાસાદપ્પમાણ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૮૪). ''ઇચ્છિતિચ્છિતેન ઇરિયાપથેન સત્થા વિહરિસ્સતી''તિ કિર નાગરાજસ્સ અજ્ઝાસયો. ભગવા પન યથાનિસિન્નોવ સત્તાહં વીતિનામેસિ. તઞ્ચ ઠાનં સુપિહિતવાતપાનં સુફુસિતઅગ્ગળદ્વારં કૂટાગારં વિય અહોસિ. **મા ભગવન્તં સીત**ન્તિઆદિ તસ્સ તથા કરિત્વા ઠાનકારણપરિદીપનં. સો હિ ''મા ભગવન્તં સીતં બાધયિત્થ, મા ઉણ્હં, મા ડંસાદિસમ્ફસ્સો બાધયિત્થા''તિ તથા કરિત્વા અટ્ઠાસિ.

તત્થ કિઞ્ચાપિ સત્તાહવદ્દલિકાય ઉણ્હમેવ નત્થિ, સચે પન અન્તરન્તરા મેઘો વિગચ્છેય્ય, ઉણ્હં ભવેય્ય, તમ્પિ મા બાધયિત્થાતિ એવં તસ્સ ચિન્તેતું યુત્તં. કેચિ પનેત્થ વદન્તિ ''ઉણ્હગ્ગહણં ભોગપરિક્ખેપસ્સ વિપુલભાવકરણે કારણકિત્તનં. ખુદ્દકે હિ તસ્મિં ભગવન્તં નાગસ્સ સરીરસમ્ભૂતા ઉસ્મા બાધેય્ય, વિપુલભાવકરણેન પન તાદિસં 'મા ઉણ્હં બાધયિત્થા'તિ તથા કરિત્વા અટ્ઠાસી''તિ.

વિદ્ધન્તિ ઉબ્બિદ્ધં, મેઘવિગમેન દૂરીભૂતન્તિ અત્થો. **વિગતવલાહક**ન્તિ અપગતમેઘં. **દેવ**ન્તિ આકાસં. **વિદિત્વા**તિ ''ઇદાનિ વિગતવલાહકો આકાસો, નત્થિ ભગવતો સીતાદિઉપદ્દવો''તિ ઞત્વા. **વિનિવેઠેત્વા**તિ અપનેત્વા. **સકવણ્ણ**ન્તિ અત્તનો નાગરૂપં. **પટિસંહરિત્વા**તિ અન્તરધાપેત્વા. **માણવકવણ્ણ**ન્તિ કુમારકરૂપં.

એતમત્થન્તિ વિવેકસુખપ્પટિસંવેદિનો યત્થ કત્થચિ સુખમેવ હોતીતિ એતમત્થં સબ્બાકારેન જાનિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં વિવેકસુખાનુભાવદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **સુખો વિવેકો**તિ નિબ્બાનસઙ્ખાતો ઉપધિવિવેકો સુખો. **તુટ્ઠસ્સા**તિ ચતુમગ્ગઞાણસન્તોસેન તુટ્ઠસ્સ. **સુતધમ્મસ્સા**તિ પકાસિતધમ્મસ્સ વિસ્સુતધમ્મસ્સ. **પસ્સતો**તિ તં વિવેકં, યં વા કિઞ્ચિ પસ્સિતબ્બં નામ, તં સબ્બં અત્તનો વીરિયબલાધિગતેન ઞાણચક્ખુના પસ્સન્તસ્સ. **અબ્યાપજ્જ**ન્તિ અકુપ્પનભાવો, એતેન મેત્તાપુબ્બભાગો દસ્સિતો. **પાણભૂતેસુ સંયમો**તિ સત્તેસુ ચ સંયમો અવિહિંસનભાવો સુખોતિ અત્થો. એતેન કરુણાપુબ્બભાગો દસ્સિતો.

સુખા વિરાગતા લોકેતિ વિગતરાગતાપિ લોકે સુખા. કીદિસી? **કામાનં સમતિક્કમો**તિ, યા કામાનં સમતિક્કમોતિ વુચ્ચતિ, સા વિગતરાગતાપિ સુખાતિ અત્થો, એતેન અનાગામિમગ્ગો કથિતો. **અસ્મિમાનસ્સ યો વિનયો**તિ ઇમિના પન અરહત્તં કથિતં. અરહત્તઞ્હિ અસ્મિમાનસ્સ પટિપ્પસ્સદ્ધિવિનયોતિ વુચ્ચતિ, ઇતો પરઞ્ચ સુખં નામ નત્થિ, તેનાહ ''**એતં વે પરમં સુખ**''ન્તિ. એવં અરહત્તેન દેસનાય કૂટં ગણ્હીતિ.

પઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. રાજસુત્તવણ્ણના

૧૨. દુતિયે **સમ્બહુલાન**ન્તિ વિનયપરિયાયેન તયો જના ''સમ્બહુલા''તિ વુચ્ચન્તિ, તતો પરં સઙ્ઘો. સુત્તન્તપરિયાયેન પન તયો તયો એવ, તતો ઉદ્ધં સમ્બહુલા. તસ્મા ઇધાપિ સુત્તન્તપરિયાયેન સમ્બહુલાતિ વેદિતબ્બા. **ઉપટ્ઠાનસાલાય**ન્તિ ધમ્મસભામણ્ડપે. સા હિ ધમ્મં દેસેતું આગતસ્સ તથાગતસ્સ ભિક્ખૂનં ઉપટ્ઠાનકરણટ્ઠાનન્તિ ''ઉપટ્ઠાનસાલા''તિ વુચ્ચતિ. અથ વા યત્થ ભિક્ખૂ વિનયં વિનિચ્છિનન્તિ, ધમ્મં કથેન્તિ, સાકચ્છં સમાપજ્જન્તિ, સન્નિપતનવસેન પકતિયા ઉપતિટ્ઠન્તિ, સા સાલાપિ મણ્ડપોપિ ''ઉપટ્ઠાનસાલા''ત્વેવ વુચ્ચતિ. તત્થાપિ હિ બુદ્ધાસનં નિચ્ચં પઞ્ઞત્તમેવ હોતિ. ઇદઞ્હિ બુદ્ધાનં ધરમાનકાલે ભિક્ખૂનં ચારિત્તં. **સન્નિસિન્નાન**ન્તિ નિસજ્જનવસેન સઙ્ગમ્મ નિસિન્નાનં. **સન્નિપતિતાન**ન્તિ તતો તતો આગન્ત્વા સન્નિપતનવસેન સન્નિપતિતાનં. અથ વા બુદ્ધાસનં પુરતો કત્વા સત્થુ સમ્મુખે વિય આદરુપ્પત્તિયા સક્કચ્ચં નિસીદનવસેન સન્નિસિન્નાનં, સમાનજ્ઝાસયત્તા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્મિં અજ્ઝાસયેન સુટ્ઠુ સમ્મા ચ નિપતનવસેન સન્નિપતિતાનં. **અય**ન્તિ ઇદાનિ વુચ્ચમાનં નિદ્દિસતિ. **અન્તરાકથા**તિ કમ્મટ્ઠાનમનસિકારઉદ્દેસપરિપુચ્છાદીનં અન્તરા અઞ્ઞા એકા કથા, અથ વા મજ્ઝન્હિકે લદ્ધસ્સ સુગતોવાદસ્સ, સાયં લભિતબ્બસ્સ ધમ્મસ્સવનસ્સ ચ અન્તરા પવત્તત્તા અન્તરાકથા, સમણસમાચારસ્સેવ વા અન્તરા પવત્તા અઞ્ઞા એકા કથાતિ અન્તરાકથા. **ઉદપાદી**તિ ઉપ્પન્ના.

ઇમેસં દ્વિન્નં રાજૂનન્તિ નિદ્ધારણે સામિવચનં. **મહદ્ધનતરો વા**તિઆદીસુ પથવિયં નિખણિત્વા ઠપિતં સત્તરતનનિચયસઙ્ખાતં મહન્તં ધનં એતસ્સાતિ મહદ્ધનો, દ્વીસુ અયં અતિસયેન મહદ્ધનોતિ **મહદ્ધનતરો**. વાસદ્દો વિકપ્પત્થો. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. અયં પન વિસેસો – નિચ્ચપરિબ્બયવસેન મહન્તો ભોગો એતસ્સાતિ **મહાભોગો**. દેવસિકં પવિસનઆયભૂતો મહન્તો કોસો એતસ્સાતિ **મહાકોસો**. અપરે પન ''દેવસિકં પવિસનઆયભૂતં મણિસારફેગ્ગુગુમ્બાદિભેદભિન્નં પરિગ્ગહવત્થુ ધનં, તદેવ સારગબ્ભાદીસુ નિહિતં કોસો''તિ વદન્તિ. વજિરો, મહાનીલો, ઇન્દનીલો, મરકતો, વેળુરિયો, પદુમરાગો, ફુસ્સરાગો, કક્કેતનો, પુલાકો, વિમલો, લોહિતઙ્કો , ફલિકો, પવાળો, જોતિરસો, ગોમુત્તકો, ગોમેદકો, સોગન્ધિકો, મુત્તા, સઙ્ખો, અઞ્જનમૂલો, રાજપટ્ટો, અમતંસકો, પિયકો, બ્રાહ્મણી ચાતિ ચતુબ્બીસતિ **મણિ** નામ. સત્ત લોહાનિ કહાપણો ચ **સારો** નામ. સયનચ્છાદનપાવુરણગજદન્તસિલાદીનિ **ફેગ્ગુ** નામ. ચન્દનાગરુકુઙ્કુમતગરકપ્પૂરાદિ **ગુમ્બા** નામ. તત્થ પુરિમેન

આદિસદ્દેન સાલિવીહિઆદિમુગ્ગમાસાદિપુબ્બણ્ણાપરણ્ણભેદં ધઞ્ઞવિકતિં આદિં કત્વા યં સત્તાનં ઉપભોગપરિભોગભૂતં વત્થુ, તં સબ્બં સઙ્ગય્હતિ. મહન્તં વિજિતં રટ્ઠં એતસ્સાતિ **મહાવિજિતો**. મહન્તો હત્થિઅસ્સાદિવાહનો એતસ્સાતિ **મહાવાહનો**. મહન્તં સેનાબલઞ્ચેવ થામબલઞ્ચ એતસ્સાતિ **મહબ્બલો**. ઇચ્છિતનિબ્બત્તિસઙ્ખાતા પુઞ્ઞકમ્મનિપ્ફન્ના મહતી ઇદ્ધિ એતસ્સાતિ **મહિદ્ધિકો**. તેજસઙ્ખાતો ઉસ્સાહમન્તપભુસત્તિસઙ્ખાતો વા મહન્તો આનુભાવો એતસ્સાતિ **મહાનુભાવો**.

એત્થ ચ પઠમેન આયસમ્પદા, દુતિયેન વિત્તૂપકરણસમ્પદા, તતિયેન વિભવસમ્પદા, ચતુત્થેન જનપદસમ્પદા, પઞ્ચમેન યાનસમ્પદા, છટ્ઠેન પરિવારસમ્પદાય સદ્ધિં અત્તસમ્પદા, સત્તમેન પુઞ્ઞકમ્મસમ્પદા, અટ્ઠમેન પભાવસમ્પદા તેસં રાજૂનં પકાસિતા હોતિ. તેન યા સા સામિસમ્પત્તિ, અમચ્ચસમ્પત્તિ, સેનાસમ્પત્તિ, રટ્ઠસમ્પત્તિ, વિભવસમ્પત્તિ, મિત્તસમ્પત્તિ, દુગ્ગસમ્પત્તીતિ સત્ત પકતિસમ્પદા રાજૂનં ઇચ્છિતબ્બા. તા સબ્બા યથારહં પરિદીપિતાતિ વેદિતબ્બા.

દાનાદીહિ ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ પરિસં રઞ્જેતીતિ **રાજા**. મગધાનં ઇસ્સરોતિ **માગધો**. મહતિયા સેનાય સમન્નાગતત્તા સેનિયગોત્તત્તા વા **સેનિયો**. બિમ્બિ વુચ્ચતિ સુવણ્ણં, તસ્મા સારબિમ્બિવણ્ણતાય **બિમ્બિસારો**. કેચિ પન ''નામમેવેતં તસ્સ રઞ્ઞો''તિ વદન્તિ. પચ્ચામિત્તં પરસેનં જિનાતીતિ **પસેનદિ**. કોસલરટ્ઠસ્સ અધિપતીતિ **કોસલો**. **અયઞ્ચરહી**તિ એત્થ **ચરહી**તિ નિપાતમત્તં. **વિપ્પકતા**તિ અપરિયોસિતા. અયં તેસં ભિક્ખૂનં અન્તરાકથા અનિટ્ઠિતાતિ અત્થો.

સાયન્હસમયન્તિ સાયન્હે એકં સમયં. **પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો**તિ તતો તતો રૂપાદિઆરમ્મણતો ચિત્તસ્સ પટિસંહરણતો પટિસલ્લાનસઙ્ખાતાય ફલસમાપત્તિતો યથાકાલપરિચ્છેદં વુટ્ઠિતો. ભગવા હિ પુબ્બણ્હસમયં ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો સાવત્થિં પવિસિત્વા ભિક્ખૂનં સુલભપિણ્ડપાતં કત્વા કતભત્તકિચ્ચો ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં સાવત્થિતો નિક્ખમિત્વા વિહારં પવિસિત્વા ગન્ધકુટિપ્પમુખે ઠત્વા વત્તં દસ્સેત્વા ઠિતાનં ભિક્ખૂનં યથાસમુટ્ઠિતં સુગતોવાદં દત્વા તેસુ અરઞ્ઞરુક્ખમૂલાદિદિવાટ્ઠાનં ઉદ્દિસ્સ ગતેસુ ગન્ધકુટિં પવિસિત્વા ફલસમાપત્તિસુખેન દિવસભાગં વીતિનામેત્વા યથાકાલપરિચ્છેદે સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય, ''મય્હં ઉપગમનં આગમયમાના ચતસ્સો પરિસા સકલવિહારં પરિપૂરેન્તિયો નિસિન્ના, ઇદાનિ મે ધમ્મદેસનત્થં ધમ્મસભામણ્ડલં ઉપગન્તું કાલો''તિ આસનતો વુટ્ઠાય, કેસરસીહો વિય કઞ્ચનગુહાય સુરભિગન્ધકુટિતો નિક્ખમિત્વા યૂથં ઉપસઙ્કમન્તો મત્તવરવારણો વિય અકાયચાપલ્લેન ચારુવિક્કન્તગમનો અસીતિઅનુબ્યઞ્જનપ્પટિમણ્ડિતબાત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણસમુજ્જલાય બ્યામપ્પભાય પરિક્ખેપવિલાસસમ્પન્નાય પભસ્સરકેતુમાલાલઙ્કતાય નીલપીતલોહિતોદાતમઞ્જિટ્ઠપભસ્સરાનં વસેન છબ્બણ્ણબુદ્ધરંસિયો વિસ્સજ્જેન્તિયા અચિન્તેય્યાનુભાવાય અનુપમાય બુદ્ધલીલાય સમન્નાગતાય રૂપકાયસમ્પત્તિયા સકલવિહારં એકાલોકં કુરુમાનો ઉપટ્ઠાનસાલં ઉપસઙ્કમિ. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો ભગવા...પે॰... તેનુપસઙ્કમી**''તિ.

એવં ઉપસઙ્કમિત્વા વત્તં દસ્સેત્વા નિસિન્ને તે ભિક્ખૂ તુણ્હીભૂતે દિસ્વા ''મયિ અકથેન્તે ઇમે ભિક્ખૂ બુદ્ધગારવેન કપ્પમ્પિ ન કથેસ્સન્તી''તિ કથાસમુટ્ઠાપનત્થં ''**કાય નુત્થ, ભિક્ખવે**''તિઆદિમાહ. તત્થ **કાય નુત્થા**તિ કતમાય નુ ભવથ. ''કાય નોત્થા''તિપિ પાળિ, સો એવત્થો, ''કાય ન્વેત્થા''તિપિ પઠન્તિ, તસ્સ કતમાય નુ એત્થાતિ અત્થો. તત્રાયં સઙ્ખેપત્થો – ભિક્ખવે, કતમાય નામ કથાય ઇધ સન્નિસિન્ના ભવથ, કતમા ચ તુમ્હાકં કથા મમાગમનપચ્ચયા અનિટ્ઠિતા, તં નિટ્ઠાપેસ્સામીતિ એવં સબ્બઞ્ઞુપવારણાય પવારેસિ.

ન ખ્વેતન્તિ ન ખો એતં, અયમેવ વા પાઠો. ‘‘ન ખોત’’ન્તિપિ પઠન્તિ, ન ખો એતં ઇચ્ચેવ પદવિભાગો. **કુલપુત્તાનન્તિ** જાતિઆચારકુલપુત્તાનં. **સદ્ધાતિ** સદ્ધાય, કમ્મફલસદ્ધાય રતનત્તયસદ્ધાય ચ. **અગારસ્માતિ** ઘરતો, ગહટ્ઠભાવાતિ અત્થો. **અનગારિયન્તિ** પબ્બજ્જં. **પબ્બજિતાનન્તિ** ઉપગતાનં . **યન્તિ** કિરિયાપરામસનં. તત્થાયં પદયોજના – ‘‘ભિક્ખવે, તુમ્હે નેવ રાજાભિનીતા ન ચોરાભિનીતા ન ઇણટ્ટા ન જીવિતપકતા પબ્બજિતા, અથ ખો સદ્ધાય અગારતો નિક્ખમિત્વા મમ સાસને પબ્બજિતા, તુમ્હે એતરહિ એવરૂપિં રાજપ્પટિસંયુત્તં તિરચ્છાનકથં કથેય્યાથ, યં એવરૂપાય કથાય કથનં, એતં તુમ્હાકં ન ખો પતિરૂપં ન યુત્તમેવા’’તિ.

એવં સન્નિપતિતાનં પબ્બજિતાનં અપ્પતિરૂપં પટિક્ખિપિત્વા ઇદાનિ નેસં પતિરૂપં પટિપત્તિં અનુજાનન્તો ‘‘**સન્નિપતિતાનં વો, ભિક્ખવે, દ્વયં કરણીયં ધમ્મી વા કથા અરિયો વા તુણ્હીભાવો**’’તિ આહ. તત્થ **વોતિ** તુમ્હાકં. કરણીયન્તિ હિ પદં અપેક્ખિત્વા કત્તરિ સામિવચનમેતં, તસ્મા તુમ્હેહીતિ અત્થો. **દ્વયં કરણીયન્તિ** દ્વે કાતબ્બા. **ધમ્મી કથાતિ** ચતુસચ્ચધમ્મતો અનપેતા કથા, પવત્તિનિવત્તિપરિદીપિની ધમ્મદેસનાતિ અત્થો. દસકથાવત્થુસઙ્ખાતાપિ હિ ધમ્મકથા તદેકદેસા એવાતિ. **અરિયોતિ** એકન્તહિતાવહત્તા અરિયો, વિસુદ્ધો ઉત્તમોતિ વા અરિયો. **તુણ્હીભાવોતિ** સમથવિપસ્સનાભાવનાભૂતં અકથનં. કેચિ પન ‘‘વચીસઙ્ખારપટિપક્ખભાવતો દુતિયજ્ઝાનં અરિયો તુણ્હીભાવો’’તિ વદન્તિ. અપરે ‘‘ચતુત્થજ્ઝાનં અરિયો તુણ્હીભાવો’’તિ વદન્તિ. અયં પનેત્થ અત્થો – ‘‘ભિક્ખવે, ચિત્તવિવેકસ્સ પરિબ્રૂહનત્થં વિવેકટ્ઠકાયા સુઞ્ઞાગારે વિહરન્તા સચે કદાચિ સન્નિપતથ, એવં સન્નિપતિતેહિ તુમ્હેહિ ‘અસ્સુતં સાવેતિ સુતં વા પરિયોદપેતી’તિ વુત્તનયેન અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સૂપકારાય ખન્ધાદીનં અનિચ્ચતાદિપટિસંયુત્તા ધમ્મકથા વા પવત્તેતબ્બા, અઞ્ઞમઞ્ઞં અબ્યાબાધનત્થં ઝાનસમાપત્તિયા વા વિહરિતબ્બ’’ન્તિ.

તત્થ પુરિમેન કરણીયવચનેન અનોતિણ્ણાનં સાસને ઓતરણૂપાયં દસ્સેતિ, પચ્છિમેન ઓતિણ્ણાનં સંસારતો નિસ્સરણૂપાયં. પુરિમેન વા આગમવેય્યત્તિયે નિયોજેતિ, પચ્છિમેન અધિગમવેય્યત્તિયે. અથ વા પુરિમેન સમ્માદિટ્ઠિયા પઠમં ઉપ્પત્તિહેતું દીપેતિ, દુતિયેન દુતિયં. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘દ્વેમે, ભિક્ખવે, હેતૂ દ્વે પચ્ચયા સમ્માદિટ્ઠિયા ઉપ્પાદાય પરતો ચ ઘોસો, પચ્ચત્તઞ્ચ યોનિસો મનસિકારો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૨.૧૨૭).

પુરિમેન વા લોકિયસમ્માદિટ્ઠિયા મૂલકારણં વિભાવેતિ, પચ્છિમેન લોકુત્તરસમ્માદિટ્ઠિયા મૂલકારણન્તિ એવમાદિના એત્થ યોજના વેદિતબ્બા.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ તેહિ ભિક્ખૂહિ કિત્તિતકામસમ્પત્તિતો ઝાનાદિસમ્પત્તિ સન્તતરા ચેવ પણીતતરા ચાતિ એતમત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાનન્તિ** ઇમં અરિયવિહારસુખાનુભાવદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **યઞ્ચ કામસુખં લોકેતિ** લોકસદ્દો ‘‘ખન્ધલોકો આયતનલોકો ધાતુલોકો’’તિઆદીસુ (મહાનિ॰ ૩, ૭; ચૂળનિ॰ અજિતમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૨) સઙ્ખારેસુ આગતો.

‘‘યાવતા ચન્દિમસૂરિયા પરિહરન્તિ,
દિસા ભન્તિ વિરોચના;
તાવ સહસ્સધા લોકો,

એત્થ તે વત્તતી વસો’’તિ. –

આદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૫૦૩) ઓકાસે આગતો. ‘‘અદ્દસા ખો ભગવા બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો’’તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૯; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૩) સત્તેસુ. ઇધ પન સત્તલોકે ઓકાસલોકે ચ વેદિતબ્બો. તસ્મા અવીચિતો પટ્ઠાય ઉપરિ બ્રહ્મલોકતો હેટ્ઠા એતસ્મિં લોકે યં વત્થુકામે પટિચ્ચ કિલેસકામવસેન ઉપ્પજ્જનતો કામસહગતં સુખં. **યઞ્ચિદં દિવિયં સુખન્તિ** યઞ્ચ ઇદં દિવિ ભવં દિબ્બવિહારવસેન ચ લદ્ધબ્બં બ્રહ્માનં મનુસ્સાનઞ્ચ રૂપસમાપત્તિસુખં. **તણ્હક્ખયસુખસ્સા**તિ યં આગમ્મ તણ્હા ખીયતિ, તં નિબ્બાનં આરમ્મણં કત્વા તણ્હાય ચ પટિપસ્સમ્ભનવસેન પવત્તફલસમાપત્તિસુખં તણ્હક્ખયસુખં નામ, તસ્સ તણ્હક્ખયસુખસ્સ. **એતે**તિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન નિદ્દેસો, એતાનિ સુખાનીતિ અત્થો. કેચિ ઉભયમ્પિ સુખસામઞ્ઞેન ગહેત્વા ‘‘**એત**’’ન્તિ પઠન્તિ, તેસં ‘‘કલં નાગ્ઘતી’’તિ પાઠેન ભવિતબ્બં.

સોળસિન્તિ સોળસન્નં પૂરણિં. અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપત્થો – ચક્કવત્તિસુખં આદિં કત્વા સબ્બસ્મિં મનુસ્સલોકે મનુસ્સસુખં, નાગસુપણ્ણાદિલોકે નાગાદીહિ અનુભવિતબ્બં સુખં, ચાતુમહારાજિકાદિદેવલોકે છબ્બિધં કામસુખન્તિ યં એકાદસવિધે કામલોકે ઉપ્પજ્જન્તં કામસુખં, યઞ્ચ ઇદં રૂપારૂપદેવેસુ દિબ્બવિહારભૂતેસુ રૂપારૂપજ્ઝાનેસુ ચ ઉપ્પન્નત્તા ‘‘દિવિય’’ન્તિ લદ્ધનામં લોકિયજ્ઝાનસુખં, સકલમ્પિ તદુભયં તણ્હક્ખયસુખસઙ્ખાતં ફલસમાપત્તિસુખં સોળસ ભાગે કત્વા તતો એકભાગં સોળસભાગગુણે લદ્ધં એકભાગસઙ્ખાતં કલં ન અગ્ઘતીતિ.

અયઞ્ચ અત્થવણ્ણના ફલસમાપત્તિસામઞ્ઞેન વુત્તા. પાળિયં અવિસેસેન તણ્હક્ખયસ્સ આગતત્તા પઠમફલસમાપત્તિસુખસ્સાપિ કલં લોકિયં ન અગ્ઘતિ એવ. તથા હિ વુત્તં –

‘‘પથબ્યા એકરજ્જેન, સગ્ગસ્સ ગમનેન વા;
સબ્બલોકાધિપચ્ચેન, સોતાપત્તિફલં વર’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૭૮);

સોતાપત્તિસંયુત્તેપિ વુત્તં –

‘‘કિઞ્ચાપિ, ભિક્ખવે, રાજા ચક્કવત્તી ચતુન્નં દીપાનં ઇસ્સરિયાધિપચ્ચં રજ્જં કારેત્વા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા સુગતિં સગ્ગં લોકં ઉપપજ્જતિ દેવાનં તાવતિંસાનં સહબ્યતં, સો તત્થ નન્દને વને અચ્છરાસઙ્ઘપરિવુતો દિબ્બેહિ ચ પઞ્ચહિ કામગુણેહિ સમપ્પિતો સમઙ્ગીભૂતો પરિચારેતિ, સો ચતૂહિ ધમ્મેહિ અસમન્નાગતો. અથ ખો સો અપરિમુત્તોવ નિરયા, અપરિમુત્તો તિરચ્છાનયોનિયા, અપરિમુત્તો પેત્તિવિસયા, અપરિમુત્તો અપાયદુગ્ગતિવિનિપાતા. કિઞ્ચાપિ, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો પિણ્ડિયાલોપેન યાપેતિ, નન્તકાનિ ચ ધારેતિ, સો ચતૂહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતો, અથ ખો સો પરિમુત્તો નિરયા, પરિમુત્તો તિરચ્છાનયોનિયા, પરિમુત્તો પેત્તિવિસયા, પરિમુત્તો અપાયદુગ્ગતિવિનિપાતા.

‘‘કતમેહિ ચતૂહિ? ઇધ, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો બુદ્ધે અવેચ્ચપ્પસાદેન સમન્નાગતો હોતિ ‘ઇતિપિ સો ભગવા અરહં…પે॰.. બુદ્ધો ભગવા’તિ. ધમ્મે અવેચ્ચપ્પસાદેન…પે॰… વિઞ્ઞૂહી’તિ. સઙ્ઘે અવેચ્ચપ્પસાદેન…પે॰… પુઞ્ઞક્ખેત્તં લોકસ્સા’તિ. અરિયકન્તેહિ સીલેહિ સમન્નાગતો હોતિ અખણ્ડેહિ… પે॰… સમાધિસંવત્તનિકેહિ. ઇમેહિ ચતૂહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતો હોતિ. યો ચ, ભિક્ખવે, ચતુન્નં દીપાનં

પટિલાભો, યો ચતુન્નં ધમ્માનં પટિલાભો, ચતુન્નં દીપાનં પટિલાભો ચતુન્નં ધમ્માનં પટિલાભસ્સ કલં નાગ્ઘતિ સોળસિ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૯૯૭).

એવં ભગવા સબ્બત્થ લોકિયસુખં સઉત્તરં સાતિસયં, લોકુત્તરસુખમેવ અનુત્તરન્તિ અતિસયન્તિ ભાજેસીતિ.

દુતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. દણ્ડસુત્તવણ્ણના

૧૩. તતિયે **કુમારકા**તિ દારકા. **અન્તરા ચ સાવત્થિં અન્તરા ચ જેતવન**ન્તિ અન્તરાસદ્દો ''તદન્તરં કો જાનેય્ય, અઞ્ઞત્ર તથાગતા''તિ (અ॰ નિ॰ ૬.૪૪; ૧૦.૭૫), ''જના સઙ્ગમ્મ મન્તેન્તિ, મઞ્ચ ત્વઞ્ચ કિમન્તર''ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૨૮) કારણે આગતો. ''અદ્દસા મં, ભન્તે, અઞ્ઞતરા ઇત્થી વિજ્જન્તરિકાય ભાજનં ધોવન્તી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૪૯) ખણે. ''યસ્સન્તરતો ન સન્તિ કોપા''તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૨૦) ચિત્તે. ''અન્તરા વોસાનમાપાદી''તિઆદીસુ વેમજ્ઝે. ''અપિચાયં, ભિક્ખવે, તપોદા દ્વિન્નં મહાનિરયાનં અન્તરિકાય આગચ્છતી''તિઆદીસુ (પારા॰ ૨૩૧) વિવરે . સ્વાયમિધાપિ વિવરે વેદિતબ્બો. તસ્મા સાવત્થિયા ચ જેતવનસ્સ ચ વિવરેતિ, એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. અન્તરાસદ્દયોગતો ચેત્થ ઉપયોગવચનં ''અન્તરા ચ સાવત્થિં અન્તરા ચ જેતવન''ન્તિ. ઈદિસેસુ ઠાનેસુ અક્ખરચિન્તકા ''અન્તરા ગામઞ્ચ નદિઞ્ચ ગચ્છતી''તિ એકમેવ અન્તરાસદ્દં પયુજ્જન્તિ, સો દુતિયપદેનપિ યોજેતબ્બો હોતિ. ઇધ પન યોજેત્વા વુત્તો.

અહિં દણ્ડેન હનન્તીતિ બિલતો નિક્ખમિત્વા ગોચરાય ગચ્છન્તં કણ્હસપ્પં છાતજ્ઝત્તં અનુબન્ધિત્વા યટ્ઠીહિ પોથેન્તિ. તેન ચ સમયેન ભગવા સાવત્થિં પિણ્ડાય ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે તે દારકે અહિં દણ્ડેન હનન્તે દિસ્વા ''કસ્મા કુમારકા ઇમં અહિં દણ્ડેન હનથા''તિ પુચ્છિત્વા ''ડંસનભયેન, ભન્તે''તિ ચ વુત્તે ''ઇમે અત્તનો સુખં કરિસ્સામાતિ ઇમં પહરન્તા નિબ્બત્તટ્ઠાને દુક્ખં અનુભવિસ્સન્તિ, અહો અવિજ્જાય નિકતિકોસલ્લ''ન્તિ ધમ્મસંવેગં ઉપ્પાદેસિ. તેનેવ ચ ધમ્મસંવેગેન ઉદાનં ઉદાનેસિ. તેન વુત્તં ''**અથ ખો ભગવા**''તિઆદિ.

તત્થ **એતમત્થં વિદિત્વા**તિ ''ઇમે દારકા અત્તસુખાય પરદુક્ખં કરોન્તા સયં પરત્થ સુખં ન લભિસ્સન્તી''તિ એતમત્થં જાનિત્વાતિ એવમેકે વણ્ણેન્તિ. અઞ્ઞેસં દુપ્પટિપન્નાનં સુખપરિયેસનં આયતિં દુક્ખાય સંવત્તતિ, સુપ્પટિપન્નાનં એકન્તેન સુખાય સંવત્તતિ. તસ્મા ''પરવિહેસાવિનિમુત્તા અચ્ચન્તમેવ સુખભાગિનો વત મય્હં ઓવાદપ્પટિકરા''તિ સોમનસ્સવસેનેવેતમ્પિ સત્થા ઉદાનં ઉદાનેસીતિ વદન્તિ. અપરે પન ભણન્તિ ''એવં તેહિ કુમારકેહિ પવત્તિતં પરવિહેઠનં સબ્બાકારેન આદીનવતો વિદિત્વા પરવિહેસાય પરાનુકમ્પાય ચ યથાક્કમં આદીનવાનિસંસવિભાવનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસી''તિ.

તત્થ **સુખકામાની**તિ એકન્તેનેવ અત્તનો સુખસ્સ ઇચ્છનતો સુખાનુગિદ્ધાનિ. **ભૂતાની**તિ પાણિનો. **યો દણ્ડેન વિહિંસતી**તિ એત્થ **દણ્ડેના**તિ દેસનામત્તં, દણ્ડેન વા લેડ્ડુસત્થપાણિપ્પહારાદીહિ વાતિ અત્થો. અથ વા **દણ્ડેના**તિ દણ્ડનેન. ઇદં વુત્તં હોતિ – યો સુખકામાનિ સબ્બભૂતાનિ જાતિઆદિના ઘટ્ટનવસેન વચીદણ્ડેન વા પાણિમુગ્ગરસત્થાદીહિ પોથનતાળનચ્છેદનાદિવસેન સરીરદણ્ડેન વા સતં વા સહસ્સં વા ઠાપનવસેન ધનદણ્ડેન વાતિ ઇમેસુ દણ્ડેસુ યેન કેનચિ દણ્ડેન વિહિંસતિ વિહેઠેતિ દુક્ખં પાપેતિ, **અત્તનો સુખમેસાનો, પેચ્ચ સો ન લભતે**

સુખન્તિ સો પુગ્ગલો અત્તનો સુખં એસન્તો ગવેસન્તો પત્થેન્તો પેચ્ચ પરલોકે મનુસ્સસુખં દિબ્બસુખં નિબ્બાનસુખન્તિ તિવિધમ્પિ સુખં ન લભતિ, અઞ્ઞદત્થુ તેન દણ્ડેન દુક્ખમેવ લભતીતિ અત્થો.

પેચ્ચ સો લભતે સુખન્તિ યો ખન્તિમેત્તાનુદ્દયસમ્પન્નો ''યથાહં સુખકામો દુક્ખપ્પટિકૂલો, એવં સબ્બેપી''તિ ચિન્તેત્વા સમ્પત્તવિરતિઆદીસુ ઠિતો વુત્તનયેન કેનચિ દણ્ડેન સબ્બાનિપિ ભૂતાનિ ન હિંસતિ ન બાધતિ, સો પુગ્ગલો પરલોકે મનુસ્સભૂતો મનુસ્સસુખં, દેવભૂતો દિબ્બસુખં, ઉભયં અતિક્કમન્તો નિબ્બાનસુખં લભતીતિ. એત્થ ચ તાદિસસ્સ પુગ્ગલસ્સ અવસ્સંભાવિતાય તં સુખં પચ્ચુપ્પન્નં વિય હોતીતિ દસ્સનત્થં ''લભતે''તિ વુત્તં. પુરિમગાથાયપિ એસેવ નયો.

તતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સક્કારસુત્તવણ્ણના

૧૪. ચતુત્થે **તેન ખો પન સમયેન ભગવા સક્કતો હોતી**તિ કપ્પાનં સતસહસ્સાધિકેસુ ચતૂસુ અસઙ્ખ્યેય્યેસુ પરિપૂરિતસ્સ પુઞ્ઞસમ્ભારવિસેસસ્સ ફલભૂતેન ''ઇતો પરં મય્હં ઓકાસો નત્થી''તિ ઉસ્સહજાતેન વિય ઉપરૂપરિ વડ્ઢમાનેન સક્કારાદિના ભગવા સક્કતો હોતિ. સબ્બદિસાસુ હિ યમકમહામેઘો વુટ્ઠહિત્વા મહોઘં વિય સબ્બપારમિયો ''એકસ્મિં અત્તભાવે વિપાકં દસ્સામા''તિ સમ્પિણ્ડિતા વિય ભગવતો લાભસક્કારમહોઘં નિબ્બત્તયિંસુ. તતો અન્નપાનવત્થયાનમાલાગન્ધવિલેપનાદિહત્થા ખત્તિયબ્રાહ્મણાદયો આગન્ત્વા ''કહં બુદ્ધો, કહં ભગવા, કહં દેવદેવો, કહં નરાસભો, કહં પુરિસસીહો''તિ ભગવન્તં પરિયેસન્તિ. સકટસતેહિ પચ્ચયે આહરિત્વા ઓકાસં અલભમાના સમન્તા ગાવુતપ્પમાણેપિ સકટધુરેન સકટધુરં આહચ્ચ તિટ્ઠન્તિ ચેવ અનુબન્ધન્તિ ચ અન્ધકવિન્દબ્રાહ્મણાદયો વિય. સબ્બં તં ખન્ધકે (મહાવ॰ ૨૮૨) તેસુ તેસુ ચ સુત્તેસુ આગતનયેન વેદિતબ્બં. યથા ચ ભગવતો, એવં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સાતિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ''યાવતા ખો, ચુન્દ, એતરહિ સઙ્ઘા વા ગણા વા લોકે ઉપ્પન્ના, નાહં, ચુન્દ, અઞ્ઞં એકસઙ્ઘમ્પિ સમનુપસ્સામિ એવં લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તં, યથરિવાયં, ચુન્દ, ભિક્ખુસઙ્ઘો''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૭૬).

સ્વાયં ભગવતો ચ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ ઉપ્પન્નો લાભસક્કારો એકતો હુત્વા દ્વિન્નં મહાનદીનં ઉદકોઘો વિય અપ્પમેય્યો અહોસિ. તેન વુત્તં – ''તેન ખો પન સમયેન ભગવા સક્કતો હોતિ…પે॰… પરિક્ખારાનં, ભિક્ખુસઙ્ઘોપિ સક્કતો…પે॰… પરિક્ખારાન''ન્તિ.

તિત્થિયા પન પુબ્બે અકતપુઞ્ઞતાય ચ દુપ્પટિપન્નતાય ચ અસક્કતા અગરુકતા, બુદ્ધુપ્પાદેન પન વિસેસતો વિપન્નસોભા સૂરિયુગ્ગમને ખજ્જોપનકા વિય નિપ્પભા નિત્તેજા હતલાભસક્કારા અહેસું. તે તાદિસં ભગવતો સઙ્ઘસ્સ ચ લાભસક્કારં અસહમાના ઇસ્સાપકતા ''એવં ઇમે ફરુસાહિ વાચાહિ ઘટ્ટેત્વાવ પલાપેસ્સામા''તિ ઉસૂયા વિસુગ્ગારં ઉગ્ગિરન્તા તત્થ તત્થ ભિક્ખૂ અક્કોસન્તા પરિભાસન્તા વિચરિંસુ . તેન વુત્તં – ''**અઞ્ઞતિત્થિયા પન પરિબ્બાજકા અસક્કતા હોન્તિ…પે॰… પરિક્ખારાનં. અથ ખો તે અઞ્ઞતિત્થિયા પરિબ્બાજકા ભગવતો સક્કારં અસહમાના ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ ગામે ચ અરઞ્ઞે ચ ભિક્ખૂ દિસ્વા અસબ્ભાહિ ફરુસાહિ વાચાહિ અક્કોસન્તિ પરિભાસન્તિ રોસેન્તિ વિહેસેન્તી**''તિ.

તત્થ **અસબ્ભાહી**તિ અસભાયોગ્ગાહિ સભાયં સાધુજનસમૂહે વત્તું અયુત્તાહિ, દુક્કુલ્લાહીતિ અત્થો. **ફરુસાહી**તિ કક્ખળાહિ મમ્મચ્છેદિકાહિ. **અક્કોસન્તી**તિ જાતિઆદીહિ અક્કોસવત્થૂહિ ખુંસેન્તિ. **પરિભાસન્તી**તિ ભણ્ડનવસેન ભયં ઉપ્પાદેન્તા તજ્જેન્તિ. **રોસેન્તી**તિ યથા પરસ્સ રોસો હોતિ, એવં અનુદ્ધંસનવસેન રોસં ઉપ્પાદેન્તિ. **વિહેસેન્તી**તિ વિહેઠેન્તિ, વિવિધેહિ આકારેહિ અફાસું કરોન્તિ.

કથં પનેતે સમન્તપાસાદિકે ભગવતિ ભિક્ખુસઙ્ઘે ચ અક્કોસાદીનિ પવત્તેસુન્તિ? ભગવતો ઉપ્પાદતો પહીનલાભસક્કારતાય ઉપહતચિત્તા પથવિં ખણિત્વા પક્ખલન્તા વિય અવણ્ણે વેળુરિયમણિમ્હિ વણ્ણં ઉપ્પાદેન્તા વિય ચ સુન્દરિકં નામ પરિબ્બાજિકં સઞ્ઞાપેત્વા તાય સત્થુ ભિક્ખૂનઞ્ચ અવણ્ણં વુટ્ઠાપેત્વા અક્કોસાદીનિ પવત્તેસું. તં પનેતં સુન્દરીવત્થુ પરતો સુન્દરીસુત્તે (ઉદા॰ ૩૮) પાળિયંયેવ આગમિસ્સતિ, તસ્મા યમેત્થ વત્તબ્બં, તં તત્થેવ વણ્ણયિસ્સામ.

ભિક્ખૂ ભગવતો સન્તિકં ઉપસઙ્કમિત્વા તં પવત્તિમારોચેસું. તેન વુત્તં – ‘‘**અથ ખો સમ્બહુલા ભિક્ખૂ યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમિંસુ…પે॰… વિહેસેન્તી**’’તિ. તં વુત્તત્થમેવ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં ઇસ્સાપકતાનં તિત્થિયાનં વિપ્પટિપત્તિં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાનન્તિ** ઇમં તેહિ કતે વિપ્પકારે પસન્નચિત્તેહિ ચ પરેહિ કતે ઉપકારે તાદિભાવાનુભાવદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **ગામે અરઞ્ઞે સુખદુક્ખફુટ્ઠો**તિ ગામે વા અરઞ્ઞે વા યત્થ કત્થચિ સુખેન દુક્ખેન ચ ફુટ્ઠો સુખદુક્ખાનિ અનુભવન્તો, તેસં વા પચ્ચયેહિ સમઙ્ગીભૂતો. **નેવત્તતો નો પરતો દહેથા**તિ ‘‘અહં સુખિતો , અહં દુક્ખિતો, મમ સુખં, મમ દુક્ખં, પરેનિદં મય્હં સુખદુક્ખં ઉપ્પાદિત’’ન્તિ ચ નેવ અત્તતો ન પરતો તં સુખદુક્ખં ઠપેથ. કસ્મા? ન હેત્થ ખન્ધપઞ્ચકે અહન્તિ વા મમન્તિ વા પરોતિ વા પરસ્સાતિ વા પસ્સિતબ્બયુત્તકં કિઞ્ચિ અત્થિ, કેવલં સઙ્ખારા એવ પન યથાપચ્ચયં ઉપ્પજ્જિત્વા ખણે ખણે ભિજ્જન્તીતિ. સુખદુક્ખગ્ગહણઞ્ચેત્થ દેસનાસીસં, સબ્બસ્સાપિ લોકધમ્મસ્સ વસેન અત્થો વેદિતબ્બો. ઇતિ ભગવા ‘‘નાહં ક્વચનિ, કસ્સચિ કિઞ્ચનતસ્મિં, ન ચ મમ ક્વચનિ, કત્થચિ કિઞ્ચનતત્થી’’તિ ચતુકોટિકં સુઞ્ઞતં વિભાવેસિ.

ઇદાનિ તસ્સ અત્તતો પરતો ચ અદહનસ્સ કારણં દસ્સેતિ ‘‘**ફુસન્તિ ફસ્સા ઉપધિં પટિચ્ચા**’’તિ. એતે સુખવેદનીયા દુક્ખવેદનીયા ચ ફસ્સા નામ ખન્ધપઞ્ચકસઙ્ખાતં ઉપધિં પટિચ્ચ તસ્મિં સતિ યથાસકં વિસયં ફુસન્તિ, તત્થ પવત્તન્તિયેવ. અદુક્ખમસુખા હિ વેદના સન્તસભાવતાય સુખે એવ સઙ્ગહં ગચ્છતીતિ દુવિધસમ્ફસ્સવસેનેવાયં અત્થવણ્ણના કતા.

યથા પન તે ફસ્સા ન ફુસન્તિ, તં દસ્સેતું ‘‘**નિરુપધિં કેન ફુસેય્યું ફસ્સા**’’તિ વુત્તં. સબ્બસો હિ ખન્ધૂપધિયા અસતિ કેન કારણેન તે ફસ્સા ફુસેય્યું, ન તં કારણં અત્થિ. યદિ હિ તુમ્હે અક્કોસાદિવસેન ઉપ્પજ્જનસુખદુક્ખં ન ઇચ્છથ, સબ્બસો નિરુપધિભાવેયેવ યોગં કરેય્યાથાતિ અનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતુયા ગાથં નિટ્ઠપેસિ. એવં ઇમિના ઉદાનેન વટ્ટવિવટ્ટં કથિતં.

ચતુત્થસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ઉપાસકસુત્તવણ્ણના

૧૫. પઞ્ચમે **ઇચ્છાનઙ્ગલકો**તિ ઇચ્છાનઙ્ગલનામકો કોસલેસુ એકો બ્રાહ્મણગામો, તંનિવાસિતાય તત્થ વા જાતો ભવોતિ વા ઇચ્છાનઙ્ગલકો. **ઉપાસકો**તિ તીહિ સરણગમનેહિ ભગવતો સન્તિકે ઉપાસકભાવસ્સ પવેદિતત્તા ઉપાસકો પઞ્ચસિક્ખાપદિકો બુદ્ધમામકો, ધમ્મમામકો, સઙ્ઘમામકો. **કેનચિદેવ કરણીયેના**તિ ઉદ્ધારસોધાપનાદિના કેનચિદેવ કત્તબ્બેન. **તીરેત્વા**તિ નિટ્ઠાપેત્વા. અયં કિર ઉપાસકો પુબ્બે અભિણ્હં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પયિરુપાસતિ, સો કતિપયં કાલં બહુકરણીયતાય સત્થુ દસ્સનં નાભિસમ્ભોસિ. તેનાહ ભગવા – "**ચિરસ્સં ખો ત્વં, ઉપાસક, ઇમં પરિયાયમકાસિ, યદિદં ઇધાગમનાયા**"તિ.

તત્થ **ચિરસ્સ**ન્તિ ચિરેન. **પરિયાય**ન્તિ વારં. **યદિદ**ન્તિ નિપાતો, યો અયન્તિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – ઇધ મમ સન્તિકે આગમનાય યો અયં અજ્જ કતો વારો, તં ઇમં ચિરેન પપઞ્ચં કત્વા અકાસીતિ. **ચિરપટિકાહ**ન્તિ ચિરપટિકો અહં, ચિરકાલતો પટ્ઠાય અહં ઉપસઙ્કમિતુકામોતિ સમ્બન્ધો. **કેહિચિ કેહિચી**તિ એકચ્ચેહિ એકચ્ચેહિ. અથ વા **કેહિચિ કેહિચી**તિ યેહિ વા તેહિ વા. તત્થ ગારવં દસ્સેતિ. સત્થરિ અભિપ્પસન્નસ્સ હિ સત્થુદસ્સનધમ્મસ્સવનેસુ વિય ન અઞ્ઞત્થ આદરો હોતિ. **કિચ્ચકરણીયેહી**તિ એત્થ અવસ્સં કાતબ્બં કિચ્ચં, ઇતરં કરણીયં. પઠમં વા કાતબ્બં કિચ્ચં, પચ્છા કાતબ્બં કરણીયં. ખુદ્દકં વા કિચ્ચં, મહન્તં કરણીયં. **બ્યાવટો**તિ ઉસ્સુક્કો. **એવાહ**ન્તિ એવં ઇમિના પકારેન અહં નાસક્ખિં ઉપસઙ્કમિતું, ન અગારવાદિનાતિ અધિપ્પાયો.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ દુલ્લભે બુદ્ધુપ્પાદે મનુસ્સત્તલાભે ચ સત્તાનં સકિઞ્ચનભાવેન કિચ્ચપસુતતાય કુસલન્તરાયો હોતિ, ન અકિઞ્ચનસ્સાતિ એતમત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ તદત્થપરિદીપનમેવ ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **સુખં વત તસ્સ ન હોતિ કિઞ્ચી**તિ યસ્સ પુગ્ગલસ્સ કિઞ્ચિ રૂપાદીસુ એકવત્થુમ્પિ ''મમેત''ન્તિ તણ્હાય પરિગ્ગહિતભાવેન ન હોતિ નત્થિ ન વિજ્જતિ, સુખં વત તસ્સ પુગ્ગલસ્સ, અહો સુખમેવાતિ અત્થો. ''ન હોસી''તિપિ પાઠો, તસ્સ અતીતકાલવસેન અત્થો વેદિતબ્બો. કેચિ પન **ન હોતિ કિઞ્ચી**તિ પદસ્સ ''રાગાદિકિઞ્ચનં યસ્સ ન હોતી''તિ અત્થં વણ્ણેન્તિ, તં ન સુન્દરં પરિગ્ગહધમ્મવસેન દેસનાય આગતત્તા. રાગાદિકિઞ્ચનન્તિ પરિગ્ગહેતબ્બસ્સાપિ સઙ્ગહે સતિ યુત્તમેવ વુત્તં સિયા અથ વા યસ્સ પુગ્ગલસ્સ કિઞ્ચિ અપ્પમ્પિ કિઞ્ચનં પલિબોધજાતં રાગાદિકિઞ્ચનાભાવતો એવ ન હોતિ, તં તસ્સ અકિઞ્ચનત્તં સુખસ્સ પચ્ચયભાવતો સુખં વતં, અહો સુખન્તિ અત્થો. કસ્સ પન ન હોતિ કિઞ્ચનન્તિ ચે, આહ "**સઙ્ખાતધમ્મસ્સ બહુસ્સુતસ્સા**"તિ. યો ચતૂહિપિ મગ્ગસઙ્ખાહિ સોળસકિચ્ચનિપ્ફત્તિયા સઙ્ખાતધમ્મો કતકિચ્ચો, તતો એવ પટિવેધબાહુસચ્ચેન બહુસ્સુતો, તસ્સ.

ઇતિ ભગવા અકિઞ્ચનભાવે આનિસંસં દસ્સેત્વા સકિઞ્ચનભાવે આદીનવં દસ્સેતું "**સકિઞ્ચનં પસ્સા**"તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – રાગાદિકિઞ્ચનાનં આમિસકિઞ્ચનાનઞ્ચ અત્થિતાય સકિઞ્ચનં, સકિઞ્ચનત્તા એવ અલદ્ધાનઞ્ચ લદ્ધાનઞ્ચ કામાનં પરિયેસનારક્ખણહેતુ કિચ્ચકરણીયવસેન ''અહં મમા''તિ ગહણવસેન ચ વિહઞ્ઞમાનં વિઘાતં આપજ્જમાનં પસ્સાતિ ધમ્મસંવેગપ્પત્તો સત્થા અત્તનો ચિત્તં વદતિ. **જનો જનસ્મિં પટિબન્ધરૂપો**તિ સયં અઞ્ઞો જનો સમાનો અઞ્ઞસ્મિં જને ''અહં ઇમસ્સ, મમ અય''ન્તિ તણ્હાવસેન પટિબન્ધસભાવો હુત્વા વિહઞ્ઞતિ વિઘાતં આપજ્જતિ. ''પટિબદ્ધચિત્તો''તિપિ પાઠો. અયઞ્ચ અત્થો –

''પુત્તા મત્થિ ધનમ્મત્થિ, ઇતિ બાલો વિહઞ્ઞતિ;
અત્તા હિ અત્તનો નત્થિ, કુતો પુત્તા કુતો ધન''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૬૨) –

આદીહિ સુત્તપદેહિ દીપેતબ્બોતિ.

પઞ્ચમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ગબ્ભિનીસુત્તવણ્ણના

૧૬. છટ્ઠે **અઞ્ઞતરસ્સ પરિબ્બાજકસ્સા**તિ એકસ્સ કુટુમ્બિકસ્સ પરિબ્બાજકસ્સ. **દહરા**તિ તરુણી. **માણવિકા**તિ બ્રાહ્મણધીતાય વોહારો. **પજાપતી**તિ ભરિયા. **ગબ્ભિની**તિ આપન્નસત્તા. **ઉપવિજઞ્ઞા**તિ અજ્જ સુવેતિ પચ્ચુપટ્ઠિતવિજાયનકાલા હોતીતિ સમ્બન્ધો. સો કિર બ્રાહ્મણજાતિકો સભરિયો વાદપત્થસ્સમે ઠિતો, તેન નં સપજાપતિકં પરિબ્બાજકવોહારેન સમુદાચરન્તિ. ભરિયા પનસ્સ બ્રાહ્મણજાતિકત્તા બ્રાહ્મણાતિ આલપતિ. **તેલ**ન્તિ તિલતેલં. તેલસીસેન ચેત્થ યં યં વિજાતાય પસવદુક્ખપ્પટિકારત્થં ઇચ્છિતબ્બં, તં સબ્બં સપ્પિલોણાદિં આહરાતિ આણાપેતિ. **યં મે વિજાતાય ભવિસ્સતી**તિ યં તેલાદિ મય્હં વિજાતાય બહિનિક્ખન્તગબ્ભાય ઉપકારાય ભવિસ્સતિ. ‘‘પરિબ્બાજિકાયા’’તિપિ પાઠો. **કુતો**તિ કસ્મા ઠાના, યતો ઞાતિકુલા વા મિત્તકુલા વા તેલાદિં આહરેય્યં, તં ઠાનં મે નત્થીતિ અધિપ્પાયો. **તેલં આહરામી**તિ વત્તમાનસમીપતાય વત્તમાનં કત્વા વુત્તં, તેલં આહરિસ્સામીતિ અત્થો. **સમણસ્સ વા બ્રાહ્મણસ્સ વા સપ્પિસ્સ વા તેલસ્સ વા**તિ ચ સમુચ્ચયત્થો વા-સદ્દો ‘‘અગ્ગિતો વા ઉદકતો વા મિથુભેદા વા’’તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૨૮૬; દી॰ નિ॰ ૨.૧૫૨; ઉદા॰ ૭૬) વિય. **સપ્પિસ્સ વા તેલસ્સ વા**તિ પચ્ચત્તે સામિવચનં, સપ્પિ ચ તેલઞ્ચ યાવદત્થં પાતું પિવિતું દીયતીતિ અત્થો. અપરે પન ‘‘સપ્પિસ્સ વા તેલસ્સ વાતિ અવયવસમ્બન્ધે સામિવચનં. સપ્પિતેલસમુદાયસ્સ હિ અવયવો ઇધ યાવદત્થસદ્દેન વુચ્ચતી’’તિ વદન્તિ. **નો નીહરિતુ**ન્તિ ભાજનેન વા હત્થેન વા બહિ નેતું નો દીયતિ, **ઉચ્છદ્દિત્વાના**તિ વમિત્વા, યંનૂન દદેય્યન્તિ સમ્બન્ધો. એવં કિરસ્સ અહોસિ ‘‘અહં રઞ્ઞો કોટ્ઠાગારં ગન્ત્વા તેલં કણ્ઠમત્તં પિવિત્વા તાવદેવ ઘરં આગન્ત્વા એકસ્મિં ભાજને યથાપીતં વમિત્વા ઉદ્ધનં આરોપેત્વા પચિસ્સામિ, યં પિત્તસેમ્હાદિમિસ્સિતં, તં અગ્ગિના ઝાયિસ્સતિ, તેલં પન ગહેત્વા ઇમિસ્સા પરિબ્બાજિકાય કમ્મે ઉપનેસ્સામી’’તિ.

ઉદ્ધં કાતુન્તિ વમનવસેન ઉદ્ધં નીહરિતું. **ન પન અધો**તિ વિરિઞ્ચનવસેન હેટ્ઠા નીહરિતું ન પન સક્કોતિ. સો હિ ‘‘અધિકં પીતં સયમેવ મુખતો નિગ્ગમિસ્સતી’’તિ પિવિત્વા આસયસ્સ અરિત્તતાય અનિગ્ગતે વમનવિરેચનયોગં અજાનન્તો અલભન્તો વા કેવલં દુક્ખાહિ વેદનાહિ ફુટ્ઠો આવટ્ટતિ ચ પરિવટ્ટતિ ચ. **દુક્ખાહી**તિ દુક્ખમાહિ. **તિબ્બાહી**તિ બહલાહિ તિખિણાહિ વા. **ખરાહી**તિ કક્ખળાહિ. **કટુકાહી**તિ અતિવિય અનિટ્ઠભાવેન દારુણાહિ. **આવટ્ટતી**તિ એકસ્મિંયેવ ઠાને અનિપજ્જિત્વા અત્તનો સરીરં ઇતો ચિતો આકડ્ઢન્તો આવટ્ટતિ. **પરિવટ્ટતી**તિ એકસ્મિં પદેસે નિપન્નોપિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનિ પરિતો ખિપન્તો વટ્ટતિ, અભિમુખં વા વટ્ટન્તો આવટ્ટતિ, સમન્તતો વટ્ટન્તો પરિવટ્ટતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ ‘‘સકિઞ્ચનસ્સ અપ્પટિસઙ્ખાપરિભોગહેતુકા અયં દુક્ખુપ્પત્તિ, અકિઞ્ચનસ્સ પન સબ્બસો અયં નત્થી’’તિ એતમત્થં સબ્બાકારતો જાનિત્વા તદત્થપ્પકાસનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **સુખિનો વતા**તિ સુખિનો વત સપ્પુરિસા. કે પન તેતિ? **યે અકિઞ્ચના**, યે રાગાદિકિઞ્ચનસ્સ પરિગ્ગહકિઞ્ચનસ્સ ચ અભાવેન અકિઞ્ચના, કેસં પનિદં કિઞ્ચનં નત્થીતિ આહ – ‘‘**વેદગુનો હિ જના અકિઞ્ચના**’’તિ, યે અરિયમગ્ગઞાણસઙ્ખાતં વેદં ગતા અધિગતા, તેન વા વેદેન નિબ્બાનં ગતાતિ વેદગુનો, તે અરિયજના ખીણાસવપુગ્ગલા અનવસેસરાગાદિકિઞ્ચનાનં અગ્ગમગ્ગેન સમુચ્છિન્નત્તા અકિઞ્ચના નામ. અસતિ હિ રાગાદિકિઞ્ચને

કુતો પરિગ્ગહકિઞ્ચનસ્સ સમ્ભવો. એવં ગાથાય પુરિમભાગેન અરહન્તે પસંસિત્વા અપરભાગેન અન્ધપુથુજ્જને ગરહન્તો ''સકિઞ્ચનં પસ્સા''તિઆદિમાહ. તં પુરિમસુત્તે વુત્તત્થમેવ. એવં ઇમાયપિ ગાથાય વટ્ટવિવટ્ટં કથિતં.

છટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. એકપુત્તકસુત્તવણ્ણના

૧૭. સત્તમે **એકપુત્તકો**તિ એકો પુત્તો, સો ચ અનુકમ્પિતબ્બટ્ઠેન એકપુત્તકો, પિયાયિતબ્બટ્ઠેન **પિયો**, મનસ્સ વડ્ઢનટ્ઠેન **મનાપો**. સરીરસોભાસમ્પત્તિયા વા દસ્સનીયટ્ઠેન **પિયો**, સીલાચારસમ્પત્તિયા કલ્યાણધમ્મતાય **મનાપો**. કલેતિ સત્તે ખેપેતીતિ **કાલો**, મરણં. તં કતો પત્તોતિ **કાલઙ્કતો**, કાલેન વા મચ્ચુના કતો નટ્ઠો અદસ્સનં ગતોતિ **કાલઙ્કતો**, મતોતિ અત્થો.

સમ્બહુલા ઉપાસકાતિ સાવત્થિવાસિનો બહૂ ઉપાસકા મતપુત્તઉપાસકસ્સ સહસોકીભાવેન યાવ આળાહના પચ્છતો ગન્ત્વા મતસરીરસ્સ કત્તબ્બં કારેત્વા પટિનિવત્તા યથાનિવત્થાવ ઉદકં ઓતરિત્વા સીસંન્હાતા વત્થાનિ પીળેત્વા અનોતાપેત્વાવ એકં નિવાસેત્વા એકં ઉત્તરાસઙ્ગં કત્વા ઉપાસકં પુરતો કત્વા ''સોકવિનોદનં ધમ્મં સત્થુ સન્તિકે સોસ્સામા''તિ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિંસુ. તેન વુત્તં ''**અલ્લકેસા**''તિઆદિ.

તત્થ **અલ્લવત્થા**તિ ઉદકેન તિન્તવત્થા. **દિવા દિવસ્સા**તિ દિવસસ્સપિ દિવા, મજ્ઝન્હિકે કાલેતિ અત્થો. યસ્મા જાનન્તાપિ તથાગતા પુચ્છન્તિ , જાનન્તાપિ ન પુચ્છન્તિ. કાલં વિદિત્વા પુચ્છન્તિ, કાલં વિદિત્વા ન પુચ્છન્તિ, તસ્મા જાનન્તોયેવ ભગવા કથાસમુટ્ઠાપનત્થં પુચ્છન્તો ''**કિં નુ ખો તુમ્હે ઉપાસકા**''તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – તુમ્હે ઉપાસકા અઞ્ઞેસુ દિવસેસુ મમ સન્તિકં આગચ્છન્તા ઓતાપિતસુદ્ધવત્થા સાયન્હે આગચ્છથ, અજ્જ પન અલ્લવત્થા અલ્લકેસા ઠિતમજ્ઝન્હિકે કાલે ઇધાગતા, તં કિં કારણન્તિ. **તેન મયન્તિ** તેન પુત્તવિયોગજનિતચિત્તસન્તાપેન બલવસોકાભિભૂતતાય એવંભૂતા મયં ઇધૂપસઙ્કમન્તાતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ પિયવત્થુસમ્ભવા સોકદુક્ખદોમનસ્સાદયો, અસતિ પિયવત્થુસ્મિં સબ્બસો એતે ન સન્તીતિ એતમત્થં સબ્બાકારતો જાનિત્વા તદત્થપ્પકાસનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **પિયરૂપસ્સાદગધિતાસે**તિ પિયસભાવેસુ રૂપક્ખન્ધાદીસુ સુખવેદનસ્સાદેન ગધિતા પટિબદ્ધચિત્તા. ગધિતાસેતિ હિ ગધિતાઇચ્ચેવત્થો. **સે**તિ વા નિપાતમત્તં. પિયરૂપા નામ ચક્ખાદયો પુત્તદારાદયો ચ. વુત્તઞ્હેતં – ''કિઞ્ચ લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં ચક્ખુ લોકે ...પે॰... ધમ્મતણ્હા લોકે પિયરૂપં સાતરૂપ''ન્તિ (ચૂળનિ॰ હેમકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૫૫).

> ''ખેત્તં વત્થું હિરઞ્ઞં વા, ગવસ્સં દાસપોરિસં;
> થિયો બન્ધૂ પુથુ કામે, યો નરો અનુગિજ્ઝતી''તિ ચ. (સુ॰ નિ॰ ૭૭૫);

તસ્મા તેસુ પિયરૂપેસુ અસ્સાદેન ગિદ્ધા મુચ્છિતા અજ્ઝાપન્નાતિ અત્થો. કે પન તે પિયરૂપસ્સાદગધિતાતિ તે દસ્સેતિ ''**દેવકાયા પુથુમનુસ્સા ચા**''તિ, ચાતુમહારાજિકાદયો બહુદેવસમૂહા ચેવ જમ્બુદીપકાદિકા બહુમનુસ્સા ચ. **અઘાવિનો**તિ કાયિકચેતસિકદુક્ખેન દુક્ખિતા. **પરિજુન્ના**તિ જરારોગાદિવિપત્તિયા યોબ્બનારોગ્યાદિસમ્પત્તિતો પરિહીના. યથાલાભવસેન વાયમત્થો દેવમનુસ્સેસુ વેદિતબ્બો. અથ વા કામઞ્ચેકન્તસુખસમપ્પિતાનં દેવાનં

દુક્ખજરારોગા ન સમ્ભવન્તિ, તદનતિવત્તસભાવતાય પન તેપિ ''અધાવિનો''તિ ''પરિજુન્ના''તિ ચ વુત્તા. તેસમ્પિ વા પુબ્બનિમિત્તુપ્પત્તિયા પટિચ્છન્નજરાય ચેતસિકરોગસ્સ ચ વસેન દુક્ખાદીનં સમ્ભવો વેદિતબ્બો. **મચ્ચુરાજસ્સ વસં ગચ્છન્તી**તિ પિયવત્થુવિસયાય તણ્હાય અપ્પહીનત્તા પુનપ્પુનં ગબ્ભૂપગમનતો ધાતુત્તયિસ્સરતાય મચ્ચુરાજસઞ્ઞિતસ્સ મરણસ્સ વસં હત્થમેવ ગચ્છન્તિ.

એત્તાવતા વટ્ટં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ''**યે વે દિવા**''તિઆદિના વિવટ્ટં દસ્સેતિ. તત્થ **યે વે દિવા ચ રત્તો ચ અપ્પમત્તા**તિ ''દિવસં ચઙ્કમેન નિસજ્જાય આવરણીયેહિ ધમ્મેહિ ચિત્તં પરિસોધેતી''તિઆદિના વુત્તનયેન દિવસભાગે રત્તિભાગે ચ દળ્હં અપ્પમત્તા અપ્પમાદપ્પટિપદં પૂરેન્તિ. **જહન્તિ પિયરૂપન્તિ** ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનભાવનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરિયમગ્ગાધિગમેન પિયરૂપં પિયજાતિકં ચક્ખાદિપિયવત્થું તપ્પટિબદ્ધછન્દરાગજહનેન જહન્તિ. **તે વે ખણન્તિ અઘમૂલં, મચ્ચુનો આમિસં દુરતિવત્ત**ન્તિ તે અરિયપુગ્ગલા અઘસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ મૂલભૂતં, મચ્ચુના મરણેન આમસિતબ્બતો આમિસં, ઇતો બહિદ્ધા કેહિચિપિ સમણબ્રાહ્મણેહિ નિવત્તિતું અસક્કુણેય્યતાય દુરતિવત્તં, સહ અવિજ્જાય તણ્હં અરિયમગ્ગઞાણકુદાલેન ખણન્તિ, લેસમત્તમ્પિ અનવસેસન્તા ઉમ્મૂલયન્તીતિ. સ્વાયમત્થો –

> ''અપ્પમાદો અમતપદં, પમાદો મચ્ચુનો પદં;
> અપ્પમત્તા ન મીયન્તિ, યે પમત્તા યથા મતા''તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૧) –

આદીહિ સુત્તપદેહિ વિત્થારેતબ્બોતિ.

સત્તમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સુપ્પવાસાસુત્તવણ્ણના

૧૮. અટ્ઠમે **કુણ્ડિકાય**ન્તિ એવંનામકે કોલિયાનં નગરે. **કુણ્ડધાનવને**તિ તસ્સ નગરસ્સ અવિદૂરે કુણ્ડધાનસઞ્ઞિતે વને.

પુબ્બે કિર કુણ્ડો નામ એકો યક્ખો તસ્મિં વનસણ્ડે વાસં કપ્પેસિ, કુણ્ડધાનમિસ્સકેન ચ બલિકમ્મેન તુસ્સતીતિ તસ્સ તથા તત્થ બલિં ઉપહરન્તિ, તેનેતં વનસણ્ડં કુણ્ડધાનવનન્ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. તસ્સ અવિદૂરે એકા ગામપતિકા અહોસિ, સાપિ તસ્સ યક્ખસ્સ આણાપવત્તિટ્ઠાને નિવિટ્ઠત્તા તેનેવ પરિપાલિતત્તા કુણ્ડિકાતિ વોહરીયિત્થ . અપરભાગે તત્થ કોલિયરાજાનો નગરં કારેસું, તમ્પિ પુરિમવોહારેન **કુણ્ડિકા**ત્વેવ વુચ્ચતિ. તસ્મિઞ્ચ વનસણ્ડે કોલિયરાજાનો ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ વસનત્થાય વિહારં પતિટ્ઠાપેસું, તમ્પિ **કુણ્ડધાનવન**ન્ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. અથ ભગવા જનપદચારિકં ચરન્તો અનુક્કમેન તં વિહારં પત્વા તત્થ વિહાસિ. તેન વુત્તં – ''**એકં સમયં ભગવા કુણ્ડિકાયં વિહરતિ કુણ્ડધાનવને**''તિ.

સુપ્પવાસાતિ તસ્સા ઉપાસિકાય નામં. **કોલિયધીતા**તિ કોલિયરાજપુત્તી. સા હિ ભગવતો અગ્ગુપટ્ઠાયિકા પણીતદાયિકાનં સાવિકાનં એતદગ્ગે ઠપિતા સોતાપન્ના અરિયસાવિકા. યઞ્હિ કિઞ્ચિ ભગવતો યુત્તરૂપં ખાદનીયં ભોજનીયં ભેસજ્જં વા ન તત્થ અઞ્ઞાહિ સંવિધાતબ્બં અત્થિ, સબ્બં તં સયમેવ અત્તનો પઞ્ઞાય વિચારેત્વા સક્કચ્ચં સમ્પાદેત્વા ઉપનેતિ. દેવસિકઞ્ચ અટ્ઠસતં સઙ્ઘભત્તપાટિપુગ્ગલિકભત્તાનિ દેતિ. યો કોચિ ભિક્ખુ વા

ભિક્ખુની વા તં કુલં પિણ્ડાય પવિટ્ઠો રિત્તહત્થો ન ગચ્છતિ. એવં મુત્તચાગા પયતપાણી વોસ્સગ્ગરતા યાચયોગા દાનસંવિભાગરતા. અસ્સા કુચ્છિયં પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો પચ્છિમભવિકો સાવકબોધિસત્તો પટિસન્ધિં ગણ્હિ. સા તં ગબ્ભં કેનચિદેવ પાપકમ્મેન સત્ત વસ્સાનિ કુચ્છિના પરિહરિ, સત્તાહઞ્ચ મૂળ્હગબ્ભા અહોસિ. તેન વુત્તં – "**સત્ત વસ્સાનિ ગબ્ભં ધારેતિ સત્તાહં મૂળ્હગબ્ભા**"તિ.

તત્થ **સત્ત વસ્સાની**તિ સત્ત સંવચ્છરાનિ, અચ્ચન્તસંયોગે ચ ઇદં ઉપયોગવચનં. **ગબ્ભં ધારેતી**તિ ગબ્ભં વહતિ, ગબ્ભિની હોતીતિ અત્થો. **સત્તાહં મૂળ્હગબ્ભા**તિ સત્ત અહાનિ બ્યાકુલગબ્ભા. ગબ્ભો હિ પરિપક્કો સમ્પજ્જમાનો વિજાયનકાલે કમ્મજવાતેહિ સઞ્ચાલેત્વા પરિવત્તિતો ઉદ્ધંપાદો અધોસિરો હુત્વા યોનિમુખાભિમુખો હોતિ, એવં સો કત્થચિ અલગ્ગો બહિ નિક્ખમતિ. વિપજ્જમાનો પન વિપરિવત્તનવસેન યોનિમગ્ગં પિદહિત્વા તિરિયં નિપજ્જતિ, સયમેવ વા યોનિમગ્ગો પિદહતિ, સો તત્થ કમ્મજવાતેહિ અપરાપરં પરિવત્તમાનો બ્યાકુલો મૂળ્હગબ્ભોતિ વુચ્ચતિ. તસ્સાપિ સત્ત દિવસે એવં અહોસિ, તેન વુત્તં "સત્તાહં મૂળ્હગબ્ભા"તિ.

અયઞ્ચ ગબ્ભો સીવલિત્થેરો. તસ્સ કથં સત્ત વસ્સાનિ ગબ્ભવાસદુક્ખં, સત્તાહં મૂળ્હગબ્ભભાવપ્પત્તિ, માતુ ચસ્સાપિ સોતાપન્નાય અરિયસાવિકાય તથા દુક્ખાનુભવનં જાતન્તિ? વુચ્ચતે – અતીતે કાસિકરાજે બારાણસિયં રજ્જં કારેન્તે એકો કોસલરાજા મહન્તેન બલેનાગન્ત્વા બારાણસિં ગહેત્વા તં રાજાનં મારેત્વા તસ્સ અગ્ગમહેસિં અત્તનો અગ્ગમહેસિં અકાસિ. બારાણસિરઞ્ઞો પન પુત્તો પિતુ મરણકાલે નિદ્ધમનદ્વારેન પલાયિત્વા અત્તનો ઞાતિમિત્તબન્ધવે એકજ્ઝં કત્વા અનુક્કમેન બલં સંહરિત્વા બારાણસિં આગન્ત્વા અવિદૂરે મહન્તં ખન્ધાવારં બન્ધિત્વા તસ્સ રઞ્ઞો પણ્ણં પેસેસિ "રજ્જં વા દેતુ, યુદ્ધં વા"તિ . રાજકુમારસ્સ માતા સાસનં સુત્વા "યુદ્ધેન કમ્મં નત્થિ, સબ્બદિસાસુ સઞ્ચારં પચ્છિન્દિત્વા બારાણસિનગરં પરિવારેતુ, તતો દારુદકભત્તપરિક્ખયેન કિલન્તા નગરે મનુસ્સા વિનાવ યુદ્ધેન રાજાનં ગહેત્વા દસ્સન્તી"તિ પણ્ણં પેસેસિ. સો માતુ સાસનં સુત્વા ચત્તારિ મહાદ્વારાનિ રક્ખન્તો સત્ત વસ્સાનિ નગરં ઉપરુન્ધિ, નગરે મનુસ્સા ચૂળદ્વારેન નિક્ખમિત્વા દારુદકાનિ આહરન્તિ, સબ્બકિચ્ચાનિ કરોન્તિ.

અથ રાજકુમારસ્સ માતા તં પવત્તિં સુત્વા "બાલો મમ પુત્તો ઉપાયં ન જાનાતિ, ગચ્છથ, અસ્સ ચૂળદ્વારાનિ પિધાય નગરં ઉપરુન્ધતૂતિ વદેથા"તિ પુત્તસ્સ ગૂળ્હસાસનં પહિણિ. સો માતુ સાસનં સુત્વા સત્ત દિવસે તથા અકાસિ. નાગરા બહિ નિક્ખમિતું અલભન્તા સત્તમે દિવસે તસ્સ રઞ્ઞો સીસં ગહેત્વા કુમારસ્સ અદંસુ. કુમારો નગરં પવિસિત્વા રજ્જં અગ્ગહેસિ. સો તદા સત્ત વસ્સાનિ નગરરુન્ધનકમ્મનિસ્સન્દેન એતરહિ સત્ત વસ્સાનિ માતુકુચ્છિસઞ્ઞાતાય લોહિતકુમ્ભિયા વસિ, અવસેસતો પન સત્તાહં નગરૂપરુન્ધનેન સત્તાહં મૂળ્હગબ્ભભાવં આપજ્જિ. જાતકટ્ઠકથાયં પન "સત્ત દિવસાનિ નગરં રુન્ધિત્વા ગહિતકમ્મનિસ્સન્દેન સત્તવસ્સાનિ લોહિતકુમ્ભિયં વસિત્વા સત્તાહં મૂળ્હગબ્ભભાવં આપજ્જી"તિ વુત્તં. યં પન સો પદુમુત્તરસમ્માસમ્બુદ્ધપાદમૂલે "લાભીનં અગ્ગો ભવેય્ય"ન્તિ મહાદાનં દત્વા પત્થનં અકાસિ, યઞ્ચ વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે નાગરેહિ સદ્ધિં સહસ્સગ્ઘનિકં ગુળદધિં દત્વા પત્થનં અકાસિ, તસ્સાનુભાવેન લાભીનં અગ્ગો જાતો. સુપ્પવાસાપિ "નગરં રુન્ધિત્વા ગણ્હ, તાતા"તિ પેસિતભાવેન સત્ત વસ્સાનિ કુચ્છિના ગબ્ભં પરિહરિત્વા સત્તાહં મૂળ્હગબ્ભાજાતા . એવં તે માતાપુત્તા અત્તનો કમ્મસ્સ અનુરૂપં ઈદિસં દુક્ખં પટિસંવેદિંસુ.

તીહિ વિતક્કેહીતિ રતનત્તયગુણાનુસ્સતિપટિસંયુત્તેહિ તીહિ સમ્માવિતક્કેહિ. **અધિવાસેતી**તિ મૂળ્હગબ્ભતાય ઉપ્પન્નદુક્ખં સહતિ. સા હિ ભગવતો સમ્બુદ્ધભાવં, અરિયસઙ્ઘસ્સ સુપ્પટિપત્તિં, નિબ્બાનસ્સ ચ દુક્ખનિસ્સરણભાવં

અનુસ્સરન્તી અત્તનો ઉપ્પજ્જમાનદુક્ખં અમનસિકરણેનેવ અભિભવિત્વા ખમતિ. તેન વુત્તં ‘‘તીહિ વિતક્કેહિ અધિવાસેતી’’તિ.

સમ્માસમ્બુદ્ધો વતાતિઆદિ તેસં વિતક્કાનં પવત્તિઆકારદસ્સનં. તસ્સત્થો – યો ભગ્યવન્તતાદીહિ કારણેહિ ભગવા લોકનાથો સમ્મા અવિપરીતં સામં સયમેવ સબ્બધમ્મે અહો વત બુદ્ધો, સો ભગવા એવરૂપસ્સ એતરહિ મયા અનુભવિયમાનસ્સ અઞ્ઞસ્સ ચ એવંજાતિકસ્સ સકલસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ પહાનાય અચ્ચન્તં અનુપ્પાદનિરોધાય ધમ્મં કથેતિ, અવિપરીતધમ્મં કથેતિ. અવિપરીતધમ્મદેસનતાય હિ સત્થુ સમ્માસમ્બોધિસિદ્ધિ. તસ્સ યથાવુત્તગુણસ્સ ભગવતો ધમ્મસ્સવનન્તે જાતત્તા સીલદિટ્ઠિસામઞ્ઞેન સંહતત્તા ચ સાવકસઙ્ઘોતિ લદ્ધનામો અટ્ઠઅરિયપુગ્ગલસમૂહો સુપ્પટિપન્નો વત અહો વત સમ્મા પટિપન્નો, યો અરિયસઙ્ઘો એવરૂપસ્સ ઈદિસસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ પહાનાય અનુપ્પાદનિરોધાય અનિવત્તિપટિપદં પટિપન્નો. સુસુખં વત અહો વત સુટ્ઠુ સુખં સબ્બસઙ્ખતનિસ્સટં નિબ્બાનં, યસ્મિં નિબ્બાને ઈદિસં વટ્ટદુક્ખં ન ઉપલબ્ભતીતિ. એત્થ ચ પટિપજ્જમાનાપિ પટિપન્ના ઇચ્ચેવ વુત્તા પટિપત્તિયા અનિવત્તિભાવતો. અથ વા ઉપ્પન્નસદ્દો વિય પટિપન્નસદ્દો વત્તમાનત્થોપિ વેદિતબ્બો. તેનેવાહ ‘‘સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો’’તિ.

સામિકન્તિ અત્તનો પતિં કોલિયરાજપુત્તં. **આમન્તેસી**તિ અભાસિ. **મમ વચનેન ભગવતો પાદે સિરસા વન્દાહી**તિ મય્હં વચનેન ચક્કલક્ખણપ્પટિમણ્ડિતાનિ વિકસિતપદુમસસ્સિરીકાનિ ભગવતો ચરણાનિ તવ સિરસા વન્દાહિ, ઉત્તમઙ્ગેન અભિવાદનં કરોહીતિ અત્થો. **અપ્પાબાધ**ન્તિઆદીસુ **આબાધો**તિ વિસભાગવેદના વુચ્ચતિ, યા એકદેસે ઉપ્પજ્જિત્વાપિ સકલસરીરં અયપટ્ટેન આબન્ધિત્વા વિય ગણ્હતિ. **આતઙ્કો**તિ કિચ્છજીવિતકરો રોગો. અથ વા યાપેતબ્બરોગો આતઙ્કો, ઇતરો આબાધો. ખુદ્દકો વા રોગો આતઙ્કો, બલવા આબાધો. કેચિ પન ‘‘અજ્ઝત્તસમુટ્ઠાનો આબાધો, બહિદ્ધાસમુટ્ઠાનો આતઙ્કો’’તિ વદન્તિ. તદુભયસ્સાપિ અભાવં પુચ્છાતિ વદતિ. ગિલાનસ્સેવ ચ ઉટ્ઠાનં નામ ગરુકં હોતિ, કાયે બલં ન હોતિ, તસ્મા નિગ્ગેલઞ્ઞતાય લહુપરિવત્તિસઙ્ખાતં કાયસ્સ લહુટ્ઠાનં સરીરબલઞ્ચ પુચ્છાતિ વદતિ. **ફાસુવિહાર**ન્તિ ઠાનનિસિન્નગમનસયનસઙ્ખાતેસુ ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ સુખવિહારઞ્ચ પુચ્છાતિ વદતિ. અથસ્સ પુચ્છિતબ્બાકારં દસ્સેન્તી ‘‘**સુપ્પવાસા, ભન્તે**’’તિઆદિમાહ. **એવઞ્ચ વદેહી**તિ ઇદાનિ વત્તબ્બાકારં નિદસ્સેતિ.

પરમન્તિ વચનસમ્પટિચ્છનં. તેન સાધુ, ભદ્દે, યથા વુત્તં, તથા પટિપજ્જામીતિ દસ્સેતિ. **કોલિયપુત્તો**તિ સુપ્પવાસાય સામિકો કોલિયરાજપુત્તો. **સુખિની હોતૂ**તિ સદેવકે લોકે અગ્ગદક્ખિણેય્યો સત્થા સુપ્પવાસાય પેસિતવન્દનં સમ્પટિચ્છિત્વા તદનન્તરં અત્તનો મેત્તાવિહારસંસૂચકં બુદ્ધાચિણ્ણં સુખૂપસંહારં તસ્સા સામઞ્ઞતો પકાસેત્વા પુન તસ્સા પુત્તસ્સ ચ ગબ્ભવિપત્તિમૂલકદુક્ખુપ્પત્તિપટિક્ખેપમુખેન સુખૂપસંહારં નિદસ્સેન્તો ‘‘**સુખિની… પે॰… અરોગા, અરોગં પુત્તં વિજાયતૂ**’’**તિ આહ**.

સહ વચનાતિ ભગવતો વચનેન સહેવ. યસ્મિં કાલે ભગવા તથા અવોચ, તસ્મિંયેવ કાલે તમ્પિ કમ્મં પરિક્ખયં અગમાસિ. તસ્સ પરિક્ખીણભાવં ઓલોકેત્વા સત્થા તથા અભાસિ. અપરે પન વદન્તિ – સચે તથા સત્થા નાચિક્ખિસ્સા, તતો પરમ્પિ કિઞ્ચિ કાલં તસ્સા તં દુક્ખં અનુબન્ધિસ્સા. યસ્મા પન ભગવતા ‘‘સુખિની અરોગા અરોગઞ્ચ પુત્તં વિજાયતૂ’’તિ વુત્તં, તસ્મા તસ્સ વચનસમકાલમેવ સો ગબ્ભો બ્યાકુલભાવં વિજહિત્વા સુખેનેવ બહિ નિક્ખમિ, એવં તેસં માતાપુત્તાનં સોત્થિ અહોસિ. અચિન્તેય્યો હિ બુદ્ધાનં બુદ્ધાનુભાવો. યથા હિ પટાચારાય પિયવિપ્પયોગસમ્ભૂતેન સોકેન ઉમ્માદં પત્વા –

“ઉભો પુત્તા કાલકતા, પન્થે મય્હં પતી મતો;
માતા પિતા ચ ભાતા ચ, એકચિતકમ્હિ ઝાયરે”તિ. (અપ॰ થેરી ૨.૨.૪૯૮) –

વત્વા જાતરૂપેનેવ ચરન્તિયા “સતિં પટિલભાહિ ભગિની”તિ ભગવતો વચનસમનન્તરમેવ ઉમ્માદો વૂપસમિ, તથા સુપ્પિયાપિ ઉપાસિકા અત્તનાવ અત્તનો ઊરુયં કતેન મહાવણેન વુટ્ઠાતું અસક્કોન્તી સયનપિટ્ઠે નિપન્ના “આગન્ત્વા મં વન્દતૂ”તિ વચનસમનન્તરમેવ વણે પાકતિકે જાતે સયમેવ ગન્ત્વા ભગવન્તં વન્દીતિ એવમાદીનિ વત્થૂનિ ઇધ ઉદાહરિતબ્બાનીતિ.

એવં, ભન્તેતિ, ભન્તે, યથા ભગવા સપુત્તાય માતુયા અરોગભાવં આસીસન્તો આહ – “સુખિની અરોગા અરોગં પુત્તં વિજાયતૂ”તિ, તં એવમેવ. ન હિ કદાચિ બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં વચનસ્સ અઞ્ઞથાભાવોતિ અધિપ્પાયો. કેચિ પન “એવમત્થૂ”તિ વદન્તિ, અપરે “હોતૂ”તિ પદસ્સ અત્થં આનેત્વા વણ્ણયન્તિ. **અભિનન્દિત્વા**તિ કરવીકરુતમઞ્જુના બ્રહ્મસ્સરેન ભગવતા વુચ્ચમાને તસ્મિં વચને પીતિસોમનસ્સપટિલાભતો અભિમુખભાવેન નન્દિત્વા. **અનુમોદિત્વા**તિ તતો પચ્છાપિ સમ્મોદનં ઉપ્પાદેત્વા, ચિત્તેન વા અભિનન્દિત્વા વાચાય અનુમોદિત્વા, વચનસમ્પત્તિયા વા અભિનન્દિત્વા અત્થસમ્પત્તિયા અનુમોદિત્વા. **સકં ઘરં પચ્ચાયાસી**તિ અત્તનો ઘરં પટિગચ્છિ. યે પન “યેન સકં ઘર”ન્તિ પઠન્તિ, તેસં યદિપિ ય-ત-સદ્દાનં સમ્બન્ધભાવતો “તેના”તિ પદં વુત્તમેવ હોતિ, તથાપિ “પટિયાયિત્વા”તિ પાઠસેસો યોજેતબ્બો હોતિ.

વિજાતન્તિ પજાતં, પસુતન્તિ અત્થો. **અચ્છરિય**ન્તિ અન્ધસ્સ પબ્બતારોહનં વિય નિચ્ચં ન હોતીતિ અચ્છરિયં, અયં તાવ સદ્દનયો. અટ્ઠકથાસુ પન “અચ્છરાયોગ્ગં અચ્છરિય”ન્તિ વુત્તં , અચ્છરં પહરિતું યુત્તન્તિ અત્થો. **વતા**તિ સમ્ભાવને, અહો અચ્છરિયન્તિ અત્થો. **ભો**તિ ધમ્માલપનં. અભૂતપુબ્બં ભૂતન્તિ **અબ્ભુતં**.

તથાગતસ્સાતિ અટ્ઠહિ કારણેહિ ભગવા તથાગતો – તથા આગતોતિ તથાગતો, તથા ગતોતિ તથાગતો, તથલક્ખણં આગતોતિ તથાગતો, તથધમ્મે યાથાવતો અભિસમ્બુદ્ધોતિ તથાગતો, તથદસ્સિતાય તથાગતો, તથવાદિતાય તથાગતો, તથાકારિતાય તથાગતો, અભિભવનટ્ઠેન તથાગતો.

કથં ભગવા **તથા આગતોતિ તથાગતો**? યથા સબ્બલોકહિતાય ઉસ્સુક્કમાપન્ના પુરિમકા સમ્માસમ્બુદ્ધા આગતાતિ. કિં વુત્તં હોતિ? યેન અભિનીહારેન તે ભગવન્તો આગતા, તેન અટ્ઠગુણસમન્નાગતેન અયમ્પિ ભગવા આગતો. યથા ચ તે ભગવન્તો દાનપારમિં પૂરેત્વા સીલનેક્ખમ્મપઞ્ઞાવીરિયખન્તિસચ્ચઅધિટ્ઠાનમેત્તાઉપેક્ખાપારમીતિ ઇમા દસ પારમિયો, દસ ઉપપારમિયો, દસ પરમત્થપારમિયોતિ સમતિંસ પારમિયો પૂરેત્વા પઞ્ચ મહાપરિચ્ચાગે પરિચ્ચજિત્વા પુબ્બયોગપુબ્બચરિયધમ્મક્ખાનઞાતત્થચરિયાદયો પૂરેત્વા બુદ્ધિચરિયાય કોટિં પત્વા આગતા, તથા અયમ્પિ ભગવા આગતો. યથા ચ તે ભગવન્તો ચત્તારો સતિપટ્ઠાને…પે॰… અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેત્વા બ્રૂહેત્વા આગતા, તથા અયમ્પિ ભગવા આગતો. એવં તથા આગતોતિ તથાગતો.

કથં **તથા ગતોતિ તથાગતો**? યથા સમ્પતિજાતા તે ભગવન્તો સમેહિ પાદેહિ પથવિયં પતિટ્ઠાય ઉત્તરાભિમુખા સત્તપદવીતિહારેન ગતા, સેતચ્છત્તે ધારિયમાને સબ્બાવ દિસા અનુવિલોકેસું, આસભિઞ્ચ વાચં ભાસિંસુ લોકે અત્તનો જેટ્ઠસેટ્ઠભાવં પકાસેન્તા, તઞ્ચ નેસં ગમનં તથં અહોસિ અવિતથં અનેકેસં વિસેસાધિગમાનં

પુબ્બનિમિત્તભાવેન, તથા અયમ્પિ ભગવા ગતો, તઞ્ચસ્સ ગમનં કથં અહોસિ અવિતથં તેસઞ્ઞેવ વિસેસાધિગમાનં પુબ્બનિમિત્તભાવેન. એવં તથા ગતોતિ તથાગતો.

યથા વા તે ભગવન્તો નેક્ખમ્મેન કામચ્છન્દં પહાય ગતા, અબ્યાપાદેન બ્યાપાદં, આલોકસઞ્ઞાય થિનમિદ્ધં, અવિક્ખેપેન ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં, ધમ્મવવત્થાનેન વિચિકિચ્છં પહાય ગતા, ઞાણેન અવિજ્જં પદાલેત્વા, પામોજ્જેન અરતિં વિનોદેત્વા, અટ્ઠસમાપત્તીહિ અટ્ઠારસહિ મહાવિપસ્સનાહિ ચતૂહિ ચ અરિયમગ્ગેહિ તં તં પટિપક્ખં પહાય ગતા, એવં અયમ્પિ ભગવા ગતો. એવમ્પિ તથા ગતોતિ તથાગતો.

કથં **તથલક્ખણં આગતોતિ તથાગતો**? પથવીધાતુયા કક્ખળલક્ખણં, આપોધાતુયા પગ્ઘરણલક્ખણં, તેજોધાતુયા ઉણ્હત્તલક્ખણં, વાયોધાતુયા વિત્થમ્ભનલક્ખણં, આકાસધાતુયા અસમ્ફુટ્ઠલક્ખણં, રૂપસ્સ રુપ્પનલક્ખણં, વેદનાય વેદયિતલક્ખણં, સઞ્ઞાય સઞ્જાનનલક્ખણં, સઙ્ખારાનં અભિસઙ્ખરણલક્ખણં, વિઞ્ઞાણસ્સ વિજાનનલક્ખણન્તિ એવં પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં, દ્વાદસન્નં આયતનાનં, અટ્ઠારસન્નં ધાતૂનં, બાવીસતિયા ઇન્દ્રિયાનં, ચતુન્નં સચ્ચાનં, દ્વાદસપદિકસ્સ પચ્ચયાકારસ્સ, ચતુન્નં સતિપટ્ઠાનાનં, ચતુન્નં સમ્મપ્પધાનાનં, ચતુન્નં ઇદ્ધિપાદાનં, પઞ્ચન્નં ઇન્દ્રિયાનં, પઞ્ચન્નં બલાનં, સત્તન્નં બોજ્ઝઙ્ગાનં, અરિયસ્સ અટ્ઠઙ્ગિકસ્સ મગ્ગસ્સ, સત્તન્નં વિસુદ્ધીનં, અમતોગધસ્સ નિબ્બાનસ્સાતિ એવં તસ્સ તસ્સ ધમ્મસ્સ યં સભાવસરસલક્ખણં, તં તથં અવિતથં અનઞ્ઞથં લક્ખણં ઞાણગતિયા આગતો અવિરજ્ઝિત્વા પત્તો અધિગતોતિ તથાગતો. એવં તથલક્ખણં આગતોતિ તથાગતો.

કથં **તથધમ્મે યાથાવતો અભિસમ્બુદ્ધોતિ તથાગતો**? તથધમ્મા નામ ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ. યથાહ – ''ચત્તારિમાનિ, ભિક્ખવે, તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ. કતમાનિ ચત્તારિ? ઇદં દુક્ખન્તિ, ભિક્ખવે, તથમેતં અવિતથમેતં અનઞ્ઞથમેત''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૯૦) વિત્થારો. તાનિ ચ ભગવા અભિસમ્બુદ્ધો, તસ્મા તથાનં અભિસમ્બુદ્ધત્તા તથાગતો.

અપિચ જરામરણસ્સ જાતિપચ્ચયસમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠો તથો અવિતથો અનઞ્ઞથો…પે॰… સઙ્ખારાનં અવિજ્જાપચ્ચયસમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠો તથો અવિતથો અનઞ્ઞથો, તથા અવિજ્જાય સઙ્ખારાનં પચ્ચયટ્ઠો…પે॰.. જાતિયા જરામરણસ્સ પચ્ચયટ્ઠો તથો અવિતથો અનઞ્ઞથો, તં સબ્બં ભગવા અભિસમ્બુદ્ધો, તસ્માપિ તથાનં અભિસમ્બુદ્ધત્તા તથાગતો. અભિસમ્બુદ્ધત્થો હિ એત્થ ગતસદ્દોતિ. એવં તથધમ્મે યાથાવતો અભિસમ્બુદ્ધોતિ તથાગતો.

કથં **તથદસ્સિતાય તથાગતો**? યં સદેવકે…પે॰… સદેવમનુસ્સાય પજાય અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ અપરિમાણાનં સત્તાનં ચક્ખુદ્વારે આપાથમાગચ્છન્તં રૂપારમ્મણં નામ અત્થિ, તં ભગવા સબ્બાકારતો જાનાતિ પસ્સતિ. એવં જાનતા પસ્સતા ચ તેન તં ઇટ્ઠાનિટ્ઠાદિવસેન વા દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતેસુ લબ્ભમાનકપદવસેન વા ''કતમં તં રૂપં રૂપાયતનં , યં રૂપં ચતુન્નં મહાભૂતાનં ઉપાદાય વણ્ણનિભા સનિદસ્સનં સપ્પટિઘં નીલં પીતક''ન્તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૬૧૬) નયેન અનેકેહિ નામેહિ તેરસહિ વારેહિ દ્વિપઞ્ઞાસાય નયેહિ વિભજ્જમાનં તથમેવ હોતિ, વિતથં નત્થિ. એસ નયો સોતદ્વારાદીસુ આપાથમાગચ્છન્તેસુ સદ્દાદીસુ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ''યં , ભિક્ખવે, સદેવકસ્સ લોકસ્સ…પે॰… સદેવમનુસ્સાય દિટ્ઠં સુતં મુતં વિઞ્ઞાતં પત્તં પરિયેસિતં અનુવિચરિતં મનસા, તમહં જાનામિ, તમહં અબ્ભઞ્ઞાસિં, તં તથાગતસ્સ વિદિતં, તં તથાગતો ન

ઉપટ્ઠાસી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪).

એવં તથદસ્સિતાય તથાગતો . તત્થ તથદસ્સીઅત્થે તથાગતોતિ પદસમ્ભવો વેદિતબ્બો.

કથં **તથવાદિતાય તથાગતો**? યં રત્તિં ભગવા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો, યઞ્ચ રત્તિં અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિ, એત્થન્તરે પઞ્ચચત્તાલીસવસ્સપરિમાણકાલં યં ભગવતા ભાસિતં લપિતં સુત્તગેય્યાદિ, સબ્બં તં પરિસુદ્ધં પરિપુણ્ણં રાગમદાદિનિમ્મથનં એકસદિસં તથં અવિતથં. તેનાહ –

‘‘યઞ્ચ, ચુન્દ, રત્તિં તથાગતો અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝતિ, યઞ્ચ રત્તિં અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયતિ, યં એતસ્મિં અન્તરે ભાસતિ લપતિ નિદ્દિસતિ, સબ્બં તં તથેવ હોતિ, નો અઞ્ઞથા, તસ્મા ‘તથાગતો’તિ વુચ્ચતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૮૮).

ગદઅત્થો એત્થ ગતસદ્દો. એવં તથવાદિતાય તથાગતો.

અપિચ આગદનં આગદો, વચનન્તિ અત્થો. તથો અવિતથો અવિપરીતો આગદો અસ્સાતિ દકારસ્સ તકારં કત્વા તથાગતોતિ એવમેત્થ પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા.

કથં **તથાકારિતાય તથાગતો**? ભગવતો હિ વાચાય કાયો અનુલોમેતિ, કાયસ્સપિ વાચા, તસ્મા યથાવાદી તથાકારી, યથાકારી તથાવાદી ચ હોતિ. એવંભૂતસ્સ ચસ્સ યથાવાચા, કાયોપિ તથા ગતો પવત્તોતિ અત્થો. યથા ચ કાયો, વાચાપિ તથા ગતા પવત્તાતિ તથાગતો. તેનાહ –

‘‘યથાવાદી , ભિક્ખવે, તથાગતો તથાકારી, યથાકારી તથાવાદી. ઇતિ યથાવાદી તથાકારી, યથાકારી તથાવાદી. તસ્મા ‘તથાગતો’તિ વુચ્ચતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩).

એવં તથાકારિતાય તથાગતો.

કથં **અભિભવનટ્ઠેન તથાગતો**? યસ્મા ઉપરિ ભવગ્ગં હેટ્ઠા અવીચિં પરિયન્તં કરિત્વા તિરિયં અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ સબ્બસત્તે અભિભવતિ સીલેનપિ સમાધિનાપિ પઞ્ઞાયપિ વિમુત્તિયાપિ વિમુત્તિઞાણદસ્સનેનપિ , ન તસ્સ તુલા વા પમાણં વા અત્થિ, અથ ખો અતુલો અપ્પમેય્યો અનુત્તરો દેવદેવો સક્કાનં અતિસક્કો, બ્રહ્માનં અતિબ્રહ્મા સબ્બસત્તુત્તમો, તસ્મા તથાગતો. તેનાહ –

‘‘સદેવકે, ભિક્ખવે, લોકે…પે॰… સદેવમનુસ્સાય તથાગતો અભિભૂ અનભિભૂતો અઞ્ઞદત્થુદસો વસવત્તિ, તસ્મા ‘તથાગતો’તિ વુચ્ચતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩).

તત્રાયં પદસિદ્ધિ – અગદો વિય અગદો, દેસનાવિલાસો ચેવ પુઞ્ઞુસ્સયો ચ. તેન સો મહાનુભાવો ભિસક્કો વિય દિબ્બાગદેન સપ્પે સબ્બપરપ્પવાદિનો સદેવકઞ્ચ લોકં અભિભવતિ. ઇતિ સબ્બલોકાભિભવને તથો અવિતથો અવિપરીતો યથાવુત્તોવ અગદો એતસ્સાતિ દકારસ્સ તકારં કત્વા તથાગતોતિ વેદિતબ્બો. એવં અભિભવનટ્ઠેન તથાગતો.

અપિચ તથાય ગતોતિ તથાગતો, તથં ગતોતિ તથાગતો. તત્થ સકલલોકં તીરણપરિઞ્ઞાય તથાય ગતો અવગતોતિ તથાગતો. લોકસમુદયં પહાનપરિઞ્ઞાય તથાય ગતો અતીતોતિ તથાગતો. લોકનિરોધં સચ્છિકિરિયાય તથાય ગતો અધિગતોતિ તથાગતો. લોકનિરોધગામિનિં પટિપદં તથં ગતો પટિપન્નોતિ તથાગતો. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ‘‘લોકો, ભિક્ખવે, તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધો, લોકસ્મા તથાગતો વિસંયુત્તો. લોકસમુદયો, ભિક્ખવે, તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધો, લોકસમુદયો તથાગતસ્સ પહીનો, લોકનિરોધો, ભિક્ખવે, તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધો, લોકનિરોધો તથાગતસ્સ સચ્છિકતો. લોકનિરોધગામિની પટિપદા , ભિક્ખવે, તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધા , લોકનિરોધગામિની પટિપદા તથાગતસ્સ ભાવિતા. યં, ભિક્ખવે , સદેવકસ્સ લોકસ્સ... પે॰... સબ્બં તં તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધં. તસ્મા ‘તથાગતો’તિ વુચ્ચતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩).

અપરેહિપિ અટ્ઠહિ કારણેહિ ભગવા તથાગતો – તથાય આગતોતિ તથાગતો, તથાય ગતોતિ તથાગતો, તથાનિ આગતોતિ તથાગતો, તથા ગતોતિ તથાગતો, તથાવિધોતિ તથાગતો, તથા પવત્તિતોતિ તથાગતો, તથેહિ અગતોતિ તથાગતો, તથા ગતભાવેન તથાગતો.

કથં **તથાય આગતોતિ તથાગતો**? યા સા ભગવતા સુમેધભૂતેન દીપઙ્કરદસબલસ્સ પાદમૂલે –

> ‘‘મનુસ્સત્તં લિઙ્ગસમ્પત્તિ, હેતુ સત્થારદસ્સનં,
> પબ્બજ્જા ગુણસમ્પત્તિ, અધિકારો ચ છન્દતા;
> અટ્ઠધમ્મસમોધાના, અભિનીહારો સમિજ્ઝતી’’તિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૫૯) –

એવં વુત્તં અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતં અભિનીહારં સમ્પાદેન્તેન ‘‘અહં સદેવકં લોકં તિણ્ણો તારેસ્સામિ, મુત્તો મોચેસ્સામિ, દન્તો દમેસ્સામિ, સન્તો સમેસ્સામિ, અસ્સત્થો અસ્સાસેસ્સામિ, પરિનિબ્બુતો પરિનિબ્બાપેસ્સામિ, બુદ્ધો બોધેસ્સામી’’તિ મહાપટિઞ્ઞા પવત્તિતા. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘કિં મે એકેન તિણ્ણેન, પુરિસેન થામદસ્સિના;
> સબ્બઞ્ઞુતં પાપુણિત્વા, સન્તારેસ્સં સદેવકં.
>
> ‘‘ઇમિના મે અધિકારેન, કતેન પુરિસુત્તમે;
> સબ્બઞ્ઞુતં પાપુણિત્વા, તારેમિ જનતં બહું.
>
> ‘‘સંસારસોતં છિન્દિત્વા, વિદ્ધંસેત્વા તયો ભવે;
> ધમ્મનાવં સમારુય્હ, સન્તારેસ્સં સદેવકં.
>
> ‘‘કિં મે અઞ્ઞાતવેસેન, ધમ્મં સચ્છિકતેનિધ;
> સબ્બઞ્ઞુતં પાપુણિત્વા, બુદ્ધો હેસ્સં સદેવકે’’તિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૫૫-૫૮);

તં પનેતં મહાપટિઞ્ઞં સકલસ્સાપિ બુદ્ધકરધમ્મસમુદાયસ્સ પવિચય પચ્ચવેક્ખણસમાદાનાનં કારણભૂતં અવિસંવાદેત્વા લોકનાયકો યસ્મા મહાકપ્પાનં સતસહસ્સાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ સક્કચ્ચં નિરન્તરં

નિરવસેસતો દાનપારમિઆદયો સમતિંસપારમિયો પૂરેત્વા, અઙ્ગપરિચ્ચાગાદયો પઞ્ચ મહાપરિચ્ચાગે પરિચ્ચજિત્વા, સચ્ચાધિટ્ઠાનાદીનિ ચત્તારિ અધિટ્ઠાનાનિ પરિબ્રૂહેત્વા, પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારે સમ્ભરિત્વા, પુબ્બયોગપુબ્બચરિયધમ્મક્ખાનઞાતત્થચરિયાદયો ઉક્કંસાપેત્વા, બુદ્ધિચરિયં પરમકોટિં પાપેત્વા, અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝિ, તસ્મા તસ્સેવ સા મહાપટિઞ્ઞા તથા અવિતથા અનઞ્ઞથા, ન તસ્સ વાલગ્ગમત્તમ્પિ વિતથં અત્થિ. તથા હિ દીપઙ્કરદસબલો કોણ્ડઞ્ઞો મઙ્ગલો...પે॰... કસ્સપો ભગવાતિ ઇમે ચતુવીસતિ સમ્માસમ્બુદ્ધા પટિપાટિયા ઉપ્પન્ના ''બુદ્ધો ભવિસ્સતી''તિ બ્યાકરિંસુ. એવં ચતુવીસતિયા બુદ્ધાનં સન્તિકે લદ્ધબ્યાકરણો યે તે કતાભિનીહારેહિ બોધિસત્તેહિ લદ્ધબ્બા આનિસંસા, તે લભિત્વાવ આગતોતિ તાય યથાવુત્તાય મહાપટિઞ્ઞાય તથાય અભિસમ્બુદ્ધભાવં આગતો અધિગતોતિ તથાગતો. એવં તથાય આગતોતિ તથાગતો.

કથં **તથાય ગતોતિ તથાગતો**? યાય મહાકરુણાય લોકનાથો મહાદુક્ખસમ્બાધપ્પટિપન્નં સત્તનિકાયં દિસ્વા ''તસ્સ નત્થઞ્ઞો કોચિ પટિસ્સરણં, અહમેવ નમિતો સંસારદુક્ખતો મુત્તો મોચેસ્સામી''તિ સમુસ્સાહિતમાનસો મહાભિનીહારમકાસિ. કત્વા ચ યથાપણિધાનં સકલલોકહિતસમ્પાદનાય ઉસ્સુક્કમાપન્નો અત્તનો કાયજીવિતનિરપેક્ખો પરેસં સોતપથાગમનમત્તેનપિ ચિત્તુત્રાસસમુપ્પાદિકા અતિદુક્કરા દુક્કરચરિયા સમાચરન્તો યથા મહાબોધિયા પટિપત્તિ હાનભાગિયા સંકિલેસભાગિયા ઠિતિભાગિયા વા ન હોતિ, અથ ખો ઉત્તરુત્તરિ વિસેસભાગિયાવ હોતિ, તથા પટિપજ્જમાનો અનુપુબ્બેન નિરવસેસે બોધિસમ્ભારે સમ્પાદેત્વા અભિસમ્બોધિં પાપુણિ. તતો પરઞ્ચ તાયેવ મહાકરુણાય સઞ્ચોદિતમાનસો પવિવેકરતિં પરમઞ્ચ સન્તં વિમોક્ખસુખં પહાય બાલજનબહુલે લોકે તેહિ સમુપ્પાદિતં સમ્માનાવમાનવિપ્પકારં અગણેત્વા વિનેય્યજનસ્સ વિનયનેન નિરવસેસં બુદ્ધકિચ્ચં નિટ્ઠપેસિ. તત્થ યો ભગવતો સત્તેસુ મહાકરુણાય સમોક્કમનાકારો, સો પરતો આવિભવિસ્સતિ. યથા ચ બુદ્ધભૂતસ્સ લોકનાથસ્સ સત્તેસુ મહાકરુણા, એવં બોધિસત્તભૂતસ્સપિ મહાભિનીહારકાલાદીસૂતિ સબ્બત્થ સબ્બદા ચ એકસદિસતાય તથા અવિતથા અનઞ્ઞથા, તસ્મા તીસુપિ અવત્થાસુ સબ્બસત્તેસુ સમાનરસાય તથાય મહાકરુણાય સકલલોકહિતાય ગતો પટિપન્નોતિ તથાગતો. એવં તથાય ગતોતિ તથાગતો.

કથં **તથાનિ આગતોતિ તથાગતો**? તથાનિ નામ ચત્તારિ અરિયમગ્ગઞાણાનિ. તાનિ હિ ઇદં દુક્ખં, અયં દુક્ખસમુદયો, અયં દુક્ખનિરોધો, અયં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદાતિ એવં સબ્બઞેય્યધમ્મસઙ્ગાહકાનં પવત્તિનિવત્તિતદુભયહેતુભૂતાનં ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં દુક્ખસ્સ પીળનટ્ઠો સઙ્ખતટ્ઠો સન્તાપટ્ઠો વિપરિણામટ્ઠો, સમુદયસ્સ આયૂહનટ્ઠો નિદાનટ્ઠો સંયોગટ્ઠો પલિબોધટ્ઠો, નિરોધસ્સ નિસ્સરણટ્ઠો વિવેકટ્ઠો અસઙ્ખતટ્ઠો અમતટ્ઠો, મગ્ગસ્સ નિય્યાનટ્ઠો હેત્વટ્ઠો દસ્સનટ્ઠો આધિપતેય્યટ્ઠોતિઆદીનં તબ્બિભાગાનઞ્ચ યથાભૂતસભાવાવબોધવિબન્ધકસ્સ સંકિલેસપક્ખસ્સ સમુચ્છિન્દનેન પટિલદ્ધાય તત્થ અસમ્મોહાભિસમયસઙ્ખાતાય અવિપરીતાકારપ્પવત્તિયા ધમ્માનં સભાવસરસલક્ખણસ્સ અવિસંવાદનતો તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ, તાનિ ભગવા અનઞ્ઞનેય્યો સયમેવ આગતો અધિગતો, તસ્મા તથાનિ આગતોતિ તથાગતો.

યથા ચ મગ્ગઞાણાનિ, એવં ભગવતો તીસુ કાલેસુ અપ્પટિહતઞાણાનિ ચતુપટિસમ્ભિદાઞાણાનિ ચતુવેસારજ્જઞાણાનિ પઞ્ચગતિપરિચ્છેદઞાણાનિ છઅસાધારણઞાણાનિ સત્તબોજ્ઝઙ્ગવિભાવનઞાણાનિ અટ્ઠમગ્ગઙ્ગવિભાવનઞાણાનિ નવાનુપુબ્બવિહારસમાપત્તિઞાણાનિ દસબલઞાણાનિ ચ તથભાવે વેદિતબ્બાનિ.

તત્રાયં વિભાવના – યઞ્હિ કિઞ્ચિ અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ અપરિમાણાનં સત્તાનં હીનાદિભેદભિન્નાસુ અતીતાસુ ખન્ધાયતનધાતૂસુ સભાવકિચ્ચાદિ અવત્થાવિસેસાદિ ખન્ધપ્પટિબદ્ધનામગોત્તાદિ ચ જાનિતબ્બં. અનિન્દ્રિયબદ્ધેસુ ચ અતિસુખુમતિરોહિતવિદૂરદેસેસુપિ રૂપધમ્મેસુ યો તંતંપચ્ચયવિસેસેહિ સદ્ધિં પચ્ચયુપ્પન્નાનં વણ્ણસણ્ઠાનગન્ધરસફસ્સાદિવિસેસો, તત્થ સબ્બત્થેવ હત્થતલે ઠપિતઆમલકે વિય પચ્ચક્ખતો અપ્પટિહતં ભગવતો ઞાણં પવત્તતિ, તથા અનાગતાસુ પચ્ચુપ્પન્નાસુ ચાતિ ઇમાનિ તીસુ કાલેસુ અપ્પટિહતઞાણાનિ નામ. યથાહ –

‘‘અતીતંસે બુદ્ધસ્સ ભગવતો અપ્પટિહતં ઞાણં, અનાગતંસે બુદ્ધસ્સ ભગવતો અપ્પટિહતં ઞાણં, પચ્ચુપ્પન્નંસે બુદ્ધસ્સ ભગવતો અપ્પટિહતં ઞાણ’’ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૩.૫).

તાનિ પનેતાનિ તત્થ તત્થ ધમ્માનં સભાવસરસલક્ખણસ્સ અવિસંવાદનતો તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ, તાનિ ભગવા સયમ્ભૂઞાણેન અધિગચ્છીતિ. એવમ્પિ તથાનિ આગતોતિ તથાગતો.

તથા અત્થપ્પટિસમ્ભિદા ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા નિરુત્તિપ્પટિસમ્ભિદા પટિભાનપ્પટિસમ્ભિદાતિ ચતસ્સો પટિસમ્ભિદા. તત્થ અત્થપ્પભેદસ્સ સલ્લક્ખણવિભાવનવવત્થાનકરણસમત્થં અત્થપ્પભેદગતં ઞાણં અત્થપ્પટિસમ્ભિદા. ધમ્મપ્પભેદસ્સ સલ્લક્ખણવિભાવનવવત્થાનકરણસમત્થં ધમ્મપ્પભેદગતં ઞાણં ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા. નિરુત્તિપ્પભેદસ્સ સલ્લક્ખણવિભાવનવવત્થાનકરણસમત્થં નિરુત્તાભિલાપે પભેદગતં ઞાણં નિરુત્તિપ્પટિસમ્ભિદા. પટિભાનપ્પભેદસ્સ સલ્લક્ખણવિભાવનવવત્થાનકરણસમત્થં પટિભાનપ્પભેદગતં ઞાણં પટિભાનપ્પટિસમ્ભિદા. વુત્તઞ્હેતં –

‘‘અત્થે ઞાણં અત્થપ્પટિસમ્ભિદા, ધમ્મે ઞાણં ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા, તત્ર ધમ્મનિરુત્તાભિલાપે ઞાણં નિરુત્તિપ્પટિસમ્ભિદા, ઞાણેસુ ઞાણં પટિભાનપ્પટિસમ્ભિદા’’તિ (વિભ॰ ૭૧૮-૭૨૧).

એત્થ ચ હેતુઅનુસારેન અરણીયતો અધિગન્તબ્બતો ચ સઙ્ખેપતો હેતુફલં અત્થો નામ. પભેદતો પન યં કિઞ્ચિ પચ્ચયુપ્પન્નં, નિબ્બાનં , ભાસિતત્થો, વિપાકો, કિરિયાતિ ઇમે પઞ્ચ ધમ્મા અત્થો. તં અત્થં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ તસ્મિં અત્થે પભેદગતં ઞાણં અત્થપ્પટિસમ્ભિદા. ધમ્મોતિ સઙ્ખેપતો પચ્ચયો. સો હિ યસ્મા તં તં અત્થં વિદહતિ પવત્તેતિ ચેવ પાપેતિ ચ, તસ્મા ધમ્મોતિ વુચ્ચતિ, પભેદતો પન યો કોચિ ફલનિબ્બત્તનકો હેતુ અરિયમગ્ગો ભાસિતં કુસલં અકુસલન્તિ ઇમે પઞ્ચ ધમ્મા ધમ્મો, તં ધમ્મં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ તસ્મિં ધમ્મે પભેદગતં ઞાણં ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા. વુત્તમ્પિ ચેતં –

‘‘દુક્ખે ઞાણં અત્થપ્પટિસમ્ભિદા, દુક્ખસમુદયે ઞાણં ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા, દુક્ખનિરોધે ઞાણં અત્થપ્પટિસમ્ભિદા, દુક્ખનિરોધગામિનિયા પટિપદાય ઞાણં ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા’’તિ (વિભ॰ ૭૧૯).

અથ વા હેતુમ્હિ ઞાણં ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા, હેતુફલે ઞાણં અત્થપ્પટિસમ્ભિદા. યે ધમ્મા જાતા ભૂતા સઞ્જાતા નિબ્બત્તા અભિનિબ્બત્તા પાતુભૂતા, ઇમેસુ ધમ્મેસુ ઞાણં અત્થપ્પટિસમ્ભિદા. યમ્હા ધમ્મા તે ધમ્મા જાતા ભૂતા સઞ્જાતા નિબ્બત્તા અભિનિબ્બત્તા પાતુભૂતા, તેસુ ધમ્મેસુ ઞાણં ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા. જરામરણે ઞાણં અત્થપ્પટિસમ્ભિદા, જરામરણસમુદયે ઞાણં ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા. જરામરણનિરોધે ઞાણં અત્થપ્પટિસમ્ભિદા, જરામરણનિરોધગામિનિયા પટિપદાય ઞાણં ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા. જાતિયા, ભવે, ઉપાદાને, તણ્હાય, વેદનાય,

ફસ્સે, સળાયતને, નામરૂપે, વિઞ્ઞાણે, સઙ્ખારેસુ ઞાણં અત્થપ્પટિસમ્ભિદા, સઙ્ખારસમુદયે ઞાણં ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા. સઙ્ખારનિરોધે ઞાણં અત્થપ્પટિસમ્ભિદા, સઙ્ખારનિરોધગામિનિયા પટિપદાય ઞાણં ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા.

> ‘‘ઇધ ભિક્ખુ ધમ્મં જાનાતિ સુત્તં ગેય્યં…પે॰… વેદલ્લં, અયં વુચ્ચતિ ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા. સો તસ્સ તસ્સેવ ભાસિતસ્સ અત્થં જાનાતિ ‘અયં ઇમસ્સ ભાસિતસ્સ અત્થો, અયં ઇમસ્સ ભાસિતસ્સ અત્થો’તિ, અયં વુચ્ચતિ અત્થપ્પટિસમ્ભિદા.

> ‘‘કતમે ધમ્મા કુસલા? યસ્મિં સમયે કામાવચરં કુસલં ચિત્તં ઉપ્પન્નં હોતિ સોમનસ્સસહગતં ઞાણસમ્પયુત્તં રૂપારમ્મણં વા…પે॰… ધમ્મારમ્મણં વા યં યં વા પનારબ્ભ, તસ્મિં સમયે ફસ્સો હોતિ… પે॰… અવિક્ખેપો હોતિ…પે॰… ઇમે ધમ્મા કુસલા. ઇમેસુ ધમ્મેસુ ઞાણં ધમ્મપ્પટિસમ્ભિદા, તેસં વિપાકે ઞાણં અત્થપ્પટિસમ્ભિદા’’તિઆદિ (વિભ॰ ૭૨૪-૭૨૫) વિત્થારો.

યા પનેતસ્મિં અત્થે ચ ધમ્મે ચ સભાવનિરુત્તિ અબ્યભિચારવોહારો અભિલાપો, તસ્મિં સભાવનિરુત્તાભિલાપે માગધિકાય સબ્બસત્તાનં મૂલભાસાય ‘‘અયં સભાવનિરુત્તિ, અયં અસભાવનિરુત્તી’’તિ પભેદગતં ઞાણં નિરુત્તિપ્પટિસમ્ભિદા. યથાવુત્તેસુ તેસુ ઞાણેસુ ગોચરકિચ્ચતો વિત્થારતો પવત્તં સબ્બમ્પિ તં ઞાણં આરમ્મણં કત્વા પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ તસ્મિં ઞાણે પભેદગતં ઞાણં પટિભાનપ્પટિસમ્ભિદા. ઇતિ ઇમાનિ ચત્તારિ પટિસમ્ભિદાઞાણાનિ સયમેવ ભગવતા અધિગતાનિ અત્થધમ્માદિકે તસ્મિં તસ્મિં અત્તનો વિસયે અવિસંવાદનવસેન અવિપરીતાકારપ્પવત્તિયા તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ. એવમ્પિ ભગવા તથાનિ આગતોતિ તથાગતો.

તથા યંકિઞ્ચિ ઞેય્યં નામ, સબ્બં તં ભગવતા સબ્બાકારેન ઞાતં દિટ્ઠં અધિગતં અભિસમ્બુદ્ધં. તથા હિસ્સ અભિઞ્ઞેય્યા ધમ્મા અભિઞ્ઞેય્યતો બુદ્ધા, પરિઞ્ઞેય્યા ધમ્મા પરિઞ્ઞેય્યતો, પહાતબ્બા ધમ્મા પહાતબ્બતો, સચ્છિકાતબ્બા ધમ્મા સચ્છિકાતબ્બતો, ભાવેતબ્બા ધમ્મા ભાવેતબ્બતો, યતો નં કોચિ સમણો વા બ્રાહ્મણો વા દેવો વા મારો વા બ્રહ્મા વા ‘‘ઇમે નામ તે ધમ્મા અનભિસમ્બુદ્ધા’’તિ સહ ધમ્મેન અનુયુઞ્જિતું સમત્થો નત્થિ.

યંકિઞ્ચિ પહાતબ્બં નામ, સબ્બં તં ભગવતો અનવસેસતો બોધિમૂલેયેવ પહીનં અનુપ્પત્તિધમ્મં , ન તસ્સ પહાનાય ઉત્તરિ કરણીયં અત્થિ. તથા હિસ્સ લોભદોસમોહવિપરીતમનસિકારઅહિરિકાનોત્તપ્પથિનમિદ્ધકોધૂપનાહ-મક્ખપલાસઇસ્સામચ્છરિયમાયાસાઠેય્યથમ્ભસારમ્ભમાનાતિમાનમદપ્પમાદતિવિધા-કુસલમૂલદુચ્ચરિતવિસમવિપરીતસઞ્ઞા- મલવિતક્કપપઞ્ચએસનાતણ્હાચતુબ્બિધવિપરિયેસઆસવગન્થ-ઓઘયોગાગતિતણ્હુપાદાનપઞ્ચાભિનન્દનનીવરણચેતોખિલચેતસોવિનિબન્ધ-છવિવાદમૂલસત્તાનુસયઅટ્ઠમિચ્છત્તનવઆઘાતવત્થુતણ્હા- મૂલકદસઅકુસલકમ્મપથએકવીસતિ અનેસનદ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતઅટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતાદિપ્પભેદં દિયડ્ઢકિલેસસહસ્સં સહ વાસનાય પહીનં સમુચ્છિન્નં સમૂહતં, યતો નં કોચિ સમણો વા…પે॰… બ્રહ્મા વા ‘‘ઇમે નામ તે કિલેસા અપ્પહીના’’તિ સહ ધમ્મેન અનુયુઞ્જિતું સમત્થો નત્થિ.

યે ચિમે ભગવતા કમ્મવિપાકકિલેસૂપવાદઆણાવીતિક્કમપ્પભેદા અન્તરાયિકા વુત્તા, અલમેવ તે પટિસેવતો એકન્તેન અન્તરાયાય. યતો નં કોચિ સમણો વા…પે॰… બ્રહ્મા વા ‘‘નાલં તે પટિસેવતો અન્તરાયાયા’’તિ સહ ધમ્મેન અનુયુઞ્જિતું સમત્થો નત્થિ.

યો ચ ભગવતા નિરવસેસવટ્ટદુક્ખનિસ્સરણાય સીલસમાધિપઞ્ઞાય સઙ્ગહો સત્તકોટ્ઠાસિકો સત્તતિંસપ્પભેદો અરિયમગ્ગપુબ્બઙ્ગમો અનુત્તરો નિય્યાનિકો ધમ્મો દેસિતો, સો એકન્તેનેવ નિય્યાતિ, પટિપન્નસ્સ વટ્ટદુક્ખતો મોક્ખાય હોતિ, યતો નં કોચિ સમણો વા…પે॰… બ્રહ્મા વા ''નિય્યાનિકો ધમ્મોતિ તયા દેસિતો ન નિય્યાતી''તિ સહ ધમ્મેન અનુયુઞ્જિતું સમત્થો નત્થીતિ. વુત્તઞ્હેતં – ''સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ તે પટિજાનતો ઇમે ધમ્મા અનભિસમ્બુદ્ધા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૦) વિત્થારો. એવમેતાનિ અત્તનો ઞાણપ્પહાનદેસનાવિસેસાનં અવિતથભાવાવબોધનતો અવિપરીતાકારપ્પવત્તિતાનિ ભગવતો ચતુવેસારજ્જઞાણાનિ તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ. એવમ્પિ ભગવા તથાનિ આગતોતિ તથાગતો.

તથા નિરયગતિ, તિરચ્છાનગતિ, પેતગતિ, મનુસ્સગતિ, દેવગતીતિ પઞ્ચ ગતિયો, તાસુ સઞ્જીવાદયો અટ્ઠ મહાનિરયા, કુક્કુળાદયો સોળસ ઉસ્સદનિરયા, લોકન્તરિકનિરયોતિ સબ્બેપિમે એકન્તદુક્ખતાય નિરસ્સાદટ્ઠેન નિરયા, યથાકમ્મુના ગન્તબ્બતો ગતિ ચાતિ **નિરયગતિ**, તિબ્બન્ધકારસીતનરકાપિ એતેસ્વેવ અન્તોગધા. કિમિકીટસરીસપપક્ખિસોણસિઙ્ગાલાદયો તિરિયં અઞ્છિતભાવેન તિરચ્છાના, તે એવ ગતીતિ **તિરચ્છાનગતિ**. ખુપ્પિપાસિતત્તા પરદત્તૂપજીવિનિજ્ઝામતણ્હિકાદયો દુક્ખબહુલતાય પાકટસુખતો ઇતા વિગતાતિ પેતા, તે એવ ગતીતિ **પેતગતિ**, કાલકઞ્ચિકાદિઅસુરાપિ એતેસ્વેવન્તોગધા. પરિત્તદીપવાસીહિ સદ્ધિં જમ્બુદીપાદિચતુમહાદીપવાસિનો મનસો ઉસ્સન્નતાય મનુસ્સા, તે એવ ગતીતિ **મનુસ્સગતિ**. ચાતુમહારાજિકતો પટ્ઠાય યાવ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનૂપગાતિ ઇમે છબ્બીસતિ દેવનિકાયા દિબ્બન્તિ અત્તનો ઇદ્ધાનુભાવેન કીળન્તિ જોતન્તિ ચાતિ દેવા, તે એવ ગતીતિ **દેવગતિ**.

તા પનેતા ગતિયો યસ્મા તંતંકમ્મનિબ્બત્તો ઉપપત્તિભવવિસેસો, તસ્મા અત્થતો વિપાકક્ખન્ધા કટત્તા ચ રૂપં. તત્થ ''અયં નામ ગતિ ઇમિના નામ કમ્મુના જાયતિ, તસ્સ ચ કમ્મસ્સ પચ્ચયવિસેસેહિ એવં વિભાગભિન્નત્તા વિસું એતે સત્તનિકાયા એવં વિભાગભિન્ના''તિ યથાસકં હેતુફલવિભાગપરિચ્છિન્દનવસેન ઠાનસો હેતુસો ભગવતો ઞાણં પવત્તતિ. તેનાહ ભગવા –

> ''પઞ્ચ ખો ઇમા, સારિપુત્ત, ગતિયો. કતમા પઞ્ચ? નિરયો, તિરચ્છાનયોનિ, પેત્તિવિસયો, મનુસ્સા, દેવા. નિરયઞ્ચાહં, સારિપુત્ત, પજાનામિ નિરયગામિઞ્ચ મગ્ગં નિરયગામિનિઞ્ચ પટિપદં, યથા પટિપન્નો ચ કાયસ્સ ભેદા પરમ્મરણા અપાયં દુગ્ગતિં વિનિપાતં નિરયં ઉપપજ્જતિ, તઞ્ચ પજાનામી''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૩).

તાનિ પનેતાનિ ભગવતો ઞાણાનિ તસ્મિં તસ્મિં વિસયે અવિપરીતાકારપ્પવત્તિયા અવિસંવાદનતો તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ. એવમ્પિ ભગવા તથાનિ આગતોતિ તથાગતો.

તથા યં સત્તાનં સદ્ધાદિયોગવિકલાવિકલભાવાવબોધનેન અપ્પરજક્ખમહારજક્ખતાદિવિસેસવિભાવનં પઞ્ઞાસાય આકારેહિ પવત્તં ભગવતો ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઞાણં. વુત્તઞ્હેતં – ''સદ્ધો પુગ્ગલો અપ્પરજક્ખો, અસ્સદ્ધો પુગ્ગલો મહારજક્ખો''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૧) વિત્થારો.

યઞ્ચ ''અયં પુગ્ગલો અપ્પરજક્ખો, અયં સસ્સતદિટ્ઠિકો, અયં ઉચ્છેદદિટ્ઠિકો, અયં અનુલોમિકાયં ખન્તિયં ઠિતો, અયં યથાભૂતઞાણે ઠિતો, અયં કામાસયો, ન નેક્ખમ્માદિઆસયો, અયં નેક્ખમ્માસયો, ન કામાદિઆસયો''તિઆદિના ''ઇમસ્સ કામરાગો અતિવિય થામગતો, ન પટિઘાદિકો, ઇમસ્સ પટિઘો અતિવિય

થામગતો, ન કામરાગાદિકો''તિઆદિના ''ઇમસ્સ પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો અધિકો, ન અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો ન આનેઞ્જાભિસઙ્ખારો, ઇમસ્સ અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો અધિકો, ન પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો ન આનેઞ્જાભિસઙ્ખારો, ઇમસ્સ આનેઞ્જાભિસઙ્ખારો અધિકો, ન પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો ન અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો. ઇમસ્સ કાયસુચરિતં અધિકં, ઇમસ્સ વચીસુચરિતં, ઇમસ્સ મનોસુચરિતં, અયં હીનાધિમુત્તિકો, અયં પણીતાધિમુત્તિકો, અયં કમ્માવરણેન સમન્નાગતો, અયં કિલેસાવરણેન સમન્નાગતો, અયં વિપાકાવરણેન સમન્નાગતો, અયં ન કમ્માવરણેન સમન્નાગતો, ન કિલેસાવરણેન સમન્નાગતો, ન વિપાકાવરણેન સમન્નાગતો''તિઆદિના ચ સત્તાનં આસયાદીનં યથાભૂતં વિભાવનાકારપ્પવત્તં ભગવતો આસયાનુસયઞાણં. યં સન્ધાય વુત્તં –

''ઇધ તથાગતો સત્તાનં આસયં જાનાતિ, અનુસયં જાનાતિ, ચરિતં જાનાતિ, અધિમુત્તિં જાનાતિ, ભબ્બાભબ્બે સત્તે જાનાતી''તિઆદિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૩).

યઞ્ચ ઉપરિમહેટ્ઠિમપુરિમપચ્છિમકાયેહિ દક્ખિણવામઅક્ખિકણ્ણસોતનાસિકસોતઅંસકૂટહત્થપાદેહિ અઙ્ગુલિઅઙ્ગુલન્તરેહિ લોમકૂપેહિ ચ અગ્ગિક્ખન્ધૂદકધારાપવત્તનં અનઞ્ઞસાધારણં વિવિધવિકુબ્બનિદ્ધિનિમ્માપનકં ભગવતો યમકપાટિહારિયઞાણં. યં સન્ધાય વુત્તં –

''ઇધ તથાગતો યમકપાટિહારિયં કરોતિ અસાધારણં સાવકેહિ, ઉપરિમકાયતો અગ્ગિક્ખન્ધો પવત્તતિ, હેટ્ઠિમકાયતો ઉદકધારા પવત્તતિ. હેટ્ઠિમકાયતો અગ્ગિક્ખન્ધો પવત્તતિ, ઉપરિમકાયતો ઉદકધારા પવત્તતી''તિઆદિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૬).

યઞ્ચ રાગાદીહિ જાતિઆદીહિ ચ અનેકેહિ દુક્ખધમ્મેહિ ઉપદ્દુતં સત્તનિકાયં તતો નીહરિતુકામતાવસેન નાનાનયેહિ પવત્તસ્સ ભગવતો મહાકરુણોક્કમનસ્સ પચ્ચયભૂતં મહાકરુણાસમાપત્તિઞાણં. યથાહ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૭-૧૧૮) –

''કતમં તથાગતસ્સ મહાકરુણાસમાપત્તિયા ઞાણં? બહુકેહિ આકારેહિ પસ્સન્તાનં બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં સત્તેસુ મહાકરુણા ઓક્કમતિ, આદિત્તો લોકસન્નિવાસોતિ પસ્સન્તાનં બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં સત્તેસુ મહાકરુણા ઓક્કમતિ. ઉય્યુત્તો, પયાતો, કુમ્મગ્ગપ્પટિપન્નો, ઉપનીયતિ લોકો અદ્ધુવો, અતાણો લોકો અનભિસ્સરો , અસ્સકો લોકો, સબ્બં પહાય ગમનીયં, ઊનો લોકો અતિત્તો તણ્હાદાસોતિ પસ્સન્તાનં બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં સત્તેસુ મહાકરુણા ઓક્કમતિ.

''અતાયનો લોકસન્નિવાસો, અલેણો, અસરણો, અસરણીભૂતો. ઉદ્ધતો લોકો અવૂપસન્તો, સસલ્લો લોકસન્નિવાસો વિદ્ધો પુથુસલ્લેહિ, અવિજ્જન્ધકારાવરણો કિલેસપઞ્જરપક્ખિત્તો, અવિજ્જાગતો લોકસન્નિવાસો અણ્ડભૂતો પરિયોનદ્ધો તન્તાકુલકજાતો કુલગુણ્ડિકજાતો મુઞ્જપબ્બજભૂતો અપાયં દુગ્ગતિં વિનિપાતં સંસારં નાતિવત્તતિ, અવિજ્જાવિસદોસસંલિત્તો, કિલેસકલલીભૂતો, રાગદોસમોહજટાજટિતો.

''તણ્હાસઙ્ઘાટપટિમુક્કો, તણ્હાજાલેન ઓત્થટો, તણ્હાસોતેન વુય્હતિ, તણ્હાસઞ્ઞોજનેન સંયુત્તો, તણ્હાનુસયેન અનુસટો, તણ્હાસન્તાપેન સન્તપ્પતિ, તણ્હાપરિળાહેન પરિડય્હતિ.

‘‘દિટ્ઠિસઙ્ઘાટપટિમુક્કો, દિટ્ઠિજાલેન ઓત્થટો, દિટ્ઠિસોતેન વુય્હતિ, દિટ્ઠિસઞ્ઞોજનેન સંયુત્તો, દિટ્ઠાનુસયેન અનુસટો, દિટ્ઠિસન્તાપેન સન્તપ્પતિ, દિટ્ઠિપરિળાહેન પરિડય્હતિ.

‘‘જાતિયા અનુગતો, જરાય અનુસટો, બ્યાધિના અભિભૂતો, મરણેન અબ્ભાહતો, દુક્ખે પતિટ્ઠિતો.

‘‘તણ્હાય ઉડ્ડિતો, જરાપાકારપરિક્ખિત્તો, મચ્ચુપાસેન પરિક્ખિત્તો, મહાબન્ધનબદ્ધો, રાગબન્ધનેન દોસમોહમાનદિટ્ઠિકિલેસદુચ્ચરિતબન્ધનેન બદ્ધો, મહાસમ્બાધપ્પટિપન્નો, મહાપલિબોધેન પલિબુદ્ધો, મહાપપાતે પતિતો, મહાકન્તારપ્પટિપન્નો, મહાસંસારપ્પટિપન્નો, મહાવિદુગ્ગે સમ્પરિવત્તતિ, મહાપલિપે પલિપન્નો.

‘‘અબ્ભાહતો લોકસન્નિવાસો, આદિત્તો લોકસન્નિવાસો રાગગ્ગિના દોસગ્ગિના મોહગ્ગિના જાતિયા જરાય મરણેન સોકેહિ પરિદેવેહિ દુક્ખેહિ દોમનસ્સેહિ ઉપાયાસેહિ, ઉન્નીતકો લોકસન્નિવાસો હઞ્ઞતિ નિચ્ચમતાણો પત્તદણ્ડો તક્કરો, વજ્જબન્ધનબદ્ધો આઘાતનપચ્ચુપટ્ઠિતો, અનાથો લોકસન્નિવાસો પરમકારુઞ્ઞપ્પત્તો, દુક્ખાભિતુન્નો ચિરરત્તં પીળિતો, ગધિતો નિચ્ચં પિપાસિતો.

‘‘અન્ધો અચક્ખુકો, હતનેત્તો અપરિણાયકો, વિપથપક્ખન્દો અઞ્જસાપરદ્ધો, મહોઘપક્ખન્દો.

‘‘દ્વીહિ દિટ્ઠિગતેહિ પરિયુટ્ઠિતો, તીહિ દુચ્ચરિતેહિ વિપ્પટિપન્નો, ચતૂહિ યોગેહિ યોજિતો, ચતૂહિ ગન્થેહિ ગન્થિતો, ચતૂહિ ઉપાદાનેહિ ઉપાદિયતિ, પઞ્ચગતિસમારુળ્હો, પઞ્ચહિ કામગુણેહિ રજ્જતિ, પઞ્ચહિ નીવરણેહિ ઓત્થટો, છહિ વિવાદમૂલેહિ વિવદતિ, છહિ તણ્હાકાયેહિ રજ્જતિ, છહિ દિટ્ઠિગતેહિ પરિયુટ્ઠિતો, સત્તહિ અનુસયેહિ અનુસટો, સત્તહિ સઞ્ઞોજનેહિ સંયુત્તો, સત્તહિ માનેહિ ઉન્નતો, અટ્ઠહિ લોકધમ્મેહિ સમ્પરિવત્તતિ, અટ્ઠહિ મિચ્છત્તેહિ નિય્યાતો, અટ્ઠહિ પુરિસદોસેહિ દુસ્સતિ, નવહિ આઘાતવત્થૂહિ આઘાતિતો, નવવિધમાનેહિ ઉન્નતો, નવહિ તણ્હામૂલકેહિ ધમ્મેહિ રજ્જતિ, દસહિ કિલેસવત્થૂહિ કિલિસ્સતિ, દસહિ આઘાતવત્થૂહિ આઘાતિતો, દસહિ અકુસલકમ્મપથેહિ સમન્નાગતો, દસહિ સંયોજનેહિ સંયુત્તો, દસહિ મિચ્છત્તેહિ નિય્યાતો, દસવત્થુકાય મિચ્છાદિટ્ઠિયા સમન્નાગતો, દસવત્થુકાય અન્તગ્ગાહિકાય દિટ્ઠિયા સમન્નાગતો, અટ્ઠસતતણ્હાપપઞ્ચેહિ પપઞ્ચિતો, દ્વાસટ્ઠિયા દિટ્ઠિગતેહિ પરિયુટ્ઠિતો, લોકસન્નિવાસોતિ પસ્સન્તાનં બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં સત્તેસુ મહાકરુણા ઓક્કમતિ.

‘‘અહઞ્ચમ્હિ તિણ્ણો, લોકો ચ અતિણ્ણો. અહઞ્ચમ્હિ મુત્તો, લોકો ચ અમુત્તો. અહઞ્ચમ્હિ દન્તો, લોકો ચ અદન્તો. અહઞ્ચમ્હિ સન્તો, લોકો ચ અસન્તો. અહઞ્ચમ્હિ અસ્સત્થો, લોકો ચ અનસ્સત્થો. અહઞ્ચમ્હિ પરિનિબ્બુતો, લોકો ચ અપરિનિબ્બુતો. પહોમિ ખ્વાહં તિણ્ણો તારેતું, મુત્તો મોચેતું, દન્તો દમેતું, સન્તો સમેતું, અસ્સત્થો અસ્સાસેતું, પરિનિબ્બુતો પરિનિબ્બાપેતુન્તિ પસ્સન્તાનં બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં સત્તેસુ મહાકરુણા ઓક્કમતી’’તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૭-૧૧૮).

એવં એકૂનનવુતિયા આકારેહિ વિભજનં કતં.

યં પન યાવતા ધમ્મધાતુયા યત્તકં ઞાતબ્બં સઙ્ખતાસઙ્ખતાદિકસ્સ સબ્બસ્સ પરોપદેસનિરપેક્ખં સબ્બાકારેન પટિવિજ્ઝનસમત્થં આકઙ્ખમત્તપ્પટિબદ્ધવુત્તિઅનઞ્ઞસાધારણં ભગવતો ઞાણં સબ્બથા

અનવસેસસઙ્ખતાસઙ્ખતસમ્મુતિસચ્ચાવબોધતો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં તત્થાવરણાભાવતો નિસ્સઙ્ગપ્પવત્તિમુપાદાય અનાવરણઞાણન્તિ વુચ્ચતિ. એકમેવ હિ તં ઞાણં વિસયપ્પવત્તિમુખેન અઞ્ઞેહિ અસાધારણભાવદસ્સનત્થં દુવિધેન ઉદ્દિટ્ઠં. અઞ્ઞથા સબ્બઞ્ઞુતાનાવરણઞાણાનં સાધારણતા સબ્બવિસયતા આપજ્જેય્યું, ન ચ તં યુત્તં કિઞ્ચાપિ ઇમાય યુત્તિયા. અયઞ્હેત્થ પાળિ –

> ''સબ્બં સઙ્ખતમસઙ્ખતં અનવસેસં જાનાતીતિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, તત્થ આવરણં નત્થીતિ અનાવરણઞાણં. અતીતં સબ્બં જાનાતીતિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, તત્થ આવરણં નત્થીતિ અનાવરણઞાણં. અનાગતં સબ્બં જાનાતીતિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, તત્થ આવરણં નત્થીતિ અનાવરણઞાણં. પચ્ચુપ્પન્નં સબ્બં જાનાતીતિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, તત્થ આવરણં નત્થીતિ અનાવરણઞાણ''ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૯-૧૨૦) વિત્થારો.

એવમેતાનિ ભગવતો છઅસાધારણઞાણાનિ અવિપરીતાકારપ્પવત્તિયા યથાસકવિસયસ્સ અવિસંવાદનતો તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ. એવમ્પિ ભગવા તથાનિ આગતોતિ તથાગતો.

તથા –

''સત્તિમે, ભિક્ખવે, બોજ્ઝઙ્ગા – સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગો''તિ (પટિ॰ મ॰ ૨.૧૭; સં॰ નિ॰ ૫.૧૮૫) એવં **સરૂપતો**, ''યાયં લોકુત્તરમગ્ગક્ખણે ઉપ્પજ્જમાના લીનુદ્ધચ્ચપતિટ્ઠાનાયૂહનકામસુખલ્લિકત્તકિલમથાનુયોગઉચ્છેદસસ્સતાભિનિવેસાદીનં અનેકેસં ઉપદ્દવાનં પટિપક્ખભૂતા સતિઆદિભેદા ધમ્મસામગ્ગી, યાય અરિયસાવકો બુજ્ઝતિ કિલેસનિદ્દાય ઉટ્ઠહતિ, ચત્તારિ વા અરિયસચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝતિ, નિબ્બાનમેવ વા સચ્છિકરોતીતિ, સા ધમ્મસામગ્ગી બોધીતિ વુચ્ચતિ. તસ્સા 'બોધિયા અઙ્ગાતિ બોજ્ઝઙ્ગા, અરિયસાવકો વા યથાવુત્તાય ધમ્મસામગ્ગિયા બુજ્ઝતીતિ કત્વા બોધીતિ વુચ્ચતિ, તસ્સ બોધિસ્સ અઙ્ગાતિપિ બોજ્ઝઙ્ગા''તિ એવં **સામઞ્ઞલક્ખણતો**. ''ઉપટ્ઠાનલક્ખણો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, પવિચયલક્ખણો ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, પગ્ગહલક્ખણો વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, ફરણલક્ખણો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, ઉપસમલક્ખણો પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, અવિક્ખેપલક્ખણો સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, પટિસઙ્ખાનલક્ખણો ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગો''તિ એવં **વિસેસલક્ખણતો**.

''તત્થ કતમો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો? ઇધ, ભિક્ખુ , સતિમા હોતિ પરમેન સતિનેપક્કેન સમન્નાગતો, ચિરકતમ્પિ ચિરભાસિતમ્પિ સરિતા હોતિ અનુસ્સરિતા''તિઆદિના (વિભ॰ ૪૬૭) સત્તન્નં બોજ્ઝઙ્ગાનં અઞ્ઞમઞ્ઞોપકારવસેન **એકક્ખણે પવત્તિદસ્સનતો**, ''તત્થ કતમો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો? અત્થિ અજ્ઝત્તં, ભિક્ખવે, ધમ્મેસુ સતિ, અત્થિ બહિદ્ધા ધમ્મેસુ સતી''તિઆદિના તેસં **વિસયવિભાગેન પવત્તિદસ્સનતો**. ''તત્થ કતમો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો? ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ભાવેતિ વિવેકનિસ્સિતં વિરાગનિસ્સિતં નિરોધનિસ્સિતં વોસ્સગ્ગપરિણામિ''ન્તિઆદિના (વિભ॰ ૪૭૧) **ભાવનાવિધિદસ્સનતો**. ''તત્થ કતમે સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા? ઇધ ભિક્ખુ યસ્મિં સમયે લોકુત્તરં ઝાનં ભાવેતિ...પે॰... તસ્મિં સમયે સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા હોન્તિ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો...પે॰... ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગો. તત્થ કતમો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો? યા સતિ...પે॰... અનુસ્સતી''તિઆદિના (વિભ॰ ૪૭૮-૪૭૯)

છન્નવુતિયા નયસહસ્સવિભાગેહીતિ એવં નાનાકારતો પવત્તાનિ ભગવતો સમ્બોજ્ઝઙ્ગવિભાવનઞાણાનિ તસ્સ તસ્સ અત્થસ્સ અવિસંવાદનતો તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ. એવમ્પિ ભગવા તથાનિ આગતોતિ તથાગતો.

તથા –

''તત્થ કતમં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદા અરિયસચ્ચં? અયમેવ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો. સેય્યથિદં, સમ્માદિટ્ઠિ...પે॰... સમ્માસમાધી''તિ (વિભ॰ ૨૦૫) એવં **સરૂપતો**. સબ્બકિલેસેહિ આરકત્તા અરિયભાવકરત્તા અરિયફલપ્પટિલાભકરત્તા ચ અરિયો, અટ્ઠવિધત્તા નિબ્બાનાધિગમાય એકન્તકારણત્તા ચ અટ્ઠઙ્ગિકો. કિલેસે મારેન્તો ગચ્છતિ, નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગીયતિ, સયં વા નિબ્બાનં મગ્ગતીતિ મગ્ગોતિ એવં **સામઞ્ઞલક્ખણતો**. ''સમ્મા દસ્સનલક્ખણા સમ્માદિટ્ઠિ, સમ્મા અભિનિરોપનલક્ખણો સમ્માસઙ્કપ્પો, સમ્મા પરિગ્ગહણલક્ખણા સમ્માવાચા, સમ્મા સમુટ્ઠાનલક્ખણો સમ્માકમ્મન્તો, સમ્મા વોદાનલક્ખણો સમ્માઆજીવો, સમ્મા પગ્ગહલક્ખણો સમ્માવાયામો, સમ્મા ઉપટ્ઠાનલક્ખણા સમ્માસતિ, સમ્મા અવિક્ખેપલક્ખણો સમ્માસમાધી''તિ એવં **વિસેસલક્ખણતો** . સમ્માદિટ્ઠિ અઞ્ઞેહિપિ અત્તનો પચ્ચનીકકિલેસેહિ સદ્ધિં મિચ્છાદિટ્ઠિં પજહતિ, નિબ્બાનં આરમ્મણં કરોતિ, તપ્પટિચ્છાદકમોહવિધમનેન અસમ્મોહતો સમ્પયુત્તધમ્મે ચ પસ્સતિ. તથા સમ્માસઙ્કપ્પાદયોપિ મિચ્છાસઙ્કપ્પાદીનિ પજહન્તિ, નિબ્બાનઞ્ચ આરમ્મણં કરોન્તિ, સહજાતધમ્માનં સમ્માઅભિનિરોપનપરિગ્ગહણસમુટ્ઠાનવોદાનપગ્ગહઉપટ્ઠાનસમાદહનાનિ ચ કરોન્તીતિ એવં **કિચ્ચવિભાગતો**. સમ્માદિટ્ઠિ પુબ્બભાગે નાનક્ખણા વિસું વિસું દુક્ખાદિઆરમ્મણા હુત્વા મગ્ગકાલે એકક્ખણા નિબ્બાનમેવ આરમ્મણં કત્વા કિચ્ચતો ''દુક્ખે ઞાણ''ન્તિઆદીનિ ચત્તારિ નામાનિ લભતિ, સમ્માસઙ્કપ્પાદયોપિ પુબ્બભાગે નાનક્ખણા નાનારમ્મણા મગ્ગકાલે એકક્ખણા એકારમ્મણા.

તેસુ સમ્માસઙ્કપ્પો કિચ્ચતો નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પોતિઆદીનિ તીણિ નામાનિ લભતિ, સમ્માવાચાદયો તયો પુબ્બભાગે મુસાવાદાવેરમણીતિઆદિવિભાગા વિરતિયોપિ ચેતનાયોપિ હુત્વા મગ્ગક્ખણે વિરતિયોવ, સમ્માવાયામસતિયો કિચ્ચતો સમ્મપ્પધાનસતિપટ્ઠાનવસેન ચત્તારિ નામાનિ લભન્તિ. સમ્માસમાધિ પન મગ્ગક્ખણેપિ પઠમજ્ઝાનાદિવસેન નાના એવાતિ એવં પુબ્બભાગપરભાગેસુ **પવત્તિવિભાગતો**, ''ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ સમ્માદિટ્ઠિં ભાવેતિ વિવેકનિસ્સિત''ન્તિઆદિના (વિભ॰ ૪૮૯) **ભાવનાવિધિતો**, ''તત્થ કતમો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો? ઇધ, ભિક્ખુ, યસ્મિં સમયે લોકુત્તરં ઝાનં ભાવેતિ...પે॰... દુક્ખાપટિપદં દન્ધાભિઞ્ઞં, તસ્મિં સમયે અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો હોતિ સમ્માદિટ્ઠિ સમ્માસઙ્કપ્પો''તિઆદિના (વિભ॰ ૪૯૯) **ચતુરાસીતિયા નયસહસ્સવિભાગેહી**તિ એવં અનેકાકારતો પવત્તાનિ ભગવતો અરિયમગ્ગવિભાવનઞાણાનિ અત્થસ્સ અવિસંવાદનતો સબ્બાનિપિ તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ. એવમ્પિ ભગવા તથાનિ આગતોતિ તથાગતો.

તથા પઠમજ્ઝાનસમાપત્તિ યા ચ નિરોધસમાપત્તીતિ એતાસુ અનુપટિપાટિયા વિહરિતબ્બટ્ઠેન સમાપજ્જિતબ્બટ્ઠેન ચ અનુપુબ્બવિહારસમાપત્તીસુ સમ્પાદનપચ્ચવેક્ખણાદિવસેન યથારહં સમ્પયોગવસેન ચ પવત્તાનિ ભગવતો ઞાણાનિ તદત્થસિદ્ધિયા તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ . તથા ''ઇદં ઇમસ્સ ઠાનં, ઇદં અટ્ઠાન''ન્તિ અવિપરીતં તસ્સ તસ્સ ફલસ્સ કારણાકારણજાનનં, તેસં તેસં સત્તાનં અતીતાદિભેદભિન્નસ્સ કમ્મસમાદાનસ્સ અનવસેસતો યથાભૂતં વિપાકન્તરજાનનં, આયૂહનક્ખણેયેવ તસ્સ તસ્સ સત્તસ્સ ''અયં નિરયગામિની પટિપદા...પે॰... અયં નિબ્બાનગામિની પટિપદા''તિ યાથાવતો સાસવાનાસવકમ્મવિભાગજાનનં, ૦.ખન્ધાયતનાદીનં ઉપાદિન્નાનુપાદિન્નાદિઅનેકસભાવં નાનાસભાવઞ્ચ તસ્સ લોકસ્સ ''ઇમાય નામ ધાતુયા

ઉસ્સન્નત્તા ઇમસ્મિં ધમ્મપ્પબન્ધે અયં વિસેસો જાયતી''તિઆદિના નયેન યથાભૂતં ધાતુનાનત્તજાનનં, અનવસેસતો સત્તાનં હીનાદિઅજ્ઝાસયાધિમુત્તિજાનનં, સદ્ધાદિઇન્દ્રિયાનં તિક્ખમુદુતાજાનનં, સંકિલેસાદીહિ સદ્ધિં ઝાનવિમોક્ખાદિવિસેસજાનનં , સત્તાનં અપરિમાણાસુ જાતીસુ તપ્પટિબન્ધેન સદ્ધિં અનવસેસતો પુબ્બેનિવુત્થક્ખન્ધસન્તતિજાનનં, હીનાદિવિભાગેહિ સદ્ધિં ચુતિપટિસન્ધિજાનનં, ''ઇદં દુક્ખ''ન્તિઆદિના હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ ચતુસચ્ચજાનનન્તિ ઇમાનિ ભગવતો દસબલઞાણાનિ અવિરજ્ઝિત્વા યથાસકં વિસયાવગાહનતો યથાધિપ્પેતત્થસાધનતો ચ યથાભૂતવુત્તિયા તથાનિ અવિતથાનિ અનઞ્ઞથાનિ. વુત્તઞ્હેતં –

''ઇધ તથાગતો ઠાનઞ્ચ ઠાનતો અટ્ઠાનઞ્ચ અટ્ઠાનતો યથાભૂતં પજાનાતી''તિઆદિ (વિભ॰ ૮૦૯; અ॰ નિ॰ ૧૦.૨૧).

એવમ્પિ ભગવા તથાનિ આગતોતિ તથાગતો.

યથા ચેતેસં ઞાણાનં વસેન, એવં યથાવુત્તાનં સતિપટ્ઠાનસમ્મપ્પધાનવિભાવનઞાણાદીનં અનન્તાપરિમેય્યભેદાનં અનઞ્ઞસાધારણાનં પઞ્ઞાવિસેસાનં વસેન ભગવા તથાનિ ઞાણાનિ આગતો અધિગતોતિ તથાગતો. એવમ્પિ તથાનિ આગતોતિ તથાગતો.

કથં **તથા ગતોતિ તથાગતો**? યા સા ભગવતો અભિજાતિ અભિસમ્બોધિ ધમ્મવિનયપઞ્ઞાપના અનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતુ, સા તથા. કિં વુત્તં હોતિ? યદત્થં લોકનાથેન અભિસમ્બોધિ પત્થિતા પવત્તિતા ચ, તદત્થસ્સ એકન્તસિદ્ધિયા અવિસંવાદનતો અવિપરીતત્થવુત્તિયા તથા અવિતથા અનઞ્ઞથા. તથા હિ અયં ભગવા બોધિસત્તભૂતો સમતિંસપારમિપરિપૂરણાદિકં વુત્તપ્પભેદં સબ્બં બુદ્ધત્તહેતું સમ્પાદેત્વા તુસિતપુરે ઠિતોવ બુદ્ધકોલાહલં સુત્વા દસસહસ્સચક્કવાળદેવતાહિ એકતો સન્નિપતિતાહિ ઉપસઙ્કમિત્વા –

''કાલો દેવ મહાવીર, ઉપ્પજ્જ માતુકુચ્છિયં;
સદેવકં તારયન્તો, બુજ્ઝસ્સુ અમતં પદ''ન્તિ. (બુ॰ વં॰ ૧.૬૭) –

આયાચિતો ઉપ્પન્નપુબ્બનિમિત્તો પઞ્ચ મહાવિલોકનાનિ વિલોકેત્વા ''ઇદાનાહં મનુસ્સયોનિયં ઉપ્પજ્જિત્વા અભિસમ્બુજ્ઝિસ્સામી''તિ આસાળ્હિપુણ્ણમાય સક્યરાજકુલે મહામાયાય દેવિયા કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં ગહેત્વા દસ માસે દેવમનુસ્સેહિ મહતા પરિહારેન પરિહરિયમાનો વિસાખપુણ્ણમાય પચ્ચૂસસમયે અભિજાતિં પાપુણિ.

અભિજાતિક્ખણે પનસ્સ પટિસન્ધિગ્ગહણક્ખણે વિય **દ્વત્તિંસપુબ્બનિમિત્તાનિ** પાતુરહેસું. અયઞ્હિ દસસહસ્સી લોકધાતુ કમ્પિ સઙ્કમ્પિ સમ્પકમ્પિ સમ્પવેધિ, દસસુ ચક્કવાળસહસ્સેસુ અપ્પમાણો ઓભાસો ફરિ, તસ્સ તં સિરિં દટ્ઠુકામા વિય જચ્ચન્ધા ચક્ખૂનિ પટિલભિંસુ, બધિરા સદ્દં સુણિંસુ. મૂગા સમાલપિંસુ, ખુજ્જા ઉજુગત્તા અહેસું, પઙ્ગુલા પદસા ગમનં પટિલભિંસુ, બન્ધનગતા સબ્બસત્તા અન્દુબન્ધનાદીહિ મુચ્ચિંસુ, સબ્બનિરયેસુ અગ્ગિ નિબ્બાયિ, પેત્તિવિસયે ખુપ્પિપાસા વૂપસમિ, તિરચ્છાનાનં ભયં નાહોસિ, સબ્બસત્તાનં રોગો વૂપસમિ, સબ્બસત્તા પિયંવદા અહેસું, મધુરેનાકારેન અસ્સા હસિંસુ, વારણા ગજ્જિંસુ, સબ્બતૂરિયાનિ સકં સકં નિન્નાદં મુઞ્ચિંસુ, અઘટ્ટિતાનિ એવ મનુસ્સાનં હત્થૂપગાદીનિ આભરણાનિ મધુરેનાકારેન રવિંસુ, સબ્બદિસા વિપ્પસન્ના અહેસું, સત્તાનં સુખં ઉપ્પાદયમાનો મુદુસીતલવાતો વાયિ, અકાલમેઘો વસ્સિ, પથવિતોપિ ઉદકં ઉબ્ભિજ્જિત્વા વિસ્સન્દિ, પક્ખિનો આકાસગમનં વિજહિંસુ, નદિયો અસન્દમાના અટ્ઠંસુ, મહાસમુદ્દે મધુરં ઉદકં અહોસિ, ઉપક્કિલેસવિમુત્તે

સૂરિયે દિસ્સમાને એવ આકાસગતા સબ્બા જોતિયો જલિંસુ , ઠપેત્વા અરૂપાવચરે દેવે અવસેસા સબ્બે દેવા સબ્બેપિ નેરયિકા દિસ્સમાનરૂપા અહેસું, તરુકુટ્ટકવાટસેલાદયો અનાવરણભૂતા અહેસું, સત્તાનં ચુતૂપપાતા નાહેસું, સબ્બં અનિટ્ઠગન્ધં અભિભવિત્વા દિબ્બગન્ધો વાયિ, સબ્બે ફલૂપગા રુક્ખા ફલધરા સમ્પજ્જિંસુ, મહાસમુદ્દો સબ્બત્થકમેવ પઞ્ચવણ્ણેહિ પદુમેહિ સઞ્છન્નતલો અહોસિ, થલજજલજાદીનિ સબ્બપુપ્ફાનિ પુપ્ફિંસુ, રુક્ખાનં ખન્ધેસુ ખન્ધપદુમાનિ, સાખાસુ સાખપદુમાનિ, લતાસુ લતાપદુમાનિ પુપ્ફિંસુ, મહીતલે સિલાતલાનિ ભિન્દિત્વા ઉપરૂપરિ સત્ત સત્ત હુત્વા દણ્ડપદુમાનિ નામ નિક્ખમિંસુ, આકાસે ઓલમ્બકપદુમાનિ નિબ્બત્તિંસુ, સમન્તતો પુપ્ફવસ્સં વસ્સિ, આકાસે દિબ્બતૂરિયાનિ વજ્જિંસુ, સકલદસસહસ્સી લોકધાતુ વટ્ટેત્વા વિસ્સટ્ઠમાલાગુળં વિય ઉપ્પીળેત્વા બદ્ધમાલાકલાપો વિય અલઙ્કતપ્પટિયત્તં માલાસનં વિય ચ એકમાલામાલિની વિપ્ફુરન્તવાળબીજની પુપ્ફધૂપગન્ધપરિવાસિતા પરમસોભગ્ગપ્પત્તા અહોસિ, તાનિ ચ પુબ્બનિમિત્તાનિ ઉપરિ અધિગતાનં અનેકેસં વિસેસાધિગમાનં નિમિત્તભૂતાનિ એવ અહેસું. એવં અનેકચ્છરિયપાતુભાવપ્પટિમણ્ડિતા ચાયં અભિજાતિ યદત્થં અનેન અભિસમ્બોધિ પત્થિતા, તસ્સા અભિસમ્બોધિયા એકન્તસિદ્ધિયા તથાવ અહોસિ અવિતથા અનઞ્ઞથા.

તથા યે બુદ્ધવેનેય્યા બોધનેય્યબન્ધવા, તે સબ્બેપિ અનવસેસતો સયમેવ ભગવતા વિનીતા. યે ચ સાવકવેનેય્યા ધમ્મવેનેય્યા ચ, તેપિ સાવકાદીહિ વિનીતા વિનયં ગચ્છન્તિ ગમિસ્સન્તિ ચાતિ યદત્થં ભગવતા અભિસમ્બોધિ અભિપત્થિતા, તદત્થસ્સ એકન્તસિદ્ધિયા અભિસમ્બોધિ તથા અવિતથા અનઞ્ઞથા.

અપિચ યસ્સ યસ્સ ઞેય્યધમ્મસ્સ યો યો સભાવો બુજ્ઝિતબ્બો, સો સો હત્થતલે ઠપિતઆમલકં વિય આવજ્જનમત્તપ્પટિબદ્ધેન અત્તનો ઞાણેન અવિપરીતં અનવસેસતો ભગવતા અભિસમ્બુદ્ધોતિ એવમ્પિ અભિસમ્બોધિ તથા અવિતથા અનઞ્ઞથા.

તથા તેસં તેસં ધમ્માનં તથા તથા દેસેતબ્બપ્પકારં તેસં તેસઞ્ચ સત્તાનં આસયાનુસયચરિતાધિમુત્તિં સમ્મદેવ ઓલોકેત્વા ધમ્મતં અવિજહન્તેનેવ પઞ્ઞત્તિનયવોહારમગ્ગં અનતિધાવન્તેનેવ ચ ધમ્મતં વિભાવન્તેન યથાપરાધં યથાજ્ઝાસયં યથાધમ્મઞ્ચ અનુસાસન્તેન ભગવતા વેનેય્યા વિનીતા અરિયભૂમિં સમ્પાપિતાતિ ધમ્મવિનયપઞ્ઞાપનાપિસ્સ તદત્થસિદ્ધિયા યથાભૂતવુત્તિયા ચ તથા અવિતથા અનઞ્ઞથા.

તથા યા સા ભગવતા અનુપ્પત્તા પથવિયાદિફસ્સવેદનાદિરૂપારૂપસભાવવિનિમુત્તા લુજ્જનભાવાભાવતો લોકસભાવાતીતા તમસા વિસંસટ્ઠત્તા કેનચિ અનોભાસનીયા લોકસભાવાભાવતો એવ ગતિઆદિભાવરહિતા અપ્પતિટ્ઠા અનારમ્મણા અમતમહાનિબ્બાનધાતુ ખન્ધસઙ્ખાતાનં ઉપાદીનં લેસમત્તસ્સપિ અભાવતો અનુપાદિસેસાતિ વુચ્ચતિ, યં સન્ધાય વુત્તં –

> ''અત્થિ, ભિક્ખવે, તદાયતનં, યત્થ નેવ પથવી ન આપો ન તેજો ન વાયો ન આકાસાનઞ્ચાયતનં ન વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં ન આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં ન નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં નાયં લોકો ન પરો લોકો ન ચ ઉભો ચન્દિમસૂરિયા, તત્રાપાહં, ભિક્ખવે, નેવ આગતિં વદામિ ન ગતિં ન ઠિતિં ન ચુતિં ન ઉપપત્તિં, અપ્પતિટ્ઠં અપ્પવત્તં અનારમ્મણમેવેતં, એસેવન્તો દુક્ખસ્સા''તિ (ઉદા॰ ૭૧).

સા સબ્બેસમ્પિ ઉપાદાનક્ખન્ધાનં અત્થઙ્ગમો, સબ્બસઙ્ખારાનં સમથો, સબ્બૂપધીનં પટિનિસ્સગ્ગો, સબ્બદુક્ખાનં વૂપસમો, સબ્બાલયાનં સમુગ્ઘાતો, સબ્બવટ્ટાનં ઉપચ્છેદો, અચ્ચન્તસન્તિલક્ખણોતિ

યથાવુત્તસભાવસ્સ કદાચિપિ અવિસંવાદનતો તથા અવિતથા અનઞ્ઞથા. એવમેતા અભિજાતિઆદિકા તથા ગતો ઉપગતો અધિગતો પટિપન્નો પત્તોતિ તથાગતો. એવં ભગવા તથા ગતોતિ તથાગતો.

કથં **તથાવિધોતિ તથાગતો**? યથાવિધા પુરિમકા સમ્માસમ્બુદ્ધા, અયમ્પિ ભગવા તથાવિધો. કિં વુત્તં હોતિ? યથાવિધા તે ભગવન્તો મગ્ગસીલેન ફલસીલેન સબ્બેનપિ લોકિયલોકુત્તરસીલેન, મગ્ગસમાધિના ફલસમાધિના સબ્બેનપિ લોકિયલોકુત્તરસમાધિના, મગ્ગપઞ્ઞાય ફલપઞ્ઞાય સબ્બાયપિ લોકિયલોકુત્તરપઞ્ઞાય, દેવસિકં વલઞ્જિતબ્બેહિ ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસમાપત્તિવિહારેહિ, તદઙ્ગવિમુત્તિયા, વિક્ખમ્ભનવિમુત્તિયા, સમુચ્છેદવિમુત્તિયા, પટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તિયા, નિસ્સરણવિમુત્તિયાતિ સઙ્ખેપતો. વિત્થારતો પન અનન્તાપરિમાણભેદેહિ અચિન્તેય્યાનુભાવેહિ સકલસબ્બઞ્ઞુગુણેહિ, અયમ્પિ અમ્હાકં ભગવા તથાવિધો. સબ્બેસઞ્હિ સમ્માસમ્બુદ્ધાનં આયુવેમત્તં, સરીરપ્પમાણવેમત્તં, કુલવેમત્તં, દુક્કરચરિયાવેમત્તં, રસ્મિવેમત્તન્તિ, ઇમેહિ પઞ્ચહિ વેમત્તેહિ સિયા વેમત્તં, ન પન સીલવિસુદ્ધિયાદીસુ વિસુદ્ધીસુ સમથવિપસ્સનાપટિપત્તિયં અત્તના પટિલદ્ધગુણેસુ ચ કિઞ્ચિ નાનાકરણં અત્થિ. અથ ખો મજ્ઝે ભિન્નસુવણ્ણં વિય અઞ્ઞમઞ્ઞં નિબ્બિસેસા તે બુદ્ધા ભગવન્તો. તસ્મા યથાવિધા પુરિમકા સમ્માસમ્બુદ્ધા, અયમ્પિ ભગવા તથાવિધો. એવં તથાવિધોતિ તથાગતો. વિધત્થો ચેત્થ ગતસદ્દો, તથા હિ લોકિયા વિધયુત્તગતસદ્દે પકારત્થે વદન્તિ.

કથં **તથા પવત્તિતોતિ તથાગતો**? અનઞ્ઞસાધારણેન ઇદ્ધાનુભાવેન સમન્નાગતત્તા અત્થપ્પટિસમ્ભિદાદીનં ઉક્કંસપારમિપ્પત્તિયા અનાવરણઞાણપ્પટિલાભેન ચ ભગવતો કાયપ્પવત્તિયાદીનં કત્થચિ પટિઘાતાભાવતો યથા રુચિ તથા ગતં ગતિ ગમનં કાયવચીચિત્તપ્પવત્તિ એતસ્સાતિ તથાગતો. એવં તથા પવત્તિતોતિ તથાગતો.

કથં **તથેહિ અગતોતિ તથાગતો**? બોધિસમ્ભારસમ્ભરણે તપ્પટિપક્ખપ્પવત્તિસઙ્ખાતં નત્થિ એતસ્સ ગતન્તિ અગતો. સો પનસ્સ અગતભાવો મચ્છેરદાનપારમિઆદીસુ અવિપરીતં આદીનવાનિસંસપચ્ચવેક્ખણાદિનયપ્પવત્તેહિ ઞાણેહીતિ તથેહિ ઞાણેહિ અગતોતિ તથાગતો.

અથ વા કિલેસાભિસઙ્ખારપ્પવત્તિસઙ્ખાતં ખન્ધપ્પવત્તિસઙ્ખાતમેવ વા પઞ્ચસુપિ ગતીસુ ગતં ગમનં એતસ્સ નત્થીતિ અગતો. સઉપાદિસેસઅનુપાદિસેસનિબ્બાનપ્પત્તિયા સ્વાયમસ્સ અગતભાવો તથેહિ અરિયમગ્ગઞાણેહીતિ એવમ્પિ ભગવા તથેહિ અગતોતિ તથાગતો.

કથં **તથા ગતભાવેન તથાગતો**? તથા ગતભાવેનાતિ ચ તથાગતસ્સ સબ્ભાવેન અત્થિતાયાતિ અત્થો. કો પનેસ તથાગતો, યસ્સ અત્થિતાય ભગવા તથાગતોતિ વુચ્ચતીતિ? સદ્ધમ્મો. સદ્ધમ્મો હિ અરિયમગ્ગો તાવ યથા યુગનદ્ધસમથવિપસ્સનાબલેન અનવસેસતો કિલેસપક્ખં સમૂહનન્તેન સમુચ્છેદપ્પહાનવસેન ગન્તબ્બં , તથા ગતો. ફલધમ્મો યથા અત્તનો મગ્ગાનુરૂપં પટિપ્પસ્સદ્ધિપહાનવસેન ગન્તબ્બં, તથા ગતો પવત્તો. નિબ્બાનધમ્મો પન યથા ગતો પઞ્ઞાય પટિવિદ્ધો સકલવટ્ટદુક્ખવૂપસમાય સમ્પજ્જતિ, બુદ્ધાદીહિ તથા ગતો સચ્છિકતોતિ તથાગતો. પરિયત્તિધમ્મોપિ યથા પુરિમબુદ્ધેહિ સુત્તગેય્યાદિવસેન પવત્તિઆદિપ્પકાસનવસેન ચ વેનેય્યાનં આસયાદિઅનુરૂપં પવત્તિતો, અમ્હાકમ્પિ ભગવતા તથા ગતો ગદિતો પવત્તિતોતિ વા તથાગતો. યથા ભગવતા દેસિતો, તથા ભગવતો સાવકેહિ ગતો અવગતોતિ તથાગતો. એવં સબ્બોપિ સદ્ધમ્મો તથાગતો. તેનાહ સક્કો દેવાનમિન્દો – ''તથાગતં દેવમનુસ્સપૂજિતં, ધમ્મં નમસ્સામ સુવત્થિ હોતૂ''તિ (ખુ॰ પા॰ ૬.૧૭; સુ॰ નિ॰ ૨૪૦). સ્વાસ્સ અત્થીતિ ભગવા તથાગતો.

યથા ચ ધમ્મો, એવં અરિયસઙ્ઘોપિ યથા અત્તહિતાય પરહિતાય ચ પટિપન્નેહિ સુવિસુદ્ધં પુબ્બભાગસમથવિપસ્સનાપટિપદં પુરક્ખત્વા તેન તેન મગ્ગેન ગન્તબ્બં, તં તં તથા ગતોતિ તથાગતો. યથા વા ભગવતા સચ્ચપટિચ્ચસમુપ્પાદાદયો દેસિતા, તથાવ બુદ્ધત્તા તથા ગદનતો ચ તથાગતો. તેનાહ સક્કો દેવરાજા – ''તથાગતં દેવમનુસ્સપૂજિતં, સઙ્ઘં નમસ્સામ સુવત્થિ હોતૂ''તિ. સ્વાસ્સ સાવકભૂતો અત્થીતિ ભગવા તથાગતો. એવં તથાગતભાવેન તથાગતોતિ.

ઇદમ્પિ ચ તથાગતસ્સ તથાગતભાવદીપને મુખમત્તકમેવ, સબ્બાકારેન પન તથાગતોવ તથાગતસ્સ તથાગતભાવં વણ્ણેય્ય. ઇદઞ્હિ તથાગતપદં મહત્થં મહાગતિકં મહાવિસયં, તસ્સ અપ્પમાદપદસ્સ વિય તેપિટકમ્પિ બુદ્ધવચનં યુત્તિતો અત્થભાવેન આહરન્તો ''અતિત્થેન ધમ્મકથિકો પક્ખન્દો''તિ ન વત્તબ્બોતિ.

તત્થેતં વુચ્ચતિ –

''યથેવ લોકે પુરિમા મહેસિનો,
સબ્બઞ્ઞુભાવં મુનયો ઇધાગતા;
તથા અયં સક્યમુનીપિ આગતો,
તથાગતો વુચ્ચતિ તેન ચક્ખુમા.

''પહાય કામાદિમલે અસેસતો,
સમાધિઞાણેહિ યથા ગતા જિના;
પુરાતના સક્યમુની જુતિન્ધરો,
તથા ગતો તેન તથાગતો મતો.

''તથઞ્ચ ધાતાયતનાદિલક્ખણં,
સભાવસામઞ્ઞવિભાગભેદતો;
સયમ્ભુઞાણેન જિનોયમાગતો,
તથાગતો વુચ્ચતિ સક્યપુઙ્ગવો.

''તથાનિ સચ્ચાનિ સમન્તચક્ખુના,
તથા ઇદપ્પચ્ચયતા ચ સબ્બસો;
અનઞ્ઞનેય્યા નયતો વિભાવિતા,
તથા ગતો તેન જિનો તથાગતો.

''અનેકભેદાસુપિ લોકધાતુસુ,
જિનસ્સ રૂપાયતનાદિગોચરે;
વિચિત્તભેદે તથમેવ દસ્સનં,
તથાગતો તેન સમન્તલોચનો.

''યતો ચ ધમ્મં તથમેવ ભાસતિ,

કરોતિ વાચાય નુરૂપમત્તનો;
ગુણેહિ લોકં અભિભુય્યિરીયતિ,
તથાગતો તેનપિ લોકનાયકો.

‘‘તથા પરિઞ્ઞાય તથાય સબ્બસો,
અવેદિ લોકં પભવં અતિક્કમિ;
ગતો ચ પચ્ચક્ખકિરિયાય નિબ્બુતિં,
અરીયમગ્ગઞ્ચ ગતો તથાગતો.

‘‘તથા પટિઞ્ઞાય તથાય સબ્બસો,
હિતાય લોકસ્સ યતોયમાગતો;
તથાય નાથો કરુણાય સબ્બદા,
ગતો ચ તેનાપિ જિનો તથાગતો.

‘‘તથાનિ ઞાણાનિ યતોયમાગતો,
યથાસભાવં વિસયાવબોધતો;
તથાભિજાતિપ્પભુતી તથાગતો,
તદત્થસમ્પાદનતો તથાગતો.

‘‘યથાવિધા તે પુરિમા મહેસિનો,
તથાવિધોયમ્પિ તથા યથારુચિ;
પવત્તવાચા તનુચિત્તભાવતો,
તથાગતો વુચ્ચતિ અગ્ગપુગ્ગલો.

‘‘સમ્બોધિસમ્ભારવિપક્ખતો પુરે,
ગતં ન સંસારગતમ્પિ તસ્સ વા;
ન ચત્થિ નાથસ્સ ભવન્તદસ્સિનો,
તથેહિ તસ્મા અગતો તથાગતો.

‘‘તથાગતો ધમ્મવરો મહેસિના,
યથા પહાતબ્બમલં પહીયતિ;
તથાગતો અરિયગણોપિ સત્થુનો,
તથાગતો તેન સમઙ્ગિભાવતો’’તિ.

મહિદ્ધિકતાતિ પરમેન ચિત્તવસીભાવેન ચ ઇદ્ધિવિધયોગેન ધમ્માનુભાવઞ્ઞથત્તનિપ્ફાદનસમત્થતાસઙ્ખાતાય મહતિયા ઇદ્ધિયા સમન્નાગમો **મહિદ્ધિકતા**. ચિરકાલસમ્ભૂતેન સુવિદૂરપ્પટિપક્ખેન ઇચ્છિતત્થનિપ્ફત્તિહેતુભૂતેન મહાજુતિકેન પુઞ્ઞતેજેન સમન્નાગમો **મહાનુભાવતા**. **યત્રા**તિ અચ્છરિયપસંસાકોતુહલહાસપસાદિકો પચ્ચત્તત્થે નિપાતો. તેન યુત્તત્તા **વિજાયિસ્સતી**તિ અનાગતકાલવચનં, અત્થો પન અતીતકાલોયેવ. અયઞ્હેત્થ અત્થો – યા

હિ નામ અયં સુપ્પવાસા તથા દુક્ખનિમુગ્ગા કિચ્છાપન્ના ભગવતો વચનસમકાલમેવ સુખિની અરોગા અરોગં પુત્તં વિજાયીતિ. **અત્તમનો**તિ સકમનો, ભગવતિ પસાદેન કિલેસરહિતચિત્તોતિ અત્થો. કિલેસપરિયુટ્ઠિતઞ્હિ ચિત્તં વસે અવત્તનતો અત્તમનોતિ ન સક્કા વત્તુન્તિ. **અત્તમનો**તિ વા પીતિસોમનસ્સેહિ ગહિતમનો. **પમુદિતો**તિ પામોજ્જેન યુત્તો. **પીતિસોમનસ્સજાતો**તિ જાતબલવપીતિસોમનસ્સો. **અથા**તિ પચ્છા, તતો કતિપાહસ્સ અચ્ચયેન. **સત્તભત્તાની**તિ સત્તસુ દિવસેસુ દાતબ્બભત્તાનિ. **સ્વાતનાયા**તિ સ્વાતનપુઞ્ઞત્થં, યં સ્વે બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ દાનવસેન પયિરુપાસનવસેન ચ ભવિસ્સતિ પુઞ્ઞં તદત્થં.

અથ ખો ભગવા આયસ્મન્તં મહામોગ્ગલ્લાનં આમન્તેસીતિ કસ્મા આમન્તેસિ? સુપ્પવાસાય સામિકસ્સ પસાદરક્ખણત્થં. સુપ્પવાસા પન અચલપ્પસાદાવ, ઉપાસકસ્સ પન પસાદરક્ખણં મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સ ભારો. તેનાહ "**તુય્હેસો ઉપટ્ઠાકો**"તિ. તત્થ **તુય્હેસો**તિ તુય્હં એસો. **તિણ્ણં ધમ્માનં પાટિભોગો**તિ મમ ભોગાદીનં તિણ્ણં ધમ્માનં અહાનિયા અવિનાસાય અય્યો મહામોગ્ગલ્લાનો યદિ પાટિભોગો યદિ પતિભૂ, ઇતો સત્ત દિવસે અતિક્કમિત્વા મમ સક્કા દાનં દાતુન્તિ યદિ અય્યેન ઞાતન્તિ દીપેતિ. થેરોપિ તસ્સ તેસુ દિવસેસુ ભોગાનં જીવિતસ્સ ચ અનુપદ્દવં પસ્સિત્વા આહ – "**દ્વિન્નં ખો નેસં, આવુસો, ધમ્માનં પાટિભોગો ભોગાનઞ્ચ જીવિતસ્સ ચા**"તિ. સદ્ધા પનસ્સ ચિત્તપ્પટિબદ્ધાતિ તસ્સેવ ભારં કરોન્તો "**સદ્ધાય પન ત્વઞ્ઞેવ પાટિભોગો**"તિ આહ. અપિ ચ સો ઉપાસકો દિટ્ઠસચ્ચો, તસ્સ સદ્ધાય અઞ્ઞથાભાવો નત્થીતિ તથા વુત્તં. તેનેવ ચ કારણેન ભગવતા "**પચ્છાપિ ત્વં કરિસ્સસીતિ સઞ્ઞાપેહી**"તિ વુત્તં. ઉપાસકોપિ સત્થરિ થેરે ચ ગારવેન સુબ્બચતાય તસ્સા ચ પુઞ્ઞેન વડ્ઢિં ઇચ્છન્તો "**કરોતુ સુપ્પવાસા કોલિયધીતા સત્ત ભત્તાનિ, પચ્છાહં કરિસ્સામી**"તિ અનુજાનિ.

તઞ્ચ દારકન્તિ વિજાતદિવસતો પટ્ઠાય એકાદસમં દિવસં અતિક્કમિત્વા તતો પરં સત્તાહં બુદ્ધપ્પમુખં ભિક્ખુસઙ્ઘં ભોજેત્વા સત્તમે દિવસે તં સત્તવસ્સિકં દારકં ભગવન્તં ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ વન્દાપેસિ. **સત્ત મે વસ્સાની**તિ સત્ત મે સંવચ્છરાનિ, અચ્ચન્તસંયોગવસેન ચેતં ઉપયોગવચનં. **લોહિતકુમ્ભિયં વુત્થાની**તિ માતુકુચ્છિયં અત્તનો ગબ્ભવાસદુક્ખં સન્ધાય વદતિ. **અઞ્ઞાનિપિ એવરૂપાનિ સત્ત પુત્તાની**તિ "અઞ્ઞેપિ એવરૂપે સત્ત પુત્તે"તિ વત્તબ્બે લિઙ્ગવિપલ્લાસવસેન વુત્તં "એવરૂપાની"તિ. એવં સત્ત વસ્સાનિ ગબ્ભધારણવસેન સત્તાહં મૂળ્હગબ્ભતાય ચ મહન્તં દુક્ખં પાપેત્વા ઉપ્પજ્જનકપુત્તેતિ અત્થો. એતેન માતુગામાનં પુત્તલોલતાય પુત્તલાભેન તિત્તિ નત્થીતિ દસ્સેતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં સત્તદિવસાધિકાનિ સત્ત સંવચ્છરાનિ ગબ્ભધારણાદિવસેન પવત્તં મહન્તં દુક્ખં એકપદે વિસરિત્વા પુત્તલોલતાવસેન તાય વુત્તમત્થં વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં ચિત્તસુખપ્પમત્તો વિય પમત્તપુગ્ગલે ઇટ્ઠાકારેન વઞ્ચેત્વા તણ્હાસિનેહસ્સ મહાનત્થકરભાવદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **અસાત**ન્તિ અમધુરં અસુન્દરં અનિટ્ઠં. **સાતરૂપેના**તિ ઇટ્ઠસભાવેન. **પિયરૂપેના**તિ પિયાયિતબ્બભાવેન. **સુખસ્સ રૂપેના**તિ સુખસભાવેન. ઇદં વુત્તં હોતિ – યસ્મા અસાતં અપ્પિયં દુક્ખમેવ સમાનં સકલમ્પિ વટ્ટગતં સઙ્ખારજાતં અપ્પહીનવિપલ્લાસત્તા અયોનિસોમનસિકારેન ઇટ્ઠં વિય પિયં વિય સુખં વિય ચ હુત્વા ઉપટ્ઠહમાનં સતિવિપ્પવાસેન પમત્તપુગ્ગલં અતિવત્તતિ અભિભવતિ અજ્ઝોત્થરતિ, તસ્મા ઇમમ્પિ સુપ્પવાસં પુનપિ સત્તક્ખત્તું એવરૂપં અસાતં અપ્પિયં દુક્ખં સાતાદિપતિરૂપકેન દુક્ખેન પુત્તસઙ્ખાતપેમવત્થુસુખેન અજ્ઝોત્થરતીતિ.

અટ્ઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. વિસાખાસુત્તવણ્ણના

૧૯. નવમે **પુબ્બારામે**તિ સાવત્થિયા પાચીનદિસાભાગે અનુરાધપુરસ્સ ઉત્તમદેવીવિહારસદિસે ઠાને કારિતે આરામે. **મિગારમાતુપાસાદે**તિ મિગારમાતુયા પાસાદે.

તત્રાયં અનુપુબ્બિકથા – અતીતે સતસહસ્સકપ્પમત્થકે પદુમુત્તરદસબલં એકા ઉપાસિકા અઞ્ઞતરં ઉપાસિકં અત્તનો અગ્ગુપટ્ઠાયિકટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા ભગવન્તં નિમન્તેત્વા બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ભિક્ખુસતસહસ્સસ્સ દાનં દત્વા ભગવતો નિપચ્ચકારં કત્વા ''અનાગતે તુમ્હાદિસસ્સ બુદ્ધસ્સ અગ્ગુપટ્ઠાયિકા ભવેય્ય''ન્તિ પત્થનં અકાસિ. સા કપ્પસતસહસ્સં દેવેસુ ચ મનુસ્સેસુ ચ સંસરિત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે ભદ્દિયનગરે મેણ્ડકસેટ્ઠિપુત્તસ્સ ધનઞ્ચયસેટ્ઠિનો ગેહે સુમનદેવિયા કુચ્છિસ્મિં પટિસન્ધિં ગણ્હિ. જાતકાલે ચસ્સા **વિસાખા**તિ નામં અકંસુ. સા યદા ભગવા ભદ્દિયનગરં અગમાસિ, તદા પઞ્ચહિ દારિકાસતેહિ સદ્ધિં ભગવતો પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા પઠમદસ્સનેનેવ સોતાપન્ના અહોસિ.

અપરભાગે સાવત્થિયં મિગારસેટ્ઠિપુત્તસ્સ પુણ્ણવડ્ઢનકુમારસ્સ ગેહં ગતા, તત્થ નં સસુરો મિગારસેટ્ઠિ ઉપકારવસેન માતુટ્ઠાને ઠપેસિ. તસ્મા **મિગારમાતા**તિ વુચ્ચતિ. સા અત્તનો મહલ્લતાપસાધનં વિસ્સજ્જેત્વા નવકોટીહિ ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ વસનત્થાય કરીસમત્તે ભૂમિભાગે ઉપરિભૂમિયં પઞ્ચગબ્ભસતાનિ હેટ્ઠાભૂમિયં પઞ્ચગબ્ભસતાનીતિ ગબ્ભસહસ્સેહિ પટિમણ્ડિતં પાસાદં કારેસિ. તેન વુત્તં ''**મિગારમાતુપાસાદે**''તિ.

કોચિદેવ અત્થોતિ કિઞ્ચિદેવ પયોજનં. **રઞ્ઞે**તિ રાજિનિ. **પટિબદ્ધો**તિ આયત્તો. વિસાખાય ઞાતિકુલતો મણિમુત્તાદિરચિતં તાદિસં ભણ્ડજાતં તસ્સા પણ્ણાકારત્થાય પેસિતં, તં નગરદ્વારપ્પત્તં સુઙ્કિકા તત્થ સુઙ્કં ગણ્હન્તા તદનુરૂપં અગ્ગહેત્વા અતિરેકં ગણ્હિંસુ. તં સુત્વા વિસાખા રઞ્ઞો તમત્થં નિવેદેતુકામા પતિરૂપપરિવારેન રાજનિવેસનં અગમાસિ, તસ્મિં ખણે રાજા મલ્લિકાય દેવિયા સદ્ધિં અન્તેપુરં ગતો હોતિ. વિસાખા ઓકાસં અલભમાના ''ઇદાનિ લભિસ્સામિ, ઇદાનિ લભિસ્સામી''તિ ભોજનવેલં અતિક્કમિત્વા છિન્નભત્તા હુત્વા પક્કામિ. એવં દ્વીહતીહં ગન્ત્વાપિ ઓકાસં ન લભિયેવ. ઇતિ રાજા અનિવેદિતોપિ તસ્સ અત્થવિનિચ્છયસ્સ ઓકાસાકરણેન ''**યથાધિપ્પાયં ન તીરેતી**''તિ વુત્તો. તત્થ **યથાધિપ્પાયન્તિ** અધિપ્પાયાનુરૂપં. **ન તીરેતી**તિ ન નિટ્ઠાપેતિ. મહાઉપાસિકાય હિ રાજાયત્તસુઙ્કમેવ રઞ્ઞો દત્વા ઇતરં વિસ્સજ્જાપેતું અધિપ્પાયો, સો રઞ્ઞા ન દિટ્ઠત્તા એવ ન તીરિતો. **હન્દા**તિ વોસ્સગ્ગત્થે નિપાતો. **દિવા દિવસ્સા**તિ દિવસસ્સ દિવા, મજ્ઝન્હિકે કાલેતિ અત્થો. કેનચિદેવ કરણીયેન દ્વીહતીહં રાજનિવેસનદ્વારં ગચ્છન્તી તસ્સ અત્થસ્સ અનિટ્ઠિતત્તા નિરત્થકમેવ ઉપસઙ્કમિં , ભગવતિ ઉપસઙ્કમનમેવ પન દસ્સનાનુત્તરિયાદિપ્પટિલાભકારણત્તા સાત્થકન્તિ એવાહં, ભન્તે, ઇમાય વેલાય ઇધાગતાતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તી મહાઉપાસિકા ''**ઇધ મે, ભન્તે**''તિઆદિમાહ.

એતમત્થન્તિ એતં પરાયત્તતાય અધિપ્પાયાસમિજ્ઝનસઙ્ખાતં અત્થં વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાનન્તિ** ઇમં પરાધીનાપરાધીનવુત્તીસુ આદીનવાનિસંસપરિદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **સબ્બં પરવસં દુક્ખન્તિ** યં કિઞ્ચિ અત્થજાતં પયોજનં પરવસં પરાયત્તં અત્તનો ઇચ્છાય નિપ્ફાદેતું અસક્કુણેય્યતાય દુક્ખં દુક્ખાવહં હોતીતિ અત્થો. **સબ્બં ઇસ્સરિયં સુખન્તિ** દુવિધં ઇસ્સરિયં લોકિયં લોકુત્તરઞ્ચ. તત્થ લોકિયં રાજિસ્સરિયાદિ ચેવ લોકિયજ્ઝાનાભિઞ્ઞાનિબ્બત્તં ચિત્તિસ્સરિયઞ્ચ, લોકુત્તરં મગ્ગફલાધિગમનિમિત્તં નિરોધિસ્સરિયં. તેસુ યં ચક્કવત્તિભાવપરિયોસાનં મનુસ્સેસુ ઇસ્સરિયં, યઞ્ચ સક્કાદીનં તસ્મિં તસ્મિં દેવનિકાયે

આધિપચ્ચભૂતં ઇસ્સરિયં, તદુભયં યદિપિ કમ્માનુભાવેન યથિચ્છિતનિપ્ફત્તિયા સુખનિમિત્તતાય સુખં, વિપરિણામદુક્ખતાય પન સબ્બથા દુક્ખમેવ. તથા અનિચ્ચન્તિકતાય લોકિયજ્ઝાનનિબ્બત્તં ચિત્તિસ્સરિયં, નિરોધિસ્સરિયમેવ પન લોકધમ્મેહિ અકમ્પનીયતો અનિવત્તિસભાવત્તા ચ એકન્તસુખં નામ. યં પનેત્થ સબ્બત્થેવ અપરાધીનતાય લભતિ ચિત્તસુખં, તં સન્ધાય સત્થા ''સબ્બં ઇસ્સરિયં સુખ''ન્તિ આહ.

સાધારણે વિહઞ્ઞન્તીતિ ઇદં ''સબ્બં પરવસં દુક્ખ''ન્તિ ઇમસ્સ પદસ્સ અત્થવિવરણં. અયઞ્હેત્થ અત્થો – સાધારણે પયોજને સાધેતબ્બે સતિ તસ્સ પરાધીનતાય યથાધિપ્પાયં અનિપ્ફાદનતો ઇમે સત્તા વિહઞ્ઞન્તિ વિઘાતં આપજ્જન્તિ કિલમન્તિ. કસ્મા? **યોગા હિ દુરતિક્કમા**તિ યસ્મા કામયોગભવયોગદિટ્ઠિયોગઅવિજ્જાયોગા અનાદિકાલભાવિતા અનુપચિતકુસલસમ્ભારેહિ પજહિતું અસક્કુણેય્યતાય દુરતિક્કમા. એતેસુ દિટ્ઠિયોગો પઠમમગ્ગેન અતિક્કમિતબ્બો, કામયોગો તતિયમગ્ગેન. ઇતરે અગ્ગમગ્ગેન. ઇતિ અરિયમગ્ગાનં દુરધિગમનીયત્તા ઇમે યોગા દુરતિક્કમા. તસ્મા કામયોગાદિવસેન ઇચ્છિતાલાભહેતુ સત્તા વિહઞ્ઞન્તિ, અસાધારણે પન ચિત્તિસ્સરિયે નિરોધિસ્સરિયે ચ સતિ ન કદાચિપિ વિઘાતસ્સ સમ્ભવોતિ અધિપ્પાયો.

અથ વા **સબ્બં પરવસ**ન્તિ યં અત્તનો અઞ્ઞપ્પટિબદ્ધવુત્તિસઙ્ખાતં, તં સબ્બં અનિચ્ચસભાવતાય દુક્ખં. ''યદનિચ્ચં તં દુક્ખ''ન્તિ હિ વુત્તં. **સબ્બં ઇસ્સરિય**ન્તિ યં સબ્બસઙ્ખતનિસ્સટં ઇસ્સરિયટ્ઠાનતાય ઇસ્સરિયન્તિ લદ્ધનામં નિબ્બાનં, તં ઉપાદિસેસાદિવિભાગં સબ્બં સુખં. ''નિબ્બાનં પરમં સુખ''ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૨૦૩-૨૦૪) હિ વુત્તં. **સાધારણે**તિ એવં દુક્ખસુખે વવત્થિતે ઇમે સત્તા બહુસાધારણે દુક્ખકારણે નિમુગ્ગા હુત્વા વિહઞ્ઞન્તિ. કસ્મા? **યોગા હિ દુરતિક્કમા**તિ યસ્મા તે સબ્બત્થ નિમુજ્જનસ્સ હેતુભૂતા કામયોગાદયો દુરતિક્કમા, તસ્મા ત્વમ્પિ વિસાખે પરાયત્તમત્થં પત્થેત્વા અલભમાના વિહઞ્ઞસીતિ અધિપ્પાયો.

નવમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ભદ્દિયસુત્તવણ્ણના

૨૦. દસમે **અનુપિયાય**ન્તિ એવં નામકે નગરે. **અમ્બવને**તિ તસ્સ નગરસ્સ અવિદૂરે મલ્લરાજૂનં એકં અમ્બવનં અહોસિ, તત્થ મલ્લરાજૂહિ ભગવતો વિહારો કારિતો, સો ''અમ્બવન''ન્ત્વેવ વુચ્ચતિ. અનુપિયં ગોચરગામં કત્વા તત્થ ભગવા વિહરતિ, તેન વુત્તં ''**અનુપિયાયં વિહરતિ અમ્બવને**''તિ. **ભદ્દિયો**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં. **કાળીગોધાય પુત્તો**તિ કાળીગોધા નામ સાકિયાની સક્યરાજદેવી અરિયસાવિકા આગતફલા વિઞ્ઞાતસાસના, તસ્સા અયં પુત્તો. તસ્સ પબ્બજ્જાવિધિ ખન્ધકે (ચૂળવ॰ ૩૩૦-૩૩૧) આગતોવ. સો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ન ચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ, તેરસપિ ધુતઙ્ગાનિ સમાદાય વત્તતિ. ભગવતા ચ ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ઉચ્ચકુલિકાનં, યદિદં ભદ્દિયો કાળીગોધાય પુત્તો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૯૩) ઉચ્ચકુલિકભાવે એતદગ્ગે ઠપિતો અસીતિયા સાવકાનં અબ્ભન્તરો.

સુઞ્ઞાગારગતોતિ ''ઠપેત્વા ગામઞ્ચ ગામૂપચારઞ્ચ અવસેસં અરઞ્ઞ''ન્તિ વુત્તં અરઞ્ઞં રુક્ખમૂલઞ્ચ ઠપેત્વા અઞ્ઞં પબ્બતકન્દરાદિ પબ્બજિતસારુપ્પં નિવાસટ્ઠાનં જનસમ્બાધાભાવતો ઇધ સુઞ્ઞાગારન્તિ અધિપ્પેતં. અથ વા ઝાનકણ્ટકાનં સદ્દાનં અભાવતો વિવિત્તં યં કિઞ્ચિ અગારમ્પિ સુઞ્ઞાગારન્તિ વેદિતબ્બં. તં સુઞ્ઞાગારં ઉપગતો. **અભિક્ખણ**ન્તિ બહુલં. **ઉદાનં ઉદાનેસી**તિ સો હિ આયસ્મા અરઞ્ઞે દિવાવિહારં ઉપગતોપિ રત્તિવાસૂપગતોપિ યેભુય્યેન ફલસમાપત્તિસુખેન નિરોધસુખેન ચ વીતિનામેતિ, તસ્મા તં સુખં સન્ધાય પુબ્બે અત્તના અનુભૂતં સભયં

સપરિળાહં રજ્જસુખં જિગુચ્છિત્વા “**અહો સુખં અહો સુખ**”ન્તિ સોમનસ્સસહિતં ઞાણસમુટ્ઠાનં પીતિસમુટ્ઠાનં સમુગ્ગિરતિ.

સુત્વાન નેસં એતદહોસીતિ નેસં સમ્બહુલાનં ભિક્ખૂનં તસ્સ આયસ્મતો ‘‘અહો સુખં, અહો સુખ’’ન્તિ ઉદાનેન્તસ્સ ઉદાનં સુત્વા ‘‘નિસ્સંસયં એસ અનભિરતો બ્રહ્મચરિયં ચરતી’’તિ એવં પરિવિતક્કિતં અહોસિ. તે ભિક્ખૂ પુથુજ્જના તસ્સ આયસ્મતો વિવેકસુખં સન્ધાય ઉદાનં અજાનન્તા એવં અમઞ્ઞિંસુ, તેન વુત્તં “**નિસ્સંસય**”ન્તિઆદિ. તત્થ **નિસ્સંસય**ન્તિ અસન્દેહેન એકન્તેનાતિ અત્થો. ‘‘યં સો પુબ્બે અગારિયભૂતો સમાનો’’તિ પાળિં વત્વા ‘‘અનુભવી’’તિ વચનસેસેન કેચિ અત્થં વણ્ણેન્તિ, અપરે ‘‘યં સા’’તિ પઠન્તિ, ‘‘યંસ પુબ્બે અગારિયભૂતસ્સા’’તિ પન પાળિ. તત્થ **યંસા**તિ યં અસ્સ, સન્ધિવસેન હિ અકારસકારલોપો ‘‘એવંસ તે (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮), પુપ્ફંસા ઉપ્પજ્જી’’તિઆદીસુ (પારા॰ ૩૬) વિય. તસ્સત્થો – અસ્સ આયસ્મતો ભદ્દિયસ્સ પબ્બજિતતો પુબ્બે અગારિયભૂતસ્સ ગહટ્ઠસ્સ સતો યં રજ્જસુખં અનુભૂતં. **સા તમનુસ્સરમાનો**તિ સો તં સુખં એતરહિ ઉક્કણ્ઠનવસેન અનુસ્સરન્તો.

તે ભિક્ખૂ ભગવન્તં એતદવોચુન્તિ તે સમ્બહુલા ભિક્ખૂ ઉલ્લપનસભાવસણ્ઠિતા તસ્સ અનુગ્ગહણાધિપ્પાયેન ભગવન્તં એતદવોચું, ન ઉજ્ઝાનવસેન. **અઞ્ઞતર**ન્તિ નામગોત્તેન અપાકટં એકં ભિક્ખું. **આમન્તેસી**તિ આણાપેસિ તે ભિક્ખૂ સઞ્ઞાપેતુકામો. **એવ**ન્તિ વચનસમ્પટિચ્છે, સાધૂતિ અત્થો. પુન **એવ**ન્તિ પટિઞ્ઞાય. **અભિક્ખણં “અહો સુખં, અહો સુખ”ન્તિ ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસી**તિ યથા તે ભિક્ખૂ વદન્તિ, તં એવં તથેવાતિ અત્તનો ઉદાનં પટિજાનાતિ. **કિં પન ત્વં ભદ્દિયા**તિ કસ્મા ભગવા પુચ્છતિ, કિં તસ્સ ચિત્તં ન જાનાતીતિ ? નો ન જાનાતિ, તેનેવ પન તમત્થં વદાપેત્વા તે ભિક્ખૂ સઞ્ઞાપેતું પુચ્છતિ. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘જાનન્તાપિ તથાગતા પુચ્છન્તિ, જાનન્તાપિ ન પુચ્છન્તી’’તિઆદિ. **અત્થવસ**ન્તિ કારણં.

અન્તેપુરેતિ ઇત્થાગારસ્સ સઞ્ચરણટ્ઠાનભૂતે રાજગેહસ્સ અબ્ભન્તરે, યત્થ રાજા ન્હાનભોજનસયનાદિં કપ્પેતિ. **રક્ખા સુસંવિહિતા**તિ આરક્ખાદિકતપુરિસેહિ ગુત્તિ સુટ્ઠુ સમન્તતો વિહિતા. **બહિપિ અન્તેપુરે**તિ અટ્ટકરણટ્ઠાનાદિકે અન્તેપુરતો બહિભૂતે રાજગેહે. **એવં રક્ખિતો ગોપિતો સન્તો**તિ એવં રાજગેહરાજધાનિરજ્જદેસેસુ અન્તો ચ બહિ ચ અનેકેસુ ઠાનેસુ અનેકસતેહિ સુસંવિહિતરક્ખાવરણગુત્તિયા મમેવ નિબ્ભયત્થં ફાસુવિહારત્થં રક્ખિતો ગોપિતો સમાનો. **ભીતો**તિઆદીનિ પદાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞવેવચનાનિ. અથ વા **ભીતો**તિ પરરાજૂહિ ભાયમાનો. **ઉબ્બિગ્ગો**તિ સકરજ્જેપિ પકતિતો ઉપ્પજ્જનકભયુબ્બેગેન ઉબ્બિગ્ગો ચલિતો. **ઉસ્સઙ્કી**તિ ‘‘રઞ્ઞા નામ સબ્બકાલં અવિસ્સત્થેન ભવિતબ્બ’’ન્તિ વચનેન સબ્બત્થ અવિસ્સાસવસેન તેસં તેસં કિચ્ચકરણીયાનં પચ્ચયપરિસઙ્કાય ચ ઉદ્ધમુખં સઙ્કમાનો. **ઉત્રાસી**તિ ‘‘સન્તિકાવચરેહિપિ અજાનન્તસ્સેવ મે કદાચિ અનત્થો ભવેય્યા’’તિ ઉપ્પન્નેન સરીરકમ્પં ઉપ્પાદનસમત્થેન તાસેન ઉત્રાસી. ‘‘ઉત્રસ્તો’’તિપિ પઠન્તિ. **વિહાસિ**ન્તિ એવંભૂતો હુત્વા વિહરિં.

એતરહીતિ ઇદાનિ પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય. **એકો**તિ અસહાયો, તેન વૂપકટ્ઠકાયતં દસ્સેતિ. **અભીતો**તિઆદીનં પદાનં વુત્તવિપરિયાયેન અત્થો વેદિતબ્બો. ભયાદિનિમિત્તસ્સ પરિગ્ગહસ્સ તં નિમિત્તસ્સ ચ કિલેસસ્સ અભાવેનેવસ્સ અભીતાદિતાતિ. એતેન ચિત્તવિવેકં દસ્સેતિ . **અપ્પોસ્સુક્કો**તિ સરીરગુત્તિયં નિરુસ્સુક્કો. **પન્નલોમો**તિ લોમહંસુપ્પાદકસ્સ છમ્ભિતત્તસ્સ અભાવેન અનુગ્ગતલોમો. પદદ્વયેનપિ સેરિવિહારં દસ્સેતિ. **પરદત્તવુત્તો**તિ પરેહિ દિન્નેન ચીવરાદિના વત્તમાનો, એતેન સબ્બસો સઙ્ગાભાવદીપનમુખેન અનવસેસભયહેતુવિરહં દસ્સેતિ. **મિગભૂતેન ચેતસા**તિ વિસ્સત્થવિહારિતાય મિગસ્સ વિય જાતેન ચિત્તેન. મિગો હિ અમનુસ્સપથે અરઞ્ઞે વસમાનો વિસ્સત્થો

તિટ્ઠતિ, નિસીદતિ, નિપજ્જતિ, યેનકામઞ્ચ પક્કમતિ અપ્પટિહતચારો, એવં અહમ્પિ વિહરામીતિ દસ્સેતિ. વુત્તઞ્હેતં પચ્ચેકબુદ્ધેન –

> ‘‘મિગો અરઞ્ઞમ્હિ યથા અબદ્ધો,
> યેનિચ્છકં ગચ્છતિ ગોચરાય;
> વિઞ્ઞૂ નરો સેરિતં પેક્ખમાનો,
> એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો’’તિ. (સુ॰ નિ॰ ૩૯; અપ॰ થેર ૧.૧.૯૫);

ઇમં ખો અહં, ભન્તે, અત્થવસન્તિ, ભન્તે, ભગવા યદિદં મમ એતરહિ પરમં વિવેકસુખં ફલસમાપત્તિસુખં, ઇદમેવ કારણં સમ્પસ્સમાનો ‘‘અહો સુખં, અહો સુખ’’ન્તિ ઉદાનં ઉદાનેસિન્તિ.

એતમત્થન્તિ એતં ભદ્દિયત્થેરસ્સ પુથુજ્જનવિસયાતીતં વિવેકસુખસઙ્ખાતમત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇદં સહેતુકભયસોકવિગમાનુભાવદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **યસ્સન્તરતો ન સન્તિ કોપા**તિ યસ્સ અરિયપુગ્ગલસ્સ અન્તરતો અબ્ભન્તરે અત્તનો ચિત્તે ચિત્તકાલુસ્સિયકરણતો ચિત્તપ્પકોપા રાગાદયો આઘાતવત્થુઆદિકારણભેદતો અનેકભેદા દોસકોપા એવ કોપા ન સન્તિ મગ્ગેન પહીનત્તા ન વિજ્જન્તિ. અયઞ્હિ અન્તરસદ્દો કિઞ્ચાપિ ‘‘મઞ્ચ ત્વઞ્ચ કિમન્તર’’ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૨૮) કારણે દિસ્સતિ, ‘‘અન્તરટ્ઠકે હિમપાતસમયે’’તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૩૪૬) વેમજ્ઝે, ‘‘અન્તરા ચ જેતવનં અન્તરા ચ સાવત્થિ’’ન્તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૧૩, ૪૪) વિવરે, ‘‘ભયમન્તરતો જાત’’ન્તિઆદીસુ (ઇતિવુ॰ ૮૮; મહાનિ॰ ૫) ચિત્તે, ઇધાપિ ચિત્તે એવ દટ્ઠબ્બો. તેન વુત્તં ‘‘અન્તરતો અત્તનો ચિત્તે’’તિ.

ઇતિભવાભવતઞ્ચ વીતિવત્તોતિ યસ્મા ભવોતિ સમ્પત્તિ, અભવોતિ વિપત્તિ. તથા ભવોતિ વુદ્ધિ, અભવોતિ હાનિ. ભવોતિ વા સસ્સતં, અભવોતિ ઉચ્છેદો. ભવોતિ વા પુઞ્ઞં, અભવોતિ પાપં. ભવોતિ વા સુગતિ, અભવોતિ દુગ્ગતિ. ભવોતિ વા ખુદ્દકો, અભવોતિ મહન્તો. તસ્મા યા સા સમ્પત્તિવિપત્તિવુદ્ધિહાનિસસ્સતુચ્છેદપુઞ્ઞપાપસુગતિદુગ્ગતિ- ખુદ્દકમહન્તઉપપત્તિભવાનં વસેન ઇતિ અનેકપ્પકારા ભવાભવતા વુચ્ચતિ. ચતૂહિપિ અરિયમગ્ગેહિ યથાસમ્ભવં તેન તેન નયેન તં ઇતિભવાભવતઞ્ચ વીતિવત્તો અતિક્કન્તો હોતિ. અત્થવસેન વિભત્તિ વિપરિણામેતબ્બા. **તં વિગતભય**ન્તિ તં એવરૂપં યથાવુત્તગુણસમન્નાગતં ખીણાસવં ચિત્તકોપાભાવતો ઇતિભવાભવસમતિક્કમતો ચ ભયહેતુવિગમેન વિગતભયં, વિવેકસુખેન અગ્ગફલસુખેન ચ **સુખિં**, વિગતભયત્તા એવ **અસોકં**. **દેવા નાનુભવન્તિ દસ્સનાયા**તિ અધિગતમગ્ગે ઠપેત્વા સબ્બેપિ ઉપપત્તિદેવા વાયમન્તાપિ ચિત્તચારદસ્સનવસેન દસ્સનાય દટ્ઠું નાનુભવન્તિ ન અભિસમ્ભુણન્તિ ન સક્કોન્તિ, પગેવ મનુસ્સા. સેક્ખાપિ હિ પુથુજ્જના વિય અરહતો ચિત્તપ્પવત્તિં ન જાનન્તિ.

દસમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ મુચલિન્દવગ્ગવણ્ણના.

૩. નન્દવગ્ગો

૧. કમ્મવિપાકજસુત્તવણ્ણના

૨૧. નન્દવગ્ગસ્સ પઠમે **અઞ્ઞતરો ભિક્ખૂ**તિ નામગોત્તેન અપાકટો એકો ખીણાસવભિક્ખુ. સો કિર રાજગહવાસી કુલપુત્તો મોગ્ગલ્લાનત્થેરેન સંવેજિતો સંસારદોસં દિસ્વા સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા સીલાનિ સોધેત્વા ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ન ચિરસ્સેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તસ્સ અપરભાગે ખરો આબાધો ઉપ્પજ્જિ, સો પચ્ચવેક્ખણાય અધિવાસેન્તો વિહરતિ. ખીણાસવાનઞ્હિ ચેતસિકદુક્ખં નામ નત્થિ, કાયિકદુક્ખં પન હોતિયેવ. સો એકદિવસં ભગવતો ધમ્મં દેસેન્તસ્સ નાતિદૂરે ઠાને દુક્ખં અધિવાસેન્તો પલ્લઙ્કેન નિસીદિ. તેન વુત્તં "**ભગવતો અવિદૂરે નિસિન્નો હોતી**"તિઆદિ.

તત્થ **પલ્લઙ્ક**ન્તિ સમન્તતો ઊરુબદ્ધાસનં. **આભુજિત્વા**તિ બન્ધિત્વા. **ઉજું કાયં પણિધાયા**તિ ઉપરિમં સરીરં ઉજુકં ઠપેત્વા અટ્ઠારસ પિટ્ઠિકણ્ટકે કોટિયા કોટિં પટિપાદેત્વા. એવઞ્હિ નિસિન્નસ્સ ચમ્મમંસન્હારૂનિ ન નમન્તિ, તસ્મા સો તથા નિસિન્નો હોતિ. **પુરાણકમ્મવિપાકજ**ન્તિ પુબ્બે કતસ્સ કમ્મસ્સ વિપાકભાવેન જાતં, પુરાણકમ્મવિપાકે વા સુખદુક્ખપ્પકારે વિપાકવટ્ટસમુદાયે તદેકદેસભાવેન જાતં. કિં તં? દુક્ખં. પુરાણકમ્મવિપાકજન્તિ ચ ઇમિના તસ્સ આબાધસ્સ કમ્મસમુટ્ઠાનતં દસ્સેન્તો ઓપક્કમિકઉતુવિપરિણામજાદિભાવં પટિક્ખિપતિ. **દુક્ખ**ન્તિ પચુરજનેહિ ખમિતું અસક્કુણેય્યં. **તિબ્બ**ન્તિ તિખિણં, અભિભવિત્વા પવત્તિયા બહલં વા. **ખર**ન્તિ કક્ખળં. **કટુક**ન્તિ અસાતં. **અધિવાસેન્તો**તિ ઉપરિ વાસેન્તો સહન્તો ખમન્તો.

સતો સમ્પજાનોતિ વેદનાપરિગ્ગાહકાનં સતિસમ્પજઞ્ઞાનં વસેન સતિમા સમ્પજાનન્તો ચ. ઇદં વુત્તં હોતિ – "અયં વેદના નામ હુત્વા અભાવટ્ઠેન અનિચ્ચા, અનિટ્ઠારમ્મણાદિપચ્ચયે પટિચ્ચ ઉપ્પન્નત્તા પટિચ્ચસમુપ્પન્ના, ઉપ્પજ્જિત્વા એકન્તેન ભિજ્જનસભાવત્તા ખયધમ્મા વયધમ્મા વિરાગધમ્મા નિરોધધમ્મા"તિ વેદનાય અનિચ્ચતાસલ્લક્ખણવસેન સતોકારિતાય **સતો** , અવિપરીતસભાવપટિવિજ્ઝનવસેન **સમ્પજાનો** ચ હુત્વા. અથ વા સતિવેપુલ્લપત્તિયા સબ્બત્થેવ કાયવેદનાચિત્તધમ્મેસુ સુટ્ઠુ ઉપટ્ઠિતસતિતાય **સતો**, તથા પઞ્ઞાવેપુલ્લપ્પત્તિયા પરિગ્ગહિતસઙ્ખારતાય **સમ્પજાનો**. **અવિહઞ્ઞમાનો**તિ "અસ્સુતવા, ભિક્ખવે, પુથુજ્જનો અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન દુક્ખધમ્મેન ફુટ્ઠો સમાનો સોચતિ કિલમતિ પરિદેવતિ ઉરત્તાળિં કન્દતિ સમ્મોહં આપજ્જતી"તિ વુત્તનયેન અન્ધપુથુજ્જનો વિય ન વિહઞ્ઞમાનો મગ્ગેનેવ સમુગ્ઘાતિતત્તા ચેતોદુક્ખં અનુપ્પાદેન્તો કેવલં કમ્મવિપાકજં સરીરદુક્ખં અધિવાસેન્તો સમાપત્તિં સમાપન્નો વિય નિસિન્નો હોતિ. **અદ્દસા**તિ તં આયસ્મન્તં અધિવાસનખન્તિયા તથા નિસિન્નં અદ્દક્ખિ.

એતમત્થન્તિ એતં તાદિસસ્સપિ રોગસ્સ વેજ્જાદીહિ તિકિચ્છનત્થં અનુસ્સુક્કાપજ્જનકારણં ખીણાસવાનં લોકધમ્મેહિ અનુપલેપિતસઙ્ખાતં અત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં સઙ્ખતધમ્માનં યેહિ કેહિચિ દુક્ખધમ્મેહિ અવિઘાતપત્તિવિભાવનં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **સબ્બકમ્મજહસ્સા**તિ પહીનસબ્બકમ્મસ્સ. અગ્ગમગ્ગસ્સ હિ ઉપ્પન્નકાલતો પટ્ઠાય અરહતો સબ્બાનિ કુસલાકુસલકમ્માનિ પહીનાનિ નામ હોન્તિ પટિસન્ધિં દાતું અસમત્થભાવતો, યતો અરિયમગ્ગઞાણં કમ્મક્ખયકરન્તિ વુચ્ચતિ. **ભિક્ખુનો**તિ ભિન્નકિલેસતાય ભિક્ખુનો. **ધુનમાનસ્સ પુરે કતં રજ**ન્તિ અરહત્તપ્પત્તિતો

પુબ્બે કતં રાગરજાદિમિસ્સતાય રજન્તિ લદ્ધનામં દુક્ખવેદનીયં કમ્મં વિપાકપટિસંવેદનેન તં ધુનન્તસ્સ વિદ્ધંસેન્તસ્સ, અરહત્તપ્પત્તિયા પરતો પન સાવજ્જકિરિયાય સમ્ભવોયેવ નત્થિ, અનવજ્જકિરિયા ચ ભવમૂલસ્સ સમુચ્છિન્નત્તા સમુચ્છિન્નમૂલતાય પુપ્ફં વિય ફલદાનસમત્થતાય અભાવતો કિરિયમત્તાવ હોતિ.

અમમસ્સાતિ રૂપાદીસુ કત્થચિ મમન્તિ ગહણાભાવતો અમમસ્સ મમઙ્કારરહિતસ્સ. યસ્સ હિ મમઙ્કારો અત્થિ, સો અત્તસિનેહેન વેજ્જાદીહિ સરીરં પટિજગ્ગાપેતિ. અરહા પન અમમો, તસ્મા સો સરીરજગ્ગનેપિ ઉદાસીનધાતુકોવ. **ઠિતસ્સા**તિ ચતુબ્બિધમ્પિ ઓઘં તરિત્વા નિબ્બાનથલે ઠિતસ્સ, પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન વા સન્ધાવનસ્સ અભાવેન ઠિતસ્સ . સેક્ખપુથુજ્જના હિ કિલેસાભિસઙ્ખારાનં અપ્પહીનત્તા ચુતિપટિસન્ધિવસેન સંસારે ધાવન્તિ નામ, અરહા પન તદભાવતો ઠિતોતિ વુચ્ચતિ. અથ વા દસવિધે ખીણાસવસઙ્ખાતે અરિયધમ્મે ઠિતસ્સ. **તાદિનો**તિ ‘‘પટિકૂલે અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતી’’તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૩.૧૭) નયેન વુત્તાય પઞ્ચવિધાય અરિયિદ્ધિયા અટ્ઠહિ લોકધમ્મેહિ અકમ્પનિયાય છળઙ્ગુપેક્ખાય ચ સમન્નાગતેન ઇટ્ઠાદીસુ એકસદિસતાસઙ્ખાતેન તાદીભાવેન તાદિનો. **અત્થો નત્થિ જનં લપેતવે**તિ ‘‘મમ ભેસજ્જાદીનિ કરોથા’’તિ જનં લપિતું કથેતું પયોજનં નત્થિ સરીરે નિરપેક્ખભાવતો. પણ્ડુપલાસો વિય હિ બન્ધના પવુત્તો સયમેવાયં કાયો ભિજ્જિત્વા પતતૂતિ ખીણાસવાનં અજ્ઝાસયો. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘નાભિકઙ્ખામિ મરણં, નાભિકઙ્ખામિ જીવિતં;
> કાલઞ્ચ પટિકઙ્ખામિ, નિબ્બિસં ભતકો યથા’’તિ. (થેરગા॰ ૬૦૬);

અથ વા યંકિઞ્ચિ નિમિત્તં દસ્સેત્વા ‘‘કિં અય્યસ્સ ઇચ્છિતબ્બ’’ન્તિ જનં લપેતવે પચ્ચયેહિ નિમન્તનવસેન લપાપેતું ખીણાસવસ્સ અત્થો નત્થિ તાદિસસ્સ મિચ્છાજીવસ્સ મગ્ગેનેવ સમુગ્ઘાતિતત્તાતિ અત્થો. ઇતિ ભગવા ‘‘કિસ્સાયં થેરો અત્તનો રોગં વેજ્જેહિ અતિકિચ્છાપેત્વા ભગવતો અવિદૂરે નિસીદતી’’તિ ચિન્તેન્તાનં તસ્સ અતિકિચ્છાપને કારણં પકાસેસિ.

પઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. નન્દસુત્તવણ્ણના

૨૨. દુતિયે **નન્દો**તિ તસ્સ નામં. સો હિ ચક્કવત્તિલક્ખણૂપેતત્તા માતાપિતરો સપરિજનં સકલઞ્ચ ઞાતિપરિવટ્ટં નન્દયન્તો જાતોતિ ‘‘નન્દો’’તિ નામં લભિ. **ભગવતો ભાતા**તિ ભગવતો એકપિતુપુત્તતાય ભાતા. ન હિ ભગવતો સહોદરા ઉપ્પજ્જન્તિ, તેન વુત્તં **"માતુચ્છાપુત્તો"**તિ, ચૂળમાતુપુત્તોતિ અત્થો. મહાપજાપતિગોતમિયા હિ સો પુત્તો. **અનભિરતો**તિ ન અભિરતો. **બ્રહ્મચરિયન્તિ** બ્રહ્મં સેટ્ઠં ઉત્તમં ચરિયં એકાસનં એકસેય્યં મેથુનવિરતિં. **સન્ધારેતુન્તિ** પઠમચિત્તતો યાવચરિમકચિત્તં સમ્મા પરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં ધારેતું પવત્તેતું. દુતિયેન ચેત્થ બ્રહ્મચરિયપદેન મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સાપિ સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. **સિક્ખં પચ્ચક્ખાયા**તિ ઉપસમ્પદકાલે ભિક્ખુભાવેન સદ્ધિં સમાદિન્નં નિબ્બત્તેતબ્બભાવેન અનુટ્ઠિતં તિવિધમ્પિ સિક્ખં પટિક્ખિપિત્વા, વિસ્સજ્જેત્વાતિ અત્થો. **હીનાયા**તિ ગિહિભાવાય. **આવત્તિસ્સામી**તિ નિવત્તિસ્સામિ.

કસ્મા પનાયં એવમારોચેસીતિ? એત્થાયં અનુપુબ્બિકથા – ભગવા પવત્તવરધમ્મચક્કો રાજગહં ગન્ત્વા વેળુવને વિહરન્તો ‘‘પુત્તં મે આનેત્વા દસ્સેથા’’તિ સુદ્ધોદનમહારાજેન પેસિતેસુ સહસ્સસહસ્સપરિવારેસુ દસસુ

દૂતેસુ સહ પરિવારેન અરહત્તં પત્તેસુ સબ્બપચ્છા ગન્ત્વા અરહત્તપ્પત્તેન કાળુદાયિત્થેરેન ગમનકાલં ઞત્વા મગ્ગવણ્ણનં વણ્ણેત્વા જાતિભૂમિગમનાય યાચિતો વીસતિસહસ્સખીણાસવપરિવુત્તો કપિલવત્થુનગરં ગન્ત્વા ઞાતિસમાગમે પોક્ખરવસ્સં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા વેસ્સન્તરજાતકં (જા॰ ૨.૨૨.૧૬૫૫ આદયો) કથેત્વા પુનદિવસે પિણ્ડાય પવિટ્ઠો ''ઉત્તિટ્ઠે નપ્પમજ્જેય્યા''તિ (ધ॰ પ॰ ૧૬૮) ગાથાય પિતરં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાપેત્વા નિવેસનં ગન્ત્વા ''ધમ્મઞ્ચરે''તિ (ધ॰ પ॰ ૧૬૯) ગાથાય મહાપજાપતિં સોતાપત્તિફલે, રાજાનં સકદાગામિફલે પતિટ્ઠાપેસિ.

ભત્તકિચ્ચાવસાને પન રાહુલમાતુગુણકથં નિસ્સાય ચન્દકિન્નરીજાતકં (જા॰ ૧.૧૪.૧૮ આદયો) કથેત્વા તતિયદિવસે નન્દકુમારસ્સ અભિસેકગેહપ્પવેસનવિવાહમઙ્ગલેસુ વત્તમાનેસુ પિણ્ડાય પવિસિત્વા નન્દકુમારસ્સ હત્થે પત્તં દત્વા મઙ્ગલં વત્વા ઉટ્ઠાયાસના પક્કમન્તો કુમારસ્સ હત્થતો પત્તં ન ગણ્હિ. સોપિ તથાગતે ગારવેન ''પત્તં તે, ભન્તે, ગણ્હથા''તિ વત્તું નાસક્ખિ. એવં પન ચિન્તેસિ, ''સોપાનસીસે પત્તં ગણ્હિસ્સતી''તિ, સત્થા તસ્મિં ઠાને ન ગણ્હિ. ઇતરો ''સોપાનમૂલે ગણ્હિસ્સતી''તિ ચિન્તેસિ, સત્થા તત્થપિ ન ગણ્હિ. ઇતરો ''રાજઙ્ગણે ગણ્હિસ્સતી''તિ ચિન્તેસિ, સત્થા તત્થપિ ન ગણ્હિ. કુમારો નિવત્તિતુકામો અનિચ્છાય ગચ્છન્તો ગારવેન ''પત્તં ગણ્હથા''તિ વત્તું ન સક્કોતિ, ''ઇધ ગણ્હિસ્સતિ, એત્થ ગણ્હિસ્સતી''તિ ચિન્તેન્તો ગચ્છતિ.

તસ્મિં ખણે જનપદકલ્યાણિયા આચિક્ખિંસુ, ''અય્યે ભગવા, નન્દરાજાનં ગહેત્વા ગચ્છતિ, તુમ્હેહિ વિના કરિસ્સતી''તિ. સા ઉદકબિન્દૂહિ પગ્ઘરન્તેહિ અડ્ઢુલ્લિખિતેહિ કેસેહિ વેગેન પાસાદં આરુય્હ સીહપઞ્જરદ્વારે ઠત્વા ''તુવટં ખો, અય્યપુત્ત, આગચ્છેય્યાસી''તિ આહ. તં તસ્સા વચનં તસ્સ હદયે તિરિયં પતિત્વા વિય ઠિતં. સત્થાપિસ્સ હત્થતો પત્તં અગ્ગહેત્વાવ તં વિહારં નેત્વા ''પબ્બજિસ્સસિ નન્દા''તિ આહ. સો બુદ્ધગારવેન ''ન પબ્બજિસ્સામી''તિ અવત્વા, ''આમ, પબ્બજિસ્સામી''તિ આહ. સત્થા તેન હિ નન્દં પબ્બાજેથાતિ કપિલવત્થુપુરં ગન્ત્વા તતિયદિવસે તં પબ્બાજેસિ. સત્તમે દિવસે માતરા અલઙ્કરિત્વા પેસિતં ''દાયજ્જં મે, સમણ, દેહી''તિ વત્વા અત્તના સદ્ધિં આરામાગતં રાહુલકુમારં પબ્બાજેસિ. પુનેકદિવસં મહાધમ્મપાલજાતકં (જા॰ ૧.૧૦.૯૨ આદયો) કથેત્વા રાજાનં અનાગામિફલે પતિટ્ઠાપેસિ.

ઇતિ ભગવા મહાપજાપતિં સોતાપત્તિફલે, પિતરં તીસુ ફલેસુ પતિટ્ઠાપેત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો પુનદેવ રાજગહં ગન્ત્વા તતો અનાથપિણ્ડિકેન સાવત્થિં આગમનત્થાય ગહિતપટિઞ્ઞો નિટ્ઠિતે જેતવનમહાવિહારે તત્થ ગન્ત્વા વાસં કપ્પેસિ. એવં સત્થરિ જેતવને વિહરન્તે આયસ્મા નન્દો અત્તનો અનિચ્છાય પબ્બજિતો કામેસુ અનાદીનવદસ્સાવી જનપદકલ્યાણિયા વુત્તવચનમનુસ્સરન્તો ઉક્કણ્ઠિતો હુત્વા ભિક્ખૂનં અત્તનો અનભિરતિં આરોચેસિ. તેન વુત્તં ''**તેન ખો પન સમયેન આયસ્મા નન્દો…પે॰… હીનાયાવત્તિસ્સામી**''તિ.

કસ્મા પન નં ભગવા એવં પબ્બાજેસીતિ? ''પુરેતરમેવ આદીનવં દસ્સેત્વા કામેહિ નં વિવેચેતું ન સક્કા, પબ્બાજેત્વા પન ઉપાયેન તતો વિવેચેત્વા ઉપરિવિસેસં નિબ્બત્તેસ્સામી''તિ વેનેય્યદમનકુસલો સત્થા એવં નં પઠમં પબ્બાજેસિ.

સાકિયાનીતિ સક્યરાજધીતા. **જનપદકલ્યાણી**તિ જનપદમ્હિ કલ્યાણી રૂપેન ઉત્તમા છસરીરદોસરહિતા, પઞ્ચકલ્યાણસમન્નાગતા. સા હિ યસ્મા નાતિદીઘા નાતિરસ્સા નાતિકિસા નાતિથૂલા નાતિકાળિકા નચ્ચોદાતા અતિક્કન્તા માનુસકવણ્ણં અપ્પત્તા દિબ્બવણ્ણં, તસ્મા છસરીરદોસરહિતા. છવિકલ્યાણં મંસકલ્યાણં નખકલ્યાણં અટ્ઠિકલ્યાણં વયકલ્યાણન્તિ ઇમેહિ પઞ્ચહિ કલ્યાણેહિ સમન્નાગતા.

તત્થ અત્તનો સરીરોભાસેન દસદ્વાદસહત્થે ઠાને આલોકં કરોતિ, પિયઙ્ગુસમા વા સુવણ્ણસમા વા હોતિ, અયમસ્સા **છવિકલ્યાણતા**. ચત્તારો પનસ્સા હત્થપાદા મુખપરિયોસાનઞ્ચ લાખારસપરિકમ્મકતં વિય રત્તપવાળરત્તકમ્બલેન સદિસં હોતિ, અયમસ્સા **મંસકલ્યાણતા**. વીસતિ નખપત્તાનિ મંસતો અમુત્તટ્ઠાને લાખારસપરિકિતાનિ વિય મુત્તટ્ઠાને ખીરધારાસદિસાનિ હોન્તિ, અયમસ્સા **નખકલ્યાણતા**. દ્વત્તિંસદન્તા સુફુસિતા પરિસુદ્ધપવાળપન્તિસદિસા વજિરપન્તી વિય ખાયન્તિ, અયમસ્સા **અટ્ઠિકલ્યાણતા**. વીસતિવસ્સસતિકાપિ સમાના સોળસવસ્સુદ્દેસિકા વિય હોતિ નિપ્પલિતા, અયમસ્સા **વયકલ્યાણતા**. સુન્દરી ચ હોતિ એવરૂપગુણસમન્નાગતા, તેન વુત્તં "**જનપદકલ્યાણી**"તિ.

ઘરા નિક્ખમન્તસ્સાતિ અનાદરે સામિવચનં, ઘરતો નિક્ખમતોતિ અત્થો. "ઘરા નિક્ખમન્ત"ન્તિપિ પઠન્તિ. **ઉપડ્ઢુલ્લિખિતેહિ કેસેહી**તિ ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે કરણવચનં, વિપ્પકતુલ્લિખિતેહિ કેસેહિ ઉપલક્ખિતાતિ અત્થો. "અડ્ઢુલ્લિખિતેહી"તિપિ પઠન્તિ. ઉલ્લિખનન્તિ ચ ફણકાદીહિ કેસસણ્ઠાપનં, "અડ્ઢકારવિધાન"ન્તિપિ વદન્તિ. **અપલોકેત્વા**તિ સિનેહરસવિપ્ફારસંસૂચકેન અડ્ઢક્ખિના આબન્ધન્તી વિય ઓલોકેત્વા. **મં, ભન્તે**તિ પુબ્બેપિ "મ"ન્તિ વત્વા ઉક્કણ્ઠાકુલચિત્તતાય પુન "મં એતદવોચા"તિ આહ. **તુવટન્તિ** સીઘં. **તમનુસ્સરમાનો**તિ તં તસ્સા વચનં, તં વા તસ્સા આકારસહિતં વચનં અનુસ્સરન્તો.

ભગવા તસ્સ વચનં સુત્વા "ઉપાયેનસ્સ રાગં વૂપસમેસ્સામી"તિ ઇદ્ધિબલેન નં તાવતિંસભવનં નેન્તો અન્તરામગ્ગે એકસ્મિં ઝામખેત્તે ઝામખાણુમત્થકે નિસિન્નં છિન્નકણ્ણનાસાનઙ્ગુટ્ઠં એકં પલુટ્ઠમક્કટિં દસ્સેત્વા તાવતિંસભવનં નેસિ. પાળિયં પન એકક્ખણેનેવ સત્થારા તાવતિંસભવનં ગતં વિય વુત્તં, તં ગમનં અવત્વા તાવતિંસભવનં સન્ધાય વુત્તં. ગચ્છન્તોયેવ હિ ભગવા આયસ્મતો નન્દસ્સ અન્તરામગ્ગે તં પલુટ્ઠમક્કટિં દસ્સેતિ. યદિ એવં કથં સમિઞ્જનાદિનિદસ્સનં? તં અન્તરધાનનિદસ્સનન્તિ ગહેતબ્બં. એવં સત્થા તં તાવતિંસભવનં નેત્વા સક્કસ્સ દેવરઞ્ઞો ઉપટ્ઠાનં આગતાનિ કકુટપાદાનિ પઞ્ચ અચ્છરાસતાનિ અત્તાનં વન્દિત્વા ઠિતાનિ દસ્સેત્વા જનપદકલ્યાણિયા તાસં પઞ્ચન્નં અચ્છરાસતાનં રૂપસમ્પત્તિં પટિચ્ચ વિસેસં પુચ્છિ. તેન વુત્તં – "**અથ ખો ભગવા આયસ્મન્તં નન્દં બાહાયં ગહેત્વા...પે॰... કકુટપાદાની**"તિ.

તત્થ **બાહાયં ગહેત્વા**તિ બાહુમ્હિ ગહેત્વા વિય. ભગવા હિ તદા તાદિસં ઇદ્ધાભિસઙ્ખારં અભિસઙ્ખારેસિ, યથા આયસ્મા નન્દો ભુજે ગહેત્વા ભગવતા નીયમાનો વિય અહોસિ. તત્થ ચ ભગવતા સચે તસ્સ આયસ્મતો તાવતિંસદેવલોકસ્સ દસ્સનં પવેસનમેવ વા ઇચ્છિતં સિયા, યથાનિસિન્નસ્સેવ તસ્સ તં દેવલોકં દસ્સેય્ય લોકવિવરણિદ્ધિકાલે વિય, તમેવ વા ઇદ્ધિયા તત્થ પેસેય્ય. યસ્મા પનસ્સ દિબ્બત્તભાવતો મનુસ્સત્તભાવસ્સ યો નિહીનજિગુચ્છનીયભાવો, તસ્સ સુખગ્ગહણત્થં અન્તરામગ્ગે તં મક્કટિં દસ્સેતુકામો, દેવલોકસિરિવિભવસમ્પત્તિયો ચ ઓગાહેત્વા દસ્સેતુકામો અહોસિ, તસ્મા તં ગહેત્વા તત્થ નેસિ. એવઞ્હિસ્સ તદત્થં બ્રહ્મચરિયવાસે વિસેસતો અભિરતિ ભવિસ્સતીતિ.

કકુટપાદાનીતિ રત્તવણ્ણતાય પારાવતસદિસપાદાનિ. તા કિર સબ્બાપિ કસ્સપસ્સ ભગવતો સાવકાનં પાદમક્ખનતેલદાનેન તાદિસા સુકુમારપાદા અહેસું. **પસ્સસિ નો**તિ પસ્સસિ નુ. **અભિરૂપતરા**તિ વિસિટ્ઠરૂપતરા. **દસ્સનીયતરા**તિ દિવસમ્પિ પસ્સન્તાનં અતિત્તિકરણટ્ઠેન પસ્સિતબ્બતરા. **પાસાદિકતરા**તિ સબ્બાવયવસોભાય સમન્તતો પસાદાવહતરા.

કસ્મા પન ભગવા અવસ્સુતચિત્તં આયસ્મન્તં નન્દં અચ્છરાયો ઓલોકાપેસિ? સુખેનેવસ્સ કિલેસે નીહરિતું. યથા હિ કુસલો વેજ્જો ઉસ્સન્નદોસં પુગ્ગલં તિકિચ્છન્તો સિનેહપાનાદિના પઠમં દોસે ઉક્કિલેદેત્વા પચ્છા વમનવિરેચનેહિ સમ્મદેવ નીહરાપેતિ, એવં વિનેય્યદમનકુસલો ભગવા ઉસ્સન્નરાગં આયસ્મન્તં નન્દં દેવચ્છરાયો દસ્સેત્વા ઉક્કિલેદેસિ અરિયમગ્ગભેસજ્જેન અનવસેસતો નીહરિતુકામોતિ વેદિતબ્બં.

પલુટ્ઠમક્કટીતિ ઝામઙ્ગપચ્ચઙ્ગમક્કટી. **એવમેવ ખો**તિ યથા સા, ભન્તે, તુમ્હેહિ મય્હં દસ્સિતા છિન્નકણ્ણનાસા પલુટ્ઠમક્કટી જનપદકલ્યાણિં ઉપાદાય , એવમેવ જનપદકલ્યાણી ઇમાનિ પઞ્ચ અચ્છરાસતાનિ ઉપાદાયાતિ અત્થો. **પઞ્ચન્નં અચ્છરાસતાન**ન્તિ ઉપયોગે સામિવચનં, પઞ્ચ અચ્છરાસતાનીતિ અત્થો. અવયવસમ્બન્ધે વા એતં સામિવચનં, તેન પઞ્ચન્નં અચ્છરાસતાનં રૂપસમ્પત્તિં ઉપનિધાયાતિ અધિપ્પાયો. **ઉપનિધાયા**તિ ચ સમીપે ઠપેત્વા, ઉપાદાયાતિ અત્થો. **સઙ્ખ્ય**ન્તિ ઇત્થીતિ ગણનં. **કલભાગ**ન્તિ કલાયપિ ભાગં, એકં સોળસકોટ્ઠાસે કત્વા તતો એકકોટ્ઠાસં ગહેત્વા સોળસધા ગણિતે તત્થ યો એકેકો કોટ્ઠાસો, સો કલભાગોતિ અધિપ્પેતો, તમ્પિ કલભાગં ન ઉપેતીતિ વદતિ. **ઉપનિધિ**ન્તિ ''ઇમાય અયં સદિસી''તિ ઉપમાભાવેન ગહેત્વા સમીપે ઠપનમ્પિ.

યત્થાયં અનભિરતો, તં બ્રહ્મચરિયં પુબ્બે વુત્તં પાકટઞ્ચાતિ તં અનામસિત્વા તત્થ અભિરતિયં આદરજનનત્થં **અભિરમ, નન્દ, અભિરમ, નન્દા**''તિ આમેડિતવસેન વુત્તં. **અહં તે પાટિભોગો**તિ કસ્મા ભગવા તસ્સ બ્રહ્મચરિયવાસં ઇચ્છન્તો અબ્રહ્મચરિયવાસસ્સ પાટિભોગં ઉપગચ્છિ? યત્થસ્સ આરમ્મણે રાગો દળ્હં નિપતિ, તં આગન્તુકારમ્મણે સઙ્કામેત્વા સુખેન સક્કા જહાપેતુન્તિ પાટિભોગં ઉપગચ્છિ. અનુપુબ્બિકથાયં સગ્ગકથા ઇમસ્સ અત્થસ્સ નિદસ્સનં.

અસ્સોસુન્તિ કથમસ્સોસું? ભગવા હિ તદા આયસ્મન્તે નન્દે વત્તં દસ્સેત્વા અત્તનો દિવાટ્ઠાનં ગતે ઉપટ્ઠાનં આગતાનં ભિક્ખૂનં તં પવત્તિં કથેત્વા યથા નામ કુસલો પુરિસો અનિક્ખન્તં આણિં અઞ્ઞાય આણિયા નીહરિત્વા પુન તં હત્થાદીહિ સઞ્ચાલેત્વા અપનેતિ, એવમેવ આચિણ્ણવિસયે તસ્સ રાગં આગન્તુકવિસયેન નીહરિત્વા પુન તદપિ બ્રહ્મચરિયમગ્ગહેતું કત્વા અપનેતુકામો ''એથ તુમ્હે, ભિક્ખવે, નન્દં ભિક્ખું ભતકવાદેન ચ ઉપક્કિતકવાદેન ચ સમુદાચરથા''તિ આણાપેસિ, એવં ભિક્ખૂ અસ્સોસું. કેચિ પન ''ભગવા તથારૂપં ઇદ્ધાભિસઙ્ખારં અભિસઙ્ખારેસિ, યથા તે ભિક્ખૂ તમત્થં જાનિંસૂ''તિ વદન્તિ.

ભતકવાદેનાતિ ભતકોતિ વાદેન. યો હિ ભતિયા કમ્મં કરોતિ, સો ભતકોતિ વુચ્ચતિ, અયમ્પિ આયસ્મા અચ્છરાસમ્ભોગનિમિત્તં બ્રહ્મચરિયં ચરન્તો ભતકો વિય હોતીતિ વુત્તં ''ભતકવાદેના''તિ . **ઉપક્કિતકવાદેના**તિ યો કહાપણાદીહિ કિઞ્ચિ કિણાતિ, સો ઉપક્કિતકોતિ વુચ્ચતિ, અયમ્પિ આયસ્મા અચ્છરાનં હેતુ અત્તનો બ્રહ્મચરિયં કિણાતિ, તસ્મા ''ઉપક્કિતકો''તિ એવં વચનેન. અથ વા ભગવતો આણાય અચ્છરાસમ્ભોગસઙ્ખાતાય ભતિયા બ્રહ્મચરિયવાસસઙ્ખાતં જીવિતં પવત્તેન્તો તાય ભતિયા યાપને ભગવતા ભરિયમાનો વિય હોતીતિ ''ભતકો''તિ વુત્તો, તથા અચ્છરાસમ્ભોગસઙ્ખાતં વિક્કયં આદાતબ્બં કત્વા ભગવતો આણત્તિયં તિટ્ઠન્તો તેન વિક્કયેન ભગવતા ઉપક્કિતો વિય હોતીતિ વુત્તં ''ઉપક્કિતકો''તિ.

અટ્ટીયમાનોતિ પીળિયમાનો દુક્ખાપિયમાનો. **હરાયમાનો**તિ લજ્જમાનો. **જિગુચ્છમાનો**તિ પાટિકુલ્યતો દહન્તો. **એકો**તિ અસહાયો. **વૂપકટ્ઠો**તિ વત્થુકામેહિ કિલેસકામેહિ ચ કાયેન ચેવ ચિત્તેન ચ વૂપકટ્ઠો. **અપ્પમત્તો**તિ કમ્મટ્ઠાને સતિં અવિજહન્તો. **આતાપી**તિ કાયિકચેતસિકવીરિયાતાપેન આતાપવા, આતાપેતિ કિલેસેતિ આતાપો,

વીરિયં. **પહિતત્તો**તિ કાયે ચ જીવિતે ચ અનપેક્ખતાય પેસિતત્તો વિસ્સટ્ઠઅત્તભાવો, નિબ્બાને વા પેસિતચિત્તો. **ન ચિરસ્સેવા**તિ કમ્મટ્ઠાનારમ્ભતો ન ચિરેનેવ. **યસ્સત્થાયા**તિ યસ્સ અત્થાય. **કુલપુત્તા**તિ દુવિધા કુલપુત્તા જાતિકુલપુત્તા ચ આચારકુલપુત્તા ચ, અયં પન ઉભયથાપિ કુલપુત્તો. **સમ્મદેવા**તિ હેતુના ચ કારણેન ચ. **અગારસ્મા**તિ ઘરતો. **અનગારિયન્તિ** પબ્બજ્જં. કસિવણિજ્જાદિકમ્મઞ્હિ અગારસ્સ હિતન્તિ અગારિયં નામ, તં એત્થ નત્થીતિ પબ્બજ્જા અનગારિયાતિ વુચ્ચતિ. **પબ્બજન્તી**તિ ઉપગચ્છન્તિ. **તદનુત્તરન્તિ** તં અનુત્તરં. **બ્રહ્મચરિયપરિયોસાનન્તિ** મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ પરિયોસાનભૂતં અરહત્તફલં. તસ્સ હિ અત્થાય કુલપુત્તા ઇધ પબ્બજન્તિ. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ તસ્મિંયેવ અત્તભાવે. **સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા**તિ અત્તનાયેવ પઞ્ઞાય પચ્ચક્ખં કત્વા, અપરપ્પચ્ચયેન ઞત્વાતિ અત્થો. **ઉપસમ્પજ્જ વિહાસી**તિ પાપુણિત્વા સમ્પાદેત્વા વા વિહાસિ. એવં વિહરન્તોવ **ખીણા જાતિ...પે॰... અબ્ભઞ્ઞાસી**તિ. ઇમિના અસ્સ પચ્ચવેક્ખણભૂમિ દસ્સિતા.

તત્થ **ખીણા જાતી**તિ ન તાવસ્સ અતીતા જાતિ ખીણા પુબ્બેવ ખીણત્તા, ન અનાગતા અનાગતત્તા એવ, ન પચ્ચુપ્પન્ના વિજ્જમાનત્તા. મગ્ગસ્સ પન અભાવિતત્તા યા એકચતુપઞ્ચવોકારભવેસુ એકચતુપઞ્ચક્ખન્ધપ્પભેદા જાતિ ઉપ્પજ્જેય્ય, સા મગ્ગસ્સ ભાવિતત્તા અનુપ્પાદધમ્મતં આપજ્જનેન ખીણા. તં સો મગ્ગભાવનાય પહીનકિલેસે પચ્ચવેક્ખિત્વા કિલેસાભાવેન વિજ્જમાનમ્પિ કમ્મં આયતિં અપ્પટિસન્ધિકં હોતીતિ જાનનેન અબ્ભઞ્ઞાસિ. **વુસિતન્તિ** વુત્થં પરિવુત્થં કતં ચરિતં, નિટ્ઠાપિતન્તિ અત્થો. **બ્રહ્મચરિયન્તિ** મગ્ગબ્રહ્મચરિયં. પુથુજ્જનકલ્યાણકેન હિ સદ્ધિં સત્ત સેક્ખા બ્રહ્મચરિયવાસં વસન્તિ નામ, ખીણાસવો વુત્થવાસો, તસ્મા સો અત્તનો બ્રહ્મચરિયવાસં પચ્ચવેક્ખન્તો ''વુસિતં બ્રહ્મચરિય''ન્તિ અબ્ભઞ્ઞાસિ. **કતં કરણીયન્તિ** ચતૂસુ સચ્ચેસુ ચતૂહિ મગ્ગેહિ પરિઞ્ઞાપહાનસચ્છિકિરિયાભાવનાવસેન સોળસવિધમ્પિ કિચ્ચં નિટ્ઠાપિતં. પુથુજ્જનકલ્યાણકાદયો હિ તં કિચ્ચં કરોન્તિ નામ, ખીણાસવો કતકરણીયો, તસ્મા સો અત્તનો કરણીયં પચ્ચવેક્ખન્તો ''કતં કરણીય''ન્તિ અબ્ભઞ્ઞાસિ. **નાપરં ઇત્થત્તાયા**તિ ''ઇદાનિ પુન ઇત્થભાવાય એવં સોળસકિચ્ચભાવાય કિલેસક્ખયાય વા મગ્ગભાવનાય કિચ્ચં મે નત્થી''તિ અબ્ભઞ્ઞાસિ. **નાપરં ઇત્થત્તાયા**તિ વા ''ઇત્થભાવતો ઇમસ્મા એવંપકારા વત્તમાનક્ખન્ધસન્તાના અપરં ખન્ધસન્તાનં મય્હં નત્થિ, ઇમે પન પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતા તિટ્ઠન્તિ છિન્નમૂલકા વિય રુક્ખા, તે ચરિમકચિત્તનિરોધેન અનુપાદાનો વિય જાતવેદો નિબ્બાયિસ્સન્તિ, અપણ્ણત્તિકભાવં ગમિસ્સન્તી''તિ અબ્ભઞ્ઞાસિ. **અઞ્ઞતરો**તિ એકો. **અરહતન્તિ** ભગવતો સાવકાનં અરહન્તાનં અબ્ભન્તરો એકો મહાસાવકો અહોસીતિ અત્થો.

અઞ્ઞતરા દેવતાતિ અધિગતમગ્ગા એકા બ્રહ્મદેવતા. સા હિ સયં અસેક્ખત્તા અસેક્ખવિસયં અબ્ભઞ્ઞાસિ. સેક્ખા હિ તં તં સેક્ખવિસયં, પુથુજ્જના ચ અત્તનો પુથુજ્જનવિસયમેવ જાનન્તિ. **અભિક્કન્તાય રત્તિયા**તિ પરિક્ખીણાય રત્તિયા, મજ્ઝિમયામેતિ અત્થો. **અભિક્કન્તવણ્ણા**તિ અતિઉત્તમવણ્ણા. **કેવલકપ્પન્તિ** અનવસેસેન સમન્તતો. **ઓભાસેત્વા**તિ અત્તનો પભાય ચન્દો વિય સૂરિયો વિય ચ જેતવનં એકોભાસં કત્વા. **તેનુપસઙ્કમી**તિ આયસ્મતો નન્દસ્સ અરહત્તપ્પત્તિં વિદિત્વા પીતિસોમનસ્સજાતા ''તં ભગવતો પટિવેદેસ્સામી''તિ ઉપસઙ્કમિ.

આસવાનં ખયાતિ એત્થ આસવન્તીતિ આસવા, ચક્ખુદ્વારાદીહિ પવત્તન્તીતિ અત્થો. અથ વા આગોત્રભું આભવગ્ગં વા સવન્તીતિ આસવા, એતે ધમ્મે એતઞ્ચ ઓકાસં અન્તો કરિત્વા પવત્તન્તીતિ અત્થો. ચિરપારિવાસિયટ્ઠેન મદિરાદિઆસવા વિયાતિ આસવા. ''પુરિમા, ભિક્ખવે, કોટિ ન પઞ્ઞાયતિ અવિજ્જાયા''તિઆદિવચનેહિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૬૧) નેસં ચિરપારિવાસિયતા વેદિતબ્બા. અથ વા આયતં સંસારદુક્ખં સવન્તિ પસવન્તીતિપિ, આસવા. પુરિમો ચેત્થ અત્થો કિલેસેસુ યુજ્જતિ, પચ્છિમો કમ્મેપિ. ન કેવલઞ્ચ

કમ્મકિલેસા એવ આસવા, અથ ખો નાનપ્પકારા ઉપદ્દવાપિ. તથા હિ ''નાહં, ચુન્દ , દિટ્ઠધમ્મિકાનંયેવ આસવાનં સંવરાય ધમ્મં દેસેમી''તિ એત્થ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૮૨) વિવાદમૂલભૂતા કિલેસા આસવાતિ આગતા.

''યેન દેવૂપપત્યસ્સ, ગન્ધબ્બો વા વિહઙ્ગમો;
યક્ખત્તં યેન ગચ્છેય્ય, મનુસ્સત્તઞ્ચ અબ્બજે;
તે મય્હં આસવા ખીણા, વિદ્ધસ્તા વિનલીકતા''તિ. (અ॰ નિ॰ ૪.૩૬) –

એત્થ તેભૂમિકં કમ્મં અવસેસા ચ અકુસલા ધમ્મા આસવાતિ આગતા. ''દિટ્ઠધમ્મિકાનં આસવાનં સંવરાય, સમ્પરાયિકાનં આસવાનં પટિઘાતાયા''તિ (પારા॰ ૩૯) પરૂપઘાતવિપ્પટિસારવધબન્ધાદયો ચેવ અપાયદુક્ખભૂતા ચ નાનપ્પકારા ઉપદ્દવા.

તે પનેતે આસવા વિનયે – ''દિટ્ઠધમ્મિકાનં આસવાનં સંવરાય સમ્પરાયિકાનં આસવાનં પટિઘાતાયા''તિ (પારા॰ ૩૯) દ્વિધા આગતા. સળાયતને ''તયોમે, આવુસો, આસવા – કામાસવો, ભવાસવો, અવિજ્જાસવો''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૫) તિધા આગતા, તથા અઞ્ઞેસુ ચ સુત્તન્તેસુ. અભિધમ્મે તેયેવ દિટ્ઠાસવેન સદ્ધિં ચતુધા આગતા. નિબ્બેધિકપરિયાયે ''અત્થિ, ભિક્ખવે, આસવા નિરયગામિનિયા''તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૬.૬૩) પઞ્ચધા આગતા. છક્કનિપાતે ''અત્થિ, ભિક્ખવે, આસવા સંવરાય પહાતબ્બા''તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૬.૫૮) નયેન છધા આગતા. સબ્બાસવપરિયાયે (મ॰ નિ॰ ૧.૨૨) તેયેવ દસ્સનપહાતબ્બેહિ સદ્ધિં સત્તધા આગતા. ઇધ પન અભિધમ્મનયેન ચત્તારો આસવા વેદિતબ્બા.

ખયાતિ એત્થ પન ''યો આસવાનં ખયો ભેદો પરિભેદો''તિઆદીસુ આસવાનં સરસભેદો આસવક્ખયોતિ વુત્તો. ''જાનતો અહં, ભિક્ખવે, પસ્સતો આસવાનં ખયં વદામી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫) આસવાનં આયતિં અનુપ્પાદો આસવક્ખયોતિ વુત્તો.

''સેક્ખસ્સ સિક્ખમાનસ્સ, ઉજુમગ્ગાનુસારિનો;
ખયસ્મિં પઠમં ઞાણં, તતો અઞ્ઞા અનન્તરા''તિ. (ઇતિવુ॰ ૬૨) –

આદીસુ મગ્ગો આસવક્ખયોતિ વુત્તો. ''આસવાનં ખયા સમણો હોતી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૩૮) ફલં.

''પરવજ્જાનુપસ્સિસ્સ, નિચ્ચં ઉજ્ઝાનસઞ્ઞિનો;
આસવા તસ્સ વડ્ઢન્તિ, આરા સો આસવક્ખયા''તિ. –

આદીસુ (ધ॰ પ॰ ૨૫૩) નિબ્બાનં. ઇધ પન આસવાનં અચ્ચન્તખયો અનુપ્પાદો વા મગ્ગો વા ''આસવાનં ખયો''તિ વુત્તો.

અનાસવન્તિ પટિપસ્સદ્ધિવસેન સબ્બસો પહીનાસવં. **ચેતોવિમુત્તિ**ન્તિ અરહત્તફલસમાધિં. **પઞ્ઞાવિમુત્તિ**ન્તિ અરહત્તફલપઞ્ઞં. ઉભયવચનં મગ્ગે વિય ફલેપિ સમથવિપસ્સનાનં યુગનન્ધભાવદસ્સનત્થં. **ઞાણ**ન્તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. દેવતાય વચનસમનન્તરમેવ ''કથં નુ ખો''તિ આવજ્જેન્તસ્સ ભગવતો ઞાણં ઉપ્પજ્જિ ''નન્દેન અરહત્તં સચ્છિકત''ન્તિ. સો હિ આયસ્મા સહાયભિક્ખૂહિ તથા ઉપ્પણ્ડિયમાનો ''ભારિયં વત મયા કતં, યોહં એવં સ્વાક્ખાતે ધમ્મવિનયે પબ્બજિત્વા અચ્છરાનં પટિલાભાય સત્થારં પાટિભોગં અકાસિ''ન્તિ

ઉપ્પન્નસંવેગો હિરોત્તપ્પં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા ઘટેન્તો વાયમન્તો અરહત્તં પત્વા ચિન્તેસિ – ''યંનૂનાહં ભગવન્તં એતસ્મા પટિસ્સવા મોચેય્ય''ન્તિ. સો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા અત્તનો અધિપ્પાયં સત્થુ આરોચેસિ. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો આયસ્મા નન્દો...પે॰... એતસ્મા પટિસ્સવા**''તિ. તત્થ **પટિસ્સવા**તિ પાટિભોગપ્પટિસ્સવા, ''અચ્છરાનં પટિલાભાય અહં પટિભૂતો''તિ પટિઞ્ઞાય.

અથસ્સ ભગવા ''યસ્મા તયા અઞ્ઞા આરાધિતાતિ ઞાતમેતં મયા, દેવતાપિ મે આરોચેસિ, તસ્મા નાહં પટિસ્સવા ઇદાનિ મોચેતબ્બો અરહત્તપ્પત્તિયાવ મોચિતત્તા''તિ આહ. તેન વુત્તં ''**યદેવ ખો તે નન્દા**''તિઆદિ. તત્થ **યદેવા**તિ યદા એવ. **તે**તિ તવ. **મુત્તો**તિ પમુત્તો. ઇદં વુત્તં હોતિ – યસ્મિંયેવ કાલે આસવેહિ તવ ચિત્તં વિમુત્તં, અથ અનન્તરમેવાહં તતો પાટિભોગતો મુત્તોતિ.

સોપિ આયસ્મા વિપસ્સનાકાલેયેવ ''યદેવાહં ઇન્દ્રિયાસંવરં નિસ્સાય ઇમં વિપ્પકારં પત્તો, તમેવ સુટ્ઠુ નિગ્ગહેસ્સામી''તિ ઉસ્સાહજાતો બલવહિરોત્તપ્પો તત્થ ચ કતાધિકારત્તા ઇન્દ્રિયસંવરે ઉક્કટ્ઠપટિપદમ્પિ અગમાસિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ''સચે , ભિક્ખવે, નન્દસ્સ પુરત્થિમા દિસા આલોકેતબ્બા હોતિ, સબ્બં ચેતસો સમન્નાહરિત્વા નન્દો પુરત્થિમં દિસં આલોકેતિ 'એવં મે પુરત્થિમં દિસં આલોકયતો ન અભિજ્ઝાદોમનસ્સા પાપકા અકુસલા ધમ્મા અન્વાસ્સવેય્યુ'ન્તિ, ઇતિહ તત્થ સમ્પજાનો હોતિ.
>
> ''સચે, ભિક્ખવે, નન્દસ્સ પચ્છિમા...પે॰... ઉત્તરા... દક્ખિણા... ઉદ્ધં... અધો... અનુદિસા આલોકેતબ્બા હોતિ, સબ્બં ચેતસો સમન્નાહરિત્વા નન્દો અનુદિસં આલોકેતિ 'એવં મે...પે॰... સમ્પજાનો હોતી'''તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૯).

તેનેવ તં આયસ્મન્તં સત્થા ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારાનં યદિદં નન્દો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૩૦) એતદગ્ગે ઠપેસિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં આયસ્મતો નન્દસ્સ સબ્બાસવે ખેપેત્વા સુખાદીસુ તાદિભાવપ્પત્તિસઙ્ખાતં અત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ તદત્થવિભાવનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **યસ્સ નિત્તિણ્ણો પઙ્કો**તિ યેન અરિયપુગ્ગલેન અરિયમગ્ગસેતુના સબ્બો દિટ્ઠિપઙ્કો સંસારપઙ્કો એવ વા નિબ્બાનપારગમનેન તિણ્ણો. **મદ્દિતો કામકણ્ડકો**તિ યેન સત્તાનં વિજ્ઝનતો. ''કામકણ્ડકો''તિ લદ્ધનામો સબ્બો કિલેસકામો સબ્બો કામવિસૂકો અગ્ગઞાણદણ્ડેન મદ્દિતો ભગ્ગો અનવસેસતો મથિતો. **મોહક્ખયં અનુપ્પત્તો**તિ એવંભૂતો ચ દુક્ખાદિવિસયસ્સ સબ્બસ્સ સમ્મોહસ્સ ખેપનેન મોહક્ખયં પત્તો, અરહત્તફલં નિબ્બાનઞ્ચ અનુપ્પત્તો. **સુખદુક્ખેસુ ન વેધતી સ ભિક્ખૂ**તિ સો ભિન્નકિલેસો ભિક્ખુ ઇટ્ઠારમ્મણસમાયોગતો ઉપ્પન્નેસુ સુખેસુ અનિટ્ઠારમ્મણસમાયોગતો ઉપ્પન્નેસુ દુક્ખેસુ ચ ન વેધતિ ન કમ્પતિ, તં નિમિત્તં ચિત્તવિકારં નાપજ્જતિ. ''સુખદુક્ખેસૂ''તિ ચ દેસનામત્તં, સબ્બેસુપિ લોકધમ્મેસુ ન વેધતીતિ વેદિતબ્બં.

દુતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. યસોજસુત્તવણ્ણના

२३. તતિયે **યસોજપ્પમુખાની**તિ એત્થ **યસોજો**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં, તં પુબ્બઙ્ગમં કત્વા પબ્બજિતત્તા વિચરણતો ચ તાનિ પઞ્ચ ભિક્ખુસતાનિ ''યસોજપ્પમુખાની''તિ વુત્તાનિ.

તેસં અયં પુબ્બયોગો – અતીતે કિર કસ્સપદસબલસ્સ સાસને અઞ્ઞતરો ભિક્ખુ આરઞ્ઞકો અરઞ્ઞે પિટ્ઠિપાસાણે કતપણ્ણકુટિયં વિહરતિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે પઞ્ચસતા ચોરા ગામઘાતકાદીનિ કત્વા ચોરિકાય જીવન્તા ચોરકમ્મં કત્વા જનપદમનુસ્સેહિ અનુબદ્ધા પલાયમાના અરઞ્ઞં પવિસિત્વા તત્થ કિઞ્ચિ ગહણં વા પટિસરણં વા અપસ્સન્તા અવિદૂરે તં ભિક્ખું પાસાણે નિસિન્નં દિસ્વા વન્દિત્વા તં પવત્તિં આચિક્ખિત્વા ''અમ્હાકં, ભન્તે, પટિસરણં હોથા''તિ યાચિંસુ. થેરો ''તુમ્હાકં સીલસદિસં પટિસરણં નત્થિ, સબ્બે પઞ્ચ સીલાનિ સમાદિયથા''તિ આહ. તે ''સાધૂ''તિ સમ્પટિચ્છિત્વા સીલાનિ સમાદિયિંસુ. થેરો ''તુમ્હે ઇદાનિ સીલેસુ પતિટ્ઠિતા, અત્તનો જીવિતં વિનાસયન્તેસુપિ મા મનં પદોસયિત્થા''તિ કકચૂપમવિધિં (મ॰ નિ॰ ૧.૨૨૨ આદયો) આચિક્ખિ. તે ''સાધૂ''તિ સમ્પટિચ્છિંસુ. અથ તે જાનપદા તં સમ્પત્તા ઇતો ચિતો ચ ગવેસન્તા તે ચોરે દિસ્વા સબ્બેવ જીવિતા વોરોપેસું. તે તેસુ મનોપદોસમત્તમ્પિ અકત્વા અક્ખણ્ડસીલા કાલં કત્વા કામાવચરદેવેસુ નિબ્બત્તિંસુ. તેસુ જેટ્ઠચોરો જેટ્ઠદેવપુત્તો અહોસિ, ઇતરે તસ્સેવ પરિવારા.

તે અપરાપરં સંસરન્તા એકં બુદ્ધન્તરં દેવલોકે ખેપેત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે દેવલોકતો ચવિત્વા જેટ્ઠદેવપુત્તો સાવત્થિનગરદ્વારે કેવટ્ટગામે પઞ્ચસતકુલગામજેટ્ઠકસ્સ કેવટ્ટસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **યસોજો**તિસ્સ નામં અકંસુ. ઇતરેપિ અવસેસકેવટ્ટાનં પુત્તા હુત્વા નિબ્બત્તિંસુ. તે પુબ્બસન્નિવાસેન સબ્બેપિ સહાયકા હુત્વા સહપંસુકીળિતં કીળન્તા અનુપુબ્બેન વયપ્પત્તા અહેસું, યસોજો તેસં અગ્ગો અહોસિ. તે સબ્બેવ એકતો હુત્વા જાલાનિ ગહેત્વા નદિતળાકાદીસુ મચ્છે બન્ધન્તા વિચરન્તિ.

અથેકદિવસં અચિરવતિયા નદિયા જાલે ખિત્તે સુવણ્ણવણ્ણો મચ્છો અન્તોજાલે પાવિસિ. તં દિસ્વા સબ્બેપિ કેવટ્ટા ''અમ્હાકં પુત્તા મચ્છે બન્ધન્તા સુવણ્ણવણ્ણં મચ્છં બન્ધિંસૂ''તિ હટ્ઠતુટ્ઠા અહેસું. અથ તે પઞ્ચસતાપિ સહાયકા મચ્છં નાવાય પક્ખિપિત્વા નાવં ઉક્ખિપિત્વા રઞ્ઞો દસ્સેસું. રાજા તં દિસ્વા ''ભગવા એતસ્સ સુવણ્ણવણ્ણકારણં જાનિસ્સતી''તિ મચ્છં ગાહાપેત્વા ભગવતો દસ્સેસિ. સત્થા ''અયં કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસને ઓસક્કમાને પબ્બજિત્વા મિચ્છા પટિપજ્જન્તો સાસનં ઓસક્કાપેત્વા નિરયે નિબ્બત્તો એકં બુદ્ધન્તરં નિરયે પચ્ચિત્વા તતો ચુતો અચિરવતિયં મચ્છો હુત્વા નિબ્બત્તો''તિ વત્વા તસ્સ માતુભગિનીનઞ્ચ નિરયે નિબ્બત્તભાવં, તસ્સ ભાતિકત્થેરસ્સ પરિનિબ્બુતભાવઞ્ચ તેનેવ કથાપેત્વા ઇમિસ્સા અટ્ઠુપ્પત્તિયા કપિલસુત્તં દેસેસિ.

સત્થુ દેસનં સુત્વા તે પઞ્ચસતા કેવટ્ટપુત્તા સંવેગજાતા હુત્વા ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિત્વા, ઉપસમ્પન્ના હુત્વા વિવેકવાસં વસન્તા ભગવન્તં દસ્સનાય આગમંસુ. તેન વુત્તં – ''**તેન ખો પન સમયેન યસોજપ્પમુખાનિ પઞ્ચમત્તાનિ ભિક્ખુસતાની**''તિઆદિ.

તત્થ **તેધાતિ** તે ઇધ. **નેવાસિકેહી**તિ નિબદ્ધવાસં વસમાનેહિ. **પટિસમ્મોદમાના**તિ નેવાસિકભિક્ખૂહિ ''કચ્ચાવુસો, ખમનીય''ન્તિઆદિના પટિસન્થારવસેન સમ્મોદનાય કતાય ''આમાવુસો, ખમનીય''ન્તિઆદિના , પુન સમ્મોદમાના તેહિ સદ્ધિં સમપ્પવત્તમોદા. **સેનાસનાનિ પઞ્ઞાપયમાના**તિ આચરિયુપજ્ઝાયાનં અત્તનો ચ પાપુણકાનિ સેનાસનાનિ પુચ્છિત્વા તેહિ નેવાસિકેહિ તેસં ''ઇદં તુમ્હાકં આચરિયાનં, ઇદં તુમ્હાકં ઉપજ્ઝાયાનં, ઇદં

તુમ્હાકં પાપુણાતી''તિ સેનાસનાનિ સંવિધાપેત્વા અત્તના ચ તત્થ ગન્ત્વા, દ્વારકવાટાનિ વિવરિત્વા, મઞ્ચપીઠકટસારકાદીનિ નીહરિત્વા પપ્ફોટેત્વા યથાઠાનં ઠપનાદિવસેન પઞ્ઞાપેન્તા ચ.

પત્તચીવરાનિ પટિસામયમાનાતિ, ''ભન્તે, ઇમં મે પત્તં ઠપેથ, ઇદં ચીવરં, ઇદં થાલકં, ઇદં ઉદકતુમ્બં, ઇદં મે કત્તરયટ્ઠિ''ન્તિ એવં સમણપરિક્ખારં સંગોપયમાના. **ઉચ્ચાસદ્દા મહાસદ્દા**તિ ઉદ્ધં ગતત્તેન ઉચ્ચો સદ્દો યેસન્તે ઉચ્ચાસદ્દા અકારસ્સ આકારં કત્વા. સમન્તતો પત્થટત્તેન મહન્તો સદ્દો યેસન્તે મહાસદ્દા. **કેવટ્ટા મઞ્ઞે મચ્છવિલોપે**તિ કેવટ્ટા વિય મચ્છવિલુમ્પને. યથા નામ કેવટ્ટા ઉદકે વટ્ટનતો મચ્છગ્ગહણત્થં પવત્તનતો ''કેવટ્ટા''તિ લદ્ધનામા મચ્છબન્ધા મચ્છગ્ગહણત્થં જલે જાલં પક્ખિપિત્વા ''પવિટ્ઠો ન પવિટ્ઠો, ગહિતો ન ગહિતો''તિઆદિના ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દા હોન્તિ. યથા ચ તે મચ્છપચ્છિઆદીનિ ઠપિતટ્ઠાને મહાજને ગન્ત્વા ''મય્હં એકં મચ્છં દેથ, મય્હં એકં મચ્છફાલં દેથ, અમુકસ્સ દિન્નો મહન્તો, મય્હં ખુદ્દકો''તિઆદીનિ વત્વા વિલુમ્પમાને તેસં પટિસેધનાદિવસેન ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દા ચ હોન્તિ, એવમેતે ભિક્ખૂતિ દસ્સેતિ. **તેતે**તિ તે એતે. **કિંનૂ**તિ કિસ્સ નુ, કિમત્થં નૂતિ અત્થો. **તેમે**તિ તે ઇમે. **પણામેમી**તિ નીહરામિ. **વો**તિ તુમ્હે. **ન વો મમ સન્તિકે વત્થબ્બ**ન્તિ તુમ્હેહિ મય્હં સન્તિકે ન વસિતબ્બં. યે તુમ્હે માદિસસ્સ બુદ્ધસ્સ વસનટ્ઠાનં આગન્ત્વા એવં મહાસદ્દં કરોથ, અત્તનો ધમ્મતાય વસન્તા કિં નામ સારુપ્પં કરિસ્સથ, તુમ્હાદિસાનં મમ સન્તિકે વસનકિચ્ચં નત્થીતિ દીપેતિ. એવં પણામિતેસુ ચ ભગવતા તેસુ એકભિક્ખુપિ ''ભગવા તુમ્હે મહાસદ્દમત્તકેન અમ્હે પણામેથા''તિ વા અઞ્ઞં વા કિઞ્ચિ પટિવચનં અવત્વા બુદ્ધગારવેન સબ્બે ભગવતો વચનં સમ્પટિચ્છન્તા ''એવં, ભન્તે''તિ વત્વા નિક્ખમિંસુ. એવં પન તેસં અહોસિ ''મયં સત્થારં પસ્સિસ્સામ, ધમ્મં સોસ્સામ, સત્થુ સન્તિકે વસિસ્સામાતિ આગતા, એવરૂપસ્સ પન ગરુનો સત્થુ સન્તિકં આગન્ત્વા મહાસદ્દં કરિમ્હા, અમ્હાકમેવ દોસોયં, પણામિતમ્હા તતો, ન લદ્ધં સત્થુ સન્તિકે વત્થું, સમન્તપાસાદિકં સુવણ્ણવણ્ણં સરીરં ઓલોકેતું, મધુરસ્સરેન દેસિતં ધમ્મં સોતુ''ન્તિ. તે બલવદોમનસ્સજાતા હુત્વા પક્કમિંસુ.

સંસામેત્વાતિ સુગુત્તં કત્વા. **વજ્જી**તિ એવંનામકો જનપદો, વજ્જી નામ જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીવસેન ''વજ્જી''ત્વેવ વુચ્ચતિ. તેન વુત્તં ''**વજ્જીસૂ**''તિ. **વગ્ગુમુદા**તિ એવંનામ લોકસ્સ પુઞ્ઞસમ્મતા એકા નદી. ''વગ્ગમુદા''તિપિ પાઠો. **અત્થકામેના**તિ કિઞ્ચિ પયોજનં અનપેક્ખિત્વા અત્થમેવ ઇચ્છન્તેન. **હિતેસિના**તિ અત્થં ઇચ્છન્તેન, ''કિન્તિ મે સાવકા વટ્ટદુક્ખા પરિમુચ્ચેય્યુ''ન્તિ તસ્સ અત્થસઞ્ઞાતસ્સ અત્થસ્સ વા હેતુભૂતસ્સ હિતસ્સ એસનસીલેન. તતો એવ અત્તનો સરીરખેદં અગણેત્વા દૂરેપિ વેનેય્યસન્તિકં ગન્ત્વા અનુકમ્પનતો **અનુકમ્પકેન**. તમેવ અનુકમ્પં ઉપાદાય મયં પણામિતા, ન અત્તનો વેય્યાવચ્ચાદિપચ્ચાસીસાય. યસ્મા ધમ્મગરુનો બુદ્ધા ભગવન્તો સમ્માપટિપત્તિયાવ પૂજેતબ્બા, યે ઉચ્ચાસદ્દકરણમત્તેપિ પણામેન્તિ, તસ્મા **હન્દ મયં, આવુસો, તથા વિહારં કપ્પેમ** સબ્બત્થ સતિસમ્પજઞ્ઞયોગેન અપણ્ણકપ્પટિપદં પૂરેન્તા યથાગહિતકમ્મટ્ઠાનં મત્થકં પાપેન્તા ચતુઇરિયાપથવિહારં કપ્પેમ વિહરામ. **યથા નો વિહરત**ન્તિ યથા અમ્હેસુ વિહરન્તેસુ, **ભગવા અત્તમનો અસ્સ**, સમ્માપટિપત્તિયા પૂજાય આરાધિતો ભવેય્યાતિ અત્થો.

તેનેવન્તરવસ્સેનાતિ તસ્મિંયેવ અન્તરવસ્સે મહાપવારણં અનતિક્કમિત્વાવ. **સબ્બેવ તિસ્સો વિજ્જા સચ્છાકંસૂ**તિ સબ્બેયેવ તે પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણં દિબ્બચક્ખુઞાણં આસવક્ખયઞાણન્તિ ઇમા તિસ્સો પુબ્બેનિવુત્થક્ખન્ધપ્પટિચ્છાદકમોહક્ખન્ધાદીનં વિનિવિજ્ઝનટ્ઠેન વિજ્જા અત્તપચ્ચક્ખા અકંસુ. લોકિયાભિઞ્ઞાસુ ઇમાયેવ દ્વે અભિઞ્ઞા આસવક્ખયઞાણસ્સ બહૂપકારા, ન તથા

દિબ્બસોતચેતોપરિયઇદ્ધિવિધઞાણાનીતિ દસ્સનત્થં વિજ્જત્તયમેવેત્થ તેસં ભિક્ખૂનં અધિગમદસ્સનવસેન ઉદ્ધટં. તથા હિ વેરઞ્જસુત્તે (અ॰ નિ॰ ૮.૧૧) ભગવા વેરઞ્જબ્રાહ્મણસ્સ અત્તનો અધિગમં દસ્સેન્તો વિજ્જત્તયમેવ દેસેસિ, ન દિબ્બસોતઞાણાદીનં અભાવતો. એવં તેસમ્પિ ભિક્ખૂનં વિજ્જમાનાનિપિ દિબ્બસોતઞાણાદીનિ ન ઉદ્ધટાનિ. છળભિઞ્ઞા હિ તે ભિક્ખૂ. એવઞ્ચ કત્વા ''વગ્ગુમુદાય નદિયા તીરે અન્તરહિતા મહાવને કૂટાગારસાલાયં ભગવતો સમ્મુખે પાતુરહેસુ''ન્તિ તેસં ભિક્ખૂનં ઇદ્ધિવળઞ્જનં વક્ખતિ.

યથાભિરન્તન્તિ યથાભિરતિં યથાજ્ઝાસયં. બુદ્ધાનઞ્હિ એકસ્મિં ઠાને વસન્તાનં છાયૂદકવિપત્તિં વા અફાસુકસેનાસનં વા મનુસ્સાનં અસ્સદ્ધાદિભાવં વા આગમ્મ અનભિરતિ નામ નત્થિ, તેસં સમ્પત્તિયા ''ફાસું વિહરામા''તિ ચિરવિહારોપિ નત્થિ. યત્થ પન ભગવતિ વિહરન્તે મનુસ્સા સરણેસુ વા પતિટ્ઠહન્તિ, સીલાનિ વા સમાદિયન્તિ પબ્બજન્તિ, સોતાપત્તિમગ્ગાદીનિ વા પાપુણન્તિ, સત્થા તાસુ સમ્પત્તીસુ તેસં પતિટ્ઠાપનત્થં વસતિ, તદભાવે પક્કમતિ. તદા હિ સાવત્થિયં કત્તબ્બબુદ્ધકિચ્ચં નાહોસિ. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો ભગવા સાવત્થિયં યથાભિરન્તં વિહરિત્વા યેન વેસાલી તેન ચારિકં પક્કામી**''તિ.

ચારિકં ચરમાનોતિ અદ્ધાનગમનં ગચ્છન્તો. ચારિકા ચ નામેસા ભગવતો દુવિધા તુરિતચારિકા અતુરિતચારિકાતિ. તત્થ દૂરેપિ બોધનેય્યપુગ્ગલં દિસ્વા તસ્સ બોધનત્થં સહસા ગમનં તુરિતચારિકા નામ, સા મહાકસ્સપપચ્ચુગ્ગમનાદીસુ દટ્ઠબ્બા. યા પન ગામનિગમરાજધાનીપટિપાટિયા દેવસિકં યોજનદ્ધયોજનવસેન પિણ્ડપાતચરિયાદીહિ લોકં અનુગ્ગણ્હન્તો ગચ્છતિ, અયં અતુરિતચારિકા નામ, અયમેવ ઇધાધિપ્પેતા. **તદવસરી**તિ તેન અવસરિ, તં વા અવસરિ, તત્થ અવસરિ , પાવિસીતિ અત્થો.

તત્રાતિ તસ્સં. **સુદ**ન્તિ નિપાતમત્તં. **વેસાલિય**ન્તિ તિક્ખત્તું વિસાલીભૂતત્તા ''વેસાલી''તિ લદ્ધનામે લિચ્છવિરાજૂનં નગરે. **મહાવને**તિ મહાવનં નામ સયંજાતં અરોપિમં સપરિચ્છેદં મહન્તં વનં. કપિલવત્થુસામન્તા પન મહાવનં હિમવન્તેન સહ એકાબદ્ધં અપરિચ્છેદં હુત્વા મહાસમુદ્દં આહચ્ચ ઠિતં. ઇદં તાદિસં ન હોતિ, સપરિચ્છેદં મહન્તં વનન્તિ મહાવનં. **કૂટાગારસાલાય**ન્તિ તસ્મિં મહાવને ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ કતે આરામે કૂટાગારં અન્તો કત્વા હંસવટ્ટકચ્છન્નેન કતા સબ્બાકારસમ્પન્ના બુદ્ધસ્સ ભગવતો ગન્ધકુટિ કૂટાગારસાલા નામ , તસ્સં કૂટાગારસાલાયં. **વગ્ગુમુદાતીરિયાન**ન્તિ વગ્ગુમુદાતીરવાસીનં. **ચેતસા ચેતો પરિચ્ચ મનસિ કરિત્વા**તિ અત્તનો ચિત્તેન તેસં ચિત્તં પરિચ્છિજ્જ મનસિ કરિત્વા, ચેતોપરિયઞાણેન વા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન વા તેહિ અધિગતવિસેસં જાનિત્વાતિ અત્થો.

આલોકજાતા વિયાતિ સઞ્જાતાલોકા વિય. ઇતરં તસ્સેવ વેવચનં, ચન્દસહસ્સસૂરિયસહસ્સેહિ ઓભાસિતા વિયાતિ અત્થો. યસ્મા તે યસોજપ્પમુખા પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ સબ્બસો અવિજ્જન્ધકારવિધમનેન આલોકભૂતા ઓભાસભૂતા હુત્વા વિહરન્તિ, તસ્મા ભગવા તેહિ ઠિતદિસાય ''આલોકજાતા વિય મે, આનન્દ, એસા દિસા''તિઆદિના વણ્ણભણનાપદેસેન તે ભિક્ખૂ પસંસતિ. તેન વુત્તં – ''**યસ્સં દિસાયં વગ્ગુમુદાતીરિયા ભિક્ખૂ વિહરન્તી**''તિ. **અપ્પટિકૂલા**તિ ન પટિકૂલા, મનાપા મનોહરાતિ અત્થો. યસ્મિઞ્હિ પદેસે સીલાદિગુણસમ્પન્ના મહેસિનો વિહરન્તિ, તં કિઞ્ચાપિ ઉક્કૂલવિક્કૂલવિસમદુગ્ગાકારં, અથ ખો મનુઞ્ઞં રમણીયમેવ. વુત્તઞ્હેતં –

''ગામે વા યદિ વારઞ્ઞે, નિન્ને વા યદિ વા થલે;
યત્થ અરહન્તો વિહરન્તિ, તં ભૂમિરામણેય્યક''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૯૮);

પહિણેય્યાસીતિ પેસેય્યાસિ. **સત્થા આયસ્મન્તાનં દસ્સનકામો**તિ તેસં ભિક્ખૂનં સન્તિકે પહેણાકારદસ્સનં. ઇતિ ભગવા યદત્થં તે ભિક્ખૂ પણામેસિ, તમત્થં મત્થકપ્પત્તં દિસ્વા આરદ્ધચિત્તો તેસં દસ્સનકામતં થેરસ્સ આરોચેસિ. એવં કિરસ્સ અહોસિ ''અહં ઇમે ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દકરણે પણામેસ્સામિ, અથ તે ભદ્રો અસ્સાજાનીયો વિય કસાભિઘાતેન, તેન ચોદિતા સંવેગપ્પત્તા મમારાધનત્થં અરઞ્ઞં પવિસિત્વા ઘટેન્તા વાયમન્તા ખિપ્પમેવ અરહત્તં સચ્છિકરિસ્સન્તી''તિ. ઇદાનિ તે અગ્ગફલપ્પત્તે દિસ્વા તાય અરહત્તપ્પત્તિયા આરાધિતચિત્તો તેસં દસ્સનકામો હુત્વા એવં ધમ્મભણ્ડાગારિકં આણાપેસિ.

સો ભિક્ખૂતિ આનન્દત્થેરેન તથા આણત્તો છળભિઞ્ઞો એકો ભિક્ખુ. **પમુખે**તિ સમ્મુખે. **આનેઞ્જસમાધિના**તિ ચતુત્થજ્ઝાનપાદકેન અગ્ગફલસમાધિના, ''અરૂપજ્ઝાનપાદકેના''તિપિ વદન્તિ. ''આનેઞ્જેન સમાધિના''તિપિ પાઠો. કસ્મા પન ભગવા તેસં ભિક્ખૂનં આગમનં જાનન્તો પટિસન્થારં અકત્વા સમાપત્તિંયેવ સમાપજ્જિ? તેસં અત્તના સમાપન્નસમાપત્તિં જાનિત્વા સમાપજ્જનત્થં, તેસં પુબ્બે પણામિતાનં ઇદાનિ અત્તના સમાનસમ્ભોગદસ્સનત્થં, આનુભાવદીપનત્થં, વિના વચીભેદેન અઞ્ઞબ્યાકરણદીપનત્થઞ્ચ. અપરે પનાહુ ''પુબ્બે પણામિતાનં ઇદાનિ અત્તનો સન્તિકં આગતાનં અનુત્તરસુખુપ્પાદનેન અનઞ્ઞસાધારણપટિસન્થારકરણત્થ''ન્તિ. તેપિ આયસ્મન્તો ભગવતો અજ્ઝાસયં ઞત્વા તંયેવ સમાપત્તિં સમાપજ્જિંસુ. તેન વુત્તં – ''**કતમેન નુ ખો ભગવા વિહારેન એતરહિ વિહરતી**''તિઆદિ.

એત્થ ચ રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનં કોસજ્જાદીનં પારિપન્તિકધમ્માનં સુવિદૂરભાવતો ઇદ્ધિયા મૂલભૂતેહિ અનોણમનાદીહિ સોળસહિ વોદાનધમ્મેહિ સમન્નાગમનતો આનેઞ્જપ્પત્તં સયં અનિઞ્જનટ્ઠેન આનેઞ્જન્તિ વુચ્ચતિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ''અનોણતં ચિત્તં કોસજ્જે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. અનુણ્ણતં ચિત્તં ઉદ્ધચ્ચે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. અનભિરતં ચિત્તં રાગે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. અનપનતં ચિત્તં બ્યાપાદે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. અનિસ્સિતં ચિત્તં દિટ્ઠિયા ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. અપ્પટિબદ્ધં ચિત્તં છન્દરાગે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. વિપ્પમુત્તં ચિત્તં કામરાગે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. વિસંયુત્તં ચિત્તં કિલેસે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. વિમરિયાદિકતં ચિત્તં કિલેસમરિયાદાય ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. એકત્તગતં ચિત્તં નાનત્તકિલેસે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. સદ્ધાય પરિગ્ગહિતં ચિત્તં અસ્સદ્ધિયે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. વીરિયેન પરિગ્ગહિતં ચિત્તં કોસજ્જે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. સતિયા પરિગ્ગહિતં ચિત્તં પમાદે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. સમાધિના પરિગ્ગહિતં ચિત્તં ઉદ્ધચ્ચે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. પઞ્ઞાય પરિગ્ગહિતં ચિત્તં અવિજ્જાય ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જં. ઓભાસગતં ચિત્તં અવિજ્જન્ધકારે ન ઇઞ્જતીતિ આનેઞ્જ''ન્તિ.

રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનમેવ ચ રૂપવિરાગભાવનાવસેન પવત્તિતં, આરમ્મણવિભાગેન ચતુબ્બિધં અરૂપાવચરજ્ઝાનન્તિ એતેસં પઞ્ચન્નં ઝાનાનં આનેઞ્જવોહારો. તેસં યં કિઞ્ચિ પાદકં કત્વા સમાપન્ના અરહત્તફલસમાપત્તિ આનેઞ્જસમાધીતિ પોરાણા.

અભિક્કન્તાયાતિ અતીતાય. **નિક્ખન્તે**તિ નિગ્ગતે, અપગતેતિ અત્થો. **તુણ્હી અહોસી**તિ ભગવા અરિયેન તુણ્હીભાવેન તુણ્હી અહોસિ. **ઉદ્ધસ્તે અરુણે**તિ ઉગ્ગતે અરુણે, અરુણો નામ પુરત્થિમદિસાય સૂરિયોદયતો

પુરેતરમેવ ઉટ્ઠિતોભાસો. **નન્દિમુખિયા**તિ રત્તિયા અરુણસ્સ ઉગ્ગતત્તા એવ અરુણપ્પભાય સૂરિયાલોકૂપજીવિનો સત્તે નન્દાપનમુખિયા વિય રત્તિયા જાતાય, વિભાયમાનાયાતિ અત્થો.

તમ્હા સમાધિમ્હા વુટ્ઠહિત્વાતિ યથાપરિચ્છેદં તતો આનેઞ્જસમાધિતો અરહત્તફલસમાપત્તિતો ઉટ્ઠાય. **સચે ખો ત્વં, આનન્દ, જાનેય્યાસી**તિ ભગવા ''ઇમે ચ ભિક્ખૂ એત્તકં કાલં ઇમિના નામ સમાપત્તિસુખેન વીતિનામેન્તી''તિ, આનન્દ, યદિ ત્વં જાનેય્યાસિ. **એત્તકમ્પિ તે નપ્પટિભાસેય્યા**તિ લોકિયપટિસમ્મોદનં સન્ધાય યદિદં તે ''અભિક્કન્તા, ભન્તે, રત્તી''તિઆદિના તિક્ખત્તું પટિભાનં ઉપટ્ઠિતં, તયિદં એત્તકમ્પિ તે ન ઉપટ્ઠહેય્ય. યસ્મા ચ ખો ત્વં, આનન્દ, સેક્ખો અસેક્ખં સમાપત્તિવિહારં ન જાનાસિ, તસ્મા મં ઇમેસં ભિક્ખૂનં લોકિયપટિસમ્મોદનં કારેતું ઉસ્સુક્કં આપજ્જિ. અહં પન ઇમેહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં લોકુત્તરપટિસમ્મોદનેનેવ તિયામરત્તિં વીતિનામેસિન્તિ દસ્સેન્તો ભગવા આહ – ''**અહઞ્ચ, આનન્દ, ઇમાનિ ચ પઞ્ચ ભિક્ખુસતાનિ સબ્બેવ આનેઞ્જસમાધિના નિસીદિમ્હા**''તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં તેસં ભિક્ખૂનં અત્તના સમં આનેઞ્જસમાધિસમાપજ્જનસમત્થતાસઙ્ખાતં વસીભાવત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાનન્તિ** ઇમં તેસં ભિક્ખૂનં અનવસેસરાગાદિપ્પહાનસંસિદ્ધિતાદિસભાવદીપનં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **યસ્સ જિતો કામકણ્ડકો**તિ કુસલપક્ખવિજ્ઝનટ્ઠેન કણ્ડકભૂતો કિલેસકામો યેન અરિયપુગ્ગલેન અનવસેસં જિતો પહીનો, એતેનસ્સ અનુનયાભાવં દસ્સેતિ. ''ગામકણ્ટકો''તિપિ પાઠો. તસ્સત્થો – ગામે કણ્ટકો કણ્ટકટ્ઠાનિયો સકલો વત્થુકામો યસ્સ જિતોતિ. જયો ચસ્સ તપ્પટિબદ્ધછન્દરાગપ્પહાનેનેવ વેદિતબ્બો, તેન તેસં અનાગામિમગ્ગો વુત્તો હોતિ . અક્કોસો ચ જિતોતિ સમ્બન્ધો. **વધો ચ બન્ધનઞ્ચા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. તેસુ અક્કોસજયેન વચીદુચ્ચરિતાભાવો, ઇતરેન કાયદુચ્ચરિતાભાવો દસ્સિતો. તેન તંનિમિત્તકસ્સ બ્યાપાદસ્સ અનવસેસપ્પહાનેન તતિયમગ્ગો વુત્તો હોતિ. અથ વા અક્કોસાદિજયવચનેન તતિયમગ્ગો વુત્તો હોતિ, અક્કોસાદીનં અચ્ચન્તખમનં તત્થ પકાસિતં હોતિ, ઉભયથાપિ નેસં વિરોધાભાવં દસ્સેતિ. **પબ્બતો વિય સો ઠિતો અનેજો**તિ એજા વુચ્ચતિ ચલનકિલેસપરિપન્થો, એજાહેતૂનં અવસેસકિલેસાનં અભાવેન અનેજો, અનેજત્તાયેવ સબ્બકિલેસેહિ પરવાદવાતેહિ ચ અકમ્પનીયત્તા ઠિતો એકગ્ઘનપબ્બતસદિસો. **સુખદુક્ખેસુ ન વેધતિ સ ભિક્ખૂ**તિ સો ભિન્નકિલેસો ભિક્ખુ સુખદુક્ખનિમિત્તં ન કમ્પતીતિ હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. ઇતિ ભગવા તેસં પઞ્ચસતાનં ભિક્ખૂનં અરહત્તાધિગમેન તાદિભાવપ્પત્તિં એકજ્ઝં કત્વા એકપુગ્ગલાધિટ્ઠાનં ઉદાનં ઉદાનેસીતિ.

તતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સારિપુત્તસુત્તવણ્ણના

૨૪. ચતુત્થે **પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા**તિ આરમ્મણાભિમુખં સતિં ઠપયિત્વા મુખસમીપે કત્વા. તથા હિ વિભઙ્ગે વુત્તં –

> ''અયં સતિ ઉપટ્ઠિતા હોતિ સુપટ્ઠિતા નાસિકગ્ગે વા મુખનિમિત્તે વા, તેન વુચ્ચતિ પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા''તિ (વિભ॰ ૫૩૭).

અથ વા ‘‘**પરી**તિ પરિગ્ગહટ્ઠો, **મુખન્તિ** નિય્યાનટ્ઠો, **સતી**તિ ઉપટ્ઠાનટ્ઠો, તેન વુચ્ચતિ ‘પરિમુખં સતિ’’’ન્તિ. એવં પટિસમ્ભિદાયં (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૬૪) વુત્તનયેનપેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. તત્રાયં સઙ્ખેપત્થો – પરિગ્ગહિતનિય્યાનસતિં કત્વાતિ. નિય્યાનન્તિ ચ સતિયા ઓગાહિતબ્બં આરમ્મણં દટ્ઠબ્બં. એત્થ ચ પુરિમો પચ્છિમો ચ અત્થો સબ્બસઙ્ગાહકવસેન, ઇતરો સમાપત્તિયા પુબ્બભાગસમન્નાહારવસેન દટ્ઠબ્બો. સતીતિ વા સતિસીસેન ઝાનં વુત્તં ‘‘યે કાયગતાસતિં પરિભુઞ્જન્તી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૧.૬૦૦) વિય. કતમં પન તં ઝાનન્તિ? રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનં પાદકં કત્વા સમાપન્નં અરહત્તફલજ્ઝાનં. કથં પનેતં જાનિતબ્બન્તિ? આનેઞ્જસમાધિયોગેન થેરસ્સ સવિસેસં નિચ્ચલભાવં કેનચિ અકમ્પનીયતઞ્ચ પબ્બતોપમાય પકાસેન્તો ભગવા ઇમં ઉદાનં અભાસીતિ ગાથાય એવ અયમત્થો વિઞ્ઞાયતિ. ન ચાયં નિસજ્જા થેરસ્સ સચ્ચપ્પટિવેધાય, અથ ખો દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારાય. પુબ્બેયેવ હિ સૂકરખતલેણે (મ॰ નિ॰ ૨.૨૦૧) અત્તનો ભાગિનેય્યસ્સ દીઘનખપરિબ્બાજકસ્સ ભગવતિ ધમ્મં દેસેન્તે અયં મહાથેરો સચ્ચપ્પટિવેધકિચ્ચં મત્થકં પાપેસીતિ.

એતમત્થન્તિ એતં થેરસ્સ આનેઞ્જસમાધિયોગેન તાદિભાવપ્પત્તિયા ચ કેનચિ અકમ્પનીયતાસઙ્ખાતં અત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદત્થવિભાવનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **યથાપિ પબ્બતો સેલો**તિ યથા સિલામયો એકગ્ઘનસિલાપબ્બતો, ન પંસુપબ્બતો ન મિસ્સકપબ્બતોતિ અત્થો. **અચલો સુપ્પતિટ્ઠિતો**તિ સુપ્પતિટ્ઠિતમૂલો પકતિવાતેહિ અચલો અકમ્પનીયો હોતિ. **એવં મોહક્ખયા ભિક્ખુ, પબ્બતોવ ન વેધતી**તિ મોહસ્સ અનવસેસપ્પહાના મોહમૂલકત્તા ચ સબ્બાકુસલાનં પહીનસબ્બાકુસલો ભિક્ખુ, યથા સો પબ્બતો પકતિવાતેહિ, એવં લોકધમ્મેહિ ન વેધતિ ન કમ્પતિ. મોહક્ખયોતિ વા યસ્મા નિબ્બાનં અરહત્તઞ્ચ વુચ્ચતિ, તસ્મા મોહક્ખયસ્સ હેતુ નિબ્બાનસ્સ અરહત્તસ્સ વા અધિગતત્તા ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ સુપ્પતિટ્ઠિતો અસમાપન્નકાલેપિ યથાવુત્તપબ્બતો વિય ન કેનચિ વેધતિ, પગેવ સમાપન્નકાલેતિ અધિપ્પાયો.

ચતુત્થસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. મહામોગ્ગલ્લાનસુત્તવણ્ણના

૨૫. પઞ્ચમે **કાયગતાય સતિયા**તિ કાયાનુપસ્સનાવસેન કાયે ગતાય કાયારમ્મણાય સતિયા, ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે ઇદં કરણવચનં . **અજ્ઝત્તન્તિ** ઇધ અજ્ઝત્તં નામ નિયકજ્ઝત્તં, તસ્મા અત્તનિ અત્તસન્તાનેતિ અત્થો. અથ વા યસ્મા કમ્મટ્ઠાનભૂતો કેસાદિકો દ્વત્તિંસકોટ્ઠાસસમુદાયો ઇધ કાયોતિ અધિપ્પેતો, તસ્મા અજ્ઝત્તન્તિ પદસ્સ ગોચરજ્ઝત્તન્તિ અત્થો વેદિતબ્બો. **સૂપટ્ઠિતાયા**તિ નિયકજ્ઝત્તભૂતે ગોચરજ્ઝત્તભૂતે વા કાયે સુટ્ઠુ ઉપટ્ઠિતાય. કા પનાયં સતિ, યા ‘‘અજ્ઝત્તં સૂપટ્ઠિતા’’તિ વુત્તા? ય્વાયં ભગવતા ‘‘અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે કેસા લોમા’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૭; મ॰ નિ॰ ૧.૧૧૦; ખુ॰ પા॰ ૩.દ્વત્તિંસાકાર) અજ્ઝત્તકેસાદિકો દ્વત્તિંસાકારો કાયો વુત્તો, તત્થ યા પટિકૂલમનસિકારં પવત્તેન્તસ્સ ઉપચારપ્પનાવસેન કાયે ઉપટ્ઠિતા સતિ, સા ‘‘કાયગતા સતી’’તિ વુચ્ચતિ. યથા ચાયં, એવં આનાપાનચતુઇરિયાપથસતિસમ્પજઞ્ઞાનં વસેન ઉદ્ધુમાતકવિનીલકાદિવસેન ચ મનસિકારં પવત્તેન્તસ્સ યથારહં ઉપચારપ્પનાવસેન કાયે ઉપટ્ઠિતા સતિ ‘‘કાયગતા સતી’’તિ વુચ્ચતિ. ઇધ પન અજ્ઝત્તં કાયગતા સતિ પથવીઆદિકા ચતસ્સો ધાતુયો સસમ્ભારસઙ્ખેપાદીસુ ચતૂસુ યેન કેનચિ એકેનાકારેન વવત્થપેત્વા તેસં અનિચ્ચાદિલક્ખણસલ્લક્ખણવસેન ઉપટ્ઠિતા વિપસ્સનાસમ્પયુત્તા સતિ ‘‘કાયગતા સતી’’તિ

અધિપ્પેતા. થેરો પન તથા વિપસ્સિત્વા અત્તનો ફલસમાપત્તિમેવ સમાપજ્જિત્વા નિસીદિ. ઇધાપિ ગાથાય એવં ઇમસ્સ અત્થસ્સ વિઞ્ઞાતબ્બતા ''ન ચાયં નિસજ્જા''તિઆદિના વુત્તનયાનુસારેન યોજેતબ્બા.

એતમત્થન્તિ એતં થેરસ્સ ચતુધાતુવવત્થાનમુખેન કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનેન વિપસ્સનં ઓગાહેત્વા ફલસમાપત્તિસમાપજ્જનસઙ્ખાતં અત્થં વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં સતિપટ્ઠાનભાવનાય નિબ્બાનાધિગમદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **સતિ કાયગતા ઉપટ્ઠિતા**તિ પુબ્બે વુત્તલક્ખણા સતિ સદ્ધાપુબ્બઙ્ગમાનં સમાધિવીરિયપઞ્ઞાનં યથાસકં કિચ્ચનિપ્ફાદનેન સહાયભાવં આપન્નત્તા પહીનપ્પટિપક્ખા તતો એવ તિક્ખવિસદભૂતા ચ યથાવુત્તકાયસંવરણવસેન એકત્થસમોસરણવસેન ચ અવિપરીતસભાવં સલ્લક્ખેન્તી ઉપગન્ત્વા ઠિતા હોતિ, એતેન કાયસઙ્ખાતાનં ચતુન્નં ધાતૂનં તન્નિસ્સિતાનઞ્ચ ઉપાદારૂપાનં સલ્લક્ખણવસેન, પચ્ચયે વવત્થપેત્વા તતો પરં તેસં અનિચ્ચાદિલક્ખણસલ્લક્ખણવસેન ચ પવત્તં ઞાણપરમ્પરાગતં સતિં દસ્સેતિ, સતિસીસેન વા તંસમ્પયુત્તં પરિઞ્ઞાત્તયપરિયાપન્નઞાણપરમ્પરમેવ દસ્સેતિ. **છસુ ફસ્સાયતનેસુ સંવુતો**તિ યથાવુત્તાય કાયે ઉપટ્ઠિતાય સતિયા સમન્નાગતો ચક્ખાદીસુ ફસ્સસ્સ કારણભૂતેસુ છસુ દ્વારેસુ કાયાનુપસ્સનાય અભાવિતાય ઉપ્પજ્જનારહાનં અભિજ્ઝાદીનં તસ્સા ભાવિતત્તા ઞાણપ્પવત્તિં પટિવેધેન્તો તે પિદહન્તો ''તત્થ સંવુતો''તિ વુચ્ચતિ, એતેન ઞાણસંવરં દસ્સેતિ.

સતતં ભિક્ખુ સમાહિતોતિ સો ભિક્ખુ એવં ઉપટ્ઠિતસ્સતિ સબ્બત્થ ચ સંવુતો પુથુત્તારમ્મણે ચિત્તં અવિસ્સજ્જેત્વા અનિચ્ચાદિવસેન સમ્મસન્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા ઞાણે તિક્ખે સૂરે વહન્તે વિપસ્સનાસમાધિના તાવ સતતં નિરન્તરં સમાહિતો અનુલોમઞાણાનન્તરં ગોત્રભુઞાણોદયતો પટ્ઠાય. **જઞ્ઞા નિબ્બાનમત્તનો**તિ અઞ્ઞેસં પુથુજ્જનાનં સુપિનન્તેપિ અગોચરભાવતો, અરિયાનં પન તસ્સ તસ્સેવ આવેણિકત્તા અત્તસદિસત્તા ચ ''અત્તા''તિ લદ્ધવોહારસ્સ મગ્ગફલઞાણસ્સ સાતિસયવિસયભાવતો એકન્તસુખાવહં નિબ્બાનં અસઙ્ખતધાતુ ''અત્તનો''તિ વુત્તં, તં નિબ્બાનં જઞ્ઞા જાનેય્ય, મગ્ગફલઞાણેહિ પટિવિજ્ઝેય્ય, સચ્છિકરેય્યાતિ અત્થો. એતેન અરિયાનં નિબ્બાને અધિમુત્તતં દસ્સેતિ. અરિયા હિ અધિચિત્તપ્પવત્તિકાલેપિ એકન્તેનેવ નિબ્બાને નિન્નપોણપબ્ભારભાવેન વિહરન્તિ. એત્થ ચ યસ્સ સતિ કાયગતા ઉપટ્ઠિતા, સો ભિક્ખુ છસુ ફસ્સાયતનેસુ સંવુતો, તતો એવ સતતં સમાહિતો અત્તપચ્ચક્ખકરણેન નિબ્બાનં અત્તનો જાનેય્યાતિ એવં ગાથાપદાનં સમ્બન્ધો વેદિતબ્બો. એવં કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનમુખેન યાવ અરહત્તા એકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમગ્ગં દસ્સેતિ ધમ્મરાજા.

અપરો નયો – **સતિ કાયગતા ઉપટ્ઠિતા**તિ એતેન કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં દસ્સેતિ. **છસુ ફસ્સાયતનેસુ સંવુતો**તિ ફસ્સો આયતનં કારણં એતેસન્તિ ફસ્સાયતનાનિ, તેસુ ફસ્સાયતનેસુ. ફસ્સહેતુકેસુ ફસ્સપચ્ચયા નિબ્બત્તેસુ છસુ ચક્ખુસમ્ફસ્સજાદિવેદયિતેસુ તણ્હાદીનં અપ્પવત્તિયા સંવુતો, એતેન વેદનાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં દસ્સેતિ. **સતતં ભિક્ખુ સમાહિતો**તિ સતતં નિચ્ચકાલં નિરન્તરં વિક્ખેપાભાવતો સમાહિતો ભિક્ખુ. સો ચાયં અવિક્ખેપો સબ્બસો સતિપટ્ઠાનભાવનાય મત્થકપ્પત્તાય હોતિ. સમ્મસન્તો હિ અતીતાદિભેદભિન્નેસુ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધેસુ અનવસેસતોવ પરિગ્ગહેત્વા સમ્મસતીતિ. એતેન સેસસતિપટ્ઠાને દસ્સેતિ. **જઞ્ઞા નિબ્બાનમત્તનો**તિ એવં ચતુસતિપટ્ઠાનભાવનં મત્થકં પાપેત્વા ઠિતો ભિન્નકિલેસો ભિક્ખુ અત્તનો કિલેસનિબ્બાનં પચ્ચવેક્ખણઞાણેન સયમેવ જાનેય્યાતિ અત્થો.

અથ વા **સતિ કાયગતા ઉપટ્ઠિતા**તિ અત્તનો પરેસઞ્ચ કાયસ્સ યથાસભાવપરિઞ્ઞાદીપનેન થેરસ્સ સતિવેપુલ્લપ્પત્તિ દીપિતા. **છસુ ફસ્સાયતનેસુ સંવુતો**તિ ચક્ખાદીસુ છસુ દ્વારેસુ અચ્ચન્તસંવરદીપનેન સતતવિહારિવસેન થેરસ્સ સમ્પજઞ્ઞપ્પકાસિની પઞ્ઞાવેપુલ્લપ્પત્તિ દીપિતા. **સતતં ભિક્ખુ સમાહિતો**તિ સમાપત્તિબહુલતાદસ્સનેન નવાનુપુબ્બવિહારસમાપત્તિયો દસ્સિતા. એવંભૂતો પન ભિક્ખુ **જઞ્ઞા નિબ્બાનમત્તનો**તિ કતકિચ્ચત્તા ઉત્તરિ કરણીયાભાવતો કેવલં અત્તનો અનુપાદિસેસનિબ્બાનમેવ જાનેય્ય ચિન્તેય્ય, અઞ્ઞમ્પિ તસ્સ ચિન્તેતબ્બં નત્થીતિ અધિપ્પાયો.

પઞ્ચમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પિલિન્દવચ્છસુત્તવણ્ણના

૨૬. છટ્ઠે **પિલિન્દવચ્છો**તિ **પિલિન્દા**તિસ્સ નામં, **વચ્છો**તિ ગોત્તવસેન થેરં સઞ્જાનન્તિ. **વસલવાદેન સમુદાચરતી**તિ ‘‘એહિ, વસલ, અપેહિ, વસલા’’તિઆદિના ભિક્ખૂ વસલવાદેન વોહરતિ આલપતિ. **સમ્બહુલા ભિક્ખૂ**તિ બહૂ ભિક્ખૂ. તે થેરં તથા સમુદાચરન્તં દિસ્વા ‘‘અરહાવ સમાનો અપ્પહીનવાસનત્તા એવં ભણતી’’તિ અજાનન્તા ‘‘દોસન્તરો મઞ્ઞે અયં થેરો એવં સમુદાચરતી’’તિ ચિન્તેત્વા ઉલ્લપનાધિપ્પાયા તં તતો વુટ્ઠાપેતું ભગવતો આરોચેસું. તેન વુત્તં – ‘‘આયસ્મા, ભન્તે, પિલિન્દવચ્છો ભિક્ખૂ વસલવાદેન સમુદાચરતી’’તિ. કેચિ પનાહુ – ‘‘ઇમં થેરં ભિક્ખૂ ‘અરહા’તિ સઞ્જાનન્તિ, અયઞ્ચ ભિક્ખૂ ફરુસવચનેન એવં સમુદાચરતિ, ‘અભૂતો એવ નુ ખો ઇમસ્મિં ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મો’તિ વાસનાવસેન તસ્સ તથા સમુદાચારં અજાનન્તા અરિયભાવઞ્ચસ્સ અસદ્દહન્તા ઉજ્ઝાનસઞ્ઞિનો ભગવતો તમત્થં આરોચેસુ’’ન્તિ. ભગવા થેરસ્સ દોસન્તરાભાવં પકાસેતુકામો એકેન ભિક્ખુના તં પક્કોસાપેત્વા સમ્મુખા તસ્સ ‘‘પુબ્બાચિણ્ણવસેનાયં તથા સમુદાચરતિ, ન ફરુસવચનાધિપ્પાયો’’તિ આહ. તેન વુત્તં – ‘‘**અથ ખો ભગવા અઞ્ઞતરં ભિક્ખું આમન્તેસી**’’તિઆદિ.

તત્થ **પુબ્બેનિવાસં મનસિ કરિત્વા**તિ સત્થા ‘‘સચ્ચં કિર ત્વં, વચ્છ, ભિક્ખૂ વસલવાદેન સમુદાચરસી’’તિ થેરં પુચ્છિત્વા તેન ‘‘એવં, ભન્તે’’તિ વુત્તે ‘‘અયં વચ્છો કિલેસવાસનાય વસલવાદં ન પરિચ્ચજતિ, કિં નુ ખો અતીતેસુપિ અત્તભાવેસુ બ્રાહ્મણજાતિકો અહોસી’’તિ આવજ્જેન્તો પુબ્બેનિવાસઞાણેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન વા તસ્સ પુબ્બેનિવાસં અતીતાસુ જાતીસુ નિવુત્થક્ખન્ધસન્તાનં મનસિ કરિત્વા હત્થતલે ઠપિતં આમલકં વિય પચ્ચક્ખકરણવસેન અત્તનો મનસિ કત્વા. **ભિક્ખૂ આમન્તેસી**તિ તે ભિક્ખૂ સઞ્ઞાપેતું આલપિ, અભાસિ. તેન વુત્તં ‘‘**મા ખો તુમ્હે, ભિક્ખવે**’’તિઆદિ.

તત્થ **મા**તિ પટિસેધે નિપાતો, તસ્સ ‘‘ઉજ્ઝાયિત્થા’’તિ ઇમિના સમ્બન્ધો. **મા ઉજ્ઝાયિત્થા**તિ મા હેટ્ઠા કત્વા ચિન્તયિત્થ, ઓલોકયિત્થાતિ અત્થો. **વચ્છસ્સ ભિક્ખુનો**તિ ચ ઉજ્ઝાયનસ્સ ઉસૂયનત્થત્તા સમ્પદાનવચનં. ઇદાનિસ્સ અનુજ્ઝાયિતબ્બે કારણં દસ્સેન્તો ‘‘**ન, ભિક્ખવે, વચ્છો દોસન્તરો ભિક્ખૂ વસલવાદેન સમુદાચરતી**’’તિ આહ. તસ્સત્થો – ભિક્ખવે, અયં વચ્છો દોસન્તરો દોસચિત્તો દોસેન બ્યાપાદેન દૂસિતચિત્તો હુત્વા ભિક્ખૂ વસલવાદેન ન સમુદાચરતિ , મગ્ગેનેવ ચસ્સ બ્યાપાદો સમુગ્ઘાતિતો. એવં અદોસન્તરત્તેપિ તસ્સ તથા સમુદાચારસ્સ પુરિમજાતિસિદ્ધં કારણં દસ્સેન્તો ‘‘**વચ્છસ્સ, ભિક્ખવે**’’તિઆદિમાહ.

તત્થ **અબ્બોકિણ્ણાની**તિ ખત્તિયાદિજાતિઅન્તરેહિ અવોમિસ્સાનિ અનન્તરિતાનિ. **પઞ્ચ જાતિસતાનિ બ્રાહ્મણકુલે પચ્ચાજાતાની**તિ સબ્બાનિ તાનિ વચ્છસ્સ પઞ્ચ જાતિસતાનિ પટિપાટિયા બ્રાહ્મણકુલે એવ જાતાનિ, અહેસુન્તિ

અત્થો. **સો તસ્સ વસલવાદો દીઘરત્તં સમુદાચિણ્ણો**તિ યો એતરહિ ખીણાસવેનપિ સતા પવત્તિયતિ, સો તસ્સ વચ્છસ્સ ભિક્ખુનો વસલવાદો દીઘરત્તં ઇતો જાતિતો પટ્ઠાય ઉદ્ધં આરોહનવસેન પઞ્ચજાતિસતમત્તં કાલં બ્રાહ્મણજાતિકત્તા સમુદાચિણ્ણો સમુદાચરિતો અહોસિ. બ્રાહ્મણા હિ જાતિસિદ્ધેન માનેન થદ્ધા અઞ્ઞં વસલવાદેન સમુદાચરન્તિ. ''અજ્ઝાચિણ્ણો''તિપિ પઠન્તિ, સો એવ અત્થો. **તેના**તિ તેન દીઘરત્તં તથા સમુદાચિણ્ણભાવેન, એતેનસ્સ તથા સમુદાચારસ્સ કારણં વાસનાતિ દસ્સેતિ. કા પનાયં વાસના નામ? યં કિલેસરહિતસ્સાપિ સન્તાને અપ્પહીનકિલેસાનં સમાચારસદિસસમાચારહેતુભૂતં, અનાદિકાલભાવિતેહિ કિલેસેહિ આહિતં સામત્થિયમત્તં, તથારૂપા અધિમુત્તીતિ વદન્તિ. તં પનેતં અભિનીહારસમ્પત્તિયા ઞેય્યાવરણપ્પહાનવસેન યત્થ કિલેસા પહીના, તત્થ ભગવતો સન્તાને નત્થિ. યત્થ પન તથા કિલેસા ન પહીના, તત્થ સાવકાનં પચ્ચેકબુદ્ધાનઞ્ચ સન્તાને અત્થિ, તતો તથાગતોવ અનાવરણઞાણદસ્સનો.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં આયસ્મતો પિલિન્દવચ્છસ્સ સતિપિ વસલસમુદાચારે દોસન્તરાભાવસઙ્ખાતં અત્થં વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ તસ્સ અઞ્ઞફલાધિગમવિભાવનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **યમ્હિ ન માયા વસતિ ન માનો**તિ યસ્મિં અરિયપુગ્ગલે સન્તદોસપ્પટિચ્છાદનલક્ખણા માયા, ''સેય્યોહમસ્મી''તિઆદિના સમ્પગ્ગહવસેન પવત્તો ઉણ્ણતિલક્ખણો માનો ચ ન વસતિ, મગ્ગેન સમુગ્ઘાતિતત્તા ન પવત્તતિ ન ઉપ્પજ્જતિ. **યો વીતલોભો અમમો નિરાસો**તિ યો ચ રાગાદિપરિયાયવસેન પવત્તસ્સ આરમ્મણગ્ગહણલક્ખણસ્સ લોભસ્સ સબ્બથા વિગતત્તા વીતલોભો, તતો એવ રૂપાદીસુ કત્થચિ મમાયનાભાવતો અમમો અપરિગ્ગહો, અનાગતાનમ્પિ ભવાદીનં અનાસીસનતો નિરાસો. **પનુણ્ણકોધો**તિ કુજ્ઝનલક્ખણસ્સ કોધસ્સ અનાગામિમગ્ગેન સબ્બસો પહીનત્તા પનુણ્ણકોધો સમુચ્છિન્નાઘાતો. **અભિનિબ્બુતત્તો**તિ યો એવં માયામાનલોભકોધાનં સમુગ્ઘાતેન તદેકટ્ઠતાય સબ્બસ્સ સંકિલેસપક્ખસ્સ સુપ્પહીનત્તા સબ્બસો કિલેસપરિનિબ્બાનેન અભિનિબ્બુતચિત્તો સીતિભૂતો. **સો બ્રાહ્મણો સો સમણો સ ભિક્ખૂ**તિ સો એવરૂપો ખીણાસવો સબ્બસો બાહિતપાપત્તા બ્રાહ્મણો, સો એવ સમિતપાપત્તા સમચરિયાય ચ સમણો, સો એવ ચ સબ્બસો ભિન્નકિલેસત્તા ભિક્ખુ નામ. એવંભૂતો ચ, ભિક્ખવે, વચ્છો સો કથં દોસન્તરો કિઞ્ચિ કાયકમ્માદિં પવત્તેય્ય, કેવલં પન વાસનાય અપ્પહીનત્તા વસલવાદેન સમુદાચરતીતિ.

છટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સક્કુદાનસુત્તવણ્ણના

૨૭. સત્તમે **સત્તાહં એકપલ્લઙ્કેન નિસિન્નો હોતિ અઞ્ઞતરં સમાધિં સમાપજ્જિત્વા**તિ એત્થ કેચિ તાવ આહુ ''અરહત્તફલસમાધિ ઇધ 'અઞ્ઞતરો સમાધી'તિ અધિપ્પેતો''તિ. તઞ્હિ સો આયસ્મા બહુલં સમાપજ્જતિ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારત્થં, પહોતિ ચ સત્તાહમ્પિ ફલસમાપત્તિયા વીતિનામેતું. તથા હિ ભગવતા –

> ''અહં, ભિક્ખવે, યાવદે આકઙ્ખામિ વિવિચ્ચેવ કામેહિ, વિવિચ્ચ અકુસલેહિ ધમ્મેહિ…પે॰… વિહરામિ. કસ્સપોપિ, ભિક્ખવે, યાવદે આકઙ્ખતિ વિવિચ્ચેવ કામેહિ…પે॰… વિહરતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૨) –

આદિના નવાનુપુબ્બવિહારછળભિઞ્ઞાદિભેદે ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મે અત્તના સમસમટ્ઠાને ઠપિતો, ન ચેત્થ ''યદિ એવં થેરો યમકપાટિહારિયમ્પિ કરેય્યા''તિ વત્તબ્બં સાવકસાધારણાનંયેવ ઝાનાદીનં અધિપ્પેતત્તાતિ.

પોરાણા પનાહુ – **અઞ્ઞતરં સમાધિં સમાપજ્જિત્વા**તિ નિરોધસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા. કથં પન નિરોધસમાપત્તિ સમાધીતિ વુત્તા? સમાધાનટ્ઠેન. કો પનાયં સમાધાનટ્ઠો? સમ્મદેવ આધાતબ્બતા. યા હિ એસા પચ્ચનીકધમ્મેહિ અકમ્પનીયા બલપ્પત્તિયા સમથબલં વિપસ્સનાબલન્તિ ઇમેહિ દ્વીહિ બલેહિ, અનિચ્ચદુક્ખાનત્તનિબ્બિદાવિરાગનિરોધપટિનિસ્સગ્ગવિવટ્ટાનુપસ્સના ચત્તારિ મગ્ગઞાણાનિ ચત્તારિ ચ ફલઞાણાનીતિ ઇમેસં સોળસન્નં ઞાણાનં વસેન સોળસહિ ઞાણચરિયાહિ, પઠમજ્ઝાનસમાધિઆદયો અટ્ઠ સમાધી એકજ્ઝં કત્વા ગહિતો તેસં ઉપચારસમાધિ ચાતિ ઇમેસં નવન્નં સમાધીનં વસેન નવહિ સમાધિચરિયાહિ કાયસઙ્ખારો વચીસઙ્ખારો ચિત્તસઙ્ખારોતિ ઇમેસં તિણ્ણં સઙ્ખારાનં તત્થ તત્થ પટિપ્પસ્સદ્ધિયા તથા વિહરિતુકામેન યથાવુત્તેસુ ઠાનેસુ વસીભાવપ્પત્તેન અરહતા અનાગામિના વા યથાધિપ્પેતં કાલં ચિત્તચેતસિકસન્તાનસ્સ સમ્મદેવ અપ્પવત્તિ આધાતબ્બા, તસ્સા તથા સમાધાતબ્બતા ઇધ સમાધાનટ્ઠો, તેનાયં વિહારો સમાધીતિ વુત્તો, ન અવિક્ખેપટ્ઠેન. એતેનસ્સ સમાપત્તિઅત્થોપિ વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. ઇમઞ્હિ નિરોધસમાપત્તિં સન્ધાય પટિસમ્ભિદામગ્ગે –

> ''કથં દ્વીહિ બલેહિ સમન્નાગતત્તા તિણ્ણં સઙ્ખારાનં પટિપ્પસ્સદ્ધિયા સોળસહિ ઞાણચરિયાહિ નવહિ સમાધિચરિયાહિ વસીભાવતાય સઞ્ઞાનિરોધસમાપત્તિયા ઞાણ''ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૮૩) –

પુચ્છિત્વા ''દ્વીહિ બલેહી''તિ દ્વે બલાનિ સમથબલં વિપસ્સનાબલન્તિ વિત્થારો. સાયં નિરોધસમાપત્તિકથા વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૮૬૭ આદયો) સંવણ્ણિતાવ. કસ્મા પનાયં થેરો ફલસમાપત્તિં અસમાપજ્જિત્વા નિરોધં સમાપજ્જિ? સત્તેસુ અનુકમ્પાય. અયઞ્હિ મહાથેરો સબ્બાપિ સમાપત્તિયો વળઞ્જેતિ, સત્તાનુગ્ગહેન પન યેભુય્યેન નિરોધં સમાપજ્જતિ. તઞ્હિ સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠિતસ્સ કતો અપ્પકોપિ સક્કારો વિસેસતો મહપ્ફલો મહાનિસંસો હોતીતિ.

વુટ્ઠાસીતિ અરહત્તફલચિત્તુપ્પત્તિયા વુટ્ઠાસિ. નિરોધં સમાપન્નો હિ અરહા ચે અરહત્તફલસ્સ, અનાગામી ચે અનાગામિફલસ્સ ઉપ્પાદેન વુટ્ઠિતો નામ હોતિ.

તેન ખો પન સમયેન સક્કો દેવાનમિન્દો આયસ્મતો મહાકસ્સપસ્સ પિણ્ડપાતં દાતુકામો હોતીતિ કથં તસ્સ દાતુકામતા જાતા? યાનિ ''તાનિ પઞ્ચમત્તાનિ દેવતાસતાની''તિ વુત્તાનિ, તા સક્કસ્સ દેવરઞ્ઞો પરિચારિકા કકુટપાદિનિયો પુબ્બે ''અય્યો મહાકસ્સપો રાજગહં પિણ્ડાય પવિસતિ, ગચ્છથ થેરસ્સ દાનં દેથા''તિ સક્કેન પેસિતા ઉપગન્ત્વા દિબ્બાહારં દાતુકામા ઠિતા થેરેન પટિક્ખિત્તા દેવલોકમેવ ગતા. ઇદાનિ પુરિમપ્પટિક્ખેપં ચિન્તેત્વા ''કદાચિ ગણ્હેય્યા''તિ સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતસ્સ થેરસ્સ દાનં દાતુકામા સક્કસ્સ અનારોચેત્વા સયમેવ આગન્ત્વા દિબ્બભોજનાનિ ઉપનેન્તિયો પુરિમનયેનેવ થેરેન પટિક્ખિત્તા દેવલોકં ગન્ત્વા સક્કેન ''કહં ગતત્થા''તિ પુટ્ઠા તમત્થં આરોચેત્વા ''દિન્નો વો થેરસ્સ પિણ્ડપાતો''તિ સક્કેન વુત્તે ''ગણ્હિતું ન ઇચ્છતી''તિ. ''કિં કથેસી''તિ? '''દુગ્ગતાનં સઙ્ગહં કરિસ્સામી'તિ આહ, દેવા''તિ. ''તુમ્હે કેનાકારેન ગતા''તિ? ''ઇમિનાવ, દેવા''તિ. સક્કો ''તુમ્હાદિસિયો થેરસ્સ પિણ્ડપાતં કિં દસ્સન્તી''તિ? સયં દાતુકામો, જરાજિણ્ણો ખણ્ડદન્તો પલિતકેસો ઓભગ્ગસરીરો મહલ્લકો તન્તવાયો હુત્વા, સુજમ્પિ અસુરધીતરં તથારૂપિમેવ મહલ્લિકં કત્વા, એકં પેસકારવીથિં માપેત્વા તન્તં પસારેન્તો અચ્છિ, સુજા તસરં પૂરેતિ. તેન વુત્તં – ''**તેન ખો પન સમયેન સક્કો દેવાનમિન્દો… પે॰… તસરં પૂરેતી**''તિ.

તત્થ **તન્તં વિનાતી**તિ પસારિતતન્તં વિનન્તો વિય હોતિ. **તસરં પૂરેતી**તિ તસરવટ્ટિં વટ્ટેન્તી વિય. **યેન સક્કસ્સ દેવાનમિન્દસ્સ નિવેસનં તેનુપસઙ્કમી**તિ થેરો નિવાસેત્વા પત્તચીવરમાદાય "દુગ્ગતજનસઙ્ગહં કરિસ્સામી"તિ નગરાભિમુખો ગચ્છન્તો બહિનગરે સક્કેન માપિતં પેસકારવીથિં પટિપજ્જિત્વા ઓલોકેન્તો અદ્દસ ઓલુગ્ગવિલુગ્ગજિણ્ણસાલં તત્થ ચ તે જાયમ્પતિકે યથાવુત્તરૂપે તન્તવાયકમ્મં કરોન્તે દિસ્વા ચિન્તેસિ – "ઇમે મહલ્લકકાલેપિ કમ્મં કરોન્તિ. ઇમસ્મિં નગરે ઇમેહિ દુગ્ગતતરા નત્થિ મઞ્ઞે. ઇમેહિ દિન્નં સાકમત્તમ્પિ ગહેત્વા ઇમેસં સઙ્ગહં કરિસ્સામી"તિ. સો તેસં ગેહાભિમુખો અગમાસિ. સક્કો તં આગચ્છન્તં દિસ્વા સુજં આહ – "ભદ્દે, મય્હં અય્યો ઇતો આગચ્છતિ, તં ત્વં અપસ્સન્તી વિય તુણ્હી હુત્વા નિસીદ. ખણેનેવ વઞ્ચેત્વા પિણ્ડપાતં દસ્સામા"તિ થેરો ગન્ત્વા ગેહદ્વારે અટ્ઠાસિ. તેપિ અપસ્સન્તા વિય અત્તનો કમ્મમેવ કરોન્તા થોકં આગમયિંસુ. અથ સક્કો "ગેહદ્વારે ઠિતો એકો થેરો વિય ખાયતિ, ઉપધારેહિ તાવા"તિ આહ. "તુમ્હે ગન્ત્વા ઉપધારેથ, સામી"તિ. સો ગેહા નિક્ખમિત્વા થેરં પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા ઉભોહિ હત્થેહિ જણ્ણુકાનિ ઓલુમ્બિત્વા નિત્થુનન્તો ઉટ્ઠાય "કતરત્થેરો નુ ખો અય્યો"તિ થોકં ઓસક્કિત્વા "અક્ખીનિ મે ધૂમાયન્તી"તિ વત્વા નલાટે હત્થં ઠપેત્વા ઉદ્ધં ઉલ્લોકેત્વા "અહો દુક્ખં અય્યો નો મહાકસ્સપત્થેરોવ ચિરસ્સં મે કુટિદ્વારં આગતો. અત્થિ નુ ખો કિઞ્ચિ ગેહે"તિ આહ. સુજા થોકં આકુલા વિય હુત્વા "અત્થિ, સામી"તિ પટિવચનં અદાસિ. સક્કો, "ભન્તે, લૂખં વા પણીતં વાતિ અચિન્તેત્વા સઙ્ગહં નો કરોથા"તિ પત્તં ગણ્હિ. થેરો પત્તં દેન્તો "ઇમેસં એવ દુગ્ગતાનં જરાજિણ્ણાનં મયા સઙ્ગહો કાતબ્બો"તિ ચિન્તેસિ. સો અન્તો પવિસિત્વા ઘટિઓદનં નામ ઘટિતો ઉદ્ધરિત્વા, પત્તં પૂરેત્વા, થેરસ્સ હત્થે ઠપેસિ. તેન વુત્તં – "**અદ્દસા ખો સક્કો દેવાનમિન્દો...પે॰... અદાસી**"તિ.

તત્થ **ઘટિયા**તિ ભત્તઘટિતો. "ઘટિઓદન"ન્તિપિ પાઠો, તસ્સ ઘટિઓદનં નામ દેવાનં કોચિ આહારવિસેસોતિ અત્થં વદન્તિ. **ઉદ્ધરિત્વા**તિ કુતોચિ ભાજનતો ઉદ્ધરિત્વા. અનેકસૂપો સો એવ આહારો પત્તે પક્ખિપિત્વા થેરસ્સ હત્થે ઠપનકાલે કપણાનં ઉપકપ્પનકલૂખાહારો વિય પઞ્ઞાયિત્થ, હત્થે ઠપિતમત્તે પન અત્તનો દિબ્બસભાવેનેવ અટ્ઠાસિ. **અનેકસૂપો**તિ મુગ્ગમાસાદિસૂપેહિ ચેવ ખજ્જવિકતીહિ ચ અનેકવિધસૂપો. **અનેકબ્યઞ્જનો**તિ નાનાવિધઉત્તરિભઙ્ગો. **અનેકરસબ્યઞ્જનો**તિ અનેકેહિ સૂપેહિ ચેવ બ્યઞ્જનેહિ ચ મધુરાદિમૂલરસાનઞ્ચેવ સમ્ભિન્નરસાનઞ્ચ અભિબ્યઞ્જકો, નાનગ્ગરસસૂપબ્યઞ્જનોતિ અત્થો.

સો કિર પિણ્ડપાતો થેરસ્સ હત્થે ઠપિતકાલે રાજગહનગરં અત્તનો દિબ્બગન્ધેન અજ્ઝોત્થરિ, તતો થેરો ચિન્તેસિ – "અયં પુરિસો અપ્પેસક્ખો, પિણ્ડપાતો અતિવિય પણીતો સક્કસ્સ ભોજનસદિસો. કો નુ ખો એસો"તિ? અથ નં "સક્કો"તિ ઞત્વા આહ – "ભારિયં તે, કોસિય, કમ્મં કતં દુગ્ગતાનં સમ્પત્તિં વિલુમ્પન્તેન, અજ્જ મય્હં દાનં દત્વા કોચિદેવ દુગ્ગતો સેનાપતિટ્ઠાનં વા સેટ્ઠિટ્ઠાનં વા લભેય્યા"તિ. "કો મયા દુગ્ગતતરો અત્થિ, ભન્તે"તિ? "કથં ત્વં દુગ્ગતો દેવરજ્જસિરિં અનુભવન્તો"તિ? "ભન્તે, એવં નામેતં, મયા પન અનુપ્પન્ને બુદ્ધે કલ્યાણકમ્મં કતં, બુદ્ધુપ્પાદે પન વત્તમાને પુઞ્ઞકમ્મં કત્વા ચૂળરથદેવપુત્તો મહારથદેવપુત્તો અનેકવણ્ણદેવપુત્તોતિ ઇમે તયો દેવપુત્તા મમાસન્નટ્ઠાને નિબ્બત્તા મહાતેજવન્તતરા. અહં તેસુ દેવપુત્તેસુ 'નક્ખત્તં કીળિસ્સામા'તિ પરિચારિકાયો ગહેત્વા અન્તરવીથિં ઓતિણ્ણેસુ પલાયિત્વા ગેહં પવિસામિ. તેસઞ્હિ સરીરતો તેજો મમ સરીરં ઓત્થરતિ, મમ સરીરતો તેજો તેસં સરીરં ન ઓત્થરતિ. કો મયા દુગ્ગતતરો, ભન્તે"તિ? "એવં સન્તેપિ ઇતો પટ્ઠાય મય્હં મા એવં વઞ્ચેત્વા દાનમદાસી"તિ. "વઞ્ચેત્વા તુમ્હાકં દાને દિન્ને મય્હં કુસલં અત્થિ નત્થી"તિ? "અત્થિ, આવુસો"તિ. "એવં સન્તે કુસલકરણં નામ મય્હં ભારો, ભન્તે"તિ વત્વા થેરં વન્દિત્વા સુજં આદાય થેરં પદક્ખિણં કત્વા,

વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા ‘‘અહો દાનં પરમદાનં, કસ્સપે સુપ્પતિટ્ઠિત’’ન્તિ તિક્ખત્તું ઉદાનં ઉદાનેસિ. તેન વુત્તં ‘‘**અથ ખો આયસ્મતો મહાકસ્સપસ્સ એતદહોસી**’’તિઆદિ.

તત્થ **કોસિયા**તિ સક્કં દેવાનમિન્દં ગોત્તેન આલપતિ. **પુઞ્ઞેન અત્થો**તિ પુઞ્ઞેન પયોજનં. અત્થીતિ વચનસેસો. **વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા**તિ પથવિતો વેહાસં અભિઉગ્ગન્ત્વા. **આકાસે અન્તલિક્ખે**તિ આકાસમેવ પરિયાયસદ્દેન અન્તલિક્ખેતિ વદન્તિ. અથ વા અન્તલિક્ખસઞ્ઞિતે આકાસે ન કસિણુગ્ઘાટિમાદિઆકાસેતિ વિસેસેન્તો વદતિ. **અહો દાનન્તિ** એત્થ **અહો**તિ અચ્છરિયત્થે નિપાતો. સક્કો હિ દેવાનમિન્દો, ‘‘યસ્મા નિરોધા વુટ્ઠિતસ્સ અય્યસ્સ મહાકસ્સપત્થેરસ્સ સક્કચ્ચં સહત્થેન ચિત્તીકત્વા અનપવિદ્ધં કાલેન પરેસં અનુપહચ્ચ, સમ્માદિટ્ઠિં પુરક્ખત્વા ઇદમીદિસં મયા દિબ્બભોજનદાનં દિન્નં, તસ્મા ખેત્તસમ્પત્તિ દેય્યધમ્મસમ્પત્તિ ચિત્તસમ્પત્તીતિ, તિવિધાયપિ સમ્પત્તિયા સમન્નાગતત્તા સબ્બઙ્ગસમ્પન્નં વત મયા દાનં પવત્તિત’’ન્તિ અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતો તદા અત્તનો હદયબ્ભન્તરગતં પીતિસોમનસ્સં સમુગ્ગિરન્તો ‘‘**અહો દાન**’’ન્તિ વત્વા તસ્સ દાનસ્સ વુત્તનયેન ઉત્તમદાનભાવં ખેત્તઙ્ગતભાવઞ્ચ પકાસેન્તો ‘‘**પરમદાનં કસ્સપે સુપ્પતિટ્ઠિત**’’ન્તિ ઉદાનં ઉદાનેસિ.

એવં પન સક્કસ્સ ઉદાનેન્તસ્સ ભગવા વિહારે ઠિતોયેવ દિબ્બસોતેન સદ્દં સુત્વા ‘‘પસ્સથ, ભિક્ખવે, સક્કં દેવાનમિન્દં ઉદાનં ઉદાનેત્વા આકાસેન ગચ્છન્ત’’ન્તિ ભિક્ખૂનં વત્વા તેહિ ‘‘કિં પન, ભન્તે, તેન કત’’ન્તિ પુટ્ઠો ‘‘મમ પુત્તસ્સ કસ્સપસ્સ વઞ્ચેત્વા દાનં અદાસિ, તેન ચ અત્તમનો ઉદાનેસી’’તિ આહ. તેન વુત્તં ‘‘**અસ્સોસિ ખો ભગવા દિબ્બાય સોતધાતુયા**’’તિઆદિ.

તત્થ **દિબ્બાય સોતધાતુયા**તિ દિબ્બસદિસત્તા દિબ્બા. દેવતાનઞ્હિ સુચરિતકમ્મનિબ્બત્તા પિત્તસેમ્હરુહિરાદીહિ અપલિબુદ્ધા ઉપક્કિલેસવિનિમુત્તતાય દૂરેપિ આરમ્મણં ગહેતું સમત્થા દિબ્બપસાદસોતધાતુ હોતિ. અયઞ્ચાપિ ભગવતો વીરિયભાવનાબલનિબ્બત્તા ઞાણમયા સોતધાતુ તાદિસા એવાતિ દિબ્બસદિસત્તા દિબ્બા. અપિ ચ દિબ્બવિહારવસેન પટિલદ્ધત્તા અત્તના ચ દિબ્બવિહારસન્નિસ્સિતત્તાપિ દિબ્બા. સવનટ્ઠેન ચ સભાવધારણટ્ઠેન ચ સોતધાતુ, સોતધાતુયાપિ કિચ્ચકરણેન સોતધાતુ વિયાતિ સોતધાતુ, તાય દિબ્બાય સોતધાતુયા. **વિસુદ્ધાયા**તિ પરિસુદ્ધાય નિરુપક્કિલેસાય. **અતિક્કન્તમાનુસિકાયા**તિ મનુસ્સૂપચારં અતિક્કમિત્વા સદ્દસ્સવનેન માનુસિકમંસસોતધાતું અતિક્કમિત્વા ઠિતાય.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ ‘‘સમ્માપટિપત્તિયા ગુણવિસેસે પતિટ્ઠિતં પુરિસાતિસયં દેવાપિ મનુસ્સાપિ આદરજાતા અતિવિય પિહયન્તી’’તિ ઇમમત્થં વિદિત્વા તદત્થદીપનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્ર પિણ્ડપાતિકઙ્ગસઞ્ઞિતં ધુતઙ્ગં સમાદાય તસ્સ પરિપૂરણેન **પિણ્ડપાતિકસ્સ**. નનુ ચાયં ગાથા આયસ્મન્તં મહાકસ્સપં નિમિત્તં કત્વા ભાસિતા, થેરો ચ સબ્બેસં ધુતવાદાનં અગ્ગો તેરસધુતઙ્ગધરો, સો કસ્મા એકેનેવ ધુતઙ્ગેન કિત્તિતોતિ? અટ્ઠુપ્પત્તિવસેનાયં નિદ્દેસો. અથ વા દેસનામત્તમેતં, ઇમિના દેસનાસીસેન સબ્બેપિસ્સ ધુતઙ્ગા વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. અથ વા ‘‘યથાપિ ભમરો પુપ્ફ’’ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૪૯) ગાથાય વુત્તનયેન પરમપ્પિચ્છતાય કુલાનુદ્દયતાય ચસ્સ સબ્બં પિણ્ડપાતિકવત્તં અક્ખણ્ડેત્વા તત્થ સાતિસયં પટિપત્તિયા પકાસનત્થં ‘‘**પિણ્ડપાતિકસ્સા**’’તિ વુત્તં. પિણ્ડપાતિકસ્સાતિ ચ પિહયન્તીતિ પદં અપેક્ખિત્વા સમ્પદાનવચનં, તં ઉપયોગત્થે દટ્ઠબ્બં. **અત્તભરસ્સા**તિ ‘‘અપ્પાનિ ચ તાનિ સુલભાનિ અનવજ્જાની’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૭; ઇતિવુ॰ ૧૦૧) એવં

વુત્તેહિ અપ્પાનવજ્જસુલભરૂપેહિ ચતૂહિ પચ્ચયેહિ અત્તાનમેવ ભરન્તસ્સ. **અનઞ્ઞપોસિનો**તિ આમિસસઙ્ગણ્હનેન અઞ્ઞે સિસ્સાદિકે પોસેતું અનુસ્સુક્કતાય અનઞ્ઞપોસિનો. પદદ્વયેનસ્સ કાયપરિહારિકેન ચીવરેન કુચ્છિપરિહારિકેન પિણ્ડપાતેન વિચરણતો સલ્લહુકવુત્તિતં સુભરતં પરમઞ્ચ સન્તુટ્ઠિં દસ્સેતિ. અથ વા **અત્તભરસ્સા**તિ એકવચનિચ્છાય અત્તભાવસઙ્ખાતં એકંયેવ ઇમં અત્તાનં ભરતિ, ન ઇતો પરં અઞ્ઞન્તિ અત્તભરો, તતો એવ અત્તના અઞ્ઞસ્સ પોસેતબ્બસ્સ અભાવતો અનઞ્ઞપોસી, તસ્સ અત્તભરસ્સ અનઞ્ઞપોસિનો. પદદ્વયેનપિ ખીણાસવભાવેન આયતિં અનાદાનતં દસ્સેતિ.

દેવા પિહયન્તિ...પે॰... સતીમતોતિ તં અગ્ગફલાધિગમેન સબ્બકિલેસદરથપરિળાહાનં વૂપસમેન પટિપ્પસ્સદ્ધિયા ઉપસન્તં, સતિવેપુલ્લપ્પત્તિયા નિચ્ચકાલં સતોકારિતાય સતિમન્તં, તતો એવ ઇટ્ઠાનિટ્ઠાદીસુ તાદિલક્ખણપ્પત્તં ખીણાસવં સક્કાદયો દેવા પિહયન્તિ પત્થેન્તિ, તસ્સ સીલાદિગુણવિસેસેસુ બહુમાનં ઉપ્પાદેન્તા આદરં જનેન્તિ, પગેવ મનુસ્સાતિ.

સત્તમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. પિણ્ડપાતિકસુત્તવણ્ણના

૨૮. અટ્ઠમે **પચ્છાભત્ત**ન્તિ એકાસનિકખલુપચ્છાભત્તિકાનં પાતોવ ભુત્તાનં અન્તોમજ્ઝન્હિકોપિ પચ્છાભત્તમેવ, ઇધ પન પકતિભત્તસ્સેવ પચ્છતો પચ્છાભત્તન્તિ વેદિતબ્બં. **પિણ્ડપાતપટિક્કન્તાન**ન્તિ પિણ્ડપાતતો પટિક્કન્તાનં, પિણ્ડપાતં પરિયેસિત્વા ભત્તકિચ્ચસ્સ નિટ્ઠાપનવસેન તતો નિવત્તાનં. **કરેરિમણ્ડલમાળે**તિ એત્થ **કરેરી**તિ વરુણરુક્ખસ્સ નામં. સો કિર ગન્ધકુટિયા મણ્ડપસ્સ સાલાય ચ અન્તરે હોતિ, તેન ગન્ધકુટીપિ ''કરેરિકુટિકા''તિ વુચ્ચતિ, મણ્ડપોપિ સાલાપિ ''કરેરિમણ્ડલમાળો''તિ. તસ્મા કરેરિરુક્ખસ્સ અવિદૂરે કતે નિસીદનસાલસઙ્ખાતે મણ્ડલમાળે. તિણપણ્ણચ્છદનં અનોવસ્સકં ''મણ્ડલમાળો''તિ વદન્તિ, અતિમુત્તકાદિલતામણ્ડપો ''મણ્ડલમાળો''તિ અપરે.

કાલેન કાલન્તિ કાલે કાલે અન્તરન્તરા, તસ્મિં તસ્મિં સમયેતિ અત્થો. **મનાપિકે**તિ મનવડ્ઢકે, પિયરૂપે ઇટ્ઠેતિ અત્થો. ઇટ્ઠાનિટ્ઠભાવો ચ પુગ્ગલવસેન ચ દ્વારવસેન ચ ગહેતબ્બો. એકચ્ચસ્સ હિ ઇટ્ઠાભિમતો એકચ્ચસ્સ અનિટ્ઠો હોતિ, એકચ્ચસ્સ અનિટ્ઠાભિમતો એકચ્ચસ્સ ઇટ્ઠો . તથા એકસ્સ દ્વારસ્સ ઇટ્ઠો અઞ્ઞસ્સ અનિટ્ઠો. વિપાકવસેન પનેત્થ વિનિચ્છયો વેદિતબ્બો. કુસલવિપાકો હિ એકન્તેન ઇટ્ઠો, અકુસલવિપાકો અનિટ્ઠો એવાતિ. **ચક્ખુના રૂપે પસ્સિતુ**ન્તિ ગામં પિણ્ડાય પવિટ્ઠો ઉપાસકેહિ ગેહં પવેસેત્વા પૂજાસક્કારકરણત્થં ઉપનીતેસુ આસનવિતાનાદીસુ નાનાવિરાગસમુજ્જલવણ્ણસઙ્ખાતે રજનીયે અઞ્ઞે ચ સવિઞ્ઞાણકરૂપે ચક્ખુદ્વારિકવિઞ્ઞાણેહિ પસ્સિતું. **સદ્દે**તિ તથેવ ઇસ્સરજનાનં ગેહં પવિટ્ઠો તેસં પયુત્તે ગીતવાદિતસદ્દે સોતું. **ગન્ધે**તિ તથા તેહિ પૂજાસક્કારવસેન ઉપનીતે પુપ્ફધૂમાદિગન્ધે ઘાયિતું. **રસે**તિ તેહિ દિન્નાહારપરિભોગે નાનગ્ગરસે સાયિતું. **ફોટ્ઠબ્બે**તિ મહગ્ઘપચ્ચત્થરણેસુ આસનેસુ નિસિન્નકાલે સુખસમ્ફસ્સે ફોટ્ઠબ્બે ફુસિતું. એવઞ્ચ પઞ્ચદ્વારિકઇટ્ઠારમ્મણપ્પટિલાભં કિત્તેત્વા ઇદાનિ મનોદ્વારિકઇટ્ઠારમ્મણપ્પટિલાભં દસ્સેતું ''**સક્કતો**''તિઆદિ વુત્તં. તં હેટ્ઠા વુત્તત્થમેવ.

કિં પન અપિણ્ડપાતિકાનં અયં નયો ન લબ્ભતીતિ? લબ્ભતિ. તેસમ્પિ હિ નિમન્તનસલાકભત્તાદિઅત્થં ગામં ગતકાલે ઉળારવિભવા ઉપાસકા તથા સક્કારસમ્માનં કરોન્તિયેવ, તં પન અનિયતં. પિણ્ડપાતિકાનં પન તદા

નિચ્ચમેવ તત્થ પૂજાસક્કારં કરિયમાનં દિસ્વા, સક્કારગરુતાય અનિસ્સરણમગ્ગે ઠત્વા, અયોનિસોમનસિકારવસેન તે ભિક્ખૂ એવમાહંસુ. તેનેવાહ – ''**હન્દાવુસો, મયમ્પિ પિણ્ડપાતિકા હોમા**''તિઆદિ.

તત્થ **હન્દા**તિ વોસ્સગ્ગત્થે નિપાતો. **લચ્છામા**તિ લભિસ્સામ. **તેનુપસઙ્કમી**તિ તત્થ સુરભિગન્ધકુટિયં નિસિન્નો તેસં તં કથાસલ્લાપં સુત્વા ''ઇમે ભિક્ખૂ માદિસસ્સ નામ બુદ્ધસ્સ સાસને પબ્બજિત્વા મયા સદ્ધિં એકવિહારે વસન્તાપિ એવં અયોનિસોમનસિકારવસેન કથં પવત્તેન્તિ, સલ્લેખે ન વત્તન્તિ, હન્દ તે તતો નિવારેત્વા સલ્લેખવિહારે નિયોજેસ્સામી''તિ મણ્ડલમાળં ઉપસઙ્કમિ. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ ''અપ્પિચ્છતાસન્તુટ્ઠિતાસલ્લેખાનં વસેન કિલેસે ધુનિતું તણ્હં વિસોસેતું પટિપન્નોતિ પિણ્ડપાતિકસ્સ સતો દેવા પિહયન્તિ, તસ્સ પટિપત્તિયા આદરજાતા પિયાયન્તિ, ન ઇતો અઞ્ઞથા''તિ ઇમમત્થં વિદિત્વા તદત્થદીપનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **નો ચે સદ્દસિલોકનિસ્સિતો**તિ ''અહો અય્યો અપ્પિચ્છો સન્તુટ્ઠો પરમસલ્લેખવુત્તી''તિઆદિના પરેહિ કિત્તિતબ્બસદ્દસઙ્ખાતં સિલોકં. તણ્હાય નિસ્સિતો ન હોતિ ચેતિ અત્થો. સદ્દો વા સમ્મુખા વણ્ણભણનથુતિઘોસો, સિલોકો પરમ્મુખભૂતા પસંસા પત્થટયસતા વા. સેસં અનન્તરસુત્તે વુત્તનયમેવ.

અટ્ઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. સિપ્પસુત્તવણ્ણના

૨૯. નવમે **કો નુ ખો, આવુસો, સિપ્પં જાનાતી**તિ, આવુસો, અમ્હેસુ ઇધ સન્નિપતિતેસુ કો નુ જીવિતનિમિત્તં સિક્ખિતબ્બટ્ઠેન ''સિપ્પ''ન્તિ લદ્ધનામં યંકિઞ્ચિ આજીવં વિજાનાતિ? **કો કિં સિપ્પં સિક્ખી**તિ કો દીઘરત્તં સિપ્પાચરિયકુલં પયિરુપાસિત્વા આગમતો પયોગતો ચ હત્થિસિપ્પાદીસુ કિં સિપ્પં સિક્ખિ? **કતરં સિપ્પં સિપ્પાનં અગ્ગ**ન્તિ સબ્બસિપ્પાનં અગારય્હતાય મહપ્ફલતાય અકિચ્છસિદ્ધિયા ચ કતરં સિપ્પં અગ્ગં ઉત્તમં? યં નિસ્સાય સુખેન સક્કા જીવિતુન્તિ અધિપ્પાયો. **તત્થેકચ્ચે**તિ તેસુ ભિક્ખૂસુ એકચ્ચે ભિક્ખૂ. યે હત્થાચરિયકુલા પબ્બજિતા તે. **એવમાહંસૂ**તિ તે એવં ભણિંસુ. ઇતો પરમ્પિ ''એકચ્ચે''તિ વુત્તટ્ઠાને એસેવ નયો. **હત્થિસિપ્પ**ન્તિ યં હત્થીનં પરિગ્ગણ્હનદમનસારણરોગતિકિચ્છાદિભેદં કત્તબ્બં, તં ઉદ્દિસ્સ પવત્તં સબ્બમ્પિ સિપ્પં ઇધ ''હત્થિસિપ્પ''ન્તિ અધિપ્પેતં. **અસ્સસિપ્પ**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **રથસિપ્પં** પન રથયોગ્ગાનં દમનસારણાદિવિધાનવસેન ચેવ રથસ્સ કરણવસેન ચ વેદિતબ્બં. **ધનુસિપ્પ**ન્તિ ઇસ્સાસસિપ્પં, યો ધનુબ્બેધોતિ વુચ્ચતિ. **થરુસિપ્પ**ન્તિ સેસઆવુધસિપ્પં. **મુદ્દાસિપ્પ**ન્તિ હત્થમુદ્દાય ગણનસિપ્પં. **ગણનસિપ્પ**ન્તિ અચ્છિદ્દકગણનસિપ્પં. **સઙ્ખાનસિપ્પ**ન્તિ સઙ્કલનપટુપ્પાદનાદિવસેન પિણ્ડગણનસિપ્પં. તં યસ્સ પગુણં હોતિ, સો રુક્ખમ્પિ દિસ્વા ''એત્તકાનિ એત્થ પણ્ણાની''તિ ગણિતું જાનાતિ. **લેખાસિપ્પ**ન્તિ નાનાકારેહિ અક્ખરલિખનસિપ્પં, લિપિઞાણં વા. **કાવેય્યસિપ્પ**ન્તિ અત્તનો ચિન્તાવસેન વા પરતો પટિલદ્ધસુતવસેન વા, ''ઇમસ્સ અયમત્થો, એવં નં યોજેસ્સામી''તિ એવં અત્થવસેન વા, કિઞ્ચિદેવ કબ્બં દિસ્વા, ''તપ્પટિભાગં કબ્બં કરિસ્સામી''તિ ઠાનુપ્પત્તિકપટિભાનવસેન વા ચિન્તાકવિઆદીનં ચતુન્નં કવીનં કબ્બકરણસિપ્પં. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

''ચત્તારોમે, ભિક્ખવે, કવી – ચિન્તાકવિ, સુતકવિ, અત્થકવિ, પટિભાનકવી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩૧).

લોકાયતસિપ્પન્તિ ‘‘કાકો સેતો અટ્ઠીનં સેતત્તા, બલાકા રત્તા લોહિતસ્સ રત્તત્તા’’તિ એવમાદિનયપ્પવત્તં પરલોકનિબ્બાનાનં પટિસેધકં વિતણ્ડસત્થસિપ્પં. **ખત્તવિજ્જાસિપ્પન્તિ** અબ્ભેય્યમાસુરક્ખાદિનીતિસત્થસિપ્પં. ઇમાનિ કિર દ્વાદસ મહાસિપ્પાનિ નામ. તેનેવાહ તત્થ તત્થ ‘‘**સિપ્પાનં અગ્ગ**’’ન્તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં સબ્બસિપ્પાયતનાનં જીવિકત્થતાય વટ્ટદુક્ખતો અનિસ્સરણભાવં , સીલાદીનંયેવ પન સુપરિસુદ્ધાનં નિસ્સરણભાવં, તં સમઙ્ગિનોયેવ ચ ભિક્ખુભાવં સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદત્થવિભાવનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **અસિપ્પજીવી**તિ ચતુન્નં તણ્હુપ્પાદાનં સમુચ્છેદવિક્ખમ્ભનેન પચ્ચયાસાય વિસોસિતત્તા યંકિઞ્ચિ સિપ્પં ઉપનિસ્સાય જીવિકં ન કપ્પેતીતિ અસિપ્પજીવી, એતેન આજીવપારિસુદ્ધિસીલં દસ્સેતિ. **લહૂ**તિ અપ્પકિચ્ચતાય સલ્લહુકવુત્તિતાય ચ લહુ અબહુલસમ્ભારો, એતેન ચતુપચ્ચયસન્તોસસિદ્ધં સુભરતં દસ્સેતિ. **અત્થકામો**તિ સદેવકસ્સ લોકસ્સ અત્થમેવ કામેતીતિ અત્થકામો, એતેન સત્તાનં અનત્થપરિવજ્જનસ્સ પકાસિતત્તા પાતિમોક્ખસંવરસીલં દસ્સેતિ પાણાતિપાતાદિઅનત્થવિરમણપરિદીપનતો. **યતિન્દ્રિયો**તિ ચક્ખાદીનં છન્નં ઇન્દ્રિયાનં અભિજ્ઝાદ્યપ્પવત્તિતો સંયમેન યતિન્દ્રિયો, એતેન ઇન્દ્રિયસંવરસીલં વુત્તં. **સબ્બધિ વિપ્પમુત્તો**તિ એવં સુપરિસુદ્ધસીલો ચતુપચ્ચયસન્તોસે અવટ્ઠિતો સપ્પચ્ચયં નામરૂપં પરિગ્ગહેત્વા અનિચ્ચાદિવસેન સઙ્ખારે સમ્મસન્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા તતો પરં પટિપાટિયા પવત્તિતેહિ ચતૂહિ અરિયમગ્ગેહિ સંયોજનાનં પહીનત્તા સબ્બધિ સબ્બત્થ ભવાદીસુ વિપ્પમુત્તો.

અનોકસારી અમમો નિરાસોતિ તથા સબ્બધિ વિપ્પમુત્તત્તા એવ ઓકસઙ્ખાતેસુ છસુપિ આયતનેસુ તણ્હાભિસરણસ્સ અભાવેન અનોકસારી, રૂપાદીસુ કત્થચિ મમઙ્કારાભાવતો અમમો, સબ્બેન સબ્બં અનાસીસનતો નિરાસો. **હિત્વા માનં એકચરો સ ભિક્ખૂ**તિ એવંભૂતો ચ સો અરહત્તમગ્ગપ્પત્તિસમકાલમેવ અનવસેસં માનં હિત્વા પજહિત્વા ઇમે ભિક્ખૂ વિય ગણસઙ્ગણિકં અકત્વા પવિવેકકામતાય તણ્હાસહાયવિરહેન ચ સબ્બિરિયાપથેસુ એકચરો, સો સબ્બસો ભિન્નકિલેસત્તા પરમત્થતો ભિક્ખુ નામ. એત્થ ચ ‘‘અસિપ્પજીવી’’તિઆદિના લોકિયગુણા કથિતા, ‘‘સબ્બધિ વિપ્પમુત્તો’’તિઆદિના લોકુત્તરગુણા કથિતા. તત્થ અસિપ્પજીવીતિઆદિ ‘‘વિભવે ઠિતસ્સેવ અયં ધમ્મો, ન સિપ્પં નિસ્સાય મિચ્છાજીવેન જીવિકં કપ્પેન્તસ્સ, તસ્મા સિપ્પેસુ સારગ્ગહણં વિસ્સજ્જેત્વા અધિસીલાદીસુયેવ તુમ્હેહિ સિક્ખિતબ્બ’’ન્તિ દસ્સેતિ.

નવમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. લોકસુત્તવણ્ણના

૩૦. દસમે **બુદ્ધચક્ખુના**તિ એત્થ આસયાનુસયઞાણં ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઞાણઞ્ચ બુદ્ધચક્ખુ નામ. યથાહ –

‘‘અદ્દસા ખો ભગવા બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો સત્તે અપ્પરજક્ખે મહારજક્ખે તિક્ખિન્દ્રિયે મુદિન્દ્રિયે’’તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૩; ૨.૩૩૯).

લોકન્તિ તયો લોકા – ઓકાસલોકો, સઙ્ખારલોકો, સત્તલોકોતિ. તત્થ –

‘‘યાવતા ચન્દિમસૂરિયા પરિહરન્તિ,

દિસા ભન્તિ વિરોચના;
તાવ સહસ્સધા લોકો,
એત્થ તે વત્તતી વસો’’તિ. –

આદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૫૦૩) ઓકાસલોકો. ‘‘એકો લોકો – સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકા, દ્વે લોકા – નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, તયો લોકા – તિસ્સો વેદના , ચત્તારો લોકા – ચત્તારો આહારા, પઞ્ચ લોકા – પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા, છ લોકા – છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ, સત્ત લોકા – સત્ત વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો, અટ્ઠ લોકા – અટ્ઠ લોકધમ્મા, નવ લોકા – નવ સત્તાવાસા, દસ લોકા – દસાયતનાનિ, દ્વાદસ લોકા – દ્વાદસાયતનાનિ, અટ્ઠારસ લોકા – અટ્ઠારસ ધાતુયો’’તિઆદીસુ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૨) સઙ્ખારલોકો. ‘‘સસ્સતો લોકો, અસસ્સતો લોકો’’તિઆદીસુ સત્તલોકો વુત્તો. ઇધાપિ સત્તલોકો વેદિતબ્બો.

તત્થ લોકીયતિ વિચિત્તાકારતો દિસ્સતીતિ ચક્કવાળસઙ્ખાતો લોકો ઓકાસલોકો, સઙ્ખારો લુજ્જતિ પલુજ્જતીતિ લોકો, લોકીયતિ એત્થ પુઞ્ઞપાપં તબ્બિપાકો ચાતિ સત્તલોકો. તેસુ ભગવા મહાકરુણાય અનુકમ્પમાનો સંસારદુક્ખતો મોચેતુકામો સત્તલોકં ઓલોકેસિ. કતમસ્સ પન સત્તાહસ્સ અચ્ચયેન ઓલોકેસિ? પઠમસ્સ સત્તાહસ્સ. ભગવા હિ પલ્લઙ્કસત્તાહસ્સ પરિયોસાને પચ્છિમયામાવસાને ‘‘યદા હવે પાતુભવન્તિ ધમ્મા…પે॰… સૂરિયોવ ઓભાસયમન્તલિક્ખ’’ન્તિ (ઉદા॰ ૧-૩; કથા॰ ૩૨૧; મહાવ॰ ૧-૩) ઇમં અરિયમગ્ગાનુભાવદીપકં ઉદાનં ઉદાનેત્વા, ‘‘અહં તાવ એવં સુદુત્તરં સંસારમહોઘં ઇમાય ધમ્મનાવાય સમુત્તરિત્વા નિબ્બાનપારે ઠિતો, હન્દ દાનિ લોકમ્પિ તારેસ્સામિ, કીદિસો નુ ખો લોકો’’તિ લોકં વોલોકેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ‘‘**અથ ખો ભગવા તસ્સ સત્તાહસ્સ અચ્ચયેન તમ્હા સમાધિમ્હા વુટ્ઠહિત્વા બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેસી**’’તિ.

તત્થ **વોલોકેસી**તિ વિવિધેહિ આકારેહિ પસ્સિ, હત્થતલે ઠપિતઆમલકં વિય અત્તનો ઞાણેન પચ્ચક્ખં અકાસિ. **અનેકેહિ સન્તાપેહી**તિઆદિ વોલોકિતાકારદસ્સનં. **અનેકેહિ સન્તાપેહી**તિ અનેકેહિ દુક્ખેહિ. દુક્ખઞ્હિ સન્તાપનપીળનટ્ઠેન સન્તાપોતિ વુચ્ચતિ. યથાહ – ‘‘દુક્ખસ્સ પીળનટ્ઠો સઙ્ખતટ્ઠો સન્તાપટ્ઠો વિપરિણામટ્ઠો’’તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૭). તઞ્ચ દુક્ખદુક્ખાદિવસેન ચેવ જાતિઆદિવસેન ચ અનેકપ્પકારં. તેન વુત્તં ‘‘અનેકેહિ સન્તાપેહી’’તિ. અનેકેહિ દુક્ખેહિ સન્તપ્પમાને પીળિયમાને બાધિયમાને. **પરિળાહેહી**તિ પરિદાહેહિ. **પરિડય્હમાને**તિ ઇન્ધનં વિય અગ્ગિના સમન્તતો ડય્હમાને. **રાગજેહી**તિ રાગસમ્ભૂતેહિ . એસ નયો સેસેસુપિ. રાગાદયો હિ યસ્મિં સન્તાને ઉપ્પજ્જન્તિ, તં નિદ્દહન્તા વિય વિબાધેન્તિ, તેન વુત્તં – ‘‘તયોમે, ભિક્ખવે, અગ્ગી – રાગગ્ગિ, દોસગ્ગિ, મોહગ્ગી’’તિ (ઇતિવુ॰ ૯૩). યતો તે ચિત્તં કાયઞ્ચ કિલેસેન્તીતિ કિલેસાતિ વુચ્ચન્તિ. એત્થ ચ પરિડય્હમાનેતિ એતેન ભગવા રાગાદિકિલેસાનં પવત્તિદુક્ખતં, તેન ચ સત્તાનં અભિભૂતતં દસ્સેતિ. સન્તપ્પમાનેતિ ઇમિના પન તેસં કાલન્તરદુક્ખતં, તેન નિરન્તરોપદ્દવતઞ્ચ દસ્સેતિ.

ભગવા હિ બોધિરુક્ખમૂલે અપરાજિતપલ્લઙ્કે નિસિન્નો પઠમયામે પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરિત્વા મજ્ઝિમયામે દિબ્બચક્ખું વિસોધેત્વા પચ્છિમયામે પટિચ્ચસમુપ્પાદે ઞાણં ઓતારેત્વા કિલેસમૂલકં વટ્ટદુક્ખં અભિઞ્ઞાય સઙ્ખારે પરિગ્ગહેત્વા સમ્મસન્તો અનુક્કમેન વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરિયમગ્ગાધિગમેન સયં વિગતવિદ્ધસ્તકિલેસો અભિસમ્બુદ્ધો હુત્વા પચ્ચવેક્ખણાનન્તરં અનવસેસાનં કિલેસાનં પહીનત્તા અત્તનો વટ્ટદુક્ખસ્સ પરિક્ખીણભાવદીપકં સબ્બબુદ્ધાનં અવિજહિતં ‘‘અનેકજાતિસંસાર’’ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૧૫૩) ઉદાનં ઉદાનેત્વા તેનેવ પલ્લઙ્કેન સત્તાહં વિમુત્તિસુખપટિસંવેદી નિસિન્નો સત્તમાય રત્તિયા તીસુ યામેસુ વુત્તનયેન તીણિ ઉદાનાનિ

ઉદાનેત્વા તતિયઉદાનાનન્તરં બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો ''સકલમિદં સત્તાનં વટ્ટદુક્ખં કિલેસમૂલકં, કિલેસા નામેતે પવત્તિદુક્ખા આયતિમ્પિ દુક્ખહેતુભૂતા, તેહિ ઇમે સત્તા સન્તપ્પન્તિ પરિડય્હન્તિ ચા''તિ પસ્સિ. તેન વુત્તં ''**અદ્દસા ખો ભગવા...પે॰... મોહજેહિપી**''તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં લોકસ્સ યથાવુત્તસન્તાપપરિળાહેહિ અભિભુય્યમાનતં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં સબ્બસન્તાપપરિળાહતો પરિનિબ્બાનવિભાવનં મહાઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **અયં લોકો સન્તાપજાતો**તિ અયં સબ્બોપિ લોકો જરારોગમરણેહિ ચેવ નાનાવિધબ્યસનેહિ ચ કિલેસપરિયુટ્ઠાનેહિ ચ જાતસન્તાપો, ઉપ્પન્નકાયિકચેતસિકદુક્ખાભિભવોતિ અત્થો. **ફસ્સપરેતો**તિ તતો એવ અનેકેહિ દુક્ખસમ્ફસ્સેહિ પરિહતો ઉપદ્દુતો. અથ વા **ફસ્સપરેતો**તિ સુખાદિસઙ્ખાતાનં તિસ્સન્નં દુક્ખતાનં પચ્ચયભૂતેહિ છહિ ફસ્સેહિ અભિભૂતો, તતો તતો દ્વારતો તસ્મિં તસ્મિં આરમ્મણે પવત્તિવસેન ઉપસ્સટ્ઠો. **રોગં વદતિ અત્તતો**તિ ફસ્સપચ્ચયા ઉપ્પજ્જમાનં વેદનાસઙ્ખાતં રોગં દુક્ખં, ખન્ધપઞ્ચકમેવ વા યથાભૂતં અજાનન્તો ''અહ''ન્તિ સઞ્ઞાય દિટ્ઠિગાહવસેન ''અહં સુખિતો દુક્ખિતો''તિ અત્તતો વદતિ. ''અત્તનો''તિપિ પઠન્તિ. તસ્સત્થો – ય્વાયં લોકો કેનચિ દુક્ખધમ્મેન ફુટ્ઠો અભાવિતત્તતાય અધિવાસેતું અસક્કોન્તો ''અહો દુક્ખં, ઈદિસં દુક્ખં મય્હં અત્તનોપિ મા હોતૂ''તિઆદિના વિપ્પલપન્તો કેવલં અત્તનો રોગં વદતિ, તસ્સ પન પહાનાય ન પટિપજ્જતીતિ અધિપ્પાયો. અથ વા તં યથાવુત્તં દુક્ખં યથાભૂતં અજાનન્તો તણ્હાગાહવસેન ''મમ''ન્તિ સઞ્ઞાય અત્તતો વદતિ, ''મમ ઇદ''ન્તિ વાચં નિચ્છારેતિ.

યેન યેન હિ મઞ્ઞતીતિ એવમિમં રોગભૂતં ખન્ધપઞ્ચકં અત્તતો અત્તનો વા વદન્તો લોકો યેન યેન રૂપવેદનાદિના કારણભૂતેન, યેન વા સસ્સતાદિના પકારેન દિટ્ઠિમાનતણ્હામઞ્ઞનાહિ મઞ્ઞતિ. **તતો તં હોતિ અઞ્ઞથા**તિ તતો અત્તના પરિકપ્પિતાકારતો તં મઞ્ઞનાય વત્થુભૂતં ખન્ધપઞ્ચકં અઞ્ઞથા અનત્તાનત્તનિયમેવ હોતિ. વસે વત્તેતું અસક્કુણેય્યતાય અહઙ્કારમમઙ્કારત્તં ન નિપ્ફાદેતીતિ અત્થો. અથ વા **તતો**તિ તસ્મા મઞ્ઞનામત્તભાવતો તં ખન્ધપઞ્ચકં નિચ્ચાદિવસેન મઞ્ઞિતં અઞ્ઞથા અનિચ્ચાદિસભાવમેવ હોતિ. ન હિ મઞ્ઞના ભાવઞ્ઞથત્તં વા લક્ખણઞ્ઞથત્તં વા કાતું સક્કોતિ.

અઞ્ઞથાભાવી ભવસત્તોતિ અસમ્ભવે વટ્ટિયં હિતસુખે સત્તો લગ્ગો સત્તલોકો મઞ્ઞનાય યથારુચિ ચિન્તિયમાનોપિ વિપરીતપ્પટિપત્તિયા તતો અઞ્ઞથાભાવી અહિતદુક્ખભાવી વિઘાતંયેવ પાપુણાતિ. **ભવમેવાભિનન્દતી**તિ એવં સન્તેપિ તં મઞ્ઞનાપરિકપ્પિતં અવિજ્જમાનં ભવં વટ્ટં અભિનન્દતિ એવ અભિકઙ્ખતિ એવ. અથ વા **અઞ્ઞથાભાવી**તિ ''નિચ્ચો મે અત્તા''તિઆદિના મઞ્ઞનાય પરિકપ્પિતાકારતો સયં અઞ્ઞથાભાવી સમાનો અનિચ્ચો અધુવોતિ અત્થો. **ભવસત્તો**તિ કામાદિભવેસુ ભવતણ્હાય સત્તો લગ્ગો ગધિતો. **ભવમેવાભિનન્દતી**તિ અનિચ્ચાદિસભાવં ભવમેવ નિચ્ચાદિવસેન પરામસિત્વા, તત્થ વા અધિમુત્તિસઞ્ઞં તણ્હાદિટ્ઠાભિનન્દનાહિ અભિનન્દતિ, ન તત્થ નિબ્બિન્દતિ . **યદભિનન્દતિ તં ભય**ન્તિ યં વટ્ટિસઙ્ખાતં ભવં કામાદિભવં વા અભિનન્દતિ, તં અનિચ્ચાદિવિપરિણામસભાવત્તા અનેકબ્યસનાનુબન્ધત્તા ચ ભવહેતુભાવતો અતિવિય ભયાનકટ્ઠેન ભયં. **યસ્સ ભાયતી**તિ યતો જરામરણાદિતો ભાયતિ, તં જરામરણાદિ દુક્ખાધિટ્ઠાનભાવતો દુક્ખદુક્ખભાવતો ચ દુક્ખં. અથ વા **યસ્સ ભાયતી**તિ ભવાભિનન્દનેન યસ્સ વિભવસ્સ ભાયતિ , સો ઉચ્છેદસઙ્ખાતો વિભવો, તતો ભાયનઞ્ચ દુક્ખવત્થુભાવતો જાતિઆદિદુક્ખસ્સ અનતિવત્તનતો ચ દુક્ખં

દુક્ખસભાવમેવાતિ અત્થો. અથ વા **યસ્સ ભાયતિ તં દુક્ખ**ન્તિ યસ્સ અનિચ્ચાદિકસ્સ ભાયતિ તં નિસ્સરણં અજાનન્તો, તં ભયં તસ્સ દુક્ખં હોતિ, દુક્ખં આવહતીતિ અત્થો.

એત્તકેન વટ્ટં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિવટ્ટં દસ્સેતું, "**ભવવિપ્પહાનાય ખો પનિદં બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતી**"તિ આહ. તત્થ **ભવવિપ્પહાનાયા**તિ કામાદિભવસ્સ પજહનત્થાય. **ખો**તિ અવધારણે, **પના**તિ પદપૂરણે નિપાતો. **ઇદ**ન્તિ આસન્નપચ્ચક્ખવચનં. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયં. **વુસ્સતી**તિ પૂરેસ્સતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – એકન્તેનેવ કામાદિભવસ્સ સમુદયપ્પહાનેન અનવસેસપજહનત્થાય ઇદં મયા સતસહસ્સકપ્પાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ અતિદુક્કરાનિ આચરિત્વા પારમિયો પૂરેત્વા બોધિમણ્ડે તિણ્ણં મારાનં મત્થકં મદ્દિત્વા અધિગતં સીલાદિક્ખન્ધત્તયસઙ્ગહં અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગબ્રહ્મચરિયં ચરિયતિ ભાવિયતીતિ.

એવં અરિયમગ્ગસ્સ એકંસેનેવ નિય્યાનિકભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અઞ્ઞમગ્ગસ્સ તદભાવં દસ્સેન્તો "**યે હિ કેચી**"તિઆદિમાહ. તત્થ **યે**તિ અનિયમનિદ્દેસો. **હી**તિ નિપાતમત્તં. **કેચી**તિ એકચ્ચે. પદદ્વયેનાપિ તથાવાદિનો દિટ્ઠિગતિકે અનિયમતો પરિયાદિયતિ. **સમણા**તિ પબ્બજ્જૂપગમનમત્તેન સમણા, ન સમિતપાપા. **બ્રાહ્મણા**તિ જાતિમત્તેન બ્રાહ્મણા, ન બાહિતપાપા. **વા**સદ્દો વિકપ્પત્થો. **ભવેન ભવસ્સ વિપ્પમોક્ખમાહંસૂ**તિ એકચ્ચે કામભવેન રૂપભવેન વા સબ્બભવતો વિમુત્તિં સંસારસુદ્ધિં કથયિંસુ.

કે પનેવં વદન્તીતિ? દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદિનો તેસુ હિ કેચિ "ઉળારેહિ પઞ્ચહિ કામગુણેહિ સમપ્પિતો અત્તા દિટ્ઠેવ ધમ્મે પરમં નિબ્બુતિં પત્તો હોતી"તિ વદન્તિ. કેચિ "રૂપાવચરજ્ઝાનેસુ પઠમજ્ઝાનસમઙ્ગી…પે॰… કેચિ "દુતિયતતિયચતુત્થજ્ઝાનસમઙ્ગી અત્તા દિટ્ઠેવ ધમ્મે પરમં નિબ્બુતિં પત્તો હોતી"તિ વદન્તિ. યથાહ –

> "ઇધ , ભિક્ખવે, એકચ્ચો સમણો વા બ્રાહ્મણો વા એવંવાદી હોતિ એવંદિટ્ઠિ 'યતો ખો ભો અયં અત્તા પઞ્ચહિ કામગુણેહિ સમપ્પિતો'"તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૯૪) વિત્થારો.

તે પન યસ્મા યાવદત્થં પીતત્તા સુહિતાય જલૂકાય વિય રુહિરપિપાસા કામાદિસુખેહિ સમપ્પિતસ્સ તસ્સ અત્તનો કામેસનાદયો ન ભવિસ્સન્તિ, તદભાવે ચ ભવસ્સ અભાવોયેવ, યસ્મિં યસ્મિઞ્ચ ભવે ઠિતસ્સ અયં નયો લબ્ભતિ, તેન તેન ભવેન સબ્બભવતો વિમુત્તિ હોતીતિ વદન્તિ, તસ્મા "ભવેન ભવસ્સ વિપ્પમોક્ખમાહંસૂ"તિ વુત્તા. યેસઞ્ચ "એત્તકં નામ કાલં સંસરિત્વા બાલા ચ પણ્ડિતા ચ પરિયોસાનભવે ઠત્વા સંસારતો વિમુચ્ચન્તી"તિ લદ્ધિ, તેપિ ભવેન ભવસ્સ વિપ્પમોક્ખં વદન્તિ નામ. વુત્તઞ્હેતં –

> "ચુલ્લાસીતિ મહાકપ્પિનો સતસહસ્સાનિ યાનિ બાલે ચ પણ્ડિતે ચ સન્ધાવિત્વા સંસરિત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સન્તી"તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૮).

અથ વા **ભવેના**તિ ભવદિટ્ઠિયા. ભવતિ સસ્સતં તિટ્ઠતીતિ પવત્તનતો સસ્સતદિટ્ઠિ ભવદિટ્ઠીતિ વુચ્ચતિ, ભવદિટ્ઠિ એવેત્થ ઉત્તરપદલોપેન ભવતણ્હાતિઆદીસુ વિય ભવોતિ વુત્તો. ભવદિટ્ઠિવસેન ચ એકચ્ચે ભવવિસેસંયેવ કિલેસાનં વૂપસન્તવુત્તિયા આયુનો ચ દીઘાવાસતાય નિચ્ચાદિસભાવં ભવવિમોક્ખં મઞ્ઞન્તિ, સેય્યથાપિ બકો બ્રહ્મા "ઇદં નિચ્ચં, ઇદં ધુવં, ઇદં સસ્સતં, ઇદં અવિપરિણામધમ્મ"ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૫૦૧) અવોચ. તેસમેવં વિપરીતગાહીનં અનિસ્સરણે નિસ્સરણદિટ્ઠીનં કુતો ભવવિમોક્ખો. તેનાહ ભગવા – "**સબ્બે તે 'અવિપ્પમુત્તા ભવસ્મા'તિ વદામી**"તિ.

વિભવેનાતિ ઉચ્છેદેન. **ભવસ્સ નિસ્સરણમાહંસૂ**તિ સબ્બભવતો નિગ્ગમનં નિક્ખન્તિં સંસારસુદ્ધિં વદિંસુ. તે હિ ‘‘ભવેન ભવસ્સ વિપ્પમોક્ખો’’તિ વદન્તાનં વાદં અનનુજાનન્તા ભવૂપચ્છેદેન નિસ્સરણં પટિજાનિંસુ. **વિભવેના**તિ વા ઉચ્છેદદિટ્ઠિયા. વિભવતિ વિનસ્સતિ ઉચ્છિજ્જતિ અત્તા ચ લોકો ચાતિ પવત્તનતો ઉચ્છેદદિટ્ઠિ વુત્તનયેન ‘‘વિભવો’’તિ વુચ્ચતિ. ઉચ્છેદદિટ્ઠિવસેન હિ સત્તા અધિમુચ્ચિત્વા તત્થ તત્થ ઉપ્પન્ના ઉચ્છિજ્જન્તિ, સા એવ સંસારસુદ્ધીતિ ઉચ્છેદવાદિનો. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘યતો ખો ભો અયં અત્તા રૂપી ચાતુમહાભૂતિકો…પે॰… નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ, એત્તાવતા ખો ભો અયં અત્તા સમ્મા સમુચ્છિન્નો હોતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૮૫).

તથા –

> ‘‘નત્થિ, મહારાજ, દિન્નં, નત્થિ યિટ્ઠં નત્થિ હુતં…પે॰… બાલે ચ પણ્ડિતે ચ કાયસ્સ ભેદા ઉચ્છિજ્જન્તિ વિનસ્સન્તિ ન હોન્તિ પરં મરણા’’તિ ચ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭૧).

તેસમ્પિ એવં વિપરીતગાહીનં કુતો ભવનિસ્સરણં. તેનાહ ભગવા – ‘‘**સબ્બે તે ‘અનિસ્સટા ભવસ્મા’તિ વદામી**’’તિ. ન હિ અરિયમગ્ગભાવનાય અનવસેસકિલેસં અસમુગ્ઘાતેત્વા કદાચિપિ ભવતો નિસ્સરણવિમુત્તિ સમ્ભવતિ. તથા હિ તેસં સમણબ્રાહ્મણાનં યથાભૂતાવબોધાભાવતો ‘‘અત્થિ નત્થી’’તિ અન્તદ્વયનિપતિતાનં તણ્હાદિટ્ઠિવસેન સમ્પરિતસિતવિપ્ફન્દિતમત્તં, યતો તે દિટ્ઠિગતિકા પવત્તિહેતૂસુપિ સમ્મૂળ્હા સક્કાયભૂમિયં સુનિખાતે વિપરીતદસ્સનથમ્ભે તણ્હાબન્ધનેન બદ્ધા ગદ્દૂલબન્ધના વિય સા ન વિજહન્તિ બન્ધનટ્ઠાનં, કુતો નેસં વિમોક્ખો?

યે પન ચતુસચ્ચવિભાવનેન પવત્તિઆદીસુ અસમ્મોહતો તં અન્તદ્વયં અનુપગમ્મ મજ્ઝિમં પટિપદં સમારુળ્હા, તેસંયેવ ભવવિપ્પમોક્ખો નિસ્સરણઞ્ચાતિ દસ્સેન્તો સત્થા ‘‘**ઉપધિં હી**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **ઉપધિ**ન્તિ ખન્ધાદિઉપધિં. **હી**તિ નિપાતમત્તં. **પટિચ્ચા**તિ નિસ્સાય, પચ્ચયં કત્વા. **દુક્ખ**ન્તિ જાતિઆદિ દુક્ખં. કિં વુત્તં હોતિ? યત્થિમે દિટ્ઠિગતિકા વિમોક્ખસઞ્ઞિનો, તત્થ ખન્ધકિલેસાભિસઙ્ખારૂપધયો અધિગતા, કુતો તત્થ દુક્ખનિસ્સરણં? યત્ર હિ કિલેસા, તત્રાભિસઙ્ખારસમ્ભવતો ભવપબન્ધસ્સ અવિચ્છેદોયેવાતિ વટ્ટદુક્ખસ્સ અનિવત્તિ. તેન વુત્તં – ‘‘ઉપધિઞ્હિ પટિચ્ચ દુક્ખમિદં સમ્ભોતી’’તિ.

ઇદાનિ યં પરમત્થતો દુક્ખસ્સ નિસ્સરણં, તં દસ્સેતું, ‘‘**સબ્બુપાદાનક્ખયા નત્થિ દુક્ખસ્સ સમ્ભવો**’’તિ વુત્તં. તત્થ **સબ્બુપાદાનક્ખયા**તિ કામુપાદાનં દિટ્ઠુપાદાનં સીલબ્બતુપાદાનં અત્તવાદુપાદાનન્તિ સબ્બેસં ઇમેસં ચતુન્નમ્પિ ઉપાદાનાનં અરિયમગ્ગાધિગમેન અનવસેસપ્પહાનતો. તત્થ દિટ્ઠુપાદાનં સીલબ્બતુપાદાનં અત્તવાદુપાદાનન્તિ ઇમાનિ તીણિ ઉપાદાનાનિ સોતાપત્તિમગ્ગેન ખીયન્તિ, અનુપ્પત્તિધમ્મતં આપજ્જન્તિ. કામુપાદાનં અપાયગમનીયં પઠમેન, કામરાગભૂતં બહલં દુતિયેન, સુખુમં તતિયેન, રૂપરાગારૂપરાગપ્પહાનં ચતુત્થેનાતિ ચતૂહિપિ મગ્ગેહિ ખીયતિ, અનુપ્પત્તિધમ્મતં આપજ્જતીતિ વેદિતબ્બં. **નત્થિ દુક્ખસ્સ સમ્ભવો**તિ એવં સબ્બસો ઉપાદાનક્ખયા તદેકટ્ઠતાય સબ્બસ્સપિ કિલેસગણસ્સ અનુપ્પાદનતો અપ્પમત્તકસ્સપિ વટ્ટદુક્ખસ્સ સમ્ભવો પાતુભાવો નત્થિ.

એવં ભગવા હેતુના સદ્ધિં પવત્તિં નિવત્તિઞ્ચ દસ્સેત્વા ‘‘ઇમં નયં અજાનન્તો અયં સત્તલોકો વટ્ટતોપિ સીસં ન ઉક્ખિપતી’’તિ દસ્સેન્તો **‘‘લોકમિમં પસ્સા’’**તિઆદિમાહ. તત્થ **લોકમિમં પસ્સા**તિ અત્તનો બુદ્ધચક્ખુના પચ્ચક્ખતો વિસયભાવસ્સ ઉપગતત્તા ‘‘લોકમિમં પસ્સા’’તિ ભગવાદસ્સનકિરિયાય નિયોજેન્તો અત્તાનમેવાલપતિ. **પુથૂ**તિ બહૂ, વિસું વિસું વા. **અવિજ્જાય પરેતા**તિ ‘‘દુક્ખે અઞ્ઞાણ’’ન્તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૧૦૬; વિભ॰ ૨૨૬) નયેન વુત્તાય ચતુસચ્ચપટિચ્છાદિકાય અવિજ્જાય અભિભૂતા. **ભૂતા**તિ કમ્મકિલેસેહિ જાતા નિબ્બત્તા. **ભૂતરતા**તિ ભૂતેસુ માતાપિતુપુત્તદારાદિસઞ્ઞાય અઞ્ઞસત્તેસુ તણ્હાય રતા, ભૂતે વા ખન્ધપઞ્ચકે અનિચ્ચાસુભદુક્ખાનત્તસભાવે તંસભાવાનવબોધતો ઇત્થિપુરિસાદિપરિકપ્પવસેન નિચ્ચાદિવસેન અત્તત્તનિયગાહવસેન ચ અભિરતા. **ભવા અપરિમુત્તા**તિ યથાવુત્તેન તણ્હાદિટ્ઠિગાહેન ભવતો સંસારતો ન પરિમુત્તા.

એત્થ ચ ‘‘લોકમિમ’’ન્તિ પઠમં તાવ સકલમ્પિ સત્તનિકાયં સામઞ્ઞતો એકત્તં ઉપનેન્તો એકવચનેન અનોધિસો ગહણં દીપેત્વા ‘‘સ્વાયં લોકો ભવયોનિગતિઠિતિસત્તાવાસાદિવસેન ચેવ તત્થાપિ તંતંસત્તનિકાયાદિવસેન ચ અનેકભેદભિન્નો પચ્ચેકં મયા વોલોકિતો’’તિ અત્તનો બુદ્ધચક્ખુઞાણાનુભાવં પકાસેન્તો સત્થા પુન વચનભેદં કત્વા બહુવચનેન ઓધિસો ગહણં દીપેતિ ‘‘પુથૂ અવિજ્જાય પરેતા ભૂતા’’તિઆદિના. એવઞ્ચ કત્વા ‘‘લોકમિમ’’ન્તિ ઉપયોગવચનં કત્વા ‘‘અવિજ્જાય પરેતા’’તિઆદિના પચ્ચત્તબહુવચનનિદ્દેસોપિ અવિરુદ્ધો હોતિ ભિન્નવાક્યત્તા. કેચિ પન એકવાક્યતાધિપ્પાયેન ‘‘અવિજ્જાય પરેતં ભૂતં ભૂતરતં ભવા અપરિમુત્ત’’ન્તિ પઠન્તિ, વિભત્તિભેદવસેનેવ પન પુરાણપાઠો.

ઇદાનિ યેન ઉપાયેન ભવવિપ્પમોક્ખો હોતિ, તં સબ્બં તિત્થિયાનં અવિસયભૂતં બુદ્ધગોચરં વિપસ્સનાવીથિં દસ્સેન્તો **‘‘યે હિ કેચી’’**તિઆદિમાહ. તત્થ **યે હિ કેચિ ભવા**તિ કામભવાદિ સઞ્ઞીભવાદિ એકવોકારભવાદિવિભાગેન નાનાભેદભિન્ના સાતવન્તો વા અસાતવન્તો વા દીઘાયુકા વા ઇત્તરક્ખણા વા યે હિ કેચિ ભવા. **સબ્બધી**તિ ઉદ્ધં અધો તિરિયન્તિ આદિવિભાગેન સબ્બત્થ. **સબ્બત્થતાયા**તિ સગ્ગાપાયમનુસ્સાદિવિભાગેન. **સબ્બે તે**તિઆદીસુ સબ્બેપિ તે ભવા રૂપવેદનાદિધમ્મા હુત્વા અભાવટ્ઠેન **અનિચ્ચા**, ઉદયબ્બયપટિપીળિતત્તા **દુક્ખા**, જરાય મરણેન ચાતિ દ્વિધા વિપરિણામેતબ્બતાય **વિપરિણામધમ્મા. ઇતિ**સદ્દો આદિઅત્થો પકારત્થો વા, તેન અનત્તલક્ખણમ્પિ સઙ્ગહેત્વા અવસવત્તનટ્ઠેન અનત્તા, વિપરિણામધમ્મતાય વા અવસવત્તનટ્ઠેન અનત્તાતિ વુત્તા.

એવં લક્ખણત્તયપટિવિજ્ઝનાકારેન **એતં** ભવસઙ્ખાતં ખન્ધપઞ્ચકં **યથાભૂતં** અવિપરીતં **સમ્મપ્પઞ્ઞાય** સમ્મા ઞાયેન વિપસ્સનાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય **પસ્સતો** પરિઞ્ઞાભિસમયાદિવસેન પટિવિજ્ઝતો ‘‘ભવો નિચ્ચો’’તિ આદિનયપ્પવત્તા ભવેસુ **તણ્હા પહીયતિ**, અગ્ગમગ્ગુપ્પત્તિસમકાલમેવ અનવસેસં નિરુજ્ઝતિ, ઉચ્છેદદિટ્ઠિયા સબ્બસો પહીનત્તા **વિભવં** વિચ્છેદં **નાભિનન્દતિ** ન પત્થેતિ. એવંભૂતસ્સ તસ્સ યા કામતણ્હાદિવસેન અટ્ઠસતભેદા અવત્થાદિવિભાગેન અનન્તભેદા ચ, તાસં **સબ્બસો** સબ્બપ્પકારેન **તણ્હાનં ખયા** પહાના, તદેકટ્ઠતાય સબ્બસ્સપિ સંકિલેસપક્ખસ્સ **અસેસં** નિસ્સેસં **વિરાગેન** અરિયમગ્ગેન યો અનુપ્પાદનિરોધો, તં **નિબ્બાન**ન્તિ.

એવં તણ્હાય પહાનમુખેન સઉપાદિસેસનિબ્બાનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અનુપાદિસેસનિબ્બાનં દસ્સેન્તો **‘‘તસ્સ નિબ્બુતસ્સા’’**તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – યો સો સબ્બસો તણ્હાનં ખયા કિલેસપરિનિબ્બાનેન નિબ્બુતો વુત્તનયેન ભિન્નકિલેસો ખીણાસવભિક્ખુ, **તસ્સ નિબ્બુતસ્સ ભિક્ખુનો અનુપાદા** ઉપાદાનાભાવતો કિલેસાભિસઙ્ખારમારાનં વા અગ્ગહણતો **પુનબ્ભવો ન હોતિ**, આયતિં પટિસન્ધિવસેન ઉપપત્તિભવો નત્થિ. એવંભૂતેન ચ તેન **અભિભૂતો મારો**, અરિયમગ્ગક્ખણે કિલેસમારો અભિસઙ્ખારમારો દેવપુત્તમારો ચ ચરિમકચિત્તક્ખણે ખન્ધમારો મચ્ચુમારો

ચાતિ પઞ્ચવિધો મારો અભિભૂતો પરાજિતો, પુન સીસં ઉક્ખિપિતું અપ્પદાનેન નિબ્બિસેવનો કતો, યતો તેન વિજિતો સઙ્ગામો મારેહિ તત્થ તત્થ પવત્તિતો. એવં **વિજિતસઙ્ગામો** પન ઇટ્ઠાદીસુ સબ્બેસુ વિકારાભાવેન તાદિલક્ખણપ્પત્તિયા **તાદી** અરહા **સબ્બભવાનિ** યથાવુત્તભેદે સબ્બેપિ ભવે **ઉપચ્ચગા** સમતિક્કન્તો, ન યત્થ કત્થચિ સઙ્ખં ઉપેતિ, અઞ્ઞદત્થુ અનુપાદાનો વિય જાતવેદો પરિનિબ્બાનતો ઉદ્ધં અપઞ્ઞત્તિકોવ હોતીતિ. ઇતિ ભગવા ઇમં મહાઉદાનં અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા કૂટં ગહેત્વા નિટ્ઠપેસિ.

દસમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ નન્દવગ્ગવણ્ણના.

૪. મેઘિયવગ્ગો

૧. મેઘિયસુત્તવણ્ણના

૩૧. મેઘિયવગ્ગસ્સ પઠમે **ચાલિકાયન્તિ** એવં નામકે નગરે. તસ્સ કિર નગરસ્સ દ્વારટ્ઠાનં મુઞ્ચિત્વા સમન્તતો ચલપઙ્કં હોતિ, તં ચલપઙ્કં નિસ્સાય ઠિતત્તા ઓલોકેન્તાનં ચલમાનં વિય ઉપટ્ઠાતિ, તસ્મા ''ચાલિકા''તિ વુચ્ચતિ. **ચાલિકે પબ્બતેતિ** તસ્સ નગરસ્સ અવિદૂરે એકો પબ્બતો, સોપિ સબ્બસેતત્તા કાલપક્ખઉપોસથે ઓલોકેન્તાનં ચલમાનો વિય ઉપટ્ઠાતિ, તસ્મા ''ચાલિકપબ્બતો''તિ સઙ્ખં ગતો. તત્થ ભગવતો મહન્તં વિહારં કારયિંસુ, ભગવા તદા તં નગરં ગોચરગામં કત્વા તસ્મિં ચાલિકપબ્બતમહાવિહારે વિહરતિ. તેન વુત્તં – ''ચાલિકાયં વિહરતિ ચાલિકે પબ્બતે''તિ. **મેઘિયોતિ** તસ્સ થેરસ્સ નામં. **ઉપટ્ઠાકો હોતીતિ** પરિચારકો હોતિ. ભગવતો હિ પઠમબોધિયં ઉપટ્ઠાકા અનિબદ્ધા અહેસું, એકદા નાગસમાલો, એકદા નાગિતો, એકદા ઉપવાનો, એકદા સુનક્ખત્તો, તદાપિ મેઘિયત્થેરોવ ઉપટ્ઠાકો. તેનાહ – ''તેન ખો પન સમયેન આયસ્મા મેઘિયો ભગવતો ઉપટ્ઠાકો હોતી''તિ.

જન્તુગામન્તિ એવં નામકં તસ્સેવ વિહારસ્સ અપરં ગોચરગામં. ''જત્તુગામ''ન્તિપિ પાઠો. **કિમિકાળાયાતિ** કાળકિમીનં બહુલતાય ''કિમિકાળા''તિ લદ્ધનામાય નદિયા. **જઙ્ઘવિહારન્તિ** ચિરનિસજ્જાય જઙ્ઘાસુ ઉપ્પન્નકિલમથવિનોદનત્થં વિચરણં. **પાસાદિકન્તિ** અવિરળરુક્ખતાય સિનિદ્ધપત્તતાય ચ પસ્સન્તાનં પસાદમાવહતીતિ પાસાદિકં. સન્દચ્છાયતાય મનુઞ્ઞભૂમિભાગતાય ચ **મનુઞ્ઞં**. અન્તો પવિટ્ઠાનં પીતિસોમનસ્સજનનટ્ઠેન ચિત્તં રમેતીતિ **રમણીયં**. **અલન્તિ** પરિયત્તં, યુત્તન્તિપિ અત્થો. **પધાનત્થિકસ્સાતિ** યોગેન ભાવનાય અત્થિકસ્સ. **પધાનાયાતિ** સમણધમ્મકરણાય. **આગચ્છેય્યાહન્તિ** આગચ્છેય્યં અહં. થેરેન કિર પુબ્બે તં ઠાનં અનુપટિપાટિયા પઞ્ચ જાતિસતાનિ રઞ્ઞા એવ સતા અનુભૂતં ઉય્યાનં અહોસિ, તેનસ્સ દિટ્ઠમત્તેયેવ તત્થ વિહરિતું ચિત્તં નમિ. **આગમેહિ તાવાતિ** સત્થા થેરસ્સ વચનં સુત્વા ઉપધારેન્તો ''ન તાવસ્સ ઞાણં પરિપાકં ગત''ન્તિ ઞત્વા પટિક્ખિપન્તો એવમાહ . **એકકમ્હિ તાવાતિ** ઇદં પનસ્સ ''એવમયં ગન્ત્વાપિ કમ્મે અનિપ્ફજ્જમાને નિરાસઙ્કો હુત્વા પેમવસેન પુન આગચ્છિસ્સતી''તિ ચિત્તમદ્દવજનનત્થં આહ. **યાવ અઞ્ઞોપિ કોચિ ભિક્ખુ આગચ્છતીતિ** અઞ્ઞો કોચિ ભિક્ખુ મમ સન્તિકં યાવ આગચ્છતિ, તાવ આગમેહીતિ અત્થો. ''કોચિ ભિક્ખુ દિસ્સતી''તિપિ પાઠો. ''આગચ્છતૂ''તિપિ પઠન્તિ, તથા ''દિસ્સતૂ''તિ.

નત્થિ કિઞ્ચિ ઉત્તરિ કરણીયન્તિ ચતૂસુ સચ્ચેસુ ચતૂહિ મગ્ગેહિ પરિઞ્ઞાદીનં સોળસન્નં કિચ્ચાનં કતત્તા, અભિસમ્બોધિયા વા અધિગતત્તા તતો અઞ્ઞં ઉત્તરિ કરણીયં નામ નત્થિ. **નત્થિ કતસ્સ વા પતિચયોતિ** કતસ્સ વા પુન પતિચયોપિ નત્થિ. ન હિ ભાવિતમગ્ગો પુન ભાવીયતિ, પહીનકિલેસાનં વા પુન પહાનેન કિચ્ચં અત્થિ. **અત્થિ કતસ્સ પતિચયોતિ** મય્હં સન્તાને નિપ્ફાદિતસ્સ સીલાદિધમ્મસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ અનધિગતત્તા તદત્થં પુન વડ્ઢનસઙ્ખાતો પતિચયો અત્થિ, ઇચ્છિતબ્બોતિ અત્થો. **પધાનન્તિ ખો મેઘિય વદમાનં કિન્તિ વદેય્યામાતિ** ''સમણધમ્મં કરોમી''તિ તં વદમાનં મયં અઞ્ઞં કિં નામ વદેય્યામ?

દિવાવિહારં નિસીદીતિ દિવાવિહારત્થાય નિસીદિ. નિસિન્નો ચ યસ્મિં મઙ્ગલસિલાપટ્ટે પુબ્બે અનુપટિપાટિયા પઞ્ચ જાતિસતાનિ રાજા હુત્વા ઉય્યાનકીળં કીળન્તો વિવિધનાટકપરિવારો નિસિન્નપુબ્બો, તસ્મિંયેવ ઠાને નિસીદિ. અથસ્સ નિસિન્નકાલતો પટ્ઠાય સમણભાવો વિગતો વિય અહોસિ, રાજવેસં ગહેત્વા નાટકપરિવારપરિવુતો

સેતચ્છત્તસ્સ હેટ્ઠા મહારહે પલ્લઙ્કે નિસિન્નો વિય જાતો. અથસ્સ તં સમ્પત્તિં અસ્સાદયતો કામવિતક્કો ઉદપાદિ. સો તસ્મિંયેવ ખણે સહોડ્ઢં ગહિતે દ્વે ચોરે આનેત્વા પુરતો ઠપિતે વિય અદ્દસ. તેસુ એકસ્સ વધં આણાપનવસેન બ્યાપાદવિતક્કો ઉપ્પજ્જિ, એકસ્સ બન્ધનં આણાપનવસેન વિહિંસાવિતક્કો, એવં સો લતાજાલેન રુક્ખો વિય મધુમક્ખિકાહિ મધુઘાતકો વિય ચ અકુસલવિતક્કેહિ પરિક્ખિત્તો સમ્પરિકિણ્ણો અહોસિ. તં સન્ધાય "**અથ ખો આયસ્મતો મેઘિયસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં.

અચ્છરિયં વત ભોતિ ગરહણચ્છરિયં નામ કિરેતં યથા આયસ્મા આનન્દો ભગવતો વલિયગત્તં દિસ્વા અવોચ ''અચ્છરિયં, ભન્તે, અબ્ભુતં, ભન્તે''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૫૧૧). અપરે પન ''તસ્મિં સમયે પુપ્ફફલપલ્લવાદીસુ લોભવસેન કામવિતક્કો, ખરસ્સરાનં પક્ખિઆદીનં સદ્દસ્સવનેન બ્યાપાદવિતક્કો, લેડ્ડુઆદીહિ તેસં પટિબાહનાધિપ્પાયેન વિહિંસાવિતક્કો, 'ઇધેવાહં વસેય્ય'ન્તિ તત્થ સાપેક્ખતાવસેન કામવિતક્કો, વનચરકે તત્થ તત્થ દિસ્વા તેસુ ચિત્તદુબ્ભનેન બ્યાપાદવિતક્કો, તેસં વિહેઠનાધિપ્પાયેન વિહિંસાવિતક્કો તસ્સ ઉપ્પજ્જી''તિપિ વદન્તિ. યથા વા તથા વા તસ્સ મિચ્છાવિતક્કુપ્પત્તિયેવ અચ્છરિયકારણં. **અન્વાસત્તા**તિ અનુલગ્ગા વોકિણ્ણા. અત્તનિ ગરુમ્હિ ચ એકત્તેપિ બહુવચનં દિસ્સતિ. ''અનુસન્તો''તિપિ પાઠો.

યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમીતિ એવં મિચ્છાવિતક્કેહિ સમ્પરિકિણ્ણો કમ્મટ્ઠાનસપ્પાયં કાતું અસક્કોન્તો ''ઇદં વત દિસ્વા દીઘદસ્સી ભગવા પટિસેધેસી''તિ સલ્લક્ખેત્વા ''ઇમં કારણં દસબલસ્સ આરોચેસ્સામી''તિ નિસિન્નાસનતો વુટ્ઠાય યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમિ. ઉપસઙ્કમિત્વા ચ "**ઇધ મય્હં, ભન્તે**"તિઆદિના અત્તનો પવત્તિં આરોચેસિ.

તત્થ **યેભુય્યેના**તિ બહુલં અભિક્ખણં. **પાપકા**તિ લામકા. **અકુસલા**તિ અકોસલ્લસમ્ભૂતા. દુગ્ગતિસમ્પાપનટ્ઠેન વા પાપકા, કુસલપટિપક્ખતાય અકુસલા. વિતક્કેતિ ઊહતિ આરમ્મણં ચિત્તં અભિનિરોપેતીતિ વિતક્કો, કામસહગતો વિતક્કો **કામવિતક્કો**, કિલેસકામસમ્પયુત્તો વત્થુકામારમ્મણો વિતક્કોતિ અત્થો. બ્યાપાદસહગતો વિતક્કો **બ્યાપાદવિતક્કો**. વિહિંસાસહગતો વિતક્કો **વિહિંસાવિતક્કો**. તેસુ કામાનં અભિનન્દનવસેન પવત્તો નેક્ખમ્મપટિપક્ખો કામવિતક્કો, ''ઇમે સત્તા હઞ્ઞન્તુ વા વિનસ્સન્તુ વા મા વા અહેસુ''ન્તિ સત્તેસુ સમ્પદુસ્સનવસેન પવત્તો મેત્તાપટિપક્ખો બ્યાપાદવિતક્કો, પાણિલેડ્ડુદણ્ડાદીહિ સત્તાનં વિહેઠેતુકામતાવસેન પવત્તો કરુણાપટિપક્ખો વિહિંસાવિતક્કો.

કસ્મા પનસ્સ ભગવા તત્થ ગમનં અનુજાનિ? ''અનનુઞ્ઞાતોપિ ચાયં મં ઓહાય ગચ્છિસ્સતેવ, 'પરિચારકામતાય મઞ્ઞે ભગવા ગન્તું ન દેતી'તિ ચસ્સ સિયા અઞ્ઞથત્તં. તદસ્સ દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તેય્યા''તિ અનુજાનિ.

એવં તસ્મિં અત્તનો પવત્તિં આરોચેત્વા નિસિન્ને અથસ્સ ભગવા સપ્પાયં ધમ્મં દેસેન્તો "**અપરિપક્કાય, મેઘિય, ચેતોવિમુત્તિયા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **અપરિપક્કાયા**તિ પરિપાકં અપ્પત્તાય. **ચેતોવિમુત્તિયા**તિ કિલેસેહિ ચેતસો વિમુત્તિયા. પુબ્બભાગે હિ તદઙ્ગવસેન ચેવ વિક્ખમ્ભનવસેન ચ કિલેસેહિ ચેતસો વિમુત્તિ હોતિ, અપરભાગે સમુચ્છેદવસેન ચેવ પટિપસ્સદ્ધિવસેન ચ. સાયં વિમુત્તિ હેટ્ઠા વિત્થારતો કથિતાવ, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેન વેદિતબ્બા. તત્થ વિમુત્તિપરિપાચનીયેહિ ધમ્મેહિ આસયે પરિપાચિતે પબોધિતે વિપસ્સનાય મગ્ગગબ્ભં ગણ્હન્તિયા પરિપાકં ગચ્છન્તિયા ચેતોવિમુત્તિ પરિપક્કા નામ હોતિ, તદભાવે અપરિપક્કા.

કતમે પન વિમુત્તિપરિપાચનીયા ધમ્મા? સદ્ધિન્દ્રિયાદીનં વિસુદ્ધિકરણવસેન પન્નરસ ધમ્મા વેદિતબ્બા. વુત્તઞ્હેતં –

> “અસ્સદ્ધે પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, સદ્ધે પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો, પસાદનીયે સુત્તન્તે પચ્ચવેક્ખતો – ઇમેહિ તીહાકારેહિ સદ્ધિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ.
>
> “કુસીતે પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, આરદ્ધવીરિયે પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો, સમ્મપ્પધાને પચ્ચવેક્ખતો – ઇમેહિ તીહાકારેહિ વીરિયિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ.
>
> “મુટ્ઠસ્સતી પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, ઉપટ્ઠિતસ્સતી પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો, સતિપટ્ઠાને પચ્ચવેક્ખતો – ઇમેહિ તીહાકારેહિ સતિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ.
>
> “અસમાહિતે પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, સમાહિતે પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો, ઝાનવિમોક્ખે પચ્ચવેક્ખતો – ઇમેહિ તીહાકારેહિ સમાધિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ.
>
> “દુપ્પઞ્ઞે પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, પઞ્ઞવન્તે પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો, ગમ્ભીરઞાણચરિયં પચ્ચવેક્ખતો – ઇમેહિ તીહાકારેહિ પઞ્ઞિન્દ્રિયં વિસુજ્ઝતિ.
>
> “ઇતિ ઇમે પઞ્ચ પુગ્ગલે પરિવજ્જયતો, પઞ્ચ પુગ્ગલે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો, પઞ્ચ સુત્તન્તે પચ્ચવેક્ખતો – ઇમેહિ પન્નરસહિ આકારેહિ, ઇમાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ વિસુજ્ઝન્તી”તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૮૫).

અપરેપિ પન્નરસ ધમ્મા વિમુત્તિપરિપાચનીયા – સદ્ધાપઞ્ચમાનિ ઇન્દ્રિયાનિ, અનિચ્ચસઞ્ઞા દુક્ખસઞ્ઞા અનત્તસઞ્ઞા પહાનસઞ્ઞા વિરાગસઞ્ઞાતિ ઇમા પઞ્ચ નિબ્બેધભાગિયા સઞ્ઞા, કલ્યાણમિત્તતા સીલસંવરો અભિસલ્લેખતા વીરિયારમ્ભો નિબ્બેધિકપઞ્ઞાતિ. તેસુ વિનેય્યદમનકુસલો સત્થા વિનેય્યસ્સ મેઘિયત્થેરસ્સ અજ્ઝાસયવસેન ઇધ કલ્યાણમિત્તતાદયો વિમુત્તિપરિપાચનીયે ધમ્મે દસ્સેન્તો “**પઞ્ચ ધમ્મા પરિપાકાય સંવત્તન્તી**”તિ વત્વા તે વિત્થારેન્તો “**ઇધ, મેઘિય, ભિક્ખુ કલ્યાણમિત્તો હોતી**”તિઆદિમાહ.

તત્થ **કલ્યાણમિત્તો**તિ કલ્યાણો ભદ્દો સુન્દરો મિત્તો એતસ્સાતિ કલ્યાણમિત્તો. યસ્સ સીલાદિગુણસમ્પન્નો “અઘસ્સ ઘાતા, હિતસ્સ વિધાતા”તિ એવં સબ્બાકારેન ઉપકારો મિત્તો હોતિ, સો પુગ્ગલો કલ્યાણમિત્તોવ. યથાવુત્તેહિ કલ્યાણપુગ્ગલેહેવ સબ્બિરિયાપથેસુ સહ અયતિ પવત્તતિ, ન વિના તેહીતિ **કલ્યાણસહાયો**.કલ્યાણપુગ્ગલેસુ એવ ચિત્તેન ચેવ કાયેન ચ નિન્નપોણપબ્ભારભાવેન પવત્તતીતિ **કલ્યાણસમ્પવઙ્કો**. પદત્તયેન કલ્યાણમિત્તસંસગ્ગે આદરં ઉપ્પાદેતિ.

તત્રિદં કલ્યાણમિત્તલક્ખણં – ઇધ કલ્યાણમિત્તો સદ્ધાસમ્પન્નો હોતિ સીલસમ્પન્નો સુતસમ્પન્નો ચાગસમ્પન્નો વીરિયસમ્પન્નો સતિસમ્પન્નો સમાધિસમ્પન્નો પઞ્ઞાસમ્પન્નો. તત્થ સદ્ધાસમ્પત્તિયા સદ્દહતિ તથાગતસ્સ બોધિં કમ્મફલઞ્ચ, તેન સમ્માસમ્બોધિહેતુભૂતં સત્તેસુ હિતેસિતં ન પરિચ્ચજતિ. સીલસમ્પત્તિયા સબ્રહ્મચારીનં પિયો હોતિ મનાપો ગરુ ભાવનીયો ચોદકો પાપગરહી વત્તા વચનક્ખમો, સુતસમ્પત્તિયા સચ્ચપટિચ્ચસમુપ્પાદાદિપટિસંયુત્તાનં ગમ્ભીરાનં કથાનં કત્તા હોતિ, ચાગસમ્પત્તિયા અપ્પિચ્છો હોતિ સન્તુટ્ઠો પવિવિત્તો અસંસટ્ઠો, વીરિયસમ્પત્તિયા આરદ્ધવીરિયો હોતિ સત્તાનં હિતપ્પટિપત્તિયા, સતિસમ્પત્તિયા ઉપટ્ઠિતસ્સતિ

હોતિ, સમાધિસમ્પત્તિયા અવિક્ખિત્તો હોતિ સમાહિતચિત્તો, પઞ્ઞાસમ્પત્તિયા અવિપરીતં જાનાતિ. સો સતિયા કુસલાનં ધમ્માનં ગતિયો સમન્વેસમાનો પઞ્ઞાય સત્તાનં હિતાહિતં યથાભૂતં જાનિત્વા, સમાધિના તત્થ એકગ્ગચિત્તો હુત્વા, વીરિયેન સત્તે અહિતા નિસેધેત્વા હિતે નિયોજેતિ. તેનાહ –

> ''પિયો ગરુ ભાવનીયો, વત્તા ચ વચનક્ખમો;
> ગમ્ભીરઞ્ચ કથં કત્તા, નો ચટ્ઠાને નિયોજયે''તિ. (અ॰ નિ॰ ૭.૩૭);

અયં પઠમો ધમ્મો પરિપાકાય સંવત્તતીતિ, અયં કલ્યાણમિત્તતાસઙ્ખાતો બ્રહ્મચરિયવાસસ્સ આદિભાવતો, સબ્બેસઞ્ચ કુસલાનં ધમ્માનં બહુકારતાય પધાનભાવતો ચ ઇમેસુ પઞ્ચસુ ધમ્મેસુ આદિતો વુત્તત્તા પઠમો અનવજ્જધમ્મો અવિસુદ્ધાનં સદ્ધાદીનં વિસુદ્ધિકરણવસેન ચેતોવિમુત્તિયા પરિપાકાય સંવત્તતિ. એત્થ ચ કલ્યાણમિત્તસ્સ બહુકારતા પધાનતા ચ ''ઉપડ્ઢમિદં, ભન્તે, બ્રહ્મચરિયસ્સ યદિદં કલ્યાણમિત્તતા''તિ વદન્તં ધમ્મભણ્ડાગારિકં, ''મા હેવં, આનન્દા''તિ દ્વિક્ખત્તું પટિસેધેત્વા, ''સકલમેવ હિદં, આનન્દ, બ્રહ્મચરિયં, યદિદં કલ્યાણમિત્તતા કલ્યાણસહાયતા''તિઆદિસુત્તપદેહિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૯; ૫.૨) વેદિતબ્બા.

પુન ચપરન્તિ પુન ચ અપરં ધમ્મજાતં. **સીલવા**તિ એત્થ કેનટ્ઠેન સીલં? સીલનટ્ઠેન સીલં. કિમિદં સીલનં નામ? સમાધાનં, કાયકમ્માદીનં સુસીલ્યવસેન અવિપ્પકિણ્ણતાતિ અત્થો. અથ વા ઉપધારણં, ઝાનાદિકુસલાનં ધમ્માનં પતિટ્ઠાનવસેન આધારભાવોતિ અત્થો. તસ્મા સીલેતિ સીલતીતિ વા સીલં. અયં તાવ સદ્દલક્ખણનયેન સીલત્થો. અપરે પન ''સિરટ્ઠો સીતલટ્ઠો સીલટ્ઠો સંવરટ્ઠો''તિ નિરુત્તિનયેન અત્થં વણ્ણેન્તિ. તયિદં પારિપૂરિતો અતિસયતો વા સીલં અસ્સ અત્થીતિ સીલવા, સીલસમ્પન્નોતિ અત્થો.

યથા ચ સીલવા હોતિ સીલસમ્પન્નો, તં દસ્સેતું ''**પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો**''તિઆદિમાહ. તત્થ **પાતિમોક્ખ**ન્તિ સિક્ખાપદસીલં. તઞ્હિ યો નં પાતિ રક્ખતિ, તં મોક્ખેતિ મોચેતિ આપાયિકાદીહિ દુક્ખેહીતિ પાતિમોક્ખં. સંવરણં સંવરો, કાયવાચાહિ અવીતિક્કમો. પાતિમોક્ખમેવ સંવરો પાતિમોક્ખસંવરો, તેન સંવુતો પિહિતકાયવાચોતિ પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો, ઇદમસ્સ તસ્મિં સીલે પતિટ્ઠિતભાવપરિદીપનં. **વિહરતી**તિ તદનુરૂપવિહારસમઙ્ગિભાવપરિદીપનં. **આચારગોચરસમ્પન્નો**તિ હેટ્ઠા પાતિમોક્ખસંવરસ્સ, ઉપરિ વિસેસાનં યોગસ્સ ચ ઉપકારકધમ્મપરિદીપનં. **અણુમત્તેસુ વજ્જેસુ ભયદસ્સાવી**તિ પાતિમોક્ખસીલતો અચવનધમ્મતાપરિદીપનં. **સમાદાયા**તિ સિક્ખાપદાનં અનવસેસતો આદાનપરિદીપનં. **સિક્ખતી**તિ સિક્ખાય સમઙ્ગિભાવપરિદીપનં. **સિક્ખાપદેસૂ**તિ સિક્ખિતબ્બધમ્મપરિદીપનં.

અપરો નયો – કિલેસાનં બલવભાવતો, પાપકિરિયાય સુકરભાવતો, પુઞ્ઞકિરિયાય ચ દુક્કરભાવતો બહુક્ખત્તું અપાયેસુ પતનસીલોતિ પાતી, પુથુજ્જનો. અનિચ્ચતાય વા ભવાદીસુ કમ્મવેગક્ખિત્તો ઘટીયન્તં વિય અનવટ્ઠાનેન પરિબ્ભમનતો ગમનસીલોતિ પાતી, મરણવસેન વા તમ્હિ તમ્હિ સત્તનિકાયે અત્તભાવસ્સ પતનસીલોતિ વા પાતી, સત્તસન્તાનો ચિત્તમેવ વા. તં પાતિનં સંસારદુક્ખતો મોક્ખેતીતિ પાતિમોક્ખં. ચિત્તસ્સ હિ વિમોક્ખેન સત્તો ''વિમુત્તો''તિ વુચ્ચતિ. વુત્તઞ્હિ ''ચિત્તવોદાના સત્તા વિસુજ્ઝન્તી''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૦૦), ''અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુત્ત''ન્તિ (મહાવ॰ ૨૮) ચ.

અથ વા અવિજ્જાદિહેતુના સંસારે પતતિ ગચ્છતિ પવત્તતીતિ પાતિ, ''અવિજ્જાનીવરણાનં સત્તાનં તણ્હાસંયોજનાનં સન્ધાવતં સંસરત''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૪) હિ વુત્તં. તસ્સ પાતિનો સત્તસ્સ

તણ્હાદિસંકિલેસત્તયતો મોક્ખો એતેનાતિ પાતિમોક્ખો, ‘‘કણ્હેકાલો’’તિઆદીનં વિય સમાસસિદ્ધિ વેદિતબ્બા.

અથ વા પાતેતિ વિનિપાતેતિ દુક્ખેહીતિ પાતિ, ચિત્તં. વુત્તઞ્હિ ‘‘ચિત્તેન નિય્યતી લોકો, ચિત્તેન પરિકસ્સતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૬૨). તસ્સ પાતિનો મોક્ખો એતેનાતિ પાતિમોક્ખો. પતતિ વા એતેન અપાયદુક્ખે સંસારદુક્ખે ચાતિ પાતિ, તણ્હાદિસંકિલેસા. વુત્તઞ્હિ – ‘‘તણ્હા જનેતિ પુરિસં (સં॰ નિ॰ ૧.૫૫-૫૭), તણ્હાદુતિયો પુરિસો’’તિ (ઇતિવુ॰ ૧૫, ૧૦૫) ચાદિ. તતો પાતિતો મોક્ખોતિ પાતિમોક્ખો.

અથ વા પતતિ એત્થાતિ પાતિ, છ અજ્ઝત્તિકબાહિરાનિ આયતનાનિ. વુત્તઞ્હિ – ‘‘છસુ લોકો સમુપ્પન્નો, છસુ કુબ્બતિ સન્થવ’’ન્તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૭૧). તતો છ અજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનસઙ્ખાતપાતિતો મોક્ખોતિ પાતિમોક્ખો. અથ વા પાતો વિનિપાતો અસ્સ અત્થીતિ પાતી, સંસારો. તતો મોક્ખોતિ પાતિમોક્ખો.

અથ વા સબ્બલોકાધિપતિભાવતો ધમ્મિસ્સરો ભગવા પતીતિ વુચ્ચતિ, મુચ્ચતિ એતેનાતિ મોક્ખો. પતિનો મોક્ખો તેન પઞ્ઞત્તત્તાતિ પતિમોક્ખો, પતિમોક્ખો એવ પાતિમોક્ખો. સબ્બગુણાનં વા તમ્મૂલભાવતો ઉત્તમટ્ઠેન પતિ ચ, સો યથાવુત્તટ્ઠેન મોક્ખો ચાતિ પતિમોક્ખો, પતિમોક્ખો એવ પાતિમોક્ખો. તથા હિ વુત્તં ‘‘પાતિમોક્ખન્તિઆદિમેતં મુખમેત’’ન્તિ વિત્થારો.

અથ વા **પ**ઇતિ પકારે, **અતી**તિ અચ્ચન્તત્થે નિપાતો, તસ્મા પકારેહિ અચ્ચન્તં મોક્ખેતીતિ પાતિમોક્ખં. ઇદઞ્હિ સીલં સયં તદઙ્ગવસેન, સમાધિસહિતં પઞ્ઞાસહિતઞ્ચ વિક્ખમ્ભનવસેન સમુચ્છેદવસેન ચ અચ્ચન્તં મોક્ખેતિ મોચેતીતિ પાતિમોક્ખં. પતિ મોક્ખોતિ વા પતિમોક્ખો, તમ્હા તમ્હા વીતિક્કમદોસતો પચ્ચેકં મોક્ખોતિ અત્થો. પતિમોક્ખો એવ પાતિમોક્ખો. મોક્ખોતિ વા નિબ્બાનં, તસ્સ મોક્ખસ્સ પટિબિમ્બભૂતોતિ પતિમોક્ખો. સીલસંવરો હિ સૂરિયસ્સ અરુણુગ્ગમનં વિય નિબ્બાનસ્સ ઉદયભૂતો તપ્પટિભાગો ચ યથારહં સંકિલેસનિબ્બાપનતો. પતિમોક્ખો એવ પાતિમોક્ખો. પતિવત્તતિ મોક્ખેતિ દુક્ખન્તિ વા પતિમોક્ખં, પતિમોક્ખમેવ પાતિમોક્ખન્તિ એવં તાવેત્થ પાતિમોક્ખસદ્દસ્સ અત્થો વેદિતબ્બો.

સંવરતિ પિદહતિ એતેનાતિ સંવરો, પાતિમોક્ખમેવ સંવરો પાતિમોક્ખસંવરો. અત્થતો પન તતો તતો વીતિક્કમિતબ્બતો વિરતિયો ચેતના ચ. તેન પાતિમોક્ખસંવરેન ઉપેતો સમન્નાગતો પાતિમોક્ખસંવરસંવુતોતિ વુત્તો. વુત્તઞ્હેતં વિભઙ્ગે –

> ‘‘ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરેન ઉપેતો હોતિ સમુપેતો ઉપાગતો સમુપાગતો ઉપપન્નો સમુપપન્નો સમન્નાગતો, તેન વુચ્ચતિ પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો’’તિ (વિભ॰ ૫૧૧).

વિહરતીતિ ઇરિયાપથવિહારેન વિહરતિ ઇરીયતિ વત્તતિ.

આચારગોચરસમ્પન્નોતિ વેળુદાનાદિમિચ્છાજીવસ્સ કાયપાગબ્ભિયાદીનઞ્ચ અકરણેન સબ્બસો અનાચારં વજ્જેત્વા ‘‘કાયિકો અવીતિક્કમો વાચસિકો અવીતિક્કમો કાયિકવાચસિકો અવીતિક્કમો’’તિ એવં વુત્તભિક્ખુસારુપ્પઆચારસમ્પત્તિયા, વેસિયાદિઅગોચરં વજ્જેત્વા પિણ્ડપાતાદિઅત્થં ઉપસઙ્કમિતું યુત્તટ્ઠાનસઙ્ખાતેન ગોચરેન ચ સમ્પન્નત્તા આચારગોચરસમ્પન્નો.

અપિચ યો ભિક્ખુ સત્થરિ સગારવો સપ્પતિસ્સો સબ્રહ્મચારીસુ સગારવો સપ્પતિસ્સો હિરોત્તપ્પસમ્પન્નો સુનિવત્થો સુપારુતો પાસાદિકેન અભિક્કન્તેન પટિક્કન્તેન આલોકિતેન વિલોકિતેન સમિઞ્જિતેન પસારિતેન ઇરિયાપથસમ્પન્નો ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારો ભોજને મત્તઞ્ઞૂ જાગરિયમનુયુત્તો સતિસમ્પજઞ્ઞેન સમન્નાગતો અપ્પિચ્છો સન્તુટ્ઠો પવિવિત્તો અસંસટ્ઠો આભિસમાચારિકેસુ સક્કચ્ચકારી ગરુચિત્તીકારબહુલો વિહરતિ, અયં વુચ્ચતિ આચારસમ્પન્નો.

ગોચરો પન ઉપનિસ્સયગોચરો આરક્ખગોચરો ઉપનિબન્ધગોચરોતિ તિવિધો. તત્થ યો દસકથાવત્થુગુણસમન્નાગતો વુત્તલક્ખણો કલ્યાણમિત્તો, યં નિસ્સાય અસુતં સુણાતિ, સુતં પરિયોદાપેતિ, કઙ્ખં વિતરતિ, દિટ્ઠિં ઉજું કરોતિ, ચિત્તં પસાદેતિ, યઞ્ચ અનુસિક્ખન્તો સદ્ધાય વડ્ઢતિ , સીલેન, સુતેન, ચાગેન, પઞ્ઞાય વડ્ઢતિ, અયં વુચ્ચતિ **ઉપનિસ્સયગોચરો**.

યો ભિક્ખુ અન્તરઘરં પવિટ્ઠો વીથિં પટિપન્નો ઓક્ખિત્તચક્ખુ યુગમત્તદસ્સાવી ચક્ખુન્દ્રિયસંવુતોવ ગચ્છતિ, ન હત્થિં ઓલોકેન્તો, ન અસ્સં, ન રથં, ન પત્તિં, ન ઇત્થિં, ન પુરિસં ઓલોકેન્તો, ન ઉદ્ધં ઓલોકેન્તો, ન અધો ઓલોકેન્તો, ન દિસાવિદિસં પેક્ખમાનો ગચ્છતિ, અયં **આરક્ખગોચરો**.

ઉપનિબન્ધગોચરો પન ચત્તારો સતિપટ્ઠાના, યત્થ ભિક્ખુ અત્તનો ચિત્તં ઉપનિબન્ધતિ, વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ‘‘કો ચ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુનો ગોચરો સકો પેત્તિકો વિસયો, યદિદં ચત્તારો સતિપટ્ઠાના’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૭૨).

તત્થ ઉપનિસ્સયગોચરસ્સ પુબ્બે વુત્તત્તા ઇતરેસં વસેનેત્થ ગોચરો વેદિતબ્બો. ઇતિ યથાવુત્તાય આચારસમ્પત્તિયા, ઇમાય ચ ગોચરસમ્પત્તિયા સમન્નાગતત્તા આચારગોચરસમ્પન્નો.

અણુમત્તેસુ વજ્જેસુ ભયદસ્સાવીતિ અપ્પમત્તકત્તા અણુપ્પમાણેસુ અસ્સતિયા અસઞ્ચિચ્ચ આપન્નસેખિયઅકુસલચિત્તુપ્પાદાદિભેદેસુ વજ્જેસુ ભયદસ્સનસીલો. યો હિ ભિક્ખુ પરમાણુમત્તં વજ્જં અટ્ઠસટ્ઠિયોજનપમાણાધિકયોજનસતસહસ્સુબ્બેધસિનેરુપબ્બતરાજસદિસં કત્વા પસ્સતિ, યોપિ સબ્બલહુકં દુબ્ભાસિતમત્તં પારાજિકસદિસં કત્વા પસ્સતિ, અયમ્પિ અણુમત્તેસુ વજ્જેસુ ભયદસ્સાવી નામ. **સમાદાય સિક્ખતિ સિક્ખાપદેસૂ**તિ યંકિઞ્ચિ સિક્ખાપદેસુ સિક્ખિતબ્બં, તં સબ્બેન સબ્બં સબ્બથા સબ્બં અનવસેસં સમ્મા આદિયિત્વા સિક્ખતિ, પવત્તતિ પરિપૂરેતીતિ અત્થો.

અભિસલ્લેખિકાતિ અતિવિય કિલેસાનં સલ્લેખની, તેસં તનુભાવાય પહાનાય યુત્તરૂપા. **ચેતોવિવરણસપ્પાયા**તિ ચેતસો પટિચ્છાદકાનં નીવરણાનં દૂરીભાવકરણેન ચેતોવિવરણસઞ્ઞિતાનં સમથવિપસ્સનાનં સપ્પાયા, સમથવિપસ્સનાચિત્તસ્સેવ વા વિવરણાય પાકટીકરણાય વા સપ્પાયા ઉપકારિકાતિ ચેતોવિવરણસપ્પાયા.

ઇદાનિ યેન નિબ્બિદાદિઆવહનેન અયં કથા અભિસલ્લેખિકા ચેતોવિવરણસપ્પાયા ચ નામ હોતિ, તં દસ્સેતું **‘‘એકન્તનિબ્બિદાયા’’**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **એકન્તનિબ્બિદાયા**તિ એકંસેનેવ વટ્ટદુક્ખતો નિબ્બિન્દનત્થાય. **વિરાગાય નિરોધાયા**તિ તસ્સેવ વિરજ્જનત્થાય ચ નિરુજ્ઝનત્થાય ચ. **ઉપસમાયા**તિ સબ્બકિલેસૂપસમાય. **અભિઞ્ઞાયા**તિ

સબ્બસ્સાપિ અભિઞ્ઞેય્યસ્સ અભિજાનનાય. **સમ્બોધાયા**તિ ચતુમગ્ગસમ્બોધાય. **નિબ્બાનાયા**તિ અનુપાદિસેસનિબ્બાનાય. એતેસુ હિ આદિતો તીહિ પદેહિ વિપસ્સના વુત્તા, દ્વીહિ મગ્ગો, દ્વીહિ નિબ્બાનં વુત્તં. સમથવિપસ્સના આદિં કત્વા નિબ્બાનપરિયોસાનો અયં સબ્બો ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મો દસકથાવત્થુલાભિનો સિજ્ઝતીતિ દસ્સેતિ.

ઇદાનિ તં કથં વિભજિત્વા દસ્સેન્તો "**અપ્પિચ્છકથા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **અપ્પિચ્છો**તિ ન ઇચ્છો, તસ્સ કથા અપ્પિચ્છકથા, અપ્પિચ્છભાવપ્પટિસંયુત્તા કથા વા અપ્પિચ્છકથા. એત્થ ચ અત્રિચ્છો પાપિચ્છો મહિચ્છો અપ્પિચ્છોતિ ઇચ્છાવસેન ચત્તારો પુગ્ગલા. તેસુ અત્તના યથાલદ્ધેન લાભેન અતિત્તો ઉપરૂપરિ લાભં ઇચ્છન્તો **અત્રિચ્છો** નામ. યં સન્ધાય વુત્તં –

''ચતુબ્ભિ અટ્ઠજ્ઝગમા, અટ્ઠાભિ ચાપિ સોળસ;
સોળસભિ ચ દ્વત્તિંસ, અત્રિચ્છં ચક્કમાસદો;
ઇચ્છાહતસ્સ પોસસ્સ, ચક્કં ભમતિ મત્થકે''તિ. (જા॰ ૧.૫.૧૦૩);

''અત્રિચ્છા અતિલોભેન, અતિલોભમદેન ચા''તિ ચ. (જા॰ ૧.૨.૧૬૮);

લાભસક્કારસિલોકનિકામયતાય અસન્તગુણસમ્ભાવનાધિપ્પાયો **પાપિચ્છો**. યં સન્ધાય વુત્તં –

''તત્થ કતમા કુહના? લાભસક્કારસિલોકસન્નિસ્સિતસ્સ પાપિચ્છસ્સ ઇચ્છાપકતસ્સ પચ્ચયપ્પટિસેવનસઙ્ખાતેન વા સામન્તજપ્પિતેન વા ઇરિયાપથસ્સ વા અઠપના''તિઆદિ (વિભ॰ ૮૬૧).

સન્તગુણસમ્ભાવનાધિપ્પાયો પટિગ્ગહણે અમત્તઞ્ઞૂ **મહિચ્છો**. યં સન્ધાય વુત્તં –

''ઇધેકચ્ચો સદ્ધો સમાનો 'સદ્ધોતિ મં જનો જાનાતૂ'તિ ઇચ્છતિ, સીલવા સમાનો 'સીલવાતિ મં જનો જાનાતૂ'તિ ઇચ્છતી''તિઆદિ (વિભ॰ ૮૫૧).

દુત્તપ્પિયતાય હિસ્સ વિજાતમાતાપિ ચિત્તં ગહેતું ન સક્કોતિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

''અગ્ગિક્ખન્ધો સમુદ્દો ચ, મહિચ્છો ચાપિ પુગ્ગલો;
સકટેહિ પચ્ચયે દેન્તુ, તયોપેતે અતપ્પિયા''તિ.

એતે પન અત્રિચ્છતાદયો દોસે આરકા પરિવજ્જેત્વા સન્તગુણનિગૂહનાધિપ્પાયો પટિગ્ગહણે ચ મત્તઞ્ઞૂ અપ્પિચ્છો. સો અત્તનિ વિજ્જમાનમ્પિ ગુણં પટિચ્છાદેતુકામતાય સદ્ધો સમાનો ''સદ્ધોતિ મં જનો જાનાતૂ''તિ ન ઇચ્છતિ, સીલવા, બહુસ્સુતો, પવિવિત્તો, આરદ્ધવીરિયો, ઉપટ્ઠિતસ્સતિ, સમાહિતો, પઞ્ઞવા સમાનો ''પઞ્ઞવાતિ મં જનો જાનાતૂ''તિ ન ઇચ્છતિ.

સ્વાયં પચ્ચયપ્પિચ્છો ધુતઙ્ગપ્પિચ્છો પરિયત્તિઅપ્પિચ્છો અધિગમપ્પિચ્છોતિ ચતુબ્બિધો. તત્થ **ચતૂસુ પચ્ચયેસુ અપ્પિચ્છો** પચ્ચયદાયકં દેય્યધમ્મં અત્તનો થામઞ્ચ ઓલોકેત્વા સચેપિ હિ દેય્યધમ્મો બહુ હોતિ, દાયકો અપ્પં દાતુકામો, દાયકસ્સ વસેન અપ્પમેવ ગણ્હાતિ. દેય્યધમ્મો ચે અપ્પો, દાયકો બહું દાતુકામો, દેય્યધમ્મસ્સ

વસેન અપ્પમેવ ગણ્હાતિ. દેય્યધમ્મોપિ ચે બહુ, દાયકોપિ બહું દાતુકામો, અત્તનો થામં ઞત્વા પમાણયુત્તમેવ ગણ્હાતિ. એવરૂપો હિ ભિક્ખુ અનુપ્પન્નં લાભં ઉપ્પાદેતિ, ઉપ્પન્નં લાભં થાવરં કરોતિ, દાયકાનં ચિત્તં આરાધેતિ. ધુતઙ્ગસમાદાનસ્સ પન અત્તનિ અત્થિભાવં ન જાનાપેતુકામો **ધુતઙ્ગપ્પિચ્છો**. યો અત્તનો બહુસ્સુતભાવં જાનાપેતું ન ઇચ્છતિ, અયં **પરિયત્તિઅપ્પિચ્છો**. યો પન સોતાપન્નાદીસુ અઞ્ઞતરો હુત્વા સબ્રહ્મચારીનમ્પિ અત્તનો સોતાપન્નાદિભાવં જાનાપેતું ન ઇચ્છતિ, અયં **અધિગમપ્પિચ્છો**. એવમેતેસં અપ્પિચ્છાનં યા અપ્પિચ્છતા, તસ્સા સદ્ધિં સન્દસ્સનાદિવિધિના અનેકાકારવોકારઆનિસંસવિભાવનવસેન, તપ્પટિપક્ખસ્સ અત્રિચ્છાદિભેદસ્સ ઇચ્છાચારસ્સ આદીનવવિભાવનવસેન ચ પવત્તા કથા **અપ્પિચ્છકથા**.

સન્તુટ્ઠિકથાતિ એત્થ **સન્તુટ્ઠી**તિ સકેન અત્તના લદ્ધેન તુટ્ઠિ સન્તુટ્ઠિ. અથ વા વિસમં પચ્ચયિચ્છં પહાય સમં તુટ્ઠિ, સન્તુટ્ઠિ. સન્તેન વા વિજ્જમાનેન તુટ્ઠિ સન્તુટ્ઠિ. વુત્તઞ્ચેતં –

> ‘‘અતીતં નાનુસોચન્તો, નપ્પજપ્પમનાગતં;
> પચ્ચુપ્પન્નેન યાપેન્તો, સન્તુટ્ઠોતિ પવુચ્ચતી’’તિ.

સમ્મા વા ઞાયેન ભગવતા અનુઞ્ઞાતવિધિના પચ્ચયેહિ તુટ્ઠિ સન્તુટ્ઠિ. અત્થતો ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસો , સો દ્વાદસવિધો હોતિ. કથં ? ચીવરે યથાલાભસન્તોસો, યથાબલસન્તોસો, યથાસારુપ્પસન્તોસોતિ તિવિધો, એવં પિણ્ડપાતાદીસુ.

તત્રાયં પભેદવણ્ણના – ઇધ ભિક્ખુ ચીવરં લભતિ સુન્દરં વા અસુન્દરં વા, સો તેનેવ યાપેતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ ચીવરે **યથાલાભસન્તોસો**. અથ પન પકતિદુબ્બલો વા હોતિ આબાધજરાભિભૂતો વા, ગરું ચીવરં પારુપન્તો કિલમતિ, સો સભાગેન ભિક્ખુના સદ્ધિં તં પરિવત્તેત્વા લહુકેન યાપેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ ચીવરે **યથાબલસન્તોસો**. અપરો પટ્ટચીવરાદીનં અઞ્ઞતરં મહગ્ઘચીવરં લભિત્વા ‘‘ઇદં થેરાનં ચિરપબ્બજિતાનં, ઇદં બહુસ્સુતાનં અનુરૂપં, ઇદં ગિલાનાનં દુબ્બલાનં, ઇદં અપ્પલાભીનં વા હોતૂ’’તિ તેસં દત્વા અત્તના સઙ્કારકૂટાદિતો નન્તકાનિ ઉચ્ચિનિત્વા સઙ્ઘાટિં કત્વા તેસં વા પુરાણચીવરાનિ ગહેત્વા ધારેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ ચીવરે **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇધ પન ભિક્ખુ પિણ્ડપાતં લભતિ લૂખં વા પણીતં વા, સો તેનેવ યાપેતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ પિણ્ડપાતે **યથાલાભસન્તોસો**. અથ પન આબાધિકો હોતિ, લૂખં પકતિવિરુદ્ધં વા બ્યાધિવિરુદ્ધં વા પિણ્ડપાતં ભુઞ્જિત્વા ગાળ્હં રોગાતઙ્કં પાપુણાતિ, સો સભાગસ્સ ભિક્ખુનો દત્વા તસ્સ હત્થતો સપ્પાયભોજનં ભુઞ્જિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ પિણ્ડપાતે **યથાબલસન્તોસો** . અપરો ભિક્ખુ પણીતં પિણ્ડપાતં લભતિ, સો ‘‘અયં પિણ્ડપાતો ચિરપબ્બજિતાદીનં અનુરૂપો’’તિ ચીવરં વિય તેસં દત્વા, તેસં વા સન્તકં ગહેત્વા, અત્તના પિણ્ડાય ચરિત્વા, મિસ્સકાહારં વા પરિભુઞ્જન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. અયમસ્સ પિણ્ડપાતે **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇધ પન ભિક્ખુનો સેનાસનં પાપુણાતિ મનાપં વા અમનાપં વા અન્તમસો તિણકુટિકાપિ તિણસન્થારકમ્પિ, સો તેનેવ સન્તુસ્સતિ, પુન અઞ્ઞં સુન્દરતરં વા પાપુણાતિ, તં ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ સેનાસને **યથાલાભસન્તોસો**. અથ પન આબાધિકો હોતિ દુબ્બલો વા, સો બ્યાધિવિરુદ્ધં વા પકતિવિરુદ્ધં વા સેનાસનં લભતિ, યત્થસ્સ વસતો અફાસુ હોતિ, સો તં સભાગસ્સ ભિક્ખુનો દત્વા તસ્સ સન્તકે સપ્પાયસેનાસને વસિત્વા

સમણધમ્મં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ સેનાસને **યથાબલસન્તોસો**. અપરો સુન્દરં સેનાસનં પત્તમ્પિ ન સમ્પટિચ્છતિ ''પણીતસેનાસનં પમાદટ્ઠાન''ન્તિ, મહાપુઞ્ઞતાય વા લેણમણ્ડપકૂટાગારાદીનિ પણીતસેનાસનાનિ લભતિ, સો તાનિ ચીવરાદીનિ વિય ચિરપબ્બજિતાદીનં દત્વા યત્થ કત્થચિ વસન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ સેનાસને **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

ઇધ પન ભિક્ખુ ભેસજ્જં લભતિ લૂખં વા પણીતં વા, સો તેનેવ તુસ્સતિ, અઞ્ઞં ન પત્થેતિ, લભન્તોપિ ન ગણ્હાતિ, અયમસ્સ ગિલાનપચ્ચયે **યથાલાભસન્તોસો**. અથ પન તેલેન અત્થિકો ફાણિતં લભતિ, સો તં સભાગસ્સ ભિક્ખુનો દત્વા, તસ્સ હત્થતો તેલં ગહેત્વા, ભેસજ્જં કત્વા સમણધમ્મં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ ગિલાનપચ્ચયે **યથાબલસન્તોસો**. અપરો મહાપુઞ્ઞો બહું તેલમધુફાણિતાદિપણીતભેસજ્જં લભતિ, સો તં ચીવરાદીનિ વિય ચિરપબ્બજિતાદીનં દત્વા તેસં આભતેન યેન કેનચિ ભેસજ્જં કરોન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતિ. યો પન એકસ્મિં ભાજને મુત્તહરીતકં, એકસ્મિં ચતુમધુરં ઠપેત્વા ''ગણ્હથ, ભન્તે, યદિચ્છસી''તિ વુચ્ચમાનો સચસ્સ તેસુ અઞ્ઞતરેનપિ રોગો વૂપસમ્મતિ , ''મુત્તહરીતકં નામ બુદ્ધાદીહિ વણ્ણિતં, પૂતિમુત્તભેસજ્જં નિસ્સાય પબ્બજ્જા, તત્થ તે યાવજીવં ઉસ્સાહો કરણીયો''તિ (મહાવ॰ ૧૨૮) વચનમનુસ્સરન્તો ચતુમધુરં પટિક્ખિપિત્વા મુત્તહરીતકેન ભેસજ્જં કરોન્તો પરમસન્તુટ્ઠોવ હોતિ, અયમસ્સ ગિલાનપચ્ચયે **યથાસારુપ્પસન્તોસો**.

સો એવંપભેદો સબ્બોપિ સન્તોસો સન્તુટ્ઠીતિ પવુચ્ચતિ. તેન વુત્તં ''અત્થતો ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસો''તિ. ઇતરીતરસન્તુટ્ઠિયા સદ્ધિં સન્દસ્સનાદિવિધિના આનિસંસવિભાવનવસેન, તપ્પટિપક્ખસ્સ અત્રિચ્છતાદિભેદસ્સ ઇચ્છાપકતત્તસ્સ આદીનવવિભાવનવસેન ચ પવત્તા કથા **સન્તુટ્ઠિકથા**. ઇતો પરાસુપિ કથાસુ એસેવ નયો, વિસેસમત્તમેવ વક્ખામ.

પવિવેકકથાતિ એત્થ કાયવિવેકો ચિત્તવિવેકો ઉપધિવિવેકોતિ તયો વિવેકા. તેસુ એકો ગચ્છતિ, એકો તિટ્ઠતિ, એકો નિસીદતિ, એકો સેય્યં કપ્પેતિ, એકો ગામં પિણ્ડાય પવિસતિ, એકો પટિક્કમતિ, એકો અભિક્કમતિ, એકો ચઙ્કમં અધિટ્ઠાતિ, એકો ચરતિ, એકો વિહરતીતિ એવં સબ્બિરિયાપથેસુ સબ્બકિચ્ચેસુ ગણસઙ્ગણિકં પહાય વિવિત્તવાસો **કાયવિવેકો** નામ. અટ્ઠ સમાપત્તિયો પન **ચિત્તવિવેકો** નામ. નિબ્બાનં **ઉપધિવિવેકો** નામ. વુત્તઞ્હેતં –

> ''કાયવિવેકો ચ વિવેકટ્ઠકાયાનં નેક્ખમ્માભિરતાનં, ચિત્તવિવેકો ચ પરિસુદ્ધચિત્તાનં પરમવોદાનપ્પત્તાનં, ઉપધિવિવેકો ચ નિરુપધીનં પુગ્ગલાનં વિસઙ્ખારગતાન''ન્તિ (મહાનિ॰ ૫૭).

વિવેકોયેવ પવિવેકો, પવિવેકપ્પટિસંયુત્તા કથા **પવિવેકકથા**.

અસંસગ્ગકથાતિ એત્થ સવનસંસગ્ગો દસ્સનસંસગ્ગો સમુલ્લપનસંસગ્ગો સમ્ભોગસંસગ્ગો કાયસંસગ્ગોતિ પઞ્ચ સંસગ્ગા. તેસુ ઇધેકચ્ચો ભિક્ખુ સુણાતિ ''અસુકસ્મિં ગામે વા નિગમે વા ઇત્થી અભિરૂપા દસ્સનીયા પાસાદિકા પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાય સમન્નાગતા''તિ, સો તં સુત્વા સંસીદતિ વિસીદતિ, ન સક્કોતિ બ્રહ્મચરિયં સન્ધારેતું, સિક્ખં પચ્ચક્ખાય હીનાયાવત્તતિ, એવં વિસભાગારમ્મણસવનેન ઉપ્પન્નકિલેસસન્થવો **સવનસંસગ્ગો** નામ. ન હેવ ખો ભિક્ખુ સુણાતિ, અપિચ ખો સામં પસ્સતિ ઇત્થિં અભિરૂપં દસ્સનીયં પાસાદિકં પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાય સમન્નાગતં, સો તં દિસ્વા સંસીદતિ વિસીદતિ, ન સક્કોતિ બ્રહ્મચરિયં સન્ધારેતું, સિક્ખં પચ્ચક્ખાય હીનાયાવત્તતિ, એવં વિસભાગારમ્મણદસ્સનેન ઉપ્પન્નકિલેસસન્થવો **દસ્સનસંસગ્ગો** નામ. દિસ્વા પન અઞ્ઞમઞ્ઞં આલાપસલ્લાપવસેન ઉપ્પન્નો કિલેસસન્થવો **સમુલ્લપનસંસગ્ગો** નામ. સહજગ્ઘનાદીનિપિ

એતેનેવ સઞ્જાનાતિ. અત્તનો પન સન્તકં યંકિઞ્ચિ માતુગામસ્સ દત્વા વા અદત્વા વા તેન દિન્નસ્સ વનભઙ્ગિયાદિનો પરિભોગવસેન ઉપ્પન્નકિલેસસન્થવો **સમ્ભોગસંસગ્ગો** નામ. માતુગામસ્સ હત્થગ્ગાહાદિવસેન ઉપ્પન્નકિલેસસન્થવો **કાયસંસગ્ગો** નામ. યોપિ ચેસ –

> ''ગિહીહિ સંસટ્ઠો વિહરતિ અનનુલોમિકેન સંસગ્ગેન સહસોકી સહનન્દી સુખિતેસુ સુખિતો, દુક્ખિતેસુ દુક્ખિતો , ઉપ્પન્નેસુ કિચ્ચકરણીયેસુ અત્તના ઉય્યોગં આપજ્જતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૩; મહાનિ॰ ૧૬૪) –

એવં વુત્તો અનનુલોમિકો ગિહિસંસગ્ગો, યો ચ સબ્રહ્મચારીહિપિ કિલેસુપ્પત્તિહેતુભૂતો સંસગ્ગો, તં સબ્બં પહાય ય્વાયં સંસારે થિરતરં સંવેગં, સઙ્ખારેસુ તિબ્બં ભયસઞ્ઞં, સરીરે પટિકૂલસઞ્ઞં, સબ્બાકુસલેસુ જિગુચ્છાપુબ્બઙ્ગમં હિરોત્તપ્પં, સબ્બકિરિયાસુ સતિસમ્પજઞ્ઞન્તિ સબ્બં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા કમલદલે જલબિન્દુ વિય સબ્બત્થ અલગ્ગભાવો, અયં સબ્બસંસગ્ગપ્પટિપક્ખતાય અસંસગ્ગો. તપ્પટિસંયુત્તા કથા **અસંસગ્ગકથા**.

વીરિયારમ્ભકથાતિ એત્થ વીરસ્સ ભાવો, કમ્મન્તિ વા વીરિયં, વિધિના ઈરયિતબ્બં પવત્તેતબ્બન્તિ વા વીરિયં, વીરિયઞ્ચ તં અકુસલાનં ધમ્માનં પહાનાય કુસલાનં ધમ્માનં ઉપસમ્પદાય આરમ્ભનં વીરિયારમ્ભો. સ્વાયં કાયિકો ચેતસિકો ચાતિ દુવિધો, આરમ્ભધાતુ, નિક્કમધાતુ, પરક્કમધાતુ ચાતિ તિવિધો; સમ્મપ્પધાનવસેન ચતુબ્બિધો. સો સબ્બોપિ યો ભિક્ખુ ગમને ઉપ્પન્નં કિલેસં ઠાનં પાપુણિતું ન દેતિ; ઠાને ઉપ્પન્નં નિસજ્જં, નિસજ્જાય ઉપ્પન્નં સયનં પાપુણિતું ન દેતિ, તત્થ તત્થેવ અજપદેન દણ્ડેન કણ્હસપ્પં ઉપ્પીળેત્વા ગણ્હન્તો વિય, તિખિણેન અસિના અમિત્તં ગીવાય પહરન્તો વિય ચ સીસં ઉક્ખિપિતું અદત્વા વીરિયબલેન નિગ્ગણ્હાતિ, તસ્સેવં આરદ્ધવીરિયસ્સ વસેન વેદિતબ્બો. તપ્પટિસંયુત્તા કથા **વીરિયારમ્ભકથા**.

સીલકથાદીસુ દુવિધં સીલં લોકિયં લોકુત્તરઞ્ચ. તત્થ લોકિયં પાતિમોક્ખસંવરાદિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં, લોકુત્તરં મગ્ગસીલં ફલસીલઞ્ચ. તથા વિપસ્સનાય પાદકભૂતા સહ ઉપચારેન અટ્ઠ સમાપત્તિયો લોકિયો સમાધિ, મગ્ગસમ્પયુત્તો પનેત્થ લોકુત્તરો સમાધિ નામ. તથા **પઞ્ઞા**પિ લોકિયા સુતમયા ચિન્તામયા ઞાનસમ્પયુત્તા વિપસ્સનાઞાણઞ્ચ. વિસેસતો પનેત્થ વિપસ્સનાપઞ્ઞા ગહેતબ્બા, લોકુત્તરા મગ્ગપઞ્ઞા ફલપઞ્ઞા ચ. **વિમુત્તી**પિ અરિયફલવિમુત્તિ નિબ્બાનઞ્ચ. અપરે પન તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદવિમુત્તીનમ્પિ વસેનેત્થ અત્થં વણ્ણેન્તિ. **વિમુત્તિઞાણદસ્સનમ્**પિ એકૂનવીસતિવિધં પચ્ચવેક્ખણઞાણં. ઇતિ ઇમેસં સીલાદીનં સદ્ધિં સન્દસ્સનાદિવિધિના અનેકાકારવોકારઆનિસંસવિભાવનવસેન ચેવ તપ્પટિપક્ખાનં દુસ્સીલ્યાદીનં આદીનવવિભાવનવસેન ચ પવત્તા કથા, તપ્પટિસંયુત્તા કથા વા **સીલાદિકથા** નામ.

એત્થ ચ ''અત્તના ચ અપ્પિચ્છો હોતિ, અપ્પિચ્છકથઞ્ચ પરેસં કત્તા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૫૨; અ॰ નિ॰ ૧૦.૭૦) ''સન્તુટ્ઠો હોતિ ઇતરીતરેન ચીવરેન, ઇતરીતરચીવરસન્તુટ્ઠિયા ચ વણ્ણવાદી''તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૪૪; ચૂળનિ॰ ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૨૮) ચ આદિવચનતો સયઞ્ચ અપ્પિચ્છતાદિગુણસમન્નાગતેન પરેસમ્પિ તદત્થાય હિતજ્ઝાસયેન પવત્તેતબ્બા તથારૂપી કથા, યા ઇધ અભિસલ્લેખિકાદિભાવેન વિસેસેત્વા વુત્તા અપ્પિચ્છકથાદીતિ વેદિતબ્બા. કારકસ્સેવ હિ કથા વિસેસતો અધિપ્પેતત્થસાધિની. તથા હિ વક્ખતિ ''કલ્યાણમિત્તસ્સેતં, મેઘિય, ભિક્ખુનો પાટિકઙ્ખં…પે॰ … અકસિરલાભી''તિ.

એવરૂપાયાતિ ઈદિસાય, યથાવુત્તાય. **નિકામલાભી**તિ યથિચ્છિતલાભી યથારુચિલાભી, સબ્બકાલં ઇમા કથા સોતું વિચારેતુઞ્ચ યથાસુખં લભન્તો. **અકિચ્છલાભી**તિ નિદુક્ખલાભી. **અકસિરલાભી**તિ વિપુલલાભી.

આરદ્ધવીરિયોતિ પગ્ગહિતવીરિયો. **અકુસલાનં ધમ્માનં પહાનાયા**તિ અકોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેન અકુસલાનં પાપધમ્માનં પજહનત્થાય. **કુસલાનં ધમ્માન**ન્તિ કુચ્છિતાનં સલનાદિઅત્થેન અનવજ્જટ્ઠેન ચ કુસલાનં સહવિપસ્સનાનં મગ્ગફલધમ્માનં. **ઉપસમ્પદાયા**તિ સમ્પાદનાય, અત્તનો સન્તાને ઉપ્પાદનાય. **થામવા**તિ ઉસ્સોળ્હિસઙ્ખાતેન વીરિયથામેન સમન્નાગતો. **દળ્હપરક્કમો**તિ થિરપરક્કમો અસિથિલવીરિયો. **અનિક્ખિત્તધુરો**તિ અનોરોહિતધુરો અનોસક્કિતવીરિયો.

પઞ્ઞવાતિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય પઞ્ઞવા. **ઉદયત્થગામિનિયા**તિ પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં ઉદયઞ્ચ વયઞ્ચ પટિવિજ્ઝન્તિયા. **અરિયાયા**તિ વિક્ખમ્ભનવસેન કિલેસેહિ આરકા દૂરે ઠિતાય નિદ્દોસાય. **નિબ્બેધિકાયા**તિ નિબ્બેધભાગિયાય. **સમ્મા દુક્ખક્ખયગામિનિયા**તિ વટ્ટદુક્ખસ્સ ખેપનતો ''દુક્ખક્ખયો''તિ લદ્ધનામં અરિયમગ્ગં સમ્મા હેતુના ઞાયેન ગચ્છન્તિયા.

ઇમેસુ ચ પન પઞ્ચસુ ધમ્મેસુ સીલં વીરિયં પઞ્ઞા ચ યોગિનો અજ્ઝત્તિકં અઙ્ગં, ઇતરદ્વયં બાહિરં અઙ્ગં. તથાપિ કલ્યાણમિત્તસન્નિસ્સયેનેવ સેસં ચતુબ્બિધં ઇજ્ઝતિ, કલ્યાણમિત્તસ્સેવેત્થ બહૂપકારતં દસ્સેન્તો સત્થા ''**કલ્યાણમિત્તસ્સેતં, મેઘિય, ભિક્ખુનો પાટિકઙ્ખ**''ન્તિઆદિના દેસનં વડ્ઢેતિ. તત્થ **પાટિકઙ્ખ**ન્તિ એકંસેન ઇચ્છિતબ્બં, અવસ્સંભાવીતિ અત્થો. **યન્તિ** કિરિયાપરામસનં. ઇદં વુત્તં હોતિ – ''સીલવા ભવિસ્સતી''તિ એત્થ યદેતં કલ્યાણમિત્તસ્સ ભિક્ખુનો સીલવન્તતાય ભવનં સીલસમ્પન્નત્તં, તસ્સ ભિક્ખુનો સીલસમ્પન્નત્તા એતં તસ્સ પાટિકઙ્ખં, અવસ્સંભાવી એકંસેનેવ તસ્સ તત્થ નિયોજનતોતિ અધિપ્પાયો. **પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો વિહરિસ્સતી**તિઆદીસુપિ એસેવ નયો.

એવં ભગવા સદેવકે લોકે ઉત્તમકલ્યાણમિત્તસઙ્ખાતસ્સ અત્તનો વચનં અનાદિયિત્વા તં વનસણ્ડં પવિસિત્વા તાદિસં વિપ્પકારં પત્તસ્સ આયસ્મતો મેઘિયસ્સ કલ્યાણમિત્તતાદિના સકલં સાસનસમ્પત્તિં દસ્સેત્વા, ઇદાનિસ્સ તત્થ આદરજાતસ્સ પુબ્બે યેહિ કામવિતક્કાદીહિ ઉપદ્દુતત્તા કમ્મટ્ઠાનં ન સમ્પજ્જિ, તસ્સ તેસં ઉજુવિપચ્ચનીકભૂતત્તા ચ ભાવનાનયં પકાસેત્વા, તતો પરં અરહત્તસ્સ કમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખન્તો, ''**તેન ચ પન, મેઘિય, ભિક્ખુના ઇમેસુ પઞ્ચસુ ધમ્મેસુ પતિટ્ઠાય ચત્તારો ધમ્મા ઉત્તરિ ભાવેતબ્બા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **તેના**તિ એવં કલ્યાણમિત્તસન્નિસ્સયેન યથાવુત્તસીલાદિગુણસમન્નાગતેન. તેનેવાહ ''**ઇમેસુ પઞ્ચસુ ધમ્મેસુ પતિટ્ઠાયા**''તિ. **ઉત્તરી**તિ આરદ્ધતરુણવિપસ્સનસ્સ રાગાદિપરિસ્સયા ચે ઉપ્પજ્જેય્યું, તેસં વિસોધનત્થં તતો ઉદ્ધં **ચત્તારો ધમ્મા ભાવેતબ્બા** ઉપ્પાદેતબ્બા વડ્ઢેતબ્બા ચ.

અસુભાતિ એકાદસસુ અસુભકમ્મટ્ઠાનેસુ યથારહં યત્થ કત્થચિ અસુભભાવના. **રાગસ્સ પહાનાયા**તિ કામરાગસ્સ પજહનત્થાય. અયમત્થો સાલિલાયકોપમાય વિભાવેતબ્બો – એકો હિ પુરિસો અસિતં ગહેત્વા કોટિતો પટ્ઠાય સાલિખેત્તે સાલિયો લાયતિ, અથસ્સ વતિં ભિન્દિત્વા ગાવો પવિસિંસુ. સો અસિતં ઠપેત્વા, યટ્ઠિં આદાય, તેનેવ મગ્ગેન ગાવો નીહરિત્વા, વતિં પાકતિકં કત્વા, પુન અસિતં ગહેત્વા સાલિયો લાયિ. તત્થ સાલિખેત્તં વિય બુદ્ધસાસનં દટ્ઠબ્બં, સાલિલાયકો વિય યોગાવચરો, અસિતં વિય પઞ્ઞા, લાયનકાલો વિય વિપસ્સનાય કમ્મકરણકાલો, યટ્ઠિ વિય અસુભકમ્મટ્ઠાનં, વતિ વિય સંવરો , વતિં ભિન્દિત્વા ગાવીનં પવિસનં વિય સહસા અપ્પટિસઙ્ખાય પમાદં આગમ્મ રાગસ્સ ઉપ્પજ્જનં, અસિતં ઠપેત્વા, યટ્ઠિં આદાય, પવિટ્ઠમગ્ગેનેવ ગાવો નીહરિત્વા, વતિં પટિપાકતિકં કત્વા, પુન ઠિતટ્ઠાનતો પટ્ઠાય સાલિલાયનં વિય અસુભકમ્મટ્ઠાનેન રાગં

વિક્ખમ્ભેત્વા, પુન વિપસ્સનાય કમ્મકરણકાલોતિ ઇદમેત્થ ઉપમાસંસન્દનં. એવંભૂતં ભાવનાવિધિં સન્ધાય વુત્તં ‘‘અસુભા ભાવેતબ્બા રાગસ્સ પહાનાયા’’તિ.

મેત્તાતિ મેત્તાકમ્મટ્ઠાનં. **બ્યાપાદસ્સ પહાનાયા**તિ વુત્તનયેનેવ ઉપ્પન્નકોપસ્સ પજહનત્થાય. **આનાપાનસ્સતી**તિ સોળસવત્થુકા આનાપાનસ્સતિ. **વિતક્કુપચ્છેદાયા**તિ વુત્તનયેનેવ ઉપ્પન્નાનં વિતક્કાનં ઉપચ્છેદનત્થાય. **અસ્મિમાનસમુગ્ઘાતાયા**તિ અસ્મીતિ ઉપ્પજ્જનકસ્સ નવવિધસ્સ માનસ્સ સમુચ્છેદનત્થાય. **અનિચ્ચસઞ્ઞિનો**તિ હુત્વા અભાવતો ઉદયબ્બયવન્તતો પભઙ્ગુતો તાવકાલિકતો નિચ્ચપ્પટિપક્ખતો ચ ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિ (ધ॰ પ॰ ૨૭૭; ચૂળનિ॰ હેમકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૫૬) પવત્તઅનિચ્ચાનુપસ્સનાવસેન અનિચ્ચસઞ્ઞિનો. **અનત્તસઞ્ઞા સણ્ઠાતી**તિ અસારકતો અવસવત્તનતો પરતો રિત્તતો તુચ્છતો સુઞ્ઞતો ચ ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ (ધ॰ પ॰ ૨૭૯; ચૂળનિ॰ હેમકમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૫૬) એવં પવત્તા અનત્તાનુપસ્સનાસઙ્ખાતા અનત્તસઞ્ઞા ચિત્તે સણ્ઠહતિ, અતિદળ્હં પતિટ્ઠાતિ. અનિચ્ચલક્ખણે હિ દિટ્ઠે અનત્તલક્ખણં દિટ્ઠમેવ હોતિ. તીસુ હિ લક્ખણેસુ એકસ્મિં દિટ્ઠે ઇતરદ્વયં દિટ્ઠમેવ હોતિ. તેન વુત્તં – ‘‘**અનિચ્ચસઞ્ઞિનો હિ, મેઘિય, અનત્તસઞ્ઞા સણ્ઠાતી**’’તિ. અનત્તલક્ખણે દિટ્ઠે અસ્મીતિ ઉપ્પજ્જનકમાનો સુપ્પજહોવ હોતીતિ આહ – ‘‘**અનત્તસઞ્ઞી અસ્મિમાનસમુગ્ઘાતં પાપુણાતી**’’તિ **દિટ્ઠેવ ધમ્મે નિબ્બાન**ન્તિ દિટ્ઠેયેવ ધમ્મે ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે અપચ્ચયપરિનિબ્બાનં પાપુણાતિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારતો પન અસુભાદિભાવનાનયો વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૦૨) વુત્તનયેન ગહેતબ્બો.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં આયસ્મતો મેઘિયસ્સ મિચ્છાવિતક્કચોરેહિ કુસલભણ્ડુપચ્છેદસઙ્ખાતં અત્થં જાનિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં કામવિતક્કાદીનં અવિનોદને વિનોદને ચ આદીનવાનિસંસદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **ખુદ્દા**તિ હીના લામકા. **વિતક્કા**તિ કામવિતક્કાદયો તયો પાપવિતક્કા. તે હિ સબ્બવિતક્કેહિ પતિકિટ્ઠતાય ઇધ ખુદ્દાતિ વુત્તા ‘‘ન ચ ખુદ્દમાચરે’’તિઆદીસુ (ખુ॰ પા॰ ૯.૩; સુ॰ નિ॰ ૧૪૫) વિય. **સુખુમા**તિ ઞાતિવિતક્કાદયો અધિપ્પેતા. ઞાતિવિતક્કો જનપદવિતક્કો અમરાવિતક્કો પરાનુદ્દયતાય પટિસંયુત્તો વિતક્કો લાભસક્કારસિલોકપટિસંયુત્તો વિતક્કો અનવઞ્ઞત્તિપટિસંયુત્તો વિતક્કોતિ એતે હિ વિતક્કા કામવિતક્કાદયો વિય દારુણા ન હોન્તીતિ અનોળારિકસભાવતાય સુખુમાતિ વુત્તા. **અનુગતા**તિ ચિત્તેન અનુવત્તિતા. વિતક્કે હિ ઉપ્પજ્જમાને ચિત્તં તદનુગતમેવ હોતિ તસ્સ આરમ્મણાભિનિરોપનતો. ‘‘અનુગ્ગતા’’તિપિ પાળિ, અનુઉટ્ઠિતાતિ અત્થો. **મનસો ઉપ્પિલાવા**તિ ચેતસો ઉપ્પિલાવિતત્તકરા.

એતે અવિદ્વા મનસો વિતક્કેતિ એતે કામવિતક્કાદિકે મનોવિતક્કે અસ્સાદાદીનવનિસ્સરણતો ઞાતતીરણપહાનપરિઞ્ઞાહિ યથાભૂતં અજાનન્તો. **હુરા હુરં ધાવતિ ભન્તચિત્તો**તિ અપ્પહીનમિચ્છાવિતક્કત્તા અનવટ્ઠિતચિત્તો ‘‘કદાચિ રૂપે, કદાચિ સદ્દે’’તિઆદિના તસ્મિં તસ્મિં આરમ્મણે અસ્સાદાદિવસેન અપરાપરં ધાવતિ પરિબ્ભમતિ. અથ વા **હુરા હુરં ધાવતિ ભન્તચિત્તો**તિ અપરિઞ્ઞાતવિતક્કત્તા તન્નિમિત્તાનં અવિજ્જાતણ્હાનં વસેન પરિબ્ભમનમાનસો ઇધલોકતો પરલોકં આદાનનિક્ખેપેહિ અપરાપરં ધાવતિ સંસરતીતિ અત્થો.

એતે ચ વિદ્વા મનસો વિતક્કેતિ એતે યથાવુત્તપ્પભેદે કામવિતક્કાદિકે મનોવિતક્કે અસ્સાદાદિતો યથાભૂતં જાનન્તો. **આતાપિયો**તિ વીરિયવા. **સંવરતી**તિ પિદહતિ. **સતિમા**તિ સતિસમ્પન્નો. **અનુગ્ગતે**તિ દુલ્લભવસેન અનુપ્પન્ને. ઇદં વુત્તં હોતિ – એતે વુત્તપ્પકારે કામવિતક્કાદિકે મનોવિતક્કે ચિત્તસ્સ ઉપ્પિલાવિતહેતુતાય મનસો

ઉપ્પિલાવે વિદ્ધા વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય સમ્મદેવ જાનન્તો, તસ્સ સહાયભૂતાનં સમ્માવાયામસતીનં અત્થિતાય આતાપિયો સતિમા તે અરિયમગ્ગભાવનાય આયતિં ઉપ્પત્તિરહે અનુગ્ગતે અનુપ્પન્ને એવ મગ્ગક્ખણે સંવરતિ, ઞાણસંવરવસેન પિદહતિ, આગમનપથં પચ્છિન્દતિ, એવંભૂતો ચ ચતુસચ્ચપ્પબોધેન **બુદ્ધો** અરિયસાવકો અરહત્તાધિગમેન **અસેસં**, અનવસેસં **એતે** કામવિતક્કાદિકે **પજહાસિ** સમુચ્છિન્દીતિ. એત્થાપિ ''અનુગતે''તિપિ પઠન્તિ. તસ્સત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ.

પઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ઉદ્ધતસુત્તવણ્ણના

૩૨. દુતિયે **કુસિનારાયન્તિ** કુસિનારાયં નામ મલ્લરાજૂનં નગરે. **ઉપવત્તને મલ્લાનં સાલવનેતિ** યથા હિ અનુરાધપુરસ્સ થૂપારામો, એવં કુસિનારાય ઉય્યાનં દક્ખિણપચ્છિમદિસાય હોતિ. યથા થૂપારામતો દક્ખિણદ્વારેન નગરપવિસનમગ્ગો પાચીનમુખો ગન્ત્વા ઉત્તરેન નિવત્તતિ, એવં ઉય્યાનતો સાલપન્તિ પાચીનમુખા ગન્ત્વા ઉત્તરેન નિવત્તા, તસ્મા ''ઉપવત્તન''ન્તિ વુચ્ચતિ. તસ્મિં ઉપવત્તને મલ્લરાજૂનં સાલવને. **અરઞ્ઞકુટિકાયન્તિ** સાલપન્તિયા અવિદૂરે રુક્ખગચ્છસઞ્છન્નટ્ઠાને કતા કુટિકા, તં સન્ધાય વુત્તં ''અરઞ્ઞકુટિકાયં વિહરતી''તિ. તે પન ભિક્ખૂ પટિસઙ્ખાનવિરહિતા ઓસ્સટ્ઠવીરિયા પમત્તવિહારિનો, તેન વુત્તં ''**ઉદ્ધતા**''તિઆદિ.

તત્થ ઉદ્ધચ્ચબહુલત્તા અવૂપસન્તચિત્તતાય **ઉદ્ધતા**. તુચ્છભાવેન માનો નળો વિયાતિ નળો, માનસઙ્ખાતો ઉગ્ગતો નળો એતેસન્તિ **ઉન્નળા**, ઉગ્ગતતુચ્છમાનાતિ અત્થો. પત્તચીવરમણ્ડનાદિચાપલ્લેન સમન્નાગતત્તા બહુકતાય વા **ચપલા**. ફરુસવાચતાય મુખેન ખરાતિ **મુખરા**. તિરચ્છાનકથાબહુલતાય વિકિણ્ણા બ્યાકુલા વાચા એતેસન્તિ **વિકિણ્ણવાચા**. મુટ્ઠા નટ્ઠા સતિ એતેસન્તિ **મુટ્ઠસ્સતિનો**, સતિવિરહિતા પમાદવિહારિનોતિ અત્થો. સબ્બેન સબ્બં સમ્પજઞ્ઞાભાવતો **અસમ્પજાના**. ગદ્દૂહનમત્તમ્પિ કાલં ચિત્તસમાધાનસ્સ અભાવતો ન સમાહિતાતિ **અસમાહિતા**. લોલસભાવત્તા ભન્તમિગસપ્પટિભાગતાય **વિબ્ભન્તચિત્તા**. મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં અસંવરણતો અસઞ્ઞતિન્દ્રિયતાય **પાકતિન્દ્રિયા**.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં તેસં ભિક્ખૂનં ઉદ્ધચ્ચાદિવસેન પમાદવિહારં જાનિત્વા. **ઇમં ઉદાનન્તિ** ઇમં પમાદવિહારે અપ્પમાદવિહારે ચ યથાક્કમં આદીનવાનિસંસવિભાવનં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **અરક્ખિતેનાતિ** સતિઆરક્ખાભાવેન અગુત્તેન. **કાયેનાતિ** છવિઞ્ઞાણકાયેન ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન હિ રૂપં દિસ્વા તત્થ નિમિત્તાનુબ્યઞ્જનગ્ગહણવસેન અભિજ્ઝાદિપવત્તિતો વિઞ્ઞાણદ્વારસ્સ સતિયા અરક્ખિતભાવતો. સોતવિઞ્ઞાણાદીસુપિ એસેવ નયો. એવં છવિઞ્ઞાણકાયસ્સ અરક્ખિતભાવં સન્ધાયાહ ''અરક્ખિતેન કાયેના''તિ. કેચિ પન ''કાયેના''તિ અત્થં વદન્તિ, તેસમ્પિ વુત્તનયેનેવ અત્થયોજનાય સતિ યુજ્જેય્ય. અપરે પન ''અરક્ખિતેન ચિત્તેના''તિ પઠન્તિ, તેસમ્પિ વુત્તનયો એવ અત્થો. **મિચ્છાદિટ્ઠિહતેનાતિ** સસ્સતાદિમિચ્છાભિનિવેસદૂસિતેન. **થિનમિદ્ધાભિભૂતેનાતિ** ચિત્તસ્સ અકલ્યતાલક્ખણેન થિનેન કાયસ્સ અકલ્યતાલક્ખણેન મિદ્ધેન ચ અજ્ઝોત્થટેન, તેન કાયેન ચિત્તેનાતિ વા સમ્બન્ધો. **વસં મારસ્સ ગચ્છતીતિ** કિલેસમારાદિકસ્સ સબ્બસ્સપિ મારસ્સ વસં યથાકામકરણીયતં ઉપગચ્છતિ, તેસં વિસયં નાતિક્કમતીતિ અત્થો.

ઇમાય હિ ગાથાય ભગવા યે સતિઆરક્ખાભાવેન સબ્બસો અરક્ખિતચિત્તા, યોનિસોમનસિકારસ્સ હેતુભૂતાય પઞ્ઞાય અભાવતો અયોનિસો ઉમ્મુજ્જનેન નિચ્ચન્તિઆદિના વિપરિયેસગાહિનો, તતો એવ કુસલકિરિયાય વીરિયારમ્ભાભાવતો કોસજ્જાભિભૂતા સંસારવટ્ટતો સીસં ન ઉક્ખિપિસ્સન્તીતિ તેસં ભિક્ખૂનં પમાદવિહારગરહામુખેન વટ્ટં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિવટ્ટં દસ્સેતું, ''**તસ્મા રક્ખિતચિત્તસ્સા**''તિ દુતિયગાથમાહ.

તત્થ **તસ્મા રક્ખિતચિત્તસ્સા**તિ યસ્મા અરક્ખિતચિત્તો મારસ્સ યથાકામકરણીયો હુત્વા સંસારેયેવ હોતિ, તસ્મા સતિસંવરેન મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં રક્ખણેન પિદહનેન રક્ખિતચિત્તો અસ્સ. ચિત્તે હિ રક્ખિતે ચક્ખાદિઇન્દ્રિયાનિ રક્ખિતાનેવ હોન્તીતિ. **સમ્માસઙ્કપ્પગોચરો**તિ યસ્મા મિચ્છાસઙ્કપ્પગોચરો તથા તથા અયોનિસો વિતક્કેત્વા નાનાવિધાનિ મિચ્છાદસ્સનાનિ ગણ્હન્તો મિચ્છાદિટ્ઠિહતેન ચિત્તેન મારસ્સ યથાકામકરણીયો હોતિ, તસ્મા યોનિસોમનસિકારેન કમ્મં કરોન્તો નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પાદિસમ્માસઙ્કપ્પગોચરો અસ્સ, ઞાનાદિસમ્પયુત્તં સમ્માસઙ્કપ્પમેવ અત્તનો ચિત્તસ્સ પવત્તિટ્ઠાનં કરેય્ય. **સમ્માદિટ્ઠિપુરેક્ખારો**તિ સમ્માસઙ્કપ્પગોચરતાય વિધૂતમિચ્છાદસ્સનો પુરેતરંયેવ કમ્મસ્સકતાલક્ખણં, તતો યથાભૂતઞાણલક્ખણઞ્ચ સમ્માદિટ્ઠિં પુરતો કત્વા પુબ્બે વુત્તનયેનેવ સીલસમાધીસુ યુત્તો પયુત્તો વિપસ્સનં આરભિત્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તો **ઞત્વાન ઉદયબ્બયં** પઞ્ચસુ ઉપાદાનક્ખન્ધેસુ સમપઞ્ઞાસાય આકારેહિ ઉપ્પાદનિરોધં વવત્થપેત્વા ઉદયબ્બયઞાણમધિગન્ત્વા તતો પરં ભઙ્ગાનુપસ્સનાદિવસેન વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અનુક્કમેન અરિયમગ્ગં ગણ્હન્તો અગ્ગમગ્ગેન, **થિનમિદ્ધાભિભૂ ભિક્ખુ સબ્બા દુગ્ગતિયો જહે**તિ, એવં સો હેટ્ઠિમમગ્ગવજ્ઝાનં કિલેસાનં પઠમમેવ પહીનત્તા દિટ્ઠિવિપ્પયુત્તલોભસહગતચિત્તુપ્પાદેસુ ઉપ્પજ્જનકથિનમિદ્ધાનં અધિગતેન અરહત્તમગ્ગેન સમુચ્છિન્દનતો તદેકટ્ઠાનં માનાદીનમ્પિ પહીનત્તા સબ્બસો ભિન્નકિલેસો ખીણાસવો ભિક્ખુ તિવિધદુક્ખતાયોગેન દુગ્ગતિસઙ્ખાતા સબ્બાપિ ગતિયો ઉચ્છિન્નભવમૂલત્તા **જહે**, પજહેય્ય. તાસં પરભાગે નિબ્બાને પતિટ્ઠેય્યાતિ અત્થો.

દુતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ગોપાલકસુત્તવણ્ણના

૩૩. તતિયે **કોસલેસૂ**તિ કોસલા નામ જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો ''કોસલા''ત્વેવ વુચ્ચતિ, તેસુ કોસલેસુ જનપદે. **ચારિકં ચરતી**તિ અતુરિતચારિકાવસેન જનપદચારિકં ચરતિ. **મહતા**તિ ગુણમહત્તેનપિ મહતા, અપરિચ્છિન્નસઙ્ખ્યત્તા સઙ્ખ્યામહત્તેનપિ મહતા. **ભિક્ખુસઙ્ઘેના**તિ દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞસંહતેન સમણગણેન. **સદ્ધિન્તિ** એકતો. **મગ્ગા ઓક્કમ્મા**તિ મગ્ગતો અપક્કમિત્વા. **અઞ્ઞતરં રુક્ખમૂલન્તિ** ઘનપત્તસાખાવિટપસમ્પન્નસ્સ સન્દચ્છાયસ્સ મહતો રુક્ખસ્સ સમીપસઙ્ખાતં મૂલં.

અઞ્ઞતરો ગોપાલકોતિ એકો ગોગણરક્ખકો, નામેન પન નન્દો નામ. સો કિર અડ્ઢો મહદ્ધનો મહાભોગો, યથા કેણિયો જટિલો પબ્બજ્જાવસેન, એવં અનાથપિણ્ડિકસ્સ ગોયૂથં રક્ખન્તો ગોપાલકત્તેન રાજપીળં અપહરન્તો અત્તનો કુટુમ્બં રક્ખતિ. સો કાલેન કાલં પઞ્ચ ગોરસે ગહેત્વા, મહાસેટ્ઠિસ્સ સન્તિકં આગન્ત્વા નિય્યાતેત્વા સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા, સત્થારં પસ્સતિ, ધમ્મં સુણાતિ, અત્તનો વસનટ્ઠાનં આગમનત્થાય સત્થારં યાચતિ. સત્થા તસ્સેવ ઞાણપરિપાકં આગમયમાનો અગન્ત્વા, અપરભાગે મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન પરિવુતો જનપદચારિકં ચરન્તો, ''ઇદાનિસ્સ ઞાણં પરિપક્ક''ન્તિ ઞત્વા તસ્સ વસનટ્ઠાનસ્સ અવિદૂરે મગ્ગા ઓક્કમ્મ અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસીદિ તસ્સ આગમનં આગમયમાનો. નન્દોપિ ખો ''સત્થા કિર જનપદચારિકં ચરન્તો ઇતો આગચ્છતી''તિ

સુત્વા, હટ્ઠતુટ્ઠો વેગેન ગન્ત્વા, સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા કતપટિસન્થારો એકમન્તં નિસીદિ, અથસ્સ ભગવા ધમ્મં દેસેસિ. સો સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિત્વા ભગવન્તં નિમન્તેત્વા સત્તાહં પાયાસદાનમદાસિ, સત્તમે દિવસે ભગવા અનુમોદનં કત્વા પક્કામિ. તેન વુત્તં – "**એકમન્તં નિસિન્નં ખો તં ગોપાલકં ભગવા ધમ્મિયા કથાય સન્દસ્સેસિ**...પે॰... **ઉટ્ઠાયાસના પક્કામી**"તિ.

તત્થ **સન્દસ્સેસી**તિ "ઇમે ધમ્મા કુસલા, ઇમે ધમ્મા અકુસલા"તિઆદિના કુસલાદિધમ્મે કમ્મવિપાકે ઇધલોકપરલોકે પચ્ચક્ખતો દસ્સેન્તો અનુપુબ્બિકથાવસાને ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ સમ્મા દસ્સેસિ. **સમાદપેસી**તિ "સચ્ચાધિગમાય ઇમે નામ ધમ્મા અત્તનિ ઉપ્પાદેતબ્બા"તિ સીલાદિધમ્મે સમ્મા ગણ્હાપેત્વા તેસુ તં પતિટ્ઠપેસિ. **સમુત્તેજેસી**તિ તે ધમ્મા સમાદિન્ના અનુક્કમેન ભાવિયમાના નિબ્બેધભાગિયા હુત્વા તિક્ખવિસદા યથા ખિપ્પં અરિયમગ્ગં આવહન્તિ, તથા સમ્મા ઉત્તેજેસિ સમ્મદેવ તેજેસિ. **સમ્પહંસેસી**તિ ભાવનાય પુબ્બેનાપરં વિસેસભાવદસ્સનેન ચિત્તસ્સ પમોદાપનવસેન સુટ્ઠુ પહંસેસિ. અપિચેત્થ સાવજ્જાનવજ્જધમ્મેસુ દુક્ખાદીસુ ચ સમ્મોહવિનોદનેન સન્દસ્સનં, સમ્માપટિપત્તિયં પમાદાપનોદનેન સમાદપનં, ચિત્તસ્સાલસિયાપત્તિવિનોદનેન સમુત્તેજનં, સમ્માપટિપત્તિસિદ્ધિયા સમ્પહંસનં વેદિતબ્બં. એવં સો ભગવતો સામુક્કંસિકાય ધમ્મદેસનાય સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિ. **અધિવાસેસી**તિ તેન દિટ્ઠસચ્ચેન "અધિવાસેતુ મે, ભન્તે ભગવા"તિઆદિના નિમન્તિતો કાયઙ્ગવાચઙ્ગં અચોપેન્તો ચિત્તેનેવ અધિવાસેસિ સાદિયિ. તેનેવાહ "**તુણ્હીભાવેના**"તિ.

અપ્પોદકપાયાસન્તિ નિરુદકપાયાસં. **પટિયાદાપેત્વા**તિ સમ્પાદેત્વા સજ્જેત્વા. **નવઞ્ચ સપ્પિ**ન્તિ નવનીતં ગહેત્વા તાવદેવ વિલીનં મણ્ડસપ્પિઞ્ચ પટિયાદાપેત્વા. **સહત્થા**તિ આદરજાતો સહત્થેનેવ પરિવિસન્તો. **સન્તપ્પેસી**તિ પટિયત્તં ભોજનં ભોજેસિ. **સમ્પવારેસી**તિ "અલં અલ"ન્તિ વાચાય પટિક્ખિપાપેસિ. **ભુત્તાવિ**ન્તિ કતભત્તકિચ્ચં. **ઓનીતપત્તપાણિ**ન્તિ પત્તતો અપનીતપાણિં, "ધોતપત્તપાણિ"ન્તિપિ પાઠો, ધોતપત્તહત્થન્તિ અત્થો. **નીચ**ન્તિ અનુચ્ચં આસનં ગહેત્વા આસનેયેવ નિસીદનં અરિયદેસવાસીનં ચારિત્તં, સો પન સત્થુ સન્તિકે ઉપચારવસેન પઞ્ઞત્તસ્સ દારુફલકાસનસ્સ સમીપે નિસીદિ. **ધમ્મિયા કથાયા**તિઆદિ સત્તમે દિવસે કતં અનુમોદનં સન્ધાય વુત્તં . સો કિર સત્તાહં ભગવન્તં ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ તત્થ વસાપેત્વા મહાદાનં પવત્તેસિ. સત્તમે પન દિવસે અપ્પોદકપાયાસદાનં અદાસિ. સત્થા તસ્સ તસ્મિં અત્તભાવે ઉપરિમગ્ગત્થાય ઞાણપરિપાકાભાવતો અનુમોદનમેવ કત્વા પક્કામિ.

સીમન્તરિકાયાતિ સીમન્તરે, તસ્સ ગામસ્સ અન્તરં. ગામવાસિનો કિર એકં તળાકં નિસ્સાય તેન સદ્ધિં કલહં અકંસુ. સો તે અભિભવિત્વા તં તળાકં ગણ્હિ. તેન બદ્ધાઘાતો એકો પુરિસો તં સત્થુ પત્તં ગહેત્વા દૂરં અનુગન્ત્વા "નિવત્તાહિ ઉપાસકા"તિ વુત્તે ભગવન્તં વન્દિત્વા પદક્ખિણં કત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ અઞ્જલિં કત્વા યાવ દસ્સનૂપચારસમતિક્કમા દસનખસમોધાનસમુજ્જલં અઞ્જલિં સિરસિ પગ્ગય્હ પટિનિવત્તિત્વા ભિન્નં ગામાનં અન્તરે અરઞ્ઞપ્પદેસે એકકં ગચ્છન્તં સરેન વિજ્ઝિત્વા મારેસિ. તેન વુત્તં **અચિરપક્કન્તસ્સ**...પે॰... **વોરોપેસી**"તિ. કેનચિદેવ કરણીયેન ઓહીયિત્વા પચ્છા ગચ્છન્તા ભિક્ખૂ તં તથા મતં દિસ્વા ભગવતો તમત્થં આરોચેસું, તં સન્ધાય વુત્તં "**અથ ખો સમ્બહુલા ભિક્ખૂ**"તિઆદિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ યસ્મા દિટ્ઠિસમ્પન્નં અરિયસાવકં નન્દં મારેન્તેન પુરિસેન આનન્તરિયકમ્મં બહુલં અપુઞ્ઞં પસુતં, તસ્મા યં ચોરેહિ ચ વેરીહિ ચ કત્તબ્બં, તતોપિ ઘોરતરં ઇમેસં સત્તાનં મિચ્છાપણિહિતં ચિત્તં કરોતીતિ ઇમમત્થં જાનિત્વા તદત્થદીપનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **દિસો દિસન્તિ** દૂસકો દૂસનીયં ચોરો ચોરં, દિસ્વાતિ વચનસેસો. **યં તં કયિરા**તિ યં તસ્સ અનયબ્યસનં કરેય્ય, દુતિયપદેપિ એસેવ નયો. ઇદં વુત્તં હોતિ – એકો એકસ્સ મિત્તદુબ્ભી ચોરો પુત્તદારખેત્તવત્થુગોમહિંસાદીસુ અપરજ્ઝન્તો યસ્સ અપરજ્ઝતિ, તમ્પિ તથેવ અત્તનિ અપરજ્ઝન્તં ચોરં દિસ્વા, વેરી વા પન કેનચિદેવ કારણેન બદ્ધવેરં વેરિં દિસ્વા અત્તનો કક્ખળતાય દારુણતાય યં તસ્સ અનયબ્યસનં કરેય્ય, પુત્તદારં વા પીળેય્ય, ખેત્તાદીનિ વા નાસેય્ય, જીવિતા વા વોરોપેય્ય , દસસુ અકુસલકમ્મપથેસુ મિચ્છાઠપિતત્તા **મિચ્છાપણિહિતં ચિત્તં પાપિયો નં તતો કરે**, નં પુરિસં પાપતરં તતો કરેય્ય. વુત્તપ્પકારો હિ દિસો વા વેરી વા દિસસ્સ વા વેરિનો વા ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે દુક્ખં વા ઉપ્પાદેય્ય, જીવિતક્ખયં વા કરેય્ય. ઇદં પન અકુસલકમ્મપથેસુ મિચ્છાઠપિતં ચિત્તં દિટ્ઠેવ ધમ્મે અનયબ્યસનં પાપેતિ, અત્તભાવસતસહસ્સેસુપિ ચતૂસુ અપાયેસુ ખિપિત્વા સીસમસ્સ ઉક્ખિપિતું ન દેતીતિ.

તતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. યક્ખપહારસુત્તવણ્ણના

૩૪. ચતુત્થે **કપોતકન્દરાયન્તિ** એવંનામકે વિહારે. તસ્મિં કિર પબ્બતકન્દરે પુબ્બે બહૂ કપોતા વસિંસુ, તેન સા પબ્બતકન્દરા ''કપોતકન્દરા''તિ વુચ્ચતિ. અપરભાગે તત્થ કતવિહારોપિ ''કપોતકન્દરા''ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. તેન વુત્તં – ''કપોતકન્દરાયન્તિ એવંનામકે વિહારે''તિ. **જુણ્હાય રત્તિયા**તિ સુક્કપક્ખરત્તિયં. **નવોરોપિતેહિ કેસેહી**તિ અચિરઓહારિતેહિ કેસેહિ, ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે ચેતં કરણવચનં. **અબ્ભોકાસે**તિ યત્થ ઉપરિચ્છદનં પરિક્ખેપો વા નત્થિ, તાદિસે આકાસઙ્ગણે.

તત્થ આયસ્મા સારિપુત્તો સુવણ્ણવણ્ણો, આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો નીલુપ્પલવણ્ણો. ઉભોપિ પન તે મહાથેરા ઉદિચ્ચબ્રાહ્મણજચ્ચા કપ્પાનં સતસહસ્સાધિકં એકં અસઙ્ખ્યેય્યં અભિનીહારસમ્પન્ના છળભિઞ્ઞાપટિસમ્ભિદાપ્પત્તા મહાખીણાસવા સમાપત્તિલાભિનો સત્તસટ્ઠિયા સાવકપારમિઞાણાનં મત્થકપ્પત્તા એતં કપોતકન્દરવિહારં ઉપસોભયન્તા એકં કનકગુહં પવિટ્ઠા દ્વે સીહા વિય, એકં વિજમ્ભનભૂમિં ઓતિણ્ણા દ્વે બ્યગ્ઘા વિય, એકં સુપુપ્ફિતસાલવનં પવિટ્ઠા દ્વે છદ્દન્તનાગરાજાનો વિય, એકં સિમ્બલિવનં પવિટ્ઠા દ્વે સુપણ્ણરાજાનો વિય, એકં નરવાહનયાનં અભિરુળ્હા દ્વે વેસ્સવણા વિય, એકં પણ્ડુકમ્બલસિલાસનં અભિનિસિન્ના દ્વે સક્કા વિય, એકવિમાનબ્ભન્તરગતા દ્વે મહાબ્રહ્માનો વિય, એકસ્મિં ગગનટ્ઠાને ઠિતાનિ દ્વે ચન્દમણ્ડલાનિ વિય, દ્વે સૂરિયમણ્ડલાનિ વિય ચ વિરોચિંસુ. તેસુ આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો તુણ્હી નિસીદિ, આયસ્મા પન સારિપુત્તો સમાપજ્જિ. તેન વુત્તં – ''**અઞ્ઞતરં સમાધિં સમાપજ્જિત્વા**''તિ.

તત્થ **અઞ્ઞતરં સમાધિન્તિ** ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારસમાપત્તિં. કેચિ ''સઞ્ઞાવેદયિતનિરોધસમાપત્તિ''ન્તિ વદન્તિ, અપરે પનાહુ ''આરુપ્પપાદકં ફલસમાપત્તિ''ન્તિ. ઇમા એવ હિ તિસ્સો કાયરક્ખણસમત્થા સમાપત્તિયો. તત્થ નિરોધસમાપત્તિયા સમાધિપરિયાયસમ્ભવો હેટ્ઠા વુત્તોવ, પચ્છિમંયેવ પન આચરિયા વણ્ણેન્તિ. **ઉત્તરાય દિસાય દક્ખિણં દિસં ગચ્છન્તી**તિ ઉત્તરાય દિસાય યક્ખસમાગમં ગન્ત્વા અત્તનો ભવનં ગન્તું દક્ખિણં દિસં ગચ્છન્તિ. **પટિભાતિ મન્તિ** ઉપટ્ઠાતિ મમ. **મન્તિ** હિ પટિસદ્દયોગેન સામિઅત્થે ઉપયોગવચનં, ઇમસ્સ સીસે પહારં દાતું ચિત્તં મે ઉપ્પજ્જતીતિ અત્થો. સો કિર પુરિમજાતિયં થેરે બદ્ધાઘાતો, તેનસ્સ થેરં દિસ્વા પદુટ્ઠચિત્તસ્સ એવં અહોસિ.

ઇતરો પન સપ્પઞ્ઞજાતિકો, તસ્મા તં પટિસેધેન્તો “**અલં સમ્મા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **મા આસાદેસી**તિ મા ઘટ્ટેસિ, મા પહારં દેહીતિ વુત્તં હોતિ. **ઉળારો**તિ ઉળારેહિ ઉત્તમેહિ સીલાદિગુણેહિ સમન્નાગતો.

અનાદિયિત્વાતિ આદરં અકત્વા, તસ્સ વચનં અગ્ગહેત્વા. યસ્મા પન તસ્સ વચનં અગ્ગણ્હન્તો તં અનાદિયન્તો નામ હોતિ, તસ્મા વુત્તં – ‘‘તં યક્ખં અનાદિયિત્વા’’તિ. **સીસે પહારં અદાસી**તિ સબ્બથામેન ઉસ્સાહં જનેત્વા આકાસે ઠિતોવ સીસે ખટકં અદાસિ, મુદ્ધનિ મુટ્ઠિઘાતં અકાસીતિ અત્થો. **તાવ મહા**તિ થામમહત્તેન તત્તકં મહન્તો પહારો અહોસિ. **તેન પહારેના**તિ તેન પહારેન કરણભૂતેન. **સત્તરતન**ન્તિ પમાણમજ્ઝિમસ્સ પુરિસસ્સ રતનેન સત્તરતનં. **નાગ**ન્તિ હત્થિનાગં. **ઓસાદેય્યા**તિ પથવિયં ઓસીદાપેય્ય નિમુજ્જાપેય્ય. ‘‘ઓસારેય્યા’’તિપિ પાઠો, ચુણ્ણવિચુણ્ણં કરેય્યાતિ અત્થો. **અડ્ઢટ્ઠમરતન**ન્તિ અટ્ઠેન અડ્ઢં પૂરણાનિ અડ્ઢટ્ઠમાનિ, અડ્ઢટ્ઠમાનિ રતનાનિ પમાણં એતસ્સાતિ અડ્ઢટ્ઠમરતનો, તં અડ્ઢટ્ઠમરતનં. **મહન્તં પબ્બતકૂટ**ન્તિ કેલાસકૂટપ્પમાણં વિપુલં ગિરિકૂટં. **પદાલેય્યા**તિ સકલિકાકારેન ભિન્દેય્ય. અપિ ઓસાદેય્ય, અપિ પદાલેય્યાતિ સમ્બન્ધો.

તાવદેવ ચસ્સ સરીરે મહાપરિળાહો ઉપ્પજ્જિ, સો વેદનાતુરો આકાસે ઠાતું અસક્કોન્તો ભૂમિયં પતિ, તઙ્ખણઞ્ઞેવ અડ્ઢસટ્ઠિસહસ્સાધિકયોજનસતસહસ્સુબ્બેધં સિનેરુમ્પિ પબ્બતરાજાનં સન્ધારેન્તી ચતુનહુતાધિકદ્વિયોજનસતસહસ્સબહલા મહાપથવી તં પાપસત્તં ધારેતું અસક્કોન્તી વિય વિવરમદાસિ. અવીચિતો જાલા ઉટ્ઠહિત્વા કન્દન્તંયેવ તં ગણ્હિંસુ, સો કન્દન્તો વિપ્પલપન્તો પતિ. તેન વુત્તં – “**અથ ચ પન સો યક્ખો ‘ડય્હામિ ડય્હામી’તિ વત્વા તત્થેવ મહાનિરયં અપતાસી**તિ. તત્થ **અપતાસી**તિ અપતિ.

કિં પન સો યક્ખત્તભાવેનેવ નિરયં ઉપગચ્છીતિ? ન ઉપગચ્છિ, યઞ્હેત્થ દિટ્ઠધમ્મવેદનીયં પાપકમ્મં અહોસિ, તસ્સ બલેન યક્ખત્તભાવે મહન્તં દુક્ખં અનુભવિ. યં પન ઉપપજ્જવેદનીયં આનન્તરિયકમ્મં, તેન ચુતિઅનન્તરં નિરયે ઉપ્પજ્જીતિ. થેરસ્સ પન સમાપત્તિબલેન ઉપત્થમ્ભિતસરીરસ્સ ન કોચિ વિકારો અહોસિ. સમાપત્તિતો અવુટ્ઠિતકાલે હિ તં યક્ખો પહરિ, તથા પહરન્તં દિબ્બચક્ખુના દિસ્વા આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો ધમ્મસેનાપતિં ઉપસઙ્કમિ, ઉપસઙ્કમનસમકાલમેવ ચ ધમ્મસેનાપતિ સમાપત્તિતો વુટ્ઠાસિ. અથ નં મહામોગ્ગલ્લાનો સરીરવુત્તિં પુચ્છિ, સોપિસ્સ બ્યાકાસિ, તેન વુત્તં – “**અદ્દસા ખો આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો…પે॰… અપિ ચ મે સીસં થોકં દુક્ખ**”ન્તિ.

તત્થ **થોકં દુક્ખ**ન્તિ થોકં અપ્પમત્તકં મધુરકજાતં વિય મે સીસં દુક્ખિતં, દુક્ખપ્પત્તન્તિ અત્થો. દુક્ખાધિટ્ઠાનઞ્હિ સીસં દુક્ખન્તિ વુત્તં. ‘‘સીસે થોકં દુક્ખ’’ન્તિપિ પાઠો. કથં પન સમાપત્તિબલેન સરીરે ઉપત્થમ્ભિતે થેરસ્સ સીસે થોકમ્પિ દુક્ખં અહોસીતિ? અચિરેનેવ વુટ્ઠિતત્તા. અન્તોસમાપત્તિયં અપઞ્ઞાયમાનદુક્ખઞ્હિ કાયનિસ્સિતત્તા નિદ્દં ઉપગતસ્સ મકસાદિજનિતં વિય પટિબુદ્ધસ્સ થોકં પઞ્ઞાયિત્થ.

‘‘મહાબલેન યક્ખેન તથા સબ્બુસ્સાહેન પહટે સરીરેપિ વિકારો નામ નત્થી’’તિ અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતેન આયસ્મતા મહામોગ્ગલ્લાનેન “**અચ્છરિયં, આવુસો સારિપુત્તા**”તિઆદિના ધમ્મસેનાપતિનો મહાનુભાવતાય વિભાવિતાય સોપિસ્સ ‘**અચ્છરિયં, આવુસો મોગ્ગલ્લાના**”તિઆદિના ઇદ્ધાનુભાવમહન્તતાપકાસનાપદેસેન અત્તનો ઇસ્સામચ્છરિયાહઙ્કારાદિમલાનં સુપ્પહીનતં દીપેતિ. **પંસુપિસાચકમ્પિ ન પસ્સામા**તિ સઙ્કારકૂટાદીસુ વિચરણકખુદ્દકપેતમ્પિ ન પસ્સામ. ઇતિ અધિગમપ્પિચ્છાનં અગ્ગભૂતો મહાથેરો તસ્મિં કાલે અનાવજ્જનેન તેસં અદસ્સનં સન્ધાય વદતિ. તેનેવાહ “**એતરહી**”તિ.

ભગવા પન વેળુવને ઠિતો ઉભિન્નં અગ્ગસાવકાનં ઇમં કથાસલ્લાપં દિબ્બસોતેન અસ્સોસિ. તેન વુત્તં – “**અસ્સોસિ ખો ભગવા**”તિઆદિ, તં વુત્તત્થમેવ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ સમાપત્તિબલૂપગતં ઇદ્ધાનુભાવમહન્તતં વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ તસ્સેવ તાદિભાવપ્પત્તિદીપકં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **યસ્સ સેલૂપમં ચિત્તં, ઠિતં નાનુપકમ્પતી**તિ યસ્સ ખીણાસવસ્સ ચિત્તં એકગ્ઘનસિલામયપબ્બતૂપમં સબ્બેસં ઇઞ્જનાનં અભાવતો વસીભાવપ્પત્તિયાવ ઠિતં સબ્બેહિપિ લોકધમ્મેહિ નાનુપકમ્પતિ ન પવેધતિ. ઇદાનિસ્સ અકમ્પનાકારં સદ્ધિં કારણેન દસ્સેતું “**વિરત્ત**”ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **વિરત્તં રજનીયેસૂ**તિ વિરાગસઞ્ઞાતેન અરિયમગ્ગેન રજનીયેસુ રાગુપ્પત્તિહેતુભૂતેસુ સબ્બેસુ તેભૂમકધમ્મેસુ વિરત્તં, તત્થ સબ્બસો સમુચ્છિન્નરાગન્તિ અત્થો. **કોપનેય્યે**તિ પટિઘટ્ઠાનીયે સબ્બસ્મિમ્પિ આઘાતવત્થુસ્મિં **ન કુપ્પતિ** ન દુસ્સતિ ન વિકારં આપજ્જતિ. **યસ્સેવં ભાવિતં ચિત્ત**ન્તિ યસ્સ યથાવુત્તસ્સ અરિયપુગ્ગલસ્સ ચિત્તં એવં વુત્તનયેન તાદિભાવાવહનભાવેન ભાવિતં. **કુતો તં દુક્ખમેસ્સતી**તિ તં ઉત્તમપુગ્ગલં કુતો સત્તતો સઙ્ખારતો વા દુક્ખં ઉપગમિસ્સતિ, ન તાદિસસ્સ દુક્ખં અત્થીતિ અત્થો.

ચતુત્થસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. નાગસુત્તવણ્ણના

૩૫. પઞ્ચમે **કોસમ્બિય**ન્તિ કુસુમ્બેન નામ ઇસિના વસિતટ્ઠાને માપિતત્તા ‘‘કોસમ્બી’’તિ એવંલદ્ધનામકે નગરે. **ઘોસિતારામે**તિ ઘોસિતસેટ્ઠિના કારિતે આરામે. **ભગવા આકિણ્ણો વિહરતી**તિ ભગવા સમ્બાધપ્પત્તો વિહરતિ. કિં પન ભગવતો સમ્બાધો અત્થિ, સંસગ્ગો વાતિ? નત્થિ. ન હિ કોચિ ભગવન્તં અનિચ્છાય ઉપસઙ્કમિતું સક્કોતિ. દુરાસદા હિ બુદ્ધા ભગવન્તો સબ્બત્થ ચ અનુપલિત્તત્તા. હિતેસિતાય પન સત્તેસુ અનુકમ્પં ઉપાદાય ‘‘મુત્તો મોચેસ્સામી’’તિ પટિઞ્ઞાનુરૂપં ચતુરોઘનિત્થરણત્થં અટ્ઠન્નં પરિસાનં અત્તનો સન્તિકં કાલેન કાલં ઉપસઙ્કમનં અધિવાસેતિ, સયઞ્ચ મહાકરુણાસમુસ્સાહિતો કાલઞ્ઞૂ હુત્વા તત્થ ઉપસઙ્કમતિ, ઇદં સબ્બબુદ્ધાનં આચિણ્ણં, અયમિધ આકિણ્ણવિહારોતિ અધિપ્પેતો.

ઇધ પન કોસમ્બિકાનં ભિક્ખૂનં કલહજાતાનં સત્થા દીઘીતિસ્સ કોસલરઞ્ઞો વત્થું આહરિત્વા, ‘‘ન હિ વેરેન વેરાનિ, સમ્મન્તીધ કુદાચન’’ન્તિઆદિના (ધ॰ પ॰ ૫; મ॰ નિ॰ ૩.૨૩૭; મહાવ॰ ૪૬૪) ઓવાદં અદાસિ, તં દિવસં તેસં કલહં કરોન્તાનંયેવ રત્તિ વિભાતા. દુતિયદિવસેપિ ભગવા તમેવ વત્થું કથેસિ, તં દિવસમ્પિ તેસં કલહં કરોન્તાનંયેવ રત્તિ વિભાતા. તતિયદિવસેપિ ભગવા તમેવ વત્થું કથેસિ, અથઞ્ઞતરો ભિક્ખુ ભગવન્તં એવમાહ – ‘‘અપ્પોસ્સુક્કો, ભન્તે ભગવા, દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારમનુયુત્તો વિહરતુ, મયમેતેન ભણ્ડનેન કલહેન વિગ્ગહેન વિવાદેન પઞ્ઞાયિસ્સામા’’તિ. સત્થા ‘‘પરિયાદિન્નચિત્તા ખો ઇમે મોઘપુરિસા ન દાનિમે સક્કા સઞ્ઞાપેતું, નત્થિ ચેત્થ સઞ્ઞાપેતબ્બા, યંનૂનાહં એકચારિકવાસં વસેય્યં, એવં ઇમે ભિક્ખૂ કલહતો ઓરમિસ્સન્તી’’તિ ચિન્તેસિ. એવં તેહિ કલહકારકેહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં એકવિહારે વાસં વિનેતબ્બાભાવતો ઉપાસકાદીહિ ઉપસઙ્કમનઞ્ચ આકિણ્ણવિહારં કત્વા વુત્તં – ‘‘તેન ખો પન સમયેન ભગવા આકિણ્ણો વિહરતી’’તિઆદિ.

તત્થ **દુક્ખન્તિ** ન સુખં, અનારાધિતચિત્તતાય ન ઇટ્ઠન્તિ અત્થો. તેનેવાહ "**ન ફાસુ વિહરામી**"તિ. **વૂપકટ્ઠો**તિ પવિવેકટ્ઠો દૂરીભૂતો. તથા ચિન્તેત્વાવ ભગવા પાતોવ સરીરપ્પટિજગ્ગનં કત્વા કોસમ્બિયં પિણ્ડાય ચરિત્વા કઞ્ચિ અનામન્તેત્વા એકો અદુતિયો ગન્ત્વા કોસલરટ્ઠે પાલિલેય્યકે વનસણ્ડે ભદ્દસાલમૂલે વિહાસિ. તેન વુત્તં – "**અથ ખો ભગવા પુબ્બણ્હસમયં...પે॰... ભદ્દસાલમૂલે**"તિ. તત્થ **સામન્તિ** સયં. **સંસામેત્વા**તિ પટિસામેત્વા. **પત્તચીવરમાદાયા**તિ એત્થાપિ સામન્તિ પદં આનેત્વા યોજેતબ્બં. **ઉપટ્ઠાકે**તિ કોસમ્બિનગરવાસિનો ઘોસિતસેટ્ઠિઆદિકે ઉપટ્ઠાકે, વિહારે ચ અગ્ગુપટ્ઠાકં આયસ્મન્તં આનન્દં અનામન્તેત્વા.

એવં ગતે સત્થરિ પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ આયસ્મન્તં આનન્દં આહંસુ – "આવુસો આનન્દ, સત્થા એકકોવ ગતો, મયં અનુબન્ધિસ્સામા"તિ. "આવુસો, યદા ભગવા સામં સેનાસનં સંસામેત્વા પત્તચીવરમાદાય અનામન્તેત્વા ઉપટ્ઠાકે ચ અનપલોકેત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં અદુતિયો ગચ્છતિ, તદા એકચારં ચરિતું ભગવતો અજ્ઝાસયો, સાવકેન નામ સત્થુ અજ્ઝાસયાનુરૂપં પટિપજ્જિતબ્બં, તસ્મા ન ઇમેસુ દિવસેસુ ભગવા અનુગન્તબ્બો"તિ નિવારેસિ, સયમ્પિ નાનુગચ્છિ.

અનુપુબ્બેનાતિ અનુક્કમેન, ગામનિગમપટિપાટિયા ચારિકં ચરમાનો "એકચારવાસં તાવ વસમાનં ભિક્ખું પસ્સિસ્સામી"તિ બાલકલોણકારગામં ગન્ત્વા તત્થ ભગુત્થેરસ્સ સકલં પચ્છાભત્તઞ્ચેવ તિયામઞ્ચ રત્તિં એકચારવાસે આનિસંસં કથેત્વા પુનદિવસે તેન પચ્છાસમણેન પિણ્ડાય ચરિત્વા તં તત્થેવ નિવત્તેત્વા "સમગ્ગવાસં વસમાને તયો કુલપુત્તે પસ્સિસ્સામી"તિ પાચીનવંસમિગદાયં ગન્ત્વા તેસમ્પિ સકલરત્તિં સમગ્ગવાસે આનિસંસં કથેત્વા તેપિ તત્થેવ નિવત્તેત્વા એકકોવ પાલિલેય્યગામં સમ્પત્તો. પાલિલેય્યગામવાસિનો પચ્ચુગ્ગન્ત્વા ભગવતો દાનં દત્વા પાલિલેય્યગામસ્સ અવિદૂરે રક્ખિતવનસણ્ડો નામ અત્થિ, તત્થ ભગવતો પણ્ણસાલં કત્વા "એત્થ ભગવા વસતૂ"તિ યાચિત્વા વાસયિંસુ. **ભદ્દસાલો**તિ પન તત્થેકો મનાપો ભદ્દકો સાલરુક્ખો, ભગવા તં ગામં ઉપનિસ્સાય વનસણ્ડે પણ્ણસાલસમીપે તસ્મિં રુક્ખમૂલે વિહાસિ. તેન વુત્તં – "**પાલિલેય્યકે વિહરતિ રક્ખિતવનસણ્ડે ભદ્દસાલમૂલે**"તિ.

હત્થિનાગોતિ મહાહત્થી યૂથપતિ. **હત્થિકલભેહી**તિ હત્થિપોતકેહિ. **હત્થિચ્છાપેહી**તિ ખીરૂપગેહિ દહરહત્થિપોતકેહિ, યે "ભિઙ્કા"તિપિ વુચ્ચન્તિ. **છિન્નગ્ગાની**તિ પુરતો પુરતો ગચ્છન્તેહિ તેહિ હત્થિઆદીહિ છિન્નગ્ગાનિ ખાદિતાવસેસાનિ ખાણુસદિસાનિ ખાદતિ. **ઓભગ્ગોભગ્ગન્તિ** તેન હત્થિનાગેન ઉચ્ચટ્ઠાનતો ભઞ્જિત્વા ભઞ્જિત્વા પાતિતં. **અસ્સ સાખાભઙ્ગન્તિ** એતસ્સ સન્તકં સાખાભઙ્ગં તે ખાદન્તિ. **આવિલાની**તિ તેહિ પઠમતરં ઓતરિત્વા પિવન્તેહિ આલુળિતત્તા આવિલાનિ કદ્દમમિસ્સાનિ પાનીયાનિ પિવતિ. **ઓગાહા**તિ તિત્થતો. "ઓગાહ"ન્તિપિ પાળિ. **અસ્સા**તિ હત્થિનાગસ્સ. **ઉપનિઘંસન્તિયો**તિ ઘટ્ટેન્તિયો, ઉપનિઘંસિયમાનોપિ અત્તનો ઉળારભાવેન ન કુજ્ઝતિ, તેન તા તં ઘંસન્તિયેવ. **યૂથા**તિ હત્થિઘટા.

યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમીતિ સો કિર હત્થિનાગો યૂથવાસે ઉક્કણ્ઠિતો તં વનસણ્ડં પવિટ્ઠો તત્થ ભગવન્તં દિસ્વા ઘટસહસ્સેન નિબ્બાપિતસન્તાપો વિય નિબ્બુતો હુત્વા પસન્નચિત્તો ભગવતો સન્તિકે અટ્ઠાસિ, તતો પટ્ઠાય વત્તસીસે ઠત્વા ભદ્દસાલસ્સ પણ્ણસાલાય ચ સમન્તતો અપ્પહરિતકં કત્વા સાખાભઙ્ગેહિ સમ્મજ્જતિ, ભગવતો મુખધોવનં દેતિ, ન્હાનોદકં આહરતિ, દન્તકટ્ઠં દેતિ, અરઞ્ઞતો મધુરાનિ ફલાનિ આહરિત્વા સત્થુ ઉપનેતિ, સત્થા તાનિ પરિભુઞ્જતિ . તેન વુત્તં – "**તત્ર સુદં સો હત્થિનાગો યસ્મિં પદેસે ભગવા વિહરતિ, તં પદેસં અપ્પહરિતઞ્ચ કરોતિ, સોણ્ડાય ભગવતો પાનીયં પરિભોજનીયં ઉપટ્ઠાપેતી**"તિ. સોણ્ડાય દારૂનિ આહરિત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં ઘંસિત્વા

અગ્ગિં ઉટ્ઠાપેત્વા દારૂનિ જાલાપેત્વા તત્થ પાસાણખણ્ડાનિ તાપેત્વા તાનિ દણ્ડકેહિ પવટ્ટેત્વા સોણ્ડિયં ખિપિત્વા ઉદકસ્સ તત્તભાવં ञત્વા ભગવતો સન્તિકં ઉપગન્ત્વા તિટ્ઠતિ, ભગવા ''હત્થિનાગો મમ ન્હાનં ઇચ્છતી''તિ તત્થ ગન્ત્વા ન્હાનકિચ્ચં કરોતિ, પાનીયેપિ એસેવ નયો. તસ્મિં પન સીતલે સઞ્જાતે ઉપસઙ્કમતિ, તં સન્ધાય વુત્તં – ''સોણ્ડાય ભગવતો પાનીયં પરિભોજનીયં ઉપટ્ઠાપેતી''તિ.

અથ ખો ભગવતો રહોગતસ્સાતિઆદિ ઉભિન્નં મહાનાગાનં વિવેકસુખપચ્ચવેક્ખણદસ્સનં, તં વુત્તત્થમેવ. **અત્તનો ચ પવિવેકં વિદિત્વા**તિ કેહિચિ અનાકિણ્ણભાવલદ્ધં કાયવિવેકં જાનિત્વા, ઇતરે પન વિવેકા ભગવતો સબ્બકાલં વિજ્જન્તિયેવ.

ઇમં ઉદાનન્તિ ઇમં અત્તનો હત્થિનાગસ્સ ચ પવિવેકાભિરતિયા સમાનજ્ઝાસયભાવદીપનં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થાયં સઙ્ખેપત્થો – **એતં ઈસાદન્તસ્સ** રથઈસાસદિસદન્તસ્સ હત્થિનાગસ્સ **ચિત્તં નાગેન** બુદ્ધનાગસ્સ **ચિત્તેન સમેતિ** સંસન્દતિ. કથં સમેતિ ચે? **યદેકો રમતી વને** યસ્મા બુદ્ધનાગો ''અહં ખો પુબ્બે આકિણ્ણો વિહાસિ''ન્તિ પુરિમં આકિણ્ણવિહારં જિગુચ્છિત્વા વિવેકં ઉપબ્રૂહયમાનો ઇદાનિ યથા **એકો** અદુતિયો **વને** અરઞ્ઞે **રમતિ** અભિરમતિ, એવં અયમ્પિ હત્થિનાગો પુબ્બે અત્તનો હત્થિઆદીહિ આકિણ્ણવિહારં જિગુચ્છિત્વા વિવેકં ઉપબ્રૂહયમાનો ઇદાનિ **એકો** અસહાયો **વને** અરઞ્ઞે **રમતિ** અભિરમતિ. તસ્માસ્સ **ચિત્તં નાગેન સમેતિ** તસ્સ ચિત્તેન સમેતીતિ કત્વા એકીભાવરતિયા એકસદિસં હોતીતિ અત્થો.

પઞ્ચમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પિણ્ડોલસુત્તવણ્ણના

૩૬. છટ્ઠે **પિણ્ડોલભારદ્વાજો**તિ પિણ્ડં ઉલમાનો પરિયેસમાનો પબ્બજિતોતિ પિણ્ડોલો. સો કિર પરિજિણ્ણભોગો બ્રાહ્મણો હુત્વા મહન્તં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ લાભસક્કારં દિસ્વા પિણ્ડત્થાય નિક્ખમિત્વા પબ્બજિતો. સો મહન્તં કપલ્લં ''પત્ત''ન્તિ ગહેત્વા ચરતિ, કપલ્લપૂરં યાગું પિવતિ, ભત્તં ભુઞ્જતિ, પૂવખજ્જકઞ્ચ ખાદતિ. અથસ્સ મહગ્ઘસભાવં સત્થુ આરોચેસું. સત્થા તસ્સ પત્તત્થવિકં નાનુજાનિ, હેટ્ઠામઞ્ચે પત્તં નિક્કુજ્જિત્વા ઠપેતિ, સો ઠપેન્તોપિ ઘંસેન્તોવ પણામેત્વા ઠપેતિ, ગણ્હન્તોપિ ઘંસેન્તોવ આકડ્ઢિત્વા ગણ્હાતિ. તં ગચ્છન્તે ગચ્છન્તે કાલે ઘંસનેન પરિક્ખીણં, નાળિકોદનમત્તસ્સેવ ગણ્હનકં જાતં. તતો સત્થુ આરોચેસું, અથસ્સ સત્થા પત્તત્થવિકં અનુજાનિ. થેરો અપરેન સમયેન ઇન્દ્રિયભાવનં ભાવેન્તો અગ્ગફલે અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. ઇતિ સો પુબ્બે સવિસેસં પિણ્ડત્થાય ઉલતીતિ પિણ્ડોલો, ગોત્તેન પન ભારદ્વાજોતિ ઉભયં એકતો કત્વા ''પિણ્ડોલભારદ્વાજો''તિ વુચ્ચતિ.

આરઞ્ઞકોતિ ગામન્તસેનાસનપટિક્ખિપનેન અરઞ્ઞે નિવાસો અસ્સાતિ આરઞ્ઞકો, આરઞ્ઞકધુતઙ્ગં સમાદાય વત્તન્તસ્સેતં નામં. તથા ભિક્ખાસઙ્ખાતાનં આમિસપિણ્ડાનં પાતો પિણ્ડપાતો, પરેહિ દિન્નાનં પિણ્ડાનં પત્તે નિપતનન્તિ અત્થો. પિણ્ડપાતં ઉઞ્છતિ તં તં કુલં ઉપસઙ્કમન્તો ગવેસતીતિ **પિણ્ડપાતિકો**, પિણ્ડાય વા પતિતું ચરિતું વતમેતસ્સાતિ પિણ્ડપાતી, પિણ્ડપાતીયેવ પિણ્ડપાતિકો. સઙ્કારકૂટાદીસુ પંસૂનં ઉપરિ ઠિતત્તા અબ્ભુગ્ગતટ્ઠેન પંસુકૂલં વિયાતિ પંસુકૂલં, પંસુ વિય વા કુચ્છિતભાવં ઉલતિ ગચ્છતીતિ પંસુકૂલં, પંસુકૂલસ્સ ધારણં પંસુકૂલં, તં સીલં એતસ્સાતિ **પંસુકૂલિકો**. સઙ્ઘાટિઉત્તરાસઙ્ગઅન્તરવાસકસઙ્ખાતાનિ તીણિ ચીવરાનિ તિચીવરં, તિચીવરસ્સ ધારણં તિચીવરં, તં સીલં એતસ્સાતિ **તેચીવરિકો**. **અપ્પિચ્છો**તિઆદીનં પદાનં અત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ.

ધુતવાદોતિ **ધુતો** વુચ્ચતિ ધુતકિલેસો પુગ્ગલો, કિલેસધુનનકધમ્મો વા. તત્થ અત્થિ ધુતો, ન ધુતવાદો, અત્થિ ન ધુતો, ધુતવાદો, અત્થિ નેવ ધુતો, ન ધુતવાદો, અત્થિ ધુતો ચેવ, ધુતવાદો ચાતિ ઇદં ચતુક્કં વેદિતબ્બં. તેસુ યો સયં ધુતધમ્મે સમાદાય વત્તતિ, ન પરં તદત્થાય સમાદપેતિ, અયં પઠમો. યો પન સયં ન ધુતધમ્મે સમાદાય વત્તતિ, પરં સમાદપેતિ, અયં દુતિયો. યો ઉભયરહિતો, અયં તતિયો. યો પન ઉભયસમ્પન્નો, અયં ચતુત્થો. એવરૂપો ચ આયસ્મા પિણ્ડોલભારદ્વાજોતિ. તેન વુત્તં ''ધુતવાદો''તિ. એકદેસસરૂપેકસેસવસેન હિ અયં નિદ્દેસો યથા તં ''નામરૂપ''ન્તિ.

અધિચિત્તમનુયુત્તોતિ એત્થ અટ્ઠસમાપત્તિસમ્પયોગતો અરહત્તફલસમાપત્તિસમ્પયોગતો વા ચિત્તસ્સ અધિચિત્તભાવો વેદિતબ્બો, ઇધ પન ''અરહત્તફલચિત્ત''ન્તિ વદન્તિ. તંતંસમાપત્તીસુ સમાધિ એવ અધિચિત્તં, ઇધ પન અરહત્તફલસમાધિ વેદિતબ્બો. કેચિ પન ''અધિચિત્તમનુયુત્તેન, ભિક્ખવે, ભિક્ખુના કાલેન કાલં તીણિ નિમિત્તાનિ મનસિ કાતબ્બાનીતિ એતસ્મિં અધિચિત્તસુત્તે (અ॰ નિ॰ ૩.૧૦૩) વિય સમથવિપસ્સનાચિત્તં અધિચિત્તન્તિ ઇધાધિપ્પેત''ન્તિ વદન્તિ, તં ન સુન્દરં. પુરિમોયેવત્થો ગહેતબ્બો.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં આયસ્મતો પિણ્ડોલભારદ્વાજસ્સ અધિટ્ઠાનપરિક્ખારસમ્પદાસમ્પન્નં અધિચિત્તાનુયોગસઙ્ખાતં અત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. એવં ''અધિચિત્તાનુયોગો મમ સાસનાનુટ્ઠાન''ન્તિ દીપેન્તો **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **અનૂપવાદો**તિ વાચાય કસ્સચિપિ અનુપવદનં. **અનૂપઘાતો**તિ કાયેન કસ્સચિ ઉપઘાતાકરણં. **પાતિમોક્ખે**તિ એત્થ પાતિમોક્ખપદસ્સ અત્થો હેટ્ઠા નાનપ્પકારેહિ વુત્તો, તસ્મિં પાતિમોક્ખે. સત્તન્નં આપત્તિક્ખન્ધાનં અવીતિક્કમલક્ખણો **સંવરો**. **મત્તઞ્ઞુતા**તિ પટિગ્ગહણપરિભોગવસેન પમાણઞ્ઞુતા. **પન્તઞ્ચ સયનાસન**ન્તિ વિવિત્તં સઙ્ઘટ્ટનવિરહિતં સેનાસનં. **અધિચિત્તે ચ આયોગો**તિ અટ્ઠન્નં સમાપત્તીનં અધિગમાય ભાવનાનુયોગો.

અપરો નયો – **અનૂપવાદો**તિ કસ્સચિપિ ઉપરુજ્ઝનવચનસ્સ અવદનં. તેન સબ્બમ્પિ વાચસિકં સીલં સઙ્ગણ્હાતિ. **અનૂપઘાતો**તિ કાયેન કસ્સચિ ઉપઘાતસ્સ પરવિહેઠનસ્સ અકરણં. તેન સબ્બમ્પિ કાયિકં સીલં સઙ્ગણ્હાતિ. યાદિસં પનિદં ઉભયં બુદ્ધાનં સાસનન્તોગધં હોતિ, તં દસ્સેતું – ''**પાતિમોક્ખે ચ સંવરો**''તિ વુત્તં. **ચ**સદ્દો નિપાતમત્તં. **પાતિમોક્ખે ચ સંવરો**તિ પાતિમોક્ખસંવરભૂતો અનૂપવાદો અનૂપઘાતો ચાતિ અત્થો.

અથ વા **પાતિમોક્ખે**તિ અધિકરણે ભુમ્મં. પાતિમોક્ખે નિસ્સયભૂતે સંવરો. કો પન સોતિ? અનૂપવાદો અનૂપઘાતો. ઉપસમ્પદવેલાયઞ્હિ અવિસેસેન પાતિમોક્ખસીલં સમાદિન્નં નામ હોતિ, તસ્મિં પાતિમોક્ખે ઠિતસ્સ તતો પરં ઉપવાદૂપઘાતાનં અકરણવસેન સંવરો, સો અનૂપવાદો અનૂપઘાતો ચાતિ વુત્તો.

અથ વા **પાતિમોક્ખે**તિ નિપ્ફાદેતબ્બે ભુમ્મં યથા ''ચેતસો અવૂપસમો અયોનિસોમનસિકારપદટ્ઠાન''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨). તેન પાતિમોક્ખેન સાધેતબ્બો અનૂપવાદો અનૂપઘાતો, પાતિમોક્ખસંવરસઙ્ગહિતો અનૂપવાદો અનૂપઘાતોઇચ્ચેવ અત્થો. **સંવરો**તિ ઇમિના પન સતિસંવરો , ઞાણસંવરો, ખન્તિસંવરો, વીરિયસંવરોતિ ઇમેસં ચતુન્નં સંવરાનં ગહણં, પાતિમોક્ખસાધનં ઇદં સંવરચતુક્કં.

મત્તઞ્ઞુતા ચ ભત્તસ્મિન્તિ પરિયેસનપટિગ્ગહણપરિભોગવિસ્સજ્જનાનં વસેન ભોજને પમાણઞ્ઞુતા. **પન્તઞ્ચ સયનાસન**ન્તિ ભાવનાનુકૂલં અરઞ્ઞરુક્ખમૂલાદિવિવિત્તસેનાસનં. **અધિચિત્તે ચ આયોગો**તિ સબ્બચિત્તાનં અધિકત્તા ઉત્તમત્તા અધિચિત્તસઞ્ઞિતે અરહત્તફલચિત્તે સાધેતબ્બે તસ્સ નિપ્ફાદનત્થં સમથવિપસ્સનાભાવનાવસેન આયોગો. **એતં બુદ્ધાન સાસન**ન્તિ એતં પરસ્સ અનૂપવદનં, અનૂપઘાતનં, પાતિમોક્ખસંવરો , પરિયેસનપટિગ્ગહણાદીસુ મત્તઞ્ઞુતા, વિવિત્તવાસો, યથાવુત્તઅધિચિત્તાનુયોગો ચ બુદ્ધાનં સાસનં ઓવાદો અનુસિટ્ઠીતિ અત્થો. એવં ઇમાય ગાથાય તિસ્સો સિક્ખા કથિતાતિ વેદિતબ્બા.

છટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સારિપુત્તસુત્તવણ્ણના

૩૭. સત્તમે અપુબ્બં નત્થિ. ગાથાય **અધિચેતસો**તિ અધિચિત્તવતો, સબ્બચિત્તાનં અધિકેન અરહત્તફલચિત્તેન સમન્નાગતસ્સાતિ અત્થો. **અપ્પમજ્જતો**તિ ન પમજ્જતો, અપ્પમાદેન અનવજ્જધમ્મેસુ સાતચ્ચકિરિયાય સમન્નાગતસ્સાતિ વુત્તં હોતિ. **મુનિનો**તિ ''યો મુનાતિ ઉભો લોકે, મુનિ તેન પવુચ્ચતી''તિ (ધ॰ પ॰ ૨૬૯; ચૂળનિ॰ મેત્તગૂમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૨૧) એવં ઉભયલોકમુનનેન મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં, તેન અરહત્તફલઞાણસઞ્ઞિતેન ઞાણેન સમન્નાગતત્તા વા ખીણાસવો મુનિ નામ, તસ્સ મુનિનો. **મોનપથેસુ સિક્ખતો**તિ અરહત્તઞાણસઞ્ઞિતસ્સ મોનસ્સ પથેસુ સત્તતિંસબોધિપક્ખિયધમ્મેસુ તીસુ વા સિક્ખાસુ સિક્ખતો. ઇદઞ્ચ પુબ્બભાગપ્પટિપદં ગહેત્વા વુત્તં. પરિનિટ્ઠિતસિક્ખો હિ અરહા, તસ્મા એવં સિક્ખતો, ઇમાય સિક્ખાય મુનિભાવં પત્તસ્સ મુનિનોતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. યસ્મા ચ એતદેવ, તસ્મા હેટ્ઠિમમગ્ગફલચિત્તાનં વસેન અધિચેતસો, ચતુસચ્ચસમ્બોધપટિપત્તિયં અપ્પમાદવસેન અપ્પમજ્જતો, મગ્ગઞાણસમન્નાગમેન મુનિનોતિ એવમેતેસં તિણ્ણં પદાનં અત્થો યુજ્જતિયેવ. અથ વા ''અપ્પમજ્જતો સિક્ખતો''તિ પદાનં હેતુઅત્થતા દટ્ઠબ્બા અપ્પમજ્જનહેતુ સિક્ખનહેતુ ચ અધિચેતસોતિ.

સોકા ન ભવન્તિ તાદિનોતિ તાદિસસ્સ ખીણાસવમુનિનો અબ્ભન્તરે ઇટ્ઠવિયોગાદિવત્થુકા સોકા ચિત્તસન્તાપા ન હોન્તિ. અથ વા **તાદિનો**તિ તાદિલક્ખણસમન્નાગતસ્સ એવરૂપસ્સ મુનિનો સોકા ન ભવન્તીતિ અયમેત્થ અત્થો. **ઉપસન્તસ્સા**તિ રાગાદીનં અચ્ચન્તૂપસમેન ઉપસન્તસ્સ. **સદા સતીમતો**તિ સતિવેપુલ્લપ્પત્તિયા નિચ્ચકાલં સતિયા અવિરહિતસ્સ.

એત્થ ચ ''અધિચેતસો''તિ ઇમિના અધિચિત્તસિક્ખા, ''અપ્પમજ્જતો''તિ એતેન અધિસીલસિક્ખા, ''મુનિનો મોનપથેસુ સિક્ખતો''તિ એતેહિ અધિપઞ્ઞાસિક્ખા. ''મુનિનો''તિ વા એતેન અધિપઞ્ઞાસિક્ખા, ''મોનપથેસુ સિક્ખતો''તિ એતેન તાસં લોકુત્તરસિક્ખાનં પુબ્બભાગપટિપદા, ''સોકા ન ભવન્તી''તિઆદીહિ સિક્ખાપારિપૂરિયા આનિસંસો પકાસિતોતિ વેદિતબ્બં. સેસં વુત્તનયમેવ.

સત્તમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સુન્દરીસુત્તવણ્ણના

૩૮. અટ્ઠમે **સક્કતો**તિઆદીનં પદાનં અત્થો હેટ્ઠા વણ્ણિતોયેવ. **અસહમાના**તિ ન સહમાના, ઉસૂયન્તાતિ અત્થો. ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ સક્કારં અસહમાનાતિ સમ્બન્ધો.

સુન્દરીતિ તસ્સા નામં. સા કિર તસ્મિં કાલે સબ્બપરિબ્બાજિકાસુ અભિરૂપા દસ્સનીયા પાસાદિકા પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાય સમન્નાગતા, તેનેવ સા ''સુન્દરી''તિ પઞ્ઞાયિત્થ. સા ચ અનતીતયોબ્બના અસંયતસમાચારાવ હોતિ, તસ્મા તે સુન્દરિં પરિબ્બાજિકં પાપકમ્મે ઉય્યોજેસું. તે હિ અઞ્ઞતિત્થિયા બુદ્ધુપ્પાદતો પટ્ઠાય સયં હતલાભસક્કારા હેટ્ઠા અક્કોસસુત્તવણ્ણનાયં આગતનયેન ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ ઉળારં અપરિમિતં લાભસક્કારં પવત્તમાનં દિસ્વા ઇસ્સાપકતા એકતો હુત્વા સમ્મન્તયિંસુ – મયં સમણસ્સ ગોતમસ્સ ઉપ્પન્નકાલતો પટ્ઠાય નટ્ઠા હતલાભસક્કારા, ન નો કોચિ અત્થિભાવમ્પિ જાનાતિ, કિં નિસ્સાય નુ ખો લોકો સમણે ગોતમે અભિપ્પસન્નો ઉળારં સક્કારસમ્માનં ઉપનેતીતિ? તત્થેકો આહ – ''ઉચ્ચાકુલપ્પસુતો અસમ્ભિન્નાય મહાસમ્મતપ્પવેણિયા જાતો''તિ, અપરો ''અભિજાતિયં તસ્સ અનેકાનિ અચ્છરિયાનિ પાતુભૂતાની''તિ, અઞ્ઞો ''કાલદેવિલં વન્દાપેતું ઉપનીતસ્સ પાદા પરિવત્તિત્વા તસ્સ જટાસુ પતિટ્ઠિતા''તિ, અપરો ''વપ્પમઙ્ગલકાલે જમ્બુચ્છાયાય સયાપિતસ્સ વીતિક્કન્તેપિ મજ્ઝન્હિકે જમ્બુચ્છાયા અપરિવત્તિત્વા ઠિતા''તિ, અઞ્ઞો ''અભિરૂપો દસ્સનીયો પાસાદિકો રૂપસમ્પત્તિયા''તિ, અપરો ''જિણ્ણાતુરમતપબ્બજિતસઙ્ખાતનિમિત્તે દિસ્વા સંવેગજાતો આગામિનં ચક્કવત્તિરજ્જં પહાય પબ્બજિતો''તિ. એવં અપરિમાણકાલે સમ્ભતં અનઞ્ઞસાધારણં ભગવતો પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારં ઉક્કંસપારમિપ્પત્તં નિરુપમં સલ્લેખપ્પટિપદં અનુત્તરઞ્ચ ઞાણપહાનસમ્પદાદિબુદ્ધાનુભાવં અજાનન્તા અત્તના યથાદિટ્ઠં યથાસુતં ધરમાનં તં તં ભગવતો બહુમાનકારણં કિત્તેત્વા અબહુમાનકારણં પરિયેસિત્વા અપસ્સન્તા ''કેન નુ ખો કારણેન મયં સમણસ્સ ગોતમસ્સ અયસં ઉપ્પાદેત્વા લાભસક્કારં નાસેય્યામા''તિ. તેસુ એકો તિખિણમન્તી એવમાહ – ''અમ્ભો ઇમસ્મિં સત્તલોકે માતુગામસુખે અસત્તસત્તા નામ નત્થિ, અયઞ્ચ સમણો ગોતમો અભિરૂપો દેવસમો તરુણો, અત્તનો સમરૂપં માતુગામં લભિત્વા સજ્જેય્ય. અથાપિ ન સજ્જેય્ય, જનસ્સ પન સઙ્કિયો ભવેય્ય, હન્દ મયં સુન્દરિં પરિબ્બાજિકં તથા ઉય્યોજેમ, યથા સમણસ્સ ગોતમસ્સ અયસો પથવિયં પત્થરેય્યા''તિ.

તં સુત્વા ઇતરે ''ઇદં સુટ્ઠુ તયા ચિન્તિતં, એવઞ્હિ કતે સમણો ગોતમો અયસકેન ઉપદ્દુતો સીસં ઉક્ખિપિતું અસક્કોન્તો યેન વા તેન વા પલાયિસ્સતી''તિ સબ્બેવ એકજ્ઝાસયા હુત્વા તથા ઉય્યોજેતું સુન્દરિયા સન્તિકં અગમંસુ. સા તે દિસ્વા ''કિં તુમ્હે એકતો આગતત્થા''તિ આહ. તિત્થિયા અનાલપન્તા આરામપરિયન્તે પટિચ્છન્ને ઠાને નિસીદિંસુ. સા તત્થ ગન્ત્વા પુનપ્પુનં આલપન્તી પટિવચનં અલભિત્વા કિં તુમ્હાકં અપરજ્ઝં? કસ્મા મે પટિવચનં ન દેથાતિ? તથા હિ પન ત્વં અમ્હે વિહેઠિયમાને અજ્ઝુપેક્ખસીતિ . કો તુમ્હે વિહેઠેતીતિ? ''કિં પન ત્વં ન પસ્સસિ, સમણં ગોતમં અમ્હે વિહેઠેત્વા હતલાભસક્કારે કત્વા વિચરન્ત''ન્તિ વત્વા ''તત્થ મયા કિં કાતબ્બ''ન્તિ વુત્તે ''તેન હિ ત્વં અભિક્ખણં જેતવનસમીપં ગન્ત્વા મહાજનસ્સ એવઞ્ચેવઞ્ચ વદેય્યાસી''તિ આહંસુ. સાપિ ''સાધૂ''તિ સમ્પટિચ્છિ. તેન વુત્તં – ''**અઞ્ઞતિત્થિયા પરિબ્બાજકા ભગવતો સક્કારં અસહમાના**''તિઆદિ.

તત્થ **ઉસ્સહસી**તિ સક્કોસિ. **અત્થ**ન્તિ હિતં કિચ્ચં વા. **ક્યાહ**ન્તિ કિં અહં. યસ્મા તે તિત્થિયા તસ્સા અઞ્ઞાતકાપિ સમાના પબ્બજ્જસમ્બન્ધમત્તેન સઙ્ગણ્હિતું ઞાતકા વિય હુત્વા ''**ઉસ્સહસિ ત્વં ભગિનિ ઞાતીનં અત્થં કાતુ**''ન્તિ આહંસુ. તસ્મા સાપિ મિગં વલ્લિ વિય પાદે લગ્ગા **જીવિતમ્પિ મે પરિચ્ચત્તં ઞાતીનં અત્થાયા**તિ આહ.

તેન હીતિ ''યસ્મા ત્વં 'જીવિતમ્પિ મે તુમ્હાકં અત્થાય પરિચ્ચત્ત'ન્તિ વદસિ, ત્વઞ્ચ પઠમવયે ઠિતા અભિરૂપા સોભગ્ગપ્પત્તા ચ, તસ્મા યથા તં નિસ્સાય સમણસ્સ ગોતમસ્સ અયસો ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, તથા કરેય્યાસી''તિ વત્વા ''અભિક્ખણં જેતવનં ગચ્છાહી''તિ ઉય્યોજેસું. સાપિ ખો બાલા કકચદન્તપન્તિયા પુપ્ફાવલિકીળં કીળિતુકામા વિય, પભિન્નમદં ચણ્ડહત્થિં સોણ્ડાય પરામસન્તી વિય, નલાટેન મચ્ચું ગણ્હન્તી વિય તિત્થિયાનં વચનં

સમ્પટિચ્છિત્વા માલાગન્ધવિલેપનતમ્બૂલમુખવાસાદીનિ ગહેત્વા મહાજનસ્સ સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા નગરં પવિસનકાલે જેતવનાભિમુખી ગચ્છન્તી ''કહં ગચ્છસી''તિ ચ પુટ્ઠા ''સમણસ્સ ગોતમસ્સ સન્તિકં, અહઞ્હિ તેન સદ્ધિં એકગન્ધકુટિયં વસામી''તિ વત્વા અઞ્ઞતરસ્મિં તિત્થિયારામે વસિત્વા પાતોવ જેતવનમગ્ગં ઓતરિત્વા નગરાભિમુખી આગચ્છન્તી ''કિં સુન્દરિ કહં ગતાસી''તિ ચ પુટ્ઠા ''સમણેન ગોતમેન સદ્ધિં એકગન્ધકુટિયં વસિત્વા તં કિલેસરતિયા રમાપેત્વા આગતામ્હી''તિ વદતિ. તેન વુત્તં – ''**એવં અય્યાતિ ખો સુન્દરી પરિબ્બાજિકા તેસં અઞ્ઞતિત્થિયાનં પરિબ્બાજકાનં પટિસ્સુત્વા અભિક્ખણં જેતવનં અગમાસી**''તિ.

તિત્થિયા કતિપાહસ્સ અચ્ચયેન ધુત્તાનં કહાપણે દત્વા ''ગચ્છથ, સુન્દરિં મારેત્વા સમણસ્સ ગોતમસ્સ ગન્ધકુટિયા અવિદૂરે માલાકચવરન્તરે નિક્ખિપિત્વા એથા''તિ વદિંસુ. તે તથા અકંસુ. તતો તિત્થિયા ''સુન્દરિં ન પસ્સામા''તિ કોલાહલં કત્વા રઞ્ઞો આરોચેત્વા ''કત્થ પન તુમ્હે પરિસઙ્કથા''તિ રઞ્ઞા વુત્તા ઇમેસુ દિવસેસુ જેતવને વસતિ, તત્થસ્સા પવત્તિં ન જાનામાતિ. ''તેન હિ ગચ્છથ, નં તત્થ વિચિનથા''તિ રઞ્ઞા અનુઞ્ઞાતા અત્તનો ઉપટ્ઠાકે ગહેત્વા જેતવનં ગન્ત્વા વિચિનન્તા વિય હુત્વા માલાકચવરં બ્યૂહિત્વા તસ્સા સરીરં મઞ્ચકં આરોપેત્વા નગરં પવેસેત્વા ''સમણસ્સ ગોતમસ્સ સાવકા 'સત્થુના કતં પાપકમ્મં પટિચ્છાદેસ્સામા'તિ સુન્દરિં મારેત્વા માલાકચવરન્તરે નિક્ખિપિંસૂ''તિ રઞ્ઞો આરોચેસું. રાજાપિ અનુપપરિક્ખિત્વા ''તેન હિ ગચ્છથ, નગરં આહિણ્ડથા''તિ આહ. તે નગરવીથીસુ ''પસ્સથ સમણાનં સક્યપુત્તિયાનં કમ્મ''ન્તિઆદીનિ વદન્તા વિચરિત્વા પુન રઞ્ઞો નિવેસનદ્વારં અગમંસુ. રાજા સુન્દરિયા સરીરં આમકસુસાને અટ્ટકં આરોપેત્વા રક્ખાપેસિ. સાવત્થિવાસિનો ઠપેત્વા અરિયસાવકે યેભુય્યેન ''પસ્સથ સમણાનં સક્યપુત્તિયાનં કમ્મ''ન્તિઆદીનિ વત્વા અન્તોનગરે બહિનગરે ચ ભિક્ખૂ અક્કોસન્તા વિચરિંસુ. તેન વુત્તં – ''**યદા તે અઞ્ઞિંસુ તિત્થિયા પરિબ્બાજકા 'વોદિટ્ઠા ખો સુન્દરી'**''તિઆદિ.

તત્થ **અઞ્ઞિંસૂ**તિ જાનિંસુ. **વોદિટ્ઠા**તિ બ્યપદિટ્ઠા, જેતવનં આગચ્છન્તી ચ ગચ્છન્તી ચ વિસેસતો દિટ્ઠા, બહુલં દિટ્ઠાતિ અત્થો. **પરિખાકૂપે**તિ દીઘિકાવાટે . **યા સા, મહારાજ, સુન્દરી**તિ, મહારાજ, યા સા ઇમસ્મિં નગરે રૂપસુન્દરતાય ''સુન્દરી''તિ પાકટા અભિઞ્ઞાતા પરિબ્બાજિકા. **સા નો ન દિસ્સતી**તિ સા અમ્હાકં ચક્ખુ વિય જીવિતં વિય ચ પિયાયિતબ્બા, ઇદાનિ ન દિસ્સતિ. **યથાનિક્ખિત્ત**ન્તિ પુરિસે આણાપેત્વા માલાકચવરન્તરે અત્તના યથાઠપિતં. ''યથાનિખાત''ન્તિપિ પાઠો, પથવિયં નિખાતપ્પકારન્તિ અત્થો.

રથિયાય રથિયન્તિ વીથિતો વીથિં. **વીથી**તિ હિ વિનિવિજ્ઝનકરચ્છા. **સિઙ્ઘાટક**ન્તિ તિકોણરચ્છા. **અલજ્જિનો**તિ ન લજ્જિનો, પાપજિગુચ્છાવિરહિતાતિ અત્થો. **દુસ્સીલા**તિ નિસ્સીલા. **પાપધમ્મા**તિ લામકસભાવા નિહીનાચારા. **મુસાવાદિનો**તિ દુસ્સીલા સમાના ''સીલવન્તો મય''ન્તિ અલિકવાદિતાય મુસાવાદિનો. **અબ્રહ્મચારિનો**તિ ''મેથુનપ્પટિસેવિતાય અસેટ્ઠચારિનો ઇમે હિ નામા''તિ હીળેન્તા વદન્તિ. **ધમ્મચારિનો**તિ કુસલધમ્મચારિનો. **સમચારિનો**તિ કાયકમ્માદિસમચારિનો. **કલ્યાણધમ્મા**તિ સુન્દરસભાવા, પટિજાનિસ્સન્તિ નામાતિ સમ્બન્ધો. નામસદ્દયોગેન હિ એત્થ પટિજાનિસ્સન્તીતિ અનાગતકાલવચનં. **સામઞ્ઞ**ન્તિ સમણભાવો સમિતપાપતા. **બ્રહ્મઞ્ઞ**ન્તિ સેટ્ઠભાવો બાહિતપાપતા. **કુતો**તિ કેન કારણેન. **અપગતા**તિ અપેતા પરિભટ્ઠા. **પુરિસકિચ્ચ**ન્તિ મેથુનપ્પટિસેવનં સન્ધાય વદન્તિ.

અથ ભિક્ખૂ તં પવત્તિં ભગવતો આરોચેસું. સત્થા ''તેન હિ, ભિક્ખવે, તુમ્હેપિ તે મનુસ્સે ઇમાય ગાથાય પટિચોદેથા''તિ વત્વા ''અભૂતવાદી''તિ ગાથમાહ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''**અથ ખો સમ્બહુલા...પે०... નિહીનકમ્મા**

મનુજા પરત્થા''તિ. તત્થ **નેસો, ભિક્ખવે, સદ્દો ચિરં ભવિસ્સતી**તિ ઇદં સત્થા તસ્સ અયસસ્સ નિપ્ફત્તિં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન જાનિત્વા ભિક્ખૂ સમસ્સાસેન્તો આહ.

ગાથાયં **અભૂતવાદી**તિ પરસ્સ દોસં અદિસ્વાવ મુસાવાદં કત્વા અભૂતેન અતચ્છેન પરં અબ્ભાચિક્ખન્તો. **યો વાપિ કત્વા**તિ યો વા પન પાપકમ્મં કત્વા ''નાહં એતં કરોમી''તિ આહ. **પેચ્ચ સમા ભવન્તી**તિ તે ઉભોપિ જના ઇતો પરલોકં ગન્ત્વા નિરયૂપગમનેન ગતિયા સમા ભવન્તિ. ગતિયેવ હિ નેસં પરિચ્છિન્ના, આયૂ પન અપરિચ્છિન્ના. બહુકઞ્હિ પાપં કત્વા ચિરં નિરયે પચ્ચતિ, પરિત્તકં કત્વા અપ્પમત્તકમેવ કાલં પચ્ચતિ. યસ્મા પન નેસં ઉભિન્નમ્પિ લામકમેવ કમ્મં, તેન વુત્તં – **નિહીનકમ્મા મનુજા પરત્થા**તિ. ''પરત્થા''તિ ઇમસ્સ પન પદસ્સ પુરતો ''પેચ્ચા''તિપદેન સમ્બન્ધો, પેચ્ચ પરત્થ ઇતો ગન્ત્વા તે નિહીનકમ્મા પરલોકે સમા ભવન્તીતિ અત્થો.

પરિયાપુણિત્વાતિ ઉગ્ગહેત્વા. **અકારકા**તિ અપરાધસ્સ ન કારકા. **નયિમેહિ કત**ન્તિ એવં કિર નેસમહોસિ – ઇમેહિ સમણેહિ સક્યપુત્તિયેહિ અદ્ધા તં પાપકમ્મં ન કતં, યં અઞ્ઞતિત્થિયા ઉગ્ઘોસિત્વા સકલનગરં આહિણ્ડિંસુ, યસ્મા ઇમે અમ્હેસુ એવં અસબ્ભાહિ ફરુસાહિ વાચાહિ અબ્ભાચિક્ખન્તેસુપિ ન કિઞ્ચિ વિકારં દસ્સેન્તિ, ખન્તિસોરચ્ચઞ્ચ ન વિજહન્તિ, કેવલં પન ''અભૂતવાદી નિરયં ઉપેતી''તિ ધમ્મંયેવ વદન્તા સપન્તિયેવ, ઇમે સમણા સક્યપુત્તિયા અમ્હે અનુપધારેત્વા અબ્ભાચિક્ખન્તે સપન્તિ, સપથં કરોન્તા વિય વદન્તિ . અથ વા ''યો વાપિ કત્વા 'ન કરોમિ' ચાહા''તિ વદન્તા સપન્તિ, અત્તનો અકારકભાવં બોધેતું અમ્હાકં સપથં કરોન્તિ ઇમેતિ અત્થો.

તેસઞ્હિ મનુસ્સાનં ભગવતા ભાસિતગાથાય સવનસમનન્તરમેવ બુદ્ધાનુભાવેન સારજ્જં ઓક્કમિ, સંવેગો ઉપ્પજ્જિ ''નયિદં અમ્હેહિ પચ્ચક્ખતો દિટ્ઠં, સુતં નામ તથાપિ હોતિ, અઞ્ઞથાપિ હોતિ, એતે ચ અઞ્ઞતિત્થિયા ઇમેસં અનત્થકામા અહિતકામા, તસ્મા તે સદ્ધાય નયિદં અમ્હેહિ વત્તબ્બં, દુજ્જાના હિ સમણા''તિ. તે તતો પટ્ઠાય તતો ઓરમિંસુ.

રાજાપિ યેહિ સુન્દરી મારિતા, તેસં જાનનત્થં પુરિસે આણાપેસિ. અથ તે ધુત્તા તેહિ કહાપણેહિ સુરં પિવન્તા અઞ્ઞમઞ્ઞં કલહં કરિંસુ. તેસુ હિ એકો એકં આહ – ''ત્વં સુન્દરિં એકપ્પહારેન મારેત્વા માલાકચવરન્તરે ખિપિત્વા તતો લદ્ધકહાપણેહિ સુરં પિવસિ, હોતુ હોતૂ''તિ. રાજપુરિસા તં સુત્વા તે ધુત્તે ગહેત્વા રઞ્ઞો દસ્સેસું. રાજા ''તુમ્હેહિ સા મારિતા''તિ તે ધુત્તે પુચ્છિ. ''આમ, દેવા''તિ. ''કેહિ મારાપિતા''તિ? ''અઞ્ઞતિત્થિયેહિ, દેવા''તિ. રાજા તિત્થિયે પક્કોસાપેત્વા તમત્થં પટિજાનાપેત્વા, ''અયં સુન્દરી તસ્સ સમણસ્સ ગોતમસ્સ અવણ્ણં આરોપેતુકામેહિ અમ્હેહિ મારાપિતા, નેવ ગોતમસ્સ, ન ગોતમસાવકાનં દોસો અત્થિ, અમ્હાકમેવ દોસોતિ એવં વદન્તા નગરં આહિણ્ડથા''તિ આણાપેસિ. તે તથા અકંસુ. મહાજનો સમ્મદેવ સદ્દહિ. તિત્થિયાનં ધિક્કારં અકાસિ, તિત્થિયા મનુસ્સવધદણ્ડં પાપુણિંસુ. તતો પટ્ઠાય બુદ્ધસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ ભિય્યોસોમત્તાય સક્કારસમ્માનો મહા અહોસિ. ભિક્ખૂ અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતા ભગવન્તં અભિવાદેત્વા અત્તમના પટિવેદેસું. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો સમ્બહુલા ભિક્ખૂ...પે॰... અન્તરહિતો સો, ભન્તે, સદ્દો**''તિ.

કસ્મા પન ભગવા ''તિત્થિયાનં ઇદં કમ્મ''ન્તિ ભિક્ખૂનં નારોચેસિ? અરિયાનં તાવ આરોચનેન પયોજનં નત્થિ, પુથુજ્જનેસુ પન ''યે ન સદ્દહેય્યું, તેસં તં દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તેય્યા''તિ નારોચેસિ. અપિચેતં બુદ્ધાનં અનાચિણ્ણં, યં અનાગતસ્સ ઈદિસસ્સ વત્થુસ્સ આચિક્ખનં. પરાનુદ્દેસિકમેવ હિ ભગવા સંકિલેસપક્ખં

વિભાવેતિ , કમ્મઞ્ચ કતોકાસં ન સક્કા નિવત્તેતુન્તિ અબ્ભક્ખાનં તન્નિમિત્તઞ્ચ ભગવા અજ્ઝુપેક્ખન્તો નિસીદિ. વુત્તઞ્હેતં –

‘‘ન અન્તલિક્ખે ન સમુદ્દમજ્ઝે,
ન પબ્બતાનં વિવરં પવિસ્સ;
ન વિજ્જતી સો જગતિપ્પદેસો,
યત્થટ્ઠિતો મુચ્ચેય્ય પાપકમ્મા’’તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૨૭; મિ॰ પ॰ ૪.૨.૪);

એતમત્થં વિદિત્વાતિ મમ્મચ્છેદનવસેનાપિ બાલજનેહિ પવત્તિતં દુરુત્તવચનં ખન્તિબલસમન્નાગતસ્સ ધીરસ્સ દુત્તિતિક્ખા નામ નત્થીતિ ઇમમત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં અધિવાસનખન્તિબલવિભાવનં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **તુદન્તિ વાચાય જના અસઞ્ઞતા, સરેહિ સઙ્ગામગતંવ કુઞ્જર**ન્તિ કાયિકસંવરાદીસુ કસ્સચિપિ સંવરસ્સ અભાવેન અસંયતા અવિનીતા બાલજના સરેહિ સાયકેહિ સઙ્ગામગતં યુદ્ધગતં કુઞ્જરંવ હત્થિનાગં પટિયોધા વિય વાચાસત્તીહિ તુદન્તિ વિજ્ઝન્તિ, અયં તેસં સભાવો . **સુત્વાન વાક્યં ફરુસં ઉદીરિતં, અધિવાસયે ભિક્ખુ અદુટ્ઠચિત્તો**તિ તં પન તેહિ બાલજનેહિ ઉદીરિતં ભાસિતં મમ્મઘટ્ટનવસેન પવત્તિતં ફરુસં વાક્યં વચનં અભૂતં ભૂતતો નિબ્બેઠેન્તો મમ કકચૂપમઓવાદં (મ॰ નિ॰ ૧.૨૨૨ આદયો) અનુસ્સરન્તો ઈસકમ્પિ અદુટ્ઠચિત્તો હુત્વા ‘‘સંસારસભાવો એસો’’તિ સંસારે ભયં ઇક્ખણસીલો ભિક્ખુ અધિવાસયે, અધિવાસનખન્તિયં ઠત્વા ખમેય્યાતિ અત્થો.

એત્થાહ – કિં પન તં કમ્મં, યં અપરિમાણકાલં સક્કચ્ચં ઉપચિતવિપુલપુઞ્ઞસમ્ભારો સત્થા એવં દારુણં અભૂતબ્ભક્ખાનં પાપુણીતિ? વુચ્ચતે – અયં સો ભગવા બોધિસત્તભૂતો અતીતજાતિયં મુનાળિ નામ ધુત્તો હુત્વા પાપજનસેવી અયોનિસોમનસિકારબહુલો વિચરતિ. સો એકદિવસં સુરભિં નામ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધં નગરં પિણ્ડાય પવિસિતું ચીવરં પારુપન્તં પસ્સિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે અઞ્ઞતરા ઇત્થી તસ્સ અવિદૂરેન ગચ્છતિ. ધુત્તો ‘‘અબ્રહ્મચારી અયં સમણો’’તિ અબ્ભાચિક્ખિ. સો તેન કમ્મેન બહૂનિ વસ્સસતસહસ્સાનિ નિરયે પચ્ચિત્વા તસ્સેવ કમ્મસ્સ વિપાકાવસેસેન ઇદાનિ બુદ્ધો હુત્વાપિ સુન્દરિયા કારણા અભૂતબ્ભક્ખાનં પાપુણિ. યથા ચેતં, એવં ચિઞ્ચમાણવિકાદીનં વિકારકિત્થીનં ભગવતો અબ્ભક્ખાનાદીનિ દુક્ખાનિ પત્તાનિ, સબ્બાનિ પુબ્બે કતસ્સ કમ્મસ્સ વિપાકાવસેસાનિ, યાનિ ‘‘કમ્મપિલોતિકાની’’તિ વુચ્ચન્તિ. વુત્તઞ્હેતં અપદાને (અપ॰ થેર ૧.૩૯.૬૪-૯૬) –

‘‘અનોતત્તસરાસન્ને, રમણીયે સિલાતલે;
નાનારતનપજ્જોતે, નાનાગન્ધવનન્તરે.

‘‘મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન, પરેતો લોકનાયકો;
આસીનો બ્યાકરી તત્થ, પુબ્બકમ્માનિ અત્તનો.

‘‘સુણાથ ભિક્ખવો મય્હં, યં કમ્મં પકતં મયા;
પિલોતિકસ્સ કમ્મસ્સ, બુદ્ધત્તેપિ વિપચ્ચતિ.

૧. ‘‘મુનાળિ નામહં ધુત્તો, પુબ્બે અઞ્ઞાસુ જાતિસુ;
પચ્ચેકબુદ્ધં સુરભિં, અબ્ભાચિક્ખિં અદૂસકં.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, નિરયે સંસરિં ચિરં;
બહૂ વસ્સસહસ્સાનિ, દુક્ખં વેદેમિ વેદનં.

‘‘તેન કમ્માવસેસેન, ઇધ પચ્છિમકે ભવે;
અબ્ભક્ખાનં મયા લદ્ધં, સુન્દરિકાય કારણા.

૨. ‘‘સબ્બાભિભુસ્સ બુદ્ધસ્સ, નન્દો નામાસિ સાવકો;
તં અબ્ભક્ખાય નિરયે, ચિરં સંસરિતં મયા.

‘‘દસ વસ્સસહસ્સાનિ, નિરયે સંસરિં ચિરં;
મનુસ્સભાવં લદ્ધાહં, અબ્ભક્ખાનં બહું લભિં.

‘‘તેન કમ્માવસેસેન, ચિઞ્ચમાણવિકા મમં;
અબ્ભાચિક્ખિ અભૂતેન, જનકાયસ્સ અગ્ગતો.

૩. ‘‘બ્રાહ્મણો સુતવા આસિં, અહં સક્કતપૂજિતો;
મહાવને પઞ્ચસતે, મન્તે વાચેમિ માણવે.

‘‘તત્થાગતો ઇસી ભીમો, પઞ્ચાભિઞ્ઞો મહિદ્ધિકો;
તઞ્ચાહં આગતં દિસ્વા, અબ્ભાચિક્ખિં અદૂસકં.

‘‘તતોહં અવચં સિસ્સે, કામભોગી અયં ઇસિ;
મય્હમ્પિ ભાસમાનસ્સ, અનુમોદિંસુ માણવા.

‘‘તતો માણવકા સબ્બે, ભિક્ખમાનં કુલે કુલે;
મહાજનસ્સ આહંસુ, કામભોગી અયં ઇસિ.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, પઞ્ચ ભિક્ખુસતા ઇમે;
અબ્ભક્ખાનં લભું સબ્બે, સુન્દરિકાય કારણા.

૪. ‘‘વેમાતુભાતિકં પુબ્બે, ધનહેતુ હનિં અહં;
પક્ખિપિં ગિરિદુગ્ગસ્મિં, સિલાય ચ અપિંસયિં.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, દેવદત્તો સિલં ખિપિ;
અઙ્ગુટ્ઠં પિંસયી પાદે, મમ પાસાણસક્ખરા.

૫. ‘‘પુરેહં દારકો હુત્વા, કીળમાનો મહાપથે;

પચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વાન, મગ્ગે સકલિકં ખિપિં.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, ઇધ પચ્છિમકે ભવે;
વધત્થં મં દેવદત્તો, અભિમારે પયોજયિ.

૬. ‘‘હત્થારોહો પુરે આસિં, પચ્ચેકમુનિમુત્તમં;
પિણ્ડાય વિચરન્તં તં, આસાદેસિં ગજેનહં.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, ભન્તો નાળાગિરી ગજો;
ગિરિબ્બજે પુરવરે, દારુણો સમુપાગમિ.

૭. ‘‘રાજાહં પત્થિવો આસિં, સત્તિયા પુરિસે હનિં;
તેન કમ્મવિપાકેન, નિરયે પચ્ચિસં ભુસં.

‘‘કમ્મુનો તસ્સ સેસેન, સોદાનિ સકલં મમ;
પાદે છવિં પકપ્પેસિ, ન હિ કમ્મં વિનસ્સતિ.

૮. ‘‘અહં કેવટ્ટગામસ્મિં, અહું કેવટ્ટદારકો;
મચ્છકે ઘાતિતે દિસ્વા, જનયિં સોમનસ્સકં.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, સીસદુક્ખં અહૂ મમ;
સક્કા ચ સબ્બે હઞ્ઞિંસુ, યદા હનિ વિટટૂભો.

૯. ‘‘ફુસ્સસ્સાહં પાવચને, સાવકે પરિભાસયિં;
યવં ખાદથ ભુઞ્જથ, મા ચ ભુઞ્જથ સાલયો.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, તેમાસં ખાદિતં યવં;
નિમન્તિતો બ્રાહ્મણેન, વેરઞ્જાયં વસિં તદા.

૧૦. ‘‘નિબ્બુદ્ધે વત્તમાનમ્હિ, મલ્લપુત્તં નિહેઠયિં;
તેન કમ્મવિપાકેન, પિટ્ઠિદુક્ખં અહૂ મમ.

૧૧. ‘‘તિકિચ્છકો અહં આસિં, સેટ્ઠિપુત્તં વિરેચયિં;
તેન કમ્મવિપાકેન, હોતિ પક્ખન્દિકા મમ.

૧૨. ‘‘અવચાહં જોતિપાલો, કસ્સપં સુગતં તદા;
કુતો નુ બોધિ મુણ્ડસ્સ, બોધિ પરમદુલ્લભા.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, અચરિં દુક્કરં બહું;
છબ્બસ્સાનુરુવેલાયં, તતો બોધિં અપાપુણિં.

‘‘નાહં એતેન મગ્ગેન, પાપુણિં બોધિમુત્તમં;
કુમ્મગ્ગેન ગવેસિસ્સં, પુબ્બકમ્મેન વારિતો.

‘‘પુઞ્ઞપાપપરિક્ખીણો, સબ્બસન્તાપવજ્જિતો;
અસોકો અનુપાયાસો, નિબ્બાયિસ્સમનાસવો.

‘‘એવં જિનો વિયાકાસિ, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ અગ્ગતો;
સબ્બાભિઞ્ઞાબલપ્પત્તો, અનોતત્તમહાસરે’’તિ. (અપ॰ થેર ૧.૩૯.૬૪-૯૬);

અટ્ઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ઉપસેનસુત્તવણ્ણના

૩૯. નવમે **ઉપસેનસ્સા**તિ એત્થ **ઉપસેનો**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં, વઙ્ગન્તબ્રાહ્મણસ્સ પન પુત્તત્તા ‘‘વઙ્ગન્તપુત્તો’’તિ ચ નં વોહરન્તિ.

અયઞ્હિ થેરો આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ કનિટ્ઠભાતા, સાસને પબ્બજિત્વા અપઞ્ઞત્તે સિક્ખાપદે ઉપસમ્પદાય દ્વિવસ્સો ઉપજ્ઝાયો હુત્વા એકં ભિક્ખું ઉપસમ્પાદેત્વા તેન સદ્ધિં ભગવતો ઉપટ્ઠાનં ગતો, તસ્સ ભિક્ખુનો ભગવતા તસ્સ સદ્ધિવિહારિકભાવં પુચ્છિત્વા ખન્ધકે આગતનયેન ‘‘અતિલહું ખો ત્વં, મોઘપુરિસ, આવત્તો બાહુલ્લાય, યદિદં ગણબન્ધિય’’ન્તિ (મહાવ॰ ૭૫) વિગરહિતો પતોદાભિતુન્નો વિય આજાનીયો સંવિગ્ગમાનસો ‘‘યદિપાહં ઇદાનિ પરિસં નિસ્સાય ભગવતા વિગરહિતો, પરિસંયેવ પન નિસ્સાય પાસંસિયો ભવેય્ય’’ન્તિ ઉસ્સાહજાતો સબ્બે ધુતધમ્મે સમાદાય વત્તમાનો વિપસ્સનં આરભિત્વા ન ચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો પટિસમ્ભિદાપ્પત્તો મહાખીણાસવો હુત્વા અત્તનો નિસ્સિતકે ધુતઙ્ગધરે એવ કત્વા તેહિ સદ્ધિં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા સન્થતસિક્ખાપદે (પારા॰ ૫૬૫ આદયો) આગતનયેન ‘‘પાસાદિકા ખો ત્યાયં, ઉપસેન, પરિસા’’તિ પરિસવસેન ભગવતો સન્તિકા લદ્ધપસંસો ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં સમન્તપાસાદિકાનં યદિદં ઉપસેનો વઙ્ગન્તપુત્તો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૩) એતદગ્ગે ઠપિતો અસીતિયા મહાસાવકેસુ અબ્ભન્તરો.

સો એકદિવસં પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપ્પટિક્કન્તો અન્તેવાસિકેસુ અત્તનો અત્તનો દિવાટ્ઠાનં ગતેસુ ઉદકકુમ્ભતો ઉદકં ગહેત્વા પાદે પક્ખાલેત્વા ગત્તાનિ સીતિં કત્વા ચમ્મક્ખણ્ડં અત્થરિત્વા દિવાટ્ઠાને દિવાવિહારં નિસિન્નો અત્તનો ગુણે આવજ્જેસિ. તસ્સ તે અનેકસતા અનેકસહસ્સા પોઙ્ખાનુપોઙ્ખં ઉપટ્ઠહિંસુ. સો ‘‘મય્હં તાવ સાવકસ્સ સતો ઇમે એવરૂપા ગુણા, કીદિસા નુ ખો મય્હં સત્થુ ગુણા’’તિ ભગવતો ગુણાભિમુખં મનસિકારં પેસેસિ. તે તસ્સ ઞાણબલાનુરૂપં અનેકકોટિસહસ્સા ઉપટ્ઠહિંસુ. સો ‘‘એવંસીલો મે સત્થા એવંધમ્મો એવંપઞ્ઞો એવંવિમુત્તી’’તિઆદિના ચ ‘‘ઇતિપિ સો ભગવા અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિઆદિના ચ આવિભાવાનુરૂપં સત્થુ ગુણે અનુસ્સરિત્વા , તતો ‘‘સ્વાક્ખાતો’’તિઆદિના ધમ્મસ્સ, ‘‘સુપ્પટિપન્નો’’તિઆદિના અરિયસઙ્ઘસ્સ ચ ગુણે અનુસ્સરિ. એવં મહાથેરો અનેકાકારવોકારં રતનત્તયગુણેસુ આવિભૂતેસુ અત્તમનો પમુદિતો ઉળારપીતિસોમનસ્સં પટિસંવેદેન્તો નિસીદિ. તમત્થં દસ્સેતું ‘‘**આયસ્મતો ઉપસેનસ્સ વઙ્ગન્તપુત્તસ્સ રહોગતસ્સા**’’તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **રહોગતસ્સા**તિ રહસિ ગતસ્સ. **પટિસલ્લીનસ્સા**તિ એકીભૂતસ્સ. **એવં ચેતસો પરિવિતક્કો ઉદપાદી**તિ એવં ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારો ચિત્તસ્સ વિતક્કો ઉપ્પજ્જિ. **લાભા વત મે**તિ યે ઇમે મનુસ્સત્તબુદ્ધુપ્પાદસદ્ધાસમધિગમાદયો, અહો વત મે એતે લાભા. **સુલદ્ધં વત મે**તિ યઞ્ચિદં મયા ભગવતો સાસને પબ્બજ્જૂપસમ્પદારતનત્તયપયિરુપાસનાદિ પટિલદ્ધં, તં મે અહો વત સુટ્ઠુ લદ્ધં. તત્થ કારણમાહ “**સત્થા ચ મે**”તિઆદિના.

તત્થ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ યથારહં સત્તે અનુસાસતીતિ **સત્થા**. ભાગ્યવન્તતાદીહિ કારણેહિ **ભગવા**. આરકત્તા કિલેસેહિ, કિલેસારીનં હતત્તા, સંસારચક્કસ્સ વા અરાનં હતત્તા, પચ્ચયાદીનં અરહત્તા, પાપકરણે રહાભાવા **અરહં** . સમ્મા સામઞ્ચ સબ્બધમ્માનં બુદ્ધત્તા **સમ્માસમ્બુદ્ધો**તિ અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૨૩ આદયો) બુદ્ધાનુસ્સતિનિદ્દેસતો ગહેતબ્બો.

સ્વાક્ખાતેતિ સુટ્ઠુ અક્ખાતે, એકન્તનિય્યાનિકં કત્વા ભાસિતે. **ધમ્મવિનયે**તિ પાવચને. તઞ્હિ યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાનાનં સંસારદુક્ખપાતતો ધારણેન, રાગાદિકિલેસે વિનયનેન ચ ધમ્મવિનયોતિ વુચ્ચતિ. **સબ્રહ્મચારિનો**તિ સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મસઙ્ખાતં ભગવતો સાસનં અરિયમગ્ગં સહ ચરન્તિ પટિપજ્જન્તીતિ સબ્રહ્મચારિનો. **સીલવન્તો**તિ મગ્ગફલસીલવસેન સીલવન્તો. **કલ્યાણધમ્મા**તિ સમાધિપઞ્ઞાવિમુત્તિવિમુત્તિઞાણદસ્સનાદયો કલ્યાણા સુન્દરા ધમ્મા એતેસં અત્થીતિ કલ્યાણધમ્મા. એતેન સઙ્ઘસ્સ સુપ્પટિપત્તિં દસ્સેતિ. **સીલેસુ ચમ્હિ પરિપૂરકારી**તિ ‘‘અહમ્પિ પબ્બજિત્વા ન તિરચ્છાનકથાકથિકો કાયદળ્હિબહુલો હુત્વા વિહાસિં, અથ ખો પાતિમોક્ખસંવરાદિં ચતુબ્બિધમ્પિ સીલં અખણ્ડં અછિદ્દં અસબલં અકમ્માસં ભુજિસ્સં વિઞ્ઞુપ્પસત્થં અપરામટ્ઠં કત્વા પરિપૂરેન્તો અરિયમગ્ગંયેવ પાપેસિ’’ન્તિ વદતિ. એતેન હેટ્ઠિમફલદ્વયસમ્પત્તિમત્તનો દીપેતિ. સોતાપન્નસકદાગામિનો હિ સીલેસુ પરિપૂરકારિનો. **સુસમાહિતો ચમ્હિ એકગ્ગચિત્તો**તિ ઉપચારપ્પનાભેદેન સમાધિના સબ્બથાપિ સમાહિતો ચ અમ્હિ અવિક્ખિત્તચિત્તો. ઇમિના સમાધિસ્મિં પરિપૂરકારિતાવચનેન તતિયફલસમ્પત્તિમત્તનો દીપેતિ. અનાગામિનો હિ સમાધિસ્મિં પરિપૂરકારિનો. **અરહા ચમ્હિ ખીણાસવો**તિ કામાસવાદીનં સબ્બસો ખીણત્તા ખીણાસવો, તતો એવ પરિક્ખીણભવસંયોજનો સદેવકે લોકે અગ્ગદક્ખિણેય્યતાય અરહા ચમ્હિ. એતેન અત્તનો કતકરણીયતં દસ્સેતિ. **મહિદ્ધિકો ચમ્હિ મહાનુભાવો**તિ અધિટ્ઠાનવિકુબ્બનાદિઇદ્ધીસુ મહતા વસીભાવેન સમન્નાગતત્તા મહિદ્ધિકો ઉળારસ્સ પુઞ્ઞાનુભાવસ્સ ગુણાનુભાવસ્સ ચ સમ્પત્તિયા મહાનુભાવો ચ અસ્મિ. એતેન લોકિયાભિઞ્ઞાનવાનુપુબ્બવિહારસમાપત્તિયોગમત્તનો દીપેતિ. અભિઞ્ઞાસુ વસીભાવેન હિ અરિયા યથિચ્છિતનિપ્ફાદનેન મહિદ્ધિકા, પુબ્બૂપનિસ્સયસમ્પત્તિયા નાનાવિહારસમાપત્તીહિ ચ વિસોધિતસન્તાનત્તા મહાનુભાવા ચ હોન્તીતિ.

ભદ્દકં મે જીવિતન્તિ એવંવિધસીલાદિગુણસમન્નાગતસ્સ મે યાવાયં કાયો ધરતિ, તાવ સત્તાનં હિતસુખમેવ વડ્ઢતિ, પુઞ્ઞક્ખેત્તભાવતો જીવિતમ્પિ મે ભદ્દકં સુન્દરં. **ભદ્દકં મરણ**ન્તિ સચે પનિદં ખન્ધપઞ્ચકં અજ્જ વા ઇમસ્મિંયેવ વા ખણે અનુપાદાનો વિય જાતવેદો નિબ્બાયતિ, તં અપ્પટિસન્ધિકં પરિનિબ્બાનસઙ્ખાતં મરણમ્પિ મે ભદ્દકન્તિ ઉભયત્થ તાદિભાવં દીપેતિ. એવં મહાથેરો અપ્પહીનસોમનસ્સુપ્પિલાવિતવાસનુસ્સન્નત્તા ઉળારસોમનસ્સિતો ધમ્મબહુમાનેન ધમ્મપીતિપટિસંવેદનેન પરિવિતક્કેસિ.

તં સત્થા ગન્ધકુટિયં નિસિન્નોવ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન જાનિત્વા જીવિતે મરણે ચ તસ્સ તાદિભાવવિભાવનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ. તેન વુત્તં – ‘‘**અથ ખો ભગવા…પે॰… ઉદાનેસી**’’તિ.

તત્થ **યં જીવિતં ન તપતી**તિ યં ખીણાસવપુગ્ગલં જીવિતં આયતિં ખન્ધપ્પવત્તિયા સબ્બેન સબ્બં અભાવતો ન તપતિ ન બાધતિ, વત્તમાનમેવ વા જીવિતં સબ્બસો સઙ્ખતધમ્મત્તા સતિપઞ્ઞાવેપુલ્લપ્પત્તિયા સબ્બત્થ સતિસમ્પજઞ્ઞસમાયોગતો ન બાધતિ. યો હિ અન્ધપુથુજ્જનો પાપજનસેવી અયોનિસોમનસિકારબહુલો અકતકુસલો અકતપુઞ્ઞો, સો ''અકતં વત મે કલ્યાણ''ન્તિઆદિના વિપ્પટિસારેન તપતીતિ તસ્સ જીવિતં તં તપતિ નામ. ઇતરે પન અકતપાપા કતપુઞ્ઞા કલ્યાણપુથુજ્જનેન સદ્ધિં સત્ત સેખા તપનીયધમ્મપરિવજ્જનેન અતપનીયધમ્મસમન્નાગમેન ચ પચ્છાનુતાપેન ન તપન્તીતિ ન તેસં જીવિતં તપતિ. ખીણાસવે પન વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ પવત્તિદુક્ખવસેન અત્થવણ્ણના કતા.

મરણન્તે ન સોચતીતિ મરણસઙ્ખાતે અન્તે પરિયોસાને, મરણસમીપે વા ન સોચતિ અનાગામિમગ્ગેનેવ સોકસ્સ સમુગ્ઘાતિતત્તા. **સ વે દિટ્ઠપદો ધીરો, સોકમજ્ઝે ન સોચતી**તિ સો અનભિજ્ઝાદીનં ચતુન્નં ધમ્મપદાનં નિબ્બાનસ્સેવ વા દિટ્ઠત્તા દિટ્ઠપદો, ધિતિસમ્પન્નત્તા ધીરો ખીણાસવો સોચનધમ્મત્તા ''સોકા''તિ લદ્ધનામાનં અવીતરાગાનં સત્તાનં, સોકહેતૂનં વા લોકધમ્માનં મજ્ઝે ઠત્વાપિ ન સોચતિ.

ઇદાનિસ્સ સબ્બસો સોકહેતૂનં અભાવં દીપેતું ''**ઉચ્છિન્નભવતણ્હસ્સા**''તિઆદિમાહ. તત્થ યસ્સ અગ્ગમગ્ગેન સબ્બસો ઉચ્છિન્ના ભવતણ્હા, સો ઉચ્છિન્નભવતણ્હો. તસ્સ અવસેસકિલેસાનં અનવસેસવૂપસમેન સન્તચિત્તસ્સ ખીણાસવભિક્ખુનો. **વિક્ખીણો જાતિસંસારો**તિ જાતિઆદિકો –

> ''ખન્ધાનઞ્ચ પટિપાટિ, ધાતુઆયતનાન ચ;
> અબ્બોચ્છિન્નં વત્તમાના, 'સંસારો'તિ પવુચ્ચતી''તિ. –

વુત્તલક્ખણો સંસારો વિસેસતો ખીણો. તસ્મા **નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવો**તિ યસ્મા તસ્સ એવરૂપસ્સ અરિયપુગ્ગલસ્સ આયતિં પુનબ્ભવો નત્થિ, તસ્મા તસ્સ જાતિસંસારો ખીણો. કસ્મા પનસ્સ પુનબ્ભવો નત્થિ? યસ્મા ઉચ્છિન્નભવતણ્હો સન્તચિત્તો ચ હોતિ, તસ્માતિ આવત્તેત્વા વત્તબ્બં. અથ વા વિક્ખીણો જાતિસંસારો, તતો એવ નત્થિ તસ્સ પુનબ્ભવોતિ અત્થો યોજેતબ્બો.

નવમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સારિપુત્તઉપસમસુત્તવણ્ણના

૪૦. દસમે **અત્તનો ઉપસમ**ન્તિ સાવકપારમીમત્થકપ્પત્તિયા હેતુભૂતં અગ્ગમગ્ગેન અત્તનો અનવસેસકિલેસવૂપસમં.

આયસ્મા હિ સારિપુત્તો અનુપસન્તકિલેસાનં સત્તાનં રાગાદિકિલેસજનિતસન્તાપદરથપરિળાહદુક્ખઞ્ચેવ કિલેસાભિસઙ્ખારનિમિત્તં જાતિજરાબ્યાધિમરણસોકપરિદેવાદિદુક્ખઞ્ચ પચ્ચક્ખતો દિસ્વા અતીતાનાગતેપિ નેસં વટ્ટમૂલકદુક્ખં પરિતુલેત્વા કરુણાયમાનો અત્તનાપિ પુથુજ્જનકાલે અનુભૂતં કિલેસનિમિત્તં વા અનપ્પકં દુક્ખં અનુસ્સરિત્વા ''ઈદિસસ્સ નામ મહાદુક્ખસ્સ હેતુભૂતા કિલેસા ઇદાનિ મે સુપ્પહીના''તિ અત્તનો કિલેસવૂપસમં અભિણ્હં પચ્ચવેક્ખતિ. પચ્ચવેક્ખન્તો ચ ''ઇમે એત્તકા કિલેસા સોતાપત્તિમગ્ગેન ઉપસમિતા, એત્તકા

સકદાગામિમગ્ગેન, એત્તકા અનાગામિમગ્ગેન, એત્તકા અરહત્તમગ્ગેન ઉપસમિતા''તિ તંતંમગ્ગઞાણેહિ ઓધિસો કિલેસાનં ઉપસમિતભાવં પચ્ચવેક્ખતિ, તેન વુત્તં – "**અત્તનો ઉપસમં પચ્ચવેક્ખમાનો**"તિ.

અપરે ''થેરો અરહત્તફલસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા તં પચ્ચવેક્ખિત્વા 'ઇમસ્સ વતાયં સન્તપણીતભાવો અચ્ચન્તસન્તાય અસઙ્ખતાય ધાતુયા આરમ્મણતો, સયઞ્ચ સમ્મદેવ કિલેસવૂપસમતો'તિ એવં અભિણ્હં ઉપસમં પચ્ચવેક્ખતી''તિ વદન્તિ. અઞ્ઞે પન ''અનવસેસકિલેસાનં ઉપસમપરિયોસાને જાતં અગ્ગફલમેવેત્થ ઉપસમો નામ, તં પચ્ચવેક્ખમાનો નિસિન્નો''તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ યદિદં આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ મહાપઞ્ઞતાદિહેતુભૂતં સાવકેસુ અનઞ્ઞસાધારણં કિલેસપ્પહાનં અગ્ગફલં વા ઉપસમપરિયાયેન વુત્તં, તસ્સ પચ્ચવેક્ખણસઙ્ખાતં અત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદનુભાવદીપકં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **ઉપસન્તસન્તચિત્તસ્સા**તિ ઉપસન્તમેવ હુત્વા સન્તં ચિત્તં એતસ્સાતિ ઉપસન્તસન્તચિત્તો. સમાપત્તિયા વિક્ખમ્ભનેન હિ ઉપસન્તકિલેસત્તા ઉપસન્તચિત્તં ન સબ્બથા ''ઉપસન્તસન્ત''ન્તિ વુચ્ચતિ તસ્સ ઉપસમસ્સ અનચ્ચન્તિકભાવતો, ન તથા અગ્ગમગ્ગેન. તેન પન અચ્ચન્તમેવ કિલેસાનં સમુચ્છિન્નત્તા અરહતો ચિત્તં પુન કિલેસાનં અનુપસમેતબ્બતાય સમથવિપસ્સનાહેટ્ઠિમમગ્ગેહિ ઉપસન્તકિલેસં હુત્વા અચ્ચન્તસન્તભાવતોવ ''ઉપસન્તસન્ત''ન્તિ વુચ્ચતિ. તેન વુત્તં – ''ઉપસન્તમેવ હુત્વા સન્તં ચિત્તં એતસ્સાતિ ઉપસન્તસન્તચિત્તો''તિ. **ઉપસન્ત**ન્તિ વા ઉપસમો વુચ્ચતિ, તસ્મા ''ઉપસન્તસન્તચિત્તસ્સા''તિ અચ્ચન્તૂપસમેન સન્તચિત્તસ્સાતિ અત્થો.

અથ વા સતિપિ સબ્બેસં ખીણાસવાનં અનવસેસકિલેસવૂપસમે સાવકપારમીઞાણસ્સ પન મત્થકપ્પત્તિહેતુભૂતો સાવકેસુ અનઞ્ઞસાધારણો સવિસેસો ધમ્મસેનાપતિનો કિલેસવૂપસમોતિ દસ્સેતું સત્થા ઉપસન્તસદ્દેન વિસેસેત્વા આહ ''ઉપસન્તસન્તચિત્તસ્સા''તિ.

તત્રાયમત્થો – ભુસં દળ્હં વા સન્તં ઉપસન્તં, તેન ઉપસન્તેન ઉપસન્તમેવ હુત્વા સન્તં ઉપસન્તસન્તં , તાદિસં ચિત્તં એતસ્સાતિ સબ્બં પુરિમસદિસમેવ. તથા હેસ ભગવતા – ''સારિપુત્તો, ભિક્ખવે, મહાપઞ્ઞો પુથુપઞ્ઞો હાસપઞ્ઞો જવનપઞ્ઞો તિક્ખપઞ્ઞો નિબ્બેધિકપઞ્ઞો''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૯૩) અનેકપરિયાયેન વણ્ણિતો થોમિતો. **નેત્તિચ્છિન્નસ્સા**તિ નેત્તિ વુચ્ચતિ ભવતણ્હા સંસારસ્સ નયનતો, સા નેત્તિ છિન્ના એતસ્સાતિ નેત્તિચ્છિન્નો. તસ્સ નેત્તિચ્છિન્નસ્સ, પહીનતણ્હસ્સાતિ અત્થો. **મુત્તો સો મારબન્ધના**તિ સો એવંવિધો પરિક્ખીણભવસંયોજનો સબ્બસ્મા મારબન્ધનતો મુત્તો, ન તસ્સ મારબન્ધનમોચનાય કરણીયં અત્થિ, તસ્મા ધમ્મસેનાપતિ અત્તનો ઉપસમં પચ્ચવેક્ખતીતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

દસમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ મેઘિયવગ્ગવણ્ણના.

૫. સોણવગ્ગો

૧. પિયતરસુત્તવણ્ણના

૪૧. મહાવગ્ગસ્સ પઠમે **મલ્લિકાય દેવિયા સદ્ધિન્તિ** મલ્લિકાય નામ અત્તનો મહેસિયા સહ. **ઉપરિપાસાદવરગતોતિ** પાસાદવરસ્સ ઉપરિ ગતો. **કોચઞ્ઞો અત્તના પિયતરોતિ** કોચિ અઞ્ઞો અત્તના પિયાયિતબ્બતરો. **અત્થિ નુ ખો તેતિ** ''કિં તે અત્થી''તિ દેવિં પુચ્છતિ.

કસ્મા પુચ્છતિ? અયઞ્હિ સાવત્થિયં દુગ્ગતમાલાકારસ્સ ધીતા. એકદિવસં આપણતો પૂવં ગહેત્વા માલારામં ગન્ત્વા ''ખાદિસ્સામી''તિ ગચ્છન્તી પટિપથે ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતં ભગવન્તં ભિક્ખાચારં પવિસન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તા તં ભગવતો અદાસિ. સત્થા તથારૂપે ઠાને નિસીદનાકારં દસ્સેસિ. આનન્દત્થેરો ચીવરં પઞ્ઞાપેત્વા અદાસિ. ભગવા તત્થ નિસીદિત્વા તં પૂવં પરિભુઞ્જિત્વા મુખં વિક્ખાલેત્વા સિતં પાત્વાકાસિ. થેરો ''કો ઇમિસ્સા, ભન્તે, દાનસ્સ વિપાકો ભવિસ્સતી''તિ પુચ્છિ. ''અજ્જેસા, આનન્દ, તથાગતસ્સ પઠમં ભોજનં અદાસિ, અજ્જેવ કોસલરઞ્ઞો અગ્ગમહેસી ભવિસ્સતિ પિયા મનાપા''તિ. તં દિવસમેવ ચ રાજા કાસિગામે ભાગિનેય્યેન સદ્ધિં યુજ્ઝિત્વા પરાજિતો પલાયિત્વા આગતો નગરં પવિસન્તો ''બલકાયસ્સ આગમનં આગમેસ્સામી''તિ તં માલારામં પાવિસિ. સા રાજાનં આગતં પસ્સિત્વા તસ્સ વત્તમકાસિ. રાજા તસ્સા વત્તે પસીદિત્વા પિતરં પક્કોસાપેત્વા મહન્તં ઇસ્સરિયં દત્વા તં અન્તેપુરં પટિહરાપેત્વા અગ્ગમહેસિટ્ઠાને ઠપેસિ. અથેકદિવસં રાજા ચિન્તેસિ – ''મયા ઇમિસ્સા મહન્તં ઇસ્સરિયં દિન્નં, યંનૂનાહં ઇમં પુચ્છેય્યં 'કો તે પિયો'તિ? સા 'ત્વં મે, મહારાજ, પિયો'તિ વત્વા, પુન મં પુચ્છિસ્સતિ, અથસ્સાહં 'મય્હમ્પિ ત્વંયેવ પિયા'તિ વક્ખામી''તિ. ઇતિ સો અઞ્ઞમઞ્ઞં વિસ્સાસજનનત્થં સમ્મોદનીયં કરોન્તો પુચ્છિ.

દેવી પન પણ્ડિતા બુદ્ધુપટ્ઠાયિકા સઙ્ઘુપટ્ઠાયિકા ''નાયં પઞ્હો રઞ્ઞો મુખં ઉલ્લોકેત્વા કથેતબ્બો''તિ ચિન્તેત્વા યથાભૂતમેવ વદન્તી ''**નત્થિ ખો મે, મહારાજ, કોચઞ્ઞો અત્તના પિયતરો**''તિ આહ. વત્વાપિ અત્તના બ્યાકતમત્થં ઉપાયેન રઞ્ઞો પચ્ચક્ખં કાતુકામા ''**તુય્હં પન, મહારાજ, અત્થઞ્ઞો કોચિ અત્તના પિયતરો**''તિ તથેવ રાજાનં પુચ્છિ યથા રઞ્ઞા સયં પુટ્ઠા. રાજાપિ તાય સરસલક્ખણેન કથિતત્તા નિવત્તિતું અસક્કોન્તો સયમ્પિ સરસલક્ખણેનેવ કથેન્તો તથેવ બ્યાકાસિ યથા દેવિયા બ્યાકતં.

બ્યાકરિત્વા ચ મન્દધાતુકતાય એવં ચિન્તેસિ – ''અહં રાજા પથવિસ્સરો મહન્તં પથવિમણ્ડલં અભિવિજિય અજ્ઝાવસામિ, મય્હં તાવ યુત્તં 'અત્તના પિયતરં અઞ્ઞં ન પસ્સામી'તિ, અયં પન વસલી હીનજચ્ચા સમાના મયા ઉચ્ચે ઠાને ઠપિતા સામિભૂતં મં ન તથા પિયાયતિ, 'અત્તાવ પિયતરો'તિ મમ સમ્મુખા વદતિ, યાવ કક્ખળા વતાય''ન્તિ અનત્તમનો હુત્વા ''નનુ તે તીણિ રતનાનિ પિયતરાની''તિ ચોદેસિ. દેવી 'રતનત્તયંપાહં દેવ અત્તનો સગ્ગસુખં મોક્ખસુખઞ્ચ પત્થયન્તી સમ્પિયાયામિ, તસ્મા અત્તાવ મે પિયતરો''તિ આહ. સબ્બો ચાયં લોકો અત્તદત્થમેવ પરં પિયાયતિ, પુત્તં પત્થેન્તોપિ ''અયં મં જિણ્ણકાલે પોસેસ્સતી''તિ પત્થેતિ, ધીતરં ''મમ કુલં વડ્ઢિસ્સતી''તિ, ભરિયં ''મય્હં પાદે પરિચરિસ્સતી''તિ, અઞ્ઞેપિ ઞાતિમિત્તબન્ધવે તંતંકિચ્ચવસેન, ઇતિ અત્તદત્થમેવ સમ્પસ્સન્તો લોકો પરં પિયાયતીતિ. અયઞ્હિ દેવિયા અધિપ્પાયો.

અથ રાજા ચિન્તેસિ – ‘‘અયં મલ્લિકા કુસલા પણ્ડિતા નિપુણા ‘અત્તાવ મે પિયતરો’તિ વદતિ, મય્હમ્પિ અત્તાવ પિયતરો હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, હન્દાહં ઇમમત્થં સત્થુ આરોચેસ્સામિ, યથા ચ મે સત્થા બ્યાકરિસ્સતિ, તથા નં ધારેસ્સામી’’તિ. એવં પન ચિન્તેત્વા સત્થુ સન્તિકં ઉપસઙ્કમિત્વા તમત્થં આરોચેસિ. તેન વુત્તં – ‘‘**અથ ખો રાજા પસેનદિ કોસલો**…પે॰… **પિયતરો**’’તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં ‘‘લોકે સબ્બસત્તાનં અત્તાવ અત્તનો પિયતરો’’તિ રઞ્ઞા વુત્તમત્થં સબ્બસો જાનિત્વા તદત્થપરિદીપનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **સબ્બા દિસા અનુપરિગમ્મ ચેતસા**તિ સબ્બા અનવસેસા દસપિ દિસા પરિયેસનવસેન ચિત્તેન અનુગન્ત્વા. **નેવજ્ઝગા પિયતરમત્તના ક્વચી**તિ અત્તના અતિસયેન પિયં અઞ્ઞં કોચિ પુરિસો સબ્બુસ્સાહેન પરિયેસન્તો ક્વચિ કત્થચિ સબ્બદિસાસુ નેવ અધિગચ્છેય્ય ન પસ્સેય્ય. **એવં પિયો પુથુ અત્તા પરેસ**ન્તિ એવં કસ્સચિ અત્તના પિયતરસ્સ અનુપલબ્ભનવસેન પુથુ વિસું વિસું તેસં તેસં સત્તાનં અત્તાવ પિયો. **તસ્મા ન હિંસે પરમત્તકામો**તિ યસ્મા એવં સબ્બોપિ સત્તો અત્તાનં પિયાયતિ અત્તનો સુખકામો દુક્ખપ્પટિકૂલો, તસ્મા અત્તકામો અત્તનો હિતસુખં ઇચ્છન્તો પરં સત્તં અન્તમસો કુન્થકિપિલ્લિકં ઉપાદાય ન હિંસે ન હનેય્ય ન પાણિલેડ્ડુદણ્ડાદીહિપિ વિહેઠેય્ય. પરસ્સ હિ અત્તના કતે દુક્ખે તં તતો સઙ્કમન્તં વિય કાલન્તરે અત્તનિ સન્દિસ્સતિ. અયઞ્હિ કમ્માનં ધમ્મતાતિ.

પઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. અપ્પાયુકસુત્તવણ્ણના

૪૨. દુતિયે **અચ્છરિયં, ભન્તે**તિ ઇદમ્પિ મેઘિયસુત્તે વિય ગરહણચ્છરિયવસેન વેદિતબ્બં. **યાવ અપ્પાયુકા**તિ યત્તકં પરિત્તાયુકા, અતિઇત્તરજીવિતાતિ અત્થો. **સત્તાહજાતે**તિ સત્તાહેન જાતો સત્તાહજાતો. તસ્મિં સત્તાહજાતે, જાતસ્સ સત્તમે અહનીતિ અત્થો. **તુસિતં કાયં ઉપપજ્જી**તિ તુસિતં દેવનિકાયં પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન ઉપપજ્જિ.

એકદિવસં કિર થેરો પચ્છાભત્તં દિવાટ્ઠાને નિસિન્નો લક્ખણાનુબ્યઞ્જનપ્પટિમણ્ડિતં સોભગ્ગપ્પત્તં દસ્સનાનુત્તરિયભૂતં ભગવતો રૂપકાયસિરિં મનસિ કરિત્વા, ‘‘અહો બુદ્ધાનં રૂપકાયસમ્પત્તિ દસ્સનીયા સમન્તપાસાદિકા મનોહરા’’તિ ઉળારં પીતિસોમનસ્સં પટિસંવેદેન્તો એવં ચિન્તેસિ – ‘‘વિજાતમાતુયા નામ વિરૂપોપિ પુત્તો સુરૂપો વિય મનાપો હોતિ, સચે પન બુદ્ધાનં માતા મહામાયા દેવી ધરેય્ય, કીદિસં નુ ખો તસ્સા ભગવતો રૂપદસ્સને પીતિસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જેય્ય, મહાજાનિ ખો મય્હં મહામાતુ દેવિયા, યા સત્તાહજાતે ભગવતિ કાલકતા’’તિ. એવં પન ચિન્તેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા અત્તનો પરિવિતક્કિતં આરોચેન્તો તસ્સા કાલકિરિયં ગરહન્તો ‘‘**અચ્છરિયં, ભન્તે**’’તિઆદિમાહ.

કેચિ પનાહુ – ‘‘મહાપજાપતિ ગોતમી ભગવન્તં મહતા આયાસેન પબ્બજ્જં યાચિત્વાપિ પટિક્ખિત્તા, મયા પન ઉપાયેન યાચિતો ભગવા અટ્ઠગરુધમ્મપ્પટિગ્ગહણવસેન તસ્સા પબ્બજ્જં ઉપસમ્પદઞ્ચ અનુજાનિ, સા તે ધમ્મે પટિગ્ગહેત્વા લદ્ધપબ્બજ્જૂપસમ્પદા ભગવતો દુતિયં પરિસં ઉપ્પાદેત્વા ચતુત્થાય પરિસાય પચ્ચયો અહોસિ. સચે પન ભગવતો જનેત્તિ મહામાયા દેવી ધરેય્ય, એવમેતા ચુભોપિ ખત્તિયભગિનિયો એકતો હુત્વા ઇમં સાસનં સોભેય્યું, ભગવા ચ માતરિ બહુમાનેન માતુગામસ્સ સાસને પબ્બજ્જં ઉપસમ્પદઞ્ચ સુખેનેવ અનુજાનેય્ય,

અપ્પાયુકતાય પનસ્સા કસિરેન નિપ્ફન્નમિદન્તિ ઇમિના અધિપ્પાયેન થેરો ભગવતો સન્તિકે ‘**અચ્છરિયં, ભન્તે**’તિઆદિમાહા’’તિ. તં અકારણં. ભગવા હિ માતુયા વા અઞ્ઞસ્સ વા માતુગામસ્સ અત્તનો સાસને પબ્બજ્જં અનુજાનન્તો ગરુકંયેવ કત્વા અનુજાનાતિ, ન લહુકં ચિરટ્ઠિતિકામતાયાતિ.

અપરે પનાહુ – ‘‘દસબલચતુવેસારજ્જાદિકે અનઞ્ઞસાધારણે અનન્તાપરિમાણે બુદ્ધગુણે થેરો મનસિ કરિત્વા યા એવં મહાનુભાવં નામ લોકે અગ્ગપુગ્ગલં સત્થારં કુચ્છિના દસ માસે પરિહરિ, સા બુદ્ધમાતા કસ્સચિ પરિચારિકા ભવિસ્સતીતિ અયુત્તમિદં. કસ્મા? સત્થુ ગુણાનુચ્છવિકમેવેતં, યદિદં સત્તાહજાતે ભગવતિ જનેત્તિ કાલં કરોતિ, કાલકતા ચ તુસિતેસુ ઉપ્પજ્જતીતિ અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતો હુત્વા તં અત્તનો વિતક્કુપ્પાદનં ભગવતો આરોચેન્તો ‘**અચ્છરિયં, ભન્તે**’તિઆદિવચનં અવોચા’’તિ.

સત્થા પન યસ્મા સત્તાહજાતેસુ બોધિસત્તેસુ બોધિસત્તમાતુ કાલકિરિયા ધમ્મતા સિદ્ધા, તસ્મા તં ધમ્મતં પરિદીપેન્તો ‘‘**એવમેતં, આનન્દા**’’તિઆદિમાહ. સા પનાયં ધમ્મતા યસ્મા યથા સબ્બે બોધિસત્તા પારમિયો પૂરેત્વા તુસિતપુરે નિબ્બત્તિત્વા તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા આયુપરિયોસાને દસસહસ્સચક્કવાળદેવતાહિ સન્નિપતિત્વા અભિસમ્બોધિં પત્તું મનુસ્સલોકે પટિસન્ધિગ્ગહણાય અજ્ઝેસિતા કાલદીપદેસકુલાનિ વિય જનેત્તિયા આયુપરિમાણમ્પિ ઓલોકેત્વા પટિસન્ધિં ગણ્હન્તિ, અયમ્પિ ભગવા બોધિસત્તભૂતો તથેવ તુસિતપુરે ઠિતો પઞ્ચ મહાવિલોકનાનિ વિલોકેન્તો સત્તદિવસાધિકદસમાસપરિમાણં માતુયા આયુપરિમાણં પરિચ્છિન્દિત્વા ‘‘અયં મમ પટિસન્ધિગ્ગહણસ્સ કાલો, ઇદાનિ ઉપ્પજ્જિતું વટ્ટતી’’તિ ઞત્વાવ પટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ, તસ્મા સબ્બબોધિસત્તાનં આચિણ્ણસમાચિણ્ણવસેનેવ વેદિતબ્બં. તેનાહ ભગવા – ‘‘**અપ્પાયુકા હિ, આનન્દ, બોધિસત્તમાતરો હોન્તી**’’તિઆદિ.

તત્થ **કાલં કરોન્તી**તિ યથાવુત્તઆયુપરિક્ખયેનેવ કાલં કરોન્તિ, ન વિજાતપચ્ચયા. ચરિમત્તભાવેહિ બોધિસત્તેહિ વસિતટ્ઠાનં ચેતિયઘરસદિસં હોતિ, ન અઞ્ઞેસં પરિભોગારહં, ન ચ સક્કા બોધિસત્તમાતરં અપનેત્વા અઞ્ઞં અગ્ગમહેસિટ્ઠાને ઠપેતુન્તિ તત્તકં એવ બોધિસત્તમાતુ આયુપ્પમાણં હોતિ, તસ્મા તદા કાલં કરોન્તિ. ઇમમેવ હિ અત્થં સન્ધાય મહાબોધિસત્તા પઞ્ચમં મહાવિલોકનં કરોન્તિ.

કતરસ્મિં પન વયે કાલં કરોન્તીતિ? મજ્ઝિમવયે. પઠમવયસ્મિઞ્હિ સત્તાનં અત્તભાવે છન્દરાગો બલવા હોતિ, તેન તદા સઞ્જાતગબ્ભા ઇત્થિયો યેભુય્યેન ગબ્ભં અનુરક્ખિતું ન સક્કોન્તિ. ગણ્હેય્યું ચે, ગબ્ભો બહ્વાબાધો હોતિ. મજ્ઝિમવયસ્સ પન દ્વે કોટ્ઠાસે અતિક્કમિત્વા તતિયકોટ્ઠાસે વત્થુ વિસદં હોતિ, વિસદે વત્થુમ્હિ નિબ્બત્તદારકા અરોગા હોન્તિ, તસ્મા બોધિસત્તમાતરો પઠમવયે સમ્પત્તિં અનુભવિત્વા મજ્ઝિમવયસ્સ તતિયકોટ્ઠાસે વિજાયિત્વા કાલં કરોન્તીતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં બોધિસત્તમાતુ અઞ્ઞેસઞ્ચ સબ્બસત્તાનં અત્તભાવે આયુસ્સ મરણપરિયોસાનતં વિદિત્વા તદત્થવિભાવનમુખેન અનવજ્જપ્પટિપત્તિયં ઉસ્સાહદીપકં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **યે કેચી**તિ અનિયમનિદ્દેસો. **ભૂતા**તિ નિબ્બત્તા. **ભવિસ્સન્તી**તિ અનાગતે નિબ્બત્તિસ્સન્તિ. **વા**સદ્દો વિકપ્પત્થો, **અપિ**સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો. તેન નિબ્બત્તમાનેપિ સઙ્ગણ્હાતિ. એત્તાવતા અતીતાદિવસેન તિયદ્ધપરિયાપન્ને સત્તે અનવસેસતો પરિયાદિયતિ. અપિચ ગબ્ભસેય્યકસત્તા ગબ્ભતો નિક્ખન્તકાલતો પટ્ઠાય ભૂતા નામ, તતો પુબ્બે ભવિસ્સન્તિ નામ. સંસેદજૂપપાતિકા પટિસન્ધિચિત્તતો પરતો ભૂતા નામ, તતો પુબ્બે

ઉપ્પજ્જિતબ્બભવવસેન ભવિસ્સન્તિ નામ. સબ્બેપિ વા પચ્ચુપ્પન્નભવવસેન ભૂતા નામ, આયતિં પુનબ્ભવવસેન ભવિસ્સન્તિ નામ. ખીણાસવા ભૂતા નામ. તે હિ ભૂતા એવ, ન પુન ભવિસ્સન્તીતિ, તદઞ્ઞે ભવિસ્સન્તિ નામ.

સબ્બે ગમિસ્સન્તિ પહાય દેહન્તિ સબ્બે યથાવુત્તભેદા સબ્બભવયોનિગતિવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિસત્તાવાસાદિવસેન અનેકભેદભિન્ના સત્તા દેહં અત્તનો સરીરં પહાય નિક્ખિપિત્વા પરલોકં ગમિસ્સન્તિ, અસેક્ખા પન નિબ્બાનં. એત્થ કોચિ અચવનધમ્મો નામ નત્થીતિ દસ્સેતિ. **તં સબ્બજાનિં કુસલો વિદિત્વા**તિ તદેતં સબ્બસ્સ સત્તસ્સ જાનિં હાનિં મરણં, સબ્બસ્સ વા સત્તસ્સ જાનિં વિનાસં પભઙ્ગુતં કુસલો પણ્ડિતજાતિકો મરણાનુસ્સતિવસેન અનિચ્ચતામનસિકારવસેન વા જાનિત્વા. **આતાપિયો બ્રહ્મચરિયં ચરેય્યા**તિ વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો આતાપિયસઙ્ખાતેન વીરિયેન સમન્નાગતત્તા આતાપિયો ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનવસેન આરદ્ધવીરિયો અનવસેસમરણસમતિક્કમનૂપાયં મગ્ગબ્રહ્મચરિયં ચરેય્ય, પટિપજ્જેય્યાતિ અત્થો.

દુતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સુપ્પબુદ્ધકુટ્ઠિસુત્તવણ્ણના

૪૩. તતિયે **રાજગહે સુપ્પબુદ્ધો નામ કુટ્ઠી અહોસી**તિ સુપ્પબુદ્ધનામકો એકો પુરિસો રાજગહે અહોસિ. સો ચ કુટ્ઠી કુટ્ઠરોગેન બાળ્હવિદૂસિતગત્તો. **મનુસ્સદલિદ્દો**તિ યત્તકા રાજગહે મનુસ્સા તેસુ સબ્બદુગ્ગતો. સો હિ સઙ્કારકૂટવતિઆદીસુ મનુસ્સેહિ છડ્ડિતપિલોતિકખણ્ડાનિ સિબ્બિત્વા પરિદહતિ, કપાલં ગહેત્વા ઘરા ઘરં ગન્ત્વા લદ્ધઆચામઉચ્છિટ્ઠભત્તાનિ નિસ્સાય જીવતિ, તમ્પિ પુબ્બે કતકમ્મપચ્ચયા ન યાવદત્થં લભતિ. તેન વુત્તં ‘‘મનુસ્સદલિદ્દો’’તિ. **મનુસ્સકપણો**તિ મનુસ્સેસુ પરમકપણતં પત્તો. **મનુસ્સવરાકો**તિ મનુસ્સાનં હીળિતપરિભૂતતાય અતિવિય દીનો. **મહતિયા પરિસાયા**તિ મહતિયા ભિક્ખુપરિસાય ચેવ ઉપાસકપરિસાય ચ.

એકદિવસં કિર ભગવા મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો રાજગહં પિણ્ડાય પવિસિત્વા ભિક્ખૂનં સુલભપિણ્ડપાતં કત્વા પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપ્પટિક્કન્તો કતિપયભિક્ખુપરિવારો નિક્ખન્તો યેહિ દાનં દિન્નં, તેસં ઉપાસકાનં અવસેસભિક્ખૂનઞ્ચ આગમનં આગમયમાનો અન્તોનગરેયેવ અઞ્ઞતરસ્મિં રમણીયે પદેસે અટ્ઠાસિ. તાવદેવ ભિક્ખૂ તતો તતો આગન્ત્વા ભગવન્તં પરિવારેસું, ઉપાસકાપિ ‘‘અનુમોદનં સુત્વા વન્દિત્વા નિવત્તિસ્સામા’’તિ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિંસુ, મહાસન્નિપાતો અહોસિ. ભગવા નિસીદનાકારં દસ્સેસિ. તાવદેવ બુદ્ધારહં આસનં પઞ્ઞાપેસું. અથ ભગવા અસીતિઅનુબ્યઞ્જનપ્પટિમણ્ડિતેહિ દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણેહિ વિરોચમાનાય બ્યામપ્પભાપરિક્ખેપસમુજ્જલાય નીલપીતલોહિતોદાતમઞ્જેટ્ઠપભસ્સરાનં વસેન છબ્બણ્ણબુદ્ધરંસિયો વિસ્સજ્જેન્તિયા અનુપમાય રૂપકાયસિરિયા સકલમેવ તં પદેસં ઓભાસેન્તો તારાગણપરિવુતો વિય પુણ્ણચન્દો ભિક્ખુગણપરિવુતો પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસીદિત્વા મનોસિલાતલે કેસરસીહો વિય સીહનાદં નદન્તો કરવીકરુતમઞ્જુના બ્રહ્મસ્સરેન ધમ્મં દેસેતિ.

ભિક્ખૂપિ ખો અપ્પિચ્છા સન્તુટ્ઠા પવિવિત્તા અસંસટ્ઠા આરદ્ધવીરિયા પહિતત્તા ચોદકા પાપગરહિનો વત્તારો વચનક્ખમા સીલસમ્પન્ના સમાધિસમ્પન્ના પઞ્ઞાસમ્પન્ના વિમુત્તિસમ્પન્ના વિમુત્તિઞાણદસ્સનસમ્પન્ના મેઘવણ્ણં પંસુકૂલચીવરં પારુપિત્વા સુવમ્મિતા વિય ગન્ધહત્થિનો ભગવન્તં પરિવારેત્વા ઓહિતસોતા ધમ્મં સુણન્તિ. ઉપાસકાપિ સુદ્ધવત્થનિવત્થા સુદ્ધુત્તરાસઙ્ગા પુબ્બણ્હસમયં મહાદાનાનિ પવત્તેત્વા ગન્ધમાલાદીહિ ભગવન્તં પૂજેત્વા વન્દિત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ નિપચ્ચકારં દસ્સેત્વા ભગવન્તં ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ પરિવારેત્વા સંયતહત્થપાદા

ઓહિતસોતા સક્કચ્ચં ધમ્મં સુણન્તિ. તેન વુત્તં – “**તેન ખો પન સમયેન ભગવા મહતિયા પરિસાય પરિવુતો ધમ્મં દેસેન્તો નિસિન્નો હોતી**”તિ.

સુપ્પબુદ્ધો પન જિઘચ્છાદુબ્બલ્યપરેતો ઘાસપરિયેસનં ચરમાનો અન્તરવીથિં ઓતિણ્ણો દૂરતોવ તં મહાજનસન્નિપાતં દિસ્વા, ‘‘કિં નુ ખો અયં મહાજનકાયો સન્નિપતિતો, અદ્ધા એત્થ ભોજનં દીયતિ મઞ્ઞે, અપ્પેવ નામેત્થ ગતેન કિઞ્ચિ ખાદનીયં વા ભોજનીયં વા લદ્ધું સક્કા’’તિ સઞ્જાતાભિલાસો તત્થ ગન્ત્વા અદ્દસ ભગવન્તં પાસાદિકં દસ્સનીયં પસાદનીયં ઉત્તમદમથસમથમનુપ્પત્તં દન્તં ગુત્તં સન્તિન્દ્રિયં સુસમાહિતં તાય પરિસાય પરિવુતં ધમ્મં દેસેન્તં, દિસ્વાન પુરિમજાતિસમ્ભતાય પરિપક્કાય ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા ચોદિયમાનો ‘‘યંનૂનાહમ્પિ ધમ્મં સુણેય્ય’’ન્તિ પરિસપરિયન્તે નિસીદિ. તં સન્ધાય વુત્તં – “**અદ્દસા ખો સુપ્પબુદ્ધો કુટ્ઠી…પે॰… તત્થેવ એકમન્તં નિસીદિ ‘અહમ્પિ ધમ્મં સોસ્સામી’**”તિ.

સબ્બાવન્તન્તિ સબ્બાવતિં હીનાદિસબ્બપુગ્ગલવતં, તત્થ કિઞ્ચિપિ અનવસેસેત્વાતિ અત્થો. ‘‘સબ્બવન્ત’’ન્તિપિ પઠન્તિ. **ચેતસા**તિ બુદ્ધચક્ખુસમ્પયુત્તચિત્તેન. ચિત્તસીસેન હિ ઞાણં નિદ્દિટ્ઠં, તસ્મા આસયાનુસયઞાણેન ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઞાણેન ચાતિ અત્થો. **ચેતો પરિચ્ચ મનસાકાસી**તિ તસ્સા પરિસાય ચિત્તં પચ્ચેકં પરિચ્છિન્દિત્વા મનસિ અકાસિ તે વોલોકેસિ. **ભબ્બો ધમ્મં વિઞ્ઞાતુ**ન્તિ મગ્ગફલધમ્મં અધિગન્તું સમત્થો, ઉપનિસ્સયસમ્પન્નોતિ અત્થો. **એતદહોસી**તિ અયં સુપ્પબુદ્ધો કિઞ્ચાપિ તગરસિખિમ્હિ પચ્ચેકબુદ્ધે અપરજ્ઝિત્વા ઈદિસો જાતો, મગ્ગફલૂપનિસ્સયો પનસ્સ પંસુપટિચ્છન્નસુવણ્ણનિક્ખં વિય અન્તોહદયેયેવ વિજ્જોતતિ, તસ્મા સુવિઞ્ઞાપિયોતિ ઇદં અહોસિ. તેનાહ – “**અયં ખો ઇધ ભબ્બો ધમ્મં વિઞ્ઞાતુ**”ન્તિ.

અનુપુબ્બિં કથન્તિ દાનાનન્તરં સીલં, સીલાનન્તરં સગ્ગં, સગ્ગાનન્તરં મગ્ગન્તિ એવં અનુપટિપાટિકથં. ભગવા હિ પઠમં હેતુના સદ્ધિં અસ્સાદં દસ્સેત્વા તતો સત્તે વિવેચેતું નાનાનયેહિ આદીનવં પકાસેત્વા આદીનવસવનેન સંવિગ્ગહદયાનં નેક્ખમ્મગુણવિભાવનમુખેન ચ વિવટ્ટં દસ્સેતિ.

દાનકથન્તિ ઇદં નામ સુખાનં નિદાનં, સમ્પત્તીનં મૂલં, ભોગાનં પતિટ્ઠા, વિસમગતસ્સ તાણં લેણં ગતિ પરાયણં, ઇધલોકપરલોકેસુ દાનસદિસો અવસ્સયો પતિટ્ઠા આલમ્બનં તાણં લેણં ગતિ પરાયણં નત્થિ. ઇદઞ્હિ અવસ્સયટ્ઠેન રતનમયસીહાસનસદિસં, પતિટ્ઠાનટ્ઠેન મહાપથવિસદિસં , આલમ્બનટ્ઠેન આલમ્બનરજ્જુસદિસં, દુક્ખનિત્થરણટ્ઠેન નાવાસદિસં, સમસ્સાસનટ્ઠેન સઙ્ગામસૂરો, ભયપરિત્તાણટ્ઠેન સુપરિખાપરિક્ખિત્તનગરં, મચ્છેરમલાદીહિ અનુપલિત્તટ્ઠેન પદુમં, તેસં નિદહનટ્ઠેન જાતવેદો, દુરાસદટ્ઠેન આસીવિસો, અસન્તાસટ્ઠેન સીહો, બલવન્તટ્ઠેન હત્થી, અભિમઙ્ગલસમ્મતટ્ઠેન સેતઉસભો, ખેમન્તભૂમિસમ્પાપનટ્ઠેન વલાહકો અસ્સરાજા. દાનઞ્હિ લોકે રજ્જસિરિં દેતિ, ચક્કવત્તિસમ્પત્તિં સક્કસમ્પત્તિં મારસમ્પત્તિં બ્રહ્મસમ્પત્તિં સાવકપારમીઞાણં પચ્ચેકબોધિઞાણં સમ્માસમ્બોધિઞાણં દેતીતિ એવમાદિદાનગુણપ્પટિસંયુત્તકથં.

યસ્મા પન દાનં દેન્તો સીલં સમાદાતું સક્કોતિ, તસ્મા દાનકથાનન્તરં સીલકથં કથેસિ. **સીલકથ**ન્તિ સીલં નામેતં સત્તાનં અવસ્સયો પતિટ્ઠા આલમ્બનં તાણં લેણં ગતિ પરાયણં. ઇધલોકપરલોકસમ્પત્તીનઞ્હિ સીલસદિસો અવસ્સયો પતિટ્ઠા આલમ્બનં તાણં લેણં ગતિ પરાયણં નત્થિ, સીલાલઙ્કારસદિસો અલઙ્કારો, સીલપુપ્ફસદિસં પુપ્ફં, સીલગન્ધસદિસો ગન્ધો નત્થિ, સીલાલઙ્કારેન હિ અલઙ્કતં સીલકુસુમપિળન્ધિતં સીલગન્ધાનુલિત્તં સદેવકો લોકો ઓલોકેન્તો તિત્તિં ન ગચ્છતીતિ એવમાદીહિ સીલગુણપ્પટિસંયુત્તકથં.

ઇદં પન સીલં નિસ્સાય અયં સગ્ગો લબ્ભતીતિ દસ્સેતું સીલાનન્તરં સગ્ગકથં કથેસિ. **સગ્ગકથ**ન્તિ સગ્ગો નામ ઇટ્ઠો કન્તો મનાપો, નિચ્ચમેત્થ કીળા નિચ્ચસમ્પત્તિયો લબ્ભન્તિ, ચાતુમહારાજિકા દેવા નવુતિવસ્સસતસહસ્સાનિ દિબ્બસુખં દિબ્બસમ્પત્તિં પટિલભન્તિ, તાવતિંસા તિસ્સો વસ્સકોટિયો સટ્ઠિ ચ વસ્સસતસહસ્સાનીતિ એવમાદિસગ્ગગુણપ્પટિસંયુત્તકથં. સગ્ગસમ્પત્તિં કથેન્તાનઞ્હિ બુદ્ધાનં મુખં નપ્પહોતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં ''અનેકપરિયાયેન ખો અહં, ભિક્ખવે, સગ્ગકથં કથેય્ય''ન્તિઆદિ.

એવં હેતુના સદ્ધિં સગ્ગકથાય પલોભેત્વા પુન હત્થિં અલઙ્કરિત્વા તસ્સ સોણ્ડં છિન્દન્તો વિય ''અયમ્પિ સગ્ગો અનિચ્ચો અધુવો, ન એત્થ છન્દરાગો કાતબ્બો''તિ દસ્સનત્થં ''અપ્પસ્સાદા કામા બહુદુક્ખા બહુપાયાસા, આદીનવો એત્થ ભિય્યો''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૧૭૭; ૨.૪૨) નયેન કામાનં આદીનવં ઓકારં સંકિલેસં કથેસિ. તત્થ **આદીનવ**ન્તિ દોસં. **ઓકાર**ન્તિ લામકસભાવં, અસેટ્ઠેહિ સેવિતબ્બં સેટ્ઠેહિ ન સેવિતબ્બં નિહીનસભાવન્તિ અત્થો. **સંકિલેસ**ન્તિ તેહિ સત્તાનં સંસારે સંકિલિસ્સનં. તેનાહ – ''કિલિસ્સન્તિ વત ભો સત્તા''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૫૧).

એવં કામાદીનવેન તજ્જેત્વા **નેક્ખમ્મે આનિસંસં પકાસેસિ** પબ્બજ્જાય ઝાનાદીસુ ચ ગુણં દીપેસિ વણ્ણેસિ. **કલ્લચિત્ત**ન્તિઆદીસુ **કલ્લચિત્ત**ન્તિ કમ્મનિયચિત્તં, હેટ્ઠા પવત્તિતદેસનાય અસ્સદ્ધિયાદીનં ચિત્તદોસાનં વિગતત્તા ઉપરિદેસનાય ભાજનભાવૂપગમનેન કમ્મનિયચિત્તં, કમ્મક્ખમચિત્તન્તિ અત્થો. દિટ્ઠિમાનાદિસંકિલેસવિગમેન **મુદુચિત્તં**. કામચ્છન્દાદિવિગમેન **વિનીવરણચિત્તં**. સમ્માપટિપત્તિયં ઉળારપીતિપામોજ્જયોગેન **ઉદગ્ગચિત્તં**. તત્થ સદ્ધાસમ્પત્તિયા **પસન્નચિત્તં**, યદા ભગવા અઞ્ઞાસીતિ સમ્બન્ધો.

અથ વા **કલ્લચિત્ત**ન્તિ કામચ્છન્દવિગમેન અરોગચિત્તં. **મુદુચિત્ત**ન્તિ બ્યાપાદવિગમેન મેત્તાવસેન અકથિનચિત્તં. **વિનીવરણચિત્ત**ન્તિ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચવિગમેન અવિક્ખિપનતો ન પિહિતચિત્તં. **ઉદગ્ગચિત્ત**ન્તિ થિનમિદ્ધવિગમેન સમ્પગ્ગહવસેન અલીનચિત્તં. **પસન્નચિત્ત**ન્તિ વિચિકિચ્છાવિગમેન સમ્માપટિપત્તિયા અધિમુત્તચિત્તં.

અથાતિ પચ્છા. **સામુક્કંસિકા**તિ સામં ઉક્કંસિકા અત્તનાવ ઉદ્ધરિત્વા ગહિતા, સયમ્ભૂઞાણેન સામં દિટ્ઠા, અઞ્ઞેસં અસાધારણાતિ અત્થો. કા ચ પન સાતિ? અરિયસચ્ચદેસના. તેનેવાહ – **''દુક્ખં સમુદયં નિરોધં મગ્ગ''**ન્તિ. ઇદઞ્હિ સચ્ચાનં સરૂપદસ્સનં, તસ્મા ઇમસ્મિં ઠાને અરિયસચ્ચાનિ કથેતબ્બાનિ, તાનિ સબ્બાકારતો વિત્થારેન વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૫૨૯) વુત્તાનીતિ તત્થ વુત્તનયેન વેદિતબ્બાનિ.

સેય્યથાપીતિઆદિના ઉપમાવસેન સુપ્પબુદ્ધસ્સ કિલેસપ્પહાનં અરિયમગ્ગુપ્પાદઞ્ચ દસ્સેતિ. **અપગતકાળક**ન્તિ વિગતકાળકં. **સમ્મદેવા**તિ સુટ્ઠુયેવ. **રજન**ન્તિ નીલપીતલોહિતમઞ્જેટ્ઠાદિરઙ્ગજાતં. **પટિગ્ગણ્હેય્યા**તિ ગણ્હેય્ય, પભસ્સરં ભવેય્ય. **તસ્મિંયેવ આસને**તિ તસ્સંયેવ નિસજ્જાયં. એતેનસ્સ લહુવિપસ્સનકતા તિક્ખપઞ્ઞતા સુખાપટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞતા ચ દસ્સિતા હોન્તિ. **વિરજં વીતમલ**ન્તિ અપાયગમનીયરાગરજાદીનં અભાવેન વિરજં, અનવસેસદિટ્ઠિવિચિકિચ્છામલાપગમેન વીતમલં. પઠમમગ્ગવજ્ઝકિલેસરજાભાવેન વા વિરજં, પઞ્ચવિધદુસ્સીલમલાપગમેન વીતમલં. **ધમ્મચક્ખુ**ન્તિ સોતાપત્તિમગ્ગો અધિપ્પેતો. તસ્સ ઉપ્પત્તિઆકારદસ્સનત્થં **''યંકિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં, સબ્બં તં નિરોધધમ્મ''**ન્તિ વુત્તં. તઞ્હિ નિરોધં આરમ્મણં કત્વા કિચ્ચવસેન એવ સઙ્ખતધમ્મે પટિવિજ્ઝન્તં ઉપ્પજ્જતિ.

તત્રિદં ઉપમાસંસન્દનં – વત્થં વિય ચિત્તં દટ્ઠબ્બં, વત્થસ્સ આગન્તુકમલેહિ કિલિટ્ઠભાવો વિય ચિત્તસ્સ રાગાદિમલેહિ સંકિલિટ્ઠભાવો, ધોવનફલકં વિય અનુપુબ્બિકથા, ઉદકં વિય સદ્ધા, ઉદકેન તેમેત્વા તેમેત્વા ગોમયખારેહિ કાળકે સમ્મદ્દિત્વા વત્થસ્સ ધોવનપ્પયોગો વિય સદ્ધાસલિલેન તેમેત્વા સતિસમાધિપઞ્ઞાહિ દોસે સિથિલે કત્વા સદ્ધાદિવિધિના ચિત્તસ્સ સોધને વીરિયારમ્ભો, તેન પયોગેન વત્થે કાળકાપગમો વિય વીરિયારમ્ભેન કિલેસવિક્ખમ્ભનં, રઙ્ગજાતં વિય અરિયમગ્ગો, તેન સુદ્ધસ્સ વત્થસ્સ પભસ્સરભાવો વિય વિક્ખમ્ભિતકિલેસસ્સ ચિત્તસ્સ મગ્ગેન પરિયોદાપનન્તિ.

એવં પન સુપ્પબુદ્ધો પરિસપરિયન્તે નિસિન્નો ધમ્મદેસનં સુત્વા સોતાપત્તિફલં પત્વા અત્તના પટિલદ્ધગુણં સત્થુ આરોચેતુકામો પરિસમજ્ઝં ઓગાહિતું અવિસહન્તો મહાજનસ્સ સત્થારં વન્દિત્વા અનુગન્ત્વા નિવત્તકાલે ભગવતિ વિહારં ગતે સયમ્પિ વિહારં અગમાસિ. તસ્મિં ખણે સક્કો દેવરાજા ‘‘અયં સુપ્પબુદ્ધો કુટ્ઠી અત્તના સત્થુ સાસને પટિલદ્ધગુણં પાકટં કાતુકામો’’તિ ઞત્વા ‘‘વીમંસિસ્સામિ ન’’ન્તિ ગન્ત્વા આકાસે ઠિતો એતદવોચ – ‘‘સુપ્પબુદ્ધ ત્વં મનુસ્સદલિદ્દો મનુસ્સકપણો મનુસ્સવરાકો, અહં તે અપરિમિતં ધનં દસ્સામિ, ‘બુદ્ધો ન બુદ્ધો, ધમ્મો ન ધમ્મો, સઙ્ઘો ન સઙ્ઘો, અલં મે બુદ્ધેન, અલં મે ધમ્મેન, અલં મે સઙ્ઘેના’તિ વદેહી’’તિ. અથ નં સો આહ ‘‘કોસિ ત્વ’’ન્તિ? ‘‘અહં સક્કો દેવરાજા’’તિ. ‘‘અન્ધબાલ અહિરિક, ત્વં મયા સદ્ધિં કથેતું ન યુત્તરૂપો, યો ત્વં એવં અવત્તબ્બં વદેસિ, અપિચ મં ત્વં ‘દુગ્ગતો દલિદ્દો કપણો’તિ કસ્મા વદેસિ, નનુ અહં લોકનાથસ્સ ઓરસપુત્તો, નેવાહં દુગ્ગતો ન દલિદ્દો ન કપણો, અથ ખો સુખપ્પત્તો પરમેન સુખેન અપાહમસ્મિ મહદ્ધનો’’તિ વત્વા આહ –

‘‘સદ્ધાધનં સીલધનં, હિરિઓત્તપ્પિયં ધનં;
સુતધનઞ્ચ ચાગો ચ, પઞ્ઞા વે સત્તમં ધનં.

‘‘યસ્સ એતે ધના અત્થિ, ઇત્થિયા પુરિસસ્સ વા;
‘અદલિદ્દો’તિ તં આહુ, અમોઘં તસ્સ જીવિત’’ન્તિ. (અ॰ નિ॰ ૭.૫) –

તસ્સિમાનિ મે સત્ત અરિયધનાનિ સન્તિ. યેસઞ્હિ ઇમાનિ ધનાનિ સન્તિ, ન ત્વેવ તે બુદ્ધેહિ વા પચ્ચેકબુદ્ધેહિ વા ‘દલિદ્દા’તિ વુચ્ચન્તી’’તિ.

સક્કો તસ્સ કથં સુત્વા તં અન્તરામગ્ગે ઓહાય સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા સબ્બં તં વચનં પટિવચનઞ્ચ આરોચેસિ. અથ નં ભગવા આહ – ‘‘ન ખો સક્ક સક્કા તાદિસાનં સતેનપિ સહસ્સેનપિ સુપ્પબુદ્ધં કુટ્ઠિં ‘બુદ્ધો ન બુદ્ધો, ધમ્મો ન ધમ્મો, સઙ્ઘો ન સઙ્ઘો’તિ કથાપેતુ’’ન્તિ. સુપ્પબુદ્ધોપિ ખો કુટ્ઠી સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા સત્થારા કતપટિસન્થારો અત્તના પટિલદ્ધગુણં આરોચેસિ. તેન વુત્તં – ‘‘**અથ ખો સુપ્પબુદ્ધો કુટ્ઠી દિટ્ઠધમ્મો**’’તિઆદિ.

તત્થ **દિટ્ઠધમ્મો**તિ દિટ્ઠો અરિયસચ્ચધમ્મો એતેનાતિ દિટ્ઠધમ્મો. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. તત્થ ‘‘દિટ્ઠધમ્મો’’તિ એત્થ સામઞ્ઞવચનો ધમ્મસદ્દો. દસ્સનં નામ ઞાણદસ્સનતો અઞ્ઞમ્પિ અત્થીતિ તં નિવત્તનત્થં ‘‘**પત્તધમ્મો**’’તિ વુત્તં. પત્તિ ચ ઞાણસમ્પત્તિતો અઞ્ઞાપિ વિજ્જતીતિ તતો વિસેસનત્થં ‘‘**વિદિતધમ્મો**’’તિ વુત્તં. સા પનાયં વિદિતધમ્મતા ધમ્મેસુ એકદેસેનાપિ હોતીતિ નિપ્પદેસતો વિદિતભાવં દસ્સેતું ‘‘**પરિયોગાળ્હધમ્મો**’’તિ વુત્તં. તેનસ્સ યથાવુત્તં સચ્ચાભિસમ્બોધંયેવ દીપેતિ. મગ્ગઞાણઞ્હિ એકાભિસમયવસેન પરિઞ્ઞાદિકિચ્ચં સાધેન્તં નિપ્પદેસેનપિ પરિઞ્ઞેય્યધમ્મં સમન્તતો ઓગાળ્હં નામ હોતિ, ન તદઞ્ઞઞાણં. તેન વુત્તં – ‘‘દિટ્ઠો અરિયસચ્ચધમ્મો એતેનાતિ દિટ્ઠધમ્મો’’તિ. તેનેવાહ ‘‘**તિણ્ણવિચિકિચ્છો**’’તિઆદિ.

તત્થ પટિભયકન્તારસદિસા સોળસવત્થુકા ચ અટ્ઠવત્થુકા ચ તિણ્ણા વિચિકિચ્છા એતેનાતિ **તિણ્ણવિચિકિચ્છો**. તતો એવ પવત્તિઆદીસુ ‘‘એવં નુ ખો, ન નુ ખો’’તિ એવં પવત્તિતા વિગતા સમુચ્છિન્ના કથંકથા એતસ્સાતિ **વિગતકથંકથો**. સારજ્જકરાનં પાપધમ્માનં પહીનત્તા તપ્પટિપક્ખેસુ ચ સીલાદિગુણેસુ સુપ્પતિટ્ઠિતત્તા વેસારજ્જં વિસારદભાવં વેય્યત્તિયં પત્તોતિ **વેસારજ્જપ્પત્તો**. નાસ્સ પરો પચ્ચયો, ન પરસ્સ સદ્ધાય એત્થ વત્તતીતિ **અપરપ્પચ્ચયો**. કત્થાતિ આહ ‘‘**સત્થુસાસને**’’તિ.

અભિક્કન્તન્તિઆદીસુ કિઞ્ચાપિ અયં અભિક્કન્તસદ્દો ખયસુન્દરાભિરૂપબ્ભનુમોદનાદીસુ અનેકેસુ અત્થેસુ દિસ્સતિ, ઇધ પન અબ્ભનુમોદને દટ્ઠબ્બો. તેનેવ સો પસાદવસેન પસંસાવસેન ચ દ્વિક્ખત્તું વુત્તો, સાધુ સાધુ, ભન્તેતિ વુત્તં હોતિ. **અભિક્કન્ત**ન્તિ વા અતિકન્તં અતિઇટ્ઠં અતિમનાપં, અતિસુન્દરન્તિ અત્થો. તત્થ એકેન અભિક્કન્તસદ્દેન ભગવતો દેસનં થોમેતિ, એકેન અત્તનો પસાદં.

અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – અભિક્કન્તં, ભન્તે, યદિદં ભગવતો ધમ્મદેસના, અભિક્કન્તં, ભન્તે, યદિદં ભગવતો ધમ્મદેસનં આગમ્મ મમ પસાદોતિ. ભગવતો એવ વા વચનં અભિક્કન્તં દોસનાસનતો, અભિક્કન્તં ગુણાધિગમનતો, તથા સદ્ધાવહનતો, પઞ્ઞાજનનતો, સાત્થતો , સબ્યઞ્જનતો, ઉત્તાનપદતો, ગમ્ભીરત્થતો, કણ્ણસુખતો, હદયઙ્ગમતો, અનત્તુક્કંસનતો, અપરવમ્ભનતો, કરુણાસીતલતો, પઞ્ઞાવદાતતો, આપાથરમણીયતો, વિમદ્દક્ખમતો, સુય્યમાનસુખતો, વીમંસિયમાનહિતતોતિ એવમાદિનયેહિ થોમેન્તો પદદ્વયં આહ.

તતો પરમ્પિ ચતૂહિ ઉપમાહિ દેસનંયેવ થોમેતિ. તત્થ **નિક્કુજ્જિત**ન્તિ અધોમુખટ્ઠપિતં, હેટ્ઠામુખજાતં વા. **ઉક્કુજ્જેય્યા**તિ ઉપરિ મુખં કરેય્ય. **પટિચ્છન્ન**ન્તિ તિણપણ્ણાદિના છાદિતં. **વિવરેય્યા**તિ ઉગ્ઘાટેય્ય. **મૂળ્હસ્સા**તિ દિસામૂળ્હસ્સ. **મગ્ગં આચિક્ખેય્યા**તિ હત્થે ગહેત્વા ‘‘એસ મગ્ગો’’તિ મગ્ગં ઉપદિસેય્ય. **અન્ધકારે**તિ ચતુરઙ્ગસમન્નાગતે. અયં તાવ પદત્થો.

અયં પન અધિપ્પાયયોજના – યથા કોચિ નિક્કુજ્જિતં ઉક્કુજ્જેય્ય, એવં સદ્ધમ્મવિમુખં અસદ્ધમ્મે પતિટ્ઠિતં મં અસદ્ધમ્મા વુટ્ઠાપેન્તેન, યથા પટિચ્છન્નં વિવરેય્ય, એવં કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસનન્તરધાનતો પટ્ઠાય મિચ્છાદિટ્ઠિગહનપટિચ્છન્નં સાસનં વિવરન્તેન, યથા મૂળ્હસ્સ મગ્ગં આચિક્ખેય્ય, એવં કુમ્મગ્ગમિચ્છામગ્ગપ્પટિપન્નસ્સ મે સગ્ગમોક્ખમગ્ગં આવિકરોન્તેન, યથા અન્ધકારે તેલપજ્જોતં ધારેય્ય, એવં મોહન્ધકારે નિમુગ્ગસ્સ મે બુદ્ધાદિરતનરૂપાનિ અપસ્સતો તપ્પટિચ્છાદકમોહન્ધકારવિદ્ધંસનદેસનાપજ્જોતધારણેન ભગવતા નાનાનયેહિ પકાસિતત્તા અનેકપરિયાયેન ધમ્મો પકાસિતો.

એવં દેસનં થોમેત્વા તાય દેસનાય રતનત્તયે પસન્નચિત્તો પસન્નાકારં કરોન્તો ‘‘**એસાહ**’’ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **એસાહ**ન્તિ એસો અહં. **ભગવન્તં સરણં ગચ્છામી**તિ ભગવા મે સરણં પરાયણં અઘસ્સ ધાતા, હિતસ્સ વિધાતાતિ ઇમિના અધિપ્પાયેન ભગવન્તં ગચ્છામિ ભજામિ, એવં વા જાનામિ બુજ્ઝામીતિ. યેસઞ્હિ ધાતૂનં ગતિઅત્થો, બુદ્ધિપિ તેસં અત્થોતિ. **ધમ્મ**ન્તિ અધિગતમગ્ગે સચ્છિકતનિરોધે યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને ચતૂસુ અપાયેસુ અપતમાને ધારેતીતિ ધમ્મો. સો અત્થતો અરિયમગ્ગો ચેવ નિબ્બાનઞ્ચ. વુત્તઞ્હેતં –

‘‘યાવતા, ભિક્ખવે, ધમ્મા સઙ્ખતા, અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ઇતિવુ॰ ૯૦).

‘‘યાવતા, ભિક્ખવે, ધમ્મા સઙ્ખતા વા અસઙ્ખતા વા, વિરાગો તેસં અગ્ગમક્ખાયતી’’તિ (ઇતિવુ॰ ૯૦) ચ –

ન કેવલં અરિયમગ્ગો ચેવ નિબ્બાનઞ્ચ, અપિચ ખો અરિયફલેહિ સદ્ધિં પરિયત્તિધમ્મોપિ. વુત્તઞ્હેતં –

‘‘રાગવિરાગમનેજમસોકં, ધમ્મમસઙ્ખતમપ્પટિકૂલં;
મધુરમિમં પગુણં સુવિભત્તં, ધમ્મમિમં સરણત્થમુપેહી’’તિ. (વિ॰ વ॰ ૮૮૭);

એત્થ હિ **રાગવિરાગ**ન્તિ મગ્ગો વુત્તો. **અનેજમસોક**ન્તિ ફલં. **અસઙ્ખત**ન્તિ નિબ્બાનં. **અપ્પટિકૂલં મધુરમિમં પગુણં સુવિભત્ત**ન્તિ પરિયત્તિધમ્મો વુત્તોતિ.

ભિક્ખુસઙ્ઘન્તિ દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞેન સંહતં અટ્ઠઅરિયપુગ્ગલસમૂહં. એત્તાવતા સુપ્પબુદ્ધો તીણિ સરણગમનાનિ પટિવેદેસિ. **ઉપાસકં મં ભગવા ધારેતુ અજ્જતગ્ગે પાણુપેતં સરણં ગત**ન્તિ **અજ્જતગ્ગે**તિ અજ્જતં આદિં કત્વા. ‘‘અજ્જદગ્ગે’’તિપિ પાઠો, તત્થ દકારો પદસન્ધિકરો, અજ્જ અગ્ગે અજ્જ આદિં કત્વાતિ અત્થો. **પાણુપેત**ન્તિ પાણેહિ ઉપેતં, યાવ મે જીવિતં પવત્તતિ, તાવ ઉપેતં અનઞ્ઞસત્થુકં તીહિ સરણગમનેહિ સરણં ગતં રતનત્તયસ્સ ઉપાસનતો ઉપાસકં કપ્પિયકારકં મં ભગવા ઉપધારેતુ જાનાતૂતિ અત્થો. ઇમસ્સ ચ સરણગમનં અરિયમગ્ગાધિગમેનેવ નિપ્ફન્નં, અજ્ઝાસયં પન આવિકરોન્તો એવમાહ.

ભગવતો ભાસિતં અભિનન્દિત્વા અનુમોદિત્વાતિ ભગવતો વચનં ચિત્તેન અભિનન્દિત્વા તમેવ અભિનન્દિતભાવં પકાસેન્તો વુત્તનયેન વાચાય અનુમોદિત્વા. **અભિવાદેત્વા પદક્ખિણં કત્વા પક્કામી**તિ તં ભગવન્તં પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા સત્થુ ગુણનિન્નચિત્તો યાવ દસ્સનવિસયસમતિક્કમા ભગવન્તંયેવ પેક્ખમાનો પઞ્જલિકો નમસ્સમાનો પક્કામિ.

પક્કન્તો ચ કુટ્ઠરોગાભિભવેન છિન્નહત્થપાદઙ્ગુલિ ઉક્કારગત્તો સમન્તતો વિસ્સન્દમાનાસવો કણ્ડૂતિપતિપીળિતો અસુચિ દુગ્ગન્ધો જેગુચ્છતમો પરમકારુઞ્ઞતં પત્તો ‘‘નાયં કાયો ઇમસ્સ અચ્ચન્તસન્તસ્સ પણીતતમસ્સ અરિયધમ્મસ્સ આધારો ભવિતું યુત્તો’’તિ ઉપ્પન્નાભિસન્ધિના વિય સગ્ગસંવત્તનિયેન પુઞ્ઞકમ્મેન ઓકાસે કતે અપ્પાયુકસંવત્તનિયેન ઉપચ્છેદકેન પાપકમ્મેન કતૂપચિતેન ચોદિયમાનો તરુણવચ્છાય ધેનુયા આપતિત્વા મારિતો. તેન વુત્તં – ‘‘**અથ ખો અચિરપક્કન્તં સુપ્પબુદ્ધં કુટ્ઠિં ગાવી તરુણવચ્છા અધિપતિત્વા જીવિતા વોરોપેસી**’’તિ.

સો કિર અતીતે એકો સેટ્ઠિપુત્તો હુત્વા અત્તનો સહાયેહિ તીહિ સેટ્ઠિપુત્તેહિ સદ્ધિં કીળન્તો એકં નગરસોભિનિં ગણિકં ઉય્યાનં નેત્વા દિવસં સમ્પત્તિં અનુભવિત્વા અત્થઙ્ગતે સૂરિયે સહાયે એતદવોચ – ‘‘ઇમિસ્સા હત્થે કહાપણસહસ્સં બહુકઞ્ચ સુવણ્ણં મહગ્ઘાનિ ચ પસાધનાનિ સંવિજ્જન્તિ, ઇમસ્મિં વને અઞ્ઞો કોચિ નત્થિ, રત્તિ ચ જાતા, હન્દ ઇમં મયં મારેત્વા સબ્બં ધનં ગહેત્વા ગચ્છામા’’તિ. તે ચત્તારોપિ જના એકજ્ઝાસયા હુત્વા તં મારેતું ઉપક્કમિંસુ. સા તેહિ મારિયમાના ‘‘ઇમે નિલ્લજ્જા નિક્કરુણા મયા સદ્ધિં કિલેસસન્થવં કત્વા નિરપરાધં મં કેવલં ધનલોભેન મારેન્તિ, એકવારં તાવ મં ઇમે મારેન્તુ, અહં પન યક્ખિની હુત્વા અનેકવારં ઇમે મારેતું સમત્થા ભવેય્ય’’ન્તિ પત્થનં કત્વા કાલમકાસિ. તેસુ કિર એકો પક્કુસાતિ કુલપુત્તો અહોસિ, એકો બાહિયો દારુચીરિયો, એકો તમ્બદાઠિકો ચોરઘાતકો, એકો સુપ્પબુદ્ધો કુટ્ઠી, ઇતિ ઇમેસં ચતુન્નં જનાનં અનેકસતે અત્તભાવે સા

યક્ખયોનિયં નિબ્બત્તા ગાવી હુત્વા જીવિતા વોરોપેસિ. તે તસ્સ કમ્મસ્સ નિસ્સન્દેન તત્થ તત્થ અન્તરામરણં પાપુણિંસુ. એવં સુપ્પબુદ્ધસ્સ કુટ્ઠિસ્સ સહસા મરણં જાતં, તેન વુત્તં – ''અથ ખો અચિરપક્કન્તં...પે॰... વોરોપેસી''તિ.

અથ સમ્બહુલા ભિક્ખૂ તસ્સ કાલકિરિયં ભગવતો આરોચેત્વા અભિસમ્પરાયં પુચ્છિંસુ. ભગવા બ્યાકાસિ. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો સમ્બહુલા ભિક્ખૂ**''તિઆદિ.

તત્થ **તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા**તિ સક્કાયદિટ્ઠિ વિચિકિચ્છા સીલબ્બતપરામાસોતિ ઇમેસં તિણ્ણં ભવબન્ધનાનં સમુચ્છેદવસેન પહાના. **સોતાપન્નો**તિ સોતસઙ્ખાતં અરિયમગ્ગં આદિતો પન્નો. વુત્તઞ્હેતં –

> ''સોતો સોતોતિ ઇદં, આવુસો સારિપુત્ત, વુચ્ચતિ. કતમો નુ ખો, આવુસો, સોતોતિ? અયમેવ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો''તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૦૧).

અવિનિપાતધમ્મોતિ વિનિપતનં વિનિપાતો, નાસ્સ વિનિપાતો ધમ્મોતિ અવિનિપાતધમ્મો, ચતૂસુ અપાયેસુ ઉપપજ્જનવસેન અપતનસભાવોતિ અત્થો. **નિયતો**તિ ધમ્મનિયામેન સમ્મત્તનિયામેન નિયતો. **સમ્બોધિપરાયણો**તિ ઉપરિમગ્ગત્તયસઙ્ખાતા સમ્બોધિ પરં અયનં અસ્સ ગતિ પટિસરણં અવસ્સં પત્તબ્બન્તિ સમ્બોધિપરાયણો. એતેન ''તસ્સ કા ગતિ, કો અભિસમ્પરાયો''તિ પુચ્છાય ભદ્દિકા એવ સુપ્પબુદ્ધસ્સ ગતિ, ન પાપિકાતિ અયમત્થો દસ્સિતો. ન પન તેન સમ્પત્તા ગતિ, તં પન પુચ્છાનુસન્ધિવસેન પકાસેતુકામો ધમ્મરાજા એત્તકમેવ અભાસિ. પસ્સતિ હિ ભગવા ''મયા એત્તકે કથિતે ઇમિસ્સંયેવ પરિસતિ અનુસન્ધિકુસલો એકો ભિક્ખુ સુપ્પબુદ્ધસ્સ કુટ્ઠિભાવદાલિદ્દિયકપણભાવાનં કારણં પુચ્છિસ્સતિ, અથાહં તસ્સ તં કારણં તેન પુચ્છાનુસન્ધિના પકાસેત્વા દેસનં નિટ્ઠાપેસ્સામી''તિ. તેનેવાહ – ''**એવં વુત્તે અઞ્ઞતરો ભિક્ખૂ**''તિઆદિ. તત્થ **હેતૂ**તિ અસાધારણકારણં, સાધારણકારણં પન **પચ્ચયો**તિ, અયમેતેસં વિસેસો. **યેના**તિ યેન હેતુના યેન પચ્ચયેન ચ.

ભૂતપુબ્બન્તિ જાતપુબ્બં. અતીતે કાલે નિબ્બત્તં તં દસ્સેતું ''**સુપ્પબુદ્ધો**''તિઆદિ વુત્તં. કદા પન ભૂતન્તિ? અતીતે કિર અનુપ્પન્ને તથાગતે બારાણસિયા સામન્તા એકસ્મિં ગામે એકા કુલધીતા ખેત્તં રક્ખતિ. સા એકં પચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વા પસન્નચિત્તા તસ્સ પઞ્ચહિ લાજાસતેહિ સદ્ધિં એકં પદુમપુપ્ફં દત્વા પઞ્ચ પુત્તસતાનિ પત્થેસિ. તસ્મિંયેવ ખણે પઞ્ચસતા મિગલુદ્દકા પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ મધુરમંસં દત્વા ''એતિસ્સા પુત્તા ભવેય્યામ, તુમ્હેહિ પત્તવિસેસં લભેય્યામા''તિ ચ પત્થયિંસુ. સા યાવતાયુકં ઠત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તા. તતો ચુતા એકસ્મિં જાતસ્સરે પદુમગબ્ભે નિબ્બત્તિ. તમેકો તાપસો દિસ્વા પટિજગ્ગિ. તસ્સા વિચરન્તિયા પાદુદ્ધારે પાદુદ્ધારે ભૂમિતો પદુમાનિ ઉટ્ઠહન્તિ. એકો વનચરકો દિસ્વા બારાણસિરઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા તં આનેત્વા અગ્ગમહેસિં અકાસિ. તસ્સા કુચ્છિયં ગબ્ભો સણ્ઠાસિ. મહાપદુમકુમારો તસ્સા કુચ્છિયં વસિ, સેસા ગબ્ભમલં નિસ્સાય નિબ્બત્તા, તે વયપ્પત્તા ઉય્યાને પદુમસરે કીળન્તા એકેકસ્મિં પદુમે નિસીદિત્વા પરિપક્કઞાણા સઙ્ખારેસુ ખયવયં પટ્ઠપેત્વા પચ્ચેકબોધિં પાપુણિંસુ. તેસં બ્યાકરણગાથા અહોસિ –

> ''સરોરુહં પદુમપલાસપત્રજં,
> સુપુપ્ફિતં ભમરગણાનુકિણ્ણં;
> અનિચ્ચતં ખયવયતં વિદિત્વા,
> એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિ.

એવં પચ્ચેકબોધિં અભિસમ્બુદ્ધેસુ તેસુ પઞ્ચસુ પચ્ચેકબુદ્ધસતેસુ અબ્ભન્તરો તગરસિખી નામ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો ગન્ધમાદનપબ્બતે નન્દમૂલપબ્ભારે સત્તાહં નિરોધસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા સત્તાહસ્સ અચ્ચયેન નિરોધા વુટ્ઠિતો આકાસેન આગન્ત્વા ઇસિગિલિપબ્બતે ઓતરિત્વા પુબ્બણ્હસમયં નિવાસેત્વા પત્તચીવરમાદાય રાજગહં પિણ્ડાય પાવિસિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે રાજગહે એકો સેટ્ઠિપુત્તો મહતા પરિવારેન ઉય્યાનકીળનત્થં નગરતો નિક્ખમન્તો તગરસિખિપચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વા ''કો અયં ભણ્ડુકાસાવવસનો, કુટ્ઠી ભવિસ્સતિ, તથા હિ કુટ્ઠિચીવરેન સરીરં પારુપિત્વા ગચ્છતી''તિ નિટ્ઠુભિત્વા અપસબ્યં કત્વા પક્કામિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''**સુપ્પબુદ્ધો કુટ્ઠી ઇમસ્મિંયેવ રાજગહે**...પે॰... **પક્કામી**''તિ.

તત્થ **ક્વાયન્તિ** કો અયં. ખુંસનવસેન વદતિ. ''કોવાય''ન્તિપિ પાળિ. **કુટ્ઠીતિ** અકુટ્ઠિંયેવ તં સેટ્ઠિ કુટ્ઠરોગં અક્કોસવત્થું પાપેન્તો વદતિ. **કુટ્ઠિચીવરેનાતિ** કુટ્ઠીનં ચીવરેન. યેભુય્યેન હિ કુટ્ઠિનો ડંસમકસસરીસપપટિબાહનત્થં રોગપટિચ્છાદનત્થઞ્ચ યં વા તં વા પિલોતિકખણ્ડં ગહેત્વા પારુપતિ, એવમયમ્પીતિ દસ્સેતિ. પંસુકૂલચીવરધરત્તા વા અગ્ગળાનં અનેકવણ્ણભાવેન કુટ્ઠસરીરસદિસોતિ હીળેન્તો ''કુટ્ઠિચીવરેના''તિ આહ. **નિટ્ઠુભિત્વાતિ** ખેળં પાતેત્વા. **અપસબ્યતો કરિત્વાતિ** પણ્ડિતા તાદિસં પચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વા વન્દિત્વા પદક્ખિણં કરોન્તિ, અયં પન અવિઞ્ઞુતાય પરિભવેન તં અપસબ્યં કત્વા અત્તનો અપસબ્યં અપદક્ખિણં કત્વા ગતો. ''અપસબ્યામતો''તિપિ પાઠો. **તસ્સ કમ્મસ્સાતિ** તગરસિખિમ્હિ પચ્ચેકબુદ્ધે ''ક્વાયં કુટ્ઠી''તિ હીળેત્વા નિટ્ઠુભનઅપસબ્યકરણવસેન પવત્તપાપકમ્મસ્સ. **નિરયે પચ્ચિત્થાતિ** નિરયે નિરયગ્ગિના દય્હિત્થ. ''પચ્ચિત્વા નિરયગ્ગિના''તિપિ પઠન્તિ. **તસ્સેવ કમ્મસ્સ વિપાકાવસેસેનાતિ** યેન કમ્મેન સો નિરયે પટિસન્ધિં ગણ્હિ, ન તં કમ્મં મનુસ્સલોકે વિપાકં દેતિ. યા પનસ્સ નાનક્ખણિકા ચેતના તદા પચ્ચેકબુદ્ધે વિપ્પટિપજ્જનવસેન પવત્તા અપરાપરિયવેદનીયભૂતા, સા અપરાપરિયવેદનીયેનેવ પુઞ્ઞકમ્મેન મનુસ્સેસુ તિહેતુકપટિસન્ધિયા દિન્નાય પવત્તિયં કુટ્ઠિભાવં દાલિદ્દિયં પરમકારુઞ્ઞતં આપાદેસિ. તં સન્ધાય કમ્મસભાગતાવસેન ''તસ્સેવ કમ્મસ્સ વિપાકવસેસેના''તિ વુત્તં. સદિસેપિ હિ લોકે તબ્બોહારો દિટ્ઠો યથા તં ''સા એવ તિત્તિરી, તાનિયેવ ઓસધાની''તિ.

એત્તાવતા ''કો નુ ખો, ભન્તે, હેતૂ''તિ તેન ભિક્ખુના પુટ્ઠપઞ્હં વિસ્સજ્જેત્વા ઇદાનિ યો ''તસ્સ કા ગતિ, કો અભિસમ્પરાયો''તિ પુબ્બે ભિક્ખૂહિ પુટ્ઠપઞ્હો, તં વિસ્સજ્જેતું ''**સો તથાગતપ્પવેદિત**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **તથાગતપ્પવેદિતન્તિ** તથાગતેન ભગવતા દેસિતં અક્ખાતં પકાસિતન્તિ તથાગતપ્પવેદિતં. **આગમ્માતિ** અધિગન્ત્વા, નિસ્સાય ઞત્વા વા. ''તથાગતપ્પવેદિતે ધમ્મવિનયે''તિપિ પાઠો. **સદ્ધં સમાદિયીતિ** સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા, સ્વાક્ખાતો ભગવતા ધમ્મો, સુપ્પટિપન્નો ભગવતો સાવકસઙ્ઘોતિ રતનત્તયસન્નિસ્સયં પુબ્બભાગસદ્ધઞ્ચેવ લોકુત્તરસદ્ધઞ્ચાતિ દુવિધમ્પિ સદ્ધં સમ્મા આદિયિ. યથા ન પુન આદાતબ્બા હોતિ, એવં યાવ ભવક્ખયા ગણ્હિ, અત્તનો ચિત્તસન્તાને ઉપ્પાદેસીતિ અત્થો. **સીલં સમાદિયીતિઆદીસુપિ** એસેવ નયો. **સીલન્તિ** પુબ્બભાગસીલેન સદ્ધિં મગ્ગસીલં ફલસીલઞ્ચ . **સુતન્તિ** પરિયત્તિબાહુસચ્ચં પટિવેધબાહુસચ્ચઞ્ચાતિ દુવિધમ્પિ સુતં. પરિયત્તિધમ્માપિ હિ તેન ધમ્મસ્સવનકાલે સચ્ચપ્પટિવેધાય સાવકેહિ યથાલદ્ધપ્પકારં સુતા પરિચિતા મનસાનુપેક્ખિતા દિટ્ઠિયા સુપ્પટિવિદ્ધા ચાતિ. **ચાગન્તિ** પઠમમગ્ગવજ્ઝકિલેસાભિસઙ્ખારાનં વોસ્સગ્ગસઙ્ખાતં ચાગં, યેન અરિયસાવકા દેય્યધમ્મેસુ મુત્તચાગા ચ હોન્તિ પયતપાણી વોસ્સગ્ગરતા. **પઞ્ઞન્તિ** સદ્ધિં વિપસ્સનાપઞ્ઞાય મગ્ગપઞ્ઞઞ્ચેવ ફલપઞ્ઞઞ્ચ.

કાયસ્સ ભેદાતિ ઉપાદિન્નક્ખન્ધપરિચ્ચાગા. **પરં મરણાતિ** તદનન્તરં અભિનિબ્બત્તક્ખન્ધગહણા. અથ વા **કાયસ્સ ભેદાતિ** જીવિતિન્દ્રિયસ્સ ઉપચ્છેદા. **પરં મરણાતિ** ચુતિતો ઉદ્ધં. **સુગતિં સગ્ગં લોકન્તિ** પદત્તયેનાપિ

દેવલોકમેવ વદતિ. સો હિ સમ્પત્તીનં સોભનત્તા સુન્દરા ગતીતિ સુગતિ, રૂપાદીહિ વિસેસેહિ સુટ્ઠુ અગ્ગોતિ સગ્ગો, સબ્બકાલં સુખમેવેત્થ લોકિયતિ, લુજ્જતીતિ વા લોકોતિ વુચ્ચતિ. **ઉપપન્નો**તિ પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન ઉપગતો. **સહબ્યત**ન્તિ સહભાવં. વચનત્થો પન સહ બ્યતિ પવત્તતિ, વસતીતિ વા સહબ્યો, સહઠાયી સહવાયી વા. તસ્સ ભાવો સહબ્યતા. **અતિરોચતી**તિ અતિક્કમ્મ અભિભવિત્વા રોચતિ વિરોચતિ. **વણ્ણેના**તિ રૂપસમ્પત્તિયા. **યસસા**તિ પરિવારેન. સો હિ અસુચિમક્ખિતં જજ્જરં મત્તિકાભાજનં છડ્ડેત્વા અનેકરતનવિચિત્તં પભસ્સરરંસિજાલવિનદ્ધસુદ્ધજમ્બુનદભાજનં ગણ્હન્તો વિય વુત્તપ્પકારં કળેવરં ઇધ નિક્ખિપિત્વા એકચિત્તક્ખણેન યથાવુત્તં દિબ્બત્તભાવં મહતા પરિવારેન સદ્ધિં પટિલભીતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં પાપાનં અપરિવજ્જને આદીનવં, પરિવજ્જને ચ આનિસંસં સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદત્થવિભાવનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તસ્સાયં સઙ્ખેપત્થો – યથા **ચક્ખુમા** પુરિસો **પરક્કમે** કાયિકવીરિયે **વિજ્જમાને** સરીરે વહન્તે **વિસમાનિ** પપાતાદિટ્ઠાનાનિ ચણ્ડભાવેન વા વિસમાનિ હત્થિઅસ્સઅહિકુક્કુરગોરૂપાદીનિ **પરિવજ્જયે**, એવં **જીવલોકસ્મિં** ઇમસ્મિં સત્તલોકે **પણ્ડિતો** સપ્પઞ્ઞો પુરિસો તાય સપ્પઞ્ઞતાય અત્તનો હિતં જાનન્તો **પાપાનિ** લામકાનિ દુચ્ચરિતાનિ પરિવજ્જેય્ય. એવઞ્હિ યથાયં સુપ્પબુદ્ધો તગરસિખિમ્હિ પચ્ચેકબુદ્ધે પાપં અપરિવજ્જેત્વા મહન્તં અનયબ્યસનં આપજ્જિ, એવં આપજ્જેય્યાતિ અધિપ્પાયો. યથા વા સુપ્પબુદ્ધો કુટ્ઠી મમ ધમ્મદેસનં આગમ્મ ઇદાનિ સંવેગપ્પત્તો પાપાનિ પરિવજ્જેન્તો ઉળારં વિસેસં અધિગઞ્છિ, એવં અઞ્ઞોપિ ઉળારં વિસેસાધિગમં ઇચ્છન્તો પાપાનિ પરિવજ્જેય્યાતિ અધિપ્પાયો.

તતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. કુમારકસુત્તવણ્ણના

૪૪. ચતુત્થે **કુમારકા**તિ તરુણપુગ્ગલા. યે સુભાસિતદુબ્ભાસિતસ્સ અત્થં જાનન્તિ, તે ઇધ કુમારકાતિ અધિપ્પેતા. ઇમે હિ સત્તા જાતદિવસતો પટ્ઠાય યાવ પઞ્ચદસવસ્સકા, તાવ ‘‘કુમારકા, બાલા’’તિ ચ વુચ્ચન્તિ, તતો પરં વીસતિવસ્સાનિ ‘‘યુવાનો’’તિ. **મચ્છકે બાધેન્તી**તિ મગ્ગસમીપે એકસ્મિં તળાકે નિદાઘકાલે ઉદકે પરિક્ખીણે નિન્નટ્ઠાને ઠિતં ઉદકં ઉસ્સિઞ્ચિત્વા ખુદ્દકમચ્છે ગણ્હન્તિ ચેવ હનન્તિ ચ ‘‘પચિત્વા ખાદિસ્સામા’’તિ. **તેનુપસઙ્કમી**તિ મગ્ગતો થોકં તળાકં અતિક્કમિત્વા ઠિતો, તસ્મા ‘‘ઉપસઙ્કમી’’તિ વદતિ. કસ્મા પન ઉપસઙ્કમિ? તે કુમારકે અત્તનિ વિસ્સાસં જનેતું ઉપસઙ્કમિ. **ભાયથ વો**તિ એત્થ **વો**તિ નિપાતમત્તં. **દુક્ખસ્સા**તિ નિસ્સક્કે સામિવચનં, દુક્ખસ્માતિ અત્થો. **અપ્પિયં વો દુક્ખ**ન્તિ ‘‘કિં તુમ્હાકં સરીરે ઉપ્પજ્જનકદુક્ખં અપ્પિયં અનિટ્ઠ’’ન્તિ પુચ્છતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ ઇમે સત્તા અત્તનો દુક્ખં અનિચ્છન્તા એવ હુત્વા દુક્ખહેતું પટિપજ્જન્તા અત્તનો તં ઇચ્છન્તા એવ નામ હોન્તીતિ એતમત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં પાપકિરિયાય નિસેધનં આદીનવવિભાવનઞ્ચ ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તસ્સત્થો – યદિ તુમ્હાકં સકલમાપાયિકં, સુગતિયઞ્ચ અપ્પાયુકતામનુસ્સદોભગ્ગિયાદિભેદં **દુક્ખં અપ્પિયં** અનિટ્ઠં, યદિ તુમ્હે તતો **ભાયથ, આવિ વા** પરેસં પાકટભાવવસેન અપ્પટિચ્છન્નં કત્વા કાયેન વા વાચાય વા

પાણાતિપાતાદિપ્પભેદં **યદિ વા રહો** અપાકટભાવવસેન પટિચ્છન્નં કત્વા મનોદ્વારે એવ અભિજ્ઝાદિપ્પભેદં અણુમત્તમ્પિ **પાપકં** લામકધમ્મં **માકત્થ** મા કરિત્થ, અથ પન તં પાપકમ્મં એતરહિ **કરોથ**, આયતિં વા **કરિસ્સથ**, નિરયાદીસુ ચતૂસુ અપાયેસુ મનુસ્સેસુ ચ તસ્સ ફલભૂતં દુક્ખં ઇતો વા એત્તો વા પલાયન્તે અમ્હે નાનુબન્ધિસ્સતીતિ અધિપ્પાયેન **ઉપેચ્ચ** અપેચ્ચ **પલાયત**મ્પિ તુમ્હાકં તતો **મુત્તિ** મોક્ખો નત્થિ. ગતિકાલાદિપચ્ચયન્તરસમવાયે વિપચ્ચિસ્સતિયેવાતિ દસ્સેતિ. ‘‘પલાયને’’તિપિ પઠન્તિ, વુત્તનયેન યત્થ કત્થચિ ગમને પક્કમને સતીતિ અત્થો. અયઞ્ચ અત્થો ‘‘ન અન્તલિક્ખે ન સમુદ્દમજ્ઝે…પે॰… પાપકમ્મા’’તિ (ધ॰ પ॰ ૧૨૭; મિ॰ પ॰ ૪.૨.૪) ઇમાય ગાથાય દીપેતબ્બો.

ચતુત્થસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ઉપોસથસુત્તવણ્ણના

૪૫. પઞ્ચમે **તદહૂ**તિ તસ્મિં અહનિ તસ્મિં દિવસે. **ઉપોસથે**તિ એત્થ ઉપવસન્તિ એત્થાતિ ઉપોસથો, **ઉપવસન્તી**તિ સીલેન વા અનસનેન વા ઉપેતા હુત્વા વસન્તીતિ અત્થો. અયઞ્હિ ઉપોસથસદ્દો ‘‘અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતં ઉપોસથં ઉપવસામી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૭૧; ૧૦.૪૬) સીલે આગતો. ‘‘ઉપોસથો વા પવારણા વા’’તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૧૫૫) પાતિમોક્ખુદ્દેસાદિવિનયકમ્મે. ‘‘ગોપાલકૂપોસથો નિગણ્ઠૂપોસથો’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૭૧) ઉપવાસે. ‘‘ઉપોસથો નામ નાગરાજા’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૬) પઞ્ઞત્તિયં. ‘‘અજ્જુપોસથો પન્નરસો’’તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૧૬૮) દિવસે. ઇધાપિ દિવસેયેવ દટ્ઠબ્બો, તસ્મા ‘‘તદહુપોસથે’’તિ તસ્મિં ઉપોસથદિવસભૂતે અહનીતિ અત્થો. **નિસિન્નો હોતી**તિ મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો ઓવાદપાતિમોક્ખં ઉદ્દિસિતું નિસિન્નો હોતિ. નિસજ્જ પન ભિક્ખૂનં ચિત્તાનિ ઓલોકેન્તો એકં દુસ્સીલપુગ્ગલં દિસ્વા, ‘‘સચાહં ઇમસ્મિં પુગ્ગલે ઇધ નિસિન્નેયેવ પાતિમોક્ખં ઉદ્દિસિસ્સામિ, સત્તધાસ્સ મુદ્ધા ફલિસ્સતી’’તિ તસ્મિં અનુકમ્પાય તુણ્હીયેવ અહોસિ.

એત્થ ચ **ઉદ્ધસ્તં અરુણ**ન્તિ અરુણુગ્ગમનં વત્વાપિ ‘‘ઉદ્દિસતુ, ભન્તે ભગવા, ભિક્ખૂનં પાતિમોક્ખ’’ન્તિ થેરો ભગવન્તં પાતિમોક્ખુદ્દેસં યાચિ તસ્મિં કાલે ‘‘ન, ભિક્ખવે, અનુપોસથે ઉપોસથો કાતબ્બો’’તિસિક્ખાપદસ્સ (મહાવ॰ ૧૮૩) અપઞ્ઞત્તત્તા. **અપરિસુદ્ધા, આનન્દ, પરિસા**તિ તિક્ખત્તું થેરેન પાતિમોક્ખુદ્દેસસ્સ યાચિતત્તા અનુદ્દેસસ્સ કારણં કથેન્તો ‘‘અસુકપુગ્ગલો અપરિસુદ્ધો’’તિ અવત્વા ‘‘અપરિસુદ્ધા, આનન્દ, પરિસા’’તિ આહ. કસ્મા પન ભગવા તિયામરત્તિં તથા વીતિનામેસિ? તતો પટ્ઠાય ઓવાદપાતિમોક્ખં અનુદ્દિસિતુકામો તસ્સ વત્થું પાકટં કાતું.

અદ્દસાતિ કથં અદ્દસ. અત્તનો ચેતોપરિયઞાણેન તસ્સં પરિસતિ ભિક્ખૂનં ચિત્તાનિ પરિજાનન્તો તસ્સ મોઘપુરિસસ્સ દુસ્સીલ્યચિત્તં પસ્સિ. યસ્મા પન ચિત્તે દિટ્ઠે તંસમઙ્ગીપુગ્ગલો દિટ્ઠો નામ હોતિ, તસ્મા ‘‘**અદ્દસા ખો આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો તં પુગ્ગલં દુસ્સીલ**’’ન્તિઆદિ **વુત્તં** . યથેવ હિ અનાગતે સત્તસુ દિવસેસુ પવત્તમાનં પરેસં ચિત્તં ચેતોપરિયઞાણલાભી જાનાતિ, એવં અતીતેપીતિ. **દુસ્સીલ**ન્તિ નિસ્સીલં, સીલવિરહિતન્તિ અત્થો. **પાપધમ્મ**ન્તિ દુસ્સીલત્તા એવ હીનજ્ઝાસયતાય લામકસભાવં. **અસુચિ**ન્તિ અપરિસુદ્ધેહિ કાયકમ્માદીહિ સમન્નાગતત્તા ન સુચિં. **સઙ્કસ્સરસમાચાર**ન્તિ કિઞ્ચિદેવ અસારુપ્પં દિસ્વા ‘‘ઇદં ઇમિના કતં ભવિસ્સતી’’તિ એવં પરેસં આસઙ્કનીયતાય સઙ્કાય સરિતબ્બસમાચારં, અથ વા કેનચિદેવ કરણીયેન મન્તયન્તે ભિક્ખૂ દિસ્વા ‘‘કચ્ચિ નુ ખો ઇમે મયા કતકમ્મં જાનિત્વા મન્તેન્તી’’તિ અત્તનોયેવ સઙ્કાય સરિતબ્બસમાચારં.

લજ્જિતબ્બતાય પટિચ્છાદેતબ્બકારણતો પટિચ્છન્નં કમ્મન્તં એતસ્સાતિ **પટિચ્છન્નકમ્મન્તં**. કુચ્છિતસમણવેસધારિતાય ન સમણન્તિ **અસ્સમણં**. સલાકગ્ગહણાદીસુ ''કિત્તકા સમણા''તિ ચ ગણનાય ''અહમ્પિ સમણોમ્હી''તિ મિચ્છાપટિઞ્ઞાય **સમણપટિઞ્ઞં**. અસેટ્ઠચારિતાય **અબ્રહ્મચારિં**. અઞ્ઞે બ્રહ્મચારિનો સુનિવત્થે સુપારુતે સુપત્તધરે ગામનિગમાદીસુ પિણ્ડાય ચરિત્વા જીવિકં કપ્પેન્તે દિસ્વા અબ્રહ્મચારી સમાનો સયમ્પિ તાદિસેન આકારેન પટિપજ્જન્તો ઉપોસથાદીસુ સન્દિસ્સન્તો ''અહમ્પિ બ્રહ્મચારી''તિ પટિઞ્ઞં દેન્તો વિય હોતીતિ **બ્રહ્મચારિપટિઞ્ઞં**. પૂતિના કમ્મેન સીલવિપત્તિયા અન્તો અનુપવિટ્ઠત્તા **અન્તોપૂતિં**. છહિ દ્વારેહિ રાગાદિકિલેસવસ્સનેન તિન્તત્તા **અવસ્સુતં**. સઞ્જાતરાગાદિકચવરત્તા સીલવન્તેહિ છડ્ડેતબ્બત્તા ચ **કસમ્બુજાતં**. **મજ્ઝે ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ નિસિન્ન**ન્તિ સઙ્ઘપરિયાપન્નો વિય ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ અન્તો નિસિન્નં. **દિટ્ઠોસી**તિ અયં પન ન પકતત્તોતિ ભગવતા દિટ્ઠો અસિ. યસ્મા ચ એવં દિટ્ઠો, તસ્મા નત્થિ **તે** તવ **ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં** એકકમ્માદિસંવાસો. યસ્મા પન સો **સંવાસો** તવ **નત્થિ**, તસ્મા **ઉટ્ઠેહિ**, **આવુસો**તિ એવમેત્થ પદયોજના વેદિતબ્બા.

તતિયમ્પિ ખો સો પુગ્ગલો તુણ્હી અહોસીતિ અનેકવારં વત્વાપિ થેરો ''સયમેવ નિબ્બિન્નો ઓરમિસ્સતી''તિ વા, ''ઇદાનિ ઇમેસં પટિપત્તિં જાનિસ્સામી''તિ વા અધિપ્પાયેન તુણ્હી અહોસિ. **બાહાયં ગહેત્વા**તિ ભગવતા મયા ચ યાથાવતો દિટ્ઠો, યાવતતિયં ઉટ્ઠેહીતિ વુત્તો ન ઉટ્ઠાતિ, ''ઇદાનિસ્સ નિક્કડ્ઢનકાલો મા સઙ્ઘસ્સ ઉપોસથન્તરાયો અહોસી''તિ તં બાહાયં અગ્ગહેસિ, તથા ગહેત્વા. **બહિદ્વારકોટ્ઠકા નિક્ખામેત્વા**તિ દ્વારકોટ્ઠકસાલતો બહિ નિક્ખામેત્વા. **બહી**તિ પન નિક્ખામિતટ્ઠાનદસ્સનં, અથ વા **બહિદ્વારકોટ્ઠકા**તિ બહિદ્વારકોટ્ઠકતોપિ નિક્ખામેત્વા, ન અન્તોદ્વારકોટ્ઠકતો, એવં ઉભયથાપિ વિહારતો બહિ કત્વાતિ અત્થો. **સૂચિઘટિકં દત્વા**તિ અગ્ગળસૂચિઞ્ચ ઉપરિઘટિકઞ્ચ આદહિત્વા, સુટ્ઠુતરં કવાટં થકેત્વાતિ અત્થો. **યાવ બાહાગહણાપિ નામા**તિ ઇમિના ''અપરિસુદ્ધા, આનન્દ, પરિસા''તિ વચનં સુત્વા એવ હિ તેન પક્કમિતબ્બં સિયા, એવં અપક્કમિત્વા યાવ બાહાગહણાપિ નામ સો મોઘપુરિસો આગમેસ્સતીતિ અચ્છરિયમિદન્તિ દસ્સેતિ. ઇદમ્પિ ગરહણચ્છરિયમેવાતિ વેદિતબ્બં.

અથ ભગવા ચિન્તેસિ – ''ઇદાનિ ભિક્ખુસઙ્ઘો અબ્બુદજાતો, અપરિસુદ્ધા પુગ્ગલા ઉપોસથં આગચ્છન્તિ, ન ચ તથાગતા અપરિસુદ્ધાય પરિસાય ઉપોસથં કરોન્તિ, પાતિમોક્ખં ઉદ્દિસન્તિ, અનુદ્દિસન્તે ચ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ઉપોસથો પચ્છિજ્જતિ, યંનૂનાહં ઇતો પટ્ઠાય ભિક્ખૂનંયેવ પાતિમોક્ખુદ્દેસં અનુજાનેય્ય''ન્તિ. એવં પન ચિન્તેત્વા ભિક્ખૂનંયેવ પાતિમોક્ખુદ્દેસં અનુજાનિ. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો ભગવા...પે॰... પાતિમોક્ખં ઉદ્દિસેય્યાથા**''તિ.

તત્થ **ન દાનાહ**ન્તિ ઇદાનિ અહં ઉપોસથં ન કરિસ્સામિ, પાતિમોક્ખં ન ઉદ્દિસિસ્સામીતિ પચ્ચેકં ન-કારેન સમ્બન્ધો. દુવિધઞ્હિ પાતિમોક્ખં આણાપાતિમોક્ખં ઓવાદપાતિમોક્ખન્તિ. તેસુ ''સુણાતુ મે, ભન્તે''તિઆદિકં (મહાવ॰ ૧૩૪) આણાપાતિમોક્ખં, તં સાવકાવ ઉદ્દિસન્તિ, ન બુદ્ધા, અયં અન્વદ્ધમાસં ઉદ્દિસિયતિ. ''ખન્તી પરમં...પે॰... સબ્બપાપસ્સ અકરણં...પે॰... અનૂપવાદો અનૂપઘાતો...પે॰... એતં બુદ્ધાન સાસન''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૯૦; ધ॰ પ॰ ૧૮૩-૧૮૫) ઇમા પન તિસ્સો ગાથા ઓવાદપાતિમોક્ખં નામ, તં બુદ્ધાવ ઉદ્દિસન્તિ, ન સાવકા, છન્નમ્પિ વસ્સાનં અચ્ચયેન ઉદ્દિસન્તિ. દીઘાયુકબુદ્ધાનઞ્હિ ધરમાનકાલે અયમેવ પાતિમોક્ખુદ્દેસો , અપ્પાયુકબુદ્ધાનં પન પઠમબોધિયંયેવ. તતો પરં ઇતરો, તઞ્ચ ખો ભિક્ખૂ એવ ઉદ્દિસન્તિ, ન બુદ્ધા, તસ્મા અમ્હાકમ્પિ ભગવા વીસતિવસ્સમત્તં ઓવાદપાતિમોક્ખં ઉદ્દિસિત્વા ઇમં અન્તરાયં દિસ્વા તતો પરં ન ઉદ્દિસિ. **અટ્ઠાન**ન્તિ અકારણં. **અનવકાસો**તિ તસ્સેવ વેવચનં. કારણઞ્હિ યથા તિટ્ઠતિ એત્થ ફલં તદાયત્તવુત્તિતાયાતિ ઠાનન્તિ વુચ્ચતિ, એવં અનવકાસોતિપિ વુચ્ચતીતિ. **યન્તિ** કિરિયાપરામસનં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયેન યોજેતબ્બં.

અટ્ઠિમે, ભિક્ખવે, મહાસમુદ્દેતિ કો અનુસન્ધિ? ય્વાયં અપરિસુદ્ધાય પરિસાય પાતિમોક્ખસ્સ અનુદ્દેસો વુત્તો, સો ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયે અચ્છરિયો અબ્ભુતો ધમ્મોતિ તં અપરેહિ સત્તહિ અચ્છરિયબ્ભુતધમ્મેહિ સદ્ધિં વિભજિત્વા દસ્સેતુકામો પઠમં તાવ તેસં ઉપમાભાવેન મહાસમુદ્દે અટ્ઠ અચ્છરિયબ્ભુતધમ્મે દસ્સેન્તો સત્થા ''અટ્ઠિમે, ભિક્ખવે, મહાસમુદ્દે''તિઆદિમાહ.

પકતિદેવા વિય ન સુરન્તિ ન ઇસન્તિ ન વિરોચન્તીતિ **અસુરા**, સુરા નામ દેવા, તેસં પટિપક્ખાતિ વા અસુરા, વેપચિત્તિપહારાદાદયો. તેસં ભવનં સિનેરુસ્સ હેટ્ઠાભાગે, તે તત્થ પવિસન્તા નિક્ખમન્તા સિનેરુપાદે મણ્ડપાદિં નિમ્મિનિત્વા કીળન્તાવ અભિરમન્તિ. તત્થ તેસં અભિરતિ ઇમે ગુણે દિસ્વાતિ આહ – ''**યે દિસ્વા દિસ્વા અસુરા મહાસમુદ્દે અભિરમન્તી**''તિ. તત્થ **અભિરમન્તી**તિ રતિં વિન્દન્તિ, અનુક્કણ્ઠમાના વસન્તીતિ અત્થો.

અનુપુબ્બનિન્નોતિઆદીનિ સબ્બાનિ અનુપટિપાટિયા નિન્નભાવસ્સેવ વેવચનાનિ. **ન આયતકેનેવ પપાતો**તિ ન છિન્નતટો મહાસોબ્ભો વિય આદિતો એવ પપાતો. સો હિ તીરદેસતો પટ્ઠાય એકઙ્ગુલદ્વઙ્ગુલવિદત્થિરતનયટ્ઠિઉસભઅડ્ઢગાવુતગાવુતડ્ઢયોજનાદિવસેન ગમ્ભીરો હુત્વા ગચ્છન્તો ગચ્છન્તો સિનેરુપાદમૂલે ચતુરાસીતિયોજનસહસ્સગમ્ભીરો હુત્વા ઠિતોતિ દસ્સેતિ.

ઠિતધમ્મોતિ ઠિતસભાવો અવટ્ઠિતસભાવો. **ન મતેન કુણપેન સંવસતી**તિ યેન કેનચિ હત્થિઅસ્સાદીનં કળેવરેન સદ્ધિં ન સંવસતિ. **તીરં વાહેતી**તિ તીરં અપનેતિ. **થલં ઉસ્સારેતી**તિ હત્થેન ગહેત્વા વિય વીચિપ્પહારેનેવ થલે ખિપતિ. **ગઙ્ગા યમુના**તિ અનોતત્તદહસ્સ દક્ખિણમુખતો નિક્ખન્તનદી પઞ્ચ ધારા હુત્વા પવત્તટ્ઠાને ગઙ્ગાતિઆદિના પઞ્ચધા સઙ્ખં ગતા.

તત્રાયં ઇમાસં નદીનં આદિતો પટ્ઠાય ઉપ્પત્તિકથા – અયઞ્હિ જમ્બુદીપો દસસહસ્સયોજનપરિમાણો, તત્થ ચતુસહસ્સયોજનપ્પમાણો પદેસો ઉદકેન અજ્ઝોત્થટો સમુદ્દોતિ સઙ્ખં ગતો, તિસહસ્સયોજનપ્પમાણે મનુસ્સા વસન્તિ, તિસહસ્સયોજનપ્પમાણે હિમવા પતિટ્ઠિતો ઉબ્બેધેન પઞ્ચયોજનસતિકો ચતુરાસીતિકૂટસહસ્સપટિમણ્ડિતો સમન્તતો સન્દમાનપઞ્ચસતનદીવિચિત્તો, યત્થ આયામેન વિત્થારેન ગમ્ભીરતાય ચ પણ્ણાસયોજનપ્પમાણો દિયડ્ઢયોજનસતપરિમણ્ડલો અનોતત્તદહો કણ્ણમુણ્ડદહો રથકારદહો છદ્દન્તદહો કુણાલદહો મન્દાકિનિદહો સીહપપાતદહોતિ સત્ત મહાસરા પતિટ્ઠિતા.

તેસુ **અનોતત્તદહો** સુદસ્સનકૂટં ચિત્તકૂટં કાળકૂટં ગન્ધમાદનકૂટં કેલાસકૂટન્તિ ઇમેહિ પઞ્ચહિ પબ્બતકૂટેહિ પરિક્ખિત્તો. તત્થ **સુદસ્સનકૂટં** સોવણ્ણમયં તિયોજનસતુબ્બેધં અન્તોવઙ્કં કાકમુખસણ્ઠાનં તમેવ સરં પટિચ્છાદેત્વા ઠિતં, **ચિત્તકૂટં** સત્તરતનમયં. **કાળકૂટં** અઞ્જનમયં. **ગન્ધમાદનકૂટં** મસારગલ્લમયં અબ્ભન્તરે મુગ્ગવણ્ણં; મૂલગન્ધો, સારગન્ધો, ફેગ્ગુગન્ધો, તચગન્ધો, પપટિકાગન્ધો, ખન્ધગન્ધો, રસગન્ધો, પુપ્ફગન્ધો, ફલગન્ધો, પત્તગન્ધોતિ ઇમેહિ દસહિ ગન્ધેહિ ઉસ્સન્નં, નાનપ્પકારઓસધસઞ્છન્નં, કાળપક્ખુપોસથદિવસે આદિત્તં વિય અઙ્ગારં પજ્જલન્તં તિટ્ઠતિ. **કેલાસકૂટં** રજતમયં. સબ્બાનિ ચેતાનિ સુદસ્સનેન સમાનુબ્બેધસણ્ઠાનાનિ તમેવ સરં પટિચ્છાદેત્વા ઠિતાનિ. તત્થ દેવાનુભાવેન નાગાનુભાવેન ચ દેવો વસ્સતિ, નદિયો ચ સન્દન્તિ, તં સબ્બમ્પિ ઉદકં અનોતત્તમેવ પવિસતિ, ચન્દિમસૂરિયા દક્ખિણેન વા ઉત્તરેન વા ગચ્છન્તા પબ્બતન્તરેન તત્થ ઓભાસં કરોન્તિ, ઉજુકં ગચ્છન્તા ન કરોન્તિ, તેનેવસ્સ ''અનોતત્ત''ન્તિ સઙ્ખા ઉદપાદિ.

તત્થ રતનમયમનુઞ્ઞસોપાનસિલાતલાનિ નિમ્મચ્છકચ્છપાનિ ફલિકસદિસાનિ નિમ્મલૂદકાનિ તદુપભોગસત્તાનં કમ્મનિબ્બત્તાનેવ નહાનતિત્થાનિ ચ હોન્તિ, યત્થ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધા ઇદ્ધિમન્તો સાવકા ઇસયો ચ નહાનાદીનિ કરોન્તિ, દેવયક્ખાદયો ઉદકકીળં કીળન્તિ.

તસ્સ ચતૂસુ પસ્સેસુ સીહમુખં, હત્થિમુખં, અસ્સમુખં, ઉસભમુખન્તિ ચત્તારિ ઉદકનિક્ખમનમુખાનિ હોન્તિ, યેહિ ચતસ્સો નદિયો સન્દન્તિ. સીહમુખેન નિક્ખન્તનદીતીરે કેસરસીહા બહુતરા હોન્તિ, તથા હત્થિમુખાદીહિ હત્થિઅસ્સઉસભા. પુરત્થિમદિસતો નિક્ખન્તનદી અનોતત્તં તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા ઇતરા તિસ્સો નદિયો અનુપગમ્મ પાચીનહિમવન્તેનેવ અમનુસ્સપથં ગન્ત્વા મહાસમુદ્દં પવિસતિ. પચ્છિમદિસતો ઉત્તરદિસતો ચ નિક્ખન્તનદિયોપિ તથેવ પદક્ખિણં કત્વા પચ્છિમહિમવન્તેનેવ ઉત્તરહિમવન્તેનેવ ચ અમનુસ્સપથં ગન્ત્વા મહાસમુદ્દં પવિસન્તિ.

દક્ખિણદિસતો નિક્ખન્તનદી પન તં તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા દક્ખિણેન ઉજુકં પાસાણપિટ્ઠેનેવ સટ્ઠિયોજનાનિ ગન્ત્વા પબ્બતં પહરિત્વા ઉટ્ઠાય પરિક્ખેપેન તિગાવુતપ્પમાણઉદકધારા હુત્વા આકાસેન સટ્ઠિયોજનાનિ ગન્ત્વા તિયગ્ગળે નામ પાસાણે પતિતા, પાસાણો ઉદકધારાવેગેન ભિન્નો. તત્થ પઞ્ઞાસયોજનપ્પમાણા તિયગ્ગળા નામ પોક્ખરણી જાતા, પોક્ખરણિયા કૂલં ભિન્દિત્વા પાસાણં પવિસિત્વા સટ્ઠિયોજનાનિ ગન્ત્વા તતો ઘનપથવિં ભિન્દિત્વા ઉમઙ્ગેન સટ્ઠિયોજનાનિ ગન્ત્વા વિઞ્ઝં નામ તિરચ્છાનપબ્બતં પહરિત્વા હત્થતલે પઞ્ચઙ્ગુલિસદિસા પઞ્ચધારા હુત્વા પવત્તન્તિ.

સા તિક્ખત્તું અનોતત્તં પદક્ખિણં કત્વા ગતટ્ઠાને “**આવટ્ટગઙ્ગા**”તિ વુચ્ચતિ, ઉજુકં પાસાણપિટ્ઠેન સટ્ઠિયોજનાનિ ગતટ્ઠાને “**કણ્હગઙ્ગા**”તિ, આકાસેન સટ્ઠિયોજનાનિ ગતટ્ઠાને “**આકાસગઙ્ગા**”તિ, તિયગ્ગળપાસાણે પઞ્ઞાસયોજનોકાસે ઠિતા “**તિયગ્ગળપોક્ખરણી**”તિ, કૂલં ભિન્દિત્વા પાસાણં પવિસિત્વા સટ્ઠિયોજનાનિ ગતટ્ઠાને “**બહલગઙ્ગા**”તિ, ઉમઙ્ગેન સટ્ઠિયોજનાનિ ગતટ્ઠાને “**ઉમઙ્ગગઙ્ગા**”તિ વુચ્ચતિ, વિઞ્ઝં નામ તિરચ્છાનપબ્બતં પહરિત્વા પઞ્ચધારા હુત્વા પવત્તટ્ઠાને ગઙ્ગા, યમુના, અચિરવતી, સરભૂ, મહીતિ પઞ્ચધા સઙ્ખં ગતા. એવમેતા પઞ્ચ મહાનદિયો હિમવન્તતો પવત્તન્તીતિ વેદિતબ્બા.

તત્થ **નદી નિન્નગા**તિઆદિકં ગોત્તં, **ગઙ્ગા યમુના**તિઆદિકં નામં. **સવન્તિયો**તિ યા કાચિ સવમાના સન્દમાના ગચ્છન્તિયો મહાનદિયો વા કુન્નદિયો વા. **અપ્પેન્તી**તિ અલ્લીયન્તિ ઓસરન્તિ. **ધારા**તિ વુટ્ઠિધારા. **પૂરત્ત**ન્તિ પુણ્ણભાવો. મહાસમુદ્દસ્સ હિ અયં ધમ્મતા – ‘‘ઇમસ્મિં કાલે દેવો મન્દો જાતો, જાલક્ખિપાદીનિ આદાય મચ્છકચ્છપે ગણ્હિસ્સામા’’તિ વા ‘‘ઇમસ્મિં કાલે અતિમહન્તી વુટ્ઠિ, ન લભિસ્સામ નુ ખો પિટ્ઠિપસારણટ્ઠાન’’ન્તિ વા તં ન સક્કા વત્તું. પઠમકપ્પિકકાલતો પટ્ઠાય હિ યં વસ્સિત્વા સિનેરુમેખલં આહચ્ચ ઉદકં ઠિતં, તં તતો એકઙ્ગુલમત્તમ્પિ ઉદકં નેવ હેટ્ઠા ઓતરતિ, ન ઉદ્ધં ઉત્તરતિ.

એકરસોતિ અસમ્ભિન્નરસો. **મુત્તા**તિ ખુદ્દકમહન્તવટ્ટદીઘાદિભેદા અનેકવિધા મુત્તા. **મણી**તિ રત્તનીલાદિભેદો અનેકવિધો મણિ. **વેળુરિયો**તિ વંસવણ્ણસિરીસપુપ્ફવણ્ણાદિસણ્ઠાનતો અનેકવિધો. **સઙ્ખો**તિ દક્ખિણાવત્તતમ્બકુચ્છિકધમનસઙ્ખાદિભેદો અનેકવિધો. **સિલા**તિ સેતકાળમુગ્ગવણ્ણાદિભેદા અનેકવિધા. **પવાળ**ન્તિ ખુદ્દકમહન્તમન્દરત્તઘનરત્તાદિભેદં અનેકવિધં. **લોહિતઙ્ગો**તિ પદુમરાગાદિભેદો અનેકવિધો **મસારગલ્લ**ન્તિ કબરમણિ. ‘‘ચિત્તફલિક’’ન્તિપિ વદન્તિ.

મહતં ભૂતાનન્તિ મહન્તાનં સત્તાનં. **તિમિતિમિઙ્ગલાદિકા** તિસ્સો મચ્છજાતિયો. તિમિં ગિલનસમત્થા તિમિઙ્ગલા, તિમિઞ્ચ તિમિઙ્ગલઞ્ચ ગિલનસમત્થા ''તિમિતિમિઙ્ગલા''તિ વદન્તિ. **નાગાતિ** ઊમિપિટ્ઠિવાસિનોપિ વિમાનટ્ઠકનાગાપિ.

એવમેવ ખોતિ કિઞ્ચાપિ સત્થા ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયે સોળસપિ બાત્તિંસપિ તતો ભિય્યોપિ અચ્છરિયબ્ભુતધમ્મે વિભજિત્વા દસ્સેતું સક્કોતિ, તદા ઉપમાભાવેન પન ગહિતાનં અટ્ઠન્નં અનુરૂપવસેન અટ્ઠેવ તે ઉપમેતબ્બધમ્મે વિભજિત્વા દસ્સેન્તો ''**એવમેવ ખો, ભિક્ખવે, ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયે અટ્ઠ અચ્છરિયા અબ્ભુતા ધમ્મા**''તિઆદિમાહ.

તત્થ **અનુપુબ્બસિક્ખાય** તિસ્સો ભિક્ખા ગહિતા, **અનુપુબ્બકિરિયાય** તેરસ ધુતઙ્ગધમ્મા, **અનુપુબ્બપટિપદાય** સત્ત અનુપસ્સના અટ્ઠારસ મહાવિપસ્સના અટ્ઠતિંસ આરમ્મણવિભત્તિયો સત્તતિંસ બોધિપક્ખિયધમ્મા ચ ગહિતા. **ન આયતકેનેવ અઞ્ઞાપટિવેધોતિ** મણ્ડૂકસ્સ ઉપ્પતિત્વા ગમનં વિય આદિતોવ સીલપૂરણાદીનિ અકત્વા અરહત્તપટિવેધો નામ નત્થિ, પટિપાટિયા પન સીલસમાધિપઞ્ઞાયો પૂરેત્વાવ અરહત્તપ્પત્તીતિ અત્થો.

મમ સાવકાતિ સોતાપન્નાદિકે અરિયપુગ્ગલે સન્ધાય વદતિ. **ન સંવસતીતિ** ઉપોસથકમ્માદિવસેન સંવાસં ન કરોતિ. **ઉક્ખિપતીતિ** અપનેતિ. **આરકાવાતિ** દૂરેયેવ. **ન તેન નિબ્બાનધાતુયા ઊનત્તં વા પૂરત્તં વાતિ** અસઙ્ખ્યેય્યેપિ મહાકપ્પે બુદ્ધેસુ અનુપ્પજ્જન્તેસુ એકસત્તોપિ પરિનિબ્બાતું ન સક્કોતિ, તદાપિ ''તુચ્છા નિબ્બાનધાતૂ''તિ ન સક્કા વત્તું, બુદ્ધકાલે પન એકેકસ્મિં સમાગમે અસઙ્ખ્યેય્યાપિ સત્તા અમતં આરાધેન્તિ, તદાપિ ન સક્કા વત્તું ''પૂરા નિબ્બાનધાતૂ''તિ. **વિમુત્તિરસોતિ** કિલેસેહિ વિમુચ્ચનરસો. સબ્બા હિ સાસનસ્સ સમ્પત્તિ યાવદેવ અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તસ્સ વિમુત્તિયા હોતિ.

રતનાનીતિ રતિજનનટ્ઠેન રતનાનિ. સતિપટ્ઠાનાદયો હિ ભાવિયમાના પુબ્બભાગેપિ અનપ્પકં પીતિપામોજ્જં નિબ્બત્તેન્તિ, પગેવ અપરભાગે. વુત્તઞ્હેતં –

> ''યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
> લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનત''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪) –

લોકિયરતનનિમિત્તં પન પીતિપામોજ્જં ન તસ્સ કલભાગમ્પિ અગ્ઘતીતિ અયમત્થો હેટ્ઠા દસ્સિતો એવ. અપિચ –

> ''ચિત્તીકતં મહગ્ઘઞ્ચ, અતુલં દુલ્લભદસ્સનં;
> અનોમસત્તપરિભોગં, 'રતન'ન્તિ પવુચ્ચતી''તિ.

યદિ ચ ચિત્તીકતાદિભાવેન રતનં નામ હોતિ, સતિપટ્ઠાનાદીનંયેવ ભૂતતો રતનભાવો. બોધિપક્ખિયધમ્માનઞ્હિ સો આનુભાવો, યં સાવકા સાવકપારમીઞાણં, પચ્ચેકબુદ્ધા પચ્ચેકબોધિઞાણં, સમ્માસમ્બુદ્ધા સમ્માસમ્બોધિં અધિગચ્છન્તીતિ આસન્નકારણત્તા. પરમ્પરકારણઞ્હિ દાનાદિઉપનિસ્સયોતિ એવં રતિજનનટ્ઠેન ચિત્તીકતાદિઅત્થેન ચ રતનભાવો બોધિપક્ખિયધમ્માનં સાતિસયો. તેન વુત્તં – ''**તત્રિમાનિ રતનાનિ, સેય્યથિદં, ચત્તારો સતિપટ્ઠાના**''તિઆદિ.

તત્થ આરમ્મણે પક્ખન્દિત્વા ઉપટ્ઠાનટ્ઠેન પટ્ઠાનં, સતિયેવ પટ્ઠાનં સતિપટ્ઠાનં. આરમ્મણસ્સ પન કાયાદિવસેન ચતુબ્બિધત્તા વુત્તં ''**ચત્તારો સતિપટ્ઠાના**''તિ. તથા હિ કાયવેદનાચિત્તધમ્મેસુ

સુભસુખનિચ્ચઅત્તસઞ્ઞાનં પહાનતો અસુભદુક્ખાનિચ્ચાનત્તતાગહણતો ચ નેસં કાયાનુપસ્સનાદિભાવો વિભત્તો.

સમ્મા પદહન્તિ એતેન, સયં વા સમ્મા પદહતિ, પસત્થં, સુન્દરં વા પદહન્તિ **સમ્મપ્પધાનં**. પુગ્ગલસ્સ વા સમ્મદેવ પધાનભાવકરણતો **સમ્મપ્પધાનં**. વીરિયસ્સેતં અધિવચનં. તમ્પિ અનુપ્પન્નુપ્પન્નાનં અકુસલાનં અનુપ્પાદનપહાનવસેન અનુપ્પન્નુપ્પન્નાનં કુસલાનં ધમ્માનં ઉપ્પાદનભાવનવસેન ચ ચતુકિચ્ચં કત્વા વુત્તં "**ચત્તારો સમ્મપ્પધાના**"તિ.

ઇજ્ઝતીતિ **ઇદ્ધિ**, સમિજ્ઝતિ નિપ્ફજ્જતીતિ અત્થો. ઇજ્ઝન્તિ વા એતાય સત્તા ઇદ્ધા વુદ્ધા ઉક્કંસગતા હોન્તીતિ **ઇદ્ધિ**. ઇતિ પઠમેન અત્થેન ઇદ્ધિ એવ પાદો ઇદ્ધિપાદો, ઇદ્ધિકોટ્ઠાસોતિ અત્થો . દુતિયેન અત્થેન ઇદ્ધિયા પાદો પતિટ્ઠા અધિગમૂપાયોતિ ઇદ્ધિપાદો. તેન હિ ઉપરૂપરિવિસેસસઙ્ખાતં ઇદ્ધિં પજ્જન્તિ પાપુણન્તિ, સ્વાયં ઇદ્ધિપાદો યસ્મા છન્દાદિકે ચત્તારો અધિપતિધમ્મે ધુરે જેટ્ઠકે કત્વા નિબ્બત્તિયતિ, તસ્મા વુત્તં "**ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા**"તિ.

પઞ્ચિન્દ્રિયાનીતિ સદ્ધાદીનિ પઞ્ચ ઇન્દ્રિયાનિ. તત્થ અસ્સદ્ધિયં અભિભવિત્વા અધિમોક્ખલક્ખણે ઇન્દટ્ઠં કારેતીતિ સદ્ધિન્દ્રિયં, કોસજ્જં અભિભવિત્વા પગ્ગહલક્ખણે , પમાદં અભિભવિત્વા ઉપટ્ઠાનલક્ખણે, વિક્ખેપં અભિભવિત્વા અવિક્ખેપલક્ખણે, અઞ્ઞાણં અભિભવિત્વા દસ્સનલક્ખણે ઇન્દટ્ઠં કારેતીતિ પઞ્ઞિન્દ્રિયં.

તાનિયેવ અસ્સદ્ધિયાદીહિ અનભિભવનીયતો અકમ્પિયટ્ઠેન સમ્પયુત્તધમ્મેસુ થિરભાવેન "**બલાની**"તિ વેદિતબ્બાનિ.

સત્ત બોજ્ઝઙ્ગાતિ બોધિયા, બોધિસ્સ વા અઙ્ગાતિ બોજ્ઝઙ્ગા. યા હિ એસા ધમ્મસામગ્ગી યાય લોકુત્તરમગ્ગક્ખણે ઉપ્પજ્જમાનાય લીનુદ્ધચ્ચપતિટ્ઠાનાયૂહનકામસુખત્તકિલમથાનુયોગ-ઉચ્છેદસસ્સતાભિનિવેસાદીનં અનેકેસં ઉપદ્દવાનં પટિપક્ખભૂતાય સતિધમ્મવિચયવીરિયપીતિપસ્સદ્ધિસમાધિઉપેક્ખાસઙ્ખાતાય ધમ્મસામગ્ગિયા અરિયસાવકો બુજ્ઝતિ, કિલેસનિદ્દાય વુટ્ઠહતિ, ચત્તારિ વા અરિયસચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝતિ, નિબ્બાનમેવ વા સચ્છિકરોતીતિ ''બોધી''તિ વુચ્ચતિ, તસ્સા ધમ્મસામગ્ગિસઙ્ખાતાય બોધિયા અઙ્ગાતિપિ બોજ્ઝઙ્ગા ઝાનઙ્ગમગ્ગઙ્ગાદયો વિય. યોપેસ વુત્તપ્પકારાય ધમ્મસામગ્ગિયા બુજ્ઝતીતિ કત્વા અરિયસાવકો ''બોધી''તિ વુચ્ચતિ, તસ્સ બોધિસ્સ અઙ્ગાતિપિ બોજ્ઝઙ્ગા સેનઙ્ગરથઙ્ગાદયો વિય. તેનાહુ પોરાણા – ''બુજ્ઝનકસ્સ પુગ્ગલસ્સ અઙ્ગાતિ બોજ્ઝઙ્ગા''તિ. ''બોધિયા સંવત્તન્તીતિ બોજ્ઝઙ્ગા''તિઆદિના નયેનપિ બોજ્ઝઙ્ગાનં બોજ્ઝઙ્ગત્થો વેદિતબ્બો.

અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગોતિ તંતંમગ્ગવજ્ઝકિલેસેહિ આરકત્તા અરિયભાવકરત્તા અરિયફલપટિલાભકરત્તા ચ અરિયો. સમ્માદિટ્ઠિઆદીનિ અટ્ઠઙ્ગાનિ અસ્સ અત્થિ, અટ્ઠ અઙ્ગાનિયેવ વા અટ્ઠઙ્ગિકો. કિલેસે મારેન્તો ગચ્છતિ, નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગિયતિ, સયં વા નિબ્બાનં મગ્ગતીતિ મગ્ગોતિ. એવમેતેસં સતિપટ્ઠાનાદીનં અત્થવિભાગો વેદિતબ્બો.

સોતાપન્નોતિ મગ્ગસઙ્ખાતં સોતં આપજ્જિત્વા પાપુણિત્વા ઠિતો, સોતાપત્તિફલટ્ઠોતિ અત્થો. **સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો**તિ સોતાપત્તિફલસ્સ અત્તપચ્ચક્ખકરણાય પટિપજ્જમાનો પઠમમગ્ગટ્ઠો, યો અટ્ઠમકોતિપિ વુચ્ચતિ. **સકદાગામી**તિ સકિદેવ ઇમં લોકં પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન આગમનસીલો દુતિયફલટ્ઠો.

અનાગામીતિ પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન કામલોકં અનાગમનસીલો તતિયફલટ્ઠો . યો પન સદ્ધાનુસારી ધમ્માનુસારી એકબીજીતિ એવમાદિકો અરિયપુગ્ગલવિભાગો, સો એતેસંયેવ પભેદોતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં અત્તનો ધમ્મવિનયે મતકુણપસદિસેન દુસ્સીલપુગ્ગલેન સદ્ધિં સંવાસાભાવસઙ્ખાતં અત્થં વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં અસંવાસારહસંવાસારહવિભાગકારણપરિદીપનં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **છન્નમતિવસ્સતી**તિ આપત્તિં આપજ્જિત્વા પટિચ્છાદેન્તો અઞ્ઞં નવં આપત્તિં આપજ્જતિ, તતો પરં તતો પરન્તિ એવં આપત્તિવસ્સં કિલેસવસ્સં અતિવિય વસ્સતિ. **વિવટં નાતિવસ્સતી**તિ આપત્તિં આપન્નો તં અપ્પટિચ્છાદેત્વા વિવરન્તો સબ્રહ્મચારીનં પકાસેન્તો યથાધમ્મં યથાવિનયં પટિકરોન્તો દેસેન્તો વુટ્ઠહન્તો અઞ્ઞં નવં આપત્તિં ન આપજ્જતિ, તેનસ્સ વિવટં પુન આપત્તિવસ્સં કિલેસવસ્સં ન વસ્સતિ. યસ્મા ચ એતદેવં, તસ્મા **છન્નં** છાદિતં આપત્તિં **વિવરેથ** પકાસેથ. **એવં તં નાતિવસ્સતી**તિ એવં સન્તે તં આપત્તિઆપજ્જનકં આપન્નપુગ્ગલં અત્તભાવં અતિવિજ્ઝિત્વા કિલેસવસ્સં ન વસ્સતિ ન તેમેતિ. એવં સો કિલેસેહિ અનવસ્સુતો પરિસુદ્ધસીલો સમાહિતો હુત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા સમ્મસન્તો અનુક્કમેન નિબ્બાનં પાપુણાતીતિ અધિપ્પાયો.

પઞ્ચમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સોણસુત્તવણ્ણના

૪૬. છટ્ઠે **અવન્તીસૂ**તિ અવન્તિરટ્ઠે. **કુરરઘરે**તિ એવંનામકે નગરે. **પવત્તે પબ્બતે**તિ પવત્તનામકે પબ્બતે. ''પપાતે પબ્બતે''તિપિ પઠન્તિ. **સોણો ઉપાસકો કુટિકણ્ણો**તિ નામેન સોણો નામ, તીહિ સરણગમનેહિ ઉપાસકભાવપ્પટિવેદનેન ઉપાસકો, કોટિઅગ્ઘનકસ્સ કણ્ણપિળન્ધનસ્સ ધારણેન ''કોટિકણ્ણો''તિ વત્તબ્બે ''કુટિકણ્ણો''તિ એવં અભિઞ્ઞાતો, ન સુખુમાલસોણોતિ અધિપ્પાયો . અયઞ્હિ આયસ્મતો મહાકચ્ચાયનસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા સાસને અભિપ્પસન્નો, સરણેસુ ચ સીલેસુ ચ પતિટ્ઠિતો પવત્તે પબ્બતે છાયૂદકસમ્પન્ને ઠાને વિહારં કારેત્વા થેરં તત્થ વસાપેત્વા ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠાતિ. તેન વુત્તં – ''**આયસ્મતો મહાકચ્ચાનસ્સ ઉપટ્ઠાકો હોતી**''તિ.

સો કાલેન કાલં થેરસ્સ ઉપટ્ઠાનં ગચ્છતિ. થેરો ચસ્સ ધમ્મં દેસેતિ. તેન સંવેગબહુલો ધમ્મચરિયાય ઉસ્સાહજાતો વિહરતિ. સો એકદા સત્થેન સદ્ધિં વાણિજ્જત્થાય ઉજ્જેનિં ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે અટવિયં સત્થે નિવિટ્ઠે રત્તિયં જનસમ્બાધભયેન એકમન્તં અપક્કમ્મ નિદ્દં ઉપગઞ્છિ. સત્થો પચ્ચૂસવેલાયં ઉટ્ઠાય ગતો, ન એકોપિ સોણં પબોધેસિ, સબ્બેપિ વિસરિત્વા અગમંસુ. સો પભાતાય રત્તિયા પબુજ્ઝિત્વા ઉટ્ઠાય કઞ્ચિ અપસ્સન્તો સત્થેનેવ ગતમગ્ગં ગહેત્વા સીઘં સીઘં ગચ્છન્તો એકં વટરુક્ખં ઉપગઞ્છિ. તત્થ અદ્દસ એકં મહાકાયં વિરૂપદસ્સનં ગચ્છન્તં પુરિસં અટ્ઠિતો મુત્તાનિ અત્તનો મંસાનિ સયમેવ ખાદન્તં, દિસ્વાન ''કોસિ ત્વ''ન્તિ પુચ્છિ. ''પેતોમ્હિ, ભન્તે''તિ. ''કસ્મા એવં કરોસી''તિ. ''અત્તનો પુબ્બકમ્મેના''તિ. ''કિં પન તં કમ્મ''ન્તિ. ''અહં પુબ્બે ભારુકચ્છનગરવાસી કૂટવાણિજો હુત્વા પરેસં સન્તકં વઞ્ચેત્વા ખાદિં, સમણે ચ ભિક્ખાય ઉપગતે 'તુમ્હાકં મંસં ખાદથા'તિ અક્કોસિં, તેન કમ્મેન એતરહિ ઇમં દુક્ખં અનુભવામી''તિ. તં સુત્વા સોણો અતિવિય સંવેગં પટિલભિ.

તતો પરં ગચ્છન્તો મુખતો પગ્ઘરિતકાળલોહિતે દ્વે પેતદારકે પસ્સિત્વા તથેવ પુચ્છિ. તેપિસ્સ અત્તનો કમ્મં કથેસું. તે કિર ભારુકચ્છનગરે દારકકાલે ગન્ધવાણિજ્જાય જીવિકં કપ્પેન્તા અત્તનો માતરિ ખીણાસવે નિમન્તેત્વા

ભોજેન્તિયા ગેહં ગન્ત્વા ''અમ્હાકં સન્તકં કસ્મા સમણાનં દેસિ, તયા દિન્નં ભોજનં ભુઞ્જનકસમણાનં મુખતો કાળલોહિતં પગ્ઘરતૂ''તિ અક્કોસિંસુ. તે તેન કમ્મેન નિરયે પચ્ચિત્વા તસ્સ વિપાકાવસેસેન પેતયોનિયં નિબ્બત્તિત્વા તદા ઇમં દુક્ખં અનુભવન્તિ. તમ્પિ સુત્વા સોણો અતિવિય સંવેગજાતો અહોસિ.

સો ઉજ્જેનિં ગન્ત્વા તં કરણીયં તીરેત્વા કુલઘરં પચ્ચાગતો થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા કતપટિસન્થારો થેરસ્સ તમત્થં આરોચેસિ. થેરોપિસ્સ પવત્તિનિવત્તીસુ આદીનવાનિસંસે વિભાવેન્તો ધમ્મં દેસેસિ. સો થેરં વન્દિત્વા ગેહં ગતો સાયમાસં ભુઞ્જિત્વા સયનં ઉપગતો થોકંયેવ નિદ્દાયિત્વા પબુજ્ઝિત્વા સયનતલે નિસજ્જ યથાસુતં ધમ્મં પચ્ચવેક્ખિતું આરદ્ધો. તસ્સ તં ધમ્મં પચ્ચવેક્ખતો, તે ચ પેતત્તભાવે અનુસ્સરતો સંસારદુક્ખં અતિવિય ભયાનકં હુત્વા ઉપટ્ઠાસિ, પબ્બજ્જાય ચિત્તં નમિ. સો વિભાતાય રત્તિયા સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા અત્તનો અજ્ઝાસયં આરોચેત્વા પબ્બજ્જં યાચિ. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો સોણસ્સ ઉપાસકસ્સ કુટિકણ્ણસ્સ રહોગતસ્સ**...પે॰... **પબ્બાજેતુ મં, ભન્તે, અય્યો મહાકચ્ચાનો**''તિ.

તત્થ **યથા યથા**તિઆદીનં પદાનં અયં સઙ્ખેપત્થો – યેન યેન આકારેન અય્યો મહાકચ્ચાનો ધમ્મં દેસેતિ આચિક્ખતિ પઞ્ઞપેતિ પટ્ઠપેતિ વિવરતિ વિભજતિ ઉત્તાનીકરોતિ પકાસેતિ, તેન તેન મે ઉપપરિક્ખતો એવં હોતિ, યદેતં સિક્ખત્તયબ્રહ્મચરિયં એકમ્પિ દિવસં અક્ખણ્ડં કત્વા ચરિમકચિત્તં પાપેતબ્બતાય **એકન્તપરિપુણ્ણં**. એકદિવસમ્પિ કિલેસમલેન અમલિનં કત્વા ચરિમકચિત્તં પાપેતબ્બતાય **એકન્તપરિસુદ્ધં**. **સઙ્ખલિખિત**ન્તિ લિખિતસઙ્ખસદિસં ધોતસઙ્ખસપ્પટિભાગં ચરિતબ્બં. **ઇદં ન સુકરં અગારં અજ્ઝાવસતા** અગારમજ્ઝે વસન્તેન **એકન્ત પરિપુણ્ણં**...પે॰... **ચરિતું યંનૂનાહં** કેસે ચેવ મસ્સૂનિ ચ **ઓહારેત્વા** વોરોપેત્વા કાસાયરસપીતતાય **કાસાયાનિ** બ્રહ્મચરિયં ચરન્તાનં અનુચ્છવિકાનિ વત્થાનિ **અચ્છાદેત્વા** નિવાસેત્વા ચેવ પારુપિત્વા ચ **અગારસ્મા** નિક્ખમિત્વા **અનગારિયં પબ્બજેય્યં** . યસ્મા અગારસ્સ હિતં કસિવાણિજ્જાદિકમ્મં અગારિયન્તિ વુચ્ચતિ, તઞ્ચ પબ્બજ્જાય નત્થિ, તસ્મા પબ્બજ્જા અનગારિયા નામ. તં **અનગારિયં** પબ્બજ્જં **પબ્બજેય્યં** ઉપગચ્છેય્યં, પટિપજ્જેય્યન્તિ અત્થો.

એવં અત્તના રહોવિતક્કિતં સોણો ઉપાસકો થેરસ્સ આરોચેત્વા તં પટિપજ્જિતુકામો ''**પબ્બાજેતુ મં, ભન્તે, અય્યો મહાકચ્ચાનો**''તિ આહ. થેરો પન ''તાવસ્સ ઞાણપરિપાકં કથ''ન્તિ ઉપધારેત્વા ઞાણપરિપાકં આગમયમાનો ''**દુક્કરં ખો**''તિઆદિના પબ્બજ્જાછન્દં નિવારેસિ.

તત્થ **એકભત્ત**ન્તિ ''એકભત્તિકો હોતિ રત્તૂપરતો વિરતો વિકાલભોજના''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૪; અ॰ નિ॰ ૩.૭૧) એવં વુત્તં વિકાલભોજનવિરતિં સન્ધાય વદતિ. **એકસેય્ય**ન્તિ અદુતિયસેય્યં. એત્થ ચ સેય્યાસીસેન ''એકો તિટ્ઠતિ, એકો ગચ્છતિ, એકો નિસીદતી''તિઆદિના (મહાનિ॰ ૭; ૪૯) નયેન વુત્તેસુ ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ કાયવિવેકં દીપેતિ, ન એકાકિના હુત્વા સયનમત્તં. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ મેથુનવિરતિબ્રહ્મચરિયં, સિક્ખત્તયાનુયોગસઙ્ખાતં સાસનબ્રહ્મચરિયં વા. **ઇઙ્ઘા**તિ ચોદનત્થે નિપાતો. **તત્થેવા**તિ ગેહેયેવ. **બુદ્ધાનં સાસનં અનુયુઞ્જા**તિ નિચ્ચસીલઉપોસથસીલાદિભેદં પઞ્ચઙ્ગઅટ્ઠઙ્ગદસઙ્ગસીલં, તદનુરૂપઞ્ચ સમાધિપઞ્ઞાભાવનં અનુયુઞ્જ. એતઞ્હિ ઉપાસકેન પુબ્બભાગે અનુયુઞ્જિતબ્બં બુદ્ધસાસનં નામ. તેનાહ – ''**કાલયુત્તં એકભત્તં એકસેય્યં બ્રહ્મરિય**''ન્તિ.

તત્થ **કાલયુત્ત**ન્તિ ચાતુદ્દસીપઞ્ચદસીઅટ્ઠમીપાટિહારિયપક્ખસઙ્ખાતેન કાલેન યુત્તં, યથાવુત્તકાલે વા તુય્હં અનુયુઞ્જન્તસ્સ યુત્તં પતિરૂપં સક્કુણેય્યં, ન સબ્બકાલં પબ્બજ્જાતિ અધિપ્પાયો. સબ્બમેતં ઞાણસ્સ અપરિપક્કત્તા

તસ્સ કામાનં દુપ્પહાનતાય સમ્માપટિપત્તિયં યોગ્યં કારાપેતું વદતિ, ન પબ્બજ્જાછન્દં નિવારેતું. **પબ્બજ્જાભિસઙ્ખારો**તિ પબ્બજિતું આરમ્ભો ઉસ્સાહો. **પટિપસ્સમ્ભી**તિ ઇન્દ્રિયાનં અપરિપક્કત્તા, સંવેગસ્સ ચ નાતિતિક્ખભાવતો વૂપસમિ. કિઞ્ચાપિ પટિપસ્સમ્ભિ, થેરેન વુત્તવિધિં પન અનુતિટ્ઠન્તો કાલેન કાલં થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા પયિરુપાસન્તો ધમ્મં સુણાતિ. તસ્સ વુત્તનયેનેવ દુતિયં પબ્બજ્જાય ચિત્તં ઉપ્પજ્જિ, થેરસ્સ ચ આરોચેસિ. દુતિયમ્પિ થેરો પટિક્ખિપિ. તતિયવારે પન ઞાણસ્સ પરિપક્કભાવં ઞત્વા ''ઇદાનિ નં પબ્બાજેતું કાલો''તિ થેરો પબ્બાજેસિ, પબ્બજિતઞ્ચ તં તીણિ સંવચ્છરાનિ અતિક્કમિત્વા ગણં પરિયેસિત્વા ઉપસમ્પાદેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''**દુતિયમ્પિ ખો સોણો...પે॰... ઉપસમ્પાદેસી**''તિ.

તત્થ **અપ્પભિક્ખુકો**તિ કતિપયભિક્ખુકો. તદા કિર ભિક્ખૂ યેભુય્યેન મજ્ઝિમદેસે એવ વસિંસુ. તસ્મા તત્થ કતિપયા એવ અહેસું , તે ચ એકસ્મિં નિગમે એકો, એકસ્મિં દ્વેતિ એવં વિસું વિસું વસિંસુ. **કિચ્છેના**તિ દુક્ખેન. **કસિરેના**તિ આયાસેન. **તતો તતો**તિ તસ્મા તસ્મા ગામનિગમાદિતો. થેરેન હિ કતિપયે ભિક્ખૂ આનેત્વા અઞ્ઞેસુ આનીયમાનેસુ પુબ્બે આનીતા કેનચિદેવ કરણીયેન પક્કમિંસુ, કિઞ્ચિ કાલં આગમેત્વા પુન તેસુ આનીયમાનેસુ ઇતરે પક્કમિંસુ. એવં પુનપ્પુનં આનયનેન સન્નિપાતો ચિરેનેવ અહોસિ, થેરો ચ તદા એકવિહારી અહોસિ. **દસવગ્ગં ભિક્ખુસઙ્ઘં સન્નિપાતેત્વા**તિ તદા ભગવતા પચ્ચન્તદેસેપિ દસવગ્ગેનેવ સઙ્ઘેન ઉપસમ્પદા અનુઞ્ઞાતા. ઇતોનિદાનઞ્હિ થેરેન યાચિતો પઞ્ચવગ્ગેન સઙ્ઘેન પચ્ચન્તદેસે ઉપસમ્પદં અનુજાનિ. તેન વુત્તં – ''**તિણ્ણં વસ્સાનં...પે॰... સન્નિપાતેત્વા**''તિ.

વસ્સંવુટ્ઠસ્સાતિ ઉપસમ્પજ્જિત્વા પઠમવસ્સં ઉપગન્ત્વા વુસિતવતો. **ઈદિસો ચ ઈદિસો ચા**તિ એવરૂપો ચ એવરૂપો ચ, એવરૂપાય નામકાયરૂપકાયસમ્પત્તિયા સમન્નાગતો, એવરૂપાય ધમ્મકાયસમ્પત્તિયા સમન્નાગતોતિ **સુતોયેવ મે સો ભગવા. ન ખો મે સો ભગવા સમ્મુખા દિટ્ઠો**તિ એતેન પુથુજ્જનસદ્ધાય એવં આયસ્મા સોણો ભગવન્તં દટ્ઠુકામો અહોસિ. અપરભાગે પન સત્થારા સદ્ધિં એકગન્ધકુટિયં વસિત્વા પચ્ચૂસસમયં અજ્ઝિટ્ઠો સોળસ અટ્ઠકવગ્ગિકાનિ સત્થુ સમ્મુખા અટ્ઠિં કત્વા મનસિ કત્વા સબ્બં ચેતસો સમન્નાહરિત્વા અત્થધમ્મપ્પટિસંવેદી હુત્વા ભણન્તો ધમ્મૂપસઞ્હિતપામોજ્જાદિમુખેન સમાહિતો સરભઞ્ઞપરિયોસાને વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તો અનુપુબ્બેન અરહત્તં પાપુણિ. એતદત્થમેવ હિસ્સ ભગવતા અત્તના સદ્ધિં એકગન્ધકુટિયં વાસો આણત્તોતિ વદન્તિ.

કેચિ પનાહુ – ''ન ખો મે સો ભગવા સમ્મુખા દિટ્ઠો''તિ ઇદં રૂપકાયદસ્સનમેવ સન્ધાય વુત્તન્તિ. આયસ્મા હિ સોણો પબ્બજિત્વાવ થેરસ્સ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ઘટેન્તો વાયમન્તો અનુપસમ્પન્નોવ સોતાપન્નો હુત્વા ઉપસમ્પજ્જિત્વા ''ઉપાસકાપિ સોતાપન્ના હોન્તિ, અહમ્પિ સોતાપન્નો, કિમેત્થ ચિત્ત''ન્તિ ઉપરિમગ્ગત્થાય વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અન્તોવસ્સેયેવ છળભિઞ્ઞો હુત્વા વિસુદ્ધિપવારણાય પવારેસિ . અરિયસચ્ચદસ્સનેન હિ ભગવતો ધમ્મકાયો દિટ્ઠો નામ હોતિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ''યો ખો, વક્કલિ, ધમ્મં પસ્સતિ, સો મં પસ્સતિ. યો મં પસ્સતિ, સો ધમ્મં પસ્સતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૮૭).

તસ્માસ્સ ધમ્મકાયદસ્સનં પગેવ સિદ્ધં, પવારેત્વા પન રૂપકાયં દટ્ઠુકામો અહોસીતિ.

''સચે મં ઉપજ્ઝાયો અનુજાનાતી''તિપિ પાઠો. ''ભન્તે''તિ પન લિખન્તિ. તથા ''સાધુ સાધુ, આવુસો સોણ, ગચ્છ ત્વં, આવુસો સોણા''તિપિ પાઠો. ''આવુસો''તિ પન કેસુચિ પોત્થકેસુ નત્થિ. તથા ''એવમાવુસોતિ ખો

આયસ્મા સોણો’’તિપિ પાઠો. આવુસોવાદોયેવ હિ અઞ્ઞમઞ્ઞં ભિક્ખૂનં ભગવતો ધરમાનકાલે આચિણ્ણો. **ભગવન્તં પાસાદિકન્તિ**આદીનં પદાનં અત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ.

કચ્ચિ ભિક્ખુ ખમનીયન્તિ ભિક્ખુ ઇદં તુય્હં ચતુચક્કં નવદ્વારં સરીરયન્તં કચ્ચિ ખમનીયં, કિં સક્કા ખમિતું સહિતું પરિહરિતું, કિં દુક્ખભારો નાભિભવતિ. **કચ્ચિ યાપનીયન્તિ** કિં તંતંકિચ્ચેસુ યાપેતું ગમેતું સક્કા, ન કિઞ્ચિ અન્તરાયન્તિ દસ્સેતિ. **કચ્ચિસિ અપ્પકિલમથેના**તિ અનાયાસેન ઇમં એત્તકં અદ્ધાનં કચ્ચિ આગતોસિ.

એતદહોસીતિ બુદ્ધાચિણ્ણં અનુસ્સરન્તસ્સ આયસ્મતો આનન્દસ્સ એતં ‘‘**યસ્સ ખો મં ભગવા**’’તિઆદિના ઇદાનિ વુચ્ચમાનં ચિત્તે આચિણ્ણં અહોસિ. **એકવિહારે**તિ એકગન્ધકુટિયં. ગન્ધકુટિ હિ ઇધ વિહારોતિ અધિપ્પેતા. **વત્થુન્તિ** વસિતું.

નિસજ્જાય વીતિનામેત્વાતિ એત્થ યસ્મા ભગવા આયસ્મતો સોણસ્સ સમાપત્તિસમાપજ્જને પટિસન્થારં કરોન્તો સાવકસાધારણા સબ્બા સમાપત્તિયો અનુલોમપટિલોમં સમાપજ્જન્તો **બહુદેવ રત્તિં...પે॰... વિહારં પાવિસિ**, તસ્મા આયસ્માપિ સોણો ભગવતો અધિપ્પાયં ઞત્વા તદનુરૂપં સબ્બા તા સમાપત્તિયો સમાપજ્જન્તો ‘‘બહુદેવ રત્તિં...પે॰... વિહારં પાવિસી’’તિ કેચિ વદન્તિ. પવિસિત્વા ચ ભગવતા અનુઞ્ઞાતો ચીવરં તિરોકરણીયં કત્વાપિ ભગવતો પાદપસ્સે નિસજ્જાય વીતિનામેસિ. **અજ્ઝેસી**તિ આણાપેસિ. **પટિભાતુ તં ભિક્ખુ ધમ્મો ભાસિતુન્તિ** ભિક્ખુ તુય્હં ધમ્મો ભાસિતું ઉપટ્ઠાતુ ઞાણમુખે આગચ્છતુ, યથાસુતં યથાપરિયત્તં ધમ્મં ભણાહીતિ અત્થો.

સોળસ અટ્ઠકવગ્ગિકાનીતિ અટ્ઠકવગ્ગભૂતાનિ કામસુત્તાદીનિ સોળસ સુત્તાનિ. **સરેન અભણી**તિ સુત્તુસ્સારણસરેન અભાસિ, સરભઞ્ઞવસેન કથેસીતિ અત્થો. **સરભઞ્ઞપરિયોસાને**તિ ઉસ્સારણાવસાને. **સુગ્ગહિતાની**તિ સમ્મા ઉગ્ગહિતાનિ. **સુમનસિકતાની**તિ સુટ્ઠુ મનસિ કતાનિ. એકચ્ચો ઉગ્ગહણકાલે સમ્મા ઉગ્ગહેત્વાપિ પચ્છા સજ્ઝાયાદિવસેન મનસિ કરણકાલે બ્યઞ્જનાનિ વા મિચ્છા રોપેતિ, પદપચ્છાભટ્ઠં વા કરોતિ, ન એવમયં. ઇમિના પન સમ્મદેવ યથુગ્ગહિતં મનસિ કતાનિ. તેન વુત્તં – ‘‘સુમનસિકતાનીતિ સુટ્ઠુ મનસિ કતાની’’તિ. **સૂપધારિતાની**તિ અત્થતોપિ સુટ્ઠુ ઉપધારિતાનિ. અત્થે હિ સુટ્ઠુ ઉપધારિતે સક્કા પાળિં સમ્મા ઉસ્સારેતું. **કલ્યાણિયાસિ વાચાય સમન્નાગતો**તિ સિથિલધનિતાદીનં યથાવિધાનવચનેન પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જનપરિપુણ્ણાય પોરિયા વાચાય સમન્નાગતો આસિ. **વિસ્સટ્ઠાયા**તિ વિમુત્તાય. એતેનસ્સ વિમુત્તવાદિતં દસ્સેતિ. **અનેલગળાયા**તિ એલા વુચ્ચતિ દોસો, તં ન પગ્ઘરતીતિ અનેલગળા, તાય નિદ્દોસાયાતિ અત્થો. અથ વા **અનેલગળાયા**તિ અનેલાય ચ અગળાય ચ નિદ્દોસાય અગળિતપદબ્યઞ્જનાય, અપરિહીનપદબ્યઞ્જનાયાતિ અત્થો. તથા હિ નં ભગવા ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં કલ્યાણવાક્કરણાનં યદિદં સોણો કુટિકણ્ણો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૦૬) એતદગ્ગે ઠપેસિ. **અત્થસ્સ વિઞ્ઞાપનિયા**તિ યથાધિપ્પેતં અત્થં વિઞ્ઞાપેતું સમત્થાય.

કતિવસ્સોતિ સો કિર મજ્ઝિમવયસ્સ તતિયકોટ્ઠાસે ઠિતો આકપ્પસમ્પન્નો ચ પરેસં ચિરતરપબ્બજિતો વિય ખાયતિ. તં સન્ધાય ભગવા પુચ્છતીતિ કેચિ, તં અકારણં. એવં સન્તે સમાધિસુખં અનુભવિતું યુત્તો, એત્તકં કાલં કસ્મા પમાદમાપન્નોતિ પુન અનુયુઞ્જિતું સત્થા ‘‘કતિવસ્સોસી’’તિ તં પુચ્છતિ. તેનેવાહ – ‘‘**કિસ્સ પન ત્વં ભિક્ખુ એવં ચિરં અકાસી**’’તિ.

તત્થ **કિસ્સાતિ** કિં કારણા. **એવં ચિરં અકાસીતિ** એવં ચિરાયિ, કેન કારણેન એવં ચિરકાલં પબ્બજ્જં અનુપગન્ત્વા અગારમજ્ઝે વસીતિ અત્થો. **ચિરં દિટ્ઠો મેતિ** ચિરેન ચિરકાલેન મયા દિટ્ઠો. **કામેસૂતિ** કિલેસકામેસુ ચ વત્થુકામેસુ ચ. **આદીનવોતિ** દોસો. **અપિ ચાતિ** કામેસુ આદીનવે કેનચિ પકારેન દિટ્ઠેપિ ન તાવાહં ઘરાવાસતો નિક્ખમિતું અસક્ખિં. કસ્મા? **સમ્બાધો ઘરાવાસો** ઉચ્ચાવચેહિ કિચ્ચકરણીયેહિ સમુપબ્યૂળ્હો અગારિયભાવો. તેનેવાહ – "**બહુકિચ્ચો બહુકરણીયો**"તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ કામેસુ યથાભૂતં આદીનવદસ્સિનો ચિત્તં ચિરાયિત્વાપિ ન પતિટ્ઠાતિ, અઞ્ઞદત્થુ પદુમપલાસે ઉદકબિન્દુ વિય વિનિવત્તતિયેવાતિ એતમત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાનન્તિ** પવત્તિં નિવત્તિઞ્ચ સમ્મદેવ જાનન્તો પવત્તિયં તન્નિમિત્તે ચ ન કદાચિપિ રમતીતિ ઇદમત્થદીપકં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **દિસ્વા આદીનવં લોકેતિ** સબ્બસ્મિં સઙ્ખારલોકે "અનિચ્ચો દુક્ખો વિપરિણામધમ્મો"તિઆદિના આદીનવં દોસં પઞ્ઞાય પસ્સિત્વા. એતેન વિપસ્સનાવારો કથિતો . **ઞત્વા ધમ્મં નિરુપધિન્તિ** સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગત્તા નિરુપધિં નિબ્બાનધમ્મં યથાભૂતં ઞત્વા નિસ્સરણવિવેકાસઙ્ખતામતસભાવતો મગ્ગઞાણેન પટિવિજ્ઝિત્વા. "દિસ્વા ઞત્વા"તિ ઇમેસં પદાનં "સપ્પિં પિવિત્વા બલં હોતિ, સીહં દિસ્વા ભયં હોતિ, પઞ્ઞાય દિસ્વા આસવા પરિક્ખીણા હોન્તી"તિઆદીસુ (પુ॰ પ॰ ૨૦૮; અ॰ નિ॰ ૯.૪૨-૪૩) વિય હેતુઅત્થતા દટ્ઠબ્બા. **અરિયો ન રમતી પાપેતિ** કિલેસેહિ આરકત્તા અરિયો સપ્પુરિસો અણુમત્તેપિ પાપે ન રમતિ. કસ્મા? **પાપે ન રમતી સુચીતિ** સુવિસુદ્ધકાયસમાચારાદિતાય વિસુદ્ધપુગ્ગલો રાજહંસો વિય ઉક્કારટ્ઠાને પાપે સંકિલિટ્ઠધમ્મે ન રમતિ નાભિનન્દતિ. "પાપો ન રમતી સુચિ"ન્તિપિ પાઠો. તસ્સત્થો – પાપો પાપપુગ્ગલો સુચિં અનવજ્જં વોદાનધમ્મં ન રમતિ, અઞ્ઞદત્થુ ગામસૂકરાદયો વિય ઉક્કારટ્ઠાનં અસુચિં સંકિલેસધમ્મંયેવ રમતીતિ પટિપક્ખતો દેસનં પરિવત્તેતિ.

એવં ભગવતા ઉદાને ઉદાનિતે આયસ્મા સોણો ઉટ્ઠાયાસના ભગવન્તં વન્દિત્વા અત્તનો ઉપજ્ઝાયસ્સ વચનેન પચ્ચન્તદેસે પઞ્ચવગ્ગેન ઉપસમ્પદાદિપઞ્ચવત્થૂનિ યાચિ. ભગવાપિ તાનિ અનુજાનીતિ તં સબ્બં ખન્ધકે (મહાવ॰ ૨૪૨ આદયો) આગતનયેન વેદિતબ્બં.

છટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. કઙ્ખારેવતસુત્તવણ્ણના

૪૭. સત્તમે **કઙ્ખારેવતોતિ** તસ્સ થેરસ્સ નામં. સો હિ સાસને પબ્બજિત્વા લદ્ધૂપસમ્પદો સીલવા કલ્યાણધમ્મો વિહરતિ, "અકપ્પિયા મુગ્ગા, ન કપ્પન્તિ મુગ્ગા પરિભુઞ્જિતું, અકપ્પિયો ગુળો"તિ (મહાવ॰ ૨૭૨) ચ આદિના વિનયકુક્કુચ્ચસઙ્ખાતકઙ્ખાબહુલો પન હોતિ. તેન **કઙ્ખારેવતોતિ** પઞ્ઞાયિત્થ. સો અપરભાગે સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ઘટેન્તો વાયમન્તો છળભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા ઝાનસુખેન ફલસુખેન વીતિનામેતિ, યેભુય્યેન પન અત્તના અધિગતં અરિયમગ્ગં ગરું કત્વા પચ્ચવેક્ખતિ. તેન વુત્તં – "**અત્તનો કઙ્ખાવિતરણવિસુદ્ધિં પચ્ચવેક્ખમાનો**"તિ. મગ્ગપઞ્ઞા હિ "અહોસિં નુ ખો અહં અતીતમદ્ધાન"ન્તિઆદિનયપવત્તાય (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮; સં॰ નિ॰ ૨.૨૦) સોળસવત્થુકાય, "બુદ્ધે કઙ્ખતિ...પે॰... પટિચ્ચસમુપ્પન્નેસુ ધમ્મેસુ કઙ્ખતી"તિ (ધ॰ સ॰ ૧૦૦૮) એવં વુત્તાય અટ્ઠવત્થુકાય, પગેવ ઇતરાસન્તિ અનવસેસતો સબ્બકઙ્ખાનં વિતરણતો સમતિક્કમનતો, અઞ્ઞેહિ ચ અત્તના પહાતબ્બકિલેસેહિ અચ્ચન્તવિસુજ્ઝનતો "કઙ્ખાવિતરણવિસુદ્ધી"તિ ઇધાધિપ્પેતા. તઞ્હિ અયમાયસ્મા દીઘરત્તં

કઙ્ખાપકતત્તા ‘‘ઇમં મગ્ગધમ્મં અધિગમ્મ ઇમા મે કઙ્ખા અનવસેસા પહીના’’તિ ગરું કત્વા પચ્ચવેક્ખમાનો નિસીદિ, ન સપ્પચ્ચયનામરૂપદસ્સનં અનિચ્ચન્તિકત્તા તસ્સ કઙ્ખાવિતરણસ્સ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં અરિયમગ્ગસ્સ અનવસેસકઙ્ખાવિતરણસઙ્ખાતં અત્થં વિદિત્વા તદત્થદીપકં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **યા કાચિ કઙ્ખા ઇધ વા હુરં વા**તિ ઇધ ઇમસ્મિં પચ્ચુપ્પન્ને અત્તભાવે ‘‘અહં નુ ખોસ્મિ નો નુ ખોસ્મી’’તિઆદિના હુરં વા, અતીતાનાગતેસુ અત્તભાવેસુ ‘‘અહોસિં નુ ખો અહં અતીતમદ્ધાન’’ન્તિઆદિના ઉપ્પજ્જનકા કઙ્ખા. **સકવેદિયા વા પરવેદિયા વા**તિ તા એવં વુત્તનયેનેવ સકઅત્તભાવે આરમ્મણવસેન પટિલભિતબ્બાય પવત્તિયા સકવેદિયા વા પરસ્સ અત્તભાવે પટિલભિતબ્બાય ‘‘બુદ્ધો નુ ખો, નો નુ ખો’’તિઆદિના વા પરસ્મિં પધાને ઉત્તમે પટિલભિતબ્બાય પવત્તિયા પરવેદિયા વા યા કાચિ કઙ્ખા વિચિકિચ્છા. **યે ઝાયિનો તા પજહન્તિ સબ્બા, આતાપિનો બ્રહ્મચરિયં ચરન્તા**તિ યે આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનેન લક્ખણૂપનિજ્ઝાનેન ઝાયિનો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનપારિપૂરિયા આતાપિનો મગ્ગબ્રહ્મચરિયં ચરન્તા અધિગચ્છન્તા સદ્ધાનુસારીઆદિપ્પભેદા પઠમમગ્ગટ્ઠા પુગ્ગલા, તા સબ્બા કઙ્ખા પજહન્તિ સમુચ્છિન્દન્તિ મગ્ગક્ખણે. તતો પરં પન તા પહીના નામ હોન્તિ, તસ્મા ઇતો અઞ્ઞં તાસં અચ્ચન્તપ્પહાનં નામ નત્થીતિ અધિપ્પાયો.

ઇતિ ભગવા ઝાનમુખેન આયસ્મતો કઙ્ખારેવતસ્સ ઝાનસીસેન અરિયમગ્ગાધિગમં થોમેન્તો થોમનાવસેન ઉદાનં ઉદાનેસિ. તેનેવ ચ નં ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ઝાયીનં યદિદં કઙ્ખારેવતો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૦૪) ઝાયીભાવેન એતદગ્ગે ઠપેસીતિ.

સત્તમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સઙ્ઘભેદસુત્તવણ્ણના

૪૮. અટ્ઠમે **આયસ્મન્તં આનન્દં એતદવોચા**તિ અભિમારે પયોજેત્વા નાળાગિરિં વિસ્સજ્જાપેત્વા સિલં પવટ્ટેત્વા ભગવતો અનત્થં કાતું અસક્કોન્તો ‘‘સઙ્ઘં ભિન્દિત્વા ચક્કભેદં કરિસ્સામી’’તિ અધિપ્પાયેન એતં ‘‘**અજ્જતગ્ગે**’’તિઆદિવચનં અવોચ. **અઞ્ઞત્રેવ ભગવતા**તિ વિના એવ ભગવન્તં, સત્થારં અકત્વાતિ અત્થો. **અઞ્ઞત્ર ભિક્ખુસઙ્ઘા**તિ વિના એવ ભિક્ખુસઙ્ઘં. **ઉપોસથં કરિસ્સામિ સઙ્ઘકમ્માનિ ચા**તિ ભગવતો ઓવાદકારકં ભિક્ખુસઙ્ઘં વિસું કત્વા મં અનુવત્તન્તેહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં આવેણિકં ઉપોસથં સઙ્ઘકમ્માનિ ચ કરિસ્સામીતિ અત્થો. **દેવદત્તો સઙ્ઘં ભિન્દિસ્સતી**તિ ભેદકરાનં સબ્બેસં દેવદત્તેન સજ્જિતત્તા એકંસેનેવ દેવદત્તો અજ્જ સઙ્ઘં ભિન્દિસ્સતિ દ્વિધા કરિસ્સતિ. ‘‘અધમ્મં ધમ્મો’’તિઆદીસુ હિ અટ્ઠારસસુ ભેદકરવત્થૂસુ યંકિઞ્ચિ એકમ્પિ વત્થું દીપેત્વા તેન તેન કારણેન ‘‘ઇમં ગણ્હથ, ઇમં રોચેથા’’તિ સઞ્ઞાપેત્વા સલાકં ગાહેત્વા વિસું સઙ્ઘકમ્મે કતે સઙ્ઘો ભિન્નો હોતિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘પઞ્ચહિ, ઉપાલિ, આકારેહિ સઙ્ઘો ભિજ્જતિ કમ્મેન ઉદ્દેસેન વોહરન્તો અનુસ્સાવનેન સલાકગ્ગાહેના’’તિ (પરિ॰ ૪૫૮).

તત્થ **કમ્મેના**તિ અપલોકનકમ્માદીસુ ચતૂસુ કમ્મેસુ અઞ્ઞતરેન કમ્મેન. **ઉદ્દેસેના**તિ પઞ્ચસુ પાતિમોક્ખુદ્દેસેસુ અઞ્ઞતરેન ઉદ્દેસેન. **વોહરન્તો**તિ તાહિ તાહિ ઉપ્પત્તીહિ ‘‘અધમ્મં ધમ્મો’’તિઆદીનિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૩૭; ચૂળવ॰ ૩૫૨) અટ્ઠારસભેદકરવત્થૂનિ દીપેન્તો. **અનુસ્સાવનેના**તિ ‘‘નનુ તુમ્હે જાનાથ મય્હં ઉચ્ચાકુલા પબ્બજિતભાવં બહુસ્સુતભાવઞ્ચ, માદિસો નામ ઉદ્ધમ્મં ઉબ્બિનયં ગાહેય્યાતિ કિં તુમ્હાકં ચિત્તમ્પિ ઉપ્પાદેતું યુત્તં, કિમહં અપાયતો ન ભાયામી’’તિઆદિના નયેન કણ્ણમૂલે વચીભેદં કત્વા અનુસ્સાવનેન. **સલાકગ્ગાહેના**તિ એવં અનુસ્સાવેત્વા તેસં ચિત્તં ઉપત્થમ્ભેત્વા અનાવત્તિધમ્મે કત્વા ‘‘ગણ્હથ ઇમં સલાક’’ન્તિ સલાકગ્ગાહેન.

એત્થ ચ કમ્મમેવ ઉદ્દેસો વા પમાણં, વોહારાનુસ્સાવનસલાકગ્ગાહા પન પુબ્બભાગા. અટ્ઠારસવત્થુદીપનવસેન હિ વોહરન્તેન તત્થ રુચિજનનત્થં અનુસ્સાવેત્વા સલાકાય ગાહિતાયપિ અભિન્નોવ હોતિ સઙ્ઘો. યદા પનેવં ચત્તારો વા અતિરેકા વા સલાકં ગાહેત્વા આવેણિકં ઉદ્દેસં વા કમ્મં વા કરોન્તિ, તદા સઙ્ઘો ભિન્નો નામ હોતિ. દેવદત્તો ચ સબ્બં સઙ્ઘભેદસ્સ પુબ્બભાગં નિપ્ફાદેત્વા ‘‘એકંસેનેવ અજ્જ આવેણિકં ઉપોસથં સઙ્ઘકમ્મઞ્ચ કરિસ્સામી’’તિ ચિન્તેત્વા ‘‘અજ્જતગ્ગે’’તિઆદિવચનં અવોચ. તેનાહ – ‘‘**અજ્જ, ભન્તે, દેવદત્તો સઙ્ઘં ભિન્દિસ્સતી**’’તિ. યતો અવોચુમ્હા ‘‘ભેદકરાનં સબ્બેસં દેવદત્તેન સજ્જિતત્તા’’તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં અવીચિમહાનિરયુપ્પત્તિસંવત્તનિયં કપ્પટ્ઠિયં અતેકિચ્છં દેવદત્તેન નિબ્બત્તિયમાનં સઙ્ઘભેદકમ્મં સબ્બાકારતો વિદિત્વા . **ઇમં ઉદાન**ન્તિ કુસલાકુસલેસુ યથાક્કમં સપ્પુરિસાસપ્પુરિસસભાગવિસભાગપટિપત્તિવસેન પન સુકુસલાતિ ઇદમત્થવિભાવનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **સુકરં સાધુના સાધૂ**તિ અત્તનો પરેસઞ્ચ હિતં સાધેતીતિ સાધુ, સમ્માપટિપન્નો. તેન સાધુના સારિપુત્તાદિના સાવકેન પચ્ચેકબુદ્ધેન સમ્માસમ્બુદ્ધેન અઞ્ઞેન વા લોકિયસાધુના સાધુ સુન્દરં ભદ્દકં અત્તનો પરેસઞ્ચ હિતસુખાવહં સુકરં સુખેન કાતું સક્કા. **સાધુ પાપેન દુક્કર**ન્તિ તદેવ પન વુત્તલક્ખણં સાધુ પાપેન દેવદત્તાદિના પાપપુગ્ગલેન દુક્કરં કાતું ન સક્કા, ન સો તં કાતું સક્કોતીતિ અત્થો. **પાપં પાપેન સુકર**ન્તિ પાપં અસુન્દરં અત્તનો પરેસઞ્ચ અનત્થાવહં પાપેન યથાવુત્તપાપપુગ્ગલેન સુકરં સુખેન કાતું સક્કુણેય્ય. **પાપમરિયેહિ દુક્કર**ન્તિ અરિયેહિ પન બુદ્ધાદીહિ તં તં પાપં દુક્કરં દુરભિસમ્ભવં. સેતુઘાતોયેવ હિ તેસન્તિ સત્થા દીપેતિ.

અટ્ઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. સધાયમાનસુત્તવણ્ણના

૪૯. નવમે **માણવકા**તિ તરુણા. પઠમે યોબ્બને ઠિતા બ્રાહ્મણકુમારકા ઇધાધિપ્પેતા.

સધાયમાનરૂપાતિ ઉપ્પણ્ડનજાતિકં વચનં સન્ધાય વુત્તં. અઞ્ઞેસં ઉપ્પણ્ડેન્તા સધન્તિ, તદત્થવચનસીલાતિ અત્થો. તસ્સાયં વચનત્થો – સધનં સધો, તં આચિક્ખન્તીતિ સધયમાનાતિ વત્તબ્બે દીઘં કત્વા ‘‘સધાયમાના’’તિ વુત્તં. અથ વા વિસેસતો સસેઘે વિય અત્તાનં આવદન્તીતિ સધાયમાના. તે એવં સભાવતાય ‘‘સધાયમાનરૂપા’’તિ વુત્તં. ‘‘સદ્દાયમાનરૂપા’’તિપિ પાઠો, ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દં કરોન્તાતિ અત્થો. **ભગવતો અવિદૂરે અતિક્કમન્તી**તિ ભગવતો સવનવિસયે તં તં મુખારુળ્હં વદન્તા અતિયન્તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં તેસં વાચાય અસઞ્ઞતભાવં જાનિત્વા તદત્થદીપકં ધમ્મસંવેગવસેન **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **પરિમુટ્ઠા**તિ દન્ધા મુટ્ઠસ્સતિનો. **પણ્ડિતાભાસા**તિ પણ્ડિતપતિરૂપકા ''કે અઞ્ઞે જાનન્તિ, મયમેવેત્થ જાનામા''તિ તસ્મિં તસ્મિં અત્થે અત્તાનમેવ જાનન્તં કત્વા સમુદાચરણતો. **વાચાગોચરભાણિનો**તિ યેસં વાચા એવ ગોચરો વિસયો, તે વાચાગોચરભાણિનો, વાચાવત્થુમત્તસ્સેવ ભાણિનો અત્થસ્સ અપરિઞ્ઞાતત્તા. અથ વા વાચાય અગોચરં અરિયાનં કથાય અવિસયં મુસાવાદં ભણન્તીતિ વાચાગોચરભાણિનો. અથ વા ''ગોચરભાણિનો''તિ એત્થ આકારસ્સ રસ્સભાવો કતો. વાચાગોચરા, ન સતિપટ્ઠાનાદિગોચરા ભાણિનોવ. કથં ભાણિનો? **યાવિચ્છન્તિ મુખાયામં** અત્તનો યાવ મુખાયામં યાવ મુખપ્પસારણં ઇચ્છન્તિ, તાવ પસારેત્વા ભાણિનો, પરેસુ ગારવેન, અત્તનો અવિસયતાય ચ મુખસઙ્કોચં ન કરોન્તીતિ અત્થો. અથ વા વાચાગોચરા એવ હુત્વા ભાણિનો, સયં અજાનિત્વા પરપત્તિકા એવ હુત્વા વત્તારોતિ અત્થો. તતો એવ યાવિચ્છન્તિ મુખાયામં યેન વચનેન સાવેતબ્બા, તં અચિન્તેત્વા યાવદેવ અત્તનો મુખપ્પસારણમત્તં ઇચ્છન્તીતિ અત્થો. **યેન નીતા ન તં વિદૂ**તિ યેન મુટ્ઠસ્સચ્ચાદિના નિલ્લજ્જભાવં પણ્ડિતમાનીભાવઞ્ચ નીતા ''મયમેવં ભણામા''તિ, તં તથા અત્તનો ભણન્તસ્સ કારણં ન વિદૂ, અવિદ્દસુનો અસૂરા ન જાનન્તીતિ અત્થો.

નવમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ચૂળપન્થકસુત્તવણ્ણના

૫૦. દસમે **ચૂળપન્થકો**તિ મહાપન્થકત્થેરસ્સ કનિટ્ઠભાતિકત્તા પન્થે જાતત્તા ચ દહરકાલે લદ્ધવોહારેન અપરભાગેપિ અયમાયસ્મા ''ચૂળપન્થકો''ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. ગુણવિસેસેહિ પન છળભિઞ્ઞો પભિન્નપટિસમ્ભિદો ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં મનોમયં કાયં અભિનિમ્મિનન્તાનં યદિદં ચૂળપન્થકો, ચેતોવિવટ્ટકુસલાનં યદિદં ચૂળપન્થકો''તિ દ્વીસુ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૯૯) ઠાનેસુ ભગવતા એતદગ્ગે ઠપિતો અસીતિયા મહાસાવકેસુ અબ્ભન્તરો.

સો એકદિવસં પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપ્પટિક્કન્તો અત્તનો દિવાટ્ઠાને દિવાવિહારં નિસિન્નો સમાપત્તીહિ દિવસભાગં વીતિનામેત્વા સાયન્હસમયં ઉપાસકેસુ ધમ્મસ્સવનત્થં અનાગતેસુ એવ વિહારમજ્ઝં પવિસિત્વા ભગવતિ ગન્ધકુટિયં નિસિન્ને ''અકાલો તાવ ભગવતો ઉપટ્ઠાનં ઉપસઙ્કમિતુ''ન્તિ ગન્ધકુટિપમુખે એકમન્તં નિસીદિ પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા. તેન વુત્તં – ''**તેન ખો પન સમયેન આયસ્મા ચૂળપન્થકો ભગવતો અવિદૂરે નિસિન્નો હોતિ પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા ઉજું કાયં પણિધાય પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા**''તિ. સો હિ તદા કાલપરિચ્છેદં કત્વા સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા નિસીદિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં આયસ્મતો ચૂળપન્થકસ્સ કાયચિત્તાનં સમ્માપણિહિતભાવસઙ્ખાતં અત્થં જાનિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ અઞ્ઞોપિ યો પસ્સદ્ધકાયો સબ્બિરિયાપથેસુ ઉપટ્ઠિતસ્સતિ સમાહિતો, તસ્સ ભિક્ખુનો અનુપાદા પરિનિબ્બાનપરિયોસાનસ્સ વિસેસાધિગમસ્સ તત્થ પાતુભાવવિભાવનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **ઠિતેન કાયેના**તિ કાયદ્વારિકસ્સ અસંવરસ્સ પહાનેન અકરણેન સમ્મા ઠપિતેન ચોપનકાયેન, તથા ચક્ખાદીનં ઇન્દ્રિયાનં નિબ્બિસેવનભાવકરણેન સુટ્ઠુ ઠપિતેન પઞ્ચદ્વારિકકાયેન, સંયતહત્થપાદતાય

હત્થકુક્કુચ્ચાદીનં અભાવતો અપરિફન્દનેન ઠિતેન કરજકાયેન ચાતિ સઙ્ખેપતો સબ્બેનપિ કાયેન નિબ્બિકારતાસઙ્ખાતેન નિચ્ચલભાવેન ઠિતેન. એતેનસ્સ સીલપારિસુદ્ધિં દસ્સેતા. ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે ચ ઇદં કરણવચનં. **ઠિતેન ચેતસા**તિ ચિત્તસ્સ ઠિતિપરિદીપનેન સમાધિસમ્પદં દસ્સેતિ. સમાધિ હિ ચિત્તસ્સ 'ઠિતી'તિ વુચ્ચતિ. તસ્મા સમથવસેન વિપસ્સનાવસેનેવ વા એકગ્ગતાય સતિ ચિત્તં આરમ્મણે એકોદિભાવૂપગમનેન ઠિતં નામ હોતિ, ન અઞ્ઞથા. ઇદઞ્ચ યથાવુત્તકાયચિત્તાનં ઠપનં સમાદહનં સબ્બસ્મિં કાલે સબ્બેસુ ચ ઇરિયાપથેસુ ઇચ્છિતબ્બન્તિ દસ્સેન્તો આહ – "**તિટ્ઠં નિસિન્નો ઉદ વા સયાનો**"તિ . તત્થ **વા**-સદ્દો અનિયમત્થો. તેન તિટ્ઠન્તો વા નિસિન્નો વા સયાનો વા તદઞ્ઞિરિયાપથો વાતિ અયમત્થો દીપિતો હોતીતિ ચઙ્કમનસ્સાપિ ઇધ સઙ્ગહો વેદિતબ્બો.

એતં સતિં ભિક્ખુ અધિટ્ઠહાનોતિ યાય પગેવ પરિસુદ્ધસમાચારો કાયચિત્તદુટ્ઠુલ્લભાવૂપસમનેન કાયં ચિત્તઞ્ચ અસારદ્ધં કત્વા પટિલદ્ધાય અનવજ્જસુખાધિટ્ઠાય કાયચિત્તપસ્સદ્ધિવસેન ચિત્તં લહું મુદું કમ્મઞ્ઞઞ્ચ કત્વા સમ્મા ઠપેન્તો સમાદહન્તો કમ્મટ્ઠાનં પરિબ્રૂહેતિ મત્થકઞ્ચ પાપેતિ, તં એવ કમ્મટ્ઠાનાનુયોગસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનેસુ બહૂપકારં સતિં ભિક્ખુ અધિટ્ઠહાનો સીલવિસોધનં આદિં કત્વા યાવ વિસેસાધિગમા તત્થ તત્થ અધિટ્ઠહન્તોતિ અત્થો. **લભેથ પુબ્બાપરિયં વિસેસ**ન્તિ સો એવં સતિઆરક્ખેન ચેતસા કમ્મટ્ઠાનં ઉપરૂપરિ વડ્ઢેન્તો બ્રૂહેન્તો ફાતિં કરોન્તો પુબ્બાપરિયં પુબ્બાપરિયવન્તં પુબ્બાપરભાગેન પવત્તં ઉળારુળારતરાદિભેદવિસેસં લભેય્ય.

તત્થ દુવિધો પુબ્બાપરિયવિસેસો સમથવસેન વિપસ્સનાવસેન ચાતિ. તેસુ **સમથવસેન** તાવ નિમિત્તુપ્પત્તિતો પટ્ઠાય યાવ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનવસીભાવો, તાવ પવત્તો ભાવનાવિસેસો પુબ્બાપરિયવિસેસો. **વિપસ્સનાવસેન** પન રૂપમુખેન અભિનિવિસન્તસ્સ રૂપધમ્મપરિગ્ગહતો, ઇતરસ્સ નામધમ્મપરિગ્ગહતો પટ્ઠાય યાવ અરહત્તાધિગમો, તાવ પવત્તો ભાવનાવિસેસો પુબ્બાપરિયવિસેસો. અયમેવ ચ ઇધાધિપ્પેતો.

લદ્ધાન પુબ્બાપરિયં વિસેસન્તિ પુબ્બાપરિયવિસેસં ઉક્કંસપારમિપ્પત્તં અરહત્તં લભિત્વા. **અદસ્સનં મચ્ચુરાજસ્સ ગચ્છે**તિ જીવિતુપચ્છેદવસેન સબ્બેસં સત્તાનં અભિભવનતો મચ્ચુરાજસઙ્ખાતસ્સ મરણસ્સ વિસયભૂતં ભવત્તયં સમતિક્કન્તત્તા અદસ્સનં અગોચરં ગચ્છેય્ય. ઇમસ્મિં વગ્ગે યં અવુત્તં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવાતિ.

દસમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ મહાવગ્ગવણ્ણના.

૬. જચ્ચન્ધવગ્ગો

૧. આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનસુત્તવણ્ણના

૫૧. જચ્ચન્ધવગ્ગસ્સ પઠમે **વેસાલિયન્તિ**આદિ હેટ્ઠા વુત્તત્થમેવ. **વેસાલિં પિણ્ડાય પાવિસી**તિ કદા પાવિસિ? ઉક્કાચેલતો નિક્ખમિત્વા વેસાલિં ગતકાલે. ભગવા હિ વેળુવગામકે વસ્સં વસિત્વા તતો નિક્ખમિત્વા અનુપુબ્બેન સાવત્થિં પત્વા જેતવને વિહાસિ. તસ્મિં કાલે ધમ્મસેનાપતિ અત્તનો આયુસઙ્ખારં ઓલોકેત્વા ''સત્તાહમેવ પવત્તિસ્સતી''તિ ઞત્વા ભગવન્તં અનુજાનાપેત્વા નાળકગામં ગન્ત્વા તત્થ માતરં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાપેત્વા પરિનિબ્બાયિ. સત્થા ચુન્દેન આભતા તસ્સ ધાતુયો ગહેત્વા ધાતુચેતિયં કારાપેત્વા મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો રાજગહં અગમાસિ. તત્થ ગતકાલે આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો પરિનિબ્બાયિ. ભગવા તસ્સપિ ધાતુયો ગહેત્વા ચેતિયં કારાપેત્વા રાજગહતો નિક્ખમિત્વા અનુપુબ્બેન ઉક્કાચેલં અગમાસિ. તત્થ ગઙ્ગાતીરે ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો નિસીદિત્વા અગ્ગસાવકાનં પરિનિબ્બાનપ્પટિસંયુત્તં ધમ્મં દેસેત્વા ઉક્કાચેલતો નિક્ખમિત્વા વેસાલિં અગમાસિ. એવં ગતો ભગવા ''પુબ્બણ્હસમયં નિવાસેત્વા પત્તચીવરમાદાય વેસાલિં પિણ્ડાય પાવિસી''તિ વુચ્ચતિ. તેન વુત્તં – ''ઉક્કાચેલતો નિક્ખમિત્વા વેસાલિં ગતકાલે''તિ.

નિસીદનન્તિ ઇધ ચમ્મક્ખણ્ડં અધિપ્પેતં. **ચાપાલં ચેતિયન્તિ** પુબ્બે ચાપાલસ્સ નામ યક્ખસ્સ વસિતટ્ઠાનં ''ચાપાલચેતિય''ન્તિ પઞ્ઞાયિત્થ. તત્થ ભગવતો કતવિહારોપિ તાય રુળ્હિયા ''ચાપાલચેતિય''ન્તિ વુચ્ચતિ. **ઉદેનં ચેતિયન્તિ** એવમાદીસુપિ એસેવ નયો. **સત્તમ્બન્તિ** કિકિસ્સ કિર કાસિરઞ્ઞો ધીતરો સત્ત કુમારિયો સંવેગજાતા રાજગેહતો નિક્ખમિત્વા યત્થ પધાનં પદહિંસુ, તં ઠાનં ''સત્તમ્બં ચેતિય''ન્તિ વદન્તિ. **બહુપુત્તન્તિ** બહુપારોહો એકો નિગ્રોધરુક્ખો, તસ્મિં અધિવત્થં દેવતં બહૂ મનુસ્સા પુત્તે પત્થેન્તિ, તદુપાદાય તં ઠાનં ''બહુપુત્તં ચેતિય''ન્તિ પઞ્ઞાયિત્થ. **સારન્દદન્તિ** સારન્દદસ્સ નામ યક્ખસ્સ વસિતટ્ઠાનં. ઇતિ સબ્બાનેવ તાનિ બુદ્ધુપ્પાદતો પુબ્બે દેવતાપરિગ્ગહિતત્તા ચેતિયવોહારેન વોહરિતાનિ , ભગવતો વિહારે કતેપિ ચ તથેવ પઞ્ઞાયન્તિ. **રમણીયા**તિ એત્થ વેસાલિયા તાવ ભૂમિભાગસમ્પત્તિયા પુગ્ગલસમ્પત્તિયા સુલભપચ્ચયતાય ચ રમણીયભાવો વેદિતબ્બો. વિહારાનં પન નગરતો નાતિદૂરતાય નાચ્ચાસન્નતાય ગમનાગમનસમ્પત્તિયા અનાકિણ્ણવિહારટ્ઠાનતાય છાયૂદકસમ્પત્તિયા પવિવેકપતિરૂપતાય ચ રમણીયતા દટ્ઠબ્બા. **ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા**તિ એત્થ ઇદ્ધિપાદપદસ્સ અત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ. **ભાવિતા**તિ વડ્ઢિતા. **બહુલીકતા**તિ પુનપ્પુનં કતા. **યાનીકતા**તિ યુત્તયાનં વિય કતા. **વત્થુકતા**તિ પતિટ્ઠટ્ઠેન વત્થુ વિય કતા. **અનુટ્ઠિતા**તિ અધિટ્ઠિતા. **પરિચિતા**તિ સમન્તતો ચિતા સુવડ્ઢિતા. **સુસમારદ્ધા**તિ સુટ્ઠુ સમારદ્ધા, અતિવિય સમ્મા નિપ્ફાદિતાતિ.

એવં અનિયમેન કથેત્વા પુન નિયમેત્વા દસ્સેતું, ''**તથાગતસ્સ ખો**''તિઆદિમાહ. એત્થ ચ **કપ્પન્તિ** આયુકપ્પં. **તિટ્ઠેય્યા**તિ તસ્મિં તસ્મિં કાલે યં મનુસ્સાનં આયુપ્પમાણં, તં પરિપુણ્ણં કત્વા તિટ્ઠેય્ય ધરેય્ય. **કપ્પાવસેસં વા**તિ ''અપ્પં વા ભિય્યો વા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૭; અ॰ નિ॰ ૭.૭૪) વુત્તં વસ્સસતતો અતિરેકં વા. મહાસીવત્થેરો પનાહ – ''બુદ્ધાનં અટ્ઠાને ગજ્જિતં નામ નત્થિ. યથેવ હિ વેળુવગામકે ઉપ્પન્નં મારણન્તિકં વેદનં દસ માસે વિક્ખમ્ભેસિ, એવં પુનપ્પુનં તં સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા વિક્ખમ્ભેન્તો ઇમં ભદ્દકપ્પમેવ તિટ્ઠેય્યા''તિ. કસ્મા પન ન ઠિતોતિ? ઉપાદિન્નકસરીરં નામ ખણ્ડિચ્ચાદીહિ અભિભુય્યતિ, બુદ્ધા ચ પન ખણ્ડિચ્ચાદિભાવં અપ્પત્વા પઞ્ચમે આયુકોટ્ઠાસે બહુજનસ્સ પિયમનાપકાલેયેવ પરિનિબ્બાયન્તિ. બુદ્ધાનુબુદ્ધેસુ

અગ્ગસાવકમહાસાવકેસુ પરિનિબ્બુતેસુ અપરિવારેન એકકેનેવ ઠાતબ્બં હોતિ, દહરસામણેરપરિવારેન વા. તતો ‘‘અહો બુદ્ધાનં પરિસા’’તિ હીળેતબ્બતં આપજ્જેય્ય, તસ્મા ન ઠિતોતિ. એવં વુત્તેપિ સો પન ન રુચ્ચતિ, ‘‘આયુકપ્પો’’તિ ઇદમેવ અટ્ઠકથાય નિયમિતં.

ઓળારિકે નિમિત્તેતિ થૂલે સઞ્ઞુપ્પાદને. થૂલસઞ્ઞુપ્પાદનઞ્હેતં, ‘‘તિટ્ઠતુ ભગવા કપ્પ’’ન્તિ સકલકપ્પં અવટ્ઠાનયાચનાય યદિદં ‘‘યસ્સ કસ્સચિ, આનન્દ, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા ભાવિતા’’તિઆદિના અઞ્ઞાપદેસેન અત્તનો ચતુરિદ્ધિપાદભાવનાનુભાવેન કપ્પં અવટ્ઠાનસમત્થતાવિભાવનં. **ઓભાસે**તિ પાકટવચને. પાકટઞ્ચેતં વચનં પરિયાયં મુઞ્ચિત્વા ઉજુકમેવ અત્તનો અધિપ્પાયવિભાવનં.

બહુજનહિતાયાતિ મહાજનસ્સ હિતત્થાય. **બહુજનસુખાયા**તિ મહાજનસ્સ સુખત્થાય. **લોકાનુકમ્પાયા**તિ સત્તલોકસ્સ અનુકમ્પં પટિચ્ચ. કતરસ્સ સત્તલોકસ્સ? યો ભગવતો ધમ્મદેસનં સુત્વા પટિવિજ્ઝતિ, અમતપાનં પિવતિ, તસ્સ. ભગવતો હિ ધમ્મચક્કપ્પવત્તનસુત્તદેસનાય અઞ્ઞાતકોણ્ડઞ્ઞપ્પમુખા અટ્ઠારસ બ્રહ્મકોટિયો ધમ્મં પટિવિજ્ઝિંસુ. એવં યાવ સુભદ્દપરિબ્બાજકવિનયના ધમ્મપટિવિદ્ધસત્તાનં ગણના નત્થિ, મહાસમયસુત્તં મઙ્ગલસુત્તં ચૂળરાહુલોવાદસુત્તં સમચિત્તસુત્તન્તિ ઇમેસં ચતુન્નં સુત્તાનં દેસનાકાલે અભિસમયપ્પત્તસત્તાનં પરિચ્છેદો નત્થિ, એતસ્સ અપરિમાણસ્સ સત્તલોકસ્સ અનુકમ્પાય ભગવતો ઠાનં જાતં. એવં અનાગતેપિ ભવિસ્સતીતિ અધિપ્પાયેન વદતિ. **દેવમનુસ્સાન**ન્તિ ન કેવલં દેવમનુસ્સાનંયેવ, અવસેસાનં નાગસુપણ્ણાદીનમ્પિ અત્થાય હિતાય સુખાય ભગવતો ઠાનં હોતિ. સહેતુકપટિસન્ધિકે પન મગ્ગફલસચ્છિકિરિયાય ભબ્બપુગ્ગલે દસ્સેતું એવં વુત્તં, તસ્મા અઞ્ઞેસમ્પિ અત્થત્થાય હિતત્થાય સુખત્થાય ભગવા તિટ્ઠતૂતિ અત્થો. તત્થ **અત્થાયા**તિ ઇધલોકસમ્પત્તિઅત્થાય . **હિતાયા**તિ પરલોકસમ્પત્તિહેતુભૂતહિતત્થાય. **સુખાયા**તિ નિબ્બાનધાતુસુખત્થાય. પુરિમં પન હિતસુખગ્ગહણં સબ્બસાધારણવસેન વેદિતબ્બં.

યથા તં મારેન પરિયુટ્ઠિતચિત્તોતિ એત્થ ન્તિ નિપાતમત્તં, યથા મારેન પરિયુટ્ઠિતચિત્તો અજ્ઝોત્થટચિત્તો અઞ્ઞોપિ કોચિ પુથુજ્જનો પટિવિજ્ઝિતું ન સક્કુણેય્ય, એવમેવ નાસક્ખિ પટિવિજ્ઝિતુન્તિ અત્થો. મારો હિ યસ્સ કેચિ વિપલ્લાસા અપ્પહીના, તસ્સ ચિત્તં પરિયુટ્ઠાતિ. યસ્સ પન સબ્બેન સબ્બં દ્વાદસ વિપલ્લાસા અપ્પહીના, તસ્સ વત્તબ્બમેવ નત્થિ, થેરસ્સ ચ ચત્તારો વિપલ્લાસા અપ્પહીના, તેનસ્સ ચિત્તં પરિયુટ્ઠાસિ. સો પન ચિત્તપરિયુટ્ઠાનં કરોન્તો કિં કરોતીતિ? ભેરવં રૂપારમ્મણં વા દસ્સેતિ, સદ્દારમ્મણં વા સાવેતિ, તતો સત્તા તં દિસ્વા વા સુત્વા વા સતિં વિસ્સજ્જેત્વા વિવટમુખા હોન્તિ. તેસં મુખેન હત્થં પવેસેત્વા હદયં મદ્દતિ, તતો વિસઞ્ઞિનો હુત્વા તિટ્ઠન્તિ. થેરસ્સ પનેસ મુખેન હત્થં પવેસેતું કિં સક્ખિસ્સતિ, ભેરવારમ્મણં પન દસ્સેતિ. તં દિસ્વા થેરો નિમિત્તોભાસં ન પટિવિજ્ઝિ. જાનન્તોયેવ ભગવા કિમત્થં યાવતતિયં આમન્તેસિ? પરતો ‘‘તિટ્ઠતુ, ભન્તે ભગવા’’તિ યાચિતે ‘‘તુય્હેવેતં દુક્કટં, તુય્હેવેતં અપરદ્ધ’’ન્તિ દોસારોપનેન સોકતનુકરણત્થં. પસ્સતિ હિ ભગવા ‘‘અયં મયિ અતિવિય સિનિદ્ધહદયો, સો પરતો ભૂમિચાલકારણઞ્ચ આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનઞ્ચ સુત્વા મમ ચિરટ્ઠાનં યાચિસ્સતિ, અથાહં ‘કિસ્સ ત્વં પુરેતરં ન યાચસી’તિ તસ્સેવ સીસે દોસં પાતેસ્સામિ, સત્તા ચ અત્તનો અપરાધેન ન તથા વિહઞ્ઞન્તિ, તેનસ્સ સોકો તનુકો ભવિસ્સતી’’તિ.

ગચ્છ ત્વં, આનન્દાતિ યસ્મા દિવાવિહારત્થાય ઇધાગતો, તસ્મા, આનન્દ, ગચ્છ ત્વં યથારુચિતં ઠાનં દિવાવિહારાય. તેનેવાહ – ‘‘**યસ્સ દાનિ કાલં મઞ્ઞસી**’’તિ.

મારો પાપિમાતિ એત્થ સત્તે અનત્થે નિયોજેન્તો મારેતીતિ મારો. **પાપિમા**તિ તસ્સેવ વેવચનં. સો હિ પાપધમ્મેન સમન્નાગતત્તા ‘પાપિમા’તિ વુચ્ચતિ. **ભાસિતા ખો પનેસા**તિ અયઞ્હિ ભગવતિ બોધિમણ્ડે સત્ત સત્તાહે અતિક્કમિત્વા અજપાલનિગ્રોધે વિહરન્તે અત્તનો ધીતાસુ આગન્ત્વા ઇચ્છાવિઘાતં પત્વા ગતાસુ અયં ‘‘અત્થેસો ઉપાયો’’તિ ચિન્તેન્તો આગન્ત્વા ‘‘ભગવા યદત્થં તુમ્હેહિ પારમિયો પૂરિતા, સો વો અત્થો અનુપ્પત્તો, પટિવિદ્ધં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, કિં તે લોકવિચરણેના’’તિ વત્વા યથા અજ્જ એવમેવ ‘‘પરિનિબ્બાતુ દાનિ, ભન્તે ભગવા’’તિ યાચિ. ભગવા ચસ્સ ‘‘ન તાવાહ’’ન્તિઆદીનિ વત્વા પટિક્ખિપિ. તં સન્ધાય ઇદાનિ ‘‘ભાસિતા ખો પનેસા’’તિઆદિમાહ.

તત્થ **વિયત્તા**તિ અરિયમગ્ગાધિગમવસેન બ્યત્તા. **વિનીતા**તિ તથેવ કિલેસવિનયનેન વિનીતા. **વિસારદા**તિ સારજ્જકરાનં દિટ્ઠિવિચિકિચ્છાદીનં પહાનેન વિસારદભાવં પત્તા. **બહુસ્સુતા**તિ તેપિટકવસેન બહુ સુતમેતેસન્તિ બહુસ્સુતા. તમેવ ધમ્મં ધારેન્તીતિ **ધમ્મધરા**. અથ વા **બહુસ્સુતા**તિ પરિયત્તિબહુસ્સુતા ચેવ પટિવેધબહુસ્સુતા ચ. **ધમ્મધરા**તિ પરિયત્તિધમ્માનં ચેવ પટિવેધધમ્માનઞ્ચ ધારણતો ધમ્મધરાતિ એવમ્પેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો . **ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપન્ના**તિ અરિયધમ્મસ્સ અનુધમ્મભૂતં વિપસ્સનાધમ્મં પટિપન્ના. **સામીચિપ્પટિપન્ના**તિ ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિયા અનુચ્છવિકં વિસુદ્ધિપરમ્પરાપટિપદં પટિપન્ના. **અનુધમ્મચારિનો**તિ સલ્લેખિકં તસ્સા પટિપદાય અનુરૂપં અપ્પિચ્છતાદિધમ્મં ચરણસીલા. **સકં આચરિયક**ન્તિ અત્તનો આચરિયવાદં. **આચિક્ખિસ્સન્તી**તિ આદિતો કથેસ્સન્તિ, અત્તના ઉગ્ગહિતનિયામેન પરે ઉગ્ગણ્હાપેસ્સન્તીતિ અત્થો. **દેસેસ્સન્તી**તિ વાચેસ્સન્તિ, પાળિં સમ્મા વાચેસ્સન્તીતિ અત્થો. **પઞ્ઞપેસ્સન્તી**તિ પજાનાપેસ્સન્તિ, પકાસેસ્સન્તીતિ અત્થો. **પટ્ઠપેસ્સન્તી**તિ પકારેન ઠપેસ્સન્તિ. **વિવરિસ્સન્તી**તિ વિવટં કરિસ્સન્તિ. **વિભજિસ્સન્તી**તિ વિભત્તં કરિસ્સન્તિ. **ઉત્તાનીકરિસ્સન્તી**તિ અનુત્તાનં ગમ્ભીરં ઉત્તાનં પાકટં કરિસ્સન્તિ. **સહધમ્મેના**તિ સહેતુકેન સકારણેન વચનેન. **સપ્પાટિહારિય**ન્તિ યાવનિય્યાનિકં કત્વા. **ધમ્મં દેસેસ્સન્તી**તિ નવવિધલોકુત્તરધમ્મં પબોધેસ્સન્તિ, પકાસેસ્સન્તીતિ અત્થો.

એત્થ ચ ‘‘પઞ્ઞપેસ્સન્તી’’તિઆદીહિ છહિ પદેહિ છ અત્થપદાનિ દસ્સિતાનિ, આદિતો પન દ્વીહિ પદેહિ છ બ્યઞ્જનપદાનીતિ. એત્તાવતા તેપિટકં બુદ્ધવચનં સંવણ્ણનાનયેન સઙ્ગહેત્વા દસ્સિતં હોતિ. વુત્તઞ્હેતં નેત્તિયં ‘‘દ્વાદસપદાનિ સુત્તં, તં સબ્બં બ્યઞ્જનઞ્ચ અત્થો ચા’’તિ (નેત્તિ॰ સઙ્ગહવાર).

બ્રહ્મચરિયન્તિ સિક્ખત્તયસઙ્ગહિતં સકલં સાસનબ્રહ્મચરિયં. **ઇદ્ધ**ન્તિ સમિદ્ધં ઝાનુપ્પાદવસેન. **ફીત**ન્તિ વુદ્ધિપ્પત્તં સબ્બફાલિફુલ્લં અભિઞ્ઞાસમ્પત્તિવસેન. **વિત્થારિક**ન્તિ વિત્થતં તસ્મિં તસ્મિં દિસાભાગે પતિટ્ઠહનવસેન. **બાહુજઞ્ઞ**ન્તિ બહૂહિ ઞાતં પટિવિદ્ધં બહુજનાભિસમયવસેન. **પુથુભૂત**ન્તિ સબ્બાકારવસેન પુથુલભાવપ્પત્તં. કથં? **યાવ દેવમનુસ્સેહિ સુપ્પકાસિત**ન્તિ યત્તકા વિઞ્ઞુજાતિકા દેવા મનુસ્સા ચ અત્થિ, તેહિ સબ્બેહિ સુટ્ઠુ પકાસિતન્તિ અત્થો.

અપ્પોસ્સુક્કોતિ નિરુસ્સુક્કો લીનવીરિયો. ‘‘ત્વઞ્હિ, પાપિમ, સત્તસત્તાહાતિક્કમનતો પટ્ઠાય ‘પરિનિબ્બાતુ દાનિ, ભન્તે ભગવા, પરિનિબ્બાતુ સુગતો’તિ વિરવન્તો આહિણ્ડિત્થ, અજ્જ દાનિ પટ્ઠાય વિગતુસ્સાહો હોહિ, મા મય્હં પરિનિબ્બાનત્થાય વાયામં કરોહી’’તિ વદતિ. **સતો સમ્પજાનો આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજી**તિ સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા આયુસઙ્ખારં વિસ્સજિ પજહિ. તત્થ ન ભગવા હત્થેન લેડ્ડું વિય આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજિ,

તેમાસમત્તમેવ પન સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા તતો પરં ન સમાપજ્જિસ્સામીતિ ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''ઓસ્સજી''તિ, ''વોસ્સજ્જી''તિપિ પાઠો.

કસ્મા પન ભગવા કપ્પં વા કપ્પાવસેસં વા ઠાતું સમત્થો તત્તકં કાલં અટ્ઠત્વા પરિનિબ્બાયિતું મારસ્સ યાચનાય આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજિ? ન ભગવા મારસ્સ યાચનાય આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજિ, નાપિ થેરસ્સ આયાચનાય ન ઓસ્સજિસ્સતિ, તેમાસતો પન પરં બુદ્ધવેનેય્યાનં અભાવતો આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજિ . ઠાનઞ્હિ નામ બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં યાવદેવ વેનેય્યવિનયનત્થં, તે અસતિ વિનેય્યજને કેન નામ કારણેન ઠસ્સન્તિ. યદિ ચ મારસ્સ યાચનાય પરિનિબ્બાયેય્ય, પુરેતરંયેવ પરિનિબ્બાયેય્ય. બોધિમણ્ડેપિ હિ મારેન યાચિતં, નિમિત્તોભાસકરણમ્પિ થેરસ્સ સોકતનુકરણત્થન્તિ વુત્તોવાયમત્થો. અપિચ બુદ્ધબલદીપનત્થં નિમિત્તોભાસકરણં. એવં મહાનુભાવા બુદ્ધા ભગવન્તોયેવ તિટ્ઠન્તાપિ અત્તનો રુચિયાવ તિટ્ઠન્તિ, પરિનિબ્બાયન્તાપિ અત્તનો રુચિયાવ પરિનિબ્બાયન્તીતિ.

મહાભૂમિચાલોતિ મહન્તો પથવીકમ્પો. તદા કિર દસસહસ્સિલોકધાતુ અકમ્પિત્થ. **ભિંસનકો**તિ ભયજનકો. **દેવદુન્દુભિયો ચ ફલિંસૂ**તિ દેવભેરિયો નદિંસુ, દેવો સુક્ખગજ્જિતં ગજ્જિ, અકાલવિજ્જુલતા નિચ્છરિંસુ, ખણિકવસ્સં વસ્સીતિ વુત્તં હોતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં સઙ્ખારવિસઙ્ખારાનં વિસેસસઙ્ખાતં અત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાનન્તિ** અનવસેસસઙ્ખારે વિસ્સજ્જેત્વા અત્તનો વિસઙ્ખારગમનદીપકં ઉદાનં ઉદાનેસિ. કસ્મા ઉદાનેસિ? કોચિ નામ વદેય્ય ''મારેન પચ્છતો પચ્છતો અનુબન્ધિત્વા 'પરિનિબ્બાતુ, ભન્તે'તિ ઉપદ્દુતો ભયેન ભગવા આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજી''તિ. ''તસ્સોકાસો મા હોતુ, ભીતસ્સ ઉદાનં નામ નત્થી''તિ એતસ્સ દીપનત્થં પીતિવેગવિસ્સટ્ઠં ઉદાનં ઉદાનેસીતિ અટ્ઠકથાસુ વુત્તં. તતો તેમાસમત્તેનેવ ચ પન બુદ્ધકિચ્ચસ્સ નિપ્ફજ્જનતો એવં દીઘરત્તં મયા પરિહટોયં દુક્ખભારો ન ચિરસ્સેવ નિક્ખિપિયતીતિ પસ્સતો પરિનિબ્બાનગુણપચ્ચવેક્ખણે તસ્સ ઉળારં પીતિસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જિ, તેન પીતિવેગેન ઉદાનેસીતિ યુત્તં વિય. એકન્તેન હિ વિસઙ્ખારનિન્નો નિબ્બાનજ્ઝાસયો સત્થા મહાકરુણાય બલક્કારેન વિય સત્તહિતત્થં લોકે સુચિરં ઠિતો. તથા હિ દેવસિકં ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસઙ્ખા સમાપત્તિયો વળઞ્જેતિ, સોદાનિ મહાકરુણાધિકારસ્સ નિપ્ફન્નત્તા નિબ્બાનાભિમુખો અનપ્પકં પીતિસોમનસ્સં પટિસંવેદેસિ. તેનેવ હિ ભગવતો કિલેસપરિનિબ્બાનદિવસે વિય ખન્ધપરિનિબ્બાનદિવસેપિ સરીરાભા વિસેસતો વિપ્પસન્ના પરિસુદ્ધા પભસ્સરા અહોસીતિ.

ગાથાય સોણસિઙ્ગાલાદીનમ્પિ પચ્ચક્ખભાવતો તુલિતં પરિચ્છિન્નન્તિ **તુલં**, કામાવચરકમ્મં. ન તુલં **અતુલં**, તુલં વા સદિસમસ્સ અઞ્ઞં લોકિયકમ્મં નત્થીતિ **અતુલં**, મહગ્ગતકમ્મં. કામાવચરં રૂપાવચરં વા **તુલં**, અરૂપાવચરં **અતુલં**. અપ્પવિપાકં વા **તુલં**, બહુવિપાકં **અતુલં**. **સમ્ભવ**ન્તિ સમ્ભવસ્સ હેતુભૂતં, ઉપપત્તિજનકન્તિ અત્થો. **ભવસઙ્ખાર**ન્તિ પુનબ્ભવસઙ્ખારણકં. **અવસ્સજી**તિ વિસ્સજ્જેસિ. **મુની**તિ બુદ્ધમુનિ. **અજ્ઝત્તરતો**તિ નિયકજ્ઝત્તરતો. **સમાહિતો**તિ ઉપચારપ્પનાસમાધિવસેન સમાહિતો. **અભિન્દિ કવચમિવા**તિ કવચં વિય અભિન્દિ. **અત્તસમ્ભવ**ન્તિ અત્તનિ સઞ્જાતં કિલેસં. ઇદં વુત્તં હોતિ ''સવિપાકટ્ઠેન સમ્ભવં, ભવાભવાભિસઙ્ખરણટ્ઠેન ભવસઙ્ખારન્તિ ચ લદ્ધનામં તુલાતુલસઙ્ખાતં લોકિયકમ્મઞ્ચ ઓસ્સજિ, સઙ્ગામસીસે મહાયોધો કવચં વિય અત્તસમ્ભવં કિલેસઞ્ચ અજ્ઝત્તરતો સમાહિતો હુત્વા અભિન્દી''તિ.

અથ વા **તુલન્તિ** તુલેન્તો તીરેન્તો. **અતુલઞ્ચ સમ્ભવન્તિ** નિબ્બાનઞ્ચેવ ભવઞ્ચ. **ભવસઙ્ખારન્તિ** ભવગામિકં કમ્મં. **અવસ્સજિ મુની**તિ ‘‘પઞ્ચક્ખન્ધા અનિચ્ચા, પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં નિરોધો નિબ્બાનં નિચ્ચ’’ન્તિઆદિના નયેન તુલેન્તો બુદ્ધમુનિ ભવે આદીનવં, નિબ્બાને ચ આનિસંસં દિસ્વા તં ખન્ધાનં મૂલભૂતં ભવસઙ્ખારકમ્મં ‘‘કમ્મક્ખયાય સંવત્તતી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૮૧; અ॰ નિ॰ ૪.૨૩૩) એવં વુત્તેન કમ્મક્ખયકરેન અરિયમગ્ગેન અવસ્સજિ . કથં અજ્ઝત્તરતો સમાહિતો, અભિન્દિ કવચમિવત્તસમ્ભવં. સો હિ વિપસ્સનાવસેન અજ્ઝત્તરતો, સમથવસેન સમાહિતોતિ એવં પુબ્બભાગતો પટ્ઠાય સમથવિપસ્સનાબલેન કવચં વિય અત્તભાવં પરિયોનન્ધિત્વા ઠિતં, અત્તનિ સમ્ભવત્તા ‘‘અત્તસમ્ભવ’’ન્તિ લદ્ધનામં સબ્બં કિલેસજાલં અભિન્દિ, કિલેસાભાવેનેવ કમ્મં અપ્પટિસન્ધિકત્તા અવસ્સટ્ઠં નામ હોતીતિ એવં કિલેસપ્પહાનેન કમ્મં પજહિ. ઇતિ બોધિમૂલેયેવ અવસ્સટ્ઠભવસઙ્ખારો ભગવા વેખમિસ્સકેન વિય જરસકટં સમાપત્તિવેખમિસ્સકેન અત્તભાવં યાપેન્તોપિ ‘‘ઇતો તેમાસતો ઉદ્ધં સમાપત્તિવેખમસ્સ ન દસ્સામી’’તિ ચિત્તુપ્પાદનેન આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજીતિ.

પઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સત્તજટિલસુત્તવણ્ણના

૫૨. દુતિયે **બહિદ્વારકોટ્ઠકે**તિ પાસાદદ્વારકોટ્ઠકસ્સ બહિ, ન વિહારદ્વારકોટ્ઠકસ્સ. સો કિર પાસાદો લોહપાસાદો વિય સમન્તા ચતુદ્વારકોટ્ઠકપરિવુતો પાકારપરિક્ખિત્તો. તેસુ પાચીનદ્વારકોટ્ઠકસ્સ બહિ પાસાદચ્છાયાયં પાચીનલોકધાતું ઓલોકેન્તો પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસિન્નો હોતિ. **જટિલા**તિ જટાવન્તો તાપસવેસધારિનો. **નિગણ્ઠા**તિ સેતપટનિગણ્ઠરૂપધારિનો. **એકસાટકા**તિ એકસાટકનિગણ્ઠા વિય એકં પિલોતિકખણ્ડં હત્થે બન્ધિત્વા તેનાપિ સરીરસ્સ પુરિમભાગં પટિચ્છાદેત્વા વિચરણકા. **પરૂળ્હકચ્છનખલોમા**તિ પરૂળ્હકચ્છલોમા પરૂળ્હનખા પરૂળ્હઅવસેસલોમા ચ, કચ્છાદીસુ દીઘલોમા દીઘનખા ચાતિ અત્થો. **ખારિવિવિધમાદાયા**તિ વિવિધં ખારાદિનાનપ્પકારં પબ્બજિતપરિક્ખારભણ્ડિકં ગહેત્વા. **અવિદૂરે અતિક્કમન્તી**તિ વિહારસ્સ અવિદૂરમગ્ગેન નગરં પવિસન્તિ.

રાજાહં, ભન્તે, પસેનદિ કોસલોતિ અહં, ભન્તે, રાજા પસેનદિ કોસલો, મય્હં નામં તુમ્હે જાનાથાતિ. કસ્મા પન રાજા લોકે અગ્ગપુગ્ગલસ્સ સન્તિકે નિસિન્નો એવરૂપાનં નગ્ગનિસ્સિરીકાનં અઞ્જલિં પગ્ગણ્હાતીતિ? સઙ્ગણ્હનત્થાય. એવઞ્હિસ્સ અહોસિ ‘‘સચાહં એત્તકમ્પિ એતેસં ન કરિસ્સામિ, મયં પુત્તદારં પહાય એતસ્સત્થાય દુબ્ભોજનદુક્ખસેય્યાદીનિ અનુભોમ, અયં અમ્હાકં નિપચ્ચકારમત્તમ્પિ ન કરોતિ . તસ્મિઞ્હિ કતે અમ્હે ‘ઓચરકા’તિ જનો અગ્ગહેત્વા ‘પબ્બજિતા’ઇચ્ચેવ સઞ્ઞાનિસ્સતિ, કિં ઇમસ્સ ભૂતત્થકથનેનાતિ અત્તના દિટ્ઠં સુતં પટિચ્છાદેત્વા ન કથેય્યું, એવં કતે પન અનિગૂહિત્વા કથેસ્સન્તી’’તિ. અપિચ સત્થુ અજ્ઝાસયજાનનત્થમ્પિ એવમકાસીતિ. રાજા કિર ભગવન્તં ઉપસઙ્કમન્તોપિ કતિપયકાલં સમ્માસમ્બોધિં ન સદ્દહિ. તેનસ્સ એવં અહોસિ ‘‘યદિ ભગવા સબ્બં જાનાતિ, મયા ઇમેસં નિપચ્ચકારં કત્વા ‘ઇમે અરહન્તો’તિ વુત્તે નાનુજાનેય્ય, અથ મં અનુવત્તન્તો અનુજાનેય્ય, કુતો તસ્સ સબ્બઞ્ઞુતા’’તિ. એવં સો સત્થુ અજ્ઝાસયજાનનત્થં તથા અકાસિ. ભગવા પન ‘‘ઉજુકમેવ ‘ન ઇમે સમણા ઓચરકા’તિ વુત્તે યદિપિ રાજા સદ્દહતિ, મહાજનો પન તમત્થં અજાનન્તો ન સદ્દહેય્ય, સમણો ગોતમો ‘રાજા અત્તનો કથં સુણાતી’તિ યં કિઞ્ચિ મુખારુળ્હં કથેતી’તિ વદેય્ય, તદસ્સ દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તેય્ય, અઞ્ઞો ચ ગુળ્હકમ્મં વિવટં કતં ભવેય્ય, સયમેવ રાજા તેસં ઓચરકભાવં કથેસ્સતી’’તિ ઞત્વા ‘‘**દુજ્જાનં ખો એત**’’ન્તિઆદિમાહ.

તત્થ **કામભોગિના**તિ ઇમિના પન રાગાભિભવં, ઉભયેનાપિ વિક્ખિત્તચિત્તતં દસ્સેતિ. **પુત્તસમ્બાધસયન**ન્તિ પુત્તેહિ સમ્બાધસયનં . એત્થ ચ પુત્તસીસેન દારપરિગ્ગહં, પુત્તદારેસુ ઉપ્પિલાવિતેન તેસં ઘરાવાસાદિહેતુ સોકાભિભવેન ચિત્તસ્સ સંકિલિટ્ઠતં દસ્સેતિ. **કાસિકચન્દન**ન્તિ સણ્હચન્દનં, કાસિકવત્થઞ્ચ ચન્દનઞ્ચાતિ વા અત્થો. **માલાગન્ધવિલેપન**ન્તિ વણ્ણગન્ધત્થાય માલા, સુગન્ધભાવત્થાય ગન્ધં, છવિરાગકરણત્થાય વિલેપનં ધારેન્તેન. **જાતરૂપરજત**ન્તિ સુવણ્ણઞ્ચેવ અવસિટ્ઠધનઞ્ચ. **સાદિયન્તેના**તિ પટિગ્ગણ્હન્તેન. સબ્બેનપિ કામેસુ અભિગિદ્ધભાવમેવ પકાસેતિ.

સંવાસેનાતિ સહવાસેન. **સીલં વેદિતબ્બ**ન્તિ ''અયં પેસલો વા દુસ્સીલો વા''તિ સંવસન્તેન એકસ્મિં ઠાને સહ વસન્તેન જાનિતબ્બો. **તઞ્ચ ખો દીઘેન અદ્ધુના ન ઇત્તર**ન્તિ તઞ્ચ સીલં દીઘેન કાલેન વેદિતબ્બં, ન ઇત્તરેન. કતિપયદિવસે હિ સઞ્ઞતાકારો સંવુતિન્દ્રિયાકારો ચ હુત્વા સક્કા દસ્સેતું. **મનસિ કરોતા નો અમનસિ કરોતા**તિ તમ્પિ ''સીલમસ્સ પરિગ્ગણ્હિસ્સામી''તિ મનસિ કરોન્તેન પચ્ચવેક્ખન્તેન સક્કા જાનિતું, ન ઇતરેન. **પઞ્ઞવતા**તિ તમ્પિ સપ્પઞ્ઞેનેવ પણ્ડિતેન. બાલો હિ મનસિ કરોન્તોપિ જાનિતું ન સક્કોતિ. **સંવોહારેના**તિ કથનેન.

> ''યો હિ કોચિ મનુસ્સેસુ, વોહારં ઉપજીવતિ;
> એવં વાસેટ્ઠ જાનાહિ, વાણિજો સો ન બ્રાહ્મણો''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૬૧૯) –

એત્થ હિ વાણિજ્જં વોહારો નામ. ''ચત્તારો અરિયવોહારા''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૧૩) એત્થ ચેતના. ''સઙ્ખા સમઞ્ઞા પઞ્ઞત્તિ વોહારો''તિ (ધ॰ સ॰ ૧૩૧૩-૧૩૧૫) એત્થ પઞ્ઞત્તિ. ''વોહારમત્તેન સો વોહરેય્યા''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૫) એત્થ કથા વોહારો. ઇધાપિ સો એવ અધિપ્પેતો. એકચ્ચસ્સ હિ સમ્મુખાકથા પરમ્મુખાકથાય ન સમેતિ, પરમ્મુખાકથા સમ્મુખાકથાય, તથા પુરિમકથા પચ્છિમકથાય, પચ્છિમકથા ચ પુરિમકથાય. સો કથેન્તોયેવ સક્કા જાનિતું ''અસુચિ એસો પુગ્ગલો''તિ. સુચિસીલસ્સ પન પુરિમં પચ્છિમેન, પચ્છિમઞ્ચ પુરિમેન, સમ્મુખા કથિતઞ્ચ પરમ્મુખા કથિતેન, પરમ્મુખા કથિતઞ્ચ સમ્મુખા કથિતેન સમેતિ, તસ્મા કથેન્તેન સક્કા સુચિભાવો જાનિતુન્તિ પકાસેન્તો આહ – ''**સંવોહારેન સોચેય્યં વેદિતબ્બ**''ન્તિ.

થામોતિ ઞાણથામો. યસ્સ હિ ઞાણથામો નત્થિ, સો ઉપ્પન્નેસુ ઉપદ્દવેસુ ગહેતબ્બગહણં કત્તબ્બકરણં અપસ્સન્તો અદ્વારિકં ઘરં પવિટ્ઠો વિય ચરતિ. તેનાહ – ''**આપદાસુ ખો, મહારાજ, થામો વેદિતબ્બો**''તિ. **સાકચ્છાયા**તિ સહકથાય. દુપ્પઞ્ઞસ્સ હિ કથા ઉદકે ગેણ્ડુ વિય ઉપ્લવતિ, પઞ્ઞવતો કથેન્તસ્સ પટિભાનં અનન્તં હોતિ. ઉદકવિપ્ફન્દનેનેવ હિ મચ્છો ખુદ્દકો મહન્તો વાતિ પઞ્ઞાયતિ.

ઇતિ ભગવા રઞ્ઞો ઉજુકમેવ તે ''ઇમે નામા''તિ અવત્વા અરહન્તાનં અનરહન્તાનઞ્ચ જાનનૂપાયં પકાસેસિ. રાજા તં સુત્વા ભગવતો સબ્બઞ્ઞુતાય દેસનાવિલાસેન ચ અભિપ્પસન્નો ''**અચ્છરિયં, ભન્તે**''તિઆદિના અત્તનો પસાદં પકાસેત્વા ઇદાનિ તે યાથાવતો ભગવતો આરોચેન્તો ''**એતે, ભન્તે, મમ પુરિસા ચરા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **ચરા**તિ અપબ્બજિતા એવ પબ્બજિતરૂપેન રટ્ઠપિણ્ડં ભુઞ્જન્તા પટિચ્છન્નકમ્મન્તત્તા. **ઓચરકા**તિ હેટ્ઠા ચરકા. ચરા હિ પબ્બતમત્થકેન ચરન્તાપિ હેટ્ઠા ચરકાવ નિહીનકમ્મત્તા. અથ વા **ઓચરકા**તિ ચરપુરિસા. **ઓચરિત્વા**તિ અવચરિત્વા વીમંસિત્વા, તસ્મિં તસ્મિં દેસે તં તં પવત્તિં ઞત્વાતિ અત્થો. **ઓસારિસ્સામી**તિ પટિપજ્જિસ્સામિ, કરિસ્સામીતિ અત્થો. **રજોજલ્લ**ન્તિ રજઞ્ચ મલઞ્ચ. **પવાહેત્વા**તિ સુટ્ઠુ વિક્ખાલનવસેન અપનેત્વા. **કપ્પિતકેસમસ્સૂ**તિ અલઙ્કારસત્થે વુત્તવિધિના કપ્પકેહિ છિન્નકેસમસ્સૂ. **કામગુણેહી**તિ કામકોટ્ઠાસેહિ, કામબન્ધનેહિ વા **સમપ્પિતા**તિ સુટ્ઠુ

અપ્પિતા અલ્લીના. **સમઙ્ગિભૂતા**તિ સહભૂતા . **પરિચારેસ્સન્તી**તિ ઇન્દ્રિયાનિ સમન્તતો ચારેસ્સન્તિ કીળાપેસ્સન્તિ વા.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં તેસં રાજપુરિસાનં અત્તનો ઉદરસ્સ કારણા પબ્બજિતવેસેન લોકવઞ્ચનસઙ્ખાતં અત્થં વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં પરાધીનતાપરવઞ્ચનતાપટિક્ખેપવિભાવનં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **ન વાયમેય્ય સબ્બત્થા**તિ દૂતેય્યઓચરકકમ્માદિકે સબ્બસ્મિં પાપધમ્મે ઇમે રાજપુરિસા વિય પબ્બજિતો ન વાયમેય્ય, વાયામં ઉસ્સાહં ન કરેય્ય, સબ્બત્થ યત્થ કત્થચિ વાયામં અકત્વા અપ્પમત્તકેપિ પુઞ્ઞસ્મિંયેવ વાયમેય્યાતિ અધિપ્પાયો. **નાઞ્ઞસ્સ પુરિસો સિયા**તિ પબ્બજિતરૂપેન અઞ્ઞસ્સ પુગ્ગલસ્સ સેવકપુરિસો ન સિયા. કસ્મા? એવરૂપસ્સપિ ઓચરકાદિપાપકમ્મસ્સ કત્તબ્બત્તા. **નાઞ્ઞં નિસ્સાય જીવેય્યા**તિ અઞ્ઞં પરં ઇસ્સરાદિં નિસ્સાય ''તપ્પટિબદ્ધં મે સુખદુક્ખ''ન્તિ એવંચિત્તો હુત્વા ન જીવિકં પવત્તેય્ય, અત્તદીપો અત્તસરણો અનઞ્ઞસરણો એવ ભવેય્ય. અથ વા અનત્થાવહતો ''ઓચરણ''ન્તિ લદ્ધનામકત્તા અઞ્ઞં અકુસલકમ્મં નિસ્સાય ન જીવેય્ય. **ધમ્મેન ન વણિં ચરે**તિ ધનાદિઅત્થાય ધમ્મં ન કથેય્ય. યો હિ ધનાદિહેતુ પરેસં ધમ્મં દેસેતિ, સો ધમ્મેન વાણિજ્જં કરોતિ નામ, એવં ધમ્મેન તં ન ચરેય્ય. અથ વા ધનાદીનં અત્થાય કોસલરઞ્ઞો પુરિસો વિય ઓચરકાદિકમ્મં કરોન્તો પરેહિ અનાસઙ્કનીયતાય પબ્બજ્જાલિઙ્ગસમાદાનાદીનિ અનુતિટ્ઠન્તો ધમ્મેન વાણિજ્જં કરોતિ નામ. યોપિ ઇધ પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં ચરન્તોપિ અઞ્ઞતરં દેવનિકાયં પણિધાય બ્રહ્મચરિયં ચરતિ, સોપિ ધમ્મેન વાણિજ્જં કરોતિ નામ, એવં ધમ્મેન વાણિજ્જં ન ચરે, ન કરેય્યાતિ અત્થો.

દુતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. પચ્ચવેક્ખણસુત્તવણ્ણના

૫૩. તતિયે **અત્તનો અનેકે પાપકે અકુસલે ધમ્મે પહીને**તિ લોભદોસમોહવિપરીતમનસિકારઅહિરિકાનોત્તપ્પકોધૂપનાહમક્ખપલાસઇસ્સામચ્છરિયમાયા-સાઠેય્યથમ્ભસારમ્ભમાનાતિમાનમદપમાદતણ્હાઅવિજ્જાતિવિધાકુસલમૂલદુચ્ચરિતસંકિલેસવિસમ-સઞ્ઞાવિતક્કપપઞ્ચચતુબ્બિધવિપલ્લાસઆસવઓઘયોગગન્થાગતિગમનતણ્હુપાદાનપઞ્ચવિધ-ચેતોખિલપઞ્ચચેતોવિનિબન્ધનીવરણાભિનન્દનછવિવાદ- મૂલતણ્હાકાયસત્તાનુસયઅટ્ઠમિચ્છત્તનવ-તણ્હામૂલકદસાકુસલકમ્મપથદ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતઅટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતાદિપ્પભેદે અત્તનો સન્તાને અનાદિકાલપવત્તે દિયડ્ઢસહસ્સકિલેસે તંસહગતે ચાપિ અનેકે પાપકે લામકે અકોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેન અકુસલે ધમ્મે અનવસેસં સહ વાસનાય બોધિમૂલેયેવ પહીને અરિયમગ્ગેન સમુચ્છિન્ને પચ્ચવેક્ખમાનો ''અયમ્પિ મે કિલેસો પહીનો, અયમ્પિ મે કિલેસો પહીનો''તિ અનુપદપચ્ચવેક્ખણાય પચ્ચવેક્ખમાનો ભગવા નિસિન્નો હોતિ.

અનેકે ચ કુસલે ધમ્મેતિ સીલસમાધિપઞ્ઞાવિમુત્તિવિમુત્તિઞાણદસ્સનં ચત્તારો સતિપટ્ઠાના, ચત્તારો સમ્મપ્પધાના, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા, ચત્તારો અરિયમગ્ગા, ચત્તારિ ફલાનિ, ચતસ્સો પટિસમ્ભિદા, ચતુયોનિપરિચ્છેદકઞાણં, ચત્તારો અરિયવંસા, ચત્તારિ વેસારજ્જઞાણાનિ, પઞ્ચ પધાનિયઙ્ગાનિ, પઞ્ચઙ્ગિકો સમ્માસમાધિ, પઞ્ચઞાણિકો સમ્માસમાધિ, પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ, પઞ્ચ બલાનિ, પઞ્ચ નિસ્સારણીયા ધાતુયો, પઞ્ચ વિમુત્તાયતનઞાણાનિ, પઞ્ચ વિમુત્તિપરિપાચનીયા સઞ્ઞા, છ અનુસ્સતિટ્ઠાનાનિ, છ ગારવા, છ નિસ્સારણીયા ધાતુયો, છ સતતવિહારા, છ અનુત્તરિયાનિ, છ નિબ્બેધભાગિયા પઞ્ઞા, છ અભિઞ્ઞા, છ અસાધારણઞાણાનિ,

સત્ત અપરિહાનિયા ધમ્મા, સત્ત અરિયધનાનિ, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા, સત્ત સપ્પુરિસધમ્મા, સત્ત નિજ્જરવત્થૂનિ, સત્ત સઞ્ઞા, સત્ત દક્ખિણેય્યપુગ્ગલદેસના, સત્ત ખીણાસવબલદેસના, અટ્ઠ પઞ્ઞાપટિલાભહેતુદેસના, અટ્ઠ સમ્મત્તાનિ, અટ્ઠ લોકધમ્માતિક્કમા, અટ્ઠ આરમ્ભવત્થૂનિ, અટ્ઠ અક્ખણદેસના, અટ્ઠ મહાપુરિસવિતક્કા, અટ્ઠ અભિભાયતનદેસના, અટ્ઠ વિમોક્ખા, નવ યોનિસોમનસિકારમૂલકા ધમ્મા, નવ પારિસુદ્ધિપધાનિયઙ્ગાનિ, નવ સત્તાવાસદેસના, નવ આઘાતપ્પટિવિનયા, નવ સઞ્ઞા, નવ નાનત્તાનિ, નવ અનુપુબ્બવિહારા, દસ નાથકરણા ધમ્મા, દસ કસિણાયતનાનિ, દસ કુસલકમ્મપથા, દસ સમ્મત્તાનિ, દસ અરિયવાસા, દસ અસેક્ખા ધમ્મા, દસ તથાગતબલાનિ, એકાદસ મેત્તાનિસંસા, દ્વાદસ ધમ્મચક્કાકારા, તેરસ ધુતઙ્ગગુણા, ચુદ્દસ બુદ્ધઞાણાનિ, પઞ્ચદસ વિમુત્તિપરિપાચનીયા ધમ્મા, સોળસવિધા આનાપાનસ્સતિ, સોળસ અપરન્તપનીયા ધમ્મા, અટ્ઠારસ મહાવિપસ્સના, અટ્ઠારસ બુદ્ધધમ્મા, એકૂનવીસતિ પચ્ચવેક્ખણઞાણાનિ, ચતુચત્તાલીસ ઞાણવત્થૂનિ, પઞ્ઞાસ ઉદયબ્બયઞાણાનિ, પરોપઞ્ઞાસ કુસલા ધમ્મા, સત્તસત્તતિ ઞાણવત્થૂનિ, ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસમાપત્તિસઞ્ચારિમહાવજિરઞાણં, અનન્તનયસમન્તપટ્ઠાનપવિચયપચ્ચવેક્ખણદેસનાઞાણાનિ, તથા અનન્તાસુ લોકધાતૂસુ અનન્તાનં સત્તાનં આસયાદિવિભાવનઞાણાનિ ચાતિ એવમાદિકે અનેકે અત્તનો કુસલે અનવજ્જધમ્મે અનન્તકાલં પારમિપરિભાવનાય મગ્ગભાવનાય ચ પારિપૂરિં વુદ્ધિં ગતે ''ઇમેપિ અનવજ્જધમ્મા મયિ સંવિજ્જન્તિ, ઇમેપિ અનવજ્જધમ્મા મયિ સંવિજ્જન્તી''તિ રુચિવસેન મનસિકારાભિમુખે બુદ્ધગુણે વગ્ગવગ્ગે પુઞ્જપુઞ્જે કત્વા પચ્ચવેક્ખમાનો નિસિન્નો હોતિ. તે ચ ખો સપદેસતો એવ, ન નિપ્પદેસતો. સબ્બે બુદ્ધગુણે ભગવતાપિ અનુપદં અનવસેસતો મનસિ કાતું ન સક્કા અનન્તાપરિમેય્યભાવતો.

વુત્તઞ્હેતં –

''બુદ્ધોપિ બુદ્ધસ્સ ભણેય્ય વણ્ણં,
કપ્પમ્પિ ચે અઞ્ઞમભાસમાનો;
ખીયેથ કપ્પો ચિરદીઘમન્તરે,
વણ્ણો ન ખીયેથ તથાગતસ્સા''તિ.

અપરમ્પિ વુત્તં –

''અસઙ્ખ્યેય્યાનિ નામાનિ, સગુણેન મહેસિનો;
ગુણેન નામમુદ્ધેય્યં, અપિ નામ સહસ્સતો''તિ.

તદા હિ ભગવા પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપ્પટિક્કન્તો વિહારં પવિસિત્વા ગન્ધકુટિપ્પમુખે ઠત્વા ભિક્ખૂસુ વત્તં દસ્સેત્વા ગતેસુ મહાગન્ધકુટિં પવિસિત્વા પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસિન્નો અત્તનો અતીતજાતિવિસયં ઞાણં પેસેસિ. અથસ્સ તાનિ નિરન્તરં પોટ્ઠાનુપોટ્ઠં અનન્તાપરિમાણપ્પભેદા ઉપટ્ઠહિંસુ. સો ''એવં મહન્તસ્સ નામ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ મૂલભૂતા ઇમે કિલેસા''તિ કિલેસવિસયં ઞાણાચારં પેસેત્વા તે પહાનમુખેન અનુપદં પચ્ચવેક્ખિત્વા ''ઇમે વત કિલેસા અનવસેસતો મય્હં સુટ્ઠુ પહીના''તિ પુન તેસં પહાનકરં સાકારં સપરિવારં સઉદ્દેસં અરિયમગ્ગં પચ્ચવેક્ખન્તો અનન્તાપરિમાણભેદે અત્તનો સીલાદિઅનવજ્જધમ્મે મનસાકાસિ. તેન વુત્તં –

‘‘તેન ખો પન સમયેન ભગવા અત્તનો અનેકે પાપકે અકુસલે ધમ્મે પહીને પચ્ચવેક્ખમાનો નિસિન્નો હોતિ, અનેકે ચ કુસલે ધમ્મે ભાવનાપારિપૂરિં ગતે’’તિ.

એવં પચ્ચવેક્ખિત્વા ઉપ્પન્નપીતિસોમનસ્સુદ્દેસભૂતં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **અહુ પુબ્બેતિ** અરહત્તમગ્ગઞાણુપ્પત્તિતો પુબ્બે સબ્બોપિ ચાયં રાગાદિકો કિલેસગણો મય્હં સન્તાને અહુ આસિ, ન ઇમસ્મિં કિલેસગણે કોચિપિ કિલેસો નાહોસિ. **તદા નાહૂતિ** તદા તસ્મિં કાલે અરિયમગ્ગક્ખણે સો કિલેસગણો ન અહુ ન આસિ, તત્થ અણુમત્તોપિ કિલેસો અગ્ગમગ્ગક્ખણે અપ્પહીનો નામ નત્થિ. ‘‘તતો નાહૂ’’તિપિ પઠન્તિ, તતો અરહત્તમગ્ગક્ખણતો પરં નાસીતિ અત્થો. **નાહુ પુબ્બેતિ** યો ચાયં મમ અપરિમાણો અનવજ્જધમ્મો એતરહિ ભાવનાપારિપૂરિં ગતો ઉપલબ્ભતિ, સોપિ અરિયમગ્ગક્ખણતો પુબ્બે ન અહુ ન આસિ. **તદા અહૂતિ** યદા પન મે અગ્ગમગ્ગઞાણં ઉપ્પન્નં, તદા સબ્બોપિ મે અનવજ્જધમ્મો આસિ. અગ્ગમગ્ગાધિગમેન હિ સદ્ધિં સબ્બેપિ સબ્બઞ્ઞુગુણા બુદ્ધાનં હત્થગતા એવ હોન્તિ.

ન ચાહુ ન ચ ભવિસ્સતિ, ન ચેતરહિ વિજ્જતીતિ યો પન સો અનવજ્જધમ્મો અરિયમગ્ગો મય્હં બોધિમણ્ડે ઉપ્પન્નો, યેન સબ્બો કિલેસગણો અનવસેસં પહીનો, સો યથા મય્હં મગ્ગક્ખણતો પુબ્બે ન ચાહુ ન ચ અહોસિ, એવં અત્તના પહાતબ્બકિલેસાભાવતો તે કિલેસા વિય અયમ્પિ ન ચ ભવિસ્સતિ અનાગતે ન ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, એતરહિ પચ્ચુપ્પન્નકાલેપિ ન વિજ્જતિ ન ઉપલબ્ભતિ અત્તના કત્તબ્બકિચ્ચાભાવતો. ન હિ અરિયમગ્ગો અનેકવારં પવત્તતિ. તેનેવાહ – ‘‘ન પારં દિગુણં યન્તી’’તિ.

ઇતિ ભગવા અરિયમગ્ગેન અત્તનો સન્તાને અનવસેસં પહીને અકુસલે ધમ્મે ભાવનાપારિપૂરિં ગતે અપરિમાણે અનવજ્જધમ્મે ચ પચ્ચવેક્ખમાનો અત્તુપનાયિકપીતિવેગવિસ્સટ્ઠં ઉદાનં ઉદાનેસિ. પુરિમાય કથાય પુરિમવેસારજ્જદ્વયમેવ કથિતં, પચ્છિમદ્વયં સમ્માસમ્બોધિયા પકાસિતત્તા પકાસિતમેવ હોતીતિ.

તતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. પઠમનાનાતિત્થિયસુત્તવણ્ણના

૫૪. ચતુત્થે **નાનાતિત્થિયસમણબ્રાહ્મણપરિબ્બાજકાતિ** એત્થ તરન્તિ એતેન સંસારોઘન્તિ તિત્થં, નિબ્બાનમગ્ગો. ઇધ પન વિપરીતવિપલ્લાસવસેન દિટ્ઠિગતિકેહિ તથા ગહિતદિટ્ઠિદસ્સનં ‘‘તિત્થ’’ન્તિ અધિપ્પેતં. તસ્મિં સસ્સતાદિનાનાકારે તિત્થે નિયુત્તાતિ નાનાતિત્થિયા, નગ્ગનિગણ્ઠાદિસમણા ચેવ કઠકલાપાદિબ્રાહ્મણા ચ પોક્ખરસાતાદિપરિબ્બાજકા ચ સમણબ્રાહ્મણપરિબ્બાજકા. નાનાતિત્થિયા ચ તે સમણબ્રાહ્મણપરિબ્બાજકા ચાતિ નાનાતિત્થિયસમણબ્રાહ્મણપરિબ્બાજકા.

‘‘સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા’’તિઆદિના પસ્સન્તિ એતાય, સયં વા પસ્સતિ, તથા દસ્સનમત્તમેવ વાતિ દિટ્ઠિ, મિચ્છાભિનિવેસસ્સેતં અધિવચનં. સસ્સતાદિવસેન નાના અનેકવિધા દિટ્ઠિયો એતેસન્તિ **નાનાદિટ્ઠિકા**. સસ્સતાદિવસેનેવ ખમનં ખન્તિ, રોચનં રુચિ, અત્થતો ‘‘સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા’’તિઆદિના (ઉદા॰ ૫૫) પવત્તો ચિત્તવિપલ્લાસો સઞ્ઞાવિપલ્લાસો ચ. તથા નાના ખન્તિયો એતેસન્તિ **નાનાખન્તિકા**, નાના રુચિયો એતેસન્તિ **નાનારુચિકા**. દિટ્ઠિગતિકા હિ પુબ્બભાગે તથા તથા ચિત્તં રોચેત્વા ખમાપેત્વા ચ પચ્છા ‘‘ઇદમેવ સચ્ચં

મોઘમઞ્ઞ''ન્તિ અભિનિવિસન્તિ. અથ વા ''અનિચ્ચં નિચ્ચ''ન્તિઆદિના તથા તથા દસ્સનવસેન દિટ્ઠિ, ખમનવસેન ખન્તિ, રુચ્ચનવસેન રુચીતિ એવં તીહિપિ પદેહિ દિટ્ઠિ એવ વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. **નાનાદિટ્ઠિનિસ્સયનિસ્સિતા**તિ સસ્સતાદિપરિકપ્પવસેન નાનાવિધં દિટ્ઠિયા નિસ્સયં વત્થું કારણં, દિટ્ઠિસઙ્ખાતમેવ વા નિસ્સયં નિસ્સિતા અલ્લીના ઉપગતા, તં અનિસ્સજ્જિત્વા ઠિતાતિ અત્થો. દિટ્ઠિયોપિ હિ દિટ્ઠિગતિકાનં અભિનિવેસાકારાનં નિસ્સયા હોન્તિ.

સન્તીતિ અત્થિ સંવિજ્જન્તિ ઉપલબ્ભન્તિ. **એકે**તિ એકચ્ચે. **સમણબ્રાહ્મણા**તિ પબ્બજ્જૂપગમેન સમણા, જાતિયા બ્રાહ્મણા, લોકેન વા સમણાતિ ચ બ્રાહ્મણાતિ ચ એવં ગહિતા. **એવંવાદિનો**તિ એવં ઇદાનિ વત્તબ્બાકારેન વદન્તીતિ એવંવાદિનો. એવં ઇદાનિ વત્તબ્બાકારેન પવત્તા દિટ્ઠિ એતેસન્તિ **એવંદિટ્ઠિનો**. તત્થ દુતિયેન દિટ્ઠિગતિકાનં મિચ્છાભિનિવેસો દસ્સિતો, પઠમેન તેસં યથાભિનિવેસં પરેસં તત્થ પતિટ્ઠાપનવસેન વોહારો.

સસ્સતો લોકો, ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞન્તિ એત્થ **લોકો**તિ અત્તા. સો હિ દિટ્ઠિગતિકેહિ લોકિયન્તિ એત્થ પુઞ્ઞં પાપં તબ્બિપાકા, સયં વા કારકાદિભાવેન અભિયુત્તેહિ લોકિયતીતિ લોકોતિ અધિપ્પેતો. સ્વાયં સસ્સતો અમરો નિચ્ચો ધુવોતિ યદિદં અમ્હાકં દસ્સનં ઇદમેવ સચ્ચં અવિપરીતં, અઞ્ઞં પન અસસ્સતોતિઆદિ પરેસં દસ્સનં મોઘં મિચ્છાતિ અત્થો. એતેન ચત્તારોપિ સસ્સતવાદા દસ્સિતા હોન્તિ. **અસસ્સતો**તિ ન સસ્સતો, અનિચ્ચો અધુવો ચવનધમ્મોતિ અત્થો. ''અસસ્સતો''તિ સસ્સતભાવપ્પટિક્ખેપેનેવ ઉચ્છેદો દીપિતોતિ સત્તપિ ઉચ્છેદવાદા દીપિતા હોન્તિ.

અન્તવાતિ સપરિયન્તો પરિવટુમો પરિચ્છિન્નપ્પમાણો, ન સબ્બગતોતિ અત્થો. એતેન સરીરપરિમાણો અઙ્ગુટ્ઠપરિમાણો અવયવપરિમાણો પરમાણુપરિમાણો અત્તાતિ એવમાદિવાદા દસ્સિતા હોન્તિ. **અનન્તવા**તિ અપરિયન્તો, સબ્બગતોતિ અત્થો. એતેન કપિલકણાદાદિવાદા દીપિતા હોન્તિ.

તં જીવં તં સરીરન્તિ યં સરીરં, તદેવ જીવસઙ્ખાતં વત્થુ, યઞ્ચ જીવસઙ્ખાતં વત્થુ, તદેવ સરીરન્તિ જીવઞ્ચ સરીરઞ્ચ અદ્વયં સમનુપસ્સતિ. એતેન આજીવકાનં વિય ''રૂપી અત્તા''તિ અયં વાદો દસ્સિતો હોતિ. **અઞ્ઞં જીવં અઞ્ઞં સરીર**ન્તિ ઇમિના પન ''અરૂપી અત્તા''તિ અયં વાદો દસ્સિતો.

હોતિ તથાગતો પરં મરણાતિ એત્થ **તથાગતો**તિ સત્તો. તઞ્હિ દિટ્ઠિગતિકો કારકવેદકાદિસઙ્ખાતં, નિચ્ચધુવાદિસઙ્ખાતં વા તથાભાવં ગતોતિ તથાગતોતિ વોહરતિ, સો મરણતો ઇધકાયસ્સ ભેદતો પરં ઉદ્ધં હોતિ, અત્થિ સંવિજ્જતીતિ અત્થો. એતેન સસ્સતગ્ગાહમુખેન સોળસ સઞ્ઞીવાદા અટ્ઠ અસઞ્ઞીવાદા અટ્ઠ ચ નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીવાદા દસ્સિતા હોન્તિ. **ન હોતી**તિ નત્થિ ન ઉપલબ્ભતિ. એતેન ઉચ્છેદવાદો દસ્સિતો. **હોતિ ચ ન ચ હોતી**તિ અત્થિ ચ નત્થિ ચાતિ. એતેન એકચ્ચસસ્સતવાદા સત્ત સઞ્ઞીવાદા ચ દસ્સિતા. **નેવ હોતિ ન ન હોતી**તિ ઇમિના પન અમરાવિક્ખેપવાદો દસ્સિતોતિ વેદિતબ્બં.

ઇમે કિર દિટ્ઠિગતિકા નાનાદેસતો આગન્ત્વા સાવત્થિયં પટિવસન્તા એકદા સમયપ્પવાદકે સન્નિપતિત્વા અત્તનો અત્તનો વાદં પગ્ગય્હ અઞ્ઞવાદે ખુંસેન્તા વિવાદાપન્ના અહેસું. તેન વુત્તં ''**તે ભણ્ડનજાતા**''તિઆદિ.

તત્થ ભણ્ડનં નામ કલહસ્સ પુબ્બભાગો. **ભણ્ડનજાતા**તિ જાતભણ્ડના. **કલહો**તિ કલહો એવ, કલસ્સ વા હનનતો કલહો દટ્ઠબ્બો. અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ વિરુદ્ધવાદં આપન્નાતિ **વિવાદાપન્ના**. મમ્મઘટ્ટનતો મુખમેવ સત્તીતિ

મુખસત્તિ, ફરુસવાચા. ફલૂપચારેન વિય હિ કારણં કારણૂપચારેન ફલમ્પિ વોહરિયતિ યથા તં ''સુખો બુદ્ધુપ્પાદો, પાપકમ્મં પચ્ચનુભોતી''તિ ચ. તાહિ મુખસત્તીહિ વિતુદન્તા વિજ્ઝન્તા વિહરન્તિ. **એદિસો ધમ્મો**તિ ધમ્મો અવિપરીતસભાવો એદિસો એવરૂપો, યથા મયા વુત્તં ''સસ્સતો લોકો''તિ. **નેદિસો ધમ્મો**તિ ન એદિસો ધમ્મો , યથા તયા વુત્તં ''અસસ્સતો લોકો''તિ, એવં સેસપદેહિપિ યોજેતબ્બં. સો ચ તિત્થિયાનં વિવાદો સકલનગરે પાકટો જાતો. અથ ભિક્ખૂ સાવત્થિં પિણ્ડાય પવિટ્ઠા તં સુત્વા ''અત્થિ નો ઇદં કથાપાભતં, યં નૂન મયં ઇમં પવત્તિં ભગવતો આરોચેય્યામ, અપ્પેવ નામ તં નિસ્સાય સત્થુ સણ્હસુખુમં ધમ્મદેસનં લભેય્યામા''તિ તે પચ્છાભત્તં ધમ્મદેસનાકાલે ભગવતો એતમત્થં આરોચેસું. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો સમ્બહુલા ભિક્ખૂ**''તિઆદિ.

તં સુત્વા ભગવા અઞ્ઞતિત્થિયાનં ધમ્મસ્સ અયથાભૂતપજાનનં પકાસેન્તો ''**અઞ્ઞતિત્થિયા, ભિક્ખવે**''તિઆદિમાહ. તત્થ **અન્ધા**તિ પઞ્ઞાચક્ખુવિરહેન અન્ધા. તેનાહ ''**અચક્ખુકા**''તિ. પઞ્ઞા હિ ઇધ ''ચક્ખૂ''તિ અધિપ્પેતા. તથા હિ વુત્તં ''**અત્થં ન જાનન્તી**''તિઆદિ. તત્થ **અત્થં ન જાનન્તી**તિ ઇધલોકત્થં પરલોકત્થં ન જાનન્તિ, ઇધલોકપરલોકેસુ વુદ્ધિં અબ્ભુદયં નાવબુજ્ઝન્તિ, પરમત્થે પન નિબ્બાને કથાવકા. યે હિ નામ પવત્તિમત્તેપિ સમ્મૂળ્હા, તે કથં નિવત્તિં જાનિસ્સન્તીતિ. **અનત્થં ન જાનન્તી**તિ યદગ્ગેન તે અત્થં ન જાનન્તિ, તદગ્ગેન અનત્થમ્પિ ન જાનન્તિ. યસ્મા **ધમ્મં ન જાનન્તિ**, તસ્મા **અધમ્મમ્પિ ન જાનન્તિ**. તે હિ વિપરિયેસગ્ગાહિતાય ધમ્મં કુસલમ્પિ અકુસલં કરોન્તિ, અધમ્મમ્પિ અકુસલં કુસલં કરોન્તિ. ન કેવલઞ્ચ ધમ્માધમ્મેસુ એવ, અથ ખો તસ્સ વિપાકેસુપિ સમ્મૂળ્હા. તથા હિ તે કમ્મમ્પિ વિપાકં કત્વા વોહરન્તિ, વિપાકમ્પિ કમ્મં કત્વા. તથા **ધમ્મં** સભાવધમ્મમ્પિ ન જાનન્તિ, **અધમ્મં** અસભાવધમ્મમ્પિ ન જાનન્તિ. એવંભૂતા ચ સભાવધમ્મં અસભાવધમ્મઞ્ચ, અસભાવધમ્મં સભાવધમ્મઞ્ચ કત્વા પવેદેન્તિ.

ઇતિ ભગવા તિત્થિયાનં મોહદિટ્ઠિપટિલાભભાવેન પઞ્ઞાચક્ખુવેકલ્લતો અન્ધભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તમત્થં જચ્ચન્ધૂપમાય પકાસેતું ''**ભૂતપુબ્બં, ભિક્ખવે**''તિઆદિમાહ. તત્થ **ભૂતપુબ્બન્તિ** પુબ્બે ભૂતં, અતીતકાલે નિબ્બત્તં. **અઞ્ઞતરો રાજા અહોસી**તિ પુરાતનો નામગોત્તેહિ લોકે અપાકટો એકો રાજા અહોસિ. **સો રાજા અઞ્ઞતરં પુરિસં આમન્તેસી**તિ તસ્સ કિર રઞ્ઞો સોભગ્ગપ્પત્તં સબ્બઙ્ગસમ્પન્નં અત્તનો ઓપવય્હં હત્થિં ઉપટ્ઠાનં આગતં દિસ્વા એતદહોસિ – ''ભદ્દકં વત, ભો, હત્થિયાનં દસ્સનીય''ન્તિ. તેન ચ સમયેન એકો જચ્ચન્ધો રાજઙ્ગણેન ગચ્છતિ. તં દિસ્વા રાજા ચિન્તેસિ – ''મહાજાનિયા ખો ઇમે અન્ધા યે એવરૂપં દસ્સનીયં ન લભન્તિ દટ્ઠું. યંનૂનાહં ઇમિસ્સા સાવત્થિયા યત્તકા જચ્ચન્ધા સબ્બે તે સન્નિપાતાપેત્વા એકદેસં એકદેસં હત્થેન ફુસાપેત્વા તેસં વચનં સુણેય્ય''ન્તિ. કેળિસીલો રાજા એકેન પુરિસેન સાવત્થિયા સબ્બે જચ્ચન્ધે સન્નિપાતાપેત્વા તસ્સ પુરિસસ્સ સઞ્ઞં અદાસિ ''યથા એકેકો જચ્ચન્ધો સીસાદિકં એકેકંયેવ હત્થિસ્સ અઙ્ગં ફુસિત્વા 'હત્થી મયા દિટ્ઠો'તિ સઞ્ઞં ઉપ્પાદેસિ, તથા કરોહી''તિ. સો પુરિસો તથા અકાસિ. અથ રાજા તે જચ્ચન્ધે પચ્ચેકં પુચ્છિ ''કીદિસો, ભણે, હત્થી''તિ. તે અત્તના દિટ્ઠદિટ્ઠાવયવમેવ હત્થિં કત્વા વદન્તા ''એદિસો હત્થી, નેદિસો હત્થી''તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં કલહં કરોન્તા હત્થાદીહિ ઉપક્કમિત્વા રાજઙ્ગણે મહન્તં કોલાહલં અકંસુ. રાજા સપરિજનો તેસં તં વિપ્પકારં દિસ્વા ફાસુકેહિ ભિજ્જમાનેહિ હદયેન ઉગ્ગતેન મહાહસિતં હસિ. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો, ભિક્ખવે, સો રાજા...પે॰... અત્તમનો અહોસી**''તિ.

તત્થ **અમ્ભો**તિ આલપનં. **યાવતકા**તિ યત્તકા. **જચ્ચન્ધા**તિ જાતિયા અન્ધા, જાતિતો પટ્ઠાય અચક્ખુકા. **એકજ્ઝન્તિ** એકતો. **ભણે**તિ અબહુમાનાલાપો. **હત્થિં દસ્સેહી**તિ યથાવુત્તં હત્થિં સયાપેત્વા દસ્સેહિ. સો ચ સુસિક્ખિતત્તા અપરિપ્ફન્દન્તો નિપજ્જિ. **દિટ્ઠો નો હત્થી**તિ હત્થેન પરામસનં દસ્સનં કત્વા આહંસુ. તેન પુરિસેન

સીસં પરામસાપેત્વા ‘‘એદિસો હત્થી’’તિ સઞ્ઞાપિતત્તા તાદિસંયેવ નં હત્થિં સઞ્જાનન્તા જચ્ચન્ધા ‘‘**એદિસો દેવ હત્થી સેય્યથાપિ કુમ્ભો**’’તિ વદિંસુ. **કુમ્ભો**તિ ચ ઘટોતિ અત્થો. **ખીલો**તિ નાગદન્તખીલો. **સોણ્ડો**તિ હત્થો. **નઙ્ગલીસા**તિ નઙ્ગલસ્સ સિરસ્સ ઈસા. **કાયો**તિ સરીરં. **કોટ્ઠો**તિ કુસૂલો. **પાદો**તિ જઙ્ઘો. **થૂણો**તિ થમ્ભો. **નઙ્ગુટ્ઠ**ન્તિ વાળસ્સ ઉરિમપ્પદેસો. **વાલધી**તિ વાલસ્સ અગ્ગપ્પદેસો. **મુટ્ઠીહિ સંસુમ્ભિંસૂ**તિ મુટ્ઠિયો બન્ધિત્વા પહરિંસુ, મુટ્ઠિઘાતં અકંસુ. **અત્તમનો અહોસી**તિ કેળિસીલત્તા સો રાજા તેન જચ્ચન્ધાનં કલહેન અત્તમનો પહાસેન ગહિતમનો અહોસિ.

એવમેવ ખોતિ ઉપમાસંસન્દનં. તસ્સત્થો – ભિક્ખવે, યથા તે જચ્ચન્ધા અચક્ખુકા એકઙ્ગદસ્સિનો અનવસેસતો હત્થિં અપસ્સિત્વા અત્તના દિટ્ઠાવયવમત્તં હત્થિસઞ્ઞાય ઇતરેહિ દિટ્ઠં અનનુજાનન્તા અઞ્ઞમઞ્ઞં વિવાદં આપન્ના કલહં અકંસુ, એવમેવ ઇમે અઞ્ઞતિત્થિયા સક્કાયસ્સ એકદેસં રૂપવેદનાદિં અત્તનો દિટ્ઠિદસ્સનેન યથાદિટ્ઠં ‘‘અત્તા’’તિ મઞ્ઞમાના તસ્સ સસ્સતાદિભાવં આરોપેત્વા ‘‘ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞ’’ન્તિ અભિનિવિસિત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં વિવદન્તિ, યથાભૂતં પન અત્થાનત્થં ધમ્માધમ્મઞ્ચ ન જાનન્તિ. તસ્મા અન્ધા અચક્ખુકા જચ્ચન્ધપટિભાગાતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં તિત્થિયાનં ધમ્મસભાવં યથાભૂતં અજાનન્તાનં અપસ્સન્તાનં જચ્ચન્ધાનં વિય હત્થિમ્હિ યથાદસ્સનં મિચ્છાભિનિવેસં, તત્થ ચ વિવાદાપત્તિં સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદત્થદીપકં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **ઇમેસુ કિર સજ્જન્તિ, એકે સમણબ્રાહ્મણા**તિ ઇધેકચ્ચે પબ્બજ્જૂપગમનેન સમણા, જાતિમત્તેન બ્રાહ્મણા ‘‘સસ્સતો લોકો’’તિઆદિનયપ્પવત્તેસુ ઇમેસુ એવ અસારેસુ દિટ્ઠિગતેસુ દિટ્ઠાભિનન્દનવસેન, ઇમેસુ વા રૂપાદીસુ ઉપાદાનક્ખન્ધેસુ એવં અનિચ્ચેસુ દુક્ખેસુ વિપરિણામધમ્મેસુ તણ્હાભિનન્દનદિટ્ઠાભિનન્દનાનં વસેન ‘‘એતં મમા’’તિઆદિના સજ્જન્તિ કિર. અહો નેસં સમ્મોહોતિ દસ્સેતિ. **કિર**સદ્દો ચેત્થ અરુચિસૂચનત્થો. તેન તત્થ સઙ્ગકારણાભાવમેવ દીપેતિ. ન કેવલં સજ્જન્તિ એવ, અથ ખો **વિગ્ગય્હ નં વિવદન્તિ** ‘‘ન ત્વં ઇમં ધમ્મવિનયં આજાનાસિ, અહં ઇમં ધમ્મવિનયં આજાનામી’’તિઆદિના વિગ્ગાહિકકથાનુયોગવસેન વિગ્ગય્હ વિવદન્તિ વિવાદં આપજ્જન્તિ. **ન**ન્તિ ચેત્થ નિપાતમત્તં. અથ વા **વિગ્ગય્હ ન**ન્તિ નં દિટ્ઠિનિસ્સયં સક્કાયદિટ્ઠિમેવ વા વિપરીતદસ્સનત્તા સસ્સતાદિવસેન અઞ્ઞમઞ્ઞં વિરુદ્ધં ગહેત્વા વિવદન્તિ વિસેસતો વદન્તિ, અત્તનો એવ વાદં વિસિટ્ઠં અવિપરીતં કત્વા અભિનિવિસ્સ વોહરન્તિ. યથા કિં? **જના એકઙ્ગદસ્સિનો** યથેવ જચ્ચન્ધજના હત્થિસ્સ એકેકઙ્ગદસ્સિનો ‘‘યં યં અત્તના ફુસિત્વા ઞાતં, તં તદેવ હત્થી’’તિ ગહેત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં વિગ્ગય્હ વિવદિંસુ, એવંસમ્પદમિદન્તિ અત્થો. ઇવસદ્દો ચેત્થ લુત્તનિદ્દિટ્ઠોતિ વેદિતબ્બો.

ચતુત્થસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. દુતિયનાનાતિત્થિયસુત્તવણ્ણના

૫૫. પઞ્ચમે **સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા**તિ રૂપાદીસુ અઞ્ઞતરં અત્તાતિ ચ લોકોતિ ચ ગહેત્વા તં સસ્સતં નિચ્ચન્તિ અઞ્ઞેપિ ચ તથા ગાહેન્તા વોહરન્તિ. યથાહ –

‘‘રૂપં અત્તા ચેવ લોકો ચ સસ્સતો ચાતિ અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેન્તિ. વેદનં… સઞ્ઞં… સઙ્ખારે… વિઞ્ઞાણં અત્તા ચ લોકો ચ સસ્સતો ચાતિ અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેન્તી’’તિ.

અથ વા **અત્તા**તિ અહઙ્કારવત્થુ, **લોકો**તિ મમઙ્કારવત્થુ, યં ''અત્તનિય''ન્તિ વુચ્ચતિ. **અત્તા**તિ વા સયં, **લોકો**તિ પરો. **અત્તા**તિ વા પઞ્ચસુ ઉપાદાનક્ખન્ધેસુ એકો ખન્ધો, ઇતરો **લોકો** . **અત્તા**તિ વા સવિઞ્ઞાણકો ખન્ધસન્તાનો, અવિઞ્ઞાણકો **લોકો**. એવં તં તં અત્તાતિ ચ લોકોતિ ચ યથાદસ્સનં દ્વિધા ગહેત્વા તદુભયં ''નિચ્ચો ધુવો સસ્સતો''તિ અભિનિવિસ્સ વોહરન્તિ. એતેન ચત્તારો સસ્સતવાદા દસ્સિતા. **અસસ્સતો**તિ સત્તપિ ઉચ્છેદવાદા દસ્સિતા. **સસ્સતો ચ અસસ્સતો ચા**તિ એકચ્ચો અત્તા ચ લોકો ચ સસ્સતો, એકચ્ચો અસસ્સતોતિ એવં સસ્સતો ચ અસસ્સતો ચાતિ અત્થો. અથ વા સ્વેવ અત્તા ચ લોકો ચ અત્તગતિદિટ્ઠિકાનં વિય સસ્સતો ચ અસસ્સતો ચ, સિયા સસ્સતોતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. સબ્બથાપિ ઇમિના એકચ્ચસસ્સતવાદો દસ્સિતો. **નેવ સસ્સતો નાસસ્સતો**તિ ઇમિના અમરાવિક્ખેપવાદો દસ્સિતો. તે હિ સસ્સતવાદે અસસ્સતવાદે ચ દોસં દિસ્વા ''નેવ સસ્સતો નાસસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ વિક્ખેપં કરોન્તા વિવદન્તિ.

સયંકતોતિ અત્તના કતો. યથા હિ તેસં તેસં સત્તાનં અત્તા ચ અત્તનો ધમ્માનુધમ્મં કત્વા સુખદુક્ખાનિ પટિસંવેદેતિ, એવં અત્તાવ અત્તાનં તસ્સ ચ ઉપભોગભૂતં કિઞ્ચનં પલિબોધસઙ્ખાતં લોકઞ્ચ કરોતિ, અભિનિમ્મિનાતીતિ અત્તલદ્ધિ વિય અયમ્પિ તેસં લદ્ધિ. **પરંકતો**તિ પરેન કતો, અત્તતો પરેન ઇસ્સરેન વા પુરિસેન વા પજાપતિના વા કાલેન વા પકતિયા વા અત્તા ચ લોકો ચ કતો , નિમ્મિતોતિ અત્થો. **સયંકતો ચ પરંકતો ચા**તિ યસ્મા અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ નિમ્મિનન્તા ઇસ્સરાદયો ન કેવલં સયમેવ નિમ્મિનન્તિ, અથ ખો તેસં તેસં સત્તાનં ધમ્માધમ્માનં સહકારીકારણં લભિત્વાવ, તસ્મા સયંકતો ચ પરંકતો ચ અત્તા ચ લોકો ચાતિ એકચ્ચાનં લદ્ધિ. **અસયંકારો અપરંકારો**તિ નત્થિ એતસ્સ સયંકારોતિ અસયંકારો, નત્થિ એતસ્સ પરકારોતિ અપરકારો. અનુનાસિકાગમં કત્વા વુત્તં ''અપરંકારો''તિ. અયં ઉભયત્થ દોસં દિસ્વા ઉભયં પટિક્ખિપતિ. અથ કથં ઉપ્પન્નોતિ આહ – **અધિચ્ચસમુપ્પન્નો**તિ યદિચ્છાય સમુપ્પન્નો કેનચિ કારણેન વિના ઉપ્પન્નોતિ અધિચ્ચસમુપ્પન્નવાદો દસ્સિતો. તેન ચ અહેતુકવાદોપિ સઙ્ગહિતો હોતિ.

ઇદાનિ યે દિટ્ઠિગતિકા અત્તાનં વિય સુખદુક્ખમ્પિ તસ્સ ગુણભૂતં કિઞ્ચનભૂતં વા સસ્સતાદિવસેન અભિનિવિસ્સ વોહરન્તિ, તેસં તં વાદં દસ્સેતું ''**સન્તેકે સમણબ્રાહ્મણા**''તિઆદિ વુત્તં. તં વુત્તનયમેવ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એત્થ પન ઇધ જચ્ચન્ધૂપમાય અનાગતત્તા તં હિત્વા હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ અત્થો યોજેતબ્બો, તથા ગાથાય.

તત્થ **અન્તરાવ વિસીદન્તિ, અપત્વાવ તમોગધન્તિ** અયં વિસેસો. તસ્સત્થો – એવં દિટ્ઠિગતેસુ દિટ્ઠિનિસ્સયેસુ આસજ્જમાના દિટ્ઠિગતિકા કામોઘાદીનં ચતુન્નં ઓઘાનં, સંસારમહોઘસ્સેવ વા અન્તરાવ વેમજ્ઝે એવ યં તેસં પારભાવેન પતિટ્ઠટ્ઠેન વા ઓગધસઙ્ખાતં નિબ્બાનં તદધિગમૂપાયો વા અરિયમગ્ગો તં અપ્પત્વાવ અનધિગન્ત્વાવ વિસીદન્તિ સંસીદન્તિ. ઓગાધન્તિ પતિટ્ઠહન્તિ એતેન, એત્થ વાતિ ઓગાધો, અરિયમગ્ગો નિબ્બાનઞ્ચ. ઓગાધમેવેત્થ રસ્સત્તં કત્વા ઓગધન્તિ વુત્તં. તં ઓગધં તમોગધન્તિ પદવિભાગો.

પઞ્ચમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. તતિયનાનાતિત્થિયસુત્તવણ્ણના

૫૬. છટ્ઠે સબ્બં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ. **ઇમં ઉદાનન્તિ** એત્થ પન દિટ્ઠિતણ્હામાનેસુ દોસં દિસ્વા તે દૂરતો વજ્જેત્વા સઙ્ખારે યથાભૂતં પસ્સતો ચ તત્થ અનાદીનવદસ્સિતાય મિચ્છાભિનિવિટ્ઠસ્સ યથાભૂતં અપસ્સતો ચ યથાક્કમં સંસારતો અતિવત્તનાનતિવત્તનદીપકં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસીતિ અત્થો યોજેતબ્બો.

તત્થ **અહઙ્કારપસુતાયં પજા**તિ ''સયંકતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ એવં વુત્તસયંકારસઙ્ખાતં અહઙ્કારં તથાપવત્તં દિટ્ઠિં પસુતા અનુયુત્તા અયં પજા મિચ્છાભિનિવિટ્ઠો સત્તકાયો. **પરંકારૂપસંહિતા**તિ પરો અઞ્ઞો ઇસ્સરાદિકો સબ્બં કરોતીતિ એવં પવત્તપરંકારદિટ્ઠિસન્નિસ્સિતા તાય ઉપસંહિતાતિ પરંકારૂપસંહિતા. **એતદેકે નાબ્ભઞ્ઞંસૂ**તિ એતં દિટ્ઠિદ્વયં એકે સમણબ્રાહ્મણા તત્થ દોસદસ્સિનો હુત્વા નાનુજાનિંસુ. કથં? સતિ હિ સયંકારે કામકારતો સત્તાનં ઇટ્ઠેનેવ ભવિતબ્બં, ન અનિટ્ઠેન. ન હિ કોચિ અત્તનો દુક્ખં ઇચ્છતિ, ભવતિ ચ અનિટ્ઠં, તસ્મા ન સયંકારો. પરંકારોપિ યદિ ઇસ્સરહેતુકો, સ્વાયં ઇસ્સરો અત્તત્થં વા કરેય્ય પરત્થં વા. તત્થ યદિ અત્તત્થં, અત્તના અકતકિચ્ચો સિયા અસિદ્ધસ્સ સાધનતો. અથ વા પરત્થં સબ્બેસં હિતસુખમેવ નિપ્ફજ્જેય્ય, ન અહિતં દુક્ખં નિપ્ફજ્જતિ, તસ્મા ઇસ્સરવસેન ન પરંકારો સિજ્ઝતિ. યદિ ચ ઇસ્સરસઙ્ખાતં અઞ્ઞનિરપેક્ખં નિચ્ચમેકકારણં પવત્તિયા સિયા, કમ્મેન ઉપ્પત્તિ ન સિયા, સબ્બેહેવ એકજ્ઝં ઉપ્પજ્જિતબ્બં કારણસ્સ સન્નિહિતત્તા. અથસ્સ અઞ્ઞમ્પિ સહકારીકારણં ઇચ્છિતં, તઞ્ઞેવ હેતુ, કિં ઇસ્સરેન અપરિનિટ્ઠિતસામત્થિયેન પરિકપ્પિતેન. યથા ચ ઇસ્સરહેતુકો પરંકારો ન સિજ્ઝતિ, એવં પજાપતિપુરિસપકતિબ્રહ્મકાલાદિહેતુતોપિ ન સિજ્ઝતેવ તેસમ્પિ અસિદ્ધત્તા વુત્તદોસાનતિવત્તનતો ચ. તેન વુત્તં ''એતદેકે નાબ્ભઞ્ઞંસૂ''તિ. યે પન યથાવુત્તે સયંકારપરંકારે નાનુજાનન્તાપિ અધિચ્ચસમુપ્પન્નં અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેન્તિ, તેપિ **ન નં સલ્લન્તિ અદ્દસું** અધિચ્ચસમુપ્પન્નન્તિવાદિનોપિ મિચ્છાભિનિવેસં અનતિક્કમનતો યથાભૂતં અજાનન્તાનં દિટ્ઠિગતં તત્થ તત્થ દુક્ખુપ્પાદનતો વિજ્ઝનટ્ઠેન ''સલ્લ''ન્તિ ન પસ્સિંસુ.

એતઞ્ચ સલ્લં પટિકચ્ચ પસ્સતોતિ યો પન આરદ્ધવિપસ્સકો પઞ્ચપિ ઉપાદાનક્ખન્ધે અનિચ્ચતો દુક્ખતો અનત્તતો સમનુપસ્સતિ, સો એતઞ્ચ તિવિધં વિપરીતદસ્સનં અઞ્ઞઞ્ચ સકલં મિચ્છાભિનિવેસં તેસઞ્ચ નિસ્સયભૂતે પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધેપિ તુજ્જનતો દુરુદ્ધારતો ચ ''સલ્લ''ન્તિ પટિકચ્ચ પુબ્બેયેવ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય પસ્સતિ. એવં પસ્સતો અરિયમગ્ગક્ખણે એકન્તેનેવ **અહં કરોમીતિ ન તસ્સ હોતિ**. યથા ચ અત્તનો કારકભાવો તસ્સ ન ઉપટ્ઠાતિ, એવં **પરો કરોતીતિ ન તસ્સ હોતિ**, કેવલં પન અનિચ્ચસઙ્ખાતં પટિચ્ચસમુપ્પન્નધમ્મમત્તમેવ હોતિ. એત્તાવતા સમ્માપટિપન્નસ્સ સબ્બથાપિ દિટ્ઠિમાનાભાવોવ દસ્સિતો. તેન ચ અરહત્તપ્પત્તિયા સંસારસમતિક્કમો પકાસિતો હોતિ.

ઇદાનિ યો દિટ્ઠિગતે અલ્લીનો, ન સો સંસારતો સીસં ઉક્ખિપિતું સક્કોતિ, તં દસ્સેતું ''**માનુપેતા**''તિ ગાથમાહ. તત્થ **માનુપેતા અયં પજા**તિ અયં સબ્બાપિ દિટ્ઠિગતિકસઙ્ખાતા પજા સત્તકાયો ''મય્હં દિટ્ઠિ સુન્દરા, મય્હં આદાનો સુન્દરો''તિ અત્તનો ગાહસ્સ સંપગ્ગહલક્ખણેન માનેન ઉપેતા સમન્નાગતા. **માનગન્થા માનવિનિબદ્ધા**તિ તતો એવ તેન અપરાપરં ઉપ્પજ્જમાનેન યથા તં દિટ્ઠિં ન પટિનિસ્સજ્જતિ, એવં અત્તનો સન્તાનસ્સ ગન્થિતત્તા વિનિબદ્ધત્તા ચ માનગન્થા માનવિનિબદ્ધા. **દિટ્ઠીસુ સારમ્ભકથા, સંસારં નાતિવત્તતી**તિ ''ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞ''ન્તિ અત્તુક્કંસનપરવમ્ભનવસેન અત્તનો દિટ્ઠાભિનિવેસેન પરેસં દિટ્ઠીસુ સારમ્ભકથા વિરોધકથા સંસારનાયિકાનં અવિજ્જાતણ્હાનં અપ્પહાનતો સંસારં નાતિવત્તતિ, ન અતિક્કમતીતિ અત્થો.

છટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સુભૂતિસુત્તવણ્ણના

૫૭. સત્તમે **સુભૂતી**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં. સો હિ આયસ્મા પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો પાદમૂલે કતાભિનીહારો કપ્પસતસહસ્સં ઉપચિતપુઞ્ઞસમ્ભારો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે ઉળારવિભવે ગહપતિકુલે ઉપ્પન્નો ભગવતો ધમ્મદેસનં સુત્વા સંવેગજાતો ઘરા નિક્ખમ્મ પબ્બજિત્વા કતાધિકારત્તા ઘટેન્તો વાયમન્તો ન ચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો જાતો, બ્રહ્મવિહારભાવનાય પન ઉક્કંસપારમિપ્પત્તિયા ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં અરણવિહારીનં યદિદં સુભૂતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૦૧) અરણવિહારે ભગવતા એતદગ્ગે ઠપિતો. સો એકદિવસં સાયન્હસમયં દિવાટ્ઠાનતો વિહારઙ્ગણં ઓતિણ્ણો ચતુપરિસમજ્ઝે ભગવન્તં ધમ્મં દેસેન્તં દિસ્વા ''દેસનાપરિયોસાને વુટ્ઠહિત્વા વન્દિસ્સામી''તિ કાલપરિચ્છેદં કત્વા ભગવતો અવિદૂરે અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસિન્નો ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જિ. તેન વુત્તં – ''**તેન ખો પન સમયેન આયસ્મા સુભૂતિ...પે॰... સમાપજ્જિત્વા**''તિ.

તત્થ દુતિયજ્ઝાનતો પટ્ઠાય રૂપાવચરસમાધિ સબ્બોપિ અરૂપાવચરસમાધિ અવિતક્કસમાધિ એવ. ઇધ પન ચતુત્થજ્ઝાનપાદકો અરહત્તફલસમાધિ ''અવિતક્કસમાધી''તિ અધિપ્પેતો. દુતિયજ્ઝાનાદીહિ પહીના મિચ્છાવિતક્કા ન તાવ સુપ્પહીના અચ્ચન્તપહાનાભાવતો, અરિયમગ્ગેન પન પહીના એવ પુન પહાનકિચ્ચાભાવતો. તસ્મા અગ્ગમગ્ગપરિયોસાનભૂતો અરહત્તફલસમાધિ સબ્બેસં મિચ્છાવિતક્કાનં પહાનન્તે ઉપ્પન્નત્તા વિસેસતો ''અવિતક્કસમાધી''તિ વત્તબ્બતં અરહતિ, પગેવ ચતુત્થજ્ઝાનપાદકો. તેન વુત્તં – ''ઇધ પન ચતુત્થજ્ઝાનપાદકો અરહત્તફલસમાધિ 'અવિતક્કસમાધી'તિ અધિપ્પેતો''તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં આયસ્મતો સુભૂતિસ્સ સબ્બમિચ્છાવિતક્કસબ્બસંકિલેસપહાનસઙ્ખાતં અત્થં સબ્બાકારતો જાનિત્વા તદત્થદીપકં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **યસ્સ વિતક્કા વિધૂપિતા**તિ યેન અરિયપુગ્ગલેન, યસ્સ વા અરિયપુગ્ગલસ્સ કામવિતક્કાદયો સબ્બેપિ મિચ્છાવિતક્કા વિધૂપિતા અરિયમગ્ગઞાણેન સન્તાપિતા સમુચ્છિન્ના. **અજ્ઝત્તં સુવિકપ્પિતા અસેસા**તિ નિયકજ્ઝત્તસઙ્ખાતે અત્તનો સન્તાને ઉપ્પજ્જનારહા સુવિકપ્પિતા સુટ્ઠુ વિકપ્પિતા અસેસતો, કિઞ્ચિપિ અસેસેત્વા સુસમુચ્છિન્નાતિ અત્થો. **તં સઙ્ગમતિચ્ચ અરૂપસઞ્ઞી**તિ એત્થ ન્તિ નિપાતમત્તં. અથ વા હેતુઅત્થો **તં**સદ્દો. યસ્મા અનવસેસેન મિચ્છાવિતક્કા સમુચ્છિન્ના, તસ્મા રાગસઙ્ગાદિકં પઞ્ચવિધં સઙ્ગં, સબ્બમ્પિ વા કિલેસસઙ્ગં અતિચ્ચ અતિક્કમિત્વા અતિક્કમનહેતુ રૂપસભાવાભાવતો રુપ્પનસઙ્ખાતસ્સ ચ વિકારસ્સ તત્થ અભાવતો નિબ્બિકારહેતુભાવતો વા ''અરૂપ''ન્તિ લદ્ધનામં નિબ્બાનં આરમ્મણં કત્વા પવત્તાહિ મગ્ગફલસઞ્ઞાહિ અરૂપસઞ્ઞી. **ચતુયોગાતિગતો**તિ કામયોગો ભવયોગો દિટ્ઠિયોગો અવિજ્જાયોગોતિ ચત્તારો યોગે યથારહં ચતૂહિપિ મગ્ગેહિ અતિક્કમિત્વા ગતો. **ન જાતુ મેતી**તિ **મ**કારો પદસન્ધિકરો, જાતુ એકંસેનેવ પુનબ્ભવાય ન એતિ, આયતિં પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિ તસ્સ નત્થીતિ અત્થો. ''ન જાતિ મેતી''તિપિ પઠન્તિ, સો એવત્થો. ઇતિ ભગવા આયસ્મતો સુભૂતિસ્સ અરહત્તફલસમાપત્તિવિહારં અનુપાદિસેસનિબ્બાનઞ્ચ આરબ્ભ પીતિવેગવિસ્સટ્ઠં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

સત્તમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ગણિકાસુત્તવણ્ણના

૫૮. અટ્ઠમે **દ્વે પૂગાતિ** દ્વે ગણા. **અઞ્ઞતરિસ્સા ગણિકાયાતિ** અઞ્ઞતરાય નગરસોભિનિયા. **સારત્તાતિ** સુટ્ઠુ રત્તા. **પટિબદ્ધચિત્તાતિ** કિલેસવસેન બદ્ધચિત્તા. રાજગહે કિર એકસ્મિં છણદિવસે બહૂ ધુત્તપુરિસા ગણબન્ધનેન વિચરન્તા એકમેકસ્સ એકમેકં વેસિં આનેત્વા ઉય્યાનં પવિસિત્વા છણકીળં કીળિંસુ. તતો પરમ્પિ દ્વે તયો છણદિવસે તં તંયેવ વેસિં આનેત્વા છણકીળં કીળિંસુ. અથાપરસ્મિં છણદિવસે અઞ્ઞેપિ ધુત્તા તથેવ છણકીળં કીળિતુકામા વેસિયો આનેન્તા પુરિમધુત્તેહિ પુબ્બે આનીતં એકં વેસિં આનેન્તિ. ઇતરે તં દિસ્વા ''અયં અમ્હાકં પરિગ્ગહો''તિ આહંસુ. તેપિ તથેવ આહંસુ. ''એવં અમ્હાકં પરિગ્ગહો, અમ્હાકં પરિગ્ગહો''તિ કલહં વડ્ઢેત્વા પાણિપ્પહારાદીનિ અકંસુ. તેન વુત્તં – ''**તેન ખો પન સમયેન રાજગહે દ્વે પૂગા**''તિઆદિ. તત્થ **ઉપક્કમન્તીતિ** પહરન્તિ. **મરણમ્પિ નિગચ્છન્તીતિ** બલવૂપક્કમેહિ મરણં ઉપગચ્છન્તિ, ઇતરેપિ મરણમત્તં મરણપ્પમાણદુક્ખં પાપુણન્તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં કામેસુ ગેધં વિવાદમૂલં સબ્બાનત્થમૂલન્તિ સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાનન્તિ** અન્તદ્વયે ચ મજ્ઝિમાય પટિપત્તિયા આદીનવાનિસંસવિભાવનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **યઞ્ચ પત્તન્તિ** યં રૂપાદિપઞ્ચકામગુણજાતં પત્તં ''નત્થિ કામેસુ દોસો''તિ દિટ્ઠિં પુરક્ખત્વા વા અપુરક્ખત્વા વા એતરહિ લદ્ધં અનુભુય્યમાનં. **યઞ્ચ પત્તબ્બન્તિ** યઞ્ચ કામગુણજાતમેવ ''ભુઞ્જિતબ્બા કામા, પરિભુઞ્જિતબ્બા કામા, આસેવિતબ્બા કામા, પટિસેવિતબ્બા કામા, યો કામે પરિભુઞ્જતિ, સો લોકં વડ્ઢેતિ, યો લોકં વડ્ઢેતિ, સો બહું પુઞ્ઞં પસવતી''તિ દિટ્ઠિં ઉપનિસ્સાય તં અનિસ્સજ્જિત્વા કતેન કમ્મુના અનાગતે પત્તબ્બં અનુભવિતબ્બઞ્ચ. **ઉભયમેતં રજાનુકિણ્ણન્તિ** એતં ઉભયં પત્તં પત્તબ્બઞ્ચ રાગરજાદીહિ અનુકિણ્ણં. સમ્પત્તે હિ વત્થુકામે અનુભવન્તો રાગરજેન વોકિણ્ણો હોતિ, તત્થ પન સંકિલિટ્ઠચિત્તસ્સ ફલે આયતિં આપન્ને દોમનસ્સુપ્પત્તિયા દોસરજેન વોકિણ્ણો હોતિ, ઉભયત્થાપિ મોહરજેન વોકિણ્ણો હોતિ. કસ્સ પનેતં રજાનુકિણ્ણન્તિ આહ – ''**આતુરસ્સાનુસિક્ખતો**''તિ કામપત્થનાવસેન કિલેસાતુરસ્સ, તસ્સ ચ ફલેન દુક્ખાતુરસ્સ ચ ઉભયત્થાપિ પટિકારાભિલાસાય કિલેસફલે અનુસિક્ખતો.

તથા **યઞ્ચ પત્તન્તિ** યં અચેલકવતાદિવસેન પત્તં અત્તપરિતાપનં . **યઞ્ચ પત્તબ્બન્તિ** યં મિચ્છાદિટ્ઠિકમ્મસમાદાનહેતુ અપાયેસુ પત્તબ્બં ફલં. **ઉભયમેતં રજાનુકિણ્ણન્તિ** તદુભયં દુક્ખરજાનુકિણ્ણં. **આતુરસ્સાતિ** કાયકિલમથેન દુક્ખાતુરસ્સ. **અનુસિક્ખતોતિ** મિચ્છાદિટ્ઠિં, તસ્સા સમાદાયકે પુગ્ગલે ચ અનુસિક્ખતો.

યે ચ સિક્ખાસારાતિ યેહિ યથાસમાદિન્નં સીલબ્બતાદિસઙ્ખાતં સિક્ખં સારતો ગહેત્વા ''ઇમિના સંસારસુદ્ધી''તિ કથિતા. તેનાહ – **સીલબ્બતં જીવિતં બ્રહ્મચરિયં ઉપટ્ઠાનસારાતિ**. તત્થ યં ''ન કરોમી''તિ ઓરમતિ, તં સીલં, વિસભોજનકિચ્છાચરણાદિકં વતં, સાકભક્ખતાદિજીવિકા જીવિતં, મેથુનવિરતિ બ્રહ્મચરિયં, એતેસં અનુતિટ્ઠનં ઉપટ્ઠાનં, ભૂતપિણ્ડકપરિભણ્ડાદિવસેન ખન્ધદેવસિવાદિપરિચરણં વા ઉપટ્ઠાનં, એવમેતેહિ યથાવુત્તેહિ સીલાદીહિ સંસારસુદ્ધિ હોતીતિ તાનિ સારતો ગહેત્વા ઠિતા સમણબ્રાહ્મણા સિક્ખાસારા સીલબ્બતં જીવિતં બ્રહ્મચરિયં ''ઉપટ્ઠાનસારા''તિ વેદિતબ્બા. **અયમેકો અન્તોતિ** અયં સીલબ્બતપરામાસવસેન અત્તકિલમથાનુયોગસઙ્ખાતો મજ્ઝિમાય પટિપત્તિયા ઉપ્પથભૂતો લામકટ્ઠેન ચ એકો અન્તો. **અયં દુતિયો અન્તોતિ** અયં કામસુખલ્લિકાનુયોગો કામેસુ પાતબ્યતાપત્તિસઙ્ખાતો દુતિયો વુત્તનયેન અન્તો.

ઇચ્ચેતે ઉભો અન્તાતિ કામસુખલ્લિકાનુયોગો અત્તકિલમથાનુયોગો ચ ઇતિ એતે ઉભો અન્તા. તે ચ ખો એતરહિ પત્તે, આયતિં પત્તબ્બે ચ કિલેસદુક્ખરજાનુકિણ્ણે કામગુણે અત્તપરિતાપને ચ અલ્લીનેહિ કિલેસદુક્ખાતુરાનં અનુસિક્ખન્તેહિ, સયઞ્ચ કિલેસદુક્ખાતુરેહિ પટિપજ્જિતબ્બત્તા લામકા ઉપ્પથભૂતા ચાતિ અન્તા. **કટસિવડ્ઢના**તિ અન્ધપુથુજ્જનેહિ અભિકઙ્ખિતબ્બટ્ઠેન કટસિસઙ્ખાતાનં તણ્હાઅવિજ્જાનં અભિવડ્ઢના. **કટસિયો દિટ્ઠિં વડ્ઢેન્તી**તિ તા પન કટસિયો નાનપ્પકારદિટ્ઠિં વડ્ઢેન્તિ. વત્થુકામેસુ અસ્સાદાનુપસ્સિનો હિ તે પજહિતું અસક્કોન્તસ્સ તણ્હાઅવિજ્જાસહકારીકારણં લભિત્વા ''નત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૨૨૧; વિભ॰ ૯૩૮) નત્થિકદિટ્ઠિં અકિરિયદિટ્ઠિં અહેતુકદિટ્ઠિઞ્ચ ગણ્હાપેન્તિ, અત્તપરિતાપનં અનુયુત્તસ્સ પન અવિજ્જાતણ્હાસહકારીકારણં લભિત્વા ''સીલેન સુદ્ધિ વતેન સુદ્ધી''તિઆદિના અત્તસુદ્ધિઅભિલાસેન સીલબ્બતપરામાસદિટ્ઠિં ગણ્હાપેન્તિ. સક્કાયદિટ્ઠિયા પન તેસં પચ્ચયભાવો પાકટોયેવ. એવં અન્તદ્વયૂપનિસ્સયેન તણ્હાઅવિજ્જાનં દિટ્ઠિવડ્ઢકતા વેદિતબ્બા. કેચિ પન ''કટસીતિ પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં અધિવચન''ન્તિ વદન્તિ. તેસં યદગ્ગેન તતો અન્તદ્વયતો સંસારસુદ્ધિ ન હોતિ, તદગ્ગેન તે ઉપાદાનક્ખન્ધે અભિવડ્ઢેતીતિ અધિપ્પાયો. અપરે પન ''કટસિવડ્ઢના''તિ પદસ્સ ''અપરાપરં જરામરણેહિ સિવથિકવડ્ઢના''તિ અત્થં વદન્તિ. તેહિપિ અન્તદ્વયસ્સ સંસારસુદ્ધિહેતુભાવાભાવોયેવ વુત્તો, કટસિયા પન દિટ્ઠિવડ્ઢનકારણભાવો વત્તબ્બો.

એતે તે ઉભો અન્તે અનભિઞ્ઞાયાતિ તે એતે યથાવુત્તે ઉભોપિ અન્તે અજાનિત્વા ''ઇમે અન્તા તે ચ એવંગહિતા એવંઅનુટ્ઠિતા એવંગતિકા એવંઅભિસમ્પરાયા''તિ એવં અજાનનહેતુ અજાનનકારણા. ''પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા આસવા પરિક્ખીણા''તિઆદીસુ (પુ॰ પ॰ ૨૦૮; અ॰ નિ॰ ૯.૪૩) વિયસ્સ હેતુઅત્થતા દટ્ઠબ્બા. **ઓલીયન્તિ એકે**તિ એકે કામસુખાનુયોગવસેન સઙ્કોચં આપજ્જન્તિ. **અતિધાવન્તિ એકે**તિ એકે અત્તકિલમથાનુયોગવસેન અતિક્કમન્તિ. કામસુખમનુયુત્તા હિ વીરિયસ્સ અકરણતો કોસજ્જવસેન સમ્માપટિપત્તિતો સઙ્કોચમાપન્નતા ઓલીયન્તિ નામ, અત્તપરિતાપનમનુયુત્તા પન કોસજ્જં પહાય અનુપાયેન વીરિયારમ્ભં કરોન્તા સમ્માપટિપત્તિયા અતિક્કમનતો અતિધાવન્તિ નામ, તદુભયં પન તત્થ આદીનવાદસ્સનતો. તેન વુત્તં – ''ઉભો અન્તે અનભિઞ્ઞાય ઓલીયન્તિ એકે અતિધાવન્તિ એકે''તિ. તત્થ તણ્હાભિનન્દનવસેન ઓલીયન્તિ, દિટ્ઠાભિનન્દનવસેન અતિધાવન્તીતિ વેદિતબ્બં.

અથ વા સસ્સતાભિનિવેસવસેન ઓલીયન્તિ એકે, ઉચ્છેદાભિનિવેસવસેન અતિધાવન્તિ એકે. ગોસીલાદિવસેન હિ અત્તપરિતાપનમનુયુત્તા એકચ્ચે ''ઇમિનાહં સીલેન વા વતેન વા તપેન વા બ્રહ્મચરિયેન વા દેવો વા ભવિસ્સામિ દેવઞ્ઞતરો વા, તત્થ નિચ્ચો ધુવો સસ્સતો અવિપરિણામધમ્મો સસ્સતિસમં તથેવ ઠસ્સામી''તિ સસ્સતદસ્સનં અભિનિવિસન્તા સંસારે ઓલીયન્તિ નામ, કામસુખમનુયુત્તા પન એકચ્ચે યંકિઞ્ચિ કત્વા ઇન્દ્રિયાનિ સન્તપ્પેતુકામા લોકાયતિકા વિય તદનુગુણં ઉચ્છેદદસ્સનં અભિનિવિસન્તા અનુપાયેન વટ્ટુપચ્છેદસ્સ પરિયેસનતો અતિધાવન્તિ નામ. એવં સસ્સતુચ્છેદવસેનપિ ઓલીયનાતિધાવનાનિ વેદિતબ્બાનિ.

યે ચ ખો તે અભિઞ્ઞાયાતિ યે ચ ખો પન અરિયપુગ્ગલા તે યથાવુત્તે ઉભો અન્તે ''ઇમે અન્તા એવંગહિતા એવંઅનુટ્ઠિતા એવંગતિકા એવંઅભિસમ્પરાયા''તિ અભિવિસિટ્ઠેન ઞાણેન વિપસ્સનાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય જાનિત્વા મજ્ઝિમપટિપદં સમ્માપટિપન્ના, તાય સમ્માપટિપત્તિયા. **તત્ર ચ નાહેસુ**ન્તિ તત્ર તસ્મિં અન્તદ્વયે પતિતા ન અહેસું, તં અન્તદ્વયં પજહિંસૂતિ અત્થો. **તેન ચ નામઞ્ઞિંસૂ**તિ તેન અન્તદ્વયપહાનેન ''મમ ઇદં અન્તદ્વયપહાનં, અહં અન્તદ્વયં પહાસિં, ઇમિના અન્તદ્વયપહાનેન સેય્યો''તિઆદિના તણ્હાદિટ્ઠિમાનમઞ્ઞનાવસેન ન અમઞ્ઞિંસુ સબ્બમઞ્ઞનાનં સમ્મદેવ પહીનત્તા. એત્થ ચ અગ્ગફલે ઠિતે અરિયપુગ્ગલે સન્ધાય ''તત્ર ચ નાહેસું, તેન ચ

નામઞ્ઞિંસૂ’’તિ અતીતકાલવસેન અયં દેસના પવત્તા, મગ્ગક્ખણે પન અધિપ્પેતે વત્તમાનકાલવસેનેવ વત્તબ્બં સિયા. **વટ્ટં તેસં નત્થિ પઞ્ઞાપનાયા**તિ યે એવં પહીનસબ્બમઞ્ઞના ઉત્તમપુરિસા, તેસં અનુપાદાપરિનિબ્બુતાનં કમ્મવિપાકકિલેસવસેન તિવિધમ્પિ વટ્ટં નત્થિ પઞ્ઞાપનાય, વત્તમાનક્ખન્ધભેદતો ઉદ્ધં અનુપાદાનો વિય જાતવેદો અપઞ્ઞત્તિકભાવમેવ ગચ્છતીતિ અત્થો.

અટ્ઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ઉપાતિધાવન્તિસુત્તવણ્ણના

૫૯. નવમે **રત્તન્ધકારતિમિસાય**ન્તિ રત્તિયં અન્ધકારે મહાતિમિસાયં. રત્તીપિ હિ અન્ધકારવિરહિતા હોતિ, યા પુણ્ણમાય રત્તિ જુણ્હોભાસિતા. અન્ધકારોપિ ‘‘તિમિસા’’તિ ન વત્તબ્બો હોતિ અબ્ભમહિકાદિઉપક્કિલેસવિરહિતે દેવે. મહન્ધકારો હિ ‘‘તિમિસા’’તિ વુચ્ચતિ. અયં પન અમાવસી રત્તિ દેવો ચ મેઘપટલસઞ્છન્નો. તેન વુત્તં – ‘‘રત્તન્ધકારતિમિસાયન્તિ રત્તિયા અન્ધકારે મહાતિમિસાય’’ન્તિ. **અબ્ભોકાસે**તિ અપ્પટિચ્છન્ને ઓકાસે વિહારઙ્ગણે. **તેલપ્પદીપેસુ ઝાયમાનેસૂ**તિ તેલપજ્જોતેસુ જલમાનેસુ.

નનુ ચ ભગવતો બ્યામપ્પભા પકતિયા બ્યામમત્તપ્પદેસં અભિબ્યાપેત્વા ચન્દિમસૂરિયાલોકં અભિભવિત્વા ઘનબહલં બુદ્ધાલોકં વિસ્સજ્જેન્તી અન્ધકારં વિધમિત્વા તિટ્ઠતિ, કાયપ્પભાપિ નીલપીતાદિવસેન છબ્બણ્ણઘનબુદ્ધરસ્મિયો વિસ્સજ્જેત્વા પકતિયાવ સમન્તતો અસીતિહત્થપ્પદેસં ઓભાસેન્તી તિટ્ઠતિ, એવં બુદ્ધાલોકેનેવ એકોભાસભૂતે ભગવતો નિસિન્નોકાસે પદીપકરણે કિચ્ચં નત્થીતિ? સચ્ચં નત્થિ, તથાપિ પુઞ્ઞત્થિકા ઉપાસકા ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ પૂજાકરણત્થં દેવસિકં તેલપ્પદીપં ઉપટ્ઠપેન્તિ. તથા હિ વુત્તં – સામઞ્ઞફલેપિ ‘‘એતે મણ્ડલમાલે દીપા ઝાયન્તી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૫૯). ‘‘રત્તન્ધકારતિમિસાય’’ન્તિ ઇદમ્પિ તસ્સા રત્તિયા સભાવકિત્તનત્થં વુત્તં, ન પન ભગવતો નિસિન્નોકાસસ્સ અન્ધકારભાવતો. પૂજાકરણત્થમેવ હિ તદાપિ ઉપાસકેહિ પદીપા કારિતા.

તસ્મિઞ્હિ દિવસે સાવત્થિવાસિનો બહૂ ઉપાસકા પાતોવ સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા વિહારં ગન્ત્વા ઉપોસથઙ્ગાનિ સમાદિયિત્વા બુદ્ધપ્પમુખં ભિક્ખુસઙ્ઘં નિમન્તેત્વા નગરં પવિસિત્વા મહાદાનાનિ પવત્તેત્વા ભગવન્તં ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ અનુગન્ત્વા નિવત્તિત્વા અત્તનો અત્તનો ગેહાનિ ગન્ત્વા સયમ્પિ પરિભુઞ્જિત્વા સુદ્ધવત્થનિવત્થા સુદ્ધુત્તરાસઙ્ગા ગન્ધમાલાદિહત્થા વિહારં ગન્ત્વા ભગવન્તં પૂજેત્વા કેચિ મનોભાવનીયે ભિક્ખૂ પયિરુપાસન્તા કેચિ યોનિસોમનસિકરોન્તા દિવસભાગં વીતિનામેસું. તે સાયન્હસમયે ભગવતો સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા સત્થરિ ધમ્મસભામણ્ડપતો પટ્ઠાય ગન્ધકુટિસમીપે અજ્ઝોકાસે પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસિન્ને, ભિક્ખુસઙ્ઘે ચ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પયિરુપાસન્તે ઉપોસથવિસોધનત્થઞ્ચેવ યોનિસોમનસિકારપરિબ્રૂહનત્થઞ્ચ નગરં અગન્ત્વા વિહારેયેવ વસિતુકામા ઓહીયિંસુ. અથ તે ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ પૂજાકરણત્થં બહૂ તેલપ્પદીપે આરોપેત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ અઞ્જલિં કત્વા ભિક્ખૂનં પરિયન્તે નિસિન્ના કથં સમુટ્ઠાપેસું, ‘‘ભન્તે, ઇમે તિત્થિયા નાનાવિધાનિ દિટ્ઠિગતાનિ અભિનિવિસ્સ વોહરન્તિ, તથા વોહરન્તા ચ કદાચિ સસ્સતં, કદાચિ અસસ્સતં, ઉચ્છેદાદીસુ અઞ્ઞતરન્તિ એકસ્મિંયેવ અટ્ઠત્વા નવનવાનિ દિટ્ઠિગતાનિ ‘ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞ’ન્તિ પગ્ગય્હ તિટ્ઠન્તિ ઉમ્મત્તકસદિસા, તેસં તથા અભિનિવિટ્ઠાનં કા ગતિ, કો અભિસમ્પરાયો’’તિ. તેન ચ સમયેન બહૂ

પટઙ્ગપાણકા પતન્તા પતન્તા તેસુ તેલપ્પદીપેસુ નિપતન્તિ. તેન વુત્તં – “**તેન ખો પન સમયેન સમ્બહુલા અધિપાતકા**”તિઆદિ.

તત્થ **અધિપાતકા**તિ પટઙ્ગપાણકા, યે ‘‘સલભા’’તિપિ વુચ્ચન્તિ. તે હિ દીપસિખં અધિપતનતો ‘‘અધિપાતકા’’તિ અધિપ્પેતા. **આપાતપરિપાત**ન્તિ આપાતં પરિપાતં, આપતિત્વા આપતિત્વા પરિપતિત્વા પરિપતિત્વા, અભિમુખપાતઞ્ચેવ પરિબ્ભમિત્વા પાતઞ્ચ કત્વાતિ અત્થો. ‘‘આપાથે પરિપાત’’ન્તિ કેચિ પઠન્તિ, આપાથે પદીપસ્સ અત્તનો આપાથગમને સતિ પરિપતિત્વા પરિપતિત્વાતિ અત્થો. **અનય**ન્તિ અવડ્ઢિં દુક્ખં. **બ્યસન**ન્તિ વિનાસં. પુરિમપદેન હિ મરણમત્તં દુક્ખં, પચ્છિમપદેન મરણં તેસં દીપેતિ. તત્થ કેચિ પાણકા સહ પતનેન મરિંસુ, કેચિ મરણમત્તં દુક્ખં આપજ્જિંસુ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં અધિપાતકપાણકાનં અત્તહિતં અજાનન્તાનં અત્તુપક્કમવસેન નિરત્થકબ્યસનાપત્તિં વિદિત્વા તેસં વિય દિટ્ઠિગતિકાનં દિટ્ઠાભિનિવેસેન અનયબ્યસનાપત્તિદીપકં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **ઉપાતિધાવન્તિ ન સારમેન્તી**તિ સીલસમાધિપઞ્ઞાવિમુત્તિઆદિભેદં સારં ન એન્તિ, ચતુસચ્ચાભિસમયવસેન ન અધિગચ્છન્તિ. તસ્મિં પન સઉપાયે સારે તિટ્ઠન્તેયેવ વિમુત્તાભિલાસાય તં ઉપેન્તા વિય હુત્વાપિ દિટ્ઠિવિપલ્લાસેન અતિધાવન્તિ અતિક્કમિત્વા ગચ્છન્તિ, પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધે ‘‘નિચ્ચં સુભં સુખં અત્તા’’તિ અભિનિવિસિત્વા ગણ્હન્તાતિ અત્થો. **નવં નવં બન્ધનં બ્રૂહયન્તી**તિ તથા ગણ્હન્તા ચ તણ્હાદિટ્ઠિસઙ્ખાતં નવં નવં બન્ધનં બ્રૂહયન્તિ વડ્ઢયન્તિ. **પતન્તિ પજ્જોતમિવાધિપાતકા, દિટ્ઠે સુતે ઇતિહેકે નિવિટ્ઠા**તિ એવં તણ્હાદિટ્ઠિબન્ધનેહિ બદ્ધત્તા એકે સમણબ્રાહ્મણા દિટ્ઠે અત્તના ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન દિટ્ઠિદસ્સનેનેવ વા દિટ્ઠે અનુસ્સવૂપલબ્ભમત્તેનેવ ચ સુતે ‘‘ઇતિહ એકન્તતો એવમેત’’ન્તિ નિવિટ્ઠા દિટ્ઠાભિનિવેસેન ‘‘સસ્સત’’ન્તિઆદિના અભિનિવિટ્ઠા, એકન્તહિતં વા નિસ્સરણં અજાનન્તા રાગાદીહિ એકાદસહિ અગ્ગીહિ આદિત્તં ભવત્તયસઙ્ખાતં અઙ્ગારકાસુંયેવ ઇમે વિય અધિપાતકા ઇમં પજ્જોતં પતન્તિ, ન તતો સીસં ઉક્ખિપિતું સક્કોન્તીતિ અત્થો.

નવમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઉપ્પજ્જન્તિસુત્તવણ્ણના

૬૦. દસમે **યાવકીવ**ન્તિ યત્તકં કાલં. **યતો**તિ યદા, યતો પટ્ઠાય, યસ્મિં કાલેતિ વા અત્થો. **એવમેતં, આનન્દા**તિ, આનન્દ, તથાગતે ઉપ્પન્ને તથાગતસ્સ તથાગતસાવકાનંયેવ ચ લાભસક્કારો અભિવડ્ઢતિ, તિત્થિયા પન નિત્તેજા વિહતપ્પભા પહીનલાભસક્કારા હોન્તીતિ યં તયા વુત્તં, એતં એવં, ન એતસ્સ અઞ્ઞથાભાવો. ચક્કવત્તિનો હિ ચક્કરતનસ્સ પાતુભાવેન લોકો ચક્કરતનં મુઞ્ચિત્વા અઞ્ઞત્થ પૂજાસક્કારસમ્માનં ન પવત્તેતિ, ચક્કરતનમેવ પન સબ્બો લોકો સબ્બભાવેહિ સક્કરોતિ ગરું કરોતિ માનેતિ પૂજેતિ. ઇતિ વટ્ટાનુસારિપુઞ્ઞમત્તનિસ્સન્દસ્સપિ તાવ મહન્તો આનુભાવો, કિમઙ્ગં પન વિવટ્ટાનુસારિપુઞ્ઞફલૂપત્થમ્ભસ્સ અનન્તાપરિમેય્યગુણગણાધારસ્સ બુદ્ધરતનસ્સ ધમ્મરતનસ્સ સઙ્ઘરતનસ્સ ચાતિ દસ્સેતિ.

ભગવા હિ સમ્માસમ્બોધિં પત્વા પવત્તવરધમ્મચક્કો અનુક્કમેન લોકે એકસટ્ઠિયા અરહન્તેસુ જાતેસુ સટ્ઠિ અરહન્તે જનપદચારિકાય વિસ્સજ્જેત્વા ઉરુવેલં પત્વા ઉરુવેલકસ્સપપ્પમુખે સહસ્સજટિલે અરહત્તે પતિટ્ઠાપેત્વા

તેહિ પરિવુતો લટ્ઠિવનુય્યાને નિસીદિત્વા બિમ્બિસારપ્પમુખાનં અઙ્ગમગધવાસીનં દ્વાદસ નહુતાનિ સાસને ઓતારેત્વા યદા રાજગહે વિહાસિ, તતો પટ્ઠાય ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ યથા યથા ઉપરૂપરિ ઉળારલાભસક્કારો અભિવડ્ઢતિ, તથા તથા સબ્બતિત્થિયાનં લાભસક્કારો પરિહાયિ એવ.

અથેકદિવસં આયસ્મા આનન્દો દિવાટ્ઠાને નિસિન્નો ભગવતો ચ અરિયસઙ્ઘસ્સ ચ સમ્માપટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા પીતિસોમનસ્સજાતો ''કથં નુ ખો તિત્થિયાન''ન્તિ તેસં પટિપત્તિં આવજ્જેસિ. અથસ્સ નેસં સબ્બથાપિ દુપ્પટિપત્તિયેવ ઉપટ્ઠાસિ. સો ''એવંમહાનુભાવે નામ પુઞ્ઞૂપનિસ્સયસ્સ ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપત્તિયા ચ ઉક્કંસપારમિપ્પત્તે ભગવતિ, અરિયસઙ્ઘે ચ ધરન્તે કથં ઇમે અઞ્ઞતિત્થિયા એવં દુપ્પટિપન્ના અકતપુઞ્ઞા વરાકા લાભિનો સક્કતા ભવિસ્સન્તી''તિ તિત્થિયાનં લાભસક્કારહાનિં નિસ્સાય કારુઞ્ઞં ઉપ્પાદેત્વા અથ અત્તનો પરિવિતક્કં ''યાવકીવઞ્ચ, ભન્તે''તિઆદિના ભગવતો આરોચેસિ. ભગવા ચ તં, ''આનન્દ, તયા મિચ્છા પરિવિતક્કિત''ન્તિ અવત્વા સુવણ્ણાલિઙ્ગસદિસં ગીવં ઉન્નામેત્વા સુપુપ્ફિતસતપત્તસસ્સિરિકં મહામુખં અભિપ્પસન્નતરં કત્વા ''એવમેતં, આનન્દા''તિ સમ્પહંસિત્વા ''યાવકીવઞ્ચા''તિઆદિના તસ્સ વચનં પચ્ચનુમોદિ. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો આયસ્મા આનન્દો...પે॰... ભિક્ખુસઙ્ઘો ચા**''તિ. અથ ભગવા તસ્સં અટ્ઠુપ્પત્તિયં અતીતેપિ મયિ અનુપ્પન્ને એકચ્ચે નીચજના સમ્માનં લભિત્વા મમ ઉપ્પાદતો પટ્ઠાય હતલાભસક્કારા અહેસુન્તિ **બાવેરુજાતકં** (જા॰ ૧.૪.૧૫૩ આદયો) કથેસિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ દિટ્ઠિગતિકાનં તાવ સક્કારસમ્માનો યાવ ન સમ્માસમ્બુદ્ધા લોકે ઉપ્પજ્જન્તિ, તેસં પન ઉપ્પાદતો પટ્ઠાય તે હતલાભસક્કારા નિપ્પભા નિત્તેજાવ હોન્તિ, દુપ્પટિપત્તિયા દુક્ખતો ચ ન મુચ્ચન્તીતિ એતમત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદત્થદીપનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **ઓભાસતિ તાવ સો કિમી**તિ સો ખજ્જૂપનકકિમિ તાવદેવ ઓભાસતિ જોતતિ દિબ્બતિ. **યાવ ન ઉન્નમતે પભઙ્કરો**તિ તીસુપિ મહાદીપેસુ એકક્ખણે આલોકકરણેન ''પભઙ્કરો''તિ લદ્ધનામો સૂરિયો યાવ ન ઉગ્ગમતિ ન ઉદેતિ. અનુગ્ગતે હિ સૂરિયે લદ્ધોકાસા ખજ્જૂપનકા વિપરિવત્તમાનાપિ કણ્ટકફલસદિસા તમસિ વિજ્જોતન્તિ. **સ વેરોચનમ્હિ ઉગ્ગતે, હતપ્પભો હોતિ ન ચાપિ ભાસતી**તિ સમન્તતો અન્ધકારં વિધમિત્વા કિરણસહસ્સેન વિરોચનસભાવતાય વેરોચનનામકે આદિચ્ચે ઉટ્ઠિતે સો ખજ્જૂપનકો હતપ્પભો નિત્તેજો કાળકો હોતિ, રત્તન્ધકારે વિય ન ભાસતિ ન દિબ્બતિ.

એવં ઓભાસિતમેવ તક્કિકાનન્તિ યથા તેન ખજ્જૂપનકેન સૂરિયુગ્ગમનતો પુરેયેવ ઓભાસિતં હોતિ, એવં તક્કેત્વા વિતક્કેત્વા પરિકપ્પનમત્તેન દિટ્ઠીનં ગહણતો ''તક્કિકા''તિ લદ્ધનામેહિ તિત્થિયેહિ ઓભાસિતં અત્તનો સમયતેજેન દીપેત્વા અધિટ્ઠિતં તાવ, **યાવ સમ્માસમ્બુદ્ધા લોકે નુપ્પજ્જન્તિ. ન તક્કિકા સુજ્ઝન્તિ ન ચાપિ સાવકા**તિ યદા પન સમ્માસમ્બુદ્ધા લોકે ઉપ્પજ્જન્તિ, તદા દિટ્ઠિગતિકા ન સુજ્ઝન્તિ ન સોભન્તિ, ન ચાપિ તેસં સાવકા સોભન્તિ, અઞ્ઞદત્થુ વિહતસોભા રત્તિખિત્તા વિય સરા ન પઞ્ઞાયન્તેવ. અથ વા યાવ સમ્માસમ્બુદ્ધા લોકે નુપ્પજ્જન્તિ, તાવદેવ તક્કિકાનં ઓભાસિતં અત્તનો સમયેન જોતનં બાલલાપનં, ન તતો પરં. કસ્મા? યસ્મા ન તક્કિકા સુજ્ઝન્તિ, ન ચાપિ સાવકા. તે હિ દુરક્ખાતધમ્મવિનયા સમ્માપટિપત્તિરહિતા ન સંસારતો સુજ્ઝન્તિ અનિય્યાનિકસાસનત્તા. તેનાહ ''**દુદ્દિટ્ઠી ન દુક્ખા પમુચ્ચરે**''તિ. તક્કિકા હિ અયાથાવલદ્ધિકતાય દુદ્દિટ્ઠિનો મિચ્છાભિનિવિટ્ઠદિટ્ઠિકા વિપરીતદસ્સના તં દિટ્ઠિં અનિસ્સજ્જિત્વા સંસારદુક્ખતો ન કદાચિપિ મુચ્ચન્તીતિ.

દસમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ જચ્ચન્ધવગ્ગવણ્ણના.

૭. ચૂળવગ્ગો

૧. પઠમલકુણ્ડકભદ્દિયસુત્તવણ્ણના

૬૧. ચૂળવગ્ગસ્સ પઠમે **લકુણ્ડકભદ્દિય**ન્તિ એત્થ **ભદ્દિયો**તિ તસ્સ આયસ્મતો નામં, કાયસ્સ પન રસ્સત્તા ‘‘લકુણ્ડકભદ્દિયો’’તિ નં સઞ્જાનન્તિ. સો કિર સાવત્થિવાસી કુલપુત્તો મહદ્ધનો મહાભોગો રૂપેન અપાસાદિકો દુબ્બણ્ણો દુદ્દસિકો ઓકોટિમકો. સો એકદિવસં સત્થરિ જેતવને વિહરન્તે ઉપાસકેહિ સદ્ધિં વિહારં ગન્ત્વા ધમ્મદેસનં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા લદ્ધૂપસમ્પદો સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો સોતાપત્તિફલં પાપુણિ. તદા સેક્ખા ભિક્ખૂ યેભુય્યેન આયસ્મન્તં સારિપુત્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ઉપરિમગ્ગત્થાય કમ્મટ્ઠાનં યાચન્તિ, ધમ્મદેસનં યાચન્તિ, પઞ્હં પુચ્છન્તિ. સો તેસં અધિપ્પાયં પૂરેન્તો કમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખતિ, ધમ્મં દેસેતિ, પઞ્હં વિસ્સજ્જેતિ. તે ઘટેન્તા વાયમન્તા અપ્પેકચ્ચે સકદાગામિફલં, અપ્પેકચ્ચે અનાગામિફલં, અપ્પેકચ્ચે અરહત્તં, અપ્પેકચ્ચે તિસ્સો વિજ્જા, અપ્પેકચ્ચે છળભિઞ્ઞા, અપ્પેકચ્ચે ચતસ્સો પટિસમ્ભિદા અધિગચ્છન્તિ. તે દિસ્વા લકુણ્ડકભદ્દિયોપિ સેખો સમાનો કાલં ઞત્વા અત્તનો ચિત્તકલ્લતઞ્ચ સલ્લેખઞ્ચ પચ્ચવેક્ખિત્વા ધમ્મસેનાપતિં ઉપસઙ્કમિત્વા કતપટિસન્થારો સમ્મોદમાનો ધમ્મદેસનં યાચિ. સોપિસ્સ અજ્ઝાસયસ્સ અનુરૂપં કથં કથેસિ. તેન વુત્તં – ‘‘**તેન ખો પન સમયેન આયસ્મા સારિપુત્તો આયસ્મન્તં લકુણ્ડકભદ્દિયં અનેકપરિયાયેન ધમ્મિયા કથાય સન્દસ્સેતી**’’તિઆદિ.

તત્થ **અનેકપરિયાયેના**તિ ‘‘ઇતિપિ પઞ્ચક્ખન્ધા અનિચ્ચા, ઇતિપિ દુક્ખા, ઇતિપિ અનત્તા’’તિ એવં અનેકેહિ કારણેહિ. **ધમ્મિયા કથાયા**તિ પઞ્ચન્નં ઉપાદાનક્ખન્ધાનં ઉદયબ્બયાદિપકાસનિયા ધમ્મિયા કથાય. **સન્દસ્સેતી**તિ તાનિયેવ અનિચ્ચાદિલક્ખણાનિ ઉદયબ્બયાદિકે ચ સમ્મા દસ્સેતિ, હત્થેન ગહેત્વા વિય પચ્ચક્ખતો દસ્સેતિ. **સમાદપેતી**તિ તત્થ લક્ખણારમ્મણિકં વિપસ્સનં સમ્મા આદપેતિ, યથા વીથિપટિપન્ના હુત્વા પવત્તતિ, એવં ગણ્હાપેતિ. **સમુત્તેજેતી**તિ વિપસ્સનાય આરદ્ધાય સઙ્ખારાનં ઉદયબ્બયાદીસુ ઉપટ્ઠહન્તેસુ યથાકાલં પગ્ગહનિગ્ગહસમુપેક્ખણેહિ બોજ્ઝઙ્ગાનં અનુપવત્તનેન ભાવનં મજ્ઝિમં વીથિં ઓતારેત્વા યથા વિપસ્સનાઞાણં સૂરં પસન્નં હુત્વા વહતિ, એવં ઇન્દ્રિયાનં વિસદભાવકરણેન વિપસ્સનાચિત્તં સમ્મા ઉત્તેજેતિ, વિસદાપનવસેન વોદપેતિ. **સમ્પહંસેતી**તિ તથા પવત્તિયમાનાય વિપસ્સનાય સમપ્પવત્તભાવનાવસેન ચેવ ઉપરિલદ્ધબ્બભાવનાબલેન ચ ચિત્તં સમ્મા પહંસેતિ, લદ્ધસ્સાદવસેન વા સુટ્ઠુ તોસેતિ. **અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચી**તિ યથા યથા ધમ્મસેનાપતિ ધમ્મં દેસેતિ, તથા તથા તથલક્ખણં વિપસ્સન્તસ્સ થેરસ્સ ચ દેસનાનુભાવેન, અત્તનો ચ ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા ઞાણસ્સ પરિપાકં ગતત્તા દેસનાનુસારેન ઞાણે અનુપવત્તન્તે કામાસવાદીસુ કઞ્ચિ આસવં અગ્ગહેત્વા મગ્ગપટિપાટિયાવ અનવસેસતો ચિત્તં વિમુચ્ચિ, અરહત્તફલં સચ્છાકાસીતિ અત્થો.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં આયસ્મતો લકુણ્ડકભદ્દિયસ્સ અઞ્ઞારાધનસઙ્ખાતં અત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદત્થદીપનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **ઉદ્ધ**ન્તિ રૂપધાતુયા અરૂપધાતુયા ચ. **અધો**તિ કામધાતુયા. **સબ્બધી**તિ સબ્બસ્મિમ્પિ સઙ્ખારગતે. **વિપ્પમુત્તો**તિ પુબ્બભાગે વિક્ખમ્ભનવિમુત્તિયા અપરભાગે સમુચ્છેદપટિપસ્સદ્ધિવિમુત્તીહિ સબ્બપ્પકારેન વિમુત્તો.

એત્થ ચ **ઉદ્ધં વિપ્પમુત્તો**તિ એતેન પઞ્ચુદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનપહાનં દસ્સેતિ. **અધો વિપ્પમુત્તો**તિ એતેન પઞ્ચોરમ્ભાગિયસંયોજનપહાનં. **સબ્બધિ વિપ્પમુત્તો**તિ એતેન અવસિટ્ઠસબ્બાકુસલપહાનં દસ્સેતિ. અથ વા **ઉદ્ધ**ન્તિ અનાગતકાલગ્ગહણં. **અધો**તિ અતીતકાલગ્ગહણં. ઉભયગ્ગહણેનેવ તદુભયપટિસંયુત્તત્તા પચ્ચુપ્પન્નો અદ્ધા ગહિતો હોતિ, તત્થ અનાગતકાલગ્ગહણેન અનાગતક્ખન્ધાયતનધાતુયો ગહિતા. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. **સબ્બધી**તિ કામભેદાદિકે સબ્બસ્મિં ભવે. ઇદં વુત્તં હોતિ – અનાગતો અતીતો પચ્ચુપ્પન્નોતિ એવં તિયદ્ધસઙ્ગહિતે સબ્બસ્મિં ભવે વિપ્પમુત્તોતિ.

અયંહમસ્મીતિ અનાનુપસ્સીતિ યો એવં વિપ્પમુત્તો, સો રૂપવેદનાદીસુ ''અયં નામ ધમ્મો અહમસ્મી''તિ દિટ્ઠિમાનમઞ્ઞનાવસેન એવં નાનુપસ્સતિ. તસ્સ તથા દસ્સને કારણં નત્થીતિ અધિપ્પાયો. અથ વા **અયંહમસ્મીતિ અનાનુપસ્સી**તિ ઇદં યથાવુત્તાય વિમુત્તિયા અધિગમુપાયદીપનં. તિયદ્ધસઙ્ગહિતે તેભૂમકે સઙ્ખારે ''એતં મમ, એસોહમસ્મિ, એસો મે અત્તા''તિ પવત્તનસભાવાય મઞ્ઞનાય અનધિટ્ઠાનં કત્વા ''નેતં મમ, નેસોહમસ્મિ, ન મે સો અત્તા''તિ એવં ઉપ્પજ્જમાના યા પુબ્બભાગવુટ્ઠાનગામિની વિપસ્સના, સા વિમુત્તિયા પદટ્ઠાનં. **એવં વિમુત્તો ઉદતારિ ઓઘં, અતિણ્ણપુબ્બં અપુનબ્ભવાયા**તિ એવં દસહિ સંયોજનેહિ સબ્બાકુસલેહિ ચ સબ્બથા વિમુત્તો અરહા અરિયમગ્ગાધિગમનતો પુબ્બે સુપિનન્તેપિ અતિણ્ણપુબ્બં કામોઘો ભવોઘો દિટ્ઠોઘો અવિજ્જોઘોતિ ઇમં ચતુબ્બિધં ઓઘં, સંસારમહોઘમેવ વા અપુનબ્ભવાય અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનાય ઉદતારિ ઉત્તિણ્ણો, ઉત્તરિત્વા પારે ઠિતોતિ અત્થો.

પઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયલકુણ્ડકભદ્દિયસુત્તવણ્ણના

૬૨. દુતિયે **સેખં મઞ્ઞમાનો**તિ ''સેખો અય''ન્તિ મઞ્ઞમાનો. તત્રાયં વચનત્થો – સિક્ખતીતિ સેખો. કિં સિક્ખતિ? અધિસીલં અધિચિત્તં અધિપઞ્ઞઞ્ચ. અથ વા સિક્ખનં સિક્ખા, સા એતસ્સ સીલન્તિ સેખો. સો હિ અપરિયોસિતસિક્ખત્તા તદધિમુત્તત્તા ચ એકન્તેન સિક્ખનસીલો, ન પરિનિટ્ઠિતસિક્ખો અસેખો વિય તત્થ પટિપ્પસ્સદ્ધુસ્સુક્કો, નાપિ વિસ્સટ્ઠસિક્ખો પચુરજનો વિય તત્થ અનધિમુત્તો. અથ વા અરિયાય જાતિયા તીસુ સિક્ખાસુ જાતો, તત્થ વા ભવોતિ સેખો. **ભિય્યોસોમત્તાયા**તિ પમાણતો ઉત્તરિ, પમાણં અતિક્કમિત્વા અધિકતરન્તિ અત્થો. આયસ્મા હિ લકુણ્ડકભદ્દિયો પઠમસુત્તે વુત્તેન વિધિના પઠમોવાદેન યથાનિસિન્નોવ આસવક્ખયપ્પત્તો. ધમ્મસેનાપતિ પન તસ્સ તં અરહત્તપ્પત્તિં અનાવજ્જનેન અજાનિત્વા ''સેખોયેવા''તિ મઞ્ઞમાનો અપ્પં યાચિતો બહું દદમાનો ઉળારપુરિસો વિય ભિય્યો ભિય્યો અનેકપરિયાયેન આસવક્ખયાય ધમ્મં કથેતિયેવ. આયસ્માપિ લકુણ્ડકભદ્દિયો ''કતકિચ્ચો દાનાહં, કિં ઇમિના ઓવાદેના''તિ અચિન્તેત્વા સદ્ધમ્મગારવેન પુબ્બે વિય સક્કચ્ચં સુણાતિયેવ. તં દિસ્વા ભગવા ગન્ધકુટિયં નિસિન્નોયેવ બુદ્ધાનુભાવેન યથા ધમ્મસેનાપતિ તસ્સ કિલેસક્ખયં જાનાતિ, તથા કત્વા ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ. તેન વુત્તં ''**તેન ખો પન સમયેના**''તિઆદિ. તત્થ યં વત્તબ્બં, તં અનન્તરસુત્તે વુત્તમેવ.

ગાથાયં પન **અચ્છેચ્છિ વટ્ટ**ન્તિ અનવસેસતો કિલેસવટ્ટં સમુચ્છિન્દિ, છિન્ને ચ કિલેસવટ્ટે કમ્મવટ્ટમ્પિ છિન્નમેવ. **બ્યગા નિરાસ**ન્તિ આસા વુચ્ચતિ તણ્હા, નત્થિ એત્થ આસાતિ નિરાસં, નિબ્બાનં. તં નિરાસં વિસેસેન અગા અધિગતોતિ બ્યગા, અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ અધિગતત્તા પુન અધિગમકારણેન વિના અધિગતોતિ અત્થો. યસ્મા

તણ્હા દુક્ખસમુદયભૂતા, તાય પહીનાય અપ્પહીનો નામ કિલેસો નત્થિ, તસ્માસ્સ તણ્હાપહાનં સવિસેસં કત્વા દસ્સેન્તો "**વિસુક્ખા સરિતા ન સન્દતી**"તિ આહ. તસ્સત્થો – ચતુત્થસૂરિયપાતુભાવેન વિય મહાનદિયો ચતુત્થમગ્ગાણુપ્પાદેન અનવસેસતો વિસુક્ખા વિસોસિતા તણ્હાસરિતા નદી ન સન્દતિ, ઇતો પટ્ઠાય ન પવત્તતિ. તણ્હા હિ ''સરિતા''તિ વુચ્ચતિ. યથાહ – ''સરિતાનિ સિનેહિતાનિ ચ, સોમનસ્સાનિ ભવન્તિ જન્તુનો''તિ (ધ॰ પ॰ ૩૪૧), ''સરિતા વિસત્તિકા''તિ (ધ॰ સ॰ ૧૦૬૫; મહાનિ॰ ૩) ચ. **છિન્નં વટ્ટં ન વત્તતી**તિ એવં કિલેસવટ્ટસમુચ્છેદેન છિન્નં વટ્ટં અનુપ્પાદધમ્મતં અવિપાકધમ્મતઞ્ચ આપાદનેન ઉપચ્છિન્નં કમ્મવટ્ટં ન વત્તતિ ન પવત્તતિ. **એસેવન્તો દુક્ખસ્સા**તિ યદેતં સબ્બસો કિલેસવટ્ટાભાવતો કમ્મવટ્ટસ્સ અપ્પવત્તનં, સો આયતિં વિપાકવટ્ટસ્સ એકંસેનેવ અનુપ્પાદો એવ સકલસ્સાપિ સંસારદુક્ખસ્સ અન્તો પરિચ્છેદો પરિવટુમભાવોતિ.

દુતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. પઠમસત્તસુત્તવણ્ણના

૬૩. તતિયે **કામેસૂ**તિ વત્થુકામેસુ. **અતિવેલન્તિ** વેલં અતિક્કમિત્વા. **સત્તા**તિ અયોનિસોમનસિકારબહુલતાય વિજ્જમાનમ્પિ આદીનવં અનોલોકેત્વા અસ્સાદમેવ સરિત્વા સજ્જનવસેન સત્તા, આસત્તા લગ્ગાતિ અત્થો. **રત્તા**તિ વત્થં વિય રઙ્ગજાતેન ચિત્તસ્સ વિપરિણામકરણેન છન્દરાગેન રત્તા સારત્તા. **ગિદ્ધા**તિ અભિકઙ્ખનસભાવેન અભિજ્ઝનેન ગિદ્ધા ગેધં આપન્ના. **ગધિતા**તિ રાગમુચ્છિતા વિય દુમ્મોચનીયભાવેન તત્થ પટિબદ્ધા. **મુચ્છિતા**તિ કિલેસવસેન વિસઞ્ઞીભૂતા વિય અનઞ્ઞકિચ્ચા મુચ્છં મોહં આપન્ના. **અજ્ઝોપન્ના**તિ અનઞ્ઞસાધારણે વિય કત્વા ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠપેત્વા ઠિતા. **સમ્મત્તકજાતા**તિ કામેસુ પાતબ્યતં આપજ્જન્તા અપ્પસુખવેદનાય સમ્મત્તકા સુટ્ઠુ મત્તકા જાતા. ''સમ્મોદકજાતા''તિપિ પાઠો, જાતસમ્મોદના ઉપ્પન્નપહંસાતિ અત્થો. સબ્બેહિપિ પદેહિ તેસં તણ્હાધિપન્નતંયેવ વદતિ. એત્થ ચ પઠમં ''કામેસૂ''તિ વત્વા પુનપિ ''કામેસૂ''તિ વચનં તેસં સત્તાનં તદધિમુત્તિદીપનત્થં. તેન સબ્બિરિયાપથેસુ કામગુણસમઙ્ગિનો હુત્વા તદા વિહરિંસૂતિ દસ્સેતિ.

તસ્મિઞ્હિ સમયે ઠપેત્વા અરિયસાવકે સબ્બે સાવત્થિવાસિનો ઉસ્સવં ઘોસેત્વા યથાવિભવં આપાનભૂમિં સજ્જેત્વા ભુઞ્જન્તા પિવન્તા આવિ ચેવ રહો ચ કામે પરિભુઞ્જન્તા ઇન્દ્રિયાનિ પરિચારેન્તા કામેસુ પાતબ્યતં આપજ્જિંસુ. ભિક્ખૂ સાવત્થિયં પિણ્ડાય ચરન્તા તત્થ તત્થ ગેહે આરામુય્યાનાદીસુ ચ મનુસ્સે ઉસ્સવં ઘોસેત્વા કામનિન્ને તથા પટિપજ્જન્તે દિસ્વા ''વિહારં ગન્ત્વા સણ્હસુખુમં ધમ્મં લભિસ્સામા''તિ ભગવતો એતમત્થં આરોચેસું. તેન વુત્તં – "**અથ ખો સમ્બહુલા ભિક્ખૂ…પે॰… કામેસુ વિહરન્તી**"તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં તેસં મનુસ્સાનં આપાનભૂમિરમણીયેસુ મહાપરિળાહેસુ અનેકાનત્થાનુબન્ધેસુ ઘોરાસય્હકટુકફલેસુ કામેસુ અનાદીનવદસ્સિતં સબ્બાકારતો વિદિત્વા કામાનઞ્ચેવ કિલેસાનઞ્ચ આદીનવવિભાવનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **કામેસુ સત્તા**તિ વત્થુકામેસુ કિલેસકામેન રત્તા મત્તા સત્તા વિસત્તા લગ્ગા લગ્ગિતા સંયુત્તા. **કામસઙ્ગસત્તા**તિ તાયેવ કામસત્તિયા વત્થુકામેસુ રાગસઙ્ગેન ચેવ દિટ્ઠિમાનદોસઅવિજ્જાસઙ્ગેહિ ચ સત્તા આસત્તા. **સંયોજને વજ્જમપસ્સમાના**તિ કમ્મવટ્ટં વિપાકવટ્ટેન, ભવાદિકે વા ભવન્તરાદીહિ, સત્તે વા દુક્ખેહિ સંયોજનતો બન્ધનતો સંયોજનનામકે કામરાગાદિકિલેસજાતે સંયોજનીયેસુ ધમ્મેસુ અસ્સાદાનુપસ્સિતાય વટ્ટદુક્ખમૂલભાવાદિકં વજ્જં દોસં આદીનવં અપસ્સન્તા. **ન હિ જાતુ સંયોજનસઙ્ગસત્તા, ઓઘં તરેય્યું વિપુલં**

મહન્તાન્તિ એવં આદીનવદસ્સનાભાવેન સંયોજનસભાવેસુ સઙ્ગેસુ, સંયોજનસઙ્ખાતેહિ વા સઙ્ગેહિ તેસં વિસયેસુ તેભૂમકધમ્મેસુ સત્તા વિપુલવિસયતાય અનાદિકાલતાય ચ વિપુલં વિત્થિણ્ણં મહન્તઞ્ચ કામાદિઓઘં, સંસારોઘમેવ વા ન કદાચિ તરેય્યું, એકંસેનેવ તસ્સ ઓઘસ્સ પારં ન ગચ્છેય્યુન્તિ અત્થો.

તતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. દુતિયસત્તસુત્તવણ્ણના

૬૪. ચતુત્થે **અન્ધીકતા**તિ કામા નામ અનન્ધમ્પિ અન્ધં કરોન્તિ.

યથાહ –

> ‘‘લુદ્ધો અત્થં ન જાનાતિ, લુદ્ધો ધમ્મં ન પસ્સતિ;
> અન્ધતમં તદા હોતિ, યં લોભો સહતે નર’’ન્તિ. (ઇતિવુ॰ ૮૮; મહાનિ॰ ૫; ચૂળનિ॰ ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૨૮) –

તસ્મા કામેન અનન્ધાપિ અન્ધા કતાતિ અન્ધીકતા. સેસં અનન્તરસુત્તે વુત્તનયમેવ. તત્થ હિ મનુસ્સાનં પવત્તિ ભિક્ખૂહિ દિસ્વા ભગવતો આરોચિતા, ઇધ ભગવતા સામંયેવ દિટ્ઠાતિ અયમેવ વિસેસો. સત્થા સાવત્થિતો નિક્ખમિત્વા જેતવનં ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે અચિરવતિયં નદિયં મચ્છબન્ધેહિ ઓડ્ડિતં કુમિનં પવિસિત્વા નિક્ખન્તું અસક્કોન્તે બહૂ મચ્છે પસ્સિ, તતો અપરભાગે એકં ખીરપકં વચ્છં ગોરવં કત્વા અનુબન્ધિત્વા થઞ્ઞપિપાસાય ગીવં પસારેત્વા માતુ અન્તરસત્થિયં મુખં ઉપનેન્તં પસ્સિ. અથ ભગવા વિહારં પવિસિત્વા પાદે પક્ખાલેત્વા પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસિન્નો પચ્છિમં વત્થુદ્વયં પુરિમસ્સ ઉપમાનભાવેન ગહેત્વા ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **કામન્ધા**તિ વત્થુકામેસુ કિલેસકામેન અન્ધા વિચક્ખુકા કતા. **જાલસઞ્છન્ના**તિ સકત્તભાવપરત્તભાવેસુ અજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનેસુ, તન્નિસ્સિતેસુ ચ ધમ્મેસુ અતીતાદિવસેન અનેકભેદભિન્નેસુ હેટ્ઠુપરિયવસેન અપરાપરં ઉપ્પત્તિયા અન્તોગધાનં અનત્થાવહતો ચ જાલભૂતાય તણ્હાય સુખુમચ્છિદ્દેન જાલેન પરિવુતો વિય ઉદકરહદો સઞ્છન્ના પલિગુણ્ઠિતા અજ્ઝોત્થટા. **તણ્હાછદનછાદિતા**તિ તણ્હાસઙ્ખાતેન છદનેન સેવાલપણકેન વિય ઉદકં છાદિતા, પટિચ્છન્ના પિહિતાતિ અત્થો. પદદ્વયેનાપિ કામચ્છન્દનીવરણનિવારિતકુસલચિત્તાચારતં દસ્સેતિ.

પમત્તબન્ધુના બદ્ધાતિ કિલેસમારેન દેવપુત્તમારેન ચ બદ્ધા. યદગ્ગેન હિ કિલેસમારેન બદ્ધા, તદગ્ગેન દેવપુત્તમારેનપિ બદ્ધા નામ હોન્તિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘અન્તલિક્ખચરો પાસો, ય્વાયં ચરતિ માનસો;
> તેન તં બાધયિસ્સામિ, ન મે સમણ મોક્ખસી’’તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૫૧; મહાવ॰ ૩૩);

નમુચિ કણ્હો પમત્તબન્ધૂતિ તીણિ મારસ્સ નામાનિ. દેવપુત્તમારોપિ હિ કિલેસમારો વિય અનત્થેન પમત્તે સત્તે બન્ધતીતિ પમત્તબન્ધુ. ‘‘પમત્તા બન્ધને બદ્ધા’’તિપિ પઠન્તિ. તત્થ **બન્ધને**તિ કામગુણબન્ધનેતિ અત્થો. **બદ્ધાતિ** નિયમિતા. યથા કિં? **મચ્છાવ કુમિનામુખે** યથા નામ મચ્છબન્ધકેન ઓડ્ડિતસ્સ કુમિનસ્સ મુખે પવિટ્ઠા

મચ્છા તેન બદ્ધા હુત્વા મરણમન્વેન્તિ પાપુણન્તિ, એવમેવ મારેન ઓડ્ડિતેન કામગુણબન્ધનેન બદ્ધા ઇમે સત્તા **જરામરણમન્વેન્તિ. વચ્છો ખીરપકોવ માતરં** યથા ખીરપાયી તરુણવચ્છો અત્તનો માતરં અન્વેતિ અનુગચ્છતિ, ન અઞ્ઞં એવં મારબન્ધનબદ્ધા સત્તા સંસારે પરિબ્ભમન્તા મરણમેવ અન્વેન્તિ અનુગચ્છન્તિ, ન અજરં અમરણં નિબ્બાનન્તિ અધિપ્પાયો.

ચતુત્થસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. અપરલકુણ્ડકભદ્દિયસુત્તવણ્ણના

૬૫. પઞ્ચમે **સમ્બહુલાનં ભિક્ખૂનં પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો**તિ આયસ્મા લકુણ્ડકભદ્દિયો એકદિવસં સમ્બહુલેહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં ગામન્તરેન પિણ્ડાય ચરિત્વા કતભત્તકિચ્ચો પત્તં વોદકં કત્વા થવિકાય પક્ખિપિત્વા અંસે લગ્ગેત્વા ચીવરં સઙ્ઘરિત્વા તમ્પિ વામંસે ઠપેત્વા પાસાદિકેન અભિક્કન્તેન પટિક્કન્તેન આલોકિતેન વિલોકિતેન સમિઞ્જિતેન પસારિતેન ઓક્ખિત્તચક્ખુ ઇરિયાપથસમ્પન્નો અત્તનો સતિપઞ્ઞાવેપુલ્લં પકાસેન્તો વિય સતિસમ્પજઞ્ઞં સૂપટ્ઠિતં કત્વા સમાહિતેન ચિત્તેન પદે પદં નિક્ખિપન્તો ગચ્છતિ, ગચ્છન્તો ચ ભિક્ખૂનં પચ્છતો પચ્છતો ગચ્છતિ તેહિ ભિક્ખૂહિ અસંમિસ્સો. કસ્મા? અસંસટ્ઠવિહારિતાય. અપિચ તસ્સાયસ્મતો રૂપં પરિભૂતં પરિભવટ્ઠાનીયં પુથુજ્જના ઓહીળેન્તિ. થેરો તં જાનિત્વા પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો ગચ્છતિ ''મા ઇમે મં નિસ્સાય અપુઞ્ઞં પસવિંસૂ''તિ. એવં તે ભિક્ખૂ ચ થેરો ચ સાવત્થિં પત્વા વિહારં પવિસિત્વા યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમન્તિ. તેન વુત્તં – ''**તેન ખો પન સમયેન આયસ્મા લકુણ્ડકભદ્દિયો**''તિઆદિ.

તત્થ **દુબ્બણ્ણ**ન્તિ વિરૂપં. તેનસ્સ વણ્ણસમ્પત્તિયા સણ્ઠાનસમ્પત્તિયા ચ અભાવં દસ્સેતિ. **દુદ્દસિક**ન્તિ અપાસાદિકદસ્સનં. તેનસ્સ અનુબ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા આકારસમ્પત્તિયા ચ અભાવં દસ્સેતિ. **ઓકોટિમક**ન્તિ રસ્સં. ઇમિના આરોહસમ્પત્તિયા અભાવં દસ્સેતિ. **યેભુય્યેન ભિક્ખૂનં પરિભૂતરૂપ**ન્તિ પુથુજ્જનભિક્ખૂહિ ઓહીળિતરૂપં. પુથુજ્જના એકચ્ચે છબ્બગ્ગિયાદયો તસ્સાયસ્મતો ગુણં અજાનન્તા હત્થકણ્ણચૂળિકાદીસુ ગણ્હન્તા પરામસન્તા કીળન્તા પરિભવન્તિ, ન અરિયા, કલ્યાણપુથુજ્જના વા.

ભિક્ખૂ આમન્તેસીતિ કસ્મા આમન્તેસિ? થેરસ્સ ગુણં પકાસેતું. એવં કિર ભગવતો અહોસિ ''ઇમે ભિક્ખૂ મમ પુત્તસ્સ મહાનુભાવતં ન જાનન્તિ, તેન તં પરિભવન્તિ, તં નેસં દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય ભવિસ્સતિ, હન્દાહં ઇમસ્સ ગુણે ભિક્ખૂનં પકાસેત્વા પરિભવતો નં મોચેસ્સામી''તિ.

પસ્સથ નોતિ પસ્સથ નુ. **ન ચ સા સમાપત્તિ સુલભરૂપા, યા તેન ભિક્ખુના અસમાપન્નપુબ્બા**તિ રૂપસમાપત્તિ અરૂપસમાપત્તિ બ્રહ્મવિહારસમાપત્તિ નિરોધસમાપત્તિ ફલસમાપત્તીતિ એવં પભેદા સાવકસાધારણા યા કાચિ સમાપત્તિયો નામ, તાસુ એકાપિ સમાપત્તિ ન સુલભરૂપા, દુલ્લભા, નત્થિયેવ સા તેન લકુણ્ડકભદ્દિયેન ભિક્ખુના અસમાપન્નપુબ્બા. એતેનસ્સ યં વુત્તં. ''**મહિદ્ધિકો મહાનુભાવો**''તિ, તત્થ મહિદ્ધિકતં પકાસેત્વા ઇદાનિ મહાનુભાવતં દસ્સેતું ''**યસ્સ ચત્થાયા**''તિઆદિમાહ. તં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ. એત્થ ચ ભગવા ''એસો, ભિક્ખવે, ભિક્ખૂ''તિઆદિના, ''ભિક્ખવે, અયં ભિક્ખુ ન યો વા સો વા દુબ્બણ્ણો દુદ્દસિકો ઓકોટિમકોતિ ભિક્ખૂનં પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો આગચ્છતીતિ ચ એત્તકેન ન ઓઞ્ઞાતબ્બો, અથ ખો મહિદ્ધિકો મહાનુભાવો, યંકિઞ્ચિ સાવકેન પત્તબ્બં, સબ્બં તં તેન અનુપ્પત્તં, તસ્મા તં પાસાણચ્છત્તં વિય ગરું કત્વા ઓલોકેથ, તં વો દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતી''તિ દસ્સેતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં આયસ્મતો લકુણ્ડકભદ્દિયસ્સ મહિદ્ધિકતામહાનુભાવતાદિભેદં ગુણરાસિં સબ્બાકારતો જાનિત્વા તદત્થદીપનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **નેલઙ્ગો**તિ એલં વુચ્ચતિ દોસો, નાસ્સ એલન્તિ નેલં . કિં પન તં? સુપરિસુદ્ધસીલં. તઞ્હિ નિદ્દોસટ્ઠેન ઇધ ''નેલ''ન્તિ અધિપ્પેતં. તં નેલં પધાનભૂતં અઙ્ગં એતસ્સાતિ નેલઙ્ગો. સો ચં ''રથો''તિ વક્ખતિ, તેન સમ્બન્ધો, તસ્મા સુપરિસુદ્ધસીલઙ્ગોતિ અત્થો. અરહત્તફલસીલઞ્હિ ઇધાધિપ્પેતં. સેતો પચ્છાદો એતસ્સાતિ **સેતપચ્છાદો**. **પચ્છાદો**તિ રથસ્સ ઉપરિ અત્થરિતબ્બકમ્બલાદિ. સો પન સુપરિસુદ્ધધવલભાવેન સેતો વા હોતિ રત્તનીલાદીસુ વા અઞ્ઞતરો. ઇધ પન અરહત્તફલવિમુત્તિયા અધિપ્પેતત્તા સુપરિસુદ્ધભાવં ઉપાદાય ''સેતપચ્છાદો''તિ વુત્તં યથા અઞ્ઞત્રાપિ ''રથો સીલપરિક્ખારો''તિ. એકો સતિસઙ્ખાતો અરો એતસ્સાતિ **એકારો**. **વત્તતી**તિ પવત્તતિ. **રથો**તિ થેરસ્સ અત્તભાવં સન્ધાય વદતિ.

અનીઘન્તિ નિદ્દુક્ખં, ખોભવિરહિતં યાનં વિય કિલેસપરિખોભવિરહિતન્તિ અત્થો. **આયન્ત**ન્તિ સમ્બહુલાનં ભિક્ખૂનં પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો આગચ્છન્તં. **છિન્નસોત**ન્તિ પચ્છિન્નસોતં. પકતિરથસ્સ હિ સુખપવત્તનત્થં અક્ખસીસેસુ નાભિયઞ્ચ ઉપલિત્તાનં સપ્પિતેલાદીનં સોતો સવનં સન્દનં હોતિ, તેન સો અચ્છિન્નસોતો નામ હોતિ. અયં પન છત્તિંસતિયા સોતાનં અનવસેસતો પહીનત્તા છિન્નસોતો નામ હોતિ, તં છિન્નસોતં. નત્થિ એતસ્સ બન્ધનન્તિ **અબન્ધનો**. રથૂપત્થરસ્સ હિ અક્ખેન સદ્ધિં નિચ્ચલભાવકરણત્થં બહૂનિ બન્ધનાનિ હોન્તિ, તેન સો સબન્ધનો. અયં પન સબ્બસંયોજનબન્ધનાનં અનવસેસતો પરિક્ખીણત્તા અબન્ધનો, તં અબન્ધનં. **પસ્સા**તિ ભગવા થેરસ્સ ગુણેહિ સોમનસ્સપ્પત્તો હુત્વા અત્તાનં વદતિ.

ઇતિ સત્થા આયસ્મન્તં લકુણ્ડકભદ્દિયં અરહત્તફલસીસેન સુચક્કં, અરહત્તફલવિમુત્તિયા સુઉત્તરચ્છદં, સૂપટ્ઠિતાય સતિયા સ્વારં, કિલેસપરિખોભાભાવેન અપરિખોભં, તણ્હૂપલેપાભાવેન અનુપલેપં, સંયોજનાદીનં અભાવેન અબન્ધનં સુપરિક્ખિત્તં સુયુત્તં આજઞ્ઞરથં કત્વા દસ્સેતિ.

પઞ્ચમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. તણ્હાસઙ્ખયસુત્તવણ્ણના

૬૬. છટ્ઠે **અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞો**તિ એત્થ **કોણ્ડઞ્ઞો**તિ તસ્સાયસ્મતો ગોત્તતો આગતનામં. સાવકેસુ પન સબ્બપઠમં અરિયસચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝીતિ ભગવતા ''અઞ્ઞાસિ વત, ભો, કોણ્ડઞ્ઞો''તિ (મહાવ॰ ૧૭; સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧) વુત્તઉદાનવસેન થેરો સાસને ''અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞો''ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. **તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તિ**ન્તિ તણ્હા સઙ્ખીયતિ પહીયતિ એત્થાતિ તણ્હાસઙ્ખયો, નિબ્બાનં. તસ્મિં તણ્હાસઙ્ખયે વિમુત્તિ. તણ્હા વા સઙ્ખીયતિ પહીયતિ એતેનાતિ તણ્હાસઙ્ખયો, અરિયમગ્ગો. તસ્સ ફલભૂતા, પરિયોસાનભૂતા વા વિમુત્તીતિ તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તિ , નિપ્પરિયાયેન અરહત્તફલસમાપત્તિ. તં પચ્ચવેક્ખમાનો નિસિન્નો હોતિ. અયઞ્હિ આયસ્મા બહુલં ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, તસ્મા ઇધાપિ એવમકાસિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞત્થેરસ્સ અગ્ગફલપચ્ચવેક્ખણં વિદિત્વા તદત્થદીપનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **યસ્સ મૂલં છમા નત્થી**તિ યસ્સ અરિયપુગ્ગલસ્સ અત્તભાવરુક્ખમૂલભૂતા અવિજ્જા, તસ્સાવ પતિટ્ઠા હેતુભૂતા આસવનીવરણઅયોનિસોમનસિકારસઙ્ખાતા છમા પથવી ચ નત્થિ અગ્ગમગ્ગેન સમુગ્ઘાતિતત્તા. **પણ્ણા નત્થિ કુતો લતા**તિ નત્થિ લતા કુતો પણ્ણાતિ પદસમ્બન્ધો. માનાતિમાનાદિપભેદા સાખાપસાખાદિસઙ્ખાતા લતાપિ નત્થિ, કુતો એવ મદપ્પમાદમાયાસાઠેય્યાદિપણ્ણાનીતિ અત્થો. અથ વા **પણ્ણા નત્થિ કુતો લતા**તિ રુક્ખઙ્કુરસ્સ વડ્ઢમાનસ્સ પઠમં પણ્ણાનિ નિબ્બત્તન્તિ. પચ્છા સાખાપસાખાસઙ્ખાતા લતાતિ કત્વા વુત્તં. તત્થ યસ્સ અરિયમગ્ગભાવનાય અસતિ ઉપ્પજ્જનારહસ્સ અત્તભાવરુક્ખસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ ભાવિતત્તા યં અવિજ્જાસઙ્ખાતં મૂલં, તસ્સ પતિટ્ઠાનભૂતં આસવાદિ ચ નત્થિ. મૂલગ્ગહણેનેવ ચેત્થ મૂલકારણત્તા બીજટ્ઠાનિયં કમ્મં તદભાવોપિ ગહિતોયેવાતિ વેદિતબ્બો. અસતિ ચ કમ્મબીજે તંનિમિત્તો વિઞ્ઞાણઙ્કુરો, વિઞ્ઞાણઙ્કુરનિમિત્તા ચ નામરૂપસળાયતનપત્તસાખાદયો ન નિબ્બત્તિસ્સન્તિયેવ. તેન વુત્તં – ‘‘યસ્સ મૂલં છમા નત્થિ, પણ્ણા નત્થિ કુતો લતા’’તિ.

તં ધીરં બન્ધના મુત્તન્તિ તં ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનવીરિયયોગેન વિજિતમારત્તા ધીરં, તતો એવ સબ્બકિલેસાભિસઙ્ખારબન્ધનતો મુત્તં. **કો તં નિન્દિતુમરહતી**તિ એત્થ ન્તિ નિપાતમત્તં. એવં સબ્બકિલેસવિપ્પમુત્તં સીલાદિઅનુત્તરગુણસમન્નાગતં કો નામ વિઞ્ઞુજાતિકો નિન્દિતું ગરહિતું અરહતિ નિન્દાનિમિત્તસ્સેવ અભાવતો. **દેવાપિ નં પસંસન્તી**તિ અઞ્ઞદત્થુ દેવા સક્કાદયો ગુણવિસેસવિદૂ, **અપિ**સદ્દેન મનુસ્સાપિ ખત્તિયપણ્ડિતાદયો પસંસન્તિ. કિઞ્ચ ભિય્યો **બ્રહ્મુનાપિ પસંસિતો** મહાબ્રહ્મુનાપિ અઞ્ઞેહિપિ બ્રહ્મનાગયક્ખગન્ધબ્બાદીહિપિ પસંસિતો થોમિતોયેવાતિ.

છટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. પપઞ્ચખયસુત્તવણ્ણના

૬૭. સત્તમે **પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખાપહાન**ન્તિ પપઞ્ચેન્તિ યત્થ સયં ઉપ્પન્ના, તં સન્તાનં વિત્થારેન્તિ ચિરં ઠપેન્તીતિ પપઞ્ચા, કિલેસા. વિસેસતો રાગદોસમોહતણ્હાદિટ્ઠિમાના. તથા હિ વુત્તં –

> ‘‘રાગો પપઞ્ચો, દોસો પપઞ્ચો, મોહો પપઞ્ચો, તણ્હા પપઞ્ચો, દિટ્ઠિ પપઞ્ચો, માનો પપઞ્ચો’’તિ. –

અપિચ સંકિલેસટ્ઠો પપઞ્ચટ્ઠો, કચવરટ્ઠો પપઞ્ચટ્ઠો. તત્થ રાગપપઞ્ચસ્સ સુભસઞ્ઞા નિમિત્તં, દોસપપઞ્ચસ્સ આઘાતવત્થુ, મોહપપઞ્ચસ્સ આસવા, તણ્હાપપઞ્ચસ્સ વેદના, દિટ્ઠિપપઞ્ચસ્સ સઞ્ઞા, માનપપઞ્ચસ્સ વિતક્કો નિમિત્તં. તેહિ પપઞ્ચેહિ સહગતા સઞ્ઞા પપઞ્ચસઞ્ઞા. પપઞ્ચસઞ્ઞાનં સઙ્ખા ભાગા કોટ્ઠાસા પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખા. અત્થતો સદ્ધિં નિમિત્તેહિ તંતંપપઞ્ચસ્સ પક્ખિયો કિલેસગણો. સઞ્ઞાગહણઞ્ચેત્થ તસ્સ નેસં સાધારણહેતુભાવેન. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘સઞ્ઞાનિદાના હિ પપઞ્ચસઙ્ખા’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૮૮૦). તેસં પહાનં, તેન તેન મગ્ગેન રાગાદિકિલેસાનં સમુચ્છેદનન્તિ અત્થો.

તદા હિ ભગવા અતીતાસુ અનેકકોટિસતસહસ્સસઙ્ખાસુ અત્તનો જાતીસુ અનત્થસ્સ નિમિત્તભૂતે કિલેસે ઇમસ્મિં ચરિમભવે અરિયમગ્ગેન બોધિમણ્ડે સવાસને પહીને પચ્ચવેક્ખિત્વા સત્તસન્તાનઞ્ચ કિલેસચરિતં રાગાદિકિલેસસંકિલિટ્ઠં કઞ્જિયપુણ્ણલાબું વિય તક્કભરિતચાટિં વિય વસાપીતપિલોતિકં વિય ચ દુબ્બિનિમોચિયં દિસ્વા ‘‘એવં ગહનં નામિદં કિલેસવટ્ટં અનાદિકાલભાવિતં મય્હં અનવસેસં પહીનં, અહો સુપ્પહીન’’ન્તિ

ઉપ્પન્નપીતિપામોજ્જો ઉદાનં ઉદાનેસિ. તેન વુત્તં – “**અથ ખો ભગવા અત્તનો પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખાપહાનં વિદિત્વા તાયં વેલાયં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસી**”તિ.

તત્થ **યસ્સ પપઞ્ચા ઠિતિ ચ નત્થી**તિ યસ્મા ભગવા અત્તાનમેવ પરં વિય કત્વા નિદ્દિસતિ તસ્મા યસ્સ અગ્ગપુગ્ગલસ્સ વુત્તલક્ખણા પપઞ્ચા, તેહિ કતા સંસારે ઠિતિ ચ નત્થિ. નેત્તિયં પન “ઠિતિ નામ અનુસયો”તિ (નેત્તિ॰ ૨૭) વુત્તં. અનુસયો હિ ભવપવત્તિયા મૂલન્તિ. સત્તે સંસારે પપઞ્ચેન્તીતિ પપઞ્ચા. “પપઞ્ચટ્ઠિતી”તિ ચ પાઠો. તસ્સત્થો – પપઞ્ચાનં ઠિતિ વિજ્જમાનતા મગ્ગેન અસમુચ્છેદો પપઞ્ચટ્ઠિતિ, પપઞ્ચા એવ વા અવસિટ્ઠકુસલાકુસલવિપાકાનં પવત્તિયા હેતુભાવતો વટ્ટસ્સ ઠિતિ પપઞ્ચટ્ઠિતિ, સા યસ્સ અગ્ગપુગ્ગલસ્સ નત્થિ. **સન્દાનં પલિઘઞ્ચ વીતિવત્તો**તિ યો બન્ધનટ્ઠેન સન્તાનસદિસત્તા “સન્દાન”ન્તિ લદ્ધનામા તણ્હાદિટ્ઠિયો, નિબ્બાનનગરપવેસનિસેધનતો પલિઘસદિસત્તા પલિઘસઙ્ખાતં અવિજ્જઞ્ચ વીતિવત્તો સવાસનપહાનેન વિસેસતો અતિક્કન્તો. અપરે પન કોધં “સન્દાન”ન્તિ વદન્તિ, તં ન ગહેતબ્બં. સો હિ “પરાભિસજ્જની”તિ વુત્તોતિ.

તં નિત્તણ્હં મુનિં ચરન્તન્તિ તં સબ્બથાપિ તણ્હાભાવેન નિત્તણ્હં, ઉભયલોકમુનનતો અત્તહિતપરહિતમુનનતો ચ મુનિં, એકન્તેનેવ સબ્બસત્તહિતત્થં ચતૂહિ ઇરિયાપથેહિ નાનાસમાપત્તિચારેહિ અનઞ્ઞસાધારણેન ઞાણચારેન ચ ચરન્તં. **નાવજાનાતિ સદેવકોપિ લોકો**તિ સબ્બો સપઞ્ઞજાતિકો સત્તલોકો સદેવકોપિ સબ્રહ્મકોપિ ન કદાચિપિ અવજાનાતિ ન પરિભોતિ, અથ ખો અયમેવ લોકે અગ્ગો સેટ્ઠો ઉત્તમો પવરોતિ ગરું કરોન્તો સક્કચ્ચં પૂજાસક્કારનિરતો હોતીતિ.

સત્તમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. કચ્ચાનસુત્તવણ્ણના

૬૮. અટ્ઠમે **અજ્ઝત્ત**ન્તિ એત્થ અયં **અજ્ઝત્ત**સદ્દો “છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાની”તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૦૪) અજ્ઝત્તજ્ઝત્તે આગતો. “અજ્ઝત્તા ધમ્મા (ધ॰ સ॰ તિકમાતિકા ૨૦), અજ્ઝત્તં વા કાયે કાયાનુપસ્સી”તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૩-૩૭૪) નિયકજ્ઝત્તે. “સબ્બનિમિત્તાનં અમનસિકારા અજ્ઝત્તં સુઞ્ઞતં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી”તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૮૭) વિસયજ્ઝત્તે, ઇસ્સરિયટ્ઠાનેતિ અત્થો. ફલસમાપત્તિ હિ બુદ્ધાનં ઇસ્સરિયટ્ઠાનં નામ. “તેનાનન્દ, ભિક્ખુના તસ્મિંયેવ પુરિમસ્મિં સમાધિનિમિત્તે અજ્ઝત્તમેવ ચિત્તં સણ્ઠપેતબ્બ”ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૮૮) ગોચરજ્ઝત્તે. ઇધાપિ ગોચરજ્ઝત્તેયેવ દટ્ઠબ્બો. તસ્મા **અજ્ઝત્ત**ન્તિ ગોચરજ્ઝત્તભૂતે કમ્મટ્ઠાનારમ્મણેતિ વુત્તં હોતિ. **પરિમુખ**ન્તિ અભિમુખં. **સૂપટ્ઠિતાયા**તિ સુટ્ઠુ ઉપટ્ઠિતાય કાયગતાય સતિયા. સતિસીસેન ચેત્થ ઝાનં વુત્તં. ઇદં વુત્તં હોતિ “અજ્ઝત્તં કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનવસેન પટિલદ્ધં ઉળારં ઝાનં સમાપજ્જિત્વા”તિ.

અયઞ્હિ થેરો ભગવતિ સાવત્થિયં વિહરન્તે એકદિવસં સાવત્થિયં પિણ્ડાય ચરિત્વા પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપ્પટિક્કન્તો વિહારં પવિસિત્વા ભગવતો વત્તં દસ્સેત્વા દિવાટ્ઠાને દિવાવિહારં નિસિન્નો નાનાસમાપત્તીહિ દિવસભાગં વીતિનામેત્વા સાયન્હસમયં વિહારમજ્ઝં ઓતરિત્વા ભગવતિ ગન્ધકુટિયં નિસિન્ને “અકાલો તાવ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિતુ”ન્તિ ગન્ધકુટિયા અવિદૂરે, અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે કાલપરિચ્છેદં કત્વા યથાવુત્તં સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા નિસીદિ. સત્થા તં તથાનિસિન્નં ગન્ધકુટિયં નિસિન્નોયેવ પસ્સિ. તેન વુત્તં – “**તેન ખો પન સમયેન આયસ્મા મહાકચ્ચાનો…પે॰… સૂપટ્ઠિતાયા**”તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં આયસ્મતો મહાકચ્ચાનત્થેરસ્સ સતિપટ્ઠાનભાવનાવસેન અધિગતં ઝાનં પાદકં કત્વા સમાપજ્જનં સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદત્થદીપનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **યસ્સ સિયા સબ્બદા સતિ, સતતં કાયગતા ઉપટ્ઠિતા**તિ યસ્સ આરદ્ધવિપસ્સકસ્સ એકદિવસં છ કોટ્ઠાસે કત્વા સબ્બસ્મિમ્પિ કાલે નામરૂપભેદેન દુવિધેપિ કાયે ગતા કાયારમ્મણા પઞ્ચન્નં ઉપાદાનક્ખન્ધાનં અનિચ્ચાદિસમ્મસનવસેન સતતં નિરન્તરં સાતચ્ચાભિયોગવસેન સતિ ઉપટ્ઠિતા સિયા.

અયં કિરાયસ્મા પઠમં કાયગતાસતિકમ્મટ્ઠાનવસેન ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા તં પાદકં કત્વા કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનમુખેન વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અરહત્તં પત્તો. સો અપરભાગેપિ યેભુય્યેન તમેવ ઝાનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય તથેવ ચ વિપસ્સિત્વા ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ. સ્વાયં યેન વિધિના અરહત્તં પત્તો, તં વિધિં દસ્સેન્તો સત્થા ''યસ્સ સિયા સબ્બદા સતિ, સતતં કાયગતા ઉપટ્ઠિતા''તિ વત્વા તસ્સા ઉપટ્ઠાનાકારં વિભાવેતું ''**નો ચસ્સ નો ચ મે સિયા, ન ભવિસ્સતિ ન ચ મે ભવિસ્સતી**''તિ આહ.

તસ્સત્થો દ્વિધા વેદિતબ્બો સમ્મસનતો પુબ્બભાગવસેન સમ્મસનકાલવસેન ચાતિ. તેસુ પુબ્બભાગવસેન તાવ **નો ચસ્સ નો ચ મે સિયા**તિ અતીતકાલે મમ કિલેસકમ્મં નો ચસ્સ ન ભવેય્ય ચે, ઇમસ્મિં પચ્ચુપ્પન્નકાલે અયં અત્તભાવો નો ચ મે સિયા ન મે ઉપ્પજ્જેય્ય. યસ્મા પન મે અતીતે કમ્મકિલેસા અહેસું, તસ્મા તંનિમિત્તો એતરહિ અયં મે અત્તભાવો પવત્તતિ. **ન ભવિસ્સતિ ન ચ મે ભવિસ્સતી**તિ ઇમસ્મિં અત્તભાવે પટિપક્ખાધિગમેન કિલેસકમ્મં ન ભવિસ્સતિ ન ઉપ્પજ્જિસ્સતિ મે, આયતિં વિપાકવટ્ટં ન ચ મે ભવિસ્સતિ ન મે પવત્તિસ્સતીતિ. એવં કાલત્તયે કમ્મકિલેસહેતુકં ઇદં મય્હં અત્તભાવસઙ્ખાતં ખન્ધપઞ્ચકં , ન ઇસ્સરાદિહેતુકં, યથા ચ મય્હં, એવં સબ્બસત્તાનન્તિ સપ્પચ્ચયનામરૂપદસ્સનં પકાસિતં હોતિ.

સમ્મસનકાલવસેન પન **નો ચસ્સ નો ચ મે સિયા**તિ યસ્મા ઇદં ખન્ધપઞ્ચકં હુત્વા અભાવટ્ઠેન અનિચ્ચં, અભિણ્હપટિપીળનટ્ઠેન દુક્ખં, અવસવત્તનટ્ઠેન અનત્તા, એવં યદિ અયં અત્તા નામ નાપિ ખન્ધપઞ્ચકવિનિમુત્તો કોચિ નો ચસ્સ નો ચ સિયા ન ભવેય્ય, એવં, ભન્તે, નો ચ મે સિયા મમ સન્તકં નામ કિઞ્ચિ ન ભવેય્ય. **ન ભવિસ્સતી**તિ અત્તનિ અત્તનિયે ભવિતબ્બં યથા ચિદં નામરૂપં એતરહિ ચ અતીતે ચ અત્તત્તનિયં સુઞ્ઞં, એવં ન ભવિસ્સતિ ન મે ભવિસ્સતિ, અનાગતેપિ ખન્ધવિનિમુત્તો અત્તા નામ ન કોચિ ન મે ભવિસ્સતિ ન પવત્તિસ્સતિ, તતો એવ કિઞ્ચિ પલિબોધટ્ઠાનિયં ન મે ભવિસ્સતિ આયતિમ્પિ અત્તનિયં નામ ન મે કિઞ્ચિ ભવિસ્સતીતિ. ઇમિના તીસુ કાલેસુ ''અહ''ન્તિ ગહેતબ્બસ્સ અભાવતો ''મમ''ન્તિ ગહેતબ્બસ્સ ચ અભાવં દસ્સેતિ. તેન ચતુક્કોટિકા સુઞ્ઞતા પકાસિતા હોતિ.

અનુપુબ્બવિહારિ તત્થ સોતિ એવં તીસુપિ કાલેસુ અત્તત્તનિયં સુઞ્ઞતં તત્થ સઙ્ખારગતે અનુપસ્સન્તો અનુક્કમેન ઉદયબ્બયઞાણાદિવિપસ્સનાઞાણેસુ ઉપ્પજ્જમાનેસુ અનુપુબ્બવિપસ્સનાવિહારવસેન અનુપુબ્બવિહારી સમાનો. **કાલેનેવ તરે વિસત્તિક**ન્તિ સો એવં વિપસ્સનં મત્થકં પાપેત્વા ઠિતો યોગાવચરો ઇન્દ્રિયાનં પરિપાકગતકાલેન વુટ્ઠાનગામિનિયા વિપસ્સનાય મગ્ગેન ઘટિતકાલેન અરિયમગ્ગસ્સ ઉપ્પત્તિકાલેન સકલસ્સ ભવત્તયસ્સ સંતનનતો વિસત્તિકાસઙ્ખાતં તણ્હં તરેય્ય, વિતરિત્વા તસ્સા પરતીરે તિટ્ઠેય્યાતિ અધિપ્પાયો.

ઇતિ ભગવા અઞ્ઞાપદેસેન આયસ્મતો મહાકચ્ચાનસ્સ અરહત્તુપ્પત્તિદીપનં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

અટ્ઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ઉદપાનસુત્તવણ્ણના

૬૯. નવમે **મલ્લેસૂ**તિ મલ્લા નામ જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીવસેન ‘‘મલ્લા’’તિ વુચ્ચતિ, તેસુ મલ્લેસુ, યં લોકે ‘‘મલ્લો’’તિ વુચ્ચતિ. કેચિ પન ‘‘માલેસૂ’’તિ પઠન્તિ. **ચારિયં ચરમાનો**તિ અતુરિતચારિકાવસેન મહામણ્ડલજનપદચારિકં ચરમાનો. **મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેના**તિ અપરિચ્છેદગુણેન મહન્તેન સમણગણેન. તદા હિ ભગવતો મહાભિક્ખુપરિવારો અહોસિ. **થૂણં નામ મલ્લાનં બ્રાહ્મણગામો**તિ પુરત્થિમદક્ખિણાય દિસાય મજ્ઝિમદેસસ્સ અવધિટ્ઠાને મલ્લદેસે થૂણનામકો બ્રાહ્મણબહુલતાય બ્રાહ્મણગામો. **તદવસરી**તિ તં અવસરિ, થૂણગામમગ્ગં પાપુણીતિ અત્થો. **અસ્સોસુ**ન્તિ સુણિંસુ, સોતદ્વારસમ્પત્તવચનનિગ્ઘોસાનુસારેન જાનિંસૂતિ અત્થો. **ખો**તિ પદપૂરણે, અવધારણત્થે વા નિપાતો. તત્થ અવધારણત્થેન અસ્સોસુંયેવ, ન તેસં સવનન્તરાયો અહોસીતિ વુત્તં હોતિ. પદપૂરણેન પદબ્યઞ્જનસિલિટ્ઠત્તમત્તમેવ. **થૂણેય્યકા**તિ થૂણગામવાસિનો. **બ્રાહ્મણગહપતિકા**તિ એત્થ બ્રહ્મં અણન્તીતિ બ્રાહ્મણા, મન્તે સજ્ઝાયન્તીતિ અત્થો. ઇદમેવ હિ જાતિબ્રાહ્મણાનં નિબ્બચનં, અરિયા પન બાહિતપાપત્તા ‘‘બ્રાહ્મણા’’તિ વુચ્ચન્તિ. **ગહપતિકા**તિ ખત્તિયબ્રાહ્મણે વજ્જેત્વા યે કેચિ અગારં અજ્ઝાવસન્તા વુચ્ચન્તિ, વિસેસતો વેસ્સા. બ્રાહ્મણા ચ ગહપતિકા ચ બ્રાહ્મણગહપતિકા.

ઇદાનિ યમત્થં તે અસ્સોસું, તં દસ્સેતું **‘‘સમણો ખલુ, ભો, ગોતમો’’**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ સમિતપાપત્તા ‘‘સમણો’’તિ વેદિતબ્બો. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘સમિતાસ્સ હોન્તિ પાપકા અકુસલા ધમ્મા’’તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૩૪). ભગવા ચ અનુત્તરેન અરિયમગ્ગેન સબ્બસો સમિતપાપો. તેનસ્સ યથાભુચ્ચગુણાધિગતમેતં નામં, યદિદં સમણોતિ. **ખલૂ**તિ અનુસ્સવત્થે નિપાતો. **ભો**તિ બ્રાહ્મણજાતિકાનં જાતિસમુદાગતં આલપનમત્તં. વુત્તમ્પિ ચેતં ‘‘ભોવાદિ નામ સો હોતિ, સચે હોતિ સકિઞ્ચનો’’તિ (ધ॰ પ॰ ૩૯૬). **ગોતમો**તિ ગોત્તવસેન ભગવતો પરિકિત્તનં. તસ્મા ‘‘સમણો ખલુ, ભો, ગોતમો’’તિ સમણો કિર, ભો, ગોતમગોત્તોતિ અયમેત્થ અત્થો. **સક્યપુત્તો**તિ ઇદં પન ભગવતો ઉચ્ચાકુલપરિદીપનં. **સક્યકુલા પબ્બજિતો**તિ સદ્ધાપબ્બજિતભાવપરિદીપનં. કેનચિ પારિજુઞ્ઞેન અનભિભૂતો અપરિક્ખીણંયેવ તં કુલં પહાય નેક્ખમ્માધિગમસદ્ધાય પબ્બજિતોતિ વુત્તં હોતિ. **ઉદપાનં તિણસ્સ ચ ભુસસ્સ ચ યાવ મુખતો પૂરેસુ**ન્તિ પાનીયકૂપં તિણેન ચ ભુસેન ચ મુખપ્પમાણેન વડ્ઢેસું, તિણાદીનિ પક્ખિપિત્વા કૂપં પિદહિંસૂતિ અત્થો.

તસ્સ કિર ગામસ્સ બહિ ભગવતો આગમનમગ્ગે બ્રાહ્મણાનં પરિભોગભૂતો એકો ઉદપાનો અહોસિ. તં ઠપેત્વા તત્થ સબ્બાનિ કૂપતળાકાદીનિ ઉદકટ્ઠાનાનિ તદા વિસુક્ખાનિ નિરુદકાનિ અહેસું. અથ થૂણેય્યકા રતનત્તયે અપ્પસન્ના મચ્છેરપકતા ભગવતો આગમનં સુત્વા ‘‘સચે સમણો ગોતમો સસાવકો ઇમં ગામં પવિસિત્વા દ્વીહતીહં વસેય્ય, સબ્બં ઇમં જનં અત્તનો વચને ઠપેય્ય, તતો બ્રાહ્મણધમ્મો પતિટ્ઠં ન લભેય્યા’’તિ તત્થ ભગવતો અવાસાય પરિસક્કન્તા ‘‘ઇમસ્મિં ગામે અઞ્ઞત્થ ઉદકં નત્થિ, અમું ઉદપાનં અપરિભોગં કરિસ્સામ, એવં સમણો ગોતમો સસાવકો ઇમં ગામં ન પવિસિસ્સતી’’તિ સમ્મન્તયિત્વા સબ્બે ગામવાસિનો સત્તાહસ્સ ઉદકં ગહેત્વા ચાટિઆદીનિ પૂરેત્વા ઉદપાનં તિણેન ચ ભુસેન ચ પિદહિંસુ. તેન વુત્તં – **‘‘ઉદપાનં તિણસ્સ ચ ભુસસ્સ ચ યાવ મુખતો પૂરેસું, ‘મા તે મુણ્ડકા સમણકા પાનીયં અપંસૂ’’’**તિ.

તત્થ **મુણ્ડકા સમણકા**તિ મુણ્ડે ‘‘મુણ્ડા’’તિ સમણે ‘‘સમણા’’તિ વત્તું વટ્ટેય્ય, તે પન ખુંસનાધિપ્પાયેન હીળેન્તા એવમાહંસુ. **મા**તિ પટિસેધે, મા અપંસુ મા પિવિંસૂતિ અત્થો. **મગ્ગા ઓક્કમ્મા**તિ મગ્ગતો અપસક્કિત્વા. **એતમ્હા**તિ યો ઉદપાનો તેહિ તથા કતો, તમેવ નિદ્દિસન્તો આહ. કિં પન ભગવા તેસં બ્રાહ્મણાનં વિપ્પકારં અનાવજ્જિત્વા એવમાહ – ‘‘એતમ્હા ઉદપાના પાનીયં આહરા’’તિ, ઉદાહુ આવજ્જિત્વા જાનન્તોતિ? જાનન્તો એવ ભગવા અત્તનો બુદ્ધાનુભાવં પકાસેત્વા તે દમેત્વા નિબ્બિસેવને કાતું એવમાહ, ન પાનીયં પાતુકામો. તેનેવેત્થ મહાપરિનિબ્બાનસુત્તે વિય ‘‘પિપાસિતોસ્મી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૯૧) ન વુત્તં. ધમ્મભણ્ડાગારિકો પન સત્થુ અજ્ઝાસયં અજાનન્તો થૂણેય્યકેહિ કતં વિપ્પકારં આચિક્ખન્તો ‘‘**ઇદાનિ સો, ભન્તે**’’તિઆદિમાહ.

તત્થ **ઇદાની**તિ અધુના, અમ્હાકં આગમનવેલાયમેવાતિ અત્થો. **એસો, ભન્તે, ઉદપાનો**તિ પઠન્તિ. થેરો દ્વિક્ખત્તું પટિક્ખિપિત્વા તતિયવારે ‘‘ન ખો તથાગતા તિક્ખત્તું પચ્ચનીકા કાતબ્બા, કારણં દિટ્ઠં ભવિસ્સતિ દીઘદસ્સિના’’તિ મહારાજદત્તિયં ભગવતો પત્તં ગહેત્વા ઉદપાનં અગમાસિ. ગચ્છન્તે થેરે ઉદપાને ઉદકં પરિપુણ્ણં હુત્વા ઉત્તરિત્વા સમન્તતો સન્દતિ, સબ્બં તિણં ભુસઞ્ચ ઉપ્લવિત્વા સયમેવ અપગચ્છિ. તેન ચ સન્દમાનેન સલિલેન ઉપરૂપરિ વડ્ઢન્તેન તસ્મિં ગામે સબ્બેવ પોક્ખરણીઆદયો જલાસયા વિસુક્ખા પરિપૂરિંસુ, તથા પરિખાકુસુબ્ભનિન્નાદીનિ ચ. સબ્બો ગામપ્પદેસો મહોઘેન અજ્ઝોત્થટો મહાવસ્સકાલે વિય અહોસિ. કુમુદુપ્પલપદુમપુણ્ડરીકાદીનિ જલજપુપ્ફાનિ તત્થ તત્થ ઉબ્ભિજ્જિત્વા વિકસમાનાનિ ઉદકં સઞ્છાદિંસુ. સરેસુ હંસકોઞ્ચચક્કવાકકારણ્ડવબકાદયા એ ઉદકસકુણિકા વસ્સમાના તત્થ તત્થ વિચરિંસુ. થૂણેય્યકા તં મહોઘં તથા ઉત્તરન્તં સમન્તતો વીચિતરઙ્ગસમાકુલં પરિયન્તતો સમુટ્ઠહમાનં રુચિરં ફેણબુબ્બુળકં દિસ્વા અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતા એવં સમ્મન્તેસું ‘‘મયં સમણસ્સ ગોતમસ્સ ઉદકુપચ્છેદં કાતું વાયમિમ્હા, અયં પન મહોઘો તસ્સ આગમનકાલતો પટ્ઠાય એવં અભિવડ્ઢતિ, નિસ્સંસયં ખો અયં તસ્સ ઇદ્ધાનુભાવો. મહિદ્ધિકો હિ સો મહાનુભાવો. ઠાનં ખો પનેતં વિજ્જતિ, યથા યં મહોઘો ઉટ્ઠહિત્વા અમ્હાકં ગામમ્પિ ઓત્થરેય્ય. હન્દ મયં સમણં ગોતમં ઉપસઙ્કમિત્વા પયિરુપાસિત્વા અચ્ચયં દેસેન્તા ખમાપેય્યામા’’તિ.

તે સબ્બેવ એકજ્ઝાસયા હુત્વા સઙ્ગસઙ્ગી ગણીભૂતા ગામતો નિક્ખમિત્વા યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમિંસુ. ઉપસઙ્કમિત્વા અપ્પેકચ્ચે ભગવતો પાદે સિરસા વન્દિંસુ, અપ્પેકચ્ચે અઞ્જલિં પણામેસું, અપ્પેકચ્ચે ભગવતા સદ્ધિં સમ્મોદિંસુ, અપ્પેકચ્ચે તુણ્હીભૂતા નિસીદિંસુ, અપ્પેકચ્ચે નામગોત્તં સાવેસું. એવં પન કત્વા સબ્બેવ એકમન્તં નિસીદિત્વા ‘‘ઇધ મયં, ભો ગોતમ, ભોતો ચેવ ગોતમસ્સ ગોતમસાવકાનઞ્ચ ઉદકપ્પટિસેધં કારયિમ્હ, અમુકસ્મિં ઉદપાને તિણઞ્ચ ભુસઞ્ચ પક્ખિપિમ્હ. સો પન ઉદપાનો અચેતનોપિ સમાનો સચેતનો વિય ભોતો ગુણં જાનન્તો વિય સયમેવ સબ્બં તિણં ભુસં અપનેત્વા સુવિસુદ્ધો જાતો, સબ્બોપિ ચેત્થ નિન્નપ્પદેસો મહતા ઉદકોઘેન પરિપુણ્ણો રમણીયોવ જાતો, ઉદકૂપજીવિનો સત્તા પરિતુટ્ઠા. મયં પન મનુસ્સાપિ સમાના ભોતો ગુણે ન જાનિમ્હ, યે મયં એવં અકરિમ્હ, સાધુ નો ભવં ગોતમો તથા કરોતુ, યથાયં મહોઘો ઇમં ગામં ન ઓત્થરેય્ય, અચ્ચયો નો અચ્ચગમા યથાબાલં, તં નો ભવં ગોતમો અચ્ચયં પટિગ્ગણ્હાતુ અનુકમ્પં ઉપાદાયા’’તિ અચ્ચયં દેસેસું. ભગવાપિ ‘‘તગ્ઘ તુમ્હે અચ્ચયો અચ્ચગમા યથાબાલં, તં વો મયં પટિગ્ગણ્હામ આયતિં સંવરાયા’’તિ તેસં અચ્ચયં પટિગ્ગહેત્વા પસન્નચિત્તતં ઞત્વા ઉત્તરિ અજ્ઝાસયાનુરૂપં ધમ્મં દેસેસિ. તે ભગવતો ધમ્મદેસનં સુત્વા પસન્નચિત્તા સરણાદીસુ પતિટ્ઠિતા ભગવન્તં વન્દિત્વા પદક્ખિણં કત્વા પક્કમિંસુ. તેસં પન આગમનતો પુરેતરંયેવ આયસ્મા આનન્દો તં પાટિહારિયં દિસ્વા અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતો પત્તેન પાનીયં આદાય ભગવતો ઉપનામેત્વા તં પવત્તિં આરોચેસિ. તેન વુત્તં – ‘‘**એવં, ભન્તેતિ ખો આયસ્મા આનન્દો**’’તિઆદિ.

તત્થ **મુખતો ઓવમિત્વા**તિ સબ્બં તં તિણાદિં મુખેન છડ્ડેત્વા. **વિસ્સન્દન્તો મઞ્ઞે**તિ પુબ્બે દીઘરજ્જુકેન ઉદપાનેન ઉસ્સિઞ્ચિત્વા ગહેતબ્બઉદકોઘો ભગવતો પત્તં ગહેત્વા થેરસ્સ ગતકાલે મુખેન વિસ્સન્દન્તો વિય સમતિત્તિકો કાકપેય્યો હુત્વા અટ્ઠાસિ. ઇદઞ્ચ થેરસ્સ ગતકાલે ઉદકપ્પવત્તિં સન્ધાય વુત્તં. તતો પરં પન પુબ્બે વુત્તનયેન તસ્મિં ગામે સકલં નિન્નટ્ઠાનં ઉદકેન પરિપુણ્ણં અહોસીતિ. અયં પનિદ્ધિ ન બુદ્ધાનં અધિટ્ઠાનેન, નાપિ દેવાનુભાવેન, અથ ખો ભગવતો પુઞ્ઞાનુભાવેન પરિત્તદેસનત્થં રાજગહતો વેસાલિગમને વિય. કેચિ પન ''થૂણેય્યકાનં ભગવતિ પસાદજનનત્થં તેસં અત્થકામાહિ દેવતાહિ કત''ન્તિ. અપરે ''ઉદપાનસ્સ હેટ્ઠા વસનકનાગરાજા એવમકાસી''તિ. સબ્બં તં અકારણં, યથા ભગવતો પુઞ્ઞાનુભાવેનયેવ તથા ઉદકુપ્પત્તિયા પરિદીપિતત્તા.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં અધિટ્ઠાનેન વિના અત્તના ઇચ્છિતનિપ્ફત્તિસઙ્ખાતં અત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદત્થદીપનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **કિં કયિરા ઉદપાનેન, આપા ચે સબ્બદા સિયુ**ન્તિ યસ્સ સબ્બકાલં સબ્બત્થ ચ આપા ચે યદિ સિયું યદિ ઉપલબ્ભેય્યું યદિ આકઙ્ખામત્તપટિબદ્ધો, તેસં લાભો, તેન ઉદપાનેન કિં કયિરા કિં કરેય્ય, કિં પયોજનન્તિ અત્થો. **તણ્હાય મૂલતો છેત્વા, કિસ્સ પરિયેસનં ચરે**તિ યાય તણ્હાય વિનિબદ્ધા સત્તા અકતપુઞ્ઞા હુત્વા ઇચ્છિતાલાભદુક્ખેન વિહઞ્ઞન્તિ, તસ્સા તણ્હાય મૂલં, મૂલે વા છિન્દિત્વા ઠિતો માદિસો સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધો કિસ્સ કેન કારણેન પાનીયપરિયેસનં, અઞ્ઞં વા પચ્ચયપરિયેસનં ચરેય્ય. ''મૂલતો છેત્તા''તિપિ પઠન્તિ, તણ્હાય મૂલં મૂલેયેવ વા છેદકોતિ અત્થો. અથ વા **મૂલતો છેત્તા**તિ મૂલતો પટ્ઠાય તણ્હાય છેદકો. ઇદં વુત્તં હોતિ – યો બોધિયા મૂલભૂતમહાપણિધાનતો પટ્ઠાય અપરિમિતં સકલં પુઞ્ઞસમ્ભારં અત્તનો અચિન્તેત્વા લોકહિતત્થમેવ પરિણામનવસેન પરિપૂરેન્તો મૂલતો પભુતિ તણ્હાય છેત્તા, સો તણ્હાહેતુકસ્સ ઇચ્છિતાલાભસ્સ અભાવતો કિસ્સ કેન કારણેન ઉદકપરિયેસનં ચરેય્ય, ઇમે પન થૂણેય્યકા અન્ધબાલા ઇમં કારણં અજાનન્તા એવમકંસૂતિ.

નવમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઉતેનસુત્તવણ્ણના

૭૦. દસમે **રઞ્ઞો ઉતેનસ્સા**તિ ઉતેનસ્સ નામ રઞ્ઞો, યો ''વજ્જિરાજા''તિપિ વુચ્ચતિ. **ઉય્યાનગતસ્સા**તિ ઉય્યાનકીળનત્થં ઉય્યાનં ગતસ્સ . અનાદરે હિ ઇદં સામિવચનં, ''અન્તેપુર''ન્તિ પન પદં અપેક્ખિત્વા સમ્બન્ધેપેતં સામિવચનં હોતિ. **કાલઙ્કતાની**તિ અગ્ગિદડ્ઢાનિ હુત્વા મતાનિ હોન્તિ. **સામાવતીપમુખાની**તિ એત્થ કા પનાયં સામાવતી, કથઞ્ચ દડ્ઢાતિ? વુચ્ચતે, ભદ્દવતિયં સેટ્ઠિનો ધીતા ઘોસકસેટ્ઠિના ધીતુટ્ઠાને ઠપિતા પઞ્ચસતઇત્થિપરિવારા રઞ્ઞો ઉતેનસ્સ અગ્ગમહેસી મેત્તાવિહારબહુલા અરિયસાવિકા સામાવતી નામ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારતો પન આદિતો પટ્ઠાય સામાવતિયા ઉપ્પત્તિકથા ધમ્મપદવત્થુમ્હિ (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૦ સામાવતીવત્થુ) વુત્તનયેન વેદિતબ્બા. માગણ્ડિયસ્સ નામ બ્રાહ્મણસ્સ ધીતા અત્તનો માતાપિતૂનં –

''દિસ્વાન તણ્હં અરતિં રગઞ્ચ,
નાહોસિ છન્દો અપિ મેથુનસ્મિં;
કિમેવિદં મુત્તકરીસપુણ્ણં,
પાદાપિ નં સમ્ફુસિતું ન ઇચ્છે''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૮૪૧) –

ભગવતા દેસિતં ઇમં ગાથં સુત્વા સત્થરિ બદ્ધાઘાતા માગણ્ડિયા અપરભાગે રઞ્ઞા ઉતેનેન મહેસિટ્ઠાને ઠપિતા ભગવતો કોસમ્બિં ઉપગતભાવં, સામાવતીપમુખાનઞ્ચ પઞ્ચન્નં ઇત્થિસતાનં ઉપાસિકાભાવં ઞત્વા ''આગતો નામ સમણો ગોતમો ઇમં નગરં, દાનિસ્સ કત્તબ્બં જાનિસ્સામિ, ઇમાપિ તસ્સ ઉપટ્ઠાયિકા, ઇમાસમ્પિ સામાવતીપમુખાનઞ્ચ કત્તબ્બં જાનિસ્સામી''તિ અનેકપરિયાયેહિ તથાગતસ્સ તાસઞ્ચ અનત્થં કાતું વાયમિત્વાપિ અસક્કોન્તી પુનેકદિવસં રઞ્ઞા સદ્ધિં ઉય્યાનકીળં ગચ્છન્તી ચૂળપિતુ સાસનં પહિણિ ''સામાવતિયા પાસાદં ગન્ત્વા દુસ્સકોટ્ઠાગારતેલકોટ્ઠાગારાનિ વિવરાપેત્વા દુસ્સાનિ તેલચાટીસુ તેમેત્વા થમ્ભે વેઠેત્વા તા સબ્બા એકતો કત્વા દ્વારં પિદહિત્વા બહિ યન્તં દત્વા દણ્ડદીપિકાહિ ગેહે અગ્ગિં દદમાનો ઓતરિત્વા ગચ્છતૂ''તિ.

તં સુત્વા સો પાસાદં અભિરુય્હ કોટ્ઠાગારાનિ વિવરિત્વા વત્થાનિ તેલચાટીસુ તેમેત્વા થમ્ભે વેઠેતું આરભિ. અથ નં સામાવતીપમુખા ઇત્થિયો ''કિં એતં ચૂળપિતા''તિ વદન્તિયો ઉપસઙ્કમિંસુ. ''અમ્મા, રાજા દળ્હિકમ્મત્થાય ઇમે થમ્ભે તેલપિલોતિકાહિ બન્ધાપેતિ , રાજગેહે નામ સુયુત્તદુયુત્તં દુજ્જાનં, મા મે સન્તિકે હોથા''તિ વત્વા તા આગતા ગબ્ભેસુ પવેસેત્વા દ્વારાનિ પિદહિત્વા બહિ યન્તકં દત્વા આદિતો પટ્ઠાય અગ્ગિં દેન્તો ઓતરિ. સામાવતી તાસં ઓવાદં અદાસિ, ''અમ્મા, અનમતગ્ગે સંસારે વિચરન્તીનં એવમેવ અગ્ગિના ઝામત્તભાવાનં બુદ્ધઞાણેનપિ પરિચ્છેદો ન સુકરો, અપ્પમત્તા હોથા''તિ. તા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા અધિગતફલાય વિઞ્ઞાતસાસનાય ખુજ્જુત્તરાય અરિયસાવિકાય સેક્ખપટિસમ્ભિદાપત્તાય સત્થારા દેસિતનિયામેનેવ ધમ્મં દેસેન્તિયા સન્તિકે સોતાપત્તિફલસ્સ અધિગતા અન્તરન્તરા કમ્મટ્ઠાનમનસિકારેન યુત્તપ્પયુત્તા ગેહે ઝાયન્તે વેદનાપરિગ્ગહકમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોન્તિયો કાચિ દુતિયફલં, કાચિ તતિયફલં પાપુણિત્વા કાલમકંસુ. અથ ભિક્ખૂ કોસમ્બિયં પિણ્ડાય ચરન્તા તં પવત્તિં ઞત્વા પચ્છાભત્તં ભગવતો આરોચેત્વા તાસં અભિસમ્પરાયં પુચ્છિંસુ. ભગવા ચ તાસં અરિયફલાધિગમં ભિક્ખૂનં અભાસિ. તેન વુત્તં – ''**તેન ખો પન સમયેન રઞ્ઞો ઉતેનસ્સ...પે॰... અનિપ્ફલા કાલઙ્કતા**''તિ.

તત્થ **અનિપ્ફલા**તિ ન નિપ્ફલા, સમ્પત્તસામઞ્ઞફલા એવ કાલઙ્કતા. તા પન ફલાનિ પટિલભન્તિયો સામાવતિયા –

''આરમ્ભથ નિક્કમથ, યુઞ્જથ બુદ્ધસાસને;
ધુનાથ મચ્ચુનો સેનં, નળાગારંવ કુઞ્જરો.

''યો ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયે, અપ્પમત્તો વિહસ્સતિ;
પહાય જાતિસંસારં, દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સતી''તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૮૫; નેત્તિ॰ ૨૯) –

ગાથાહિ ઓવદિયમાના વેદનાપરિગ્ગહકમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોન્તિયો વિપસ્સિત્વા દુતિયતતિયફલાનિ પટિલભિંસુ. ખુજ્જુત્તરા પન આયુસેસસ્સ અત્થિતાય, પુબ્બે તાદિસસ્સ કમ્મસ્સ અકતત્તા ચ તતો પાસાદતો બહિ અહોસિ. ''દસયોજનન્તરે પક્કામી''તિ ચ વદન્તિ. અથ ભિક્ખૂ ધમ્મસભાયં કથં સમુટ્ઠાપેસું, ''આવુસો, અનનુચ્છવિકં વત અરિયસાવિકાનં એવરૂપં મરણ''ન્તિ. સત્થા આગન્ત્વા ''કાય નુત્થ, ભિક્ખવે, એતરહિ કથાય સન્નિસિન્ના''તિ પુચ્છિત્વા ''ઇમાય નામા''તિ વુત્તે , ''ભિક્ખવે, યદિપિ તાસં ઇમસ્મિં અત્તભાવે અયુત્તં, પુબ્બે કતકમ્મસ્સ પન યુત્તમેવ તાહિ લદ્ધ''ન્તિ વત્વા તેહિ યાચિતો અતીતં આહરિ.

અતીતે બારાણસિયં બ્રહ્મદત્તે રજ્જં કારેન્તે અટ્ઠ પચ્ચેકબુદ્ધા રઞ્ઞો નિવેસને નિબદ્ધં ભુઞ્જન્તિ. પઞ્ચસતા ઇત્થિયો તે ઉપટ્ઠહન્તિ. તેસુ સત્ત જના હિમવન્તં ગચ્છન્તિ, એકો નદીતીરસમીપે એકસ્મિં તિણગહને સમાપત્તિયા નિસીદતિ. અથેકદિવસં રાજા પચ્ચેકબુદ્ધેસુ ગતેસુ તાહિ ઇત્થીહિ સદ્ધિં ઉદકકીળં કીળિતુકામો તત્થ ગતો. તા ઇત્થિયો દિવસભાગં ઉદકે કીળિત્વા સીતપીળિતા વિસિબ્બિતુકામા તં તિણગહનં ઉપરિ વિસુક્ખતિણસઞ્છન્નં ''તિણરાસી''તિ સઞ્ઞાય પરિવારેત્વા અગ્ગિં દત્વા તિણેસુ ઝાયિત્વા પતન્તેસુ પચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વા ''રઞ્ઞો પચ્ચેકબુદ્ધો ઝાયતિ, તં રાજા ઞત્વા અમ્હે નાસેસ્સતિ, સુદડ્ઢં નં કરિસ્સામા''તિ સબ્બા ઇતો ચિતો ચ દારુઆદીનિ આહરિત્વા તસ્સ ઉપરિ રાસિં કત્વા આલિમ્પેત્વા ''ઇદાનિ ઝાયિસ્સતી''તિ પક્કમિંસુ. તા પઠમં અસઞ્ચેતનિકા હુત્વા ઇદાનિ કમ્મુના બજ્ઝિંસુ. પચ્ચેકબુદ્ધં પન અન્તોસમાપત્તિયં સચે દારૂનં સકટસહસ્સમ્પિ આહરિત્વા આલિમ્પેન્તા ઉસુમાકારમત્તમ્પિ ગાહેતું ન સક્કોન્તિ, તસ્મા સો સત્તમે દિવસે ઉટ્ઠાય યથાસુખં અગમાસિ. તા તસ્સ કમ્મસ્સ કતત્તા બહૂનિ વસ્સસહસ્સાનિ બહૂનિ વસ્સસતસહસ્સાનિ નિરયે પચ્ચિત્વા તસ્સેવ કમ્મસ્સ વિપાકાવસેસેન અત્તભાવસતે ઇમિનાવ નિયામેન ગેહે ઝાયમાને ઝાયિંસુ. ઇદં તાસં પુબ્બકમ્મં.

યસ્મા પન તે ઇમસ્મિં અત્તભાવે અરિયફલાનિ સચ્છાકંસુ, રતનત્તયં પયિરુપાસિંસુ, તસ્મા તત્થ અનાગામિનિયો સુદ્ધાવાસેસુ ઉપપન્ના, ઇતરા કાચિ તાવતિંસેસુ, કાચિ યામેસુ, કાચિ તુસિતેસુ, કાચિ નિમ્માનરતીસુ, કાચિ પરનિમ્મિતવસવત્તીસુ ઉપપન્ના.

રાજાપિ ખો ઉતેનો ''સામાવતિયા ગેહં કિર ઝાયતી''તિ સુત્વા વેગેન આગચ્છન્તોપિ તં પદેસં તાસુ દડ્ઢાસુયેવ સમ્પાપુણિ. આગન્ત્વા પન ગેહં નિબ્બાપેત્વા ઉપ્પન્નબલવદોમનસ્સો માગણ્ડિયાય તથા કારિતભાવં ઉપાયેન ઞત્વા અરિયસાવિકાસુ કતાપરાધકમ્મુના ચોદિયમાનો તસ્સા રાજાણં કારેસિ સદ્ધિં ઞાતકેહિ. એવં સા સપરિજના સમિત્તબન્ધવા અનયબ્યસનં પાપુણિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં સામાવતીપમુખાનં તાસં ઇત્થીનં અગ્ગિમ્હિ અનયબ્યસનાપત્તિહેતું, માગણ્ડિયાય ચ સમિત્તબન્ધવાય રાજાણાય અનયબ્યસનાપત્તિનિમિત્તં સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદત્થદીપનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **મોહસમ્બન્ધનો લોકો**, **ભબ્બરૂપોવ દિસ્સતી**તિ યો ઇધ સત્તલોકો ભબ્બરૂપોવ હેતુસમ્પન્નો વિય હુત્વા દિસ્સતિ, સોપિ મોહસમ્બન્ધનો મોહેન પલિગુણ્ઠિતો અત્તહિતાહિતં અજાનન્તો હિતે ન પટિપજ્જતિ, અહિતં દુક્ખાવહં બહુઞ્ચ અપુઞ્ઞં આચિનાતિ. ''ભવરૂપોવ દિસ્સતી''તિપિ પાઠો. તસ્સત્થો – અયં લોકો મોહસમ્બન્ધનો મોહેન પલિગુણ્ઠિતો, તતો એવ ભવરૂપોવ સસ્સતસભાવો વિયસ્સ અત્તા દિસ્સતિ, અજરામરો વિય ઉપટ્ઠાતિ, યેન પાણાતિપાતાદીનિ અકત્તબ્બાનિ કરોતિ.

ઉપધિબન્ધનો બાલો, **તમસા પરિવારિતો. સસ્સતોરિવ ખાયતી**તિ ન કેવલઞ્ચ મોહસમ્બન્ધનો એવ, અપિચ ખો ઉપધિબન્ધનોપિ અયં અન્ધબાલલોકો અવિજ્જાતમસા પરિવારિતો. ઇદં વુત્તં હોતિ – યેન ઞાણેન અવિપરીતં કામે ચ ખન્ધે ચ ''અનિચ્ચા દુક્ખા વિપરિણામધમ્મા''તિ પસ્સેય્ય, તસ્સ અભાવતો યસ્મા બાલો અન્ધપુથુજ્જનો અઞ્ઞાણતમસા સમન્તતો પરિવારિતો નિવુતો, તસ્મા સો કામૂપધિ કિલેસૂપધિ ખન્ધૂપધીતિ ઇમેસં ઉપધીનં વસેન ચ ઉપધિબન્ધનો, તતો એવ યસ્સ સોપધિસ્સ પસ્સતો સસ્સતો વિય નિચ્ચો સબ્બકાલભાવી વિય ખાયતિ. ''અસસ્સતિરિવ ખાયતી''તિપિ પાઠો. તસ્સત્થો – અત્તા સબ્બકાલં વિજ્જતિ ઉપલબ્ભતીતિ અઞ્ઞો અસસ્સતિ

અનિચ્ચોતિ લોકસ્સ સો ઉપધિ મિચ્છાભિનિવેસવસેન એકદેસો વિય ખાયતિ, ઉપટ્ઠહતીતિ અત્થો. **ર**કારો હિ પદસન્ધિકરો. **પસ્સતો નત્થિ કિઞ્ચન**ન્તિ યો પન સઙ્ખારે પરિગ્ગહેત્વા અનિચ્ચાદિવસેન વિપસ્સતિ, તસ્સેવ વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય યથાભૂતં પસ્સતો જાનતો પટિવિજ્ઝતો રાગાદિકિઞ્ચનં નત્થિ, યેન સંસારે બજ્ઝેય્ય. તથા અપસ્સન્તો એવ હિ અવિજ્જાતણ્હાદિટ્ઠિઆદિબન્ધનેહિ સંસારે બદ્ધો સિયાતિ અધિપ્પાયો.

દસમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ ચૂળવગ્ગવણ્ણના.

૮. પાટલિગામિયવગ્ગો

૧. પઠમનિબ્બાનપટિસંયુત્તસુત્તવણ્ણના

૭૧. પાટલિગામિયવગ્ગસ્સ પઠમે **નિબ્બાનપટિસંયુત્તાયા**તિ અમતધાતુસન્નિસ્સિતાય અસઙ્ખતધાતુયા પવેદનવસેન પવત્તાય. **ધમ્મિયા કથાયા**તિ ધમ્મદેસનાય. **સન્દસ્સેતી**તિ સભાવસરસલક્ખણતો નિબ્બાનં દસ્સેતિ. **સમાદપેતી**તિ તમેવ અત્થં તે ભિક્ખૂ ગણ્હાપેતિ. **સમુત્તેજેતી**તિ તદત્થગહણે ઉસ્સાહં જનેન્તો તેજેતિ જોતેતિ. **સમ્પહંસેતી**તિ નિબ્બાનગુણેહિ સમ્મદેવ સબ્બપ્પકારેહિ તોસેતિ.

અથ વા **સન્દસ્સેતી**તિ ‘‘સો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૧; ૨.૩૩૭; મહાવ॰ ૮) નયેનેવ સબ્બથા તેન તેન પરિયાયેન તેસં તેસં અજ્ઝાસયાનુરૂપં સમ્મા દસ્સેતિ. **સમાદપેતી**તિ ‘‘ઇમિના અરિયમગ્ગેન તં અધિગન્તબ્બ’’ન્તિ અધિગમપટિપદાય સદ્ધિં તત્થ ભિક્ખૂ નિન્નપોણપબ્ભારે કરોન્તો સમ્મા આદપેતિ ગણ્હાપેતિ. **સમુત્તેજેતી**તિ એતં દુક્કરં દુરભિસમ્ભવન્તિ ‘‘મા સમ્માપટિપત્તિયં પમાદં અન્તરાવોસાનં આપજ્જથ, ઉપનિસ્સયસમ્પન્નસ્સ વીરિયવતો નયિદં દુક્કરં, તસ્મા સીલવિસુદ્ધિઆદિવિસુદ્ધિપટિપદાય ઉટ્ઠહથ ઘટયથ વાયમેય્યાથા’’તિ નિબ્બાનાધિગમાય ઉસ્સાહેતિ, તત્થ વા ચિત્તં વોદપેતિ. **સમ્પહંસેતી**તિ ‘‘મદનિમ્મદનો પિપાસવિનયો આલયસમુગ્ઘાતો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ઇતિવુ॰ ૯૦), રાગક્ખયો દોસક્ખયો મોહક્ખયોતિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૬૭; ઇતિવુ॰ ૪૪), અસઙ્ખતન્તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૬૭), અમતઞ્ચ સન્તન્તિઆદિના ચ અનેકપરિયાયેન (સં॰ નિ॰ ૪.૪૦૯) નિબ્બાનાનિસંસપ્પકાસનેન તેસં ભિક્ખૂનં ચિત્તં તોસેન્તો હાસેન્તો સમ્પહંસેતિ સમસ્સાસેતિ.

તેધાતિ તે ઇધ. **અટ્ઠિં કત્વા**તિ ‘‘અત્થિ કિઞ્ચિ અયં નો અત્થો અધિગન્તબ્બો’’તિ એવં સલ્લક્ખેત્વા તાય દેસનાય અત્થિકા હુત્વા. **મનસિ કત્વા**તિ ચિત્તે ઠપેત્વા અનઞ્ઞવિહિતા તં દેસનં અત્તનો ચિત્તગતમેવ કત્વા. **સબ્બં ચેતસો સમન્નાહરિત્વા**તિ સબ્બેન કારકચિત્તેન આદિતો પટ્ઠાય યાવ પરિયોસાના દેસનં આવજ્જેત્વા, તગ્ગતમેવ આભોગં કત્વાતિ અત્થો. અથ વા **સબ્બં ચેતસો સમન્નાહરિત્વા**તિ સબ્બસ્મા ચિત્તતો દેસનં સમ્મા અનુ અનુ આહરિત્વા. ઇદં વુત્તં હોતિ – દેસેન્તસ્સ યેહિ ચિત્તેહિ દેસના કતા, સબ્બસ્મા ચિત્તતો પવત્તં દેસનં બહિ ગન્તું અદેન્તો સમ્મા અવિપરીતં અનુ અનુ આહરિત્વા અત્તનો ચિત્તસન્તાનં આહરિત્વા યથાદેસિતદેસિતં દેસનં સુટ્ઠુ ઉપધારેત્વા. **ઓહિતસોતા**તિ અવહિતસોતા, સુટ્ઠુ ઉપિતસોતા. **ઓહિતસોતા**તિ વા અવિક્ખિત્તસોતા. તમેવ ઉપલબ્ભમાનોપિ હિ સવને અવિક્ખેપો સતિસંવરો વિય ચક્ખુન્દ્રિયાદીસુ સોતિન્દ્રિયેપિ વત્તુમરહતીતિ. એત્થ ચ ‘‘અટ્ઠિં કત્વા’’તિઆદીહિ ચતૂહિપિ પદેહિ તેસં ભિક્ખૂનં તપ્પરભાવતો સવને આદરદીપનેન સક્કચ્ચસવનં દસ્સેતિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં તેસં ભિક્ખૂનં તસ્સા નિબ્બાનપટિસંયુત્તાય ધમ્મકથાય સવને આદરકારિતં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાનન્તિ** ઇમં નિબ્બાનસ્સ તબ્બિધુરધમ્મદેસનામુખેન પરમત્થતો વિજ્જમાનભાવવિભાવનં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **અત્થી**તિ વિજ્જતિ, પરમત્થતો ઉપલબ્ભતીતિ અત્થો. **ભિક્ખવે**તિ તેસં ભિક્ખૂનં આલપનં. નનુ ચ ઉદાનં નામ પીતિસોમનસ્સસમુટ્ઠાપિતો વા ધમ્મસંવેગસમુટ્ઠાપિતો વા ધમ્મપટિગ્ગાહકનિરપેક્ખો ઉદાહારો, તથા

ચેવ એત્તકેસુ સુત્તેસુ આગતં, ઇધ કસ્મા ભગવા ઉદાનેન્તો તે ભિક્ખૂ આમન્તેસીતિ? તેસં ભિક્ખૂનં સઞ્ઞાપનત્થં. નિબ્બાનપટિસંયુત્તઞ્હિ ભગવા તેસં ભિક્ખૂનં ધમ્મં દેસેત્વા નિબ્બાનગુણાનુસ્સરણેન ઉપ્પન્નપીતિસોમનસ્સો ઉદાનં ઉદાનેસિ. ઇધ નિબ્બાનવજ્જો સબ્બો સભાવધમ્મો પચ્ચયાયત્તવુત્તિકોવ ઉપલબ્ભતિ, ન પચ્ચયનિરપેક્ખો. અયં પન નિબ્બાનધમ્મો કતમપચ્ચયે ઉપલબ્ભતીતિ તેસં ભિક્ખૂનં ચેતોપરિવિતક્કમઞ્ઞાય તે ચ સઞ્ઞાપેતુકામો “**અત્થિ, ભિક્ખવે, તદાયતન**”ન્તિઆદિમાહ, ન એકન્તતોવ તે પટિગ્ગાહકે કત્વાતિ વેદિતબ્બં. **તદાયતન**ન્તિ તં કારણં. **દ**કારો પદસન્ધિકરો. નિબ્બાનઞ્હિ મગ્ગફલઞાણાદીનં આરમ્મણપચ્ચયભાવતો રૂપાદીનિ વિય ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદીનં આરમ્મણપચ્ચયભૂતાનીતિ કારણટ્ઠેન ‘‘આયતન’’ન્તિ વુચ્ચતિ. એત્તાવતા ચ ભગવા તેસં ભિક્ખૂનં અસઙ્ખતાય ધાતુયા પરમત્થતો અત્થિભાવં પવેદેસિ.

તત્રાયં ધમ્મન્વયો – ઇધ સઙ્ખતધમ્માનં વિજ્જમાનત્તા અસઙ્ખતાયપિ ધાતુયા ભવિતબ્બં તપ્પટિપક્ખત્તા સભાવધમ્માનં. યથા હિ દુક્ખે વિજ્જમાને તપ્પટિપક્ખભૂતં સુખમ્પિ વિજ્જતિયેવ , તથા ઉણ્હે વિજ્જમાને સીતમ્પિ વિજ્જતિ, પાપધમ્મેસુ વિજ્જમાનેસુ કલ્યાણધમ્માપિ વિજ્જન્તિ એવ. વુત્તઞ્ચેતં –

‘‘યથાપિ દુક્ખે વિજ્જન્તે, સુખં નામપિ વિજ્જતિ;
એવં ભવે વિજ્જમાને, વિભવોપિ ઇચ્છિતબ્બકો.

‘‘યથાપિ ઉણ્હે વિજ્જન્તે, અપરં વિજ્જતિ સીતલં;
એવં તિવિધગ્ગિ વિજ્જન્તે, નિબ્બાનં ઇચ્છિતબ્બકં.

‘‘યથાપિ પાપે વિજ્જન્તે, કલ્યાણમપિ વિજ્જતિ;
એવમેવ જાતિ વિજ્જન્તે, અજાતિમપિ ઇચ્છિતબ્બક’’ન્તિઆદિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૧૦-૧૨) –

અપિચ નિબ્બાનસ્સ પરમત્થતો અત્થિભાવવિચારણં પરતો આવિભવિસ્સતિ.

એવં ભગવા અસઙ્ખતાય ધાતુયા પરમત્થતો અત્થિભાવં સમ્મુખેન દસ્સેત્વા ઇદાનિ તબ્બિધુરધમ્માપોહનમુખેનસ્સ સભાવં દસ્સેતું, “**યત્થ નેવ પથવી ન આપો**”તિઆદિમાહ. તત્થ યસ્મા નિબ્બાનં સબ્બસઙ્ખારવિધુરસભાવં યથા સઙ્ખતધમ્મેસુ કત્થચિ નત્થિ, તથા તત્થપિ સબ્બે સઙ્ખતધમ્મા. ન હિ સઙ્ખતાસઙ્ખતધમ્માનં સમોધાનં સમ્ભવતિ. તત્રાયં અત્થવિભાવના – યત્થ યસ્મિં નિબ્બાને યસ્સં અસઙ્ખતધાતુયં નેવ કક્ખળલક્ખણા પથવીધાતુ અત્થિ, ન પગ્ઘરણલક્ખણા આપોધાતુ, ન ઉણ્હલક્ખણા તેજોધાતુ, ન વિત્થમ્ભનલક્ખણા વાયોધાતુ અત્થિ. ઇતિ ચતુમહાભૂતાભાવવચનેન યથા સબ્બસ્સપિ ઉપાદારૂપસ્સ અભાવો વુત્તો હોતિ તન્નિસ્સિતત્તા. એવં અનવસેસતો કામરૂપભવસ્સ તત્થ અભાવો વુત્તો હોતિ તદાયત્તવુત્તિભાવતો. ન હિ મહાભૂતનિસ્સયેન વિના પઞ્ચવોકારભવો એકવોકારભવો વા સમ્ભવતીતિ.

ઇદાનિ અરૂપસભાવત્તેપિ નિબ્બાનસ્સ અરૂપભવપરિયાપન્નાનં ધમ્માનં તત્થ અભાવં દસ્સેતું, “**ન આકાસાનઞ્ચાયતનં…પે॰… ન નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતન**”ન્તિ વુત્તં. તત્થ **ન આકાસાનઞ્ચાયતન**ન્તિ સદ્ધિં આરમ્મણેન કુસલવિપાકકિરિયભેદો તિવિધોપિ આકાસાનઞ્ચાયતનચિત્તુપ્પાદો નત્થીતિ અત્થો. સેસેસુપિ એસેવ નયો. યદગ્ગેન ચ નિબ્બાને કામલોકાદીનં અભાવો હોતિ, તદગ્ગેન તત્થ ઇધલોકપરલોકાનમ્પિ અભાવોતિ આહ – “**નાયં લોકો ન પરલોકો**”તિ. તસ્સત્થો – ય્વાયં ‘‘ઇત્થત્તં દિટ્ઠધમ્મો ઇધલોકો’’તિ ચ લદ્ધવોહારો ખન્ધાદિલોકો,

યો ચ ''તતો અઞ્ઞથા પરો અભિસમ્પરાયો''તિ ચ લદ્ધવોહારો ખન્ધાદિલોકો, તદુભયમ્પિ તત્થ નત્થીતિ. **ન ઉભો ચન્દિમસૂરિયા**તિ યસ્મા રૂપગતે સતિ તમો નામ સિયા, તમસ્સ ચ વિધમનત્થં ચન્દિમસૂરિયેહિ વત્તિતબ્બં. સબ્બેન સબ્બં પન યત્થ રૂપગતમેવ નત્થિ, કુતો તત્થ તમો. તમસ્સ વા વિધમના ચન્દિમસૂરિયા, તસ્મા ચન્દિમા સૂરિયો ચાતિ ઉભોપિ તત્થ નિબ્બાને નત્થીતિ અત્થો. ઇમિના આલોકસભાવતંયેવ નિબ્બાનસ્સ દસ્સેતિ.

એત્તાવતા ચ અનભિસમેતાવીનં ભિક્ખૂનં અનાદિમતિસંસારે સુપિનન્તેપિ અનનુભૂતપુબ્બં પરમગમ્ભીરં અતિદુદ્દસં સણ્હસુખુમં અતક્કાવચરં અચ્ચન્તસન્તં પણ્ડિતવેદનીયં અતિપણીતં અમતં નિબ્બાનં વિભાવેન્તો પઠમં તાવ ''અત્થિ, ભિક્ખવે, તદાયતન''ન્તિ તસ્સ અત્થિભાવા તેસં અઞ્ઞાણાદીનિ અપનેત્વા ''યત્થ નેવ પથવી ...પે॰... ન ઉભો ચન્દિમસૂરિયા''તિ તદઞ્ઞધમ્માપોહનમુખેન તં વિભાવેતિ ધમ્મરાજા. તેન પથવીઆદિસબ્બસઙ્ખતધમ્મવિધુરસભાવા યા અસઙ્ખતા ધાતુ, તં નિબ્બાનન્તિ દીપિતં હોતિ. તેનેવાહ, ''**તત્રાપાહં, ભિક્ખવે, નેવ આગતિં વદામી**''તિ.

તત્થ **તત્રા**તિ તસ્મિં. **અપિ**સદ્દો સમુચ્ચયે. અહં, ભિક્ખવે, યત્થ સઙ્ખારપવત્તે કુતોચિ કસ્સચિ આગતિં ન વદામિ યથાપચ્ચયં તત્થ ધમ્મમત્તસ્સ ઉપ્પજ્જનતો. એવં તસ્મિમ્પિ આયતને નિબ્બાને કુતોચિ આગતિં આગમનં નેવ વદામિ આગન્તબ્બટ્ઠાનતાય અભાવતો. **ન ગતિ**ન્તિ કત્થચિ ગમનં ન વદામિ ગન્તબ્બટ્ઠાનતાય અભાવતો. ન હિ તત્થ સત્તાનં ઠપેત્વા ઞાણેન આરમ્મણકરણં આગતિગતિયો સમ્ભવન્તિ, નાપિ ઠિતિચુતૂપપત્તિયો વદામિ. ''તદાપહ''ન્તિપિ પાળિ. તસ્સત્થો – તમ્પિ આયતનં ગામન્તરતો ગામન્તરં વિય ન આગન્તબ્બતાય ન આગતિ, ન ગન્તબ્બતાય ન ગતિ, પથવીપબ્બતાદિ વિય અપતિટ્ઠાનતાય ન ઠિતિ, અપચ્ચયત્તા વા ઉપ્પાદાભાવો, તતો અમતસભાવત્તા ચવનાભાવો, ઉપ્પાદનિરોધાભાવતો ચેવ તદુભયપરિચ્છિન્નાય ઠિતિયા ચ અભાવતો ન ઠિતિં ન ચુતિં ન ઉપપત્તિં વદામિ. કેવલં પન તં અરૂપસભાવત્તા અપચ્ચયત્તા ચ ન કત્થચિ પતિટ્ઠિતન્તિ **અપ્પતિટ્ઠં**. તત્થ પવત્તાભાવતો પવત્તપ્પટિપક્ખતો ચ **અપ્પવત્તં**. અરૂપસભાવત્તેપિ વેદનાદયો વિય કસ્સચિપિ આરમ્મણસ્સ અનાલમ્બનતો ઉપત્થમ્ભનિરપેક્ખતો ચ **અનારમ્મણમેવ** તં ''આયતન''ન્તિ વુત્તં નિબ્બાનં. અયઞ્ચ **એવ**સદ્દો અપ્પતિટ્ઠમેવ અપ્પવત્તમેવાતિ પદદ્વયેનપિ યોજેતબ્બો . **એસેવન્તો દુક્ખસ્સા**તિ યદિદં ''અપ્પતિટ્ઠ''ન્તિઆદીહિ વચનેહિ વણ્ણિતં થોમિતં યથાવુત્તલક્ખણં નિબ્બાનં, એસો એવ સકલસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તો પરિયોસાનં તદધિગમે સતિ સબ્બદુક્ખાભાવતો. તસ્મા ''દુક્ખસ્સ અન્તો''તિ અયમેવ તસ્સ સભાવોતિ દસ્સેતિ.

પઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયનિબ્બાનપટિસંયુત્તસુત્તવણ્ણના

૭૨. દુતિયે **ઇમં ઉદાન**ન્તિ ઇમં નિબ્બાનસ્સ પકતિયા ગમ્ભીરભાવતો દુદ્દસભાવદીપનં ઉદાનં ઉદાનેસિ. તત્થ **દુદ્દસ**ન્તિ સભાવગમ્ભીરત્તા અતિસુખુમસણ્હસભાવત્તા ચ અનુપચિતઞાણસમ્ભારેહિ પસ્સિતું ન સક્કાતિ દુદ્દસં. વુત્તઞ્હેતં – ''તઞ્હિ તે, માગણ્ડિય, અરિયં પઞ્ઞાચક્ખુ નત્થિ, યેન ત્વં આરોગ્યં જાનેય્યાસિ, નિબ્બાનમ્પિ પસ્સેય્યાસી''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૧૮). અપરમ્પિ વુત્તં – ''ઇદમ્પિ ખો ઠાનં દુદ્દસં, યદિદં સબ્બસઙ્ખારસમથો''તિઆદિ (મહાવ॰ ૮; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૧; ૨.૩૩૭). **અનત**ન્તિ રૂપાદિઆરમ્મણેસુ, કામાદીસુ ચ ભવેસુ નમનતો તન્નિન્નભાવેન પવત્તિતો સત્તાનઞ્ચ તત્થ નમનતો તણ્હા નતા નામ, નત્થિ એત્થ નતાતિ અનતં, નિબ્બાનન્તિ અત્થો.

‘‘અનન્ત’’ન્તિપિ પઠન્તિ, નિચ્ચસભાવત્તા અન્તવિરહિતં, અચવનધમ્મં નિરોધં અમતન્તિ અત્થો. કેચિ પન ‘‘અનન્ત’’ન્તિ પદસ્સ ‘‘અપ્પમાણ’’ન્તિ અત્થં વદન્તિ. એત્થ ચ ‘‘દુદ્દસ’’ન્તિ ઇમિના પઞ્ઞાય દુબ્બલીકરણેહિ રાગાદિકિલેસેહિ ચિરકાલભાવિતત્તા સત્તાનં અપચ્ચયભાવના ન સુકરાતિ નિબ્બાનસ્સ કિચ્છેન અધિગમનીયતં દસ્સેતિ. **ન હિ સચ્ચં સુદસ્સન**ન્તિ ઇમિનાપિ તમેવત્થં પાકટં કરોતિ. તત્થ **સચ્ચ**ન્તિ નિબ્બાનં. તઞ્હિ કેનચિ પરિયાયેન અસન્તસભાવાભાવતો એકન્તેનેવ સન્તત્તા અવિપરીતટ્ઠેન સચ્ચં. ન હિ તં સુદસ્સનં ન સુખેન પસ્સિતબ્બં, સુચિરમ્પિ કાલં પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારે સમાનેન્તેહિપિ કસિરેનેવ સમધિગન્તબ્બતો. તથા હિ વુત્તં ભગવતા – ‘‘કિચ્છેન મે અધિગત’’ન્તિ (મહાવ॰ ૮; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૧; ૨.૩૩૭).

પટિવિદ્ધા તણ્હા જાનતો પસ્સતો નત્થિ કિઞ્ચનન્તિ તઞ્ચ નિરોધસચ્ચં સચ્છિકિરિયાભિસમયવસેન અભિસમેન્તેન વિસયતો કિચ્ચતો ચ આરમ્મણતો ચ આરમ્મણપ્પટિવેધેન અસમ્મોહપ્પટિવેધેન ચ પટિવિદ્ધં, યથાપરિઞ્ઞાભિસમયવસેન દુક્ખસચ્ચં, ભાવનાભિસમયવસેન મગ્ગસચ્ચઞ્ચ અસમ્મોહતો પટિવિદ્ધં હોતિ, એવં પહાનાભિસમયવસેન અસમ્મોહતો ચ પટિવિદ્ધા તણ્હા હોતિ. એવઞ્ચ ચત્તારિ સચ્ચાનિ યથાભૂતં અરિયમગ્ગપઞ્ઞાય જાનતો પસ્સતો ભવાદીસુ નતભૂતા તણ્હા નત્થિ, તદભાવે સબ્બસ્સપિ કિલેસવટ્ટસ્સ અભાવો, તતોવ કમ્મવિપાકવટ્ટાનં અસમ્ભવોયેવાતિ એવં ભગવા તેસં ભિક્ખૂનં અનવસેસવટ્ટદુક્ખવૂપસમહેતુભૂતં અમતમહાનિબ્બાનસ્સ આનુભાવં પકાસેસિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

દુતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. તતિયનિબ્બાનપટિસંયુત્તસુત્તવણ્ણના

૭૩. તતિયે **અથ ખો ભગવા એતમત્થં વિદિત્વા**તિ તદા કિર ભગવતા અનેકપરિયાયેન સંસારસ્સ આદીનવં પકાસેત્વા સન્દસ્સનાદિવસેન નિબ્બાનપટિસંયુત્તાય ધમ્મદેસનાય કતાય તેસં ભિક્ખૂનં એતદહોસિ – ‘‘અયં સંસારો ભગવતા અવિજ્જાદીહિ કારણેહિ સહેતુકો પકાસિતો, નિબ્બાનસ્સ પન તદુપસમસ્સ ન કિઞ્ચિ કારણં વુત્તં, તયિદં અહેતુકં, કથં સચ્ચિકટ્ઠપરમત્થેન ઉપલબ્ભતી’’તિ. અથ ભગવા તેસં ભિક્ખૂનં એતં યથાવુત્તં પરિવિતક્કસઙ્ખાતં અત્થં વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ તેસં ભિક્ખૂનં વિમતિવિધમનત્થઞ્ચેવ ઇધ સમણબ્રાહ્મણાનં ‘‘નિબ્બાનં નિબ્બાનન્તિ વાચાવત્થુમત્તમેવ, નત્થિ હિ પરમત્થતો નિબ્બાનં નામ અનુપલબ્ભમાનસભાવત્તા’’તિ લોકાયતિકાદયો વિય વિપ્પટિપન્નાનં બહિદ્ધા ચ પુથુદિટ્ઠિગતિકાનં મિચ્છાવાદભઞ્જનત્થઞ્ચ ઇમં અમતમહાનિબ્બાનસ્સ પરમત્થતો અત્થિભાવદીપનં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **અજાતં અભૂતં અકતં અસઙ્ખત**ન્તિ સબ્બાનિપિ પદાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞવેવચનાનિ. અથ વા વેદનાદયો વિય હેતુપચ્ચયસમવાયસઙ્ખાતાય કારણસામગ્ગિયા ન જાતં ન નિબ્બત્તન્તિ **અજાતં**, કારણેન વિના, સયમેવ વા ન ભૂતં ન પાતુભૂતં ન ઉપ્પન્નન્તિ **અભૂતં**, એવં અજાતત્તા અભૂતત્તા ચ યેન કેનચિ કારણેન ન કતન્તિ **અકતં**, જાતભૂતકતસભાવો ચ નામરૂપાનં સઙ્ખતધમ્માનં હોતિ, ન અસઙ્ખતસભાવસ્સ નિબ્બાનસ્સાતિ દસ્સનત્થં **અસઙ્ખત**ન્તિ વુત્તં. પટિલોમતો વા સમેચ્ચ સમ્ભૂય પચ્ચયેહિ કતન્તિ સઙ્ખતં, તથા ન સઙ્ખતં સઙ્ખતલક્ખણરહિતન્તિ અસઙ્ખતન્તિ. એવં અનેકેહિ કારણેહિ નિબ્બત્તિતભાવે પટિસિદ્ધે ‘‘સિયા નુ ખો એકેનેવ કારણેન કત’’ન્તિ આસઙ્કાય ‘‘ન યેન કેનચિ કત’’ન્તિ દસ્સનત્થં ‘‘અકત’’ન્તિ વુત્તં. એવં અપચ્ચયમ્પિ સમાનં ‘‘સયમેવ નુ ખો ઇદં ભૂતં પાતુભૂત’’ન્તિ આસઙ્કાય તન્નિવત્તનત્થં ‘‘અભૂત’’ન્તિ વુત્તં. ‘‘અયઞ્ચેતસ્સ અસઙ્ખતાકતાભૂતભાવો સબ્બેન સબ્બં

અજાતિધમ્મત્તા’’તિ દસ્સેતું ‘‘અજાત’’ન્તિ વુત્તં. એવમેતેસં ચતુન્નમ્પિ પદાનં સાત્થકભાવં વિદિત્વા ‘‘તયિદં નિબ્બાનં અત્થિ, ભિક્ખવે’’તિ પરમત્થતો નિબ્બાનસ્સ અત્થિભાવો પકાસિતોતિ વેદિતબ્બો. એત્થ ઉદાનેન્તેન ભગવતા, ‘‘ભિક્ખવે’’તિ આલપને કારણં હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

ઇતિ સત્થા ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, અજાતં અભૂતં અકતં અસઙ્ખત’’ન્તિ વત્વા તત્થ હેતું દસ્સેન્તો “**નો ચેતં, ભિક્ખવે**”તિઆદિમાહ. તસ્સાયં સઙ્ખેપત્થો – ભિક્ખવે, યદિ અજાતાદિસભાવા અસઙ્ખતા ધાતુ ન અભવિસ્સ ન સિયા, ઇધ લોકે જાતાદિસભાવસ્સ રૂપાદિક્ખન્ધપઞ્ચકસઙ્ખાતસ્સ સઙ્ખતસ્સ નિસ્સરણં અનવસેસવૂપસમો ન પઞ્ઞાયેય્ય ન ઉપલબ્ભેય્ય ન સમ્ભવેય્ય. નિબ્બાનઞ્હિ આરમ્મણં કત્વા પવત્તમાના સમ્માદિટ્ઠિઆદયો અરિયમગ્ગધમ્મા અનવસેસકિલેસે સમુચ્છિન્દન્તિ. તેનેત્થ સબ્બસ્સપિ વટ્ટદુક્ખસ્સ અપ્પવત્તિ અપગમો નિસ્સરણં પઞ્ઞાયતિ.

એવં બ્યતિરેકવસેન નિબ્બાનસ્સ અત્થિભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અન્વયવસેનપિ તં દસ્સેતું, “**યસ્મા ચ ખો**”તિઆદિ વુત્તં. તં વુત્તત્થમેવ. એત્થ ચ યસ્મા ‘‘અપચ્ચયા ધમ્મા, અસઙ્ખતા ધમ્મા (ધ॰ સ॰ દુકમાતિકા ૭, ૮), અત્થિ, ભિક્ખવે, તદાયતનં, યત્થ નેવ પથવી (ઉદા॰ ૭૧), ઇદમ્પિ ખો ઠાનં દુદ્દસં, યદિદં સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો (મહાવ॰ ૮; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૧; ૨.૩૩૭), અસઙ્ખતઞ્ચ વો, ભિક્ખવે, ધમ્મં દેસેસ્સામિ અસઙ્ખતગામિનિઞ્ચ પટિપદ’’ન્તિઆદીહિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૬૬-૩૬૭) અનેકેહિ સુત્તપદેહિ, ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, અજાત’’ન્તિ ઇમિનાપિ ચ સુત્તેન નિબ્બાનધાતુયા પરમત્થતો સમ્ભવો સબ્બલોકં અનુકમ્પમાનેન સમ્માસમ્બુદ્ધેન દેસિતો, તસ્મા યદિપિ તત્થ અપચ્ચક્ખકારીનમ્પિ વિઞ્ઞૂનં કઙ્ખા વા વિમતિ વા નત્થિયેવ. યે પન પરનેય્યબુદ્ધિનો પુગ્ગલા, તેસં વિમતિવિનોદનત્થં અયમેત્થ અધિપ્પાયનિદ્ધારણમુખેન યુત્તિવિચારણા – યથા પરિઞ્ઞેય્યતાય સઉત્તરાનં કામાનં રૂપાદીનઞ્ચ પટિપક્ખભૂતં તબ્બિધુરસભાવં નિસ્સરણં પઞ્ઞાયતિ, એવં તંસભાવાનં સબ્બેસમ્પિ સઙ્ખતધમ્માનં પટિપક્ખભૂતેન તબ્બિધુરસભાવેન નિસ્સરણેન ભવિતબ્બં. યઞ્ચેતં નિસ્સરણં, સા અસઙ્ખતા ધાતુ. કિઞ્ચ ભિય્યો સઙ્ખતધમ્મારમ્મણં વિપસ્સનાઞાણં અપિ અનુલોમઞાણં કિલેસે સમુચ્છેદવસેન પજહિતું ન સક્કોતિ. તથા સમ્મુતિસચ્ચારમ્મણં પઠમજ્ઝાનાદીસુ ઞાણં વિક્ખમ્ભનવસેનેવ કિલેસે પજહતિ, ન સમુચ્છેદવસેન. ઇતિ સઙ્ખતધમ્મારમ્મણસ્સ સમ્મુતિસચ્ચારમ્મણસ્સ ચ ઞાણસ્સ કિલેસાનં સમુચ્છેદપ્પહાને અસમત્થભાવતો તેસં સમુચ્છેદપ્પહાનકરસ્સ અરિયમગ્ગઞાણસ્સ તદુભયવિપરીતસભાવેન આરમ્મણેન ભવિતબ્બં , સા અસઙ્ખતા ધાતુ. તથા ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, અજાતં અભૂતં અકતં અસઙ્ખત’’ન્તિ ઇદં નિબ્બાનપદસ્સ પરમત્થતો અત્થિભાવજોતકં વચનં અવિપરીતત્થં ભગવતા ભાસિતત્તા. યઞ્હિ ભગવતા ભાસિતં, તં અવિપરીતત્થં પરમત્થં યથા તં ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા, સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા, સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૩૭; મહાનિ॰ ૨૭), તથા નિબ્બાનસદ્દો કત્થચિ વિસયે યથાભૂતપરમત્થવિસયો ઉપચારમત્તવુત્તિસબ્ભાવતો સેય્યથાપિ સીહસદ્દો. અથ વા અત્થેવ પરમત્થતો અસઙ્ખતા ધાતુ, ઇતરતબ્બિપરીતવિનિમુત્તસભાવત્તા સેય્યથાપિ પથવીધાતુ વેદનાતિ. એવમાદીહિ નયેહિ યુત્તિતોપિ અસઙ્ખતાય ધાતુયા પરમત્થતો અત્થિભાવો વેદિતબ્બો.

તતિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ચતુત્થનિબ્બાનપટિસંયુત્તસુત્તવણ્ણના

૭૪. ચતુત્થે **અથ ખો ભગવા એતમત્થં વિદિત્વા**તિ તદા કિર ભગવતા અનેકપરિયાયેન સન્દસ્સનાદિવસેન નિબ્બાનપટિસંયુત્તાય ધમ્મદેસનાય કતાય તેસં ભિક્ખૂનં એતદહોસિ – ''અયં તાવ ભગવતા અમતમહાનિબ્બાનધાતુયા અનેકાકારવોકારં આનિસંસં દસ્સેન્તેન અનઞ્ઞસાધારણો આનુભાવો પકાસિતો, અધિગમૂપાયો પનસ્સા ન ભાસિતો, કથં નુ ખો પટિપજ્જન્તેહિ અમ્હેહિ અયં અધિગન્તબ્બા''તિ. અથ ભગવા તેસં ભિક્ખૂનં એતં યથાવુત્તપરિવિતક્કસઙ્ખાતં અત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા. **ઇમં ઉદાન**ન્તિ તણ્હાવસેન કત્થચિ અનિસ્સિતસ્સ પસ્સદ્ધકાયચિત્તસ્સ વીથિપટિપન્નવિપસ્સનસ્સ અરિયમગ્ગેન અનવસેસતો તણ્હાપહાનેન નિબ્બાનાધિગમવિભાવનં ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ **નિસ્સિતસ્સ ચલિત**ન્તિ રૂપાદિસઙ્ખારે તણ્હાદિટ્ઠીહિ નિસ્સિતસ્સ ચલિતં ''એતં મમ, એસો મે અત્તા''તિ તણ્હાદિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતં હોતિ. અપ્પહીનતણ્હાદિટ્ઠિકસ્સ હિ પુગ્ગલસ્સ સુખાદીસુ ઉપ્પન્નેસુ તાનિ અભિભુય્ય વિહરિતું અસક્કોન્તસ્સ ''મમ વેદના, અહં વેદિયામી''તિઆદિના તણ્હાદિટ્ઠિગાહવસેન કુસલપ્પવત્તિતો ચિત્તસન્તાનસ્સ ચલનં કમ્પનં, અવક્ખલિતં વા હોતીતિ અત્થો. **અનિસ્સિતસ્સ ચલિતં નત્થી**તિ યો પન વિસુદ્ધિપટિપદં પટિપજ્જન્તો સમથવિપસ્સનાહિ તણ્હાદિટ્ઠિયો વિક્ખમ્ભેત્વા અનિચ્ચાદિવસેન સઙ્ખારે સમ્મસન્તો વિહરતિ, તસ્સ તં અનિસ્સિતસ્સ યથાવુત્તં ચલિતં અવક્ખલિતં, વિપ્ફન્દિતં વા નત્થિ કારણસ્સ સુવિક્ખમ્ભિતત્તા.

ચલિતે અસતીતિ યથાવુત્તે ચલિતે અસતિ યથા તણ્હાદિટ્ઠિગાહા નપ્પવત્તન્તિ, તથા વીથિપટિપન્નાય વિપસ્સનાય તં ઉસ્સુક્કન્તસ્સ. **પસ્સદ્ધી**તિ વિપસ્સનાચિત્તસહજાતાનં કાયચિત્તાનં સારમ્ભકરકિલેસવૂપસમિની દુવિધાપિ પસ્સદ્ધિ હોતિ. **પસ્સદ્ધિયા સતિ નતિ ન હોતી**તિ પુબ્બેનાપરં વિસેસયુત્તાય પસ્સદ્ધિયા સતિ અનવજ્જસુખાધિટ્ઠાનં સમાધિં વડ્ઢેત્વા તં પઞ્ઞાય સમવાયકરણેન સમથવિપસ્સનં યુગનદ્ધં યોજેત્વા મગ્ગપરમ્પરાય કિલેસે ખેપેન્તસ્સ કામભવાદીસુ નમનતો ''નતી''તિ લદ્ધનામા તણ્હા અરહત્તમગ્ગક્ખણે અનવસેસતો ન હોતિ, અનુપ્પત્તિધમ્મતં આપાદિતત્તા ન ઉપ્પજ્જતીતિ અત્થો.

નતિયા અસતીતિ અરહત્તમગ્ગેન તણ્હાય સુપ્પહીનત્તા ભવાદિઅત્થાય આલયનિકન્તિ પરિયુટ્ઠાને અસતિ. **આગતિગતિ ન હોતી**તિ પટિસન્ધિવસેન ઇધ આગતિ આગમનં ચુતિવસેન ગતિ ઇતો પરલોકગમનં પેચ્ચભાવો ન હોતિ ન પવત્તતિ. **આગતિગતિયા અસતી**તિ વુત્તનયેન આગતિયા ચ ગતિયા ચ અસતિ. **ચુતૂપપાતો ન હોતી**તિ અપરાપરં ચવનુપપજ્જનં ન હોતિ ન પવત્તતિ. અસતિ હિ કિલેસવટ્ટે કમ્મવટ્ટં પચ્છિન્નમેવ, પચ્છિન્ને ચ તસ્મિં કુતો વિપાકવટ્ટસ્સ સમ્ભવો. તેનાહ – ''**ચુતૂપપાતે અસતિ નેવિધ ન હુર**''ન્તિઆદિ. તત્થ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા બાહિયસુત્તે વિત્થારતો વુત્તમેવ. તસ્મા તત્થ વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો.

ઇતિ ભગવા ઇધાપિ તેસં ભિક્ખૂનં અનવસેસતો વટ્ટદુક્ખવૂપસમહેતુભૂતં અમતમહાનિબ્બાનસ્સ આનુભાવં સમ્માપટિપત્તિયા પકાસેતિ.

ચતુત્થસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ચુન્દસુત્તવણ્ણના

૭૫. પઞ્ચમે **મલ્લેસૂ**તિ એવંનામકે જનપદે. **મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેના**તિ ગુણમહત્તસઙ્ખ્યામહત્તેહિ મહતા. સો હિ ભિક્ખુસઙ્ઘો સીલાદિગુણવિસેસયોગેનપિ મહા તત્થ સબ્બપચ્છિમકસ્સ સોતાપન્નભાવતો, સઙ્ખ્યામહત્તેનપિ મહા

અપરિચ્છિન્નગણનત્તા. આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનતો પટ્ઠાય હિ આગતાગતા ભિક્ખૂ ન પક્કમિંસુ. **ચુન્દસ્સા**તિ એવંનામકસ્સ. **કમ્મારપુત્તસ્સા**તિ સુવણ્ણકારપુત્તસ્સ. સો કિર અડ્ઢો મહાકુટુમ્બિકો ભગવતો પઠમદસ્સનેનેવ સોતાપન્નો હુત્વા અત્તનો અમ્બવને સત્થુવસનાનુચ્છવિકં ગન્ધકુટિં, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનઉપટ્ઠાનસાલાકુટિમણ્ડપચઙ્કમનાદિકે ચ સમ્પાદેત્વા પાકારપરિક્ખિત્તં દ્વારકોટ્ઠકયુત્તં વિહારં કત્વા બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ નિય્યાદેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – "**તત્ર સુદં ભગવા પાવાયં વિહરતિ ચુન્દસ્સ કમ્મારપુત્તસ્સ અમ્બવને**"તિ.

પટિયાદાપેત્વાતિ સમ્પાદેત્વા. "**સૂકરમદ્દવ**ન્તિ સૂકરસ્સ મુદુસિનિદ્ધં પવત્તમંસ"ન્તિ મહાઅટ્ઠકથાયં વુત્તં. કેચિ પન ''સૂકરમદ્દવન્તિ ન સૂકરમંસં, સૂકરેહિ મદ્દિતવંસકળીરો''તિ વદન્તિ. અઞ્ઞે ''સૂકરેહિ મદ્દિતપ્પદેસે જાતં અહિછત્તક''ન્તિ. અપરે પન ''સૂકરમદ્દવં નામ એકં રસાયન''ન્તિ ભણિંસુ . તઞ્હિ ચુન્દો કમ્મારપુત્તો ''અજ્જ ભગવા પરિનિબ્બાયિસ્સતી''તિ સુત્વા ''અપ્પેવ નામ નં પરિભુઞ્જિત્વા ચિરતરં તિટ્ઠેય્યા''તિ સત્થુ ચિરજીવિતુકમ્યતાય અદાસીતિ વદન્તિ.

તેન મં પરિવિસાતિ તેન મમં ભોજેહિ. કસ્મા ભગવા એવમાહ? પરાનુદ્દયતાય. તઞ્ચ કારણં પાળિયં વુત્તમેવ. તેન અભિહટભિક્ખાય પરેસં અપરિભોગારહતો ચ તથા વત્તું વટ્ટતીતિ દસ્સિતં હોતિ. તસ્મિં કિર સૂકરમદ્દવે દ્વિસહસ્સદીપપરિવારેસુ ચતૂસુ મહાદીપેસુ દેવતા ઓજં પક્ખિપિંસુ. તસ્મા તં અઞ્ઞો કોચિ સમ્મા જીરાપેતું ન સક્કોતિ, તમત્થં પકાસેન્તો સત્થા પરૂપવાદમોચનત્થં "**નાહં તં, ચુન્દ, પસ્સામી**"તિઆદિના સીહનાદં નદિ. યે હિ પરે ઉપવદેય્યું ''અત્તના પરિભુત્તાવસેસં નેવ ભિક્ખૂનં, ન અઞ્ઞેસં મનુસ્સાનં અદાસિ, આવાટે નિખણાપેત્વા વિનાસેસી''તિ, ''તેસં વચનોકાસો મા હોતૂ''તિ પરૂપવાદમોચનત્થં સીહનાદં નદિ.

તત્થ **સદેવકે**તિઆદીસુ સહ દેવેહીતિ **સદેવકો**, સહ મારેનાતિ **સમારકો**, સહ બ્રહ્મુનાતિ **સબ્રહ્મકો**, સહ સમણબ્રાહ્મણેહીતિ **સસ્સમણબ્રાહ્મણી**, પજાતત્તા **પજા**, સહ દેવમનુસ્સેહીતિ **સદેવમનુસ્સા**. તસ્મિં સદેવકે લોકે... પે०... સદેવમનુસ્સાય. તત્થ સદેવકવચનેન પઞ્ચકામાવચરદેવગ્ગહણં, સમારકવચનેન છટ્ઠકામાવચરદેવગ્ગહણં, સબ્રહ્મકવચનેન બ્રહ્મકાયિકાદિબ્રહ્મગ્ગહણં, સસ્સમણબ્રાહ્મણીવચનેન સાસનસ્સ પચ્ચત્થિકપચ્ચામિત્તસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણં સમિતપાપબાહિતપાપસમણબ્રાહ્મણગ્ગહણઞ્ચ, પજાવચનેન સત્તલોકગ્ગહણં, સદેવમનુસ્સવચનેન સમ્મુતિદેવઅવસેસમનુસ્સગ્ગહણં. એવમેત્થ તીહિ પદેહિ ઓકાસલોકવસેન, દ્વીહિ પજાવસેન સત્તલોકો ગહિતોતિ વેદિતબ્બો. અપરો નયો – સદેવકવચનેન અરૂપાવચરલોકો ગહિતો, સમારકવચનેન છકામાવચરદેવલોકો, સબ્રહ્મકવચનેન રૂપી બ્રહ્મલોકો, સસ્સમણબ્રાહ્મણવચનેન ચતુપરિસવસેન સમ્મુતિદેવેહિ સહ મનુસ્સલોકો, અવસેસસત્તલોકો વા ગહિતોતિ વેદિતબ્બો.

ભુત્તાવિસ્સાતિ ભુત્તવતો. **ખરો**તિ ફરુસો. **આબાધો**તિ વિસભાગરોગો. **પબાળ્હા**તિ બલવતિયો. **મારણન્તિકા**તિ મરણન્તા મરણસમીપપાપનસમત્થા. **સતો સમ્પજાનો અધિવાસેસી**તિ સતિં ઉપટ્ઠિતં કત્વા ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા અધિવાસેસિ. **અવિહઞ્ઞમાનો**તિ વેદનાનુવત્તનવસેન અસલ્લક્ખિતધમ્મો વિય અપરાપરં પરિવત્તનં અકરોન્તો અપીળિયમાનો અદુક્ખિયમાનો વિય અધિવાસેસિ. ભગવતો હિ વેળુવગામકેયેવ તા વેદના ઉપ્પન્ના, સમાપત્તિબલેન પન વિક્ખમ્ભિતા યાવ પરિનિબ્બાનદિવસા ન ઉપ્પજ્જિંસુ દિવસે દિવસે સમાપત્તીહિ પટિપણામનતો. તં દિવસં પન પરિનિબ્બાયિતુકામો ''કોટિસહસ્સહત્થીનં બલં ધારેન્તાનં વજિરસઙ્ઘાતસમાનકાયાનં અપરિમિતકાલં ઉપચિતપુઞ્ઞસમ્ભારાનમ્પિ ભવે સતિ એવરૂપા વેદના પવત્તન્તિ,

કિમઙ્ગં પન અઞ્ઞેસ''ન્તિ સત્તાનં સંવેગજનનત્થં સમાપત્તિં ન સમાપજ્જિ, તેન વેદના ખરા વત્તિંસુ. **આયામા**તિ એહિ યામ.

ચુન્દસ્સ ભત્તં ભુઞ્જિત્વાતિઆદિકા અપરભાગે ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ ઠપિતા ગાથા. તત્થ **ભુત્તસ્સ ચ સૂકરમદ્દવેના**તિ ભુત્તસ્સ ઉદપાદિ, ન પન ભુત્તપચ્ચયા. યદિ હિ અભુત્તસ્સ ઉપ્પજ્જિસ્સા, અતિખરો અભવિસ્સા, સિનિદ્ધભોજનં પન ભુત્તત્તા તનુકા વેદના અહોસિ, તેનેવ પદસા ગન્તું અસક્ખિ. એતેન ચ્વાયં ''યસ્સ તં પરિભુત્તં સમ્મા પરિણામં ગચ્છેય્ય અઞ્ઞત્ર તથાગતસ્સા''તિ સીહનાદો નદિતો, તસ્સ સાત્થકતા દસ્સિતા. બુદ્ધાનઞ્હિ અટ્ઠાને ગજ્જિતં નામ નત્થિ. યસ્મા તં પરિભુત્તં ભગવતો ન કિઞ્ચિ વિકારં ઉપ્પાદેસિ, કમ્મેન પન લદ્ધોકાસેન ઉપ્પાદિયમાનં વિકારં અપ્પમત્તતાય ઉપસમેન્તો સરીરે બલં ઉપ્પાદેસિ, યેન યથા વક્ખમાનં તિવિધં પયોજનં સમ્પાદેસિ, તસ્મા સમ્મદેવ તં પરિણામં ગતં, મારણન્તિકત્તા પન વેદનાનં અવિઞ્ઞાતં અપાકટં અહોસીતિ. **વિરિચ્ચમાનો**તિ અભિણ્હં પવત્તલોહિતવિરેચનોવ સમાનો. **અવોચા**તિ અત્તના ઇચ્છિતટ્ઠાને પરિનિબ્બાનત્થાય એવમાહ.

કસ્મા પન ભગવા એવં રોગે ઉપ્પન્ને કુસિનારં અગમાસિ, કિં અઞ્ઞત્થ ન સક્કા પરિનિબ્બાયિતુન્તિ? પરિનિબ્બાયિતું નામ ન કત્થચિ ન સક્કા, એવં પન ચિન્તેસિ – મયિ કુસિનારં ગતે મહાસુદસ્સનસુત્તદેસનાય (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪૧) અટ્ઠુપ્પત્તિ ભવિસ્સતિ, તાય યા દેવલોકે અનુભવિતબ્બસદિસા સમ્પત્તિ મનુસ્સલોકે મયા અનુભૂતા, તં દ્વીહિ ભાણવારેહિ પટિમણ્ડેત્વા દેસેસ્સામિ, તં સુત્વા બહૂ જના કુસલં કત્તબ્બં મઞ્ઞિસ્સન્તિ. સુભદ્દોપિ કત્થ મં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છિત્વા વિસ્સજ્જનપરિયોસાને સરણેસુ પતિટ્ઠાય પબ્બજિત્વા લદ્ધૂપસમ્પદો કમ્મટ્ઠાનં ભાવેત્વા મયિ ધરન્તેયેવ અરહત્તં પત્વા પચ્છિમસાવકો નામ ભવિસ્સતિ. અઞ્ઞત્થ મયિ પરિનિબ્બુતે ધાતુનિમિત્તં મહાકલહો ભવિસ્સતિ, લોહિતં નદી વિય સન્દિસ્સતિ. કુસિનારાયં પન પરિનિબ્બુતે દોણબ્રાહ્મણો તં વિવાદં વૂપસમેત્વા ધાતુયો વિભજિત્વા દસ્સતીતિ ઇમાનિ તીણિ કારણાનિ પસ્સન્તો ભગવા મહતા ઉસ્સાહેન કુસિનારં અગમાસિ.

ઇઙ્ઘાતિ ચોદનત્થે નિપાતો. **કિલન્તોસ્મી**તિ પરિસ્સન્તો અસ્મિ. તેન યથાવુત્તવેદનાનં બલવભાવં એવ દસ્સેતિ. ભગવા હિ અત્તનો આનુભાવેન તદા પદસા અગમાસિ, અઞ્ઞેસં પન યથા પદુદ્ધારમ્પિ કાતું ન સક્કા, તથા વેદના તિખિણા ખરા કટુકા વત્તિંસુ. તેનેવાહ ''**નિસીદિસ્સામી**''તિ.

ઇદાનીતિ અધુના. **લુળિત**ન્તિ મદ્દિતં વિય આકુલં. **આવિલ**ન્તિ આલુલં. **અચ્છોદકા**તિ તનુપસન્નસલિલા. **સાતોદકા**તિ મધુરતોયા. **સીતોદકા**તિ સીતલજલા. **સેતોદકા**તિ નિક્કદ્દમા . ઉદકઞ્હિ સભાવતો સેતવણ્ણં, ભૂમિવસેન કદ્દમાવિલતાય ચ અઞ્ઞાદિસં હોતિ, કકુધાપિ નદી વિમલવાલિકા સમોકિણ્ણા સેતવણ્ણા સન્દતિ. તેન વુત્તં ''સેતોદકા''તિ. **સુપતિત્થા**તિ સુન્દરતિત્થા. **રમણીયા**તિ મનોહરભૂમિભાગતાય રમિતબ્બા યથાવુત્તઉદકસમ્પત્તિયા ચ મનોરમા.

કિલન્તોસ્મિ ચુન્દક, **નિપજ્જિસ્સામી**તિ તથાગતસ્સ હિ –

> ''કાળાવકઞ્ચ ગઙ્ગેય્યં, પણ્ડરં તમ્બપિઙ્ગલં;
> ગન્ધમઙ્ગલહેમઞ્ચ, ઉપોસથછદ્દન્તિમે દસા''તિ. –

એવં વુત્તેસુ દસસુ હત્થિકુલેસુ કાળાવકસઙ્ખાતાનં યં દસન્નં પકતિહત્થીનં બલં, તં એકસ્સ ગઙ્ગેય્યસ્સાતિ એવં દસગુણિતાય ગણનાય પકતિહત્થીનં કોટિસહસ્સબલપ્પમાણં સરીરબલં. તં સબ્બમ્પિ તસ્મિં દિવસે પચ્છાભત્તતો પટ્ઠાય ચઙ્ગવારે પક્ખિત્તઉદકં વિય પરિક્ખયં ગતં. પાવાય તિગાવુતે કુસિનારા. એતસ્મિં અન્તરે પઞ્ચવીસતિયા ઠાનેસુ નિસીદિત્વા મહન્તં ઉસ્સાહં કત્વા આગચ્છન્તો સૂરિયત્થઙ્ગમનવેલાય ભગવા કુસિનારં પાપુણીતિ એવં ‘‘રોગો નામ સબ્બં આરોગ્યં મદ્દન્તો આગચ્છતી’’તિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો સદેવકસ્સ લોકસ્સ સંવેગકરં વાચં ભાસન્તો ‘‘કિલન્તોસ્મિ, ચુન્દક, નિપજ્જિસ્સામી’’તિ આહ.

સીહસેય્યન્તિ એત્થ કામભોગીસેય્યા પેતસેય્યા તથાગતસેય્યા સીહસેય્યાતિ ચતસ્સો સેય્યા. તત્થ ‘‘યેભુય્યેન, ભિક્ખવે, કામભોગી વામેન પસ્સેન સેય્યં કપ્પેન્તી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૬) અયં કામભોગીસેય્યા. ‘‘યેભુય્યેન , ભિક્ખવે, પેતા ઉત્તાના સેન્તી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૬) અયં પેતસેય્યા. ચતુત્થજ્ઝાનં તથાગતસેય્યા. ‘‘સીહો, ભિક્ખવે, મિગરાજા દક્ખિણેન પસ્સેન સેય્યં કપ્પેતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૬) અયં સીહસેય્યા. અયઞ્હિ તેજુસ્સદઇરિયાપથત્તા ઉત્તમસેય્યા નામ. તેન વુત્તં – ‘‘**દક્ખિણેન પસ્સેન સીહસેય્યં કપ્પેસી**’’તિ. **પાદે પાદન્તિ** દક્ખિણપાદે વામપાદં. **અચ્ચાધાયાતિ** અતિઆધાય, ગોપ્ફકં અતિક્કમ્મ ઠપેત્વા. ગોપ્ફકેન હિ ગોપ્ફકે, જાણુના જાણુમ્હિ સઙ્ઘટ્ટિયમાને અભિણ્હં વેદના ઉપ્પજ્જન્તિ , સેય્યા ફાસુકા ન હોતિ. યથા પન ન સઙ્ઘટ્ટેતિ, એવં અતિક્કમ્મ ઠપિતે વેદના નુપ્પજ્જન્તિ, સેય્યા ફાસુકા હોતિ. તસ્મા એવં નિપજ્જિ.

ગન્ત્વાન બુદ્ધોતિ ઇમા ગાથા અપરભાગે ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ ઠપિતા. તત્થ **નદિકન્તિ** નદિં. **અપ્પટિમોધ લોકેતિ** અપ્પટિમો ઇધ ઇમસ્મિં સદેવકે લોકે. **ન્હત્વા ચ પિવિત્વા ચુદતારીતિ** ગત્તાનં સીતિકરણવસેન ન્હત્વા ચ પાનીયં પિવિત્વા ચ નદિતો ઉત્તરિ. તદા કિર ભગવતિ ન્હાયન્તે અન્તોનદિયં મચ્છકચ્છપા, ઉદકં, ઉભોસુ તીરેસુ વનસણ્ડો, સબ્બો ચ સો ભૂમિભાગોતિ સબ્બં સુવણ્ણવણ્ણમેવ અહોસિ. **પુરક્ખતોતિ** ગુણવિસિટ્ઠસત્તુત્તમગરુભાવતો સદેવકેન લોકેન પૂજાસમ્માનવસેન પુરક્ખતો. **ભિક્ખુગણસ્સ મજ્ઝેતિ** ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ મજ્ઝે. તદા ભિક્ખૂ ભગવતો વેદનાનં અધિમત્તભાવં વિદિત્વા આસન્ના હુત્વા સમન્તતો પરિવારેત્વાવ ગચ્છન્તિ. **સત્થાતિ** દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ સત્તાનં અનુસાસનતો સત્થા. **પવત્તા ભગવા ઇધ ધમ્મેતિ** ભાગ્યવન્તતાદીહિ ભગવા ઇધ સીલાદિસાસનધમ્મે પવત્તા, ધમ્મે વા ચતુરાસીતિધમ્મક્ખન્ધસહસ્સાનિ પવત્તા પવત્તેતા. **અમ્બવનન્તિ** તસ્સા એવ નદિયા તીરે અમ્બવનં. **આમન્તયિ ચુન્દકન્તિ** તસ્મિં કિર ખણે આયસ્મા આનન્દો ઉદકસાટિકં પીળેન્તો ઓહીયિ, ચુન્દકત્થેરો સમીપે અહોસિ. તસ્મા તં ભગવા આમન્તયિ. **પમુખે નિસીદીતિ** વત્તસીસેન સત્થુ પુરતો નિસીદિ ‘‘કિં નુ ખો સત્થા આણાપેતી’’તિ. એત્તાવતા ધમ્મભણ્ડાગારિકો અનુપ્પત્તો. એવં અનુપ્પત્તં અથ ખો ભગવા આયસ્મન્તં આનન્દં આમન્તેસિ.

ઉપદહેય્યાતિ ઉપ્પાદેય્ય, વિપ્પટિસારસ્સ ઉપ્પાદકો કોચિ પુરિસો સિયા અપિ ભવેય્ય. **અલાભાતિ** યે અઞ્ઞેસં દાનં દદન્તાનં દાનાનિસંસસઙ્ખાતા લાભા હોન્તિ, તે અલાભા. **દુલ્લદ્ધન્તિ** પુઞ્ઞવિસેસેન લદ્ધમ્પિ મનુસ્સત્તં દુલ્લદ્ધં. **યસ્સ તેતિ** યસ્સ તવ. ઉત્તણ્ડુલં વા અતિકિલિન્નં વા કો તં જાનાતિ, કીદિસમ્પિ પચ્છિમં પિણ્ડપાતં ભુઞ્જિત્વા તથાગતો પરિનિબ્બુતો, અદ્ધા તેન યં વા તં વા દિન્નં ભવિસ્સતીતિ. **લાભાતિ** દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકા દાનાનિસંસસઙ્ખાતા લાભા. **સુલદ્ધન્તિ** તુય્હં મનુસ્સત્તં સુલદ્ધં. **સમ્મુખાતિ** સમ્મુખતો, ન અનુસ્સવેન ન પરમ્પરાયાતિ અત્થો. **મેતન્તિ** મે એતં મયા એતં. **દ્વેમેતિ** દ્વે ઇમે. **સમસમફલાતિ** સબ્બાકારેન સમાનફલા.

નનુ ચ યં સુજાતાય દિન્નં પિણ્ડપાતં ભુઞ્જિત્વા તથાગતો અભિસમ્બુદ્ધો, તં કિલેસાનં અપ્પહીનકાલે દાનં, ઇદં પન ચુન્દસ્સ દાનં ખીણાસવકાલે, કસ્મા એતાનિ સમફલાનીતિ? પરિનિબ્બાનસમતાય સમાપત્તિસમતાય અનુસ્સરણસમતાય ચ. ભગવા હિ સુજાતાય દિન્નં પિણ્ડપાતં ભુઞ્જિત્વા સઉપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતો, ચુન્દેન દિન્નં ભુઞ્જિત્વા અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતોતિ એવં **પરિનિબ્બાનસમતાય**પિ સમફલાનિ. અભિસમ્બુજ્ઝનદિવસે ચ અગ્ગમગ્ગસ્સ હેતુભૂતા ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસઙ્ખા સમાપત્તિયો સમાપજ્જિ, પરિનિબ્બાનદિવસેપિ સબ્બા તા સમાપજ્જિ. એવં **સમાપત્તિસમતાય**પિ સમફલાનિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ''યસ્સ ચેતં પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિત્વા અનુત્તરં અપ્પમાણં ચેતોસમાધિં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ, અપ્પમાણો તસ્સ પુઞ્ઞાભિસન્દો કુસલાભિસન્દો''તિઆદિ. –

સુજાતા ચ અપરભાગે અસ્સોસિ ''ન કિર સા રુક્ખદેવતા, બોધિસત્તો કિરેસ, તં કિર પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો, સત્તસત્તાહં કિરસ્સ તેન યાપના અહોસી''તિ. તસ્સા ઇદં સુત્વા ''લાભા વત મે''તિ અનુસ્સરન્તિયા બલવપીતિસોમનસ્સં ઉદપાદિ. ચુન્દસ્સપિ અપરભાગે ''અવસાનપિણ્ડપાતો કિર મયા દિન્નો, ધમ્મસીસં કિર મયા ગહિતં, મય્હં કિર પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિત્વા સત્થા અત્તના ચિરકાલાભિપત્થિતાય અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતો''તિ સુત્વા ''લાભા વત મે''તિ અનુસ્સરતો બલવપીતિસોમનસ્સં ઉદપાદિ. એવં **અનુસ્સરણસમતાય**પિ સમફલાનિ દ્વેપિ પિણ્ડપાતદાનાનીતિ વેદિતબ્બાનિ.

આયુસંવત્તનિકન્તિ દીઘાયુકસંવત્તનિકં. **ઉપચિત**ન્તિ પસુતં ઉપ્પાદિતં. **યસસંવત્તનિક**ન્તિ પરિવારસંવત્તનિકં. **આધિપતેય્યસંવત્તનિક**ન્તિ સેટ્ઠભાવસંવત્તનિકં.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં દાનસ્સ મહપ્ફલતઞ્ચેવ સીલાદિગુણેહિ અત્તનો ચ અનુત્તરદક્ખિણેય્યભાવં અનુપાદાપરિનિબ્બાનઞ્ચાતિ તિવિધમ્પિ અત્થં સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદત્થદીપનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **દદતો પુઞ્ઞં પવડ્ઢતી**તિ દાનં દેન્તસ્સ ચિત્તસમ્પત્તિયા ચ દક્ખિણેય્યસમ્પત્તિયા ચ દાનમયં પુઞ્ઞં ઉપચીયતિ, મહપ્ફલતરઞ્ચ મહાનિસંસતરઞ્ચ હોતીતિ અત્થો. અથ વા **દદતો પુઞ્ઞં પવડ્ઢતી**તિ દેય્યધમ્મં પરિચ્ચજન્તો પરિચ્ચાગચેતનાય બહુલીકતાય અનુક્કમેન સબ્બત્થ અનાપત્તિબહુલો સુવિસુદ્ધસીલં રક્ખિત્વા સમથવિપસ્સનઞ્ચ ભાવેતું સક્કોતીતિ તસ્સ દાનાદિવસેન તિવિધમ્પિ પુઞ્ઞં અભિવડ્ઢતીતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **સંયમતો**તિ સીલસંયમેન સંયમન્તસ્સ, સંવરે ઠિતસ્સાતિ અત્થો. **વેરં ન ચીયતી**તિ પઞ્ચવિધવેરં ન પવડ્ઢતિ, અદોસપધાનત્તા વા અધિસીલસ્સ કાયવાચાચિત્તેહિ સયંમન્તો સુવિસુદ્ધસીલો ખન્તિબહુલતાય કેનચિ વેરં ન કરોતિ, કુતો તસ્સ ઉપચયો. તસ્મા તસ્સ સંયમતો સંયમન્તસ્સ, સંયમહેતુ વા વેરં ન ચીયતિ. **કુસલો ચ જહાતિ પાપક**ન્તિ કુસલો પન ઞાણસમ્પન્નો સુવિસુદ્ધસીલે પતિટ્ઠિતો અટ્ઠતિંસાય આરમ્મણેસુ અત્તનો અનુરૂપં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ઉપચારપ્પનાભેદં ઝાનં સમ્પાદેન્તો પાપકં લામકં કામચ્છન્દાદિઅકુસલં વિક્ખમ્ભનવસેન જહાતિ પરિચ્ચજતિ. સો તમેવ ઝાનં પાદકં કત્વા સઙ્ખારેસુ ખયવયં પટ્ઠપેત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરિયમગ્ગેન અનવસેસં પાપકં લામકં અકુસલં સમુચ્છેદવસેન જહાતિ. **રાગદોસમોહક્ખયા સ નિબ્બુતો**તિ સો એવં પાપકં પજહિત્વા રાગાદીનં ખયા અનવસેસકિલેસનિબ્બાનેન, તતો

પરં ખન્ધનિબ્બાનેન ચ નિબ્બુતો હોતીતિ એવં ભગવા ચુન્દસ્સ ચ દક્ખિણસમ્પત્તિં, અત્તનો ચ દક્ખિણેય્યસમ્પત્તિં નિસ્સાય પીતિવેગવિસ્સટ્ઠં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

પઞ્ચમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પાટલિગામિયસુત્તવણ્ણના

૭૬. છટ્ઠે **મગધેસૂ**તિ મગધરટ્ઠે. **મહતા**તિ ઇધાપિ ગુણમહત્તેનપિ અપરિચ્છિન્નસઙ્ખ્યત્તા ગણનમહત્તેનપિ મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન. **પાટલિગામો**તિ એવંનામકો મગધરટ્ઠે એકો ગામો. તસ્સ કિર ગામસ્સ માપનદિવસે ગામગ્ગહણટ્ઠાને દ્વે તયો પાટલઙ્કુરા પથવિતો ઉબ્ભિજ્જિત્વા નિક્ખમિંસુ. તેન તં ''પાટલિગામો''ત્વેવ વોહરિંસુ. **તદવસરી**તિ તં પાટલિગામં અવસરિ અનુપાપુણિ. કદા પન ભગવા પાટલિગામં અનુપાપુણિ? હેટ્ઠા વુત્તનયેન સાવત્થિયં ધમ્મસેનાપતિનો ચેતિયં કારાપેત્વા તતો નિક્ખમિત્વા રાજગહે વસન્તો તત્થ આયસ્મતો મહામોગ્ગલ્લાનસ્સ ચ ચેતિયં કારાપેત્વા તતો નિક્ખમિત્વા અમ્બલટ્ઠિકાયં વસિત્વા અતુરિતચારિકાવસેન જનપદચારિકં ચરન્તો તત્થ તત્થ એકરત્તિવાસેન વસિત્વા લોકં અનુગ્ગણ્હન્તો અનુક્કમેન પાટલિગામં અનુપાપુણિ.

પાટલિગામિયાતિ પાટલિગામવાસિનો ઉપાસકા. તે કિર ભગવતો પઠમદસ્સનેન કેચિ સરણેસુ, કેચિ સીલેસુ, કેચિ સરણેસુ ચ સીલેસુ ચ પતિટ્ઠિતા. તેન વુત્તં ''**ઉપાસકા**''તિ. **યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમિંસૂ**તિ પાટલિગામે કિર અજાતસત્તુનો લિચ્છવિરાજૂનઞ્ચ મનુસ્સા કાલેન કાલં ગન્ત્વા ગેહસામિકે ગેહતો નીહરિત્વા માસમ્પિ અડ્ઢમાસમ્પિ વસન્તિ. તેન પાટલિગામવાસિનો મનુસ્સા નિચ્ચુપદ્દુતા ''એતેસઞ્ચેવ આગતકાલે વસનટ્ઠાનં ભવિસ્સતી''તિ એકપસ્સે ઇસ્સરાનં ભણ્ડપ્પટિસામનટ્ઠાનં, એકપસ્સે વસનટ્ઠાનં, એકપસ્સે આગન્તુકાનં અદ્ધિકમનુસ્સાનં, એકપસ્સે દલિદ્દાનં કપણમનુસ્સાનં, એકપસ્સે ગિલાનાનં વસનટ્ઠાનં ભવિસ્સતીતિ સબ્બેસં અઞ્ઞમઞ્ઞં અઘટ્ટેત્વા વસનપ્પહોનકં નગરમજ્ઝે મહાસાલં કારેસું, તસ્સા નામં **આવસથાગાર**ન્તિ. તં દિવસઞ્ચ નિટ્ઠાનં અગમાસિ. તે તત્થ ગન્ત્વા હત્થકમ્મસુધાકમ્મચિત્તકમ્માદિવસેન સુપરિનિટ્ઠિતં સુસજ્જિતં દેવવિમાનસદિસં તં દ્વારકોટ્ઠકતો પટ્ઠાય ઓલોકેત્વા ''ઇદં આવસથાગારં અતિવિય મનોરમં સસ્સિરિકં, કેન નુ ખો પઠમં પરિભુત્તં અમ્હાકં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય અસ્સા''તિ ચિન્તેસું, તસ્મિંયેવ ચ ખણે ''ભગવા તં ગામં અનુપ્પત્તો''તિ અસ્સોસું. તેન તે ઉપ્પન્નપીતિસોમનસ્સા ''અમ્હેહિ ભગવા ગન્ત્વાપિ આનેતબ્બો સિયા, સો પન સયમેવ અમ્હાકં વસનટ્ઠાનં સમ્પત્તો, અજ્જ મયં ભગવન્તં ઇધ વસાપેત્વા પઠમં પરિભુઞ્જાપેસ્સામ તથા ભિક્ખુસઙ્ઘં, ભિક્ખુસઙ્ઘે આગતે તેપિટકં બુદ્ધવચનં આગતમેવ ભવિસ્સતિ, સત્થારં મઙ્ગલં વદાપેસ્સામ, ધમ્મં કથાપેસ્સામ. ઇતિ તીહિ રતનેહિ પરિભુત્તે પચ્છા અમ્હાકઞ્ચ પરેસઞ્ચ પરિભોગો ભવિસ્સતિ, એવં નો દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતી''તિ સન્નિટ્ઠાનં કત્વા એતદત્થમેવ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિંસુ. તસ્મા એવમાહંસુ – ''**અધિવાસેતુ નો, ભન્તે ભગવા, આવસથાગાર**''ન્તિ.

યેન આવસથાગારં તેનુપસઙ્કમિંસૂતિ કિઞ્ચાપિ તં તં દિવસમેવ પરિનિટ્ઠિતત્તા દેવવિમાનં વિય સુસજ્જિતં સુપટિજગ્ગિતં, બુદ્ધારહં પન કત્વા ન પઞ્ઞત્તં, ''બુદ્ધા નામ અરઞ્ઞજ્ઝાસયા અરઞ્ઞારામા, અન્તોગામે વસેય્યું વા નો વા, તસ્મા ભગવતો રુચિં જાનિત્વાવ પઞ્ઞાપેસ્સામા''તિ ચિન્તેત્વા તે ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિંસુ, ઇદાનિ ભગવતો રુચિં જાનિત્વા તથા પઞ્ઞાપેતુકામા યેન આવસથાગારં તેનુપસઙ્કમિંસુ. **સબ્બસન્થરિં આવસથાગારં સન્થરિત્વા**તિ યથા સબ્બમેવ સન્થતં હોતિ, એવં તં સન્થરિત્વા સબ્બપઠમં તાવ ''ગોમયં નામ સબ્બમઙ્ગલેસુ વટ્ટતી''તિ

સુધાપરિકમ્મકતમ્પિ ભૂમિં અલ્લગોમયેન ઓપુઞ્જાપેત્વા પરિસુક્ખભાવં ઞત્વા યથા અક્કન્તટ્ઠાને પદં ન પઞ્ઞાયતિ, એવં ચતુજ્જાતિયગન્ધેહિ લિમ્પેત્વા ઉપરિ નાનાવણ્ણકટસારકે સન્થરિત્વા તેસં ઉપરિ મહાપિટ્ઠિકકોજવાદિં કત્વા હત્થત્થરણાદીહિ નાનાવણ્ણેહિ અત્થરણેહિ સન્થરિતબ્બયુત્તકં સબ્બોકાસં સન્થરાપેસું. તેન વુત્તં – ''સબ્બસન્થરિં આવસથાગારં સન્થરિત્વા''તિ.

આસનાનઞ્હિ મજ્ઝટ્ઠાને તાવ મઙ્ગલથમ્ભં નિસ્સાય મહારહં બુદ્ધાસનં પઞ્ઞાપેત્વા તત્થ યં યં મુદુકઞ્ચ મનોરમઞ્ચ પચ્ચત્થરણં, તં તં પચ્ચત્થરિત્વા ઉભતોલોહિતકં મનુઞ્ઞદસ્સનં ઉપધાનં ઉપદહિત્વા ઉપરિ સુવણ્ણરજતતારકાવિચિત્તં વિતાનં બન્ધિત્વા ગન્ધદામપુપ્ફદામાદીહિ અલઙ્કરિત્વા સમન્તા દ્વાદસહત્થે ઠાને પુપ્ફજાલં કારેત્વા તિંસહત્થમત્તટ્ઠાનં પટસાણિયા પરિક્ખિપાપેત્વા પચ્છિમભિત્તિં નિસ્સાય ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ પલ્લઙ્કઅપસ્સયમઞ્ચપીઠાદીનિ પઞ્ઞાપેત્વા ઉપરિ સેતપચ્ચત્થરણેહિ પચ્ચત્થરાપેત્વા સાલાય પાચીનપસ્સં અત્તનો નિસજ્જાયોગ્ગં કારેસું. તં સન્ધાય વુત્તં "**આસનાનિ પઞ્ઞાપેત્વા**"તિ.

ઉદકમણિકન્તિ મહાકુચ્છિકં ઉદકચાટિં. એવં ભગવા ભિક્ખુસઙ્ઘો ચ યથારુચિયા હત્થપાદે ધોવિસ્સન્તિ, મુખં વિક્ખાલેસ્સન્તીતિ તેસુ તેસુ ઠાનેસુ મણિવણ્ણસ્સ ઉદકસ્સ પૂરેત્વા વાસત્થાય નાનાપુપ્ફાનિ ચેવ ઉદકવાસચુણ્ણાનિ ચ પક્ખિપિત્વા કદલિપણ્ણેહિ પિદહિત્વા પતિટ્ઠપેસું. તેન વુત્તં ''ઉદકમણિકં પતિટ્ઠાપેત્વા''તિ.

તેલપ્પદીપં આરોપેત્વાતિ રજતસુવણ્ણાદિમયદણ્ડદીપિકાસુ યોધકરૂપવિલાસખચિતરૂપકાદીનં હત્થે ઠપિતસુવણ્ણરજતાદિમયકપલ્લિકાસુ તેલપ્પદીપં જાલયિત્વા. **યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમિંસૂ**તિ એત્થ પન તે પાટલિગામિયા ઉપાસકા ન કેવલં આવસથાગારમેવ, અથ ખો સકલસ્મિમ્પિ ગામે વીથિયો સજ્જાપેત્વા ધજે ઉસ્સાપેત્વા ગેહદ્વારેસુ પુણ્ણઘટે કદલિયો ચ ઠપાપેત્વા સકલગામં દીપમાલાહિ વિપ્પકિણ્ણતારકં વિય કત્વા ''ખીરપકે દારકે ખીરં પાયેથ, દહરકુમારે લહું લહું ભોજેત્વા સયાપેથ, ઉચ્ચાસદ્દં મા કરિત્થ, અજ્જ એકરત્તિં સત્થા અન્તોગામે વસિસ્સતિ, બુદ્ધા નામ અપ્પસદ્દકામા હોન્તી''તિ ભેરિં ચરાપેત્વા સયં દણ્ડદીપિકા આદાય યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમિંસુ.

અથ ખો ભગવા નિવાસેત્વા પત્તચીવરમાદાય સદ્ધિં ભિક્ખુસઙ્ઘેન યેન આવસથાગારં તેનુપસઙ્કમીતિ ''યસ્સ દાનિ, ભન્તે, ભગવા કાલં મઞ્ઞતી''તિ એવં કિર તેહિ કાલે આરોચિતે ભગવા લાખારસેન તિન્તરત્તકોવિળારપુપ્ફવણ્ણં રત્તદુપટ્ટં કત્તરિયા પદુમં કન્તેન્તો વિય, સંવિધાય તિમણ્ડલં પટિચ્છાદેન્તો નિવાસેત્વા સુવણ્ણપામઙ્ગેન પદુમકલાપં પરિક્ખિપન્તો વિય, વિજ્જુલતાસસ્સિરિકં કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા રત્તકમ્બલેન ગજકુમ્ભં પરિયોનન્ધન્તો વિય, રતનસતુબ્બેધે સુવણ્ણગ્ઘિકે પવાળજાલં ખિપમાનો વિય, મહતિ સુવણ્ણચેતિયે રત્તકમ્બલકઞ્ચુકં પટિમુઞ્ચન્તો વિય, ગચ્છન્તં પુણ્ણચન્દં રત્તવલાહકેન પટિચ્છાદેન્તો વિય, કઞ્ચનગિરિમત્થકે સુપક્કલાખારસં પરિસિઞ્ચન્તો વિય, ચિત્તકૂટપબ્બતમત્થકં વિજ્જુલતાજાલેન પરિક્ખિપન્તો વિય, સકલચક્કવાળસિનેરુયુગન્ધરમહાપથવિં ચાલેત્વા ગહિતનિગ્રોધપલ્લવસમાનવણ્ણં સુરત્તવરપંસુકૂલં પારુપિત્વા વનગહનતો નિક્ખન્તકેસરસીહો વિય, સમન્તતો ઉદયપબ્બતકૂટતો પુણ્ણચન્દો વિય, બાલસૂરિયો વિય ચ અત્તના નિસિન્નચારુમણ્ડપતો નિક્ખમિ.

અથસ્સ કાયતો મેઘમુખતો વિજ્જુકલાપા વિય રસ્મિયો નિક્ખમિત્વા સુવણ્ણરસધારાપરિસેકપિઞ્જરપત્તપુપ્ફફલસાખાવિટપે વિય સમન્તતો રુક્ખે કરિંસુ. તાવદેવ અત્તનો અત્તનો

પત્તચીવરમાદાય મહાભિક્ખુસઙ્ઘો ભગવન્તં પરિવારેસિ. તે ચ નં પરિવારેત્વા ઠિતા ભિક્ખૂ એવરૂપા અહેસું અપ્પિચ્છા સન્તુટ્ઠા પવિવિત્તા અસંસટ્ઠા આરદ્ધવીરિયા વત્તારો વચનક્ખમા ચોદકા પાપગરહિનો સીલસમ્પન્ના સમાધિસમ્પન્ના પઞ્ઞાસમ્પન્ના વિમુત્તિસમ્પન્ના વિમુત્તિઞાણદસ્સનસમ્પન્ના. તેહિ પરિવુતો ભગવા રત્તકમ્બલપરિક્ખિત્તો વિય સુવણ્ણક્ખન્ધો, નક્ખત્તપરિવારિતો વિય પુણ્ણચન્દો, રત્તપદુમવનસણ્ડમજ્ઝગતા વિય સુવણ્ણનાવા, પવાળવેદિકપરિક્ખિત્તો વિય સુવણ્ણપાસાદો વિરોચિત્થ. મહાકસ્સપપ્પમુખા પન મહાથેરા મેઘવણ્ણં પંસુકૂલચીવરં પારુપિત્વા મણિવમ્મવમ્મિતા વિય મહાનાગા પરિવારયિંસુ વન્તરાગા ભિન્નકિલેસા વિજટિતજટા છિન્નબન્ધના કુલે વા ગણે વા અલગ્ગા.

ઇતિ ભગવા સયં વીતરાગો વીતરાગેહિ, વીતદોસો વીતદોસેહિ, વીતમોહો વીતમોહેહિ, નિત્તણ્હો નિત્તણ્હેહિ, નિક્કિલેસો નિક્કિલેસેહિ, સયં બુદ્ધો અનુબુદ્ધેહિ પરિવારિતો પત્તપરિવારિતં વિય કેસરં, કેસરપરિવારિતા વિય કણ્ણિકા, અટ્ઠનાગસહસ્સપરિવારિતો વિય છદ્દન્તો નાગરાજા, નવુતિહંસસહસ્સપરિવારિતો વિય ધતરટ્ઠો હંસરાજા, સેનઙ્ગપરિવારિતો વિય ચક્કવત્તિરાજા, મરુગણપરિવારિતો વિય સક્કો દેવરાજા, બ્રહ્મગણપરિવારિતો વિય હારિતમહાબ્રહ્મા, તારાગણપરિવારિતો વિય પુણ્ણચન્દો, અનુપમેન બુદ્ધવેસેન અપરિમાણેન બુદ્ધવિલાસેન પાટલિગામિનં મગ્ગં પટિપજ્જિ.

અથસ્સ પુરત્થિમકાયતો સુવણ્ણવણ્ણા ઘનબુદ્ધરસ્મિયો ઉટ્ઠહિત્વા અસીતિહત્થટ્ઠાનં અગ્ગહેસું, તથા પચ્છિમકાયતો દક્ખિણપસ્સતો વામપસ્સતો સુવણ્ણવણ્ણા ઘનબુદ્ધરસ્મિયો ઉટ્ઠહિત્વા અસીતિહત્થટ્ઠાનં અગ્ગહેસું, ઉપરિકેસન્તતો પટ્ઠાય સબ્બકેસાવટ્ટેહિ મોરગીવરાજવણ્ણા અસિતા ઘનબુદ્ધરસ્મિયો ઉટ્ઠહિત્વા ગગનતલે અસીતિહત્થટ્ઠાનં અગ્ગહેસું, હેટ્ઠાપાદતલેહિ પવાળવણ્ણા રસ્મિયો ઉટ્ઠહિત્વા ઘનપથવિં અસીતિહત્થટ્ઠાનં અગ્ગહેસું, દન્તતો અક્ખીનં સેતટ્ઠાનતો, નખાનં મંસવિમુત્તટ્ઠાનતો ઓદાતા ઘનબુદ્ધરસ્મિયો ઉટ્ઠહિત્વા અસીતિહત્થટ્ઠાનં અગ્ગહેસું, રત્તપીતવણ્ણાનં સમ્ભિન્નટ્ઠાનતો મઞ્જેટ્ઠવણ્ણા રસ્મિયો ઉટ્ઠહિત્વા અસીતિહત્થટ્ઠાનં અગ્ગહેસું, સબ્બત્થકમેવ પભસ્સરા રસ્મિયો ઉટ્ઠહિંસુ. એવં સમન્તા અસીતિહત્થટ્ઠાનં છબ્બણ્ણા બુદ્ધરસ્મિયો વિજ્જોતમાના વિપ્ફન્દમાના વિધાવમાના કઞ્ચનદણ્ડદીપિકાદીહિ નિચ્છરિત્વા આકાસં પક્ખન્દમાના મહાપદીપજાલા વિય, ચાતુદ્દીપિકમહામેઘતો નિક્ખન્તવિજ્જુલતા વિય ચ દિસોદિસં પક્ખન્દિંસુ. યાહિ સબ્બે દિસાભાગા સુવણ્ણચમ્પકપુપ્ફેહિ વિકિરિયમાના વિય, સુવણ્ણઘટતો સુવણ્ણરસધારાહિ આસિઞ્ચિયમાના વિય, પસારિતસુવણ્ણપટપરિક્ખિત્તા વિય, વેરમ્ભવાતેન સમુદ્ધતકિંસુકકણિકારકોવિળારપુપ્ફચુણ્ણસમોકિણ્ણા વિય, ચીનપિટ્ઠચુણ્ણસમ્પરિરઞ્જિતા વિય ચ વિરોચિંસુ.

ભગવતોપિ અસીતિઅનુબ્યઞ્જનબ્યામપ્પભાપરિક્ખેપસમુજ્જલં દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણપ્પટિમણ્ડિતં સરીરં અબ્ભમહિકાદિઉપક્કિલેસવિમુત્તં સમુજ્જલન્તતારકાવભાસિતં વિય, ગગનતલં વિકસિતં વિય પદુમવનં, સબ્બપાલિફુલ્લો વિય યોજનસતિકો પારિચ્છત્તકો, પટિપાટિયા ઠપિતાનં દ્વત્તિંસસૂરિયાનં દ્વત્તિંસચન્દિમાનં દ્વત્તિંસચક્કવત્તીનં દ્વત્તિંસદેવરાજાનં દ્વત્તિંસમહાબ્રહ્માનં સિરિયા સિરિં અભિભવમાનં વિય વિરોચિત્થ, યથા તં દસહિ પારમીહિ દસહિ ઉપપારમીહિ દસહિ પરમત્થપારમીહીતિ સમ્મદેવ પરિપૂરિતાહિ સમતિંસપારમિતાહિ અલઙ્કતં કપ્પસતસહસ્સાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ દિન્નેન દાનેન રક્ખિતેન સીલેન કતેન કલ્યાણકમ્મેન એકસ્મિં અત્તભાવે સમોસરિત્વા વિપાકં દાતું ઓકાસં અલભમાનેન સમ્બાધપ્પત્તં વિય નિબ્બત્તિતં નાવાસહસ્સભણ્ડં એકં નાવં આરોપનકાલો વિય, સકટસહસ્સભણ્ડં એકં સકટં આરોપનકાલો વિય, પઞ્ચવીસતિયા ગઙ્ગાનં સમ્ભિન્નમુખદ્વારે એકતો રાસિભૂતકાલો વિય અહોસિ.

ઇમાય બુદ્ધસિરિયા ઓભાસમાનસ્સપિ ભગવતો પુરતો અનેકાનિ દણ્ડદીપિકાસહસ્સાનિ ઉક્ખિપિંસુ. તથા પચ્છતો વામપસ્સે દક્ખિણપસ્સે જાતિકુસુમચમ્પકવનમાલિકારત્તુપ્પલનીલુપ્પલબકુલસિન્દુવારાદિપુપ્ફાનિ ચેવ નીલપીતાદિવણ્ણસુગન્ધચુણ્ણાનિ ચ ચાતુદ્દીપિકમહામેઘવિસ્સટ્ઠા સલિલવુટ્ઠિયો વિય વિપ્પકિરિંસુ . પઞ્ચઙ્ગિકતૂરિયનિગ્ઘોસા ચ બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘગુણાસંયુત્તા થુતિઘોસા ચ સબ્બા દિસા પૂરયમાના મુખસમ્ભાસા વિય અહેસું. દેવસુપણ્ણનાગયક્ખગન્ધબ્બમનુસ્સાનં અક્ખીનિ અમતપાનં વિય લભિંસુ. ઇમસ્મિં પન ઠાને ઠત્વા પદસહસ્સેહિ ગમનવણ્ણનં વત્તું વટ્ટતિ. તત્રિયં મુખમત્તં –

“એવં સબ્બઙ્ગસમ્પન્નો, કમ્પયન્તો વસુન્ધરં;
અહેઠયન્તો પાણાનિ, યાતિ લોકવિનાયકો.

“દક્ખિણં પઠમં પાદં, ઉદ્ધરન્તો નરાસભો;
ગચ્છન્તો સિરિસમ્પન્નો, સોભતે દ્વિપદુત્તમો.

“ગચ્છતો બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ, હેટ્ઠા પાદતલં મુદુ;
સમં સમ્ફુસતે ભૂમિં, રજસાનુપલિમ્પતિ.

“નિન્નં ઠાનં ઉન્નમતિ, ગચ્છન્તે લોકનાયકે;
ઉન્નતઞ્ચ સમં હોતિ, પથવી ચ અચેતના.

“પાસાણા સક્ખરા ચેવ, કથલા ખાણુકણ્ટકા;
સબ્બે મગ્ગા વિવજ્જન્તિ, ગચ્છન્તે લોકનાયકે.

“નાતિદૂરે ઉદ્ધરતિ, નચ્ચાસન્ને ચ નિક્ખિપં;
અઘટ્ટયન્તો નિય્યાતિ, ઉભો જાણૂ ચ ગોપ્ફકે.

“નાતિસીઘં પક્કમતિ, સમ્પન્નચરણો મુનિ;
ન ચાપિ સણિકં યાતિ, ગચ્છમાનો સમાહિતો.

“ઉદ્ધં અધો ચ તિરિયં, દિસઞ્ચ વિદિસં તથા;
ન પેક્ખમાનો સો યાતિ, યુગમત્તંવપેક્ખતિ.

“નાગવિક્કન્તચારો સો, ગમને સોભતે જિનો;
ચારું ગચ્છતિ લોકગ્ગો, હાસયન્તો સદેવકે.

“ઉસભરાજાવ સોભન્તો, ચારુચારીવ કેસરી;
તોસયન્તો બહૂ સત્તે, ગામં સેટ્ઠો ઉપાગમી”તિ. –

વણ્ણકાલો નામ કિરેસ. એવંવિધેસુ કાલેસુ ભગવતો સરીરવણ્ણે વા ગુણવણ્ણે વા ધમ્મકથિકસ્સ થામોયેવ પમાણં, ચુણ્ણિયપદેહિ ગાથાબન્ધેહિ યત્તકં સક્કોતિ, તત્તકં વત્તબ્બં. “દુક્કથિત”ન્તિ વા “અતિત્થેન પક્ખન્દો”તિ

વા ન વત્તબ્બો. અપરિમાણવણ્ણા હિ બુદ્ધા ભગવન્તો, તેસં બુદ્ધાપિ અનવસેસતો વણ્ણં વત્તું અસમત્થા. સકલમ્પિ હિ કપ્પં વણ્ણેન્તા પરિયોસાપેતું ન સક્કોન્તિ, પગેવ ઇતરા પજાતિ. ઇમિના સિરિવિલાસેન અલઙ્કતપ્પટિયત્તં પાટલિગામં પાવિસિ , પવિસિત્વા ભગવા પસન્નચિત્તેન જનેન પુપ્ફગન્ધધૂમવાસચુણ્ણાદીહિ પૂજિયમાનો આવસથાગારં પાવિસિ. તેન વુત્તં – ''અથ ખો ભગવા નિવાસેત્વા પત્તચીવરમાદાય સદ્ધિં ભિક્ખુસઙ્ઘેન યેન આવસથાગારં તેનુપસઙ્કમી''તિ.

પાદે પક્ખાલેત્વાતિ યદિપિ ભગવતો પાદે રજોજલ્લં ન ઉપલિમ્પતિ, તેસં પન ઉપાસકાનં કુસલાભિવુદ્ધિં આકઙ્ખન્તો પરેસં દિટ્ઠાનુગતિં આપજ્જનત્થઞ્ચ ભગવા પાદે પક્ખાલેતિ. અપિચ ઉપાદિન્નકસરીરં નામ સીતં કાતબ્બમ્પિ હોતીતિ એતદત્થમ્પિ ભગવા ન્હાનપાદધોવનાદીનિ કરોતિયેવ. **ભગવન્તંયેવ પુરક્ખત્વા**તિ ભગવન્તં પુરતો કત્વા. તત્થ ભગવા ભિક્ખૂનઞ્ચેવ ઉપાસકાનઞ્ચ મજ્ઝે નિસિન્નો ગન્ધોદકેન ન્હાપેત્વા દુકૂલચુમ્બટકેન વોદકં કત્વા જાતિહિઙ્ગુલકેન મજ્જિત્વા રત્તકમ્બલેન પલિવેઠેત્વા પીઠે ઠપિતા રત્તસુવણ્ણઘનપટિમા વિય અતિવિરોચિત્થ.

અયં પનેત્થ પોરાણાનં વણ્ણભણનમગ્ગો –

''ગન્ત્વાન મણ્ડલમાળં, નાગવિક્કન્તચારણો;
ઓભાસયન્તો લોકગ્ગો, નિસીદિ વરમાસને.

''તહિં નિસિન્નો નરદમ્મસારથિ,
દેવાતિદેવો સતપુઞ્ઞલક્ખણો;
બુદ્ધાસને મજ્ઝગતો વિરોચતિ,
સુવણ્ણનિક્ખં વિય પણ્ડુકમ્બલે.

''નેક્ખં જમ્બોનદસ્સેવ, નિક્ખિત્તં પણ્ડુકમ્બલે;
વિરોચતિ વીતમલો, મણિવેરોચનો યથા.

''મહાસાલોવ સમ્ફુલ્લો, મેરુરાજાવલઙ્કતો;
સુવણ્ણયૂપસઙ્કાસો, પદુમો કોકનદો યથા.

''જલન્તો દીપરુક્ખોવ, પબ્બતગ્ગે યથા સિખી;
દેવાનં પારિછત્તોવ, સબ્બફુલ્લો વિરોચતી''તિ.

પાટલિગામિયે ઉપાસકે આમન્તેસીતિ યસ્મા તેસુ ઉપાસકેસુ બહૂ જના સીલેસુ પતિટ્ઠિતા, તસ્મા પઠમં તાવ સીલવિપત્તિયા આદીનવં પકાસેત્વા પચ્છા સીલસમ્પદાય આનિસંસં દસ્સેતું, ''**પઞ્ચિમે ગહપતયો**''તિઆદિના ધમ્મદેસનત્થં આમન્તેસિ.

તત્થ **દુસ્સીલો**તિ નિસ્સીલો. **સીલવિપન્નો**તિ વિપન્નસીલો ભિન્નસંવરો. એત્થ ચ ''દુસ્સીલો''તિ પદેન પુગ્ગલસ્સ સીલાભાવો વુત્તો. સો પનસ્સ સીલાભાવો દુવિધો અસમાદાનેન વા સમાદિન્નસ્સ ભેદેન વાતિ. તેસુ પુરિમો ન તથા સાવજ્જો, યથા દુતિયો સાવજ્જતરો. યથાધિપ્પેતાદીનવનિમિત્તં સીલાભાવં પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય દેસનાય દસ્સેતું, ''સીલવિપન્નો''તિ વુત્તં. તેન ''દુસ્સીલો''તિ પદસ્સ અત્થં દસ્સેતિ. **પમાદાધિકરણન્તિ**

પમાદકારણા. ઇદઞ્ચ સુત્તં ગહટ્ઠાનં વસેન આગતં, પબ્બજિતાનમ્પિ પન લબ્ભતેવ. ગહટ્ઠો હિ યેન સિપ્પટ્ઠાનેન જીવિકં કપ્પેતિ યદિ કસિયા યદિ વાણિજ્જાય યદિ ગોરક્ખેન, પાણાતિપાતાદિવસેન પમત્તો તં તં યથાકાલં સમ્પાદેતું ન સક્કોતિ, અથસ્સ કમ્મં વિનસ્સતિ. માઘાતકાલે પન પાણાતિપાતાદીનિ કરોન્તો દણ્ડવસેન મહતિં ભોગજાનિં નિગચ્છતિ. પબ્બજિતો દુસ્સીલો પમાદકારણા સીલતો બુદ્ધવચનતો ઝાનતો સત્તઅરિયધનતો ચ જાનિં નિગચ્છતિ.

પાપકો કિત્તિસદ્દોતિ ગહટ્ઠસ્સ ''અસુકો અમુકકુલે જાતો દુસ્સીલો પાપધમ્મો પરિચ્ચત્તઇધલોકપરલોકો સલાકભત્તમત્તમ્પિ ન દેતી''તિ પરિસમજ્ઝે પાપકો કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતિ. પબ્બજિતસ્સ ''અસુકો નામ થેરો સત્થુ સાસને પબ્બજિત્વા નાસક્ખિ સીલાનિ રક્ખિતું, ન બુદ્ધવચનં ગહેતું, વેજ્જકમ્માદીહિ જીવતિ, છહિ અગારવેહિ સમન્નાગતો''તિ એવં પાપકો કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતિ.

અવિસારદોતિ ગહટ્ઠો તાવ અવસ્સં બહૂનં સન્નિપાતટ્ઠાને ''કોચિ મમ કમ્મં જાનિસ્સતિ, અથ મં નિન્દિસ્સતિ, રાજકુલસ્સ વા દસ્સેસ્સતી''તિ સભયો ઉપસઙ્કમતિ, મઙ્કુભૂતો પત્તક્ખન્ધો અધોમુખો નિસીદતિ, વિસારદો હુત્વા કથેતું ન સક્કોતિ. પબ્બજિતોપિ બહુભિક્ખુસઙ્ઘે સન્નિપતિતે ''અવસ્સં કોચિ મમ કમ્મં જાનિસ્સતિ, અથ મે ઉપોસથમ્પિ પવારણમ્પિ ઠપેત્વા સામઞ્ઞતો ચાવેત્વા નિક્કડ્ઢિસ્સતી''તિ સભયો ઉપસઙ્કમતિ, વિસારદો હુત્વા કથેતું ન સક્કોતિ. એકચ્ચો પન દુસ્સીલોપિ સમાનો સુસીલો વિય ચરતિ, સોપિ અજ્ઝાસયેન મઙ્કુ હોતિયેવ.

સમ્મૂળ્હો કાલં કરોતીતિ દુસ્સીલસ્સ હિ મરણમઞ્ચે નિપન્નસ્સ દુસ્સીલકમ્માનિ સમાદાય પવત્તિતટ્ઠાનાનિ આપાથં આગચ્છન્તિ. સો ઉમ્મીલેત્વા ઇધલોકં, નિમીલેત્વા પરલોકં પસ્સતિ. તસ્સ ચત્તારો અપાયા કમ્માનુરૂપં ઉપટ્ઠહન્તિ, સત્તિસતેન પહરિયમાનો વિય અગ્ગિજાલાભિઘાતેન ઝાયમાનો વિય ચ હોતિ. સો ''વારેથ, વારેથા''તિ વિરવન્તોવ મરતિ. તેન વુત્તં – ''સમ્મૂળ્હો કાલં કરોતી''તિ.

કાયસ્સ ભેદાતિ ઉપાદિન્નક્ખન્ધપરિચ્ચાગા. **પરં મરણા**તિ તદનન્તરં અભિનિબ્બત્તક્ખન્ધગ્ગહણા. અથ વા **કાયસ્સ ભેદા**તિ જીવિતિન્દ્રિયસ્સ ઉપચ્છેદા. **પરં મરણા**તિ ચુતિતો ઉદ્ધં. **અપાયન્તિ**આદિ સબ્બં નિરયવેવચનં. નિરયો હિ સગ્ગમોક્ખહેતુભૂતા પુઞ્ઞસઙ્ખાતા અયા અપેતત્તા, સુખાનં વા અયસ્સ, આગમનસ્સ વા અભાવા અપાયો. દુક્ખસ્સ ગતિ પટિસરણન્તિ **દુગ્ગતિ**, દોસબહુલતાય વા દુટ્ઠેન કમ્મુના નિબ્બત્તા ગતીતિ દુગ્ગતિ. વિવસા નિપતન્તિ એત્થ દુક્કતકારિનોતિ **વિનિપાતો**, વિનસ્સન્તા વા એત્થ નિપતન્તિ સમ્ભિજ્જમાનઙ્ગપચ્ચઙ્ગાતિ વિનિપાતો. નત્થિ એત્થ અસ્સાદસઞ્ઞિતો અયોતિ **નિરયો**.

અથ વા અપાયગ્ગહણેન તિરચ્છાનયોનિં દીપેતિ. તિરચ્છાનયોનિ હિ અપાયો સુગતિતો અપેતત્તા, ન દુગ્ગતિ મહેસક્ખાનં નાગરાજાદીનં સમ્ભવતો. દુગ્ગતિગ્ગહણેન પેત્તિવિસયં દીપેતિ. સો હિ અપાયો ચેવ દુગ્ગતિ ચ સુગતિતો અપેતત્તા, દુક્ખસ્સ ચ ગતિભૂતત્તા, ન તુ વિનિપાતો અસુરસદિસં અવિનિપતિતત્તા પેતમહિદ્ધિકાનમ્પિ વિજ્જમાનત્તા. વિનિપાતગ્ગહણેન અસુરકાયં દીપેતિ. સો હિ યથાવુત્તેનટ્ઠેન ''અપાયો'' ચેવ ''દુગ્ગતિ'' ચ સબ્બસમ્પત્તિસમુસ્સયેહિ વિનિપતિતત્તા ''વિનિપાતો''તિ ચ વુચ્ચતિ. નિરયગ્ગહણેન અવીચિઆદિકં અનેકપ્પકારં નિરયમેવ દીપેતિ. **ઉપપજ્જતી**તિ નિબ્બત્તતિ.

આનિસંસકથા વુત્તવિપરિયાયેન વેદિતબ્બા. અયં પન વિસેસો – **સીલવા**તિ સમાદાનવસેન સીલવા. **સીલસમ્પન્નો**તિ પરિસુદ્ધં પરિપુણ્ણઞ્ચ કત્વા સીલસ્સ સમાદાનેન સીલસમ્પન્નો. **ભોગક્ખન્ધન્તિ** ભોગરાસિં. **સુગતિં**

સગ્ગં લોકન્તિ એત્થ સુગતિગ્ગહણેન મનુસ્સગતિપિ સઙ્ગય્હતિ, સગ્ગગ્ગહણેન દેવગતિ એવ. તત્થ સુન્દરા ગતિ **સુગતિ**, રૂપાદીહિ વિસયેહિ સુટ્ઠુ અગ્ગોતિ **સગ્ગો**, સો સબ્બોપિ લુજ્જનપલુજ્જનટ્ઠેન **લોકો**તિ.

પાટલિગામિયે ઉપાસકે બહુદેવ રત્તિં ધમ્મિયા કથાયાતિ અઞ્ઞાયપિ પાળિમુત્તાય ધમ્મકથાય ચેવ આવસથાનુમોદનકથાય ચ. તદા હિ ભગવા યસ્મા અજાતસત્તુના તત્થ પાટલિપુત્તનગરં માપેન્તેન અઞ્ઞેસુ ગામનિગમજનપદરાજધાનીસુ યે સીલાચારસમ્પન્ના કુટુમ્બિકા, તે આનેત્વા ધનધઞ્ઞઘરવત્થુખેત્તવત્થાદીનિ ચેવ પરિહારઞ્ચ દાપેત્વા નિવેસિયન્તિ. તસ્મા પાટલિગામિયા ઉપાસકા આનિસંસદસ્સાવિતાય વિસેસતો સીલગરુકા સબ્બગુણાનઞ્ચ સીલસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો તેસં પઠમં સીલાનિસંસે પકાસેત્વા તતો પરં આકાસગઙ્ગં ઓતારેન્તો વિય, પથવોજં આકડ્ઢન્તો વિય, મહાજમ્બું મત્થકે ગહેત્વા ચાલેન્તો વિય, યોજનિકમધુકણ્ડં ચક્કયન્તેન પીળેત્વા મધુરસં પાયમાનો વિય પાટલિગામિકાનં ઉપાસકાનં હિતસુખાવહં પકિણ્ણકકથં કથેન્તો ''આવાસદાનં નામેતં ગહપતયો મહન્તં પુઞ્ઞં, તુમ્હાકં આવાસો મયા પરિભુત્તો, ભિક્ખુસઙ્ઘેન ચ પરિભુત્તો, મયા ચ ભિક્ખુસઙ્ઘેન ચ પરિભુત્તે પન ધમ્મરતનેનપિ પરિભુત્તોયેવ હોતિ. એવં તીહિ રતનેહિ પરિભુત્તે અપરિમેય્યો ચ વિપાકો, અપિચ આવાસદાનસ્મિં દિન્ને સબ્બદાનં દિન્નમેવ હોતિ, ભૂમટ્ઠકપણ્ણસાલાય વા સાખામણ્ડપસ્સ વા સઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ કતસ્સ આનિસંસો પરિચ્છિન્દિતું ન સક્કા. આવાસદાનાનુભાવેન હિ ભવે નિબ્બત્તમાનસ્સપિ સમ્પીળિતગબ્ભવાસો નામ ન હોતિ, દ્વાદસહત્થો ઓવરકો વિયસ્સ માતુકુચ્છિ અસમ્બાધોવ હોતી''તિ એવં નાનાનયેહિ વિચિત્તં બહું ધમ્મકથં કથેત્વા –

''સીતં ઉણ્હં પટિહન્તિ, તતો વાળમિગાનિ ચ;
સરીસપે ચ મકસે, સિસિરે ચાપિ વુટ્ઠિયો.

''તતો વાતાતપો ઘોરો, સઞ્જાતો પટિહઞ્ઞતિ;
લેણત્થઞ્ચ સુખત્થઞ્ચ, ઝાયિતુઞ્ચ વિપસ્સિતું.

''વિહારદાનં સઙ્ઘસ્સ, અગ્ગં બુદ્ધેન વણ્ણિતં;
તસ્મા હિ પણ્ડિતો પોસો, સમ્પસ્સં અત્થમત્તનો.

''વિહારે કારયે રમ્મે, વાસયેત્થ બહુસ્સુતે;
તેસં અન્નઞ્ચ પાનઞ્ચ, વત્થસેનાસનાનિ ચ.

''દદેય્ય ઉજુભૂતેસુ, વિપ્પસન્નેન ચેતસા;
તે તસ્સ ધમ્મં દેસેન્તિ, સબ્બદુક્ખાપનૂદનં;
યં સો ધમ્મં ઇધઞ્ઞાય, પરિનિબ્બાતિ અનાસવો''તિ. (ચૂળવ॰ ૨૯૫) –

એવં અયમ્પિ આવાસદાને આનિસંસોતિ બહુદેવ રત્તિં અતિરેકતરં દિયડ્ઢયામં આવાસદાનાનિસંસકથં કથેસિ. તત્થ ઇમા ગાથા તાવ સઙ્ગહં આરુળ્હા, પકિણ્ણકધમ્મદેસના પન સઙ્ગહં નારોહતિ. **સન્દસ્સેત્વા**તિઆદીનિ વુત્તત્થાનેવ.

અભિક્કન્તાતિ અતિક્કન્તા દ્વે યામા ગતા. **યસ્સ દાનિ કાલં મઞ્ઞથા**તિ યસ્સ ગમનસ્સ તુમ્હે કાલં મઞ્ઞથ, ગમનકાલો તુમ્હાકં, ગચ્છથાતિ વુત્તં હોતિ. કસ્મા પન ભગવા તે ઉય્યોજેસીતિ? અનુકમ્પાય. તિયામરત્તિઞ્હિ તત્થ

નિસીદિત્વા વીતિનામેન્તાનં તેસં સરીરે આબાધો ઉપ્પજ્જેય્યાતિ, ભિક્ખુસઙ્ઘેપિ ચ વિપ્પભાતસયનનિસજ્જાય ઓકાસો લદ્ધું વટ્ટતિ, ઇતિ ઉભયાનુકમ્પાય ઉય્યોજેસીતિ. **સુઞ્ઞાગારન્તિ** પાટિયેક્કં સુઞ્ઞાગારં નામ તત્થ નત્થિ. તેન કિર ગહપતયો તસ્સેવ આવસથાગારસ્સ એકપસ્સે પટસાણિયા પરિક્ખિપાપેત્વા કપ્પિયમઞ્ચં પઞ્ઞાપેત્વા તત્થ કપ્પિયપચ્ચત્થરણં અત્થરિત્વા ઉપરિ સુવણ્ણરજતતારકાગન્ધમાલાદિપટિમણ્ડિતં વિતાનં બન્ધિત્વા તેલપ્પદીપં આરોપેસું "અપ્પેવ નામ સત્થા ધમ્માસનતો વુટ્ઠાય થોકં વિસ્સમિતુકામો ઇધ નિપજ્જેય્ય, એવં નો ઇદં આવસથાગારં ભગવતા ચતૂહિ ઇરિયાપથેહિ પરિભુત્તં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતી"તિ. સત્થાપિ તદેવ સન્ધાય તત્થ સઙ્ઘાટિં પઞ્ઞાપેત્વા સીહસેય્યં કપ્પેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં "સુઞ્ઞાગારં પાવિસી"તિ. તત્થ પાદધોવનટ્ઠાનતો પટ્ઠાય યાવ ધમ્માસના અગમાસિ, એત્તકે ઠાને ગમનં નિપ્ફન્નં. ધમ્માસનં પત્વા થોકં અટ્ઠાસિ, ઇદં તત્થ ઠાનં. ભગવા દ્વે યામે ધમ્માસને નિસીદિ, એત્તકે ઠાને નિસજ્જા નિપ્ફન્ના. ઉપાસકે ઉય્યોજેત્વા ધમ્માસનતો ઓરુય્હ યથાવુત્તે ઠાને સીહસેય્યં કપ્પેસિ. એવં તં ઠાનં ભગવતા ચતૂહિ ઇરિયાપથેહિ પરિભુત્તં અહોસીતિ.

સુનિધવસ્સકારાતિ સુનિધો ચ વસ્સકારો ચ દ્વે બ્રાહ્મણા. **મગધમહામત્તાતિ** મગધરઞ્ઞો મહાઅમચ્ચા, મગધરટ્ઠે વા મહામત્તા મહતિયા ઇસ્સરિયમત્તાય સમન્નાગતાતિ મહામત્તા. **પાટલિગામે નગરં માપેન્તીતિ** પાટલિગામસઙ્ખાતે ભૂમિપદેસે નગરં માપેન્તિ. **વજ્જીનં પટિબાહાયાતિ** લિચ્છવિરાજૂનં આયમુખપ્પચ્છિન્દનત્થં. **સહસ્સસહસ્સેવાતિ** એકેકવગ્ગવસેન સહસ્સં સહસ્સં હુત્વા. **વત્થૂનીતિ** ઘરવત્થૂનિ. **ચિત્તાનિ નમન્તિ નિવેસનાનિ માપેતુન્તિ** રઞ્ઞો રાજમહામત્તાનઞ્ચ નિવેસનાનિ માપેતું વત્થુવિજ્જાપાઠકાનં ચિત્તાનિ નમન્તિ. તે કિર અત્તનો સિપ્પાનુભાવેન હેટ્ઠાપથવિયં તિંસહત્થમત્તે ઠાને "ઇધ નાગગ્ગાહો, ઇધ યક્ખગ્ગાહો, ઇધ ભૂતગ્ગાહો, ઇધ પાસાણો વા ખાણુકો વા અત્થી"તિ જાનન્તિ. તે તદા સિપ્પં જપ્પેત્વા દેવતાહિ સદ્ધિં સમ્મન્તયમાના વિય માપેન્તિ.

અથ વા નેસં સરીરે દેવતા અધિમુચ્ચિત્વા તત્થ તત્થ નિવેસનાનિ માપેતું ચિત્તં નામેન્તિ. તા ચતૂસુ કોણેસુ ખાણુકે કોટ્ટેત્વા વત્થુમ્હિ ગહિતમત્તે પટિવિગચ્છન્તિ. સદ્ધકુલાનં સદ્ધા દેવતા તથા કરોન્તિ, અસ્સદ્ધકુલાનં અસ્સદ્ધા દેવતા. કિંકારણા? સદ્ધાનઞ્હિ એવં હોતિ "ઇધ મનુસ્સા નિવેસનં માપેન્તા પઠમં ભિક્ખુસઙ્ઘં નિસીદાપેત્વા મઙ્ગલં વદાપેસ્સન્તિ, અથ મયં સીલવન્તાનં દસ્સનં ધમ્મકથં પઞ્હવિસ્સજ્જનં અનુમોદનં સોતું લભિસ્સામ, મનુસ્સા ચ દાનં દત્વા અમ્હાકં પત્તિં દસ્સન્તી"તિ. અસ્સદ્ધા દેવતાપિ "અત્તનો ઇચ્છાનુરૂપં તેસં પટિપત્તિં પસ્સિતું, કથઞ્ચ સોતું લભિસ્સામા"તિ તથા કરોન્તિ.

તાવતિંસેહીતિ યથા હિ એકસ્મિં કુલે એકં પણ્ડિતમનુસ્સં, એકસ્મિઞ્ચ વિહારે એકં બહુસ્સુતં ભિક્ખું ઉપાદાય "અસુકકુલે મનુસ્સા પણ્ડિતા, અસુકવિહારે ભિક્ખૂ બહુસ્સુતા"તિ સદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતિ, એવમેવ સક્કં દેવરાજાનં, વિસ્સકમ્મઞ્ચ દેવપુત્તં ઉપાદાય "તાવતિંસા પણ્ડિતા"તિ સદ્દો અબ્ભુગ્ગતો. તેનાહ "તાવતિંસેહી"તિ. **સેય્યથાપીતિ**આદિના દેવેહિ તાવતિંસેહિ સદ્ધિં મન્તેત્વા વિય સુનિધવસ્સકારા નગરં માપેન્તીતિ દસ્સેતિ.

યાવતા, આનન્દ, અરિયં આયતનન્તિ યત્તકં અરિયમનુસ્સાનં ઓસરણટ્ઠાનં નામ અત્થિ. **યાવતા વણિપ્પથોતિ** યત્તકં વાણિજાનં આહટભણ્ડસ્સ રાસિવસેન કયવિક્કયટ્ઠાનં નામ, વાણિજાનં વસનટ્ઠાનં વા અત્થિ. **ઇદં અગ્ગનગરન્તિ** તેસં અરિયાયતનવણિપ્પથાનં ઇદં નગરં અગ્ગં ભવિસ્સતિ જેટ્ઠકં પામોક્ખં. **પુટભેદનન્તિ** ભણ્ડપુટભેદનટ્ઠાનં, ભણ્ડભણ્ડિકાનં મોચનટ્ઠાનન્તિ વુત્તં હોતિ. સકલજમ્બુદીપે અલદ્ધભણ્ડમ્પિ હિ ઇધેવ લભિસ્સન્તિ, અઞ્ઞત્થ વિક્કયં અગચ્છન્તાપિ ઇધેવ વિક્કયં ગચ્છિસ્સન્તિ, તસ્મા ઇધેવ પુટં ભિન્દિસ્સન્તીતિ

અત્થો. આયાનમ્પિ હિ ચતૂસુ દ્વારેસુ ચત્તારિ, સભાયં એકન્તિ એવં દિવસે દિવસે પઞ્ચસતસહસ્સાનિ તત્થ ઉપ્પજ્જિસ્સન્તિ. તાનિ સભાવાનિ આયાનીતિ દસ્સેતિ.

અગ્ગિતો વાતિઆદીસુ સમુચ્ચયત્થો વાસદ્દો, અગ્ગિના ચ ઉદકેન ચ મિથુભેદેન ચ નસ્સિસ્સતીતિ અત્થો. તસ્સ હિ એકો કોટ્ઠાસો અગ્ગિના નસ્સિસ્સતિ, નિબ્બાપેતું ન સક્ખિસ્સન્તિ, એકં કોટ્ઠાસં ગઙ્ગા ગહેત્વા ગમિસ્સતિ, એકો ઇમિના અકથિતં અમુસ્સ, અમુના અકથિતં ઇમસ્સ વદન્તાનં પિસુણવાચાનં વસેન ભિન્નાનં મનુસ્સાનં અઞ્ઞમઞ્ઞભેદેન વિનસ્સિસ્સતિ. એવં વત્વા ભગવા પચ્ચૂસકાલે ગઙ્ગાતીરં ગન્ત્વા કતમુખધોવનો ભિક્ખાચારવેલં આગમયમાનો નિસીદિ.

સુનિધવસ્સકારાપિ ''અમ્હાકં રાજા સમણસ્સ ગોતમસ્સ ઉપટ્ઠાકો , સો અમ્હે ઉપગતે પુચ્છિસ્સતિ 'સત્થા કિર પાટલિગામં અગમાસિ, કિં તસ્સ સન્તિકં ઉપસઙ્કમિત્થ, ન ઉપસઙ્કમિત્થા'તિ. 'ઉપસઙ્કમિમ્હા'તિ ચ વુત્તે 'નિમન્તયિત્થ, ન નિમન્તયિત્થા'તિ પુચ્છિસ્સતિ. 'ન નિમન્તયિમ્હા'તિ ચ વુત્તે અમ્હાકં દોસં આરોપેત્વા નિગ્ગણ્હિસ્સતિ, ઇદઞ્ચાપિ મયં અકતટ્ઠાને નગરં માપેમ, સમણસ્સ ખો પન ગોતમસ્સ ગતગતટ્ઠાને કાળકણ્ણિસત્તા પટિક્કમન્તિ, તં મયં નગરમઙ્ગલં વાચાપેસ્સામા''તિ ચિન્તેત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા નિમન્તયિંસુ. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો સુનિધવસ્સકારા**''તિઆદિ.

પુબ્બણ્હસમયન્તિ પુબ્બણ્હે કાલે. **નિવાસેત્વા**તિ ગામપવેસનનીહારેન નિવાસનં નિવાસેત્વા કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા. **પત્તચીવરમાદાયા**તિ ચીવરં પારુપિત્વા પત્તં હત્થેન ગહેત્વા.

સીલવન્તેત્થાતિ સીલવન્તો એત્થ અત્તનો વસનટ્ઠાને. **સઞ્ઞતે**તિ કાયવાચાચિત્તેહિ સઞ્ઞતે. **તાસં દક્ખિણમાદિસે**તિ સઙ્ઘસ્સ દિન્ને ચત્તારો પચ્ચયે તાસં ઘરદેવતાનં આદિસેય્ય પત્તિં દદેય્ય. **પૂજિતા પૂજયન્તી**તિ ''ઇમે મનુસ્સા અમ્હાકં ઞાતકાપિ ન હોન્તિ, એવમ્પિ નો પત્તિં દેન્તી''તિ આરક્ખં સુસંવિહિતં કરોન્તિ સુટ્ઠુ આરક્ખં કરોન્તિ. **માનિતા માનયન્તી**તિ કાલાનુકાલં બલિકમ્મકરણેન માનિતા ''એતે મનુસ્સા અમ્હાકં ઞાતકાપિ ન હોન્તિ, તથાપિ ચતુપઞ્ચછમાસન્તરં નો બલિકમ્મં કરોન્તી''તિ માનેન્તિ ઉપ્પન્નપરિસ્સયં હરન્તિ. **તતો ન**ન્તિ તતો તં પણ્ડિતજાતિકં પુરિસં. **ઓરસ**ન્તિ ઉરે ઠપેત્વા વડ્ઢિતં, યથા માતા ઓરસં પુત્તં અનુકમ્પતિ, ઉપ્પન્નપરિસ્સયહરણત્થમેવસ્સ યથા વાયમતિ, એવં અનુકમ્પન્તીતિ અત્થો. **ભદ્રાનિ પસ્સતી**તિ સુન્દરાનિ પસ્સતિ.

અનુમોદિત્વાતિ તેહિ તદા પસુતપુઞ્ઞસ્સ અનુમોદનવસેન તેસં ધમ્મકથં કત્વા. સુનિધવસ્સકારાપિ ''યા તત્થ દેવતા આસું, તાસં દક્ખિણમાદિસે''તિ ભગવતો વચનં સુત્વા દેવતાનં પત્તિં અદંસુ. **તં ગોતમદ્વારં નામ અહોસી**તિ તસ્સ નગરસ્સ યેન દ્વારેન ભગવા નિક્ખમિ, તં ગોતમદ્વારં નામ અહોસિ. ગઙ્ગાય પન ઉત્તરણત્થં અનોતિણ્ણત્તા ગોતમતિત્થં નામ નાહોસિ. **પૂરા**તિ પુણ્ણા. **સમતિત્તિકા**તિ તટસમં ઉદકસ્સ તિત્તા ભરિતા. **કાકપેય્યા**તિ તીરે ઠિતકાકેહિ પાતું સક્કુણેય્યઉદકા. દ્વીહિપિ પદેહિ ઉભતોકૂલસમં પરિપુણ્ણભાવમેવ દસ્સેતિ. **ઉળુમ્પ**ન્તિ પારગમનત્થાય દારૂનિ સઙ્ઘાટેત્વા આણિયો કોટ્ટેત્વા કતં. **કુલ્લ**ન્તિ વેળુદણ્ડાદિકે વલ્લિઆદીહિ બન્ધિત્વા કતં.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં મહાજનસ્સ ગઙ્ગોદકમત્તસ્સપિ કેવલં તરિતું અસમત્થતં, અત્તનો પન ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ અતિગમ્ભીરવિત્થતં સંસારમહણ્ણવં તરિત્વા ઠિતભાવઞ્ચ સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદત્થપરિદીપનં **ઇમં ઉદાનં**

ઉદાનેસિ.

તત્થ **અણ્ણવન્તિ** સબ્બન્તિમેન પરિચ્છેદેન યોજનમત્તં ગમ્ભીરસ્સ ચ વિત્થતસ્સ ચ ઉદકટ્ઠાનસ્સેતં અધિવચનં. **સરન્તિ** સરિત્વા ગમનતો ઇધ નદી અધિપ્પેતા. ઇદં વુત્તં હોતિ – **યે** ગમ્ભીરવિત્થતં સંસારણ્ણવં તણ્હાસરિતઞ્ચ **તરન્તિ**, તે અરિયમગ્ગસઙ્ખાતં **સેતું કત્વાન વિસજ્જ પલ્લલાનિ** અનામસિત્વાવ ઉદકભરિતાનિ નિન્નટ્ઠાનાનિ, અયં પન ઇદં અપ્પમત્તકં ઉદકં તરિતુકામો **કુલ્લઞ્હિ જનો પબન્ધતિ** કુલ્લં બન્ધિતું આયાસં આપજ્જતિ. **તિણ્ણા મેધાવિનો જના**તિ અરિયમગ્ગઞાણસઙ્ખાતાય મેધાય સમન્નાગતત્તા મેધાવિનો બુદ્ધા ચ બુદ્ધસાવકા ચ વિના એવ કુલ્લેન તિણ્ણા પરતીરે પતિટ્ઠિતાતિ.

છટ્ઠસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. દ્વિધાપથસુત્તવણ્ણના

૭૭. સત્તમે **અદ્ધાનમગ્ગપટિપન્નો**તિ અદ્ધાનસઙ્ખાતં દીઘમગ્ગં પટિપન્નો ગચ્છન્તો હોતિ. **નાગસમાલેના**તિ એવંનામકેન થેરેન. **પચ્છાસમણેના**તિ અયં તદા ભગવતો ઉપટ્ઠાકો અહોસિ. તેન નં પચ્છાસમણં કત્વા મગ્ગં પટિપજ્જિ. ભગવતો હિ પઠમબોધિયં વીસતિવસ્સાનિ અનિબદ્ધા ઉપટ્ઠાકા અહેસું, તતો પરં યાવ પરિનિબ્બાના પઞ્ચવીસતિવસ્સાનિ આયસ્મા આનન્દો છાયાવ ઉપટ્ઠાસિ. અયં પન અનિબદ્ધુપટ્ઠાકકાલો. તેન વુત્તં – "**આયસ્મતા નાગસમાલેન પચ્છાસમણેના**"તિ. **દ્વિધાપથન્તિ** દ્વિધાભૂતં મગ્ગં. ''દ્વેધાપથ''ન્તિપિ પઠન્તિ આયસ્મા નાગસમાલો અત્તના પુબ્બે તત્થ કતપરિચયત્તા ઉજુભાવઞ્ચસ્સ સન્ધાય વદતિ "**અયં, ભન્તે ભગવા, પન્થો**"તિ.

ભગવા પન તદા તસ્સ સપરિસ્સયભાવં ઞત્વા તતો અઞ્ઞં મગ્ગં ગન્તુકામો "**અયં, નાગસમાલ, પન્થો**"તિ આહ. ''સપરિસ્સયો''તિ ચ વુત્તે અસદ્દહિત્વા ''ભગવા ન તત્થ પરિસ્સયો''તિ વદેય્ય, તદસ્સ દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાયાતિ ''સપરિસ્સયો''તિ ન કથેસિ. તિક્ખત્તું ''અયં પન્થો, ઇમિના ગચ્છામા''તિ વત્વા ચતુત્થવારે ''ન ભગવા ઇમિના મગ્ગેન ગન્તું ઇચ્છતિ, અયમેવ ચ ઉજુમગ્ગો, હન્દાહં ભગવતો પત્તચીવરં દત્વા ઇમિના મગ્ગેન ગમિસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા સત્થુ પત્તચીવરં દાતું અસક્કોન્તો ભૂમિયં ઠપેત્વા પચ્ચુપટ્ઠિતેન દુક્ખસંવત્તનિકેન કમ્મુના ચોદિયમાનો ભગવતો વચનં અનાદિયિત્વાવ પક્કામિ. તેન વુત્તં – "**અથ ખો આયસ્મા નાગસમાલો ભગવતો પત્તચીવરં તત્થેવ છમાયં નિક્ખિપિત્વા પક્કામી**"તિ. તત્થ **ભગવતો પત્તચીવરન્તિ** અત્તનો હત્થગતં ભગવતો પત્તચીવરં. **તત્થેવા**તિ તસ્મિંયેવ મગ્ગે **છમાયં** પથવિયં નિક્ખિપિત્વા પક્કામિ. ઇદં વો ભગવા પત્તચીવરં, સચે ઇચ્છથ, ગણ્હથ, યદિ અત્તના ઇચ્છિતમગ્ગંયેવ ગન્તુકામત્થાતિ અધિપ્પાયો. ભગવાપિ અત્તનો પત્તચીવરં સયમેવ ગહેત્વા યથાધિપ્પેતં મગ્ગં પટિપજ્જિ.

અન્તરામગ્ગે ચોરા નિક્ખમિત્વાતિ તદા કિર પઞ્ચસતા પુરિસા લુદ્દા લોહિતપાણિનો રાજાપરાધિનો હુત્વા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા ચોરિકાય જીવિકં કપ્પેન્તા ''પારિપન્થિકભાવેન રઞ્ઞો આયપથં પચ્છિન્દિસ્સામા''તિ મગ્ગસમીપે અરઞ્ઞે તિટ્ઠન્તિ. તે થેરં તેન મગ્ગેન ગચ્છન્તં દિસ્વા ''અયં સમણો ઇમિના મગ્ગેન આગચ્છતિ, અવળઞ્જિતબ્બં મગ્ગં વળઞ્જેતિ, અમ્હાકં અત્થિભાવં ન જાનાતિ, હન્દ નં જાનાપેસ્સામા''તિ કુજ્ઝિત્વા ગહનટ્ઠાનતો વેગેન નિક્ખમિત્વા સહસા થેરં ભૂમિયં પાતેત્વા હત્થપાદેહિ કોટ્ટેત્વા મત્તિકાપત્તઞ્ચસ્સ ભિન્દિત્વા ચીવરં ખણ્ડાખણ્ડિકં છિન્દિત્વા પબ્બજિતત્તા ''તં ન હનામ, ઇતો પટ્ઠાય ઇમસ્સ મગ્ગસ્સ પરિસ્સયભાવં જાનાહી''તિ વિસ્સજ્જેસું. તેન વુત્તં – "**અથ ખો આયસ્મતો...પે॰... વિપ્ફાલેસુ**"ન્તિ.

ભગવાપિ ‘‘અયં તેન મગ્ગેન ગતો ચોરેહિ બાધિતો મં પરિયેસિત્વા ઇદાનેવ આગમિસ્સતી’’તિ ઞત્વા થોકં ગન્ત્વા મગ્ગા ઓક્કમ્મ અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસીદિ. આયસ્માપિ ખો નાગસમાલો પચ્ચાગન્ત્વા સત્થારા ગતમગ્ગમેવ ગહેત્વા ગચ્છન્તો તસ્મિં રુક્ખમૂલે ભગવન્તં પસ્સિત્વા ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા તં પવત્તિં સબ્બં આરોચેસિ. તેન વુત્તં – ‘‘**અથ ખો આયસ્મા નાગસમાલો…પે॰… સઙ્ઘાટિઞ્ચ વિપ્ફાલેસુ**’’ન્તિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં આયસ્મતો નાગસમાલસ્સ અત્તનો વચનં અનાદિયિત્વા અખેમન્તમગ્ગગમનં, અત્તનો ચ ખેમન્તમગ્ગગમનં વિદિત્વા તદત્થદીપનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **સદ્ધિં ચર**ન્તિ સહ ચરન્તો. **એકતો વસ**ન્તિ ઇદં તસ્સેવ વેવચનં, સહ વસન્તોતિ અત્થો . **મિસ્સો અઞ્ઞજનેન વેદગૂ**તિ વેદિતબ્બટ્ઠેન વેદસઙ્ખાતેન ચતુસચ્ચઅરિયમગ્ગઞાણેન ગતત્તા અધિગતત્તા, વેદસ્સ વા સકલસ્સ ઞેય્યસ્સ પારં ગતત્તા વેદગૂ. અત્તનો હિતાહિતં ન જાનાતીતિ અઞ્ઞો, અવિદ્વા બાલોતિ અત્થો. તેન અઞ્ઞેન જનેન મિસ્સો સહચરણમત્તેન મિસ્સો. **વિદ્વા પજહાતિ પાપક**ન્તિ તેન વેદગૂભાવેન વિદ્વા જાનન્તો પાપકં અભદ્દકં અત્તનો દુક્ખાવહં પજહાતિ, પાપકં વા અકલ્યાણપુગ્ગલં પજહાતિ. યથા કિં? **કોઞ્ચો ખીરપકોવ નિન્નગ**ન્તિ યથા કોઞ્ચસકુણો ઉદકમિસ્સિતે ખીરે ઉપનીતે વિના તોયં ખીરમત્તસ્સેવ પિવનતો ખીરપકો નિન્નટ્ઠાનગમનેન નિન્નગસઙ્ખાતં ઉદકં પજહાતિ વજ્જેતિ, એવં પણ્ડિતો કિર દુપ્પઞ્ઞપુગ્ગલેહિ ઠાનનિસજ્જાદીસુ સહભૂતોપિ આચારેન તે પજહાતિ, ન કદાચિપિ સમ્મિસ્સો હોતિ.

સત્તમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. વિસાખાસુત્તવણ્ણના

૭૮. અટ્ઠમે **વિસાખાય મિગારમાતુયા નત્તા કાલઙ્કતા હોતી**તિ વિસાખાય મહાઉપાસિકાય પુત્તસ્સ ધીતા કુમારિકા કાલઙ્કતા હોતિ. સા કિર વત્તસમ્પન્ના સાસને અભિપ્પસન્ના મહાઉપાસિકાય ગેહં પવિટ્ઠાનં ભિક્ખૂનં ભિક્ખુનીનઞ્ચ અત્તના કાતબ્બવેય્યાવચ્ચં પુરેભત્તં પચ્છાભત્તઞ્ચ અપ્પમત્તા અકાસિ, અત્તનો પિતામહિયા ચિત્તાનુકૂલં પટિપજ્જિ. તેન વિસાખા ગેહતો બહિ ગચ્છન્તી સબ્બં તસ્સાયેવ ભારં કત્વા ગચ્છતિ, રૂપેન ચ દસ્સનીયા પાસાદિકા, ઇતિ સા તસ્સા વિસેસતો પિયા મનાપા અહોસિ. સા રોગાભિભૂતા કાલમકાસિ. તેન વુત્તં – ‘‘તેન ખો પન સમયેન વિસાખાય મિગારમાતુયા નત્તા કાલઙ્કતા હોતિ પિયા મનાપા’’તિ. અથ મહાઉપાસિકા તસ્સા મરણેન સોકં સન્ધારેતું અસક્કોન્તી દુક્ખી દુમ્મના સરીરનિક્ખેપં કારેત્વા ‘‘અપિ નામ સત્થુ સન્તિકં ગતકાલે ચિત્તસ્સાદં લભેય્ય’’ન્તિ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિ. તેન વુત્તં – ‘‘**અથ ખો વિસાખા મિગારમાતા**’’તિઆદિ. તત્થ **દિવા દિવસ્સા**તિ દિવસસ્સાપિ દિવા, મજ્ઝન્હિકે કાલેતિ અત્થો.

ભગવા વિસાખાય વટ્ટાભિરતિં જાનન્તો ઉપાયેન સોકતનુકરણત્થં ‘‘**ઇચ્છેય્યાસિ ત્વં વિસાખે**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **યાવતિકા**તિ યત્તકા. તદા કિર સત્ત જનકોટિયો સાવત્થિયં પટિવસન્તિ . તં સન્ધાય ભગવા ‘‘**કીવબહુકા પન વિસાખે સાવત્થિયા મનુસ્સા દેવસિકં કાલં કરોન્તી**’’તિ પુચ્છિ. વિસાખા ‘‘**દસપિ, ભન્તે**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **તીણી**તિ તયો. અયમેવ વા પાઠો. **અવિવિત્તા**તિ અસુઞ્ઞા.

અથ ભગવા અત્તનો અધિપ્પાયં પકાસેન્તો ‘‘**અપિ નુ ત્વં કદાચિ કરહચિ અનલ્લવત્થા વા ભવેય્યાસિ અનલ્લકેસા વા**’’તિ આહ. નનુ એવં સન્તે તયા સબ્બકાલં સોકાભિભૂતાય મતાનં પુત્તાદીનં અમઙ્ગલૂપચારવસેન

ઉદકોરોહણેન અલ્લવત્થાય અલ્લકેસાય એવ ભવિતબ્બન્તિ દસ્સેતિ. તં સુત્વા ઉપાસિકા સંવેગજાતા “**નો હેતં, ભન્તે**”તિ પટિક્ખિપિત્વા પિયવત્થું વિપ્પટિસારતો અત્તનો ચિત્તસ્સ નિવત્તભાવં સત્થુ આરોચેન્તી “**અલં મે, ભન્તે, તાવબહુકેહિ પુત્તેહિ ચ નત્તારેહિ ચા**”તિ આહ.

અથસ્સા ભગવા ‘‘દુક્ખં નામેતં પિયવત્થુનિમિત્તં, યત્તકાનિ પિયવત્થૂનિ, તત્તકાનિ દુક્ખાનિ. તસ્મા સુખકામેન દુક્ખપ્પટિકૂલેન સબ્બસો પિયવત્થુતો ચિત્તં વિવેચેતબ્બ’’ન્તિ ધમ્મં દેસેન્તો “**યેસં ખો વિસાખે સતં પિયાનિ, સતં તેસં દુક્ખાની**”તિઆદિમાહ. તત્થ **સતં પિયાની**તિ સતં પિયાયિતબ્બવત્થૂનિ. ‘‘સતં પિય’’ન્તિપિ કેચિ પઠન્તિ. એત્થ ચ યસ્મા એકતો પટ્ઠાય યાવ દસ, તાવ સઙ્ખ્યા સઙ્ખ્યેય્યપ્પધાના, તસ્મા “**યેસં દસ પિયાનિ, દસ તેસં દુક્ખાની**”તિઆદિના પાળિ આગતા. કેચિ પન ‘‘યેસં દસ પિયાનં, દસ નેસં દુક્ખાન’’ન્તિઆદિના પઠન્તિ, તં ન સુન્દરં. યસ્મા પન વીસતિતો પટ્ઠાય યાવ સતં, તાવ સઙ્ખ્યા સઙ્ખ્યેય્યપ્પધાનાવ, તસ્મા તત્થાપિ સઙ્ખ્યેય્યપ્પધાનતંયેવ ગહેત્વા ‘‘યેસં ખો વિસાખે સતં પિયાનિ, સતં તેસં દુક્ખાની’’તિઆદિના પાળિ આગતા. સબ્બેસમ્પિ ચ ‘‘યેસં એકં પિયં, એકં તેસં દુક્ખ’’ન્તિ પાઠો, ન પન દુક્ખસ્સાતિ. એતસ્મિઞ્હિ પક્ખે એકરસા એકજ્ઝાસયા ચ ભગવતો દેસના હોતિ. તસ્મા યથાવુત્તનયાવ પાળિ વેદિતબ્બા.

એતમત્થં વિદિત્વા સોકપરિદેવાદિકં ચેતસિકં કાયિકઞ્ચ દુક્ખં પિયવત્થુનિમિત્તં પિયવત્થુમ્હિ સતિ હોતિ, અસતિ ન હોતીતિ એતમત્થં સબ્બાકારતો જાનિત્વા તદત્થપરિદીપનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તસ્સત્થો – ઞાતિભોગરોગસીલદિટ્ઠિબ્યસનેહિ ફુટ્ઠસ્સ અન્તો નિજ્ઝાયન્તસ્સ બાલસ્સ ચિત્તસન્તાપલક્ખણા **યે કેચિ** મુદુમજ્ઝાદિભેદેન યાદિસા તાદિસા **સોકા વા** તેહિયેવ ફુટ્ઠસ્સ સોકુદ્દેહકસમુટ્ઠાપિતવચીવિપ્પલાપલક્ખણા **પરિદેવિતા વા** અનિટ્ઠફોટ્ઠબ્બપટિહતકાયસ્સ કાયપીળનલક્ખણા **દુક્ખા વા** તથા અવુત્તત્થસ્સ વિકપ્પનત્થેન વાસદ્દેન ગહિતા દોમનસ્સૂપાયાસાદયો વા નિસ્સયભેદેન ચ **અનેકરૂપા** નાનાવિધા ઇમસ્મિં સત્તલોકે દિસ્સન્તિ ઉપલબ્ભન્તિ, સબ્બેપિ **એતે પિયં** પિયજાતિકં સત્તં સઙ્ખારઞ્ચ **પટિચ્ચ** નિસ્સાય આગમ્મ પચ્ચયં કત્વા **પભવન્તિ** નિબ્બત્તન્તિ. તસ્મિં પન યથાવુત્તે પિયવત્થુમ્હિ **પિયે અસન્તે** પિયભાવકરે છન્દરાગે પહીને ન કદાચિપિ **એતે ભવન્તિ**. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘પિયતો જાયતી સોકો...પે॰... પેમતો જાયતી સોકો’’તિ ચ આદિ (ધ॰ પ॰ ૨૧૨-૨૧૩). તથા ‘‘પિયપ્પભૂતા કલહા વિવાદા, પરિદેવસોકા સહમચ્છરેહી’’તિ ચ આદિ (સુ॰ નિ॰ ૮૬૯). એત્થ ચ ‘‘પરિદેવિતા વા દુક્ખા વા’’તિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન વુત્તં, ‘‘પરિદેવિતાનિ વા દુક્ખાનિ વા’’તિ વત્તબ્બે વિભત્તિલોપો વા કતોતિ વેદિતબ્બો.

તસ્મા હિ તે સુખિનો વીતસોકાતિ યસ્મા પિયપ્પભૂતા સોકાદયો યેસં નત્થિ, તસ્મા તે એવ સુખિનો વીતસોકા નામ. કે પન તે? **યેસં પિયં નત્થિ કુહિઞ્ચિ લોકે** યેસં અરિયાનં સબ્બસો વીતરાગત્તા કત્થચિપિ સત્તલોકે સઙ્ખારલોકે ચ પિયં પિયભાવો ‘‘પુત્તો’’તિ વા ‘‘ભાતા’’તિ વા ‘‘ભગિની’’તિ વા ‘‘ભરિયા’’તિ વા પિયં પિયાયનં પિયભાવો નત્થિ, સઙ્ખારલોકેપિ ‘‘એતં મમ સન્તકં, ઇમિનાહં ઇમં નામ સુખં લભામિ લભિસ્સામી’’તિ પિયં પિયાયનં પિયભાવો નત્થિ. **તસ્મા અસોકં વિરજં પત્થયાનો, પિયં ન કયિરાથ કુહિઞ્ચિ લોકે**તિ યસ્મા ચ સુખિનો નામ વીતસોકા, વીતસોકત્તાવ કત્થચિપિ વિસયે પિયભાવો નત્થિ, તસ્મા અત્તનો યથાવુત્તસોકાભાવેન ચ અસોકં અસોકભાવં રાગરજાદિવિગમનેન વિરજં વિરજભાવં અરહત્તં, સોકસ્સ રાગરજાદીનઞ્ચ અભાવહેતુભાવતો વા ‘‘અસોકં વિરજ’’ન્તિ લદ્ધનામં નિબ્બાનં પત્થયાનો કત્તુકમ્યતાકુસલચ્છન્દસ્સ વસેન છન્દજાતો કત્થચિ લોકે

રૂપાદિધમ્મે અન્તમસો સમથવિપસ્સનાધમ્મેપિ પિયં પિયભાવં વિયાયનં ન કયિરાથ ન ઉપ્પાદેય્ય. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘ધમ્માપિ વો, ભિક્ખવે, પહાતબ્બા, પગેવ અધમ્મા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૦).

અટ્ઠમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પઠમદબ્બસુત્તવણ્ણના

૭૯. નવમે **આયસ્મા**તિ પિયવચનં. **દબ્બો**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં. **મલ્લપુત્તો**તિ મલ્લરાજસ્સ પુત્તો. સો હિ આયસ્મા પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો પાદમૂલે કતાભિનીહારો કપ્પસતસહસ્સં ઉપચિતપુઞ્ઞસઞ્ચયો અમ્હાકં ભગવતો કાલે મલ્લરાજસ્સ દેવિકા કુચ્છિયં નિબ્બત્તો કતાધિકારત્તા જાતિયા સત્તવસ્સિકકાલેયેવ માતાપિતરો ઉપસઙ્કમિત્વા પબ્બજ્જં યાચિ. તે ચ ‘‘પબ્બજિત્વાપિ આચારં તાવ સિક્ખતુ, સચે તં નાભિરમિસ્સતિ, ઇધેવ આગમિસ્સતી’’તિ અનુજાનિંસુ. સો સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા પબ્બજ્જં યાચિ. સત્થાપિસ્સ ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિં ઓલોકેત્વા પબ્બજ્જં અનુજાનિ. તસ્સ પબ્બજ્જાસમયે દિન્નઓવાદેન ભવત્તયં આદિત્તં વિય ઉપટ્ઠાસિ. સો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ખુરગ્ગેયેવ અરહત્તં પાપુણિ. યંકિઞ્ચિ સાવકેન પત્તબ્બં, ‘‘તિસ્સો વિજ્જા ચતસ્સો પટિસમ્ભિદા છળભિઞ્ઞા નવ લોકુત્તરધમ્મા’’તિ એવમાદિકં સબ્બં અધિગન્ત્વા અસીતિયા મહાસાવકેસુ અબ્ભન્તરો અહોસિ. વુત્તઞ્હેતં તેન આયસ્મતા –

> ‘‘મયા ખો જાતિયા સત્તવસ્સેન અરહત્તં સચ્છિકતં, યંકિઞ્ચિ સાવકેન પત્તબ્બં, સબ્બં તં અનુપ્પત્તં મયા’’તિઆદિ (પારા॰ ૩૮૦).

યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમીતિ સો કિરાયસ્મા એકદિવસં રાજગહે પિણ્ડાય ચરિત્વા પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપ્પટિક્કન્તો ભગવતો વત્તં દસ્સેત્વા દિવાટ્ઠાનં ગન્ત્વા ઉદકકુમ્ભતો ઉદકં ગહેત્વા પાદે પક્ખાલેત્વા ગત્તાનિ સીતિં કત્વા ચમ્મક્ખણ્ડં પઞ્ઞાપેત્વા નિસિન્નો કાલપરિચ્છેદં કત્વા સમાપત્તિં સમાપજ્જિ. અથાયસ્મા યથાકાલપરિચ્છેદં સમાપત્તિતો વુટ્ઠહિત્વા અત્તનો આયુસઙ્ખારે ઓલોકેસિ. તસ્સ તે પરિક્ખીણા કતિપયમુહુત્તિકા ઉપટ્ઠહિંસુ. સો ચિન્તેસિ – ‘‘ન ખો મેતં પતિરૂપં, યમહં સત્થુ અનારોચેત્વા સબ્રહ્મચારીહિ ચ અવિદિતો ઇધ યથાનિસિન્નોવ પરિનિબ્બાયિસ્સામિ. યંનૂનાહં સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા પરિનિબ્બાનં અનુજાનાપેત્વા સત્થુ વત્તં દસ્સેત્વા સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થં મય્હં ઇદ્ધાનુભાવં વિભાવેન્તો આકાસે નિસીદિત્વા તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા પરિનિબ્બાયેય્યં. એવં સન્તે યે મયિ અસ્સદ્ધા અપ્પસન્ના, તેસમ્પિ પસાદો ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, તદસ્સ તેસં દીઘરત્તં હિતાય સુખાયા’’તિ. એવઞ્ચ સો આયસ્મા ચિન્તેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા સબ્બં તં તથેવ અકાસિ. તેન વુત્તં – ‘‘**અથ ખો આયસ્મા દબ્બો મલ્લપુત્તો યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમી**’’તિઆદિ.

તત્થ **પરિનિબ્બાનકાલો મે**તિ ‘‘ભગવા મય્હં અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાનકાલો ઉપટ્ઠિતો, તમહં ભગવતો આરોચેત્વા પરિનિબ્બાયિતુકામોમ્હી’’તિ દસ્સેતિ. કેચિ પનાહુ ‘‘ન તાવ થેરો જિણ્ણો, ન ચ ગિલાનો, પરિનિબ્બાનાય ચ સત્થારં આપુચ્છતિ, કિં તત્થ કારણં? ‘મેત્તિયભૂમજકા ભિક્ખૂ પુબ્બે મં અમૂલકેન પારાજિકેન અનુદ્ધંસેસું, તસ્મિં અધિકરણે વૂપસન્તેપિ અક્કોસન્તિયેવ. તેસં સદ્દહિત્વા અઞ્ઞેપિ પુથુજ્જના મયિ અગારવં પરિભવઞ્ચ કરોન્તિ. ઇમઞ્ચ દુક્ખભારં નિરત્થકં વહિત્વા કિં પયોજનં, તસ્માહં ઇદાનેવ પરિનિબ્બાયિસ્સામી’તિ સન્નિટ્ઠાનં કત્વા સત્થારં આપુચ્છી’’તિ. તં અકારણં. ન હિ ખીણાસવા અપરિક્ખીણે

આયુસઙ્ખારે પરેસં ઉપવાદાદિભયેન પરિનિબ્બાનાય ચેતેન્તિ ઘટયન્તિ વાયમન્તિ, ન ચ પરેસં પસંસાદિહેતુ ચિરં તિટ્ઠન્તિ, અથ ખો સરસેનેવ અત્તનો આયુસઙ્ખારસ્સ પરિક્ખયં આગમેન્તિ. યથાહ –

> ‘‘નાભિકઙ્ખામિ મરણં, નાભિકઙ્ખામિ જીવિતં;
> કાલઞ્ચ પટિકઙ્ખામિ, નિબ્બિસં ભતકો યથા’’તિ. (થેરગા॰ ૧૯૬, ૬૦૬; મિ॰ પ॰ ૨.૨.૪) –

ભગવાપિસ્સ આયુસઙ્ખારં ઓલોકેત્વા પરિક્ખીણભાવં ઞત્વા ‘‘**યસ્સદાનિ ત્વં, દબ્બ, કાલં મઞ્ઞસી**’’તિ આહ.

વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વાતિ આકાસં અભિઉગ્ગન્ત્વા, વેહાસં ગન્ત્વાતિ અત્થો. **અભિ**સદ્દયોગેન હિ ઇદં ઉપયોગવચનં, અત્થો પન ભુમ્મવસેન વેદિતબ્બો. વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા કિં અકાસીતિ આહ – ‘‘**આકાસે અન્તલિક્ખે પલ્લઙ્કેન નિસીદિત્વા**’’તિઆદિ. તત્થ **તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા**તિ તેજોકસિણચતુત્થજ્ઝાનસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા. થેરો હિ તદા ભગવન્તં વન્દિત્વા તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા એકમન્તં ઠિતો ‘‘ભગવા કપ્પસતસહસ્સં તુમ્હેહિ સદ્ધિં તત્થ તત્થ વસન્તો પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો ઇમમેવત્થં સન્ધાય અકાસિં, સ્વાયમત્થો અજ્જ મત્થકં પત્તો, ઇદં પચ્છિમદસ્સન’’ન્તિ આહ. યે તત્થ પુથુજ્જનભિક્ખૂ સોતાપન્નસકદાગામિનો ચ, તેસુ એકચ્ચાનં મહન્તં કારુઞ્ઞં અહોસિ, એકચ્ચે આરોદનપ્પત્તા અહેસું. અથસ્સ ભગવા ચિત્તાચારં ઞત્વા ‘‘તેન હિ, દબ્બ, મય્હં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ ઇદ્ધિપાટિહારિયં દસ્સેહી’’તિ આહ. તાવદેવ સબ્બો ભિક્ખુસઙ્ઘો સન્નિપતિ. અથાયસ્મા દબ્બો ‘‘એકોપિ હુત્વા બહુધા હોતી’’તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૦૨; દી॰ નિ॰ ૧.૪૮૪) નયેન આગતાનિ સાવકસાધારણાનિ સબ્બાનિ પાટિહારિયાનિ દસ્સેત્વા પુન ચ ભગવન્તં વન્દિત્વા આકાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા આકાસે પથવિં નિમ્મિનિત્વા તત્થ પલ્લઙ્કેન નિસિન્નો તેજોકસિણસમાપત્તિયા પરિકમ્મં કત્વા સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય સરીરં આવજ્જિત્વા પુન સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા સરીરઝાપનતેજોધાતું અધિટ્ઠહિત્વા પરિનિબ્બાયિ. સહ અધિટ્ઠાનેન સબ્બો કાયો અગ્ગિના આદિત્તો અહોસિ. ખણેનેવ ચ સો અગ્ગિ કપ્પવુટ્ઠાનગ્ગિ વિય અણુમત્તમ્પિ સઙ્ખારગતં મસિમત્તમ્પિ તત્થ કિઞ્ચિ અનવસેસેન્તો અધિટ્ઠાનબલેન ઝાપેત્વા નિબ્બાયિ. તેન વુત્તં – ‘‘**અથ ખો આયસ્મા દબ્બો મલ્લપુત્તો**’’તિઆદિ. તત્થ **વુટ્ઠહિત્વા પરિનિબ્બાયી**તિ ઇદ્ધિચિત્તતો વુટ્ઠહિત્વા ભવઙ્ગચિત્તેન પરિનિબ્બાયિ.

ઝાયમાનસ્સાતિ જાલિયમાનસ્સ. **ડય્હમાનસ્સા**તિ તસ્સેવ વેવચનં. અથ વા **ઝાયમાનસ્સા**તિ જાલાપવત્તિક્ખણં સન્ધાય વુત્તં, **ડય્હમાનસ્સા**તિ વીતચ્ચિતઙ્ગારક્ખણં. **છારિકા**તિ ભસ્મં. **મસી**તિ કજ્જલં. **ન પઞ્ઞાયિત્થા**તિ ન પસ્સિત્થ, અધિટ્ઠાનબલેન સબ્બં ખણેનેવ અન્તરધાયિત્થાતિ અત્થો. કસ્મા પન થેરો ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મં ઇદ્ધિપાટિહારિયં દસ્સેસિ, નનુ ભગવતા ઇદ્ધિપાટિહારિયકરણં પટિક્ખિત્તન્તિ ? ન ચોદેતબ્બમેતં ગિહીનં સમ્મુખા પાટિહારિયકરણસ્સ પટિક્ખિત્તત્તા. તઞ્ચ ખો વિકુબ્બનવસેન, ન પનેવં અધિટ્ઠાનવસેન. અયં પનાયસ્મા ધમ્મસામિના આણત્તોવ પાટિહારિયં દસ્સેસિ.

એતમત્થં વિદિત્વાતિ એતં આયસ્મતો દબ્બસ્સ મલ્લપુત્તસ્સ અનુપાદાપરિનિબ્બાનં સબ્બાકારતો વિદિત્વા તદત્થપરિદીપનં **ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ**.

તત્થ **અભેદિ કાયો**તિ સબ્બો ભૂતુપાદાયપભેદો ચતુસન્તતિરૂપકાયો ભિજ્જિ, અનવસેસતો ડય્હિ, અન્તરધાયિ, અનુપ્પત્તિધમ્મતં આપજ્જિ. **નિરોધિ સઞ્ઞા**તિ રૂપાયતનાદિગોચરતાય રૂપસઞ્ઞાદિભેદા સબ્બાપિ સઞ્ઞા અપ્પટિસન્ધિકેન નિરોધેન નિરુજ્ઝિ. **વેદના સીતિભવિંસુ સબ્બા**તિ વિપાકવેદના કિરિયવેદનાતિ સબ્બાપિ

વેદના અપ્પટિસન્ધિકનિરોધેન નિરુદ્ધત્તા અણુમત્તમ્પિ વેદનાદરથસ્સ અભાવતો સીતિભૂતા અહેસું, કુસલાકુસલવેદના પન અરહત્તફલક્ખણેયેવ નિરોધં ગતા. ‘‘સીતિરહિંસૂ’’તિપિ પઠન્તિ, સન્તા નિરુદ્ધા અહેસુન્તિ અત્થો. **વૂપસમિંસુ સઙ્ખારા**તિ વિપાકકિરિયપ્પભેદા સબ્બેપિ ફસ્સાદયો સઙ્ખારક્ખન્ધધમ્મા અપ્પટિસન્ધિકનિરોધેનેવ નિરુદ્ધત્તા વિસેસેન ઉપસમિંસુ. **વિઞ્ઞાણં અત્થમાગમા**તિ વિઞ્ઞાણમ્પિ વિપાકકિરિયપ્પભેદં સબ્બં અપ્પટિસન્ધિકનિરોધેનેવ અત્થં વિનાસં ઉપચ્છેદં અગમા અગચ્છિ.

ઇતિ ભગવા આયસ્મતો દબ્બસ્સ મલ્લપુત્તસ્સ પઞ્ચન્નમ્પિ ખન્ધાનં પુબ્બેયેવ કિલેસાભિસઙ્ખારુપાદાનસ્સ અનવસેસતો નિરુદ્ધત્તા અનુપાદાનો વિય જાતવેદો અપ્પટિસન્ધિકનિરોધેન નિરુદ્ધભાવં નિસ્સાય પીતિવેગવિસ્સટ્ઠં ઉદાનં ઉદાનેસીતિ.

નવમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. દુતિયદબ્બસુત્તવણ્ણના

૮૦. દસમે **તત્ર ખો ભગવા ભિક્ખૂ આમન્તેસી**તિ ભગવા રાજગહે યથાભિરન્તં વિહરિત્વા જનપદચારિકં ચરન્તો અનુક્કમેન સાવત્થિં પત્વા જેતવને વિહરન્તોયેવ યેસં ભિક્ખૂનં આયસ્મતો દબ્બસ્સ મલ્લપુત્તસ્સ પરિનિબ્બાનં અપચ્ચક્ખં, તેસં તં પચ્ચક્ખં કત્વા દસ્સેતું, યેપિ ચ મેત્તિયભૂમજકેહિ કતેન અભૂતેન અબ્ભાચિક્ખણેન થેરે ગારવરહિતા પુથુજ્જના, તેસં થેરે બહુમાનુપ્પાદનત્થઞ્ચ આમન્તેસિ. તત્થ **તત્રા**તિ વચનસઞ્ઞાપને નિપાતમત્તં. **ખો**તિ અવધારણે. તેસુ ‘‘તત્રા’’તિ ઇમિના ‘‘ભગવા ભિક્ખૂ આમન્તેસી’’તિ એતેસં પદાનં વુચ્ચમાનતંયેવ જોતેતિ. ‘‘ખો’’તિ પન ઇમિના આમન્તેસિયેવ, નાસ્સ આમન્તને કોચિ અન્તરાયો અહોસીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ. અથ વા **તત્રા**તિ તસ્મિં આરામે. **ખો**તિ વચનાલઙ્કારે નિપાતો. **આમન્તેસી**તિ અભાસિ. કસ્મા પન ભગવા ભિક્ખૂયેવ આમન્તેસીતિ? જેટ્ઠત્તા સેટ્ઠત્તા આસન્નત્તા સબ્બકાલં સન્નિહિતત્તા ધમ્મદેસનાય વિસેસતો ભાજનભૂતત્તા ચ.

ભિક્ખવોતિ તેસં આમન્તનાકારદસ્સનં. **ભદન્તે**તિ આમન્તિતાનં ભિક્ખૂનં ગારવેન સત્થુ પટિવચનદાનં. તત્થ ‘‘ભિક્ખવો’’તિ વદન્તો ભગવા તે ભિક્ખૂ આલપતિ. ‘‘ભદન્તે’’તિ વદન્તા તે પચ્ચાલપન્તિ. અપિચ ‘‘ભિક્ખવો’’તિ ઇમિના કરુણાવિપ્ફારસોમ્મહદયનિસ્સિતપુબ્બઙ્ગમેન વચનેન તે ભિક્ખૂ કમ્મટ્ઠાનમનસિકારધમ્મપચ્ચવેક્ખણાદિતો નિવત્તેત્વા અત્તનો મુખાભિમુખે કરોતિ. ‘‘ભદન્તે’’તિ ઇમિના સત્થરિ આદરબહુમાનગારવદીપનવચનેન તે ભિક્ખૂ અત્તનો સુસ્સૂસતં ઓવાદપ્પટિગ્ગહગારવભાવઞ્ચ પટિવેદેન્તિ. **ભગવતો પચ્ચસ્સોસુ**ન્તિ તે ભિક્ખૂ ભગવતો વચનં પતિઅસ્સોસું સોતુકામતં જનેસું . **એતદવોચા**તિ ભગવા એતં ઇદાનિ વક્ખમાનં સકલં સુત્તં અભાસિ. **દબ્બસ્સ, ભિક્ખવે, મલ્લપુત્તસ્સા**તિઆદિ અનન્તરસુત્તે વુત્તત્થમેવ. **એતમત્થ**ન્તિઆદીસુપિ અપુબ્બં નત્થિ, અનન્તરસુત્તે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

ગાથાસુ પન **અયોઘનહતસ્સા**તિ અયો હઞ્ઞતિ એતેનાતિ અયોઘનં, કમ્મારાનં અયોકૂટં અયોમુટ્ઠિ ચ. તેન અયોઘનેન હતસ્સ પહતસ્સ. કેચિ પન ‘‘અયોઘનહતસ્સાતિ ઘનઅયોપિણ્ડં હતસ્સા’’તિ અત્થં વદન્તિ. **એવ**-સદ્દો ચેત્થ નિપાતમત્તં. **જલતો જાતવેદસો**તિ ઝાયમાનસ્સ અગ્ગિસ્સ. અનાદરે એતં સામિવચનં. **અનુપુબ્બૂપસન્તસ્સા**તિ અનુક્કમેન ઉપસન્તસ્સ વિજ્ઝાતસ્સ નિરુદ્ધસ્સ. **યથા ન ઞાયતે ગતી**તિ યથા તસ્સ ગતિ ન ઞાયતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – અયોમુટ્ઠિકૂટાદિના મહતા અયોઘનેન હતસ્સ સંહતસ્સ, કંસભાજનાદિગતસ્સ વા

જલમાનસ્સ અગ્ગિસ્સ, તથા ઉપ્પન્નસ્સ વા સદ્દસ્સ અનુક્કમેન ઉપસન્તસ્સ સુવૂપસન્તસ્સ દસસુ દિસાસુ ન કત્થચિ ગતિ પઞ્ઞાયતિ પચ્ચયનિરોધેન અપ્પટિસન્ધિકનિરુદ્ધત્તા.

એવં સમ્માવિમુત્તાનન્તિ એવં સમ્મા હેતુના ઞાયેન તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનવિમુત્તિપુબ્બઙ્ગમેન અરિયમગ્ગેન ચતૂહિપિ ઉપાદાનેહિ આસવેહિ ચ વિમુત્તત્તા સમ્મા વિમુત્તાનં, તતો એવ કામપબન્ધસઙ્ખાતં કામોઘં ભવોઘાદિભેદં અવસિટ્ઠં ઓઘઞ્ચ તરિત્વા ઠિતત્તા **કામબન્ધોઘતારિનં** સુટ્ઠુ પટિપસ્સમ્ભિતસબ્બકિલેસવિપ્ફન્દિતત્તા કિલેસાભિસઙ્ખારવાતેહિ ચ અકમ્પનીયતાય **અચલં** અનુપાદિસેસનિબ્બાનસઙ્ખાતં સબ્બસઙ્ખારૂપસમં **સુખં પત્તાનં** અધિગતાનં ખીણાસવાનં **ગતિ** દેવમનુસ્સાદિભેદાસુ ગતીસુ અયં નામાતિ પઞ્ઞપેતબ્બતાય અભાવત્તા પઞ્ઞાપેતું **નત્થિ** ન ઉપલબ્ભતિ, યથાવુત્તજાતવેદો વિય અપઞ્ઞત્તિકભાવમેવ હિ સો ગતોતિ અત્થો.

દસમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ પાટલિગામિયવગ્ગવણ્ણના.

નિગમનકથા

એત્તાવતા ચ –

સુવિમુત્તભવાદાનો, દેવદાનવમાનિતો;
પચ્છિન્નતણ્હાસન્તાનો, પીતિસંવેગદીપનો.

સદ્ધમ્મદાનનિરતો, ઉપાદાનક્ખયાવહો;
તત્થ તત્થ ઉદાને યે, ઉદાનેસિ વિનાયકો.

તે સબ્બે એકતો કત્વા, આરોપેન્તેહિ સઙ્ગહં;
ઉદાનમિતિ સઙ્ગીતં, ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ યં.

તસ્સ અત્થં પકાસેતું, પોરાણટ્ઠકથાનયં;
નિસ્સાય યા સમારદ્ધા, અત્થસંવણ્ણના મયા.

સા તત્થ પરમત્થાનં, સુત્તન્તેસુ યથારહં;
પકાસના **પરમત્થદીપની** નામ નામતો.

સમ્પત્તા પરિનિટ્ઠાનં, અનાકુલવિનિચ્છયા;
ચતુત્તિંસપ્પમાણાય, પાળિયા ભાણવારતો.

ઇતિ તં સઙ્ખરોન્તેન, યં તં અધિગતં મયા;
પુઞ્ઞં તસ્સાનુભાવેન, લોકનાથસ્સ સાસનં.

ઓગાહિત્વા વિસુદ્ધાય, સીલાદિપટિપત્તિયા;

સબ્બેપિ દેહિનો હોન્તુ, વિમુત્તિરસભાગિનો.

ચિરં તિટ્ઠતુ લોકસ્મિં, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસનં;
તસ્મિં સગારવા નિચ્ચં, હોન્તુ સબ્બેપિ પાણિનો.

સમ્મા વસ્સતુ કાલેન, દેવોપિ જગતીપતિ;
સદ્ધમ્મનિરતો લોકં, ધમ્મેનેવ પસાસતૂતિ.

બદરતિત્થવિહારવાસિના આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન

કતાઉદાનસ્સ અટ્ઠકથા સમત્તા.